

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
ESKİ TÜRK DİLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİNDE *ÉT-*, *EYLE-* ve *ĞIL-*
YARDIMCI FİİLLERİ (13-14. YÜZYILLAR)

HATİCE KÜBRA ÇELİK
17718006

TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. SEVİM YILMAZ ÖNDER

İSTANBUL
2019

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
ESKİ TÜRK DİLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİNDE *ÉT-*, *EYLE-* ve
ĞİL- YARDIMCI FİİLLERİ (13-14. YÜZYILLAR)

HATİCE KÜBRA ÇELİK
17718006

TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. SEVİM YILMAZ ÖNDER

İSTANBUL
2019

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
ESKİ TÜRK DİLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİNDE *ÉT-*, *EYLE-* ve *İL-*
YARDIMCI FİLLERİ (13-14. YÜZYILLAR)

HATİCE KÜBRA ÇELİK
17718006

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih: 30.05.2019

Tezin Savunulduğu Tarih: 10.05.2019

Tez Oy Birliği ile Başarılı Bulunmuştur

Tez Danışmanı : Doç. Dr. SEVİM YILMAZ ÖNDER

Jüri Üyeleri :

Dr. Öğretim üyesi Özlem Yılmaz

Dr. Öğretim üyesi Nur Öznel

İmza

İSTANBUL

Mayıs 2019

ÖZ

ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİNDE *ÉT-*, *EYLE-* ve *ƘIL-* YARDIMCI FİİLLERİ (13-14. YÜZYILLAR)

Hatice Kübra ÇELİK

Mayıs, 2019

Bu tez çalışmasında, 13. ve 14. yüzyıl Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde *ét-*, *eyle-* ve *Ƙil-* yardımcı fiilleri ile kurulan birleşik fiiller derlenmiş ve incelenmiştir. Söz konusu döneme ait metin yayımı yapılmış manzum ve mensur toplam 61 eserden alınan örnekler tez çalışmasına dahil edilmiştir.

Tezin *Giriş* bölümünde 13 ve 14. yüzyıllardaki Türk tarihi, dili ve edebiyatı konularında bilgi verildikten sonra birleşik fiiller konusunun tanımı, sınıflandırılması ve kapsamı konularında çeşitli kaynaklardaki görüş ve tartışmalara yer verilmiştir.

Çalışmanın *İnceleme* bölümünde 13-14. yüzyıllara ait metinlerden derlenen birleşik fiil malzemesi köken bilgisi, biçim bilgisi, söz dizimi ve anlam bilgisi yönlerinden incelenmiştir. Bu bölümde ayrıca birleşik fiil oluşturan isim unsurları ve birlikte kullanıldıkları yardımcı fiilleri gösteren bir tablo yer almaktadır.

Çalışmanın *Dizin* bölümünde 13-14. yüzyıl Eski Anadolu Türkçesi metinlerinden derlenen *ét-*, *eyle-* ve *Ƙil-* yardımcı fiilleriyle oluşturulmuş birleşik fiil malzemesi ve örneklerine yer verilmiştir. *Ét-*, *eyle-* ve *Ƙil-* yardımcı fiilleri için ayrı başlıklar altında ve alfabetik sırada verilen maddebaşları, her iki yüzyıldan ve birleşik fiilin kullanım genişliğini gösterecek çeşitlilikte örneklerle ortaya konmuştur.

Tez çalışmasının *Sonuç* bölümünde, tez çalışması sırasında ulaşılan belli başlı sonuçlara yer verilmiştir.

Bu çalışmayla dilin söz yapma yollarından biri olan isim+yardımcı fiil kuruluşundaki birleşik fiiller Türkçenin tarihî dönemlerinden Eski Anadolu Türkçesine ait dil malzemesi olarak ele alınmış, Türkçenin tarihî gelişimi içerisinde meydana gelen değişimler ve bazı özellikler birleşik fiiller üzerinden incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Eski Anadolu Türkçesi, birleşik fiil, yardımcı fiil.

ABSTRACT

THE AUXILIARY VERBS *ÉT-*, *EYLE-* and *ĶİL-* in OLD ANATOLIAN TURKISH (13-14th CENTURIES)

Hatice Kübra ÇELİK

May, 2019

In this thesis study, compound verbs formed with the auxiliary verbs *ét-*, *eyle-* and *ķil-* in the 13-14th century Old Anatolian Turkic texts were compiled and examined. The examples from 61 published texts both verse and non-verse belong to aforementioned era are included in the thesis study.

In the *Introduction* section of the thesis, after the information on Turkish history, language and literature in the 13-14th centuries, the definiton, classification and scope of the compound verbs are discussed in various sources.

In the *Compendium* section of the research, the compound verbs compiled from 13-14th century-texts are studied in terms of etymology, morphology, syntax and semantics. This chapter also contains a table showing substantives and auxiliary verbs used together.

In the *Index* section, compound verbs formulated by auxiliary verbs *ét-*, *eyle-* and *ķil-* which were compiled from the 13-14th century Old Anatolian Turkic texts and their examples are given place. The subheadings given in separate chapters and in alphabetical order for auxiliary verbs *ét-*, *eyle-* and *ķil-* are presented in various examples which show the usage width of both two centuries.

In the *Conclusion* section of the thesis, some of the conclusions reached during the thesis study are included.

With this study, the compound verbs composed of substantive + auxiliary verb, which is one of the ways of making words, are considered as the language material of Old Anatolian Turkic -one of the historical periods of Turkish-, the changes and some features along historical development of Turkish are examined through the compound verbs.

Key Words: Old Anatolian Turkic, compound verb, auxiliary verb.

ÖN SÖZ

Türk dili çalışmalarında farklı şekillerde tanımlanan ve sınıflandırılan birleşik fiiller, tartışmalı bir konudur. Türk dili tarihinde 13-15. yüzyıllarda konumlandırılan Eski Anadolu Türkçesi döneminde isim + yardımcı fiil kuruluşundaki birleşik fiil malzemesinin derlenmesi ile başlayan bu çalışma, daha sonra elde edilen verilerin hacminin fazla olması nedeniyle 13-14. yüzyıl metinleri ve *ét-*, *eyle-*, *kıl-* yardımcı fiilleriyle sınırlı tutulmuştur. Bu kapsamda incelenecek Eski Anadolu Türkçesi metinleri seçilirken manzum ve mensur olarak kaleme alınmış, farklı türde, farklı uzunlukta, farklı içerikte (tıp metni, dinî eser) eserler olmalarına dikkat edilmiştir. Böylelikle farklı ifade şekillerinin özelliklerini taşıyan özgün kullanımlar ve örnekler tespit edilmeye çalışılmıştır.

İncelenen eserlerden derlenen birleşik fiil malzemesi; her iki yüzyıldan da örnekleri içerecek, isim unsurunun yan / mecazi tüm anlamlarını, birleşik fiilin birlikte kullanıldığı tamlayıcıların tümünü kapsayacak şekilde örneklendirilmeye çalışılmıştır. Böylelikle birleşik fiil malzemesi eldeki verilerden hareketle tüm kullanım özellikleriyle ortaya konmaya çalışılmıştır. Birleşik fiili oluşturan isim unsuru köken bilgisi, şekil bilgisi, söz dizimi ve anlam bilgisi yönlerinden incelenmiştir. İsim ve yardımcı fiil unsurlarının kullanım sayısı ve sıklığı tespit edilmiştir. Bu çalışmayla dilin söz yapma yollarından biri olan birleşik fiillerin söz konusu tarihî süreçteki kullanımlarının ve yer alış özelliklerinin tespiti hedeflenmektedir.

Tez konusunun belirlenmesinden tez çalışması süresince karşılaştığım zorluklara kadar her konuda benden birikimlerini ve yardımlarını esirgemeyen tez danışmanım Doç. Dr. Sevim Yılmaz Önder'e, akademik bilgi ve birikimlerini benimle paylaşan Prof. Dr. İbrahim Taş'a, Prof. Dr. Mustafa Koç'a, Arapça sözcüklerin anlamlandırılması ve çözümlenmesi konusunda yardımcı olan Shaymaa İmad'a, tezimin düzenlenmesi konusunda yardımcı olan Elif Özcan Uğur'a, yüksek lisans eğitimim sırasındaki maddi destekleri için Türk Dil Kurumuna, tez çalışmam boyunca sıklıkla yararlandığım İSAM ve IRCICA kütüphaneleri ve çalışanlarına, değerli mesai arkadaşlarıma, bana okuma-yazmadan başlayıp bunun hayat boyu önemini yaşayarak öğreten, hep yanımda olan aileme sonsuz teşekkür ederim.

İstanbul; Mayıs, 2019

Hatice Kübra ÇELİK

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT	iv
ÖN SÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	viii
ÇEVİRİ YAZI İŞARETLERİ	xi
1. GİRİŞ	1
1.1. 13-14. Yüzyıllarda Türk Tarihi.....	2
1.2. 13-14. Yüzyıllarda Türk Edebiyatı.....	6
1.3. 13-14. Yüzyıllarda Türk Dili.....	11
1.4. Birleşik Fiiller ve Adlandırılması.....	16
1.5. Birleşik Fiillerin Tanımı.....	18
1.6. Birleşik Fiillerin Sınıflandırılması.....	18
1.7. Birleşik Fiillerin Kapsamı.....	26
1.8. Tezin Kapsamı.....	36
2. İNCELEME	38
2.1. Köken Bilgisi Bakımından Birleşik Fiiller.....	38
2.2. Biçim Bilgisi Bakımından Birleşik Fiiller.....	38
2.2.1. İsim Unsurunun Yapısı Bakımından Birleşik Fiiller.....	39
2.2.1.1. Basit Yapıda Sözcükler ile:.....	39
2.2.1.2. Türemiş Yapıda Sözcükler ile:.....	40
2.2.1.3. Birleşik Yapıda Sözcükler ile:.....	44
2.2.2. İsim Unsurunun Sözcük Türü Bakımından Birleşik Fiiller.....	45
2.2.2.1. İsim:.....	45

2.2.2.2. Sıfat:	46
2.2.2.3. Edat:	47
2.2.2.4. Zarf:	47
2.2.2.5. Ünlem:	47
2.3. Söz Dizimi Bakımından Birleşik Fiiller	47
2.3.1. İsim Unsuru Kelime Grubu Şeklindeki Birleşik Fiiller	48
2.3.1.1. Tekrar Grubu	48
2.3.1.2. Bağlama Grubu	52
2.3.1.3. Edat Grubu	53
2.3.1.4. Tamlamalar	53
2.3.2. Yardımcı Fiil Unsuru Kelime Grubu Şeklindeki Birleşik Fiiller	56
2.4. Anlam Bilgisi Bakımından Birleşik Fiiller	56
2.5. İsim Unsuruna Göre Birleşik Fiiller	58
3. DİZİN	171
3.1. Dizinin Hazırlanmasında Dikkat Edilen Hususlar	171
3.2. 13-14. Yüzyıllarda <i>Êt-</i> , <i>Eyle-</i> , <i>Ƙıl-</i> Yardımcı Fiilleri	174
3.2.1. <i>Êt-</i> Yardımcı Fiili	174
3.2.2. <i>Êt-</i> <i>Eyle-</i> İkili Yardımcı Fiili	322
3.2.3. <i>Eyle-</i> Yardımcı Fiili	323
3.2.4. <i>Ƙıl-</i> Yardımcı Fiili	459
3.2.5. <i>Ƙıl-</i> <i>Eyle-</i> İkili Yardımcı Fiili	590
4. SONUÇ	591
KAYNAKÇA	594
ÖZ GEÇMİŞ	604

KISALTMALAR

A	: Arapça
age	: adı geçen eser
AK	: Ahvâl-i Kıyâmet
APş.a.	: Âşık Paşa'nın Şiirleri
APş.b.	: Âşık Paşa'nın Yayınlanmamış Bir Şiiri
bk.	: bakınız
BTefs.	: Besmele Tefsiri
c.	: cilt
CH	: Cemşîd ü Hurşîd (Ahmedî)
Çarh.	: Çarhname
çev.	: çeviren
DehŞr.	: Dehhânî'nin Şiirleri
DVİ	: Dâstân-ı Vefât-ı İbrâhîm
ed.	: editör
EjDest.	: Kirdeci Ali'nin Ejderhâ Destânı
EflŞr.	: Eflâkî Dede'nin Bilinmeyen İki Şiiri
Elf.	: Aşık Paşa'nın Elif-nâme'si
ElvŞr.	: Elvan Çelebi'nin Şiirleri
EM	: Edviye-i Müfrede
E. T.	: Eski Türkçe
E. Y.	: Eski Yunanca
F.	: Farsça
Fakr.	: Faqr-nâme
FK	: Feraiz Kitabı
FTefs.	: Fatıha Suresi Tefsiri
GBUS	: Ğazavât-ı Bahr-ı 'Ummân ve Şanduk
GKM	: Gazavât-ı Kıssa-ı Mukaffâ (Tursun Fakih)
GüvDest.	: Kirdeci Ali, Dâsıtân-ı Hamâme-i 'Ar'ar
Haz.	: Hazırlayan
HD	: Hatun Destanı

HE	: Hacı Bektaş Velî'nin Hadis-i Erbaîn Adlı Eseri
Hik.	: Hikâye (Âşık Paşa)
HMH	: Hikâyet-i Muhammed Hanefî (Tursun Fakih)
Hurş.	: Hürşîd-nâme (Şeyhoğlu Mustafa)
hz.	: Hazreti
İslMesn.	: İslâmî'nin Mesnevîsi
KAE	: Kerâmât-ı Ahi Evran Mesnevîsi
KD	: Kesikbaş Destanı
KEMŞ	: Kitâbu Evsâfı Mesâcidi'ş-Şerîfe
KG	: Kitab-ı Ğunya
KGü.	: Kitâb-ı Güzîde
KKMU	: Kenzü'l-Küberâ ve Mehekkü'l-Ulemâ
krş.	: karşılaştırınız
KUC	: Kıssa-ı Ummân Cengi (Tursun Fakih)
KY.a.	: Ali'nin Kıssa-yı Yûsuf'u
KY.b.	: Kıssa-i Yûsuf (Erzurumlu Darîr)
KzDest.	: Kız Destanı
Makl.	: Makâlât
MevİTŞr.	: Mevlânâ'da Türkçe Kelimeler ve Türkçe Şiirler
MevİTBey.	: Mevlânâ Celâleddin Rumî'de Türkçe Beyit ve İbareler
Mirac.	: Ahmedî'nin Bilinmeyen Mi'rac-nâmesi
Mo.	: Moğolca
MrzTerc.	: Marzubân-nâme Tercümesi
MV	: Ümmî 'İsâ'nın Mihr ü Vefâ Mesnevisi
NesDiv./B	: Nesîmî'nin Türkçe Divanı'ndaki Beyit
NesDiv./G	: Nesîmî'nin Türkçe Divanı'ndaki Gazel
NesDiv./Mesn.	: Nesîmî'nin Türkçe Divanı'ndaki Mesnevi
NesDiv./Murb.	: Nesîmî'nin Türkçe Divanı'ndaki Murabba
NesDiv./Müst.	: Nesîmî'nin Türkçe Divanı'ndaki Müstezat
NesDiv./TB	: Nesîmî'nin Türkçe Divanı'ndaki Terci-i Bent
NesDiv./Ty.	: Nesîmî'nin Türkçe Divanı'ndaki Tuyuğ
NesŞr.	: Seyyid Nesîmî'nin Yayınlanmamış Şiirleri
NesŞr.G.a./ G.b.	: Seyyid Nesîmî'nin Yayınlanmamış Şiirleri'nde Gazel
NesŞr.T	: Seyyid Nesîmî'nin Yayınlanmamış Şiirleri'nde Tuyuğ
NesŞr.K	: Seyyid Nesîmî'nin Yayınlanmamış Şiirleri'nde Kaside

NesTy.	: Seyyid Nesīmī'nin Bilinmeyen Tuyuğları
NHT	: Nazmü'l-Hilâfiyyat Tercümesi
ö.	: ölüm tarihi
ÖiHMesn.	: Kirdecî Ali ve Dâstân-ı 'Ömer İbni Hattâb
s.	: sayı
Sansk.	: Sanskritçe
SN	: Süheyl ü Nev-bahâr
Soğd.	: Soğdça
SR	: Âşık Paşa'nın Sema Risalesi
Süry.	: Süryanice
SVManz.	: Sultan Veled'in Türkçe Manzumeleri
ŞH.a.	: Şeyyad Hamza'ya Ait Üç Manzume
ŞH.b.	: Şeyyat Hamza'nın İki Yeni Gazeli
ŞH.c.	: Şeyyad Hamza'nın Doğu Türkçesine Yaklaşan Manzumesi
ŞH.ç.	: Şeyyâd Hamza'nın Beş Manzumesi
ŞH.d.	: Şeyyâd Hamza'nın Lirik Bir Şiiri
ŞH.e.	: Şeyyâd Hamza'nın Bilinmeyen Bir Mesnevisi
ŞH.f.	: Şeyyad Hamza'nın Yeni Bir Şiiri
T.	: Türkçe
tasav.	: tasavvuf
TM	: Tuħfe-i Mübârizî
TMAO	: Tevârih-i Mülük-i Âl-i 'Osmân Ğazv-i İşân Bâ-Küffâr
TSözl.	: Tarama Sözlüğü
vb.	: ve benzeri
VG	: Varka ve Gülşah (Yûsuf-ı Meddâh)
vs.	: vesaire
Y.	: Yunanca
YZ	: Yusuf ve Zeliha (Şeyyad Hamza)

ÇEVİRİ YAZI İŞARETLERİ

a, e	آ, ا
b, p	ب
c	ج
ç	چ
d	د
đ, ž	ض
đ, ž	ذ
f	ف
g, k	ك
ğ	غ
‘	ع
h, e, a	ه
ħ	ح
ħ	خ
ı, i, è	اي
ķ	ق
l	ل
m	م
n	ن
ŋ	نك, ك
o, ö, u, ü	او
p	پ

r	ر
s	س
ş	ش
ş	ش
t	ت, ث
ţ	ط
v, o, ö, u, ü, ū	و
y, ı, i, ī	ی
z	ز
z	ظ
z	ذ
,	ء
w*	ق

* Karahanlı Türkçesindeki b-f arası sesi karşılamaktadır.

1. GİRİŞ

Batı Türk yazı dili veya daha yaygın söyleyişle Batı Türkçesi, Türk yazı dili tarihinde Türklerin yerleştiği coğrafyanın batısındaki bölgelerde yaşayan Oğuz ve Türkmen halklarının dili için kullanılan bir terimdir. Bu terim, Türk dili tarihinde 13. yüzyıldan itibaren oluşmaya başlayan yazı dili için kullanıldığı gibi, bugün Türk dillerinin ve lehçelerinin sınıflandırılmasında da önemli bir lehçe grubunu ifade etmekte kullanılmaktadır². Batı Türkçesinin en büyük kolu olan Türkiye Türkçesinin ilk tarihî dönemi Eski Anadolu Türkçesi dönemidir. Batılı Türkologlar bu döneme Eski Osmanlıca adını vermektedir³. Türk dilcilerce Eski Anadolu Türkçesi veya Eski Türkiye Türkçesi diye adlandırılan bu yazı dili Anadolu bölgesinde ve Oğuz-Türkmen lehçesi temelinde kurulup gelişmiş olan Türk yazı dilinin 13-15. yüzyıllar arasını kaplayan ilk dönemidir⁴. Anadolu merkez olmak üzere 13. yüzyıldan itibaren Anadolu'da, Balkanlarda, Kafkasya'da gelişmeye başlayan bu yeni yazı dili, Oğuz Türkçesi temelinde kurulmuş ve gelişmiştir. Kimi bilim adamları bu yazı dilini bu sebeple Oğuzca olarak adlandırır⁵.

13. yüzyıldan başlayarak 15. yüzyıla kadar devam eden bu yazı dili; Selçuklu Türkçesi (13. yüzyıl) / Eski Anadolu Türkçesi (13. yüzyıl) ve Eski Osmanlıca (14-15. yüzyıllar) olmak üzere iki dönemde⁶ incelendiği gibi Selçuklular dönemi, Anadolu Beylikleri dönemi ve Osmanlılar dönemi olmak üzere üç döneme⁷ de ayrılır.

² Ş. Halûk Akalın, Mustafa Tanç, "Batı Türk Yazı Dilinin Kuruluşu", **Türk Dünyası Ortak Edebiyatı: Türk Dünyası Edebiyat Tarihi**, c. 4, (Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayını: 287, 2004): 145.

³ **age**, 154.

⁴ Zeynep Korkmaz, "Eski Türkiye Türkçesinin Türk Dili Tarihindeki Yeri", **Uluslararası Eski Türkiye Türkçesi Toplantısı, Bildiriler, 3-4 Aralık 1999** (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 915, 2007): 75.

⁵ Akalın-Tanç, **age**, 145.

⁶ **age**, 154-155; F. Kadri Timurtaş, "Türkiye Edebiyatı –XII. Asırdan XIX. Asır Ortasına Kadar-", **Prof. Dr. Faruk Kadri Timurtaş, Makaleler (Dil ve Edebiyat İncelemeleri)**, haz. Mustafa Özkan (Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 693, 1997): VIII.

⁷ Mustafa Özkan, **Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi**, genişletilmiş 3. bs. (İstanbul: Filiz Kitabevi, 2009), 59; Zeynep Korkmaz, "Selçuklular Çağı Türkçesinin Genel Yapısı", **Türk Dili Üzerine Araştırmalar**, c. 1 (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 629, 1995): 274.

1.1. 13-14. Yüzyıllarda Türk Tarihi

6-11. yüzyıllar arasını kaplayan ve Türk dili tarihinde Eski Türkçe diye adlandırılan dönemde, Oğuz boyları varlıklarını Köktürk (552-745), Uygur (745-840) ve Karahanlı (912-1212) Türk devletlerinin coğrafyasında, siyasi bakımdan onlara bağlı ve zaman zaman da bu devletlerin siyasi yapısını etkileyen bir etnik kol olarak sürdürülmüştür⁸. Tarihî ve coğrafi kaynaklara göre 10. yüzyılda Sirderya boylarında ve Aral Gölü kıyılarında Yenikent merkez olmak üzere bir Yabgu Devleti kurdukları da bilinmektedir⁹.

11-13. yüzyıllar arasındaki dönemde Oğuzlar Orta Asya'daki varlıklarını daha belirgin duruma getirmişlerdir. Bu dönem aynı zamanda Oğuzların Orta Asya'dan batıya uzanan siyasi etkinliklerinin güçlenme dönemidir. 11. yüzyıl sonlarında Kaşgarlı Mahmud'un *Dīvānū Luğāti't-Türk*'te Oğuzlara ve Oğuzcaya ağırlıklı yer vermiş olması, Oğuzların bu dönemde Orta Asya ve Batı Türk dünyasında oynadıkları etkin rolle ilgili olmalıdır¹⁰. Nitekim *Dīvānū Luğāti't-Türk*'te Karahanlı Türkçesinden farklı söyleyişler için gösterilen 405 örnek kelimedenden Oğuzca olanların sayısı 226'dır¹¹.

Henüz Selçuklular meydana çıkmadan yani 11. yüzyılın ilk senelerinde Maverāünnehir'den birtakım Oğuz aşiretleri Azerbaycan ve Güney Kafkasya'ya yayılarak Bizans İmparatorluğu sınırında yerleşir. Anadolu'da kurulan ilk Türk devletleri Saltuklar, Mengüçler, Danişmendlerdir. Selçuklu Devleti onlardan sonra gelir. Bu Türk devletleri arasında en kuvvetli ve sürekli olan, Anadolu'nun Türkleşmesine en çok hizmet edenler, Selçuklular olmuştur¹². 11-13. yüzyıllar arasında Harezm'in Türkleşmesinde rol oynayan Oğuzlar, Aral Gölü ve Sirderya yakasından Horasan'a kadar uzandılar ve burada Büyük Selçuklu Devleti'ni kurdular (1040). Büyük Selçuklu Devleti'ni kurduktan bir müddet sonra büyük küteller hâlinde İran, Azerbaycan yoluyla Irak ve Anadolu'ya gelerek Anadolu'yu Türkleştirdiler (1075). Bu bölgede Anadolu Selçuklu Devleti'ni meydana getirdiler¹³.

⁸ Korkmaz, 2007, 75.

⁹ *age*, 75-77.

¹⁰ *age*, 77.

¹¹ Nuri Yüce, "Oğuzca", <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/ayrmetin.php?idno=330323&idno2=c330223#1> [05.07.2018]: 323.

¹² M. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar* 5. bs. (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1984), 185-186.

¹³ Özkan, *age*, 60.

Anadolu'nun Türkler tarafından fethedilmesinden sonra iktisadi refahın, sanatın geliştiği bir saha olması, Selçuklu sultanlarının şairlere ihsanda bulunmaları, ilim adamlarına layık oldukları ikram ve himayeyi göstermeleri sebebiyle Anadolu'ya Orta Asya, Suriye, Irak, İran taraflarından birçok alim, mütefekkir ve sanatkâr gelir. Anadolu'da gerek Danişmendliler gerek Selçuklular döneminde ilmî ve edebî faaliyet önce saray muhitinde başlar, müteakiben II. Kılıç Arslan'ın (1156-1188) oğullarının valilikleri döneminde şehirlerdeki şehzade muhitlerine yayılır. Anadolu'daki ilk ilmî faaliyetlerin 1071-1178 yılları arasında Danişmendliler zamanında ve Sivas, Tokat, Amasya civarında hüküm sürdükleri bölgelerde başladığı görülmektedir. Bugünkü bilgilere göre Anadolu'da telif edilen en eski eser olan *Keşfu'l-Akabe*'nin varlığı ve Anadolu'daki en eski medreselerin 12. yüzyılın ilk yarısında Danişmendliler zamanında Tokat, Sivas ve Kayseri'de yapılması bunu destekler¹⁴.

Selçuklular Danişmendlilerin yönetimine son verip Haçlı akınlarını da durdurduktan sonra Anadolu'da ilim ve sanat hayatı büyük gelişme kaydeder. En verimli dönemini 13. yüzyılda yaşayan bu gelişme mahsulleri Arapça ve Farsça kaleme alınır¹⁵. Selçuklu Devleti kuvvetlenerek birçok Türk-İslam merkezi kurulunca İslam memleketlerinin geleneğine bağlı kalınarak tekkeler kuruldu. Etraftan gelen veya orada yetişen dervişler, şeyhler Anadolu muhitinde kuvvetli bir tasavvuf cereyanı uyandırdılar. Bunlar arasında İran, Mısır, Irak, Suriye'den gelmiş mutasavvıflar olduğu gibi Horasan ve Maverâünnehir Türkleri arasında yetişmiş birçok dervişler hatta Ahmet Yesevi tarikatı mensupları vardı. Bilhassa Cengiz istilasından sonra Türkistan ve İran'dan, Harezm'den birçok mutasavvıf ve alim önündeki batı memleketlerine, birçoğu da Anadolu'ya gelip yerleşir¹⁶.

Selçuklular zamanında Anadolu müreffeh bir yerdir. Selçuklu hanedanı bilinçli bir iktisat siyaseti güderek birinci derecedeki uluslararası ticaret yollarını Anadolu'dan geçirirler. Bu amaçla ülkeyi içinde doktor, veteriner, hamam hatta çalgı takımı bile

¹⁴ Ahmet Kartal, "Tarihî, Sosyo-Kültürel Bağlam", **Türk Edebiyatı Tarihi**, c. 1, 2. bs. (İstanbul: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2007): 442-443.

¹⁵ Nurettin Demir, "Batı Türk Yazı Dilinin Oluşumu", **Türk Edebiyatı Tarihi**, c. 1, 2. bs. (İstanbul: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2007): 308.

¹⁶ Köprülü, **age**, 200.

bulunan bir kervansaray ağı ile örer, nehirler üzerinde büyük taş köprüler yaparlar. Bunun yanı sıra hastaneler ve medreseler inşa edilir¹⁷.

Anadolu'da gerek Anadolu Selçukluları gerekse diğer Türk devletleri sahip oldukları toprakları medresenin dışında cami, imaret, darüşşifa, saray, köşk, kervansaray, han, hamam, köprü, çeşme gibi eserlerle donatarak Türk yurdu hâline getirirler¹⁸. Anadolu Selçuklularında da Karahanlı, Gazneli ve Selçuklu saraylarında olduğu gibi şaire büyük önem verilir. Selçuklu sultanları içinde II. Rükneddin Süleyman, I. Gıyaseddin Keyhüsrev, İzzeddin Keykâvus gibi Farsça şiirler söyleyenler olduğu gibi şehzadelerin de sanata, ilme önem verdiği, şiir söyledikleri görülmektedir. Nitekim Nasirettin Berkyaruk Farsça *Hürzad ile Peri-nejad* isimli bir hikâye kaleme almıştır¹⁹. Anadolu Selçukluları zamanındaki bu fikrî ve ilmî gelişme, Moğol istilasının etkisiyle özellikle Moğolların 1243'te Anadolu Selçuklu Devleti'ni hakimiyet altına almalarından sonra tedricen zayıflarken dinî-tasavvufî düşünce ön plana çıkar ve gelişir. Çünkü 13. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren çok sayıda mutasavvıf ve sufi huzur ve refah mekânı olarak gördükleri Anadolu'ya gelerek faaliyet göstermeye başlamışlardır. Böylelikle Anadolu'daki fikrî denge tasavvuf lehine ilerleme göstermiştir²⁰.

Anadolu'nun fethinden sonra Anadolu ile Türkistan arasında bir göç kanalı meydana gelir. 13. yüzyılın ilk yarısından ortalarına doğru 1220'de başlayan Moğol saldırılarından kaçan Türkmen kümeleri Türkistan, Horasan ve Azerbaycan'dan Anadolu'ya birbiri arkasından gelmeye başlar. Böylece Oğuzların ezici çoğunluğu Anadolu'da toplanır. Anadolu'nun büyük kısmı 11. yüzyıldan başlayarak 14. yüzyıla kadar süren yoğun göçlerle her bakımdan bir Oğuz (Türkmen) ülkesi hâline gelir²¹. Türkistan'dan yalnız göçebe Türk toplulukları değil, yarı göçebe ve yerleşik köylü-şehirli Türk unsurlardan da mühim nüfus gelir. Hatta İran'dan da aydın, tacir ve sanatkarlardan mühim bir zümre gelir²². Moğol istilası sonucu Ön Asya ve Anadolu'ya doğru olan kitlesel göçle gelenler arasında yüksek tasavvufî ve felsefî düşüncelerle donanımlı çeşitli tasavvuf akımlarına ve tarikatlarına mensup şeyhler ve dervişler olduğu gibi kırsal kesime mensup daha çok şifahi ve eski inançların

¹⁷ Faruk Sümer, **Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri-Boy Teşkilâtı-Destanları**, ilâvelerle 3. bs. (İstanbul: Ana Yayınları, 1980), XVII.

¹⁸ Kartal, "Tarihî, Sosyo-Kültürel Bağlam", 449.

¹⁹ **age**, 449-453.

²⁰ **age**, 454.

²¹ Sümer, **age**, XIII.

²² **age**, 157.

hakimiyetindeki popüler tasavvuf çevrelerinden sufiler de bulunmaktadır²³. Anadolu, Türk ve İslam dünyasının her tarafından gelmiş, aralarında İran, Mısır, Kırım medreselerinden hocalar, çeşitli tarikatlerin temsilcileri olan dervişler olmak üzere her sınıftan ve meslekten insanlarla doludur²⁴. Bilhassa 13. yüzyılın ilk yarısında Anadolu, en başta Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî olmak üzere birçok büyük mutasavvıf için yerleşim yeri olur. Bunlar arasında Hacı Bektaş Velî, Evhadüddin Kirmânî ve Sadrüddin Muhammed bin İshaku'l-Konevî' gibi isimler de vardır²⁵.

Moğol istilasası, Türkistan ve Orta Doğuda çok büyük tahribata sebep olmakla birlikte Batı Türklüğü açısından olumlu neticeleri olmuştur. Türkistan ve İran'da yaşayan Oğuz kümeleri bu istila sebebiyle Anadolu'ya gelir. Moğollar ayrıca, kendileriyle birlikte başka Türk kavimlerine mensup insanları da getirmişlerdir. Bunlar, yakın doğu Türklüğünü kuvvetlendirmiştir. Yakın doğuda Türk kültürünün Fars ve Arap kültürleri yanında üçüncü bir kültür olarak kuvvetle yer alması da Moğol hakimiyeti devrinde görülmektedir²⁶.

Moğol istilasası üzerine Türkistan ve İran'dan, Harezmi'den kaçan birçok alim ve sanatkarın Anadolu Selçuklularına dahil olması Anadolu Türkleri üzerinde İran tesirinin büsbütün kuvvetlenmesi neticesini de doğurur. Anadolu Selçuklularında İran tesirinin göze çarptığı muhakkaktır. Gıyaseddin Keyhüsrev'den sonra tahta çıkan sultanların Keykubad, Keyhusrev, Keykavus gibi unvanlar almaları, Alaeddin Keykubad'ın Konya ve Sivas surlarının üzerine Şehname'den bazı parçalar kazdırtması bunu açık şekilde göstermektedir²⁷.

Anadolu Selçuklu Devleti'nin zayıflamasıyla bu karışıklıklardan faydalanmak için harekete geçen Moğollar 1243 yılında Köseadağ'da Selçukluları yenilgiye uğratar. Bu yenilginin ardından Anadolu Selçuklu Devleti hızlı bir çöküş devresine girer ve İlhanlılara tabi olur. 13. yüzyılın sonlarına doğru Anadolu'da Moğol baskısı zayıflar. Bu durumdan faydalanan Türkmen beyleri yavaş yavaş Selçuklularla ilişkilerini keserek bağımsızlıklarını ilan ederler. Bu beyliklerin en güçlüsü Karamanoğulları Beyliğidir (yaklaşık 1256-1483). Bunun dışında İnançoğulları (1261-1368),

²³ Kartal, "Tarihî, Sosyo-Kültürel Bağlam", 449.

²⁴ Ö. Lütfi Barkan, **Kolonizatör Türk Dervişleri** (İstanbul: Hamle Yayın Dağıtım), 11.

²⁵ Köprülü, **age**, 200-203.

²⁶ Sümer, **age**, XIX.

²⁷ Köprülü, **age**, 192-193.

Menteşeoğulları (yaklaşık 1280-1424), Karesioğulları (1297-1360), Germiyanogulları (1300-1429), Aydınoğulları (1308-1426) gibi beylikler vardır²⁸.

Beylikler devri, Selçuklular zamanında alınmayan bölgelerin fethedildiği, Türk nüfusunun ve kültürünün başta şehirler olmak üzere her yerde kuvvetli bir hakimiyet kurduğu, Türkçenin edebî ve resmî dil olarak Farsçaya karşı gelişme gösterdiği dönemdir²⁹.

1.2. 13-14. Yüzyıllarda Türk Edebiyatı

Bugünkü bilgilere göre Anadolu'da telif edilen ve elimizde bulunan en eski eser, Malazgirt zaferinden 30 sene kadar sonra Danişmendoğulları'nın Kayseri Dizdari olan İbnü'l-Kemal İlyas b. Ahmet'in Kayseri'de yazdığı *Keşfü'l-Akabe* adlı astronomiye dair Farsça kitaptır. Bu eser Türklerin Anadolu'da ilimle uğraşıp eser yazma geleneğinin 11-12. yüzyılın başlarına kadar gittiğini göstermesi bakımından önemlidir. Yine eldeki bilgilere göre Anadolu'da söylenmiş en eski şiirin sahibi Kemalettin Hubeyş b. İbrahim-i Tiflisî'dir (ö. 579/1183). Tiflisî'nin Farsça iki şiiri günümüze kadar gelmiştir. Nüzhetü'l-Mecâlis'te de bir rubaisine rastlanmaktadır. Bunlar, Anadolu'da ilk manzum ve mensur eserlerin Farsça olarak kaleme alındığını göstermektedir³⁰.

Eldeki bilgilere göre Anadolu'da yazılmış en eski Türkçe şiirin sahibi Evhadüttin-i Kirmanî'dir (1164-1238). Kirmanî'nin 13. yüzyıl sonlarında Gelibolulu Muhyittin tarafından Farsçadan tercüme edilen *Tercüme-i Menakıb-ı Şeyh Evhadüddin-i Kirmanî* adlı eserde yer alan Farsça-Türkçe müemmma gazeli şu anki bilgilere göre Anadolu'da yazıldığı tespit edilen en eski şiidir. "Olısar" redifli müemmma gazelin sadece ilk beyti tespit edilmiştir: "Me-râ azaddür mescid der-i hammâr olısar / Seccâde neyem lâyıık me-râ zünnâr olısar" (Meyhane olduğu zaman mescit bana zıttır. Zünnâr olduğunda ise seccade bana gerekmez.)³¹.

Büyük Selçuklu Devleti'nde ve Anadolu Selçuklularında Arapça ve özellikle Farsçanın ağırlıklı bir yeri vardır. Anadolu Selçukluları'nda devlet idaresinde Farsça,

²⁸ Erdoğan Merçil, "Anadolu Beylikleri", <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/ayrmetin.php?İdno=030138&idno2=c030114#3> [05.07.2018]: 138-139.

²⁹ Sümer, *age*, XX.

³⁰ Ahmet Kartal, "Anadolu'da Türk Edebiyatının Öncüleri", *Türk Edebiyatı Tarihi*, c. 1, 2. bs. (İstanbul: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2007): 467.

³¹ *age*, 471.

din işleri ve bilimde ise Arapça kullanılmıştır³². Bu dönemde Arapça ve Farsçanın üstünlüğüne rağmen Anadolu’da Türk edebiyatının ilk örnekleri 13. yüzyılın ikinci yarısına götürülebilir. Bunlardan *Salsalnâme*, *Şeyh San’an Hikâyesi*, *Battalnâme*, *Dânişmendnâme* gibi bazı eserlerin varlığı tarihî kayıtlardan bilinmekle birlikte günümüze ulaşmamışlardır³³. Mevlânâ ve oğlu Sultan Veled’in Türkçe beyit ve manzumeleri³⁴ ile Yunus Emre’nin şiirleri³⁵ Selçuklular döneminden günümüze kadar gelebilmiş belli başlı eserlerdir. Hem hece hem aruz vezni ile şiirler yazan Yûnus Emre edebiyatımızın bugün bilinen ilk divanına sahiptir. Ancak Yûnus’un aruzla yazılanların yanı sıra hece ile yazılan şiirleri ve muhtevası düşünüldüğünde divan şairi olarak kabul edilmemektedir³⁶. 13. yüzyılda meydana getirilmiş olan bu eserler genellikle dinî, tasavvufî, ahlakî mahiyettedir³⁷.

Konuları bakımından bu eserler şu şekilde sıralanabilir:

1. dinî-tasavvufî düşünceleri yaymak için yazılanlar: Mevlana’nın manzumeleri, Sultan Veled’in iki gazeli dışındaki eserleri
2. aşıkane-rindane-sofiyane eserler: Mevlana’nın 9 manzumesi
3. devlet büyüklerini övmek maksadıyla yazılmış eserler: Sultan Veled’in 2 gazeli³⁸

13. yüzyılda bir taraftan dinî-tasavvufî bir edebiyat gelişirken ve divan şiirinin temelleri atılırken diğer taraftan halk edebiyatında da ilerleme kaydedilmiştir. Daha önce Seyid Battal Gazi ve Danişmend Ahmed Gazi etrafında teşekkül eden destanların bu çağdan itibaren yazıya geçirildiği görülür³⁹.

Bu dönemde 12-13. yüzyıllar Selçuklu dönemini temsil ettiği kabul edilen ‘Ali’nin *Kıssa-i Yûsuf’u*, *Behcetü’l-hadâ’ik*, *Kitâb-ı Ferâ’iz*, *Kitâb-ı Güzide* gibi Doğu Türkçesi dil özelliklerini yansıtan ve bu yüzden olga-bolga dilince yazılmış “karışık dilli” eserler olarak nitelendirilen eserler vardır. Bunlardan *Behcetü’l-hadâ’ik*’in yeni

³² Demir, 2007, 308.

³³ Özkan, age, 62.

³⁴ bk. Mecdut Mansuroğlu, “Mevlânâ Celâleddin Rumî’de Türkçe Beyit ve İbareler”, **TDAY-Belleten**, c. 2 (1954): 207-220; M. Şerefeddin, “Mevlânâ’da Türkçe Kelimeler ve Türkçe Şiirler”, **Türkiyat Mecmuası**, c. 4 (1934): 111-168; Mecdut Mansuroğlu, **Sultan Veled’in Türkçe Manzumeleri** (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları: 765, 1958)

³⁵ bk. Mustafa Tatçı, **Yûnus Emre, Dîvân-ı İlâhîyât** (İstanbul: Kapı Yayınları, 2012).

³⁶ Günay Kut, “Anadolu’da Türk Edebiyatı”, **Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi**, ed. Ekmeleddin İhsanoğlu, c. 2 (İstanbul: İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA), 1998): 27.

³⁷ Timurtaş, 1997, 567.

³⁸ Mecdut Mansuroğlu, “Anadolu’da Türk Yazı Dilinin Başlama ve Gelişmesi”, **İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, c. 4, s. 3 (1951): 220.

³⁹ Timurtaş, 1997, 569.

bulunan Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki nüshasına dayanılarak Fahrüddin bin Mahmûd et-Tebrizî tarafından Kayseri'de telif edildiği, eserin telifinin 1270-1286 aralığında 16 yıl sürdüğü belirlenmiştir. Böylece Anadolu sahasında yazılan en eski Türkçe eserin *Behcetü'l-hadâ'ik* olduğu ortaya çıkmıştır⁴⁰.

Bu dönemden günümüze kalan eserler, sonraki dönemlere oranla çok azdır. Bu durum, Anadolu'da gelişmeye başlayan yazı dilinin daha yeni oluşmaya başlamış olmasına bağlanabileceği gibi, Moğolların ve Haçlı Seferleri'nin tahribatı sonucu bu devirdeki eserlerin kaybolmalarıyla da açıklanabilmektedir⁴¹.

Bu ilk dönem eserlerinde Türk nazım şekli olan dörtlükler ve hece vezni, İran ve Arap edebiyatından gelen nazım şekilleri ve aruzla birlikte görülmektedir⁴².

Bu dönemde batı Türk yazı dili, Uygur ve Arap-Fars olmak üzere iki ayrı imlâ geleneğinin izlerini taşır. İlk dönem metnindeki imlada daha çok Uygur yazı geleneğinin izleri görülür. Türkçe kelimelerde ünlülerin yazıda gösterilmesi, geniz n'sinin gösterimi için nun ve kef harflerinin kullanılması, sin harfinin art ünlülü kelimelerde de kullanımı, ç için cim, p için be harflerinin kullanımı, eklerin kök ve gövdeden ayrı yazılışı gibi yazım özellikleri Uygur yazı geleneğinin devamı sayılır. Ancak aynı zamanda ve sonraları artan oranda ünlülerin yazıda gösterilmeyişi, geniz n'sinin kef harfi ile gösterilmesi, art ünlülü kelimelerde sad harfinin kullanılması, ç için çim, p için de pe harflerinin kullanımı, eklerin köklerine bitişik yazılışı, -an, -en için tenvin kullanımı gibi Arap-Fars yazı geleneğinin izleri görülür. Ünlüleri göstermek için harfler yerine harekelerden faydalanılır. Bu dönem yazı dilinde tutarlı yazım alışkanlıklarından söz edemeyiz. Daha sonra Osmanlı yazı dilinin en önemli kuralı hâline gelecek "Arapça ve Farsça kelimeler asıllarına göre yazılır." anlayışı da ilk Türkçe metinler için geçerli değildir⁴³. Çeşitli Oğuz boylarının ağızlarının karışımından meydana gelen dönemin Türk yazı dilinin temelinde norm olabilecek ağızlar üstü prestij varyantları bulunmaz⁴⁴.

Selçukluların yıkılmasından sonra 14. yüzyılda Anadolu'da beylik kuran Türk beyleri Arap ve Fars kültürünü tanımıyorlardı. Bu nedenle Arap ve Fars kültürüne itibar etmeyip kendi millî dillerine değer vermeleri ve Türkçe yazan ilim adamlarını,

⁴⁰ Mustafa Koç, "Anadolu'da İlk Türkçe Telif Eser", *Bilig*, s. 57 (2011): 159-174.

⁴¹ Özkan, *age*, 65.

⁴² Kut, *age*, 21.

⁴³ Demir, 2007, 302.

⁴⁴ *age*, 308.

şairleri koruyup teşvik etmeleri Türkçenin lehine bir gelişim olur. 14. yüzyılda Türkçe bir edebiyat dili hâline gelir. Mensur ve manzum eser sayısında büyük bir artış olur. 14. yüzyıldan itibaren Anadolu’da Türkçe edebî eserlerin yanında ilmî eserler de görülmeye başlanır⁴⁵. Anadolu’da nesir türünden ilk eserlerin verilmesi de beyliklerin kurulduğu zamana rastlar. Bir yandan didaktik nesir türü gelişirken diğer yandan dinî, destanî halk hikâyeleri ve manzum eserler yazılır⁴⁶. 14. yüzyıl, divan edebiyatının kuruluş çağıdır. Dinî-tasavvufî, tarihî, hamasî ve ahlaki mahiyette eserlerin yanı sıra din dışı mesneviler de fazla sayıdadır⁴⁷.

Yıkılan Selçuklu Devleti’nin yerini almak isteyen her beylik, kendi hükümet merkezini bir kültür ve sanat merkezi hâline getirmek için uğraşır. Belli başlı Anadolu şehirleri birer ilim merkezi hâline gelir. İlim adamlarına büyük değer veren beyler, ilmî faaliyetlerin rahatça yapılabilmesini sağlamak amacıyla medrese, kütüphane kurmaya büyük önem verirler⁴⁸. Aydın, Kütahya, Bursa, Manisa, Konya, Kırşehir gibi merkezlerde telif ve tercüme yoluyla günümüze ulaşmış manzum ve mensur dinî, tarihî, edebî, destani, felsefî, tıbbi nitelikte büyük çapta yüzlerce eser ortaya konabilmiştir⁴⁹.

Türkçe dışındaki dilleri layıkıyla bilmeyen Anadolu beylerinin teşviki ile dinî, destani ve ahlaki konularda telif ve tercüme eserler veren şairleri bu asırda üç grupta incelemek mümkündür: 1. Türkçeden başka dil bilmeyen Türkmen beyleri ile devrin ileri gelenlerine Arapça, Farsça eserleri oldukça basit bir Türkçe ile tercüme eden veya telif eser veren şair ve bilginler 2. Kendi misyonlarını halka tanıtmak ve tasavvufî görüşlerini yaymak isteyen şeyhler ve kültürlü dervişler 3. Dinî, destani hikâyeleri ve ekseriyetle içinde yer yer dinî ve ahlaki unsurların da bulunduğu Arap ve İran kaynaklı aşk hikâyelerini sözlü ve yazılı olarak halka aktaran kıssahan ve meddahlar⁵⁰.

⁴⁵ Ahmet Kartal, “Anadolu’da Türk Edebiyatının Gelişimi”, **Türk Edebiyatı Tarihi**, c. 1, 2. bs. (İstanbul: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2007): 482.

⁴⁶ Nuri Yüce, “Osmanlı Türkçesi”, **Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi**, ed. Ekmeleddin İhsanoğlu, c. 2 (İstanbul: İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA), 1998): 7-8.

⁴⁷ Timurtaş, 1997, 570-571.

⁴⁸ Özkan, **age**, 73-74.

⁴⁹ Korkmaz, 2007, 79.

⁵⁰ **age**, 483.

Gülşehrî (ö. 1317'den sonra) bugünkü bilgilerimize göre 14. yüzyılın en eski şairidir. 1317'de yazdığı *Mantku't-Tayr*⁵¹ isimli mesnevisindeki bazı beyitlerden onun Kırşehir'de zaviye sahibi, tanınmış bir şeyh olduğu anlaşılmaktadır. Gülşehrî gibi Kırşehir'de yetişen ve *Garib-nâme*⁵² adlı büyük mesnevisiyle tanınan Aşık Paşa devrinin önemli düşünürlerinden biridir. *Garib-nâme*'den başka eski nazire mecmualarında bazı şiirleri de vardır. 14. yüzyılın önemli şairlerinden Mes'ut b. Ahmet (ö. 1350-1351) hakkında fazla bilgi yoktur. Eserlerinden adının Mes'ut, babasının adının Ahmet, "Hoca" lakabıyla tanınmasından da ulema sınıfından olduğu anlaşılmaktadır. Germiyan Beyliği sınırları içinde yaşadığı tahmin edilen Hoca Mes'ut, *Süheyl ü Nev-bahar*⁵³ isimli aşıkane mesnevisiyle tanınmıştır⁵⁴. *Çarh-name*⁵⁵ adlı kasidenin sahibi olan Ahmet Fakih'in yaşadığı dönem tartışmalıdır. Köprülü tarafından 13. yüzyılda yaşayan bir şair olarak gösterilmekle birlikte Semih Tezcan 14. yüzyıl ortalarında çıkan bir veba salgınından *Çarh-name*'de bahsedildiği için eserin en erken 1350 tarihinden sonra yazılmış olabileceğini söyler⁵⁶. Tezcan, aynı dönemdeki veba salgınıyla ilgili 50 beyitlik kasidesi olan Şeyyad Hamza'yı da aynı gerekçeyle 14. yüzyıl şairi olarak kabul eder⁵⁷. Şeyyad Hamza'nın *Yusuf u Zeliha* adlı mesnevisi ile bazı manzumeleri vardır⁵⁸. Tasavvufi veya dinî ağırlıklı şiir yazmayarak Türkçede lâ-dinî şiir türünün ilk mümessili olarak kabul edilen⁵⁹ Dehhânî de yaşadığı dönemle ilgili tartışmalar olsa da 14. yüzyıl şairi olarak kabul edilmektedir⁶⁰. Dehhânî'nin hayatı hakkında bilinenler, Horasan'dan Anadolu'ya

⁵¹ bk. Kemal Yavuz, **Gülşehrî'nin Mantku't-tayr'ı (Gülşen-nâme) –Metin ve Günümüz Türkçesine Aktarma-** (Ankara: Kırşehir Valiliği Yayınları, 2007).

⁵² bk. Kemal Yavuz, **Âşık Paşa, Garib-nâme** (Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 761/1, 2000).

⁵³ bk. Cem Dilçin, **Mes'ud Bin Ahmed, Süheyl ü Nev-bahâr, İnceleme- Metin-Sözlük** (Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını: 51, 1991).

⁵⁴ Kartal, "Anadolu'da Türk Edebiyatının Gelişimi", 486-487.

⁵⁵ bk. Mecdut Mansuroğlu, **Ahmed Fakih, Çarhname** (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları: 684, 1956).

⁵⁶ Semih Tezcan, "Anadolu Türk Yazınının Başlangıç Döneminde Bir Yazar ve *Çarh-nâme*'nin Tarihlendirilmesi Üzerine", **Türk Dilleri Araştırmaları**, s. 4 (1994): 75-88.

⁵⁷ **age**, 85-86.

⁵⁸ bk. Mecdut Mansuroğlu, "Şeyyad Hamza'nın Doğu Türkçesine Yaklaşan Manzumeleri", **TDAY-Belleten**, c. 4 (1956): 125-144; Mecdut Mansuroğlu, "Anadolu Türkçesi (XIII. Asır) Şeyyad Hamza'ya Ait Üç Manzume", **İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, c. 1, s. 1-4 (1946): 180-195; İbrahim Taş, **Yusuf ve Zeliha** (İstanbul: Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 42, 2008).

⁵⁹ Kut, **age**, 26-27.

⁶⁰ Ersen Ersoy, Ümran Ay, **Hoca Dehhânî Divanı** (Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayını, 2017), 24.

geldiğini ve tekrar oraya dönmek istediğini söylediği eldeki tek kasidesinden⁶¹ ibarettir⁶². Türkçe divanı vardır⁶³. 14. yüzyılın ikinci yarısında yaşayan, kadılık, vezirlik, hükümdarlık yapmış alim ve şair bir devlet adamı olan Kadı Burhanettin'in *Divan*'i⁶⁴ vardır. Dilinde Azeri Türkçesi özellikleri de görüldüğü için bazı araştırmacılarca Azeri sahası içinde değerlendirilmektedir. Bu dönemde yetişen bir diğer önemli isim olan Ahmedî (1334-1413), eserlerinden anlaşıldığına göre tasavvufi-dinî ilimlerin yanında tıp, astronomi gibi müspet ilimlere de vakıftır⁶⁵. *Cemşid ü Hurşid*⁶⁶ adlı mesnevisinin⁶⁷ yanı sıra Firdevsî ve Nizâmî'yi örnek alarak tercüme ettiği *İskender-nâme*⁶⁸ adlı mesnevisi, dönemin diğer mesnevileri arasında apayrı bir yer tutar. Ahmedî'nin eserin sonuna eklemiş olduğu *Dâsitân-ı Tevârih-i Mülûk-i Âl-i Osman*⁶⁹ Osmanlıların ilk devir fetih ve gazalarını anlatmaktadır⁷⁰. Azeri sahasında yetişmekle birlikte Anadolu'da da büyük bir şöhrete kavuşan ve Hurufiliğin kurucusu Fazlullah-ı Hurufî'ye intisap etmiş bir mutasavvıf olan Nesîmî'nin Türkçe bir divanı⁷¹ ve divanında yer almayan 36 tuyuğu⁷² vardır.⁷³

1.3. 13-14. Yüzyıllarda Türk Dili

Eski Türkçede Oğuz-Türkmen lehçelerinin izlerine rastlanmakla birlikte bu dönemde Oğuzca, esas itibarıyla konuşma dilinden öteye geçmemektedir⁷⁴. Oğuzlar 11. yüzyıla kadar hep başka Türk devletlerinin sınırları içinde ve onlara bağımlı yaşarlar,

⁶¹ bk. Hikmet İlaydın, "Dehhânî'nin Şiirleri", **Ömer Asım Aksoy Armağanı** (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 449, 1978): 137-177.

⁶² İsmail Ünver, "Hoca Dehhânî", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, c. 18 (1998): 187.

⁶³ bk. Ersen Ersoy, Ümran Ay, **Hoca Dehhânî Divanı** (Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayını, 2017).

⁶⁴ bk. Muharrem Ergin, **Kadı Burhaneddin Divanı** (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, 1980).

⁶⁵ Kartal, "Anadolu'da Türk Edebiyatının Gelişimi", 490-492.

⁶⁶ bk. Mehmet Akalın, **Ahmedî, Cemşid ü Hurşid, İnceleme-Metin** (Ankara: Sevinç Matbaası, 1975).

⁶⁷ Kartal, "Anadolu'da Türk Edebiyatının Gelişimi", 522.

⁶⁸ bk. İsmail Ünver, **Ahmedî, İskender-nâme, İnceleme-Tıpkıbasım** (İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1983).

⁶⁹ bk. Kemal Silay, **Tâce'd-dîn İbrâhîm bin Hızır Ahmedî, Tevârih-i Mülûk-i Âl-i 'Osmân Gazv-i İşân Bâ-Küffâr** (Cambridge: Harvard Üniversitesi Yakınoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü, 2004).

⁷⁰ Kut, **age**, 29.

⁷¹ bk. Hüseyin Ayan, **Nesîmî, Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Türkçe Divanının Tenkitli Metni**, birleştirilmiş bs. (Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 567, 2014).

⁷² bk. M. Fatih Köksal, "Seyyid Nesîmî'nin Bilinmeyen Tuyuğları", **Journal of Turkish Studies, Agâh Sırrı Levend Hâtra Sayısı**, c. I, s. 24 (2000): 187-208.

⁷³ Kartal, "Anadolu'da Türk Edebiyatının Gelişimi", 493-494.

⁷⁴ Korkmaz, 2007, 75-77.

kendi başlarına bağımsız bir devlet kuramamışlardır. Bu nedenle konuşma dilleri yazı dili olma özelliği kazanamamıştır⁷⁵.

Oğuzlar Anadolu'ya geldiklerinde hem sözlü edebî geleneklerinin hem de zengin bir halk edebiyatlarının mevcut olduğu bilinmekle birlikte⁷⁶ 11-12. yüzyıllarda Eski Anadolu Türkçesi özelliklerini gösteren eserler elimizde mevcut değildir. Bu nedenle Anadolu'ya gelen Oğuzların yazılı edebiyatlarının olup olmadığı ve Anadolu'da gelişen edebiyatın 13. yüzyıldan başlayıp başlamadığı tam olarak açıklığa kavuşmamıştır⁷⁷. Oğuz Türkçesi ile ilgili ilk somut bilgilerimiz Kaşgarlı Mahmud'un *Dîvânü Luğâti't-Türk* adlı eserindeki bilgi ve açıklamalara dayanmaktadır⁷⁸. Oğuzca bu dönemde bir kısım dil özellikleri bakımından Karahanlı yazı dili ile ortaklaşmakta, bir kısım özellikleri bakımından ondan ayrılmış bulunmaktadır⁷⁹. Kaşgarlı'nın Oğuzca hakkında verdiği bilgiler Oğuz Türkçesinin 11. yüzyıldaki durumu hakkında fikir verse de bunlar bir yazı dili özelliğinden ziyade Oğuz Türkçesini öteki kollardan ayıran bir ağız özelliği niteliğindedir⁸⁰.

Oğuzların siyasi bir güç olarak ortaya çıktıkları gerek Büyük Selçuklu Devleti'nde gerekse bu devletin Anadolu'daki devamı niteliğinde olan Anadolu Selçukluları'nda Arapçanın ve özellikle Farsçanın ağırlıklı bir yeri vardır. 12. yüzyılda Anadolu'nun büyük merkezlerinde İslam kültürünün güçlendiği, medreseler açıldığı, hükümdarlar adına Arapça ve Farsça eserlerin yazıldığı, bu ürünlerin 13. yüzyılda altın devrine ulaştığı bilinmektedir⁸¹. Ayrıca Arapça olarak meydana getirilen eserlerin herkes anlasın diye Arapçadan Farsçaya tercüme edildiği ve medreselerde Farsça eğitim yapıldığı anlaşılmaktadır⁸². Bugünkü bilgilere göre Anadolu'da telif edilen ve elimizde bulunan en eski eser olan Malazgirt zaferinden 30 sene kadar sonra yazılmış olan *Keşfu'l-Akabe* adlı kitap ile Anadolu'da söylenmiş en eski şiirin sahibi

⁷⁵ Akalın-Tanç, *age*, 155; Zeynep Korkmaz, "Eski Anadolu Türkçesinin Türk Dili Tarihindeki Yeri ve Yapısındaki Temel Nitelikler Açısından Genel Bir Değerlendirme", **Uluslararası Eski Anadolu Türkçesi Araştırmaları Çalıştayı Bildirileri, 1-2 Aralık 2010** (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, 2013): 269.

⁷⁶ Kut, *age*, 21.

⁷⁷ Özkan, *age*, 61.

⁷⁸ Korkmaz, 2007, 77.

⁷⁹ Zeynep Korkmaz, "XI-XIII. Yüzyıllar Arasında Oğuzca", **Türk Dili Üzerine Araştırmalar**, c. 1 (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 629, 1995): 270.

⁸⁰ Özkan, *age*, 61.

⁸¹ Korkmaz, **Selçuklular Çağı**, 274.

⁸² Özkan, *age*, 62.

Tiflîsî'nin (ö. 579/1183) Farsça iki şiiri Anadolu'da ilk manzum ve mensur eserlerin Farsça olarak kaleme alındığını göstermektedir⁸³.

Anadolu Selçukluların devlet idaresinde Farsça, din işleri ve bilimde Arapça kullanılmış, kaba bir yerel konuşma dili olarak görülen Türkçe bu iki dil karşısında uzun zaman bir varlık gösterememiştir⁸⁴. Genellikle Arapça ve Farsça bilen aydınlara önceleri Türkçe yazmak zor gelmiş, eserlerinde yer yer Türkçenin yetersizliğinden söz etmişler, yeni nazım şekillerine ve aruz veznine uygun şiir yazmakta, Türkçe kelime ve ifadeleri aruza uygulamakta, kâfiye bulmakta zorlanmışlardır⁸⁵. Moğol akınları nedeniyle Anadolu'ya kaçan Fars dilli topluluklar da Farsçanın Anadolu'daki durumunu güçlendirmiştir. 13. yüzyılda itibarsız bir durumda olan Türkçe dini yayma amacı güden ve bu nedenle halk tarafından anlaşılabilir bir dille yazılan dinî-tasavvufî eserlerde⁸⁶, destani nitelikteki halk edebiyatı ürünlerinde⁸⁷ az da olsa kullanım alanı bulmuştur.

Anadolu bölgesinde Oğuzca özgür ve yerli bir yazı dili konumuna gelmek için yalnız Arapça ve Farsça ile çarpışmamış, aynı zamanda Orta Asya yazı dilinin kalıntılarını sürdüren karışık dile de karşı koymuştur⁸⁸.

Bu dönemde 12-13. yüzyıllar Selçuklu dönemini temsil ettiği kabul edilen 'Ali'nin *Kıssa-i Yûsuf'u*, *Behcetü'l-hadâ'ik*, *Kitâb-ı Ferâ'iz*, *Kitâb-ı Güzide* gibi Doğu Türkçesi dil özelliklerini yansıtan ve bu yüzden olga-bolga dilince yazılmış "karışık dilli" eserler olarak nitelendirilen eserlerin dil özelliklerinden hareketle Anadolu'da Türk yazı dilinin kuruluşuyla ilgili farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bu görüşlerden ilkinde göre bu eserler, Karahanlı Türkçesinden Eski Anadolu Türkçesine geçerken iki yazı dili arasındaki geçiş dönemi eserleridir⁸⁹. Bir diğer görüşte ise bu eserlerdeki karışık dil durumu, eski Türk yazı dilinin etkisinden kaynaklanan genel nitelikte özellikler olarak görülmeyip kişilere mahsus özellik olarak değerlendirilmektedir. Bu görüşü temsil edenler, 'aykırı dil özelliklerinin" (olga-bolga) bir metinde az veya çok oluşunu Orta Asyalı yazarların kuruluş hâlindeki Oğuz yazı dilini etkileme gücüyle

⁸³ Kartal, "Anadolu'da Türk Edebiyatının Öncüleri", 467.

⁸⁴ Demir, 2007, 308.

⁸⁵ Kut, *age*, 21.

⁸⁶ Demir, 2007, 308.

⁸⁷ Korkmaz, 2013, 270.

⁸⁸ Korkmaz, "XI-XIII. Yüzyıllar", 273.

⁸⁹ bk. Reşit Rahmeti Arat, "Anadolu Yazı Dilinin İnkişafına Dair", **V. Türk Tarih Kongresi, 12-17 Nisan 1956** (Ankara, 1960): 225-232; Mansuroğlu, 1951, 215-229; Mustafa Canpolat, "Behcetü'l-Hadâ'ik'in Dili Üzerine", **TDAY-Belleten**, c. 15 (1967): 165-175.

ve kendisinin Yakın Doğu'ya geç veya erken gelmesiyle açıklamaya çalışmaktadırlar⁹⁰. Bu konudaki son görüşün sahibi Korkmaz ise Doerfer'in Horasan'daki Oğuzca üzerine gerçekleştirdiği araştırmanın sonuçlarına göre 11. yüzyılda Kaşgarlı Mahmud'un Oğuzca için verdiği dil özellikleri ile günümüz Horasan Oğuzcasının özelliklerinin tıpatıp uyuştüğunu, 12-13. yüzyıllar arası bazı eserlerde görülen özelliklerin Oğuzcanın tarihî gelişme süreci açısından bir geçiş döneminden geçmediğini, aksine o nitelikte bir ağza sahip olduğunu ortaya koyduğunu söyler. Buna göre Anadolu Oğuzcasını temsil eden ve tümüyle Oğuzcaya dayalı bir ağız ile Horasan Türkçesini temsil eden ve Oğuzca özellikler yanında kısmen Doğu Türkçesi özelliklerini de içine alan, Kaşgarlı'nın 11. yüzyıl Oğuzcası için verdiği bilgilerle örtüşen bir diğer Oğuz Türkçesi ağzının varlığı söz konusudur⁹¹.

13. yüzyıl, Oğuzcanın bir yandan konuşma dilinden bir yazı dili yaratma yönünde mücadele verirken bir yandan da Arapça ve Farsçaya karşı mücadele verdiği bir dönemdir. Bir yazı dili olma özellikleri açısından da standart bir dil yapısına ulaşamamıştır. Ortak özellikler dışında bölgeden bölgeye, eserden esere değişen ağız ayrılıklarına sahiptir⁹². 13. yüzyılda Anadolu'da yazılan Türkçe ile konuşulan Türkçe birbirinden pek farklı değildir. *Assı, artuk, düş, erte, od, sayru* gibi sözcükler hem konuşma hem yazı dilinde kullanılmaktadır⁹³.

14. yüzyıldaki Selçuklu devletinin yıkıntısı üzerine kurulmuş olan Anadolu Beylikleri dönemi ise doğrudan doğruya Türkçeye dayalı yerli ve millî bir yazı diline geçiş devridir⁹⁴. Selçukluların yıkılmasından sonra Anadolu'da beylik kuran Türk beyleri Arap ve Fars kültürünü tanımıyorlardı. Bu nedenle Arap ve Fars kültürüne itibar etmeyip kendi millî dillerine değer vermeleri ve Türkçe yazan ilim adamları ve şairleri koruyup teşvik etmeleri bu yazı dilinin gelişmesine yardım eder⁹⁵. Anadolu Selçuklularında sadece basit muhtevalı eserlerde görülen Türkçe, beylikler zamanında şuurlu olarak bir yazı dili olmaya doğru ilerler⁹⁶. Türk dili, bir önceki asra

⁹⁰ bk. Şinasi Tekin, "1343 Tarihli Bir Eski Anadolu Türkçesi Metni ve Türk Dili Tarihinde 'Olga-bolga' Sorunu", **TDAY-Belleten**, c. 21 (1974): 70-71.

⁹¹ Korkmaz, 2013, 271-272.

⁹² **age**, 271.

⁹³ Yüce, 1998, 8.

⁹⁴ Zeynep Korkmaz, "Anadolu Yazı Dilinin Tarihî Gelişmesinde Beylikler Devri Türkçesinin Yeri", **Türk Dili Üzerine Araştırmalar**, c. 1 (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 629, 1995):420.

⁹⁵ Özkan, **age**, 74.

⁹⁶ **age**, 73.

göre daha da işlenip gelişmiş, mensur ve manzum eser sayısında büyük bir artış olmuştur. Bu dönemde saray ve ordunun yanı sıra yüksek memurlar arasında da yerleşen Türkçe, artık Anadolu'da tamamiyle kökleşerek bir edebiyat dili hâline gelmiştir⁹⁷. Anadolu Türkçesi şiir geleneğinin başlaması Selçuklular zamanına uzanmakla birlikte Türkçe bir kültür dili olarak 14. yüzyılda Selçukluların dağılmasından sonra gelişme imkânı bulmuştur⁹⁸.

Beylikler devri Türkçesi konuşma dilinin yazı diline aktarılması yoluyla kurulduğundan *varıdı, oynaduriken, dükeli, viribidiler, gehezdürür* örneklerindeki gibi konuşma dili ile yazı dili arasında paralellik görülür. Arap alfabesinin müsaadesi nispetinde imla ile dilin fonetik yapısı arasında bir bağlantı vardır⁹⁹. Konuşma dilinden yazı diline geçişin bir sonucu olarak daha önceki dönemde rastlanmayan yeni ek ve şekiller ortaya çıkmıştır: *varası, olursavuz, olicağaz, varıyorur, anlayubanı*. Her beyliğin hakim olduğu bölgedeki konuşma dilinin aynı zamanda yazı dili niteliği kazanabilmiş olması, yazı dilinde bölgeler arası bazı ağız ayrılıkları doğurmuş olmakla birlikte daha olgun bir yazı diline geçiş bakımından zengin bir dil malzemesi hazırlamıştır.

Kelime hazinesi bakımından eski Türk yazı dilinden gelen arkaik şekillerle Oğuzcadan gelen şekiller kaynaşmıştır. İslam kültür alanının getirdiği yeni kavramlar, kelime alışverişleri ve büyük çaptaki tercüme faaliyetleri Türkçeye Arapça ve Farsça kelimelerin girmesine yol açar. Ancak bunların sayısı bir sonraki dönem klasik Osmanlı Türkçesine göre oldukça azdır. Genel olarak kelime oyunlarından, uzun ifadelerden uzak, sade bir üslup vardır¹⁰⁰.

Elimizdeki kaynaklara göre Oğuz Türkçesi 13. yüzyıla kadarki tarihî dönemlerde yalnızca konuşma dili olarak varlığını sürdürürken Eski Anadolu Türkçesinin kuruluşu ile dil yapısı zengin bir yazı diline dönüşmüştür¹⁰¹. Eski Türkiye Türkçesinin bağımsız ve zengin bir yazı dili hâlinde kuruluşu, Oğuz-Türkmen kolunun daha sonraki dallanmalarına da çığır açmış, Osmanlı Türkçesi, Kırım

⁹⁷ Kartal, "Anadolu'da Türk Edebiyatının Gelişimi", 481-482.

⁹⁸ Demir, 2007, 309.

⁹⁹ Korkmaz, "Anadolu Yazı Dilinin", 422.

¹⁰⁰ Zeynep Korkmaz, "Anadolu Beylikleri Devrinde Türk Dili ve Karamanoğlu Mehmet Bey", **Türk Dili Üzerine Araştırmalar**, c. 1 (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 629, 1995): 426.

¹⁰¹ Korkmaz, 2013, 274.

Osmanlıcası, Türkiye Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi, Gagavuzca gibi kolları içine alan Güneybatı Türk lehçeleri grubuna sağlam bir temel vazifesi görmüştür¹⁰².

1.4. Birleşik Fiiller ve Adlandırılması

Zamanın getirdiği buluşlar, dinler ve fikir akımları dilde yeni kavramları karşılamayı gerektirir¹⁰³. Bu yeni kavramları karşılamak için kullanılan başlıca iki yol türetme ve birleştirmedir¹⁰⁴. Dilde yalın olarak düşünülen kavramları bir araya getirilmiş iki ve ikiden çok kelime ile adlandırma yöntemine birleştirme, bu yolla yaratılan isimlere de birleşik adı verilir¹⁰⁵. Birleşik sözcüklerin fiil türünde olanları birleşik fiilleri oluşturur. Karaağaç'a göre aslında birer söz öbeği olan birleşik fiiller “genelleşerek nedensizleşme” olarak ifade ettiği anlam bilimsel sebeplerden ötürü birer sözlük birimi hâline gelmiştir¹⁰⁶.

Birleşik fiillerin çeşitli kaynaklarda bileşik fiil¹⁰⁷, birleşik fiil¹⁰⁸, birleşik eylem¹⁰⁹, bileşik eylem¹¹⁰, fiil öbeği¹¹¹, katmerli fiil¹¹², fiillik¹¹³, fiil birleşmeleri¹¹⁴ gibi farklı şekillerde adlandırıldığı görülmektedir.

¹⁰² Korkmaz, 2007, 80.

¹⁰³ Tahsin Banguoğlu, **Türkçenin Grameri**, 3. bs. (Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 528, 1990), 154.

¹⁰⁴ Banguoğlu, **age**, 155; Hikmet Dizdaroğlu, **Türkçede Sözcük Yapma Yolları** (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1962), 7; Özel, Sevgi. **Türkiye Türkçesinde Sözcük Türetme ve Bileştirme**. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1977, 11.

¹⁰⁵ Ahmet Cevat Emre, **Türk Dilbilgisi** (İstanbul: Cumhuriyet Matbaası, 1946), 89.

¹⁰⁶ Günay Karaağaç, **Türkçenin Söz Dizimi**, 5. bs. (İstanbul: Kesit Yayınları, 2012), 26-27, 34, 166.

¹⁰⁷ Kaya Bilgegil, **Türkçe Dilbilgisi**, 2. bs. (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1982), 280; Hikmet Dizdaroğlu, **Türkçede Fiiller** (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1963), 30; Haydar Ediskun, **Türk Dilbilgisi, Sesbilgisi-Biçimbilgisi-Cümlebilgisi**, 6. bs. (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1999), 228; Emre, **age**, 115-118.

¹⁰⁸ A. Bican Ercilasun, **Kutadgu Bilig Grameri –Fiil-** (Ankara: Gazi Üniversitesi Yayını, 1984), 45; Tuncer Gülensoy, **Türkçe El Kitabı** (Ankara: Akçağ Yayınları, 2000), 402-403; Leylâ Karahan, **Türkçede Söz Dizimi**, 17. bs. (Ankara: Akçağ Yayınları: 58, 2012), 73-79; Karaağaç, **age**, 190-195; Jean Deny, **Türk Dil Bilgisi**, çev. Ali Ulvi Elöve, uyarlayan: Ahmet Benzer (İstanbul: Kabcacı Yayınevi: 375, 2012), 448-451; Muharrem Ergin, **Türk Dil Bilgisi** (İstanbul: Bayrak Basım/Yayın/Tanıtım, 2013), 386-389; Zeynep Korkmaz, **Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)** (Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 827, 2003), 791-861; F. Kadri Timurtaş, **Eski Türkiye Türkçesi (XV. Yüzyıl), Gramer-Metin-Sözlük** (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları: 2157, 1977), 140; Banguoğlu, **age**, 310.

¹⁰⁹ Süer Eker, **Çağdaş Türk Dili**, 10. bs. (Ankara: Grafiker Yayınları, 2016), 366-367; Talat Tekin, **Orhon Türkçesi Grameri**, (İstanbul: Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 9, 2003), 98.

¹¹⁰ Neşe Atabay, Sevgi Özel, **Sözcük Türleri II (Bağlaç, Ünlem, Eylem)** (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 421/2, 1976), 184; T. Nejat Gencan, **Dilbilgisi**, gözden geçirilmiş 2. bs. (İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları: 334, 1971), 260; Mehmet Hengirmen, **Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü** (Ankara: Engin Yayınevi, 1999), 78.

¹¹¹ Delice, **Türkçe Sözdizimi**, 2. bs. (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2003), 24-28.

¹¹² Deny, **age**, 441-447.

Türk dili üzerine yapılmış çeşitli çalışmalarda birleşik fiillerin dilin farklı çalışma alanlarına ait konu başlıkları altında değerlendirildiği dikkat çekmektedir. Bu konuda ağırlıklı görüş, birleşik fiilleri kelime grubu olarak değerlendirip söz dizimi bahsinde ele almaktadır¹¹⁵. Bazı gramer çalışmalarında ise birleşik fiiller şekil bilgisi bölümünde sözcük türleri ve yapılarının açıklandığı kısımda ya da söz yapımı bahsinde söz konusu edilir¹¹⁶. Dizdaroğlu, *Tümcebilgisi* isimli kitabında birleşik fiillere yer vermezken *Türkçede Fiiller* isimli çalışmasında “yapılarına göre fiiller”de bu konuyu inceler¹¹⁷. Gencan ise şekilbilgisel özellik olan sözcük türü ve yapısı bağlamında incelediği birleşik fiillere söz dizimi bölümünde yer verir¹¹⁸. Brockelmann, “*et-, kıl-, bol-*” yardımcı fiilleriyle teşkil eden *kabül kıl-, halâş bol-* gibi birleşik fiilleri fiil yapımı konusu içinde ele alırken iki tarafı da fiil olan zarf-fiilli şekilleri ise söz dizimi konusu içinde “yardımcı fiillerle gerundiyumlar” başlığı altında incelenmiştir¹¹⁹. Karaağaç, *Türkçenin Sözdizimi* isimli çalışmasında kelime grupları bahsinde birleşik fiillere yer verir. Ancak yazara göre birleşik fiiller aslında birer yapımlık söz öbeği olmakla birlikte “genelleşerek nedensizleşme” olarak ifade ettiği anlam bilimsel sebeplerden ötürü birer sözlük birimi hâline gelmiştir. Bu nedenle yapımlık ve çekimlik söz öbekleri ve cümleyi biçim bilgilik (morfolojik); birleşik söz, deyim ve atasözlerini ise anlam bilgilik (semantik) bir konu olarak kabul eder¹²⁰.

¹¹³ Özmen, birleşik fiil adlandırmasına yönelik farklı bir yaklaşım ortaya koyar. Sözcüğün asıl türüyle cümledeki görevi arasındaki farkı ortaya koymak, geçici fonksiyonu vurgulamak için farklı adlandırmaya gidilmesi gerektiğini, bunun için kelime türlerini karşılayan *isim, sıfat, zarf, zamir, fiil, ünlem, bağlaç* ve *edat* terimleri yanında, her kelime türü yerine geçici olarak kullanılan kelimeler için, *isimsi, sıfatımsı, zarfımsı, zamirimsi, ünlemsi, bağlacımsı* terimlerini kullanmanın kavramların netleştirilmesi bakımından yararlı olacağını ifade eder. Örneğin, kelime olan “bit-” ile “ol-” sözcüklerine *fiil*, birleşik fiil durumundaki “bir uzun sonbahar ol-” ile “târümâr ol-” sözcüklerine *fiillik* denmesinin daha uygun olacağını söyler. Mehmet Özmen, “Eksik Olan Dil Bilgisi Terimlerimiz Üzerine”, *Uluslararası Sözlükbilim Sempozyumu Bildirileri, 20-23 Mayıs 1999* (Gazimağusa: Doğu Akdeniz Üniversitesi, 2001): 111-125.

¹¹⁴ A. Von Gabain, “Türkçede Fiil Birleşmeleri”, *TDAY-Bulleten*, c. 1 (1953): 16-28; Mecdut Mansuroğlu, “Türkiye Türkçesinde Birleşim ve Yazılışları Üzerinde”, *İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, c. 8 (1958): 32.

¹¹⁵ Karahan, *age*, 73-79; Karaağaç, *age*, 190-195; Delice, *age*, 24-28, Eker, *age*, 366-367, Ergin, 2013, 386-389; Gabain, 2007, 109-110; Vecihe Hatiboğlu, *Türkçenin Sözdizimi* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 353, 1972), 43-45.

¹¹⁶ Banguoğlu, *age*, 310-318; Bilgegil, *age*, 279-283; Ediskun, *age*, 228-246, Atabay-Özel, *age*, 77-80, Deny, *age*, 437-452, Emre, *age*, 114-118; Korkmaz, 2003, 791-861; Tekin, 2003, 98-100.

¹¹⁷ Dizdaroğlu, 1963, 29-36.

¹¹⁸ Gencan, *age*, 260-274.

¹¹⁹ C. Brockelmann, *Osttürkische Grammatik der Islamischen Litteratursprachen Mittelasiens* (Leiden: 1954), 223-224, 321-330’dan aktaran A. Bican Ercilasun, *Kutadgu Bilig Grameri –Fiil-* (Ankara: Gazi Üniversitesi Yayını, 1984), 47.

¹²⁰ Karaağaç, *age*, 190.

1.5. Birleşik Fiillerin Tanımı

Birleşik fiillerle ilgili tanımlara bakıldığında tanımların bir kısmında birleşik fiiller sadece birden fazla kelimenin birleşmesi şeklinde ortaya konur¹²¹: “Birden fazla kelimenin birleşmesinden oluşan fiillere birleşik fiiller adı verilir.”¹²²

Bu tanımlardan çok da uzak olmayan diğer bazı tanımlarda da birleşik fiiller kendilerini oluşturan unsurlarla açıklanarak ortaya konur¹²³. Birleşik fiil, “bir yardımcı fiil veya yardımcı fiil gibi kullanılan öz anlamından boşanmış bir fiilin bir isme, isim öbeğine veya bir fiil şekline eklenmesiyle meydana gelen kelime birleşimidir.”¹²⁴

Kimi çalışmalarda ise birleşik fiillerin birden fazla sözcükten oluşmalarının yanı sıra tek bir anlamı karşılamaları vurgulanır¹²⁵. Birleşik fiiller “bir hareketi karşılamak üzere bir arada bulunan sözler topluluğu”dur¹²⁶.

Bazı tanımlarda da kalıplaşma ve kaynaşma vurgusu yapılır¹²⁷. Birleşik fiiller, “iki veya daha fazla kelimenin birleşip kaynaşmasından oluşan yeni anlamdaki fiillerdir.”¹²⁸

1.6. Birleşik Fiillerin Sınıflandırılması

Birleşik fiillerin sınıflandırılması konusunda da çalışmacılar farklı görüşlerdedir ancak Karahan’ın ana yardımcı fiiller¹²⁹ olarak nitelediği *et-*, *eyle-*, *kıl-* gibi fiillerle

¹²¹ “Birden artık sözcükten oluşan fiillere bileşik fiil denir.” Dizdaroğlu, 1963, 30.

¹²² Gülensoy, **age**, 402.

¹²³ “Bir isim veya fiile yardımcı fiillerden birini getirerek oluşturduğumuz söz öbeklerine birleşik fiil denir.” Karaağaç, **age**, 190.

¹²⁴ “Bir yardımcı fiil veya yardımcı fiil gibi kullanılan öz anlamından boşanmış bir fiilin bir isme, isim öbeğine veya bir fiil şekline eklenmesiyle meydana gelen kelime birleşimidir.” Delice, **age**, 24.

¹²⁵ “bir ad ile bir yardımcı fiilin, iki ayrı fiil şeklinin yahut da ad soylu bir veya birden çok kelime ile bir esas fiilin birleşmesinden oluşan ve tek bir kavrama karşılık olan fiil türleri” Korkmaz, 2003, 150; “İki ayrı fiil şeklinin birleşmesinden meydana gelen, fakat anlamca birbirine sıkı sıkıya bağlı bulunan ve bir tek oluşu gösteren fiillere ‘fiil birleşmeleri’ adını veriyoruz.” Zeynep Korkmaz, “Türkiye Türkçesinde ‘İktidar’ ve ‘İmkân’ Gösteren Yardımcı Fiiller ve Gelişmeleri”, **TDAY-Belleten**, c. 7 (1959): 107; “Birbirine bağlı iki fiil şeklinin sıkı surette birleşmesinden meydana gelen ve yalnız bir oluş anlatan fiil birleşmeleri...” Gabain, 1953, 16.

¹²⁶ Karahan, **age**, 30.

¹²⁷ “Bir sözcükle hem anlam hem de biçim yönünden kalıplaşarak oluşan eylemlerdir.” (Atabay-Özel, **age**, 77); “Biri asil eylem, diğeri yardımcı ad veya eylem olan iki sözcüğün birbiriyle yapı ve anlamca kaynaşması ile oluşan gruptur.” Eker, **age**, 375; “başka bir eylem ve başka türde sözcüklerle birlikte, genellikle kalıplaşmış olarak oluşmuş eylem” (Hengirmen, **age**, 78).

¹²⁸ Ediskun, **age**, 228.

¹²⁹ Karahan, **age**, 73.

oluşturulan birleşikler ile *bil-*, *ver-*, *yaz-* gibi tasvir fiilleriyle oluşturulan birleşikler konusunda hemfikir olunduğu söylenebilir.

Bu genel görüşün dışında olarak Deny ve Emre bir isim ve yardımcı fiilin bir araya gelmesiyle oluşan *şikayet et-*, *yaka paça et-*, *zengin ol-* gibi örnekleri birleşik fiil olarak kabul eder¹³⁰. Bir tasvir fiiliyle oluşturulmuş örnekleri Deny katmerli fiil olarak niteler ve birleşik fiilden ayrı tutar¹³¹. Emre de *Türk Dilbilgisi* isimli çalışmasında bu yapılara birleşik eylemler başlığında değil, “eylem görünüşü” konusunda yer verir¹³². Ganiyev “Tatarcada Birleşik Kelime Teşekkülü”nü incelediği çalışmasında “Fiil Olmayan Kelimelerden Birleşik Fiillerin Teşekkülü” bahsinde isim ve yardımcı fiillerle oluşturulmuş birleşik fiillerden ve parçalı birleşik fiil diye adlandırdığı tasvir fiilli birleşiklerden söz eder ancak parçalı birleşik fiillerin birleşik fiil şekilleri olarak ele alınamayacağını, dilbilgisi kitaplarında onlara özel bir yer ayrılması gerektiğini söyler¹³³. Çalışmasının ilerleyen bölümünde “Birleşik Fiillerin Teşekkülü” başlıklı bölümde ise sadece isimlerle oluşturulan birleşik fiillere yer verir¹³⁴.

Brockelmann “*et-*, *kıl-*, *bol-*” gibi yardımcı fiillerin isimlerle teşkil ettiği birleşik fiilleri fiil yapımı kapsamında değerlendirirken zarf-fiil ekiyle bir araya getirilmiş iki fiilden oluşan örnekleri ise söz dizimi konusu içinde ele alır. Böylece iki yapıyı birbirinden ayırmış olur¹³⁵. Gabain ise önceki çalışmacılardan farklı olarak iki fiilin bir araya gelerek oluşturduğu *yazar idim*, *yoryyu tururken*, *sata gör* gibi örnekleri birleşik fiil kapsamında incelerken *et-*, *eyle-*, *kıl-* yardımcı fiilleriyle oluşturulmuş örnekleri birleşik fiil kabul etmez. *Et-*, *eyle-*, *kıl-* yardımcı fiillerini öncekilerden ayırmak için “sözde yardımcı fiiller” diye adlandırır¹³⁶.

Yine, sözü edilen ortak tutum dışında bir görüş benimseyen Hatiboğlu da *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*’nde birleşik fiil örnekleri olarak isim + yardımcı fiil kuruluşunda ve tasvirî fiil yapısındakilere yer vermekle¹³⁷ birlikte *Türkçenin Sözdizimi* adlı kitabında daha farklı bir yaklaşımı benimser. Bir isim ve yardımcı fiille oluşturulan

¹³⁰ Deny, *age*, 441-451; Emre, *age*, 115-118.

¹³¹ Deny, *age*, 441-447.

¹³² Emre, *age*, 389-392.

¹³³ Fuat A. Ganiyev, *Tatarcada Birleşik Kelime Teşekkülü*, çev. Caşteğin Turgunbayer (Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 1011, 2010), 85-110.

¹³⁴ Ganiyev, *age*, 119-122.

¹³⁵ Brockelmann, *age*, 223-224, 321-330’dan aktaran Ercilasun, *age*, 47.

¹³⁶ Gabain, 1953, 16-28.

¹³⁷ Vecihe Hatiboğlu, *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 300, 1969), 20.

birleşikleri de tasvir fiilli yapıları da birleşik fiil konusu dışında tutar. Her iki yapının da bildiğimiz manada birer birleşik sözcük oluşturmadıklarını ve birleşik sözcük olmadıklarını söyler. Yazara göre, birleşiklerdeki yardımcı fiiller her türlü fiil çekimine girdiği için kalıplaşmaya uğramamıştır ve birleşik sözcük sayılamaz. Tasvir fiilli ve isim + yardımcı fiil kuruluşundaki fiilleri imla ile ilgili bir hususiyet dolayısıyla bitişik yazıldıklarından “birleşmiş eylemler” olarak niteler ve adlandırır. Yazara *hisset-*, *kahreyle-*; *gelebilmek*, *bakakal-* gibi örnekleri “birleşmiş yardımcı eylemler” ve “ulaçlı birleşmiş eylemler” olarak adlandırır. *Tehdit et-*, *inat et-*, *muhtaç ol-* gibi örneklere ise “birleşmemiş yardımcı eylemler de denebilir”¹³⁸.

Birleşik fiillerin sadece bir isimle onun ardından gelen yardımcı fiilin oluşturduğu veya iki fiil unsurundan oluşan örneklere indirgendiği yukarıdaki çalışmaların dışında bazı çalışmalarda birleşik fiillerin tasvir fiilli yapılar da dahil edilerek iki başlıkta incelendiği görülmektedir.

Ercilasun, Kutadgu Bilig’in fiilleri üzerine yaptığı gramer çalışmasında birleşik fiilleri “bir tarafı isim bir tarafı fiil olan birleşik fiiller (isim + fiil)” ve “iki tarafı fiil olan birleşik fiiller” olarak sınıflandırır¹³⁹.

Hatiboğlu’nun hazırladığı sözlükte birleşik fiil maddesiyle ilgili verdiği örnekler isim + yardımcı fiil ve tasvirî fiil kuruluşundadır: *reddetmek*, *kaydolmak*, *gelebilmek*, *yapıvermek*¹⁴⁰.

Türk Dilinde Yapı Bakımından Fiiller adlı çalışmasında çeşitli Türk dillerinde birleşik fiil kavramına ve kullanılış örneklerine yer veren Hacıeminoğlu “tâ Eski Türkçeden itibaren bütün saha, şive ve ağızlarda görülen birleşik fiillerin sınıflandırmasını” şöyle yapmıştır:

1. “isim + yardımcı fiil” yapısında olan birleşik fiiller: *sayru bol-* “hasta olmak”, *baz kıl-* “tâbi kılmak”, *bedük er-* “büyük olmak”
2. “fiil + tasvirî fiil” yapısındaki birleşik fiiller: *gele u-* “gelebilmek”, *ıdı bir-* “gönderi vermek”, *udu bar-* “takip ederek gitmek”¹⁴¹

Tekin *Orhon Türkçesi Grameri*’nde ad ya da sıfat + yardımcı eylem (*bol-*, *kıl-*, *kış-*) ile eylem zarfı + tasvir eylemi şeklindeki birleşik fiillerden söz eder¹⁴².

¹³⁸ Hatiboğlu, 1972, 43-45.

¹³⁹ Ercilasun, *age*, 51-87.

¹⁴⁰ Hatiboğlu, 1969, 20.

¹⁴¹ Necmettin Hacıeminoğlu, *Türk Dilinde Yapı Bakımından Fiiller, En Eski Türkçeden Çağdaş Türk Şivelerine Kadar*, 2. bs. (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları: 1348, 1992), 258.

Ergin, *Türk Dil Bilgisi*'nde “isimle birleşik fiil yapan yardımcı fiiller”den ve “fiille birleşik fiil yapan yardımcı fiiller”den bahseder¹⁴³.

Karaağaç, *Türkçenin Söz Dizimi*'nde konuyu “isimlerle yapılan birleşik fiiller” ve “fiillerle yapılan birleşik fiiller” olarak iki başlıkta inceler¹⁴⁴.

Yukarıda sözü edilen sınıflandırmalar dışında birleşik fiiller, bazı çalışmalarda anlamca kaynaşmış / deyimleşmiş fiillerin de konuya dahil edilmesiyle üç başlıkta sınıflandırılmaktadır.

Bilgegil, *Türkçe Dilbilgisi*'nde yardımcı fiillerle teşkil olunan birleşik fiiller ve iki fiilin birleşmesiyle teşkil olunan birleşik fiillerin yanı sıra “kaynaşma yoluyla teşkil eden” birleşik fiillerden söz eder¹⁴⁵.

Gülensoy, *Türkçe El Kitabı* isimli çalışmasında “isim + yardımcı fiil”, “asıl fiil + yardımcı fiil” şeklindeki birleşik fiillere *baş ver-*, *fırça çek-*, *gönlünü al-*, *kafasının tasını attırmak* örnekleriyle “deyimleşmiş birleşik fiiller”i de ekleyerek konuyu üç başlıkta değerlendirir¹⁴⁶.

Hengirmen, *Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü*'nde oluşum yolu açısından eylem + yardımcı eylem, adsoylu sözcük + yardımcı eylem ve deyimleşmiş eylemlerden söz eder. Deyimleşmiş eylemlere *el vermek*, *yola çıkmak*, *gözden düşmek*, *elden ele geçmek* sözcüklerini örnek verir¹⁴⁷.

Dizdaroğlu, *Türkçede Fiiller* adlı çalışmasında “özel bileşik fiiller” dediği iki fiilden yapılmış bileşik fiiller ve yardımcı fiillerle yapılan bileşik fiillerden başka “anlamca kaynaşmış bileşik fiiller”den söz eder: *boy ölçüşmek*, *kahkaha atmak*, *kazık kesilmek*, *kanını emmek*. Dizdaroğlu'na göre anlamca kaynaşmış bileşikler deyim niteliğinde olduklarından dili zenginleştiren başlıca kaynaklar arasında sayılırlar¹⁴⁸.

Atabay-Özel, yardımcı fiillerle oluşan birleşik fiiller ve “ulaçlı bileşik eylemler”den başka kimi kez deyim gibi kullanılan ad ya da ad soylu bir sözcükle bir eylemin birleşik oluşturduğu *göz etmek*, *yüz bulmak*, *el etmek*, *göze girmek*, *başa çıkmak*, *dile*

¹⁴² Tekin, 2003, 98-100.

¹⁴³ Ergin, 2013, 386-389.

¹⁴⁴ Karaağaç, *age*, 190-195.

¹⁴⁵ Bilgegil, *age*, 280-282.

¹⁴⁶ Gülensoy, *age*, 402-403.

¹⁴⁷ Hengirmen, *age*, 78.

¹⁴⁸ Dizdaroğlu, 1963, 30-36.

düşmek gibi kullanımlara yer verir¹⁴⁹. Et- yardımcı fiilinin de deyim şeklinde kullanımını durumunda fiili ilk grupta değil de burada değerlendirilmesi dikkat çekicidir. Yardımcı eylemlerin kullanıldığı kimi birleşik fiillerin deyim oluşturduğunu söyler: *göz etmek, adam olmak*¹⁵⁰.

Diğer çalışmacılardan farklı olarak Gencan, *Dilbilgisi* isimli çalışmasında birleşik fiilleri kurallı bileşik eylemler ve anlamca kaynaşmış bileşik eylemler olarak önce ikiye ayırır. Kurallı bileşik eylemler de kendi içinde yardımcı eylemlerle yapılmış bileşik eylemlerden ve özel bileşik eylemler dediği tasvir fiilli örneklerden oluşmaktadır. Böylece Gencan'ın tasnifinde aslında üç grup birleşikten söz edilmektedir. “Anlamca kaynaşmış bileşik eylemler”i deyimlerden ayrı tutan Gencan, bu fiilleri sözcüklerin ikisinin de sözlük anlamından sıyrıldığı *öngör-, aşer-, varsay-, vazgeç-* ve ilk sözcüğün sözlük anlamında olup ikincinin sözlük anlamından sıyrıldığı *hasta düş-, yorgun düş-, lazım gel-, hoş gör-* gibi fiillerle örneklendirir. *Gönül ver-, dış bile-* gibi örnekler ise deyim olduğundan bu grupta değildir¹⁵¹.

Delice de *Türkçe Sözdizimi*'nde Gencan'a benzer bir sınıflandırmayla birleşik fiilleri öncelikle yardımcı fiillerle oluşturulanlar ve asıl fiillerle oluşturulanlar olarak ikiye ayırır. Yardımcı fiillerle oluşturulanlar yabancı isim + yardımcı fiil kuruluşunda ve fiil + zarf-fiil + yardımcı fiil kuruluşundaki birleşik fiillerden oluşmaktadır. Asıl fiillerle oluşturulanlar *kendini kaybet-, hoşuna git-, kol gez-, gönül ver-, yol al-, küplere bin-, sözünde dur-* gibi anlamca kaynaşmış / deyimleşmiş örneklerdir¹⁵².

Karahan, *Türkçede Söz Dizimi* isimli çalışmasında “bir isim unsuru ile bir yardımcı fiilden kurulan birleşik fiiller” ve “bir fiil unsuru ile bir yardımcı fiilden kurulan birleşik fiiller”den bahsettikten sonra unsurlarından biri veya hepsinin sözlük anlamları dışında kullanıldığı “anlamca kaynaşmış birleşik fiiller”e yer verir. Bunların bir kısmı deyimleşmiştir: *para ye-, boş ver-, baş kaldır-, yol ver-, şehit düş-, kan kustur-, kendini kaybet-, hoşuna git-, küplere bin-*¹⁵³.

Birleşik fiilleri yine üç grupta inceleyen Eker, yukarıda sözü edilen araştırmacılardan farklı olarak isim + yardımcı fiil ve tasvir fiilli birleşiklerin yanı sıra üçüncü grup

¹⁴⁹ Atabay-Özel, *age*, 80.

¹⁵⁰ *age*, 121.

¹⁵¹ Gencan, *age*, 260-274.

¹⁵² Delice, *age*, 24-28.

¹⁵³ Karahan, *age*, 73-79.

olarak anlamca kaynaşmış birleşik fiillere yer vermez; *sustum gitti, -miş ol-, -eceği tut-* şeklindeki yapıları ele aldığı “diğer birleşik eylemler”e yer verir¹⁵⁴.

Gabain ise fiil birleşmeleri olarak adlandırdığı birleşik fiilleri üç başlıkta inceler ancak yine anlamca kaynaşmış / deyimleşmiş birleşik fiillere yer vermez. Birleşik fiiller; ek-fiilin yer aldığı örneklerden oluşan “esas manayı taşıyan bir fiil ile bir yardımcı fiilden”, “bir esas fiil ile bir deskriptif fiilden”, “bir esas fiil ile modal bir yardımcı fiilden” olmak üzere üç şekilde meydana gelmektedir¹⁵⁵.

Mansuroğlu da birleşik fiiller içinde ek-fiille ismin yüklem olduğu veya birleşik zaman çekimi oluşturduğu *var idi, geldimse* gibi örnekleri ilk grupta, *kal-, et-, eyle-* gibi yardımcı fiillerin isimlerle oluşturduğu birleşikleri ikinci grupta ve tasvir fiilleriyle oluşturulan fiilleri de üçüncü grupta inceler. Anlamca kaynaşmış/deyimleşmiş fiillere ayrı bir başlıkta yer vermez¹⁵⁶.

Bu bilgilerden de anlaşılacağı gibi, yapılan çalışmalarda birleşik fiillerin büyük oranda isimlere getirilen yardımcı fiiller, fiillere getirilen yardımcı fiiller ve anlamca kaynaşmış birleşik fiiller olarak üç grupta incelendiği görülmektedir.

Bunların dışında kimi çalışmalarda ise birleşik fiillerin daha fazla sayıda gruplandırılmayla incelendiği görülmektedir.

Ediskun; daha önce incelenen gramer çalışmalarında olduğu gibi “iki veya daha fazla fiilden meydana gelmiş bileşik fiiller”, “isim kök veya gövdesinden bir kelime ile *et-, eyle-, kal-, buyur-, ol-, bul-, bulun-* yardımcı fiillerinden biriyle oluşturulanlar” ve “anlamca kaynaşmış bileşik fiiller”den bahsettiği gibi sıfat-fiilli birleşikleri “bir ortaç ile *ol-* yardımcı fiilinden oluşmuş bileşik eylemler” şeklinde ayrı bir grupta inceleyerek birleşik fiilleri dört başlıkta inceler¹⁵⁷.

Timurtaş; yukarıda bahsedilen araştırmacılardan farklı olarak birleşik zamanlı fiilleri de birleşik fiillerle birlikte değerlendirir. Timurtaş’a göre fiillerin birleşik şekilleri şunlardır: birleşik sigalar (her zaman ve siganın hikaye, rivayet, şart şekilleri); yardımcı fiillerle yapılan birleşik fiiller; tasvirî fiiller; isim, sıfat ve zarflarla meydana getirilenler¹⁵⁸.

¹⁵⁴ Eker, *age*, 366-367.

¹⁵⁵ Gabain, 1953, 16.

¹⁵⁶ Mansuroğlu, “Türkiye Türkçesinde Birleşim”, 35-38.

¹⁵⁷ Ediskun, *age*, 228-246.

¹⁵⁸ Timurtaş, 1977, 140.

Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri*'nde birleşik fiilleri öncelikle “esas anlamını korumuş veya esas anlamını korumakla birlikte birtakım işlev incelikleri kazanmış olan birleşik fiiller” ve “esas anlamını kaybederek deyimleşmiş olan birleşik fiiller olarak iki gruba ayırır. İlk grupta, “bir yanı ad bir yanı yardımcı fiil olan birleşik fiiller”, “bir yanı sıfat-fiil bir yanı yardımcı fiil olan birleşik fiiller”, “bir yanı zarf-fiil bir yanı fiil olan birleşik fiiller” yer alırken, ikinci grupta “anlam kaymasına uğramış ve deyimleşmiş olan birleşik fiiller” vardır¹⁵⁹.

Korkmaz isimlerle, sıfat-fiillerle ve tasvir fiilleriyle kurulan ve anlam kaymasına uğrayıp deyimleşen birleşik fiillerin yanı sıra belirleyici birleşik fiiller ve ikili birleşik fiillerden söz eder. Belirleyici birleşikler; *çizmeye başla-*, *dikmeye kalk-*, *dalmış görün-*, *alıkoy-*, *çıkagel-* örneklerindeki gibi asıl anlamın ikinci fiilde olduğu, ilk fiilin ikincinin anlamını belirleyen bir zarf görevinde olduğu fiillerdir. İkili birleşik fiiller iki ayrı fiilin belirli biçim kalıpları içinde bir araya gelip anlamca kaynaşmasıyla oluşmuştur: *döküp saçmak*, *dolup taş-*, *yatıp uyu-*, *uçtu gitti*, *yakmış yıkılmış*¹⁶⁰.

Banguoğlu, çalışmasının kelime yapımı yollarından biri olarak gösterdiği “Birleşim” bölümünde “birleşik fiil tabanları”nda zarf öbeği, çekim öbeği ve bağlam öbeği kalıbında birleşik fiilleri inceler. Bu örnekler içerisinde *ileri sür-*, *ayrı düş-*, *boş ver-*, *baştan çıkar-*, *boyun eğ-*, *kavga çıkar-*, *gözden düş-* gibi anlamca kaynaşmış / deyimleşmiş kabul edilebilecek örneklerin yanı sıra *sarhoş ol-*, *gürültü yap-*, *mümkün kıl-* gibi yardımcı fiillerle oluşturulanlar da vardır¹⁶¹. Banguoğlu çalışmasında kelime yapımı dışında kelime çekimi bölümünde de fiilleri incelerken karmaşık fiiller olarak nitelediği *görmüş ol-*, *verici ol-* şeklindeki sıfat-fiilli yapıları ve *görebil-*, *bakabil-* gibi tasvir fiilli örnekleri de birleşik fiil olarak kabul etmektedir. Gabain’in modal yardımcı fiiller olarak kabul ettiği, tasvir fiili anlatımı taşımayan, gerçek anlamında kullanılan *ağlayu git-*, *sevinü gel-* şeklindeki örnekleri de tasvir fiilleri başlığı altında “yarı tasvir fiilleri” olarak inceler¹⁶².

Birleşik fiiller konusunda görüş bildiren sözü edilen araştırmacıların sınıflandırmalarına bakıldığında genelde isim + yardımcı fiil, fiil + yardımcı fiil ve anlamca kaynaşmış birleşik fiiller etrafında olduğu görülmektedir. Birleşik fiiller;

¹⁵⁹ Korkmaz, 2003, 791-861.

¹⁶⁰ Korkmaz, 2003, 834-837.

¹⁶¹ Banguoğlu, *age*, 310-318.

¹⁶² *age*, 482-494.

sadece isim + yardımcı fiil kuruluşundakilerin birleşik kabul edildiği Deny gibi araştırmacılara göre bir, buna tasvir fiilleriyle yapılan fiil + yardımcı fiil kuruluşundaki birleşiklerin de eklendiği Ergin gibi araştırmacılara göre iki, deyimlerin de bu konuya dahil edildiği Karahan gibi araştırmacılara göre üç başlıkta sınıflandırılmaktadır. Sadece Eker, yine üç grupta incelediği birleşik fiillere isim + yardımcı fiil ve tasvir fiilli birleşiklerden başka anlamca kaynaşmış birleşikleri değil, *sustum gitti, -mİş ol-, -eceği tut-* şeklindeki yapıları ele aldığı “diğer birleşik eylemler”i dahil eder. Ediskun bu üç grubun yanı sıra sıfat-fiil eki almış bir sözcükle *ol-* yardımcı fiilinin oluşturduğu örnekleri, Timurtaş ise birleşik kipli fiilleri dahil ederek birleşik fiilleri dört grupta inceler. Korkmaz da isimlerle, sıfat-fiillerle ve tasvir fiilleriyle kurulan ve anlam kaymasına uğrayıp deyimleşen birleşik fiillerin yanı sıra belirleyici birleşik fiiller ve ikili birleşik fiillerden söz eder.

Araştırmacıların birleşik fiillerin sınıflandırmalarında kullandıkları adlandırmaların da birleşğin kuruluş özelliğini yansıtır şekilde olduğu görölmektedir: *yardımcı fiillerle*¹⁶³ / *ana yardımcı fiillerle*¹⁶⁴ *kurulan birleşik eylemler, isimlerle yapılan birleşik fiiller*¹⁶⁵, “*isim + yardımcı fiil*” *yapısında olan birleşik fiiller*¹⁶⁶; *ulaçlı bileşik eylemler*¹⁶⁷, *fiillerle yapılan birleşik fiiller*¹⁶⁸, *fiil+zarf-fiil / yardımcı fiil kuruluşunda olanlar*¹⁶⁹. Sadece Karahan ve Korkmaz birleşik fiillerin anlam özelliklerine göre de bir sınıflandırmadan söz eder. Karahan *et-, eyle-, kıl-* ile yapılan birleşikleri ve deyimleri *bir hareketi karşılayan birleşik fiiller* ve tasvir fiilleriyle yapılan birleşikleri de *bir hareketi tasvir eden birleşik fiiller* olarak anlamına göre nitelendirmektedir¹⁷⁰. Korkmaz, isim + yardımcı fiil kuruluşundaki birleşikler ile tasvir fiilleriyle oluşturulan birleşik fiilleri “esas anlamını korumuş veya esas anlamını korumakla birlikte birtakım işlev incelikleri kazanmış birleşik fiiller”, deyimleri de “esas anlamını kaybederek deyimleşmiş olan birleşik fiiller” olarak niteler. Gencan da özel bileşik eylemler olarak adlandırdığı tasvir fiilleriyle yapılmış birleşikleri ve isim + yardımcı fiil kuruluşundakileri “kurallı bileşik eylem” olarak adlandırır.

¹⁶³ Gencan, **age**, 268.

¹⁶⁴ Karahan, **age**, 73.

¹⁶⁵ Karaağaç, **age**, 191-192; Eker, **age**, 367.

¹⁶⁶ Hacıeminoğlu, **age**, 258.

¹⁶⁷ Atabay-Özel, **age**, 80.

¹⁶⁸ Karaağaç, **age**, 193.

¹⁶⁹ Delice, **age**, 26.

¹⁷⁰ Karahan, **age**, 73-79.

Buradan yola çıkarak incelenen çalışmalarda birleşik fiillerin sınıflandırılmalarıyla ilgili beş farklı tasnif yapısının söz konusu olduğu söylenebilir: 1. isim + yardımcı fiil; 2. isim + yardımcı fiil, fiil + yardımcı fiil; 3. isim + yardımcı fiil, fiil + yardımcı fiil, anlamca kaynaşmış fiiller; 4. isim + yardımcı fiil, fiil + yardımcı fiil, sıfat-fiilli yapılar; 5. isim + yardımcı fiil, fiil + yardımcı fiil, anlamca kaynaşmış fiiller, sıfat-fiilli yapılar.

1.7. Birleşik Fiillerin Kapsamı

Birleşik fiiller konusunda yapılmış sınıflandırmalar incelendiğinde ana hatlarıyla konunun sınırları çizilmektedir. Ancak birleşik fiillerin tasnifi konusundaki farklı yaklaşımlar, çeşitli örneklerin birleşik fiiller içine dahil edilip edilmemesi ya da hangi başlık altında değerlendirilmesi gerektiği gibi konularda da devam etmektedir.

Birleşik fiiller konusu içinde özellikle, sıfat-fiil eki almış sözcüklerin *ol-*, *bulun-* fiilleriyle oluşturduğu *duymaz ol-*, *kazanmış bulun-* gibi örneklere, tasvir fiillerinde *-p* zarf-fiil ekinin kullanımına ve *dolandı durdu*, *bağlandım kaldım* şeklindeki kip eki almış iki fiilden oluşan birleşmelere yer verilip verilmemesi ve birleşik fiiller içerisinde hangi başlık altında değerlendirileceği konularındaki yaklaşımlar değişmektedir.

İncelenen kaynaklarda isim ve yardımcı fiilden oluşan birleşik fiillerde kullanılan yardımcı fiiller konusunda *et-*, *eyle-*, *kıl-*, *ol-* fiillerinde mutabık olduğu görülmektedir¹⁷¹. Çeşitli kaynaklarda bu yardımcı fiillerin dışında *bulun-*¹⁷², *buyur-*¹⁷³, *bul-*¹⁷⁴, *başla-*¹⁷⁵, *düş-*¹⁷⁶, *ur-*¹⁷⁷ ve *dut-*¹⁷⁸ fiilleri de yardımcı fiil olarak gösterilmektedir. *Yap-* fiili de bazı çalışmalarda yardımcı fiil olarak kabul

¹⁷¹ Bilgegil, **age**, 280, Emre, **age**, 115-118, Atabay-Özel, **age**, 119, Timurtaş, 1977, 115; Berke Vardar, **Dilbilim ve Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü** (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1980), 161; Sadece Hatiboğlu “*et-*, *eyle-*, *ol-*” yardımcı fiillerinden söz ederken *kıl-* fiiline yer vermez. (1972, 43-44).

¹⁷² Delice, **age**, 26, Ediskun, **age**, 245; Ergin, 2013, 386; Gencan, **age**, 272; Karahan, **age**, 73; Karaağaç, **age**, 191; Korkmaz, **age**, 792.

¹⁷³ Banguoğlu, **age**, 314; Bilgegil, **age**, 280; Deny, **age**, 448-451; Dizdaroğlu, 1963, 33-35; Ediskun, **age**, 243-244; Mansuroğlu, “Türkiye Türkçesinde Birleşim”, 37.

¹⁷⁴ Ediskun, **age**, 245, Timurtaş, 1977, 115.

¹⁷⁵ Delice, **age**, 26.

¹⁷⁶ Gencan, **age**, 272.

¹⁷⁷ Timurtaş, 1977, 116.

¹⁷⁸ Timurtaş, 1977, 116.

edilirken¹⁷⁹ Bilgegil *yap-* fiilini *et-* yerine kullanmaktan sakınılması gerektiğini söyler¹⁸⁰. Ercilasun ise *it-*, *kıl-* ve *bol-* yardımcı fiillerine ek olarak Kutadgu Bilig’de kullanıldığını tespit ettiği *tut-*, *ur-*, *bir-*, *yi-*, *teg-*, *tegür-*, *bul-*, *kel-*, *kötür-*, *kör-*, *al-*, *ıd-* yardımcı fiillerinden söz eder¹⁸¹. Mansuroğlu çalışmasında “ismi fiil yapan fiillerle meydana gelen birleşik fiiller” başlığında *et-*, *eyle-*, *kıl-*, *buyur-*, *yap-* yardımcı fiillerinin yanı sıra *çek-*, *gör-*, *geç-*, *ver-*, *al-* yardımcı fiillerinden de söz eder. Bunlarla oluşturulduğunu söylediği *iş gör-*, *tahsil gör-*, *zahmet çek-*, *ziyafet çek-*, *dalga geç-*, *söz ver-*, *göze al-*, *gemi azya al-* gibi örnekler ise farklı çalışmalarda anlamca kaynaşmış/deyimleşmiş birleşik fiiller içinde değerlendirilmektedir. Mansuroğlu bu başlık altında ayrıca “iki unsurun yeni bir anlam verdiği dağınık kullanışlar” olarak *dolap çevir-*, *kafa tut-*, *yan çiz-* gibi deyim niteliğinde örneklere de yer vermektedir¹⁸². Gülensoy, “isim + yardımcı fiil” yapısındaki birleşiklere *kaybol-*, *reddet-*, *emret-* gibi örneklerin yanı sıra *gönül ver-*, *söz al-* gibi yapıca bu kuruluştaki ancak anlamca kaynaşmış kimi eylemleri de dahil eder¹⁸³. Banguoğlu ise yardımcı fiillerle oluşturulan birleşik fiiller içinde “yarı yardımcı fiiller”den söz eder. Bunlar yardımcı fiiller gibi “salt oluş ve kılış anlamı taşımamakla birlikte yardımcı fiillere benzer bir işleyişle ismi fiilleştiren” sözcüklerdir: *tedbir al-*, *son bul-*, *şart koş-*, *günah işle-*¹⁸⁴.

İsim + yardımcı fiil kuruluşundaki birleşik fiiller konusunda verilen örnekler benzerdir. Bu konuda Timurtaş, *yazı yazmak*, *su içmek* gibi kullanışları her fiil eskiden beri daima bir isimle kullanıldığı ve bu kullanışta isim meful durumunda olduğu için birleşik fiil kabul etmez¹⁸⁵.

Sıfat-fiil eki almış sözcüklerin birleşik fiiller içinde değerlendirilmesi konusuna bakılacak olursa birleşik fiillerin sınıflandırılması konusunda Banguoğlu, Ediskun, Eker ve Korkmaz’ın tasniflerinde bu yapıların ayrı bir kategoride değerlendirildiği söz konusu edilmişti¹⁸⁶. Banguoğlu, “karmaşık fiiller” olarak nitelediği öncelik (-miş ol-), başlama (-r ol-) ve niyet fiillerinden (-AcAk ol-, -IcI ol-) söz eder¹⁸⁷. Korkmaz

¹⁷⁹ Banguoğlu, **age**, 314; Delice, **age**, 26; Ergin, 2013, 386, Hengirmen, **age**, 78; Karahan, **age**, 73; Karaağaç, **age**, 191; Korkmaz, 2003, 792, Mansuroğlu, “Türkiye Türkçesinde Birleşim”, 37.

¹⁸⁰ Bilgegil, **age**, 280.

¹⁸¹ Ercilasun, **age**, 52.

¹⁸² Mansuroğlu, “Türkiye Türkçesinde Birleşim”, 36-38.

¹⁸³ Gülensoy, **age**, 403.

¹⁸⁴ Banguoğlu, **age**, 316.

¹⁸⁵ Timurtaş, 1977, 141.

¹⁸⁶ Banguoğlu, **age**, 482-488; Eker, **age**, 367; Ediskun, **age**, 228-246.

¹⁸⁷ Banguoğlu, **age**, 482-488.

“bir yanı sıfat-fiil bir yanı yardımcı fiil olan birleşik fiiller” başlığında öncelik fiilleri (-miş ol-), alışkanlık fiilleri (-Ir ol-, -mAz ol-) ve niyet fiillerini (-AcAk ol-, -IcI ol-, -AsI ol-, -(I)msAr ol-) inceler¹⁸⁸. Eker, -miş/-acak/-r ol- şeklinde örneklendirdiği bu yapıları “diğer birleşik eylemler” başlığında inceler. Diğer birleşik eylemler içerisinde -AcAĞI tut-, ...-DıkÇA ...-AcAĞI gel- gibi örneklerin yanı sıra *sustum gitti* şeklindeki kip eki almış iki fiilin yan yana gelmesiyle oluşan birlikleri de “diğer birleşik eylemler” başlığında herhangi bir kategori içine sokmadan verir¹⁸⁹. Ediskun ise “bir ortaçla ol- yardımcı fiilinden meydana gelen” birleşikleri başlama fiilleri (*gelir ol-, söylemez ol-*), bitirme fiilleri (*bildirmiş ol-, yemiş bulun-*) ve davranma fiilleri (*diyecek ol-, kalkmayacak ol-*) olarak inceler¹⁹⁰. Sıfat-fiil ekli bir sözcüğün ol- yardımcı fiili dışında birleştiği *-eceği tut-* (beklenmezlik fiili), *eceği gel-*, *-esi gel-* (gerekseme fiili), *-mezliğe vur-*, *-mişlikten gel-* (yapmacık fiilleri) şeklindeki kuruluşları ise tasvir fiilli birleşikler içinde değerlendirir¹⁹¹.

Bazı araştırmacılar bu yapıdaki birleşmeleri isim + yardımcı fiil kuruluşundaki birleşik fiiller içerisinde ele alır¹⁹². Gencan “yardımcı eylemlerle yapılmış bileşikler” içinde değerlendirdiği sıfat-fiil eki almış bir sözcükle *ol-* fiilinin bir arada kullanıldığı yapıları “karmaşık eylemler” olarak adlandırır¹⁹³. Ancak “isteklenme eylemi” oluşturduğunu söylediği *-eceği gel-*, *-esi gel-*, *-esi ol-*, *-meli ol-* yapılarını özel bileşik eylemler” olarak adlandırdığı tasvir fiilli yapılarla birlikte inceler¹⁹⁴.

Gabain gibi bazı çalışmacılar, bu yapıdaki birleşik fiilleri tasvir fiilleriyle birlikte ele alıp değerlendirir¹⁹⁵. Ediskun da *-eceği tut-*, *-eceği gel-* şeklindeki fiilleri tasvir fiilleri grubunda ele alırken *ol-* fiiliyle birlikte kullanılan sıfat-fiil eki almış fiilleri ayrı bir başlıkta değerlendirir¹⁹⁶. Bu yapıdaki *-miş*, *-AcAk* gibi ekler kip eki olarak değerlendirilir¹⁹⁷.

Deny ise yukarıda sözü edilen çalışmacılardan farklı olarak sıfat-fiil ekiyle oluşturulmuş bu yapıları birleşik fiiller içinde değerlendirmez. Bu yapıdakileri

¹⁸⁸ Korkmaz, 2003, 801-811.

¹⁸⁹ Eker, **age**, 367.

¹⁹⁰ Ediskun, **age**, 239-243.

¹⁹¹ Ediskun, **age**, 236-239.

¹⁹² Bilgegil, **age**, 280, Ercilasun, **age**, 51, Ergin, 2013, 387; Hatiboğlu, 1972, 107; Karahan, **age**, 73-74; Karaağaç, **age**, 192.

¹⁹³ Gencan, **age**, 271.

¹⁹⁴ Gencan, **age**, 265.

¹⁹⁵ Delice, **age**, 26-27; Gabain, 1953, 21-22; Gencan, **age**, 265; Karahan, **age**, 79.

¹⁹⁶ Ediskun, **age**, 228-243.

¹⁹⁷ Delice, **age**, 26.

birleşik fiil yerine katmerli fiil diye adlandırarak diğerlerinden ayırır¹⁹⁸. Atabay-Özel ise *Sözcük Türleri* isimli çalışmasında sıfat-fiil eki almış sözcüklerin *ol-*, *bulun-* fiilleriyle bir araya geldiği örneklere birleşik fiiller içerisinde yer vermez. Çam, *Türkiye Türkçesinin Sözdizimi* isimli çalışmasında *dikecek san-*, *diyeceği gel-* gibi örnekleri birleşik fiil değil, yüklem öbeği olarak kabul eder¹⁹⁹.

Söz konusu çalışmalarda genel olarak *ol-* ve *bulun-* fiillerinin -(X)r, -mİş, -AcAk sıfat-fiil ekleriyle bir araya gelerek birleşik fiil oluşturduğu belirtilir²⁰⁰. Bu eklerin yanı sıra-(A)r geniş zaman sıfat-fiilinin olumsuz biçimi olan -mAz ekinden²⁰¹, sıfat-fiil görevinde de kullanılabilen -yor ekinden²⁰², -mAktA ekinden²⁰³ söz edilir. Bunlar dışında Deny, Eski Osmanlıcadaki *-malı ol-*, *-AsI ol-* yapılarını,²⁰⁴ Korkmaz ise *-IcI ol-*, *-AsI ol-*, *-(I)msAr ol-* yapılarını²⁰⁵ örnek verir.

Ol- yardımcı fiilinin sıfatfiillerle kurduğu birleşik fiillerde -mİş ekli sıfatfiiller bitmiş, tamamlanmış bir hareketi, -(X)r ekli sıfatfiiller devam etmekte olan bir hareketi, -AcAk ekli sıfatfiiller niyet hâlinde ifade edilen bir hareketi, sıfat-fiil görevinde de kullanılabilen -yor ekli sıfat-fiiller ise yakın geçmişte ortaya çıkan tamamlanmış veya devam etmekte olan bir hareketi karşılar²⁰⁶.

Birleşik fiile katılan sıfat-fiilli yapılar dışında bazı çalışmalarda isim-fiillerin de birleşik fiil oluşturduğu ifade edilmektedir. Karahan “başla-, çalış-, iste-” gibi aslında yardımcı fiil olmayan bazı fiillerin “-mAyA başla-, -mAk iste-, -mAyA çalış-” kalıpları içinde yardımcı fiil olarak kullanılışlarını “bir hareketi tasvir eden birleşik fiiller” başlığı altında tasvir fiilleriyle birlikte ele alır²⁰⁷. Delice *-maya başla-* tasvir birlikteliğinden söz ederek *koşmaya başla-* örneğini verir²⁰⁸. Çam, *demek iste-*, *demeye kal-* örneklerinden söz eder²⁰⁹.

Deyimlerin ve anlamca kaynaşmışların birleşik fiiller içerisinde ele alınması konusunda da araştırmacıların yaklaşımları farklıdır. Daha önce birleşik fiillerin

¹⁹⁸ Deny, **age**, 437-447.

¹⁹⁹ Çam, **age**, 29-30.

²⁰⁰ Banguoğlu, **age**, 484; Ediskun, **age**, 236-239; Gencan, **age**, 270, Karahan, **age**, 32.

²⁰¹ Delice, **age**, 27; Gencan, **age**, 270-271.

²⁰² Delice, **age**, 27; Gencan, **age**, 270, Karahan, **age**, 32; Karahan, **age**, 74; Karaağaç, **age**, 192.

²⁰³ Deny, **age**, 437-441; Karaağaç, **age**, 192.

²⁰⁴ Deny, **age**, 437-441.

²⁰⁵ Korkmaz, 2003, 806.

²⁰⁶ Karahan, **age**, 73-74.

²⁰⁷ **age**, 79.

²⁰⁸ Delice, **age**, 27.

²⁰⁹ Çam, **age**, 29.

sınıflandırılması konusunda bahsedildiği gibi bazı araştırmacılar birleşik fiilleri sadece isim + yardımcı fiil veya isim + yardımcı fiil ve fiil + yardımcı fiil kuruluşunda kabul ederler, anlamca kaynaşmış/deyim biçimindeki gruplara tasniflerinde ayrı bir yer vermezler²¹⁰. Karaağaç, Hacıeminoğlu ve Mansuroğlu birleşik fiil sınıflandırması içinde deyimlere ayrı bir yer vermemekle birlikte isimlerle yapılan birleşik fiiller içinde deyimlerle ilgili örneklerin olduğunu söylerler: *göz ardı et-*, *al aşağı et-*, *ayak bas-*, *silah altına al-*, *çile çek-*, *besmele çek-*, *el etek çek-*, *kafa çek-*, *dolap çevir-*, *yan çiz-*²¹¹. Gülensoy “deyimleşmiş birleşik fiiller”i ayrı bir başlıkta *baş ver-*, *gönül al-*, *kalp kır-*, *suratı asık (ol-)*, *fırça çek-*, *kafasının tası at-* örnekleriyle ele almakla birlikte “isim + yardımcı fiil” yapısındaki birleşiklere, başka çalışmalarda anlamca kaynaşmış olarak kabul edilen *gönül ver-*, *söz al-* gibi fiilleri de dahil eder²¹². Banguoğlu zarf öbeği, çekim öbeği ve bağlam öbeği kalıplarında incelediği “birleşik fiil tabanları” içerisinde *ileri sür-*, *ayrı düş-*, *boş ver-*, *baştan çıkar-*, *boyun eğ-*, *kavga çıkar-*, *gözden düş-* gibi anlamca kaynaşmış/deyimleşmiş kabul edilebilecek örneklere yer verir²¹³.

İncelenen çalışmalarda bu çeşit birleşik fiillerin çoğunlukla anlamca kaynaşmış birleşik fiiller ya da deyimleşmiş birleşik fiiller olarak adlandırıldığı görülmektedir. Timurtaş ve Delice ise birleşigi yapısal özelliklerinden hareketle sırasıyla “isim grubu şeklinde birleşik fiiller” ve “asıl fiil ile kurulan fiil öbekleri” olarak adlandırır²¹⁴. Banguoğlu da birleşik fiilleri şekilbilgisel özelliklerine göre “zarf öbeği kalıbında, çekim öbeği kalıbında, bağlam öbeği kalıbında” inceler²¹⁵.

İncelenen çalışmalarda anlamca kaynaşmış birleşik fiiller kapsamında ele alınan örnekler şu şekilde sınıflandırılabilir:

1. İsimlerin kendi anlamlarını koruduğu, fiillerin sözlük anlamı dışına çıktığı örnekler: *kahkaha atmak*, *hasta düşmek*, *lazım gel-*.
2. Her iki kelimenin de gerçek anlamını kaybettiği, yeni anlamda sözcük oluşturduğu örnekler: *alkoy-*, *öngör-*, *rast gel-*, *vaz geç-*.
3. Deyim durumundaki birleşikler: *küplere bin-*, *küçük dilini yutmak*.

²¹⁰ Banguoğlu, **age**, 310-318; Deny, **age**, 448-451; Eker, **age**, 366-367; Emre, **age**, 115-118, Ercilasun, **age**, 51-87, Ergin, 2013, 386-389; Gabain, 1953, 16-28; Hacıeminoğlu, **age**, s. 258 ve 270-271, Karaağaç, **age**, 190-195; Tekin, 2003, 98-100.

²¹¹ Hacıeminoğlu, **age**, 258; Karaağaç, **age**, 192, Mansuroğlu, “Türkiye Türkçesinde Birleşim”, 37-38.

²¹² Gülensoy, **age**, 403.

²¹³ Banguoğlu, **age**, 310-318.

²¹⁴ Timurtaş, 1977, 143; Delice, **age**, 27-28.

²¹⁵ Banguoğlu, **age**, 310-318.

Çeşitli çalışmalarda bazen bu üç şekildeki örnekler de anlamca kaynaşmış birleşik fiiller kapsamında ele alınırken bir kısmında ise bunlardan birkaçına yer verilir.

Bilgegil “kaynaşma yoluyla teşkil eden bileşik fiiller”de *mihnet çek-*, *yorgun düş-* gibi isimlerin anlamlarını koruduğu örneklerin yanı sıra *rast gel-*, *vaz geç-* gibi her iki kelimenin gerçek anlamını kaybettiği örneklere ve *yüz sür-*, *dil uzat-*, *el aç-* gibi deyim durumundaki birleşiklere de yer verir²¹⁶.

Gencan, “anlamca kaynaşmış bileşik eylemler”de sözcüklerin ikisinin de sözlük anlamından sıyrıldığı *alıkoy-*, *öngör-*, *aşer-*, *varsay-*, *vazgeç-* örnekleri ile ilk sözcüğün kendi anlamını koruduğu “deyim değerli” birleşikler olarak *hasta düşmek*, *yorgun düş-*, *lazım gel-*, *hoş gör-* örneklerini verir²¹⁷. Birleşik fiil olarak kabul etmediği *gönül ver-*, *diş bile-*, *yüz suyu dök-* gibi fiilleri “deyim biçiminde öbekleşmiş eylemler” olarak niteler²¹⁸.

Dizdaroğlu, “anlamca kaynaşmış bileşik fiiller”de ismin sözlük anlamında olduğu *kahkaha atmak*, *ağır basmak* örnekleri ile deyim niteliğindeki *etek silkmek*, *ağız yapmak*, *kanını emmek* örneklerini inceler²¹⁹. Ercilasun da isimlerle yardımcı fiillerin oluşturduğu birleşik fiiller içinde *ölüm yi-*, *yanut bir-* gibi ilk sözcüğü sözlük anlamında, ikincisi sözlük anlamının dışına çıkmış örnekler ile *bagır bir-* “kucak açmak”, *yüz ur-* “yönelmek” gibi deyim niteliğindeki örneklere yer verir²²⁰.

Timurtaş “isim, sıfat ve zarflarla meydana getirilen” “isim grubu şeklinde birleşik fiiller”de *avaze çek-*, *ayak bas-*, *bezm kur-*, *garib düş-*, *saye sal-* gibi ilk sözcüğün gerçek anlamında olduğu örneklerin yanı sıra *yüz döndür-*, *emekleri yele git-* gibi deyimleri de inceler²²¹.

Dizdaroğlu ve Gencan gibi Korkmaz da *ders al-*, *savaş aç-* gibi ilk unsuru gerçek anlamda olan fiilleri ve *eli ayağı çözü-*, *kabak çiçeği gibi açıl-*, *nabza göre şerbet ver-*, *küçük dilini yut-* gibi deyim oluşturan fiilleri “anlam kaymasına uğramış ve deyimleşmiş olan birleşik fiiller” başlığı altında ele alır²²². Gencan’ın çalışmasında her iki sözcüğün de kendi anlamından sıyrılarak anlamca kaynaşmış birleşik fiil

²¹⁶ Bilgegil, *age*, 282.

²¹⁷ Gencan, *age*, 274.

²¹⁸ Gencan, *age*, 267.

²¹⁹ Dizdaroğlu, 1963, 36.

²²⁰ Ercilasun, *age*, 51-83.

²²¹ Timurtaş, 1977, 143-144.

²²² Korkmaz, 2003, 837-861.

oluşturduğunu söylediği *alıko-* fiili²²³, Korkmaz'ın çalışmasında “belirleyici birleşik fiiller” başlığında *çizmeye başla-*, *dikmeye kalk-*, *dalmış görün-*, *çıkagel-* örnekleriyle birlikte verilir.

Delice; *gönül ver-* ve *küplere bin-* örneklerini deyim olarak nitelerken hem gerçek hem de deyim anlamıyla kullanılabilen *öne çık-*, *yollara düş-* gibi fiil yapıları için yarı deyim terimini kullanır²²⁴.

Karahan da “bir hareketi karşılayan birleşik fiiller” içinde “diğer fiillerle kurulan birleşik fiiller” başlığında ilk sözcüğü sözlük anlamında olan *şehit düş-*, *türkü tuttur-* gibi örneklerin yanı sıra Delice'nin yarı deyim olarak adlandırdığı *kan kustur-*, *baş kaldır-* örneklerine yer verir²²⁵.

Bazı araştırmacılar ek-fiilin de birleşik fiil oluşturduğunu ifade ederler. Hacıeminoğlu; birleşik zamanların teşkilini sağlayan *er-* ve *i-* fiillerinin yardımcı durumda olduğunu ve birleşik fiil oluşturduğunu belirtir²²⁶. Emre ve Timurtaş ek-fiille oluşturulan birleşik zamanları fiillerin birleşik şekilleri arasında gösterir²²⁷. Gabain, ek-fiilin oluşturduğu *varıyordum*, *yazar idim* örneklerini birleşik fiillerin “esas manayı taşıyan bir fiil ile bir yardımcı fiil”den oluşan ilk grubunda ele alır²²⁸. Mansuroğlu da aynı görüştedir²²⁹. Atabay-Özel ve Korkmaz da ek-fiili yardımcı fiil olarak kabul etmekle birlikte birleşik zamanlı fiilleri birleşik fiil olarak değerlendirmez²³⁰.

İki ayrı fiilin zarf-fiil eki vasıtasıyla kaynaşmasıyla tasvir fiilleri oluşur²³¹. Tasvir fiilleriyle oluşturulmuş birleşik fiillerin sınıflandırılması konusunda araştırmacılar büyük oranda uzlaşmaktadır. Yeterlik fiili için *bil-*, tezlik fiili için *ver-*, yaklaşma fiili için *yaz-* yardımcı fiillerinin zarf-fiil eki almış bir esas fiile getirildiği ifade edilmektedir. Süreklilik fiillerinde kullanılan yardımcı fiiller ise çalışmalarda değişiklik göstermekle birlikte genel olarak *dur-*²³², *kal-*²³³, *gel-*²³⁴, *git-*²³⁵, *gör-*²³⁶,

²²³ Gencan, **age**, 274.

²²⁴ Delice, **age**, 27-28.

²²⁵ Karahan, **age**, 75.

²²⁶ Hacıeminoğlu, **age**, 258.

²²⁷ Emre, **age**, 118, Timurtaş, 1977, 140.

²²⁸ Gabain, 1953, 17-18.

²²⁹ Mansuroğlu, “Türkiye Türkçesinde Birleşim”, 35-36.

²³⁰ Atabay-Özel, **age**, 119; Korkmaz, 1959, 107.

²³¹ Korkmaz, 2003, 811.

²³² Bilgegil, **age**, 281, Dizdaroğlu, 1963, 32, Gülensoy, **age**, 403, Ediskun, **age**, 232; Ercilasun, **age**, 83-87.

²³³ Bilgegil, **age**, 281, Dizdaroğlu, 1963, 32, Gülensoy, **age**, 403, Ediskun, **age**, 232.

*koy*²³⁷ ve *var*²³⁸ yardımcı fiillerinin süreklilik fiilleri oluşturduğu söylenir: *gidekoy*-, *yalvarı gör*-, *okıyu gör*-, *bakakal*-, *bakadur*-, *alışılachel*-, *süregel*-, *туру gel*-. Bazı kaynaklarda *gel*- ve *kal*- yardımcı fiillerinin süreklilik dışında beklenmezlik, çabukluk anlamlarından söz edilir: *çıkachel*-, *şaşakal*²³⁹. Korkmaz ise *git*- fiilini süreklilik değil, uzaklaşma fiili olarak değerlendirir: *dalıp git*-, *kaybolup git*²⁴⁰.

Tasvir fiilleriyle ilgili genel görüşün dışında olan Gabain, deskriptif fiiller olarak nitelediği *dur*-, *gel*-, *git*-, *var*-, *kal*-, *düş*-, *ko*-, *tut*-, *ver*-, *yaz*-, *geç*-, *getir*-, *yat*-, *yürü*- fiillerini modal yardımcı fiiller olarak nitelediği *başla*-, *bil*-, *buyur*-, *gör*- fiillerinden ayrı tutar. Her iki grup da esas fiile getirilen bir zarf-fiil ekinden sonra gelmekle birlikte deskriptif fiiller kendi anlamlarını kaybederken modal yardımcı fiiller anlamlarını tamamen muhafaza etmektedir. Önceki araştırmacılarca tasvir fiili kapsamında ele alınan *olabil*- ile süreklilik fiili kabul edilen *satagör*- fiillerinin Gabain’de modal yardımcı fiillerle oluşturulan fiil birleşmeleri içinde ele alındığı görülmektedir²⁴¹. Mansuroğlu da benzer şekilde, *bil*- ve *gör*- yardımcı fiillerini *dur*-, *ver*-, *yaz*- yardımcı fiillerinden ayırır. Zarf-fiillerin belirli bir fiille sık sık beraber kullanılmalarıyla oluşan anlamca kaynaşık birleşik fiiller içinde *dur*-, *gel*-, *git*-, *kal*-, *koy*-, *ver*-, *yaz*-, *yori*- fiillerini tasvirici yardımcı fiiller; *bil*- ve *gör*- fiillerini anlam değiştirici yardımcı fiiller olarak adlandırır ve birbirinden ayırır²⁴².

İncelenen kaynaklarda zarf-fiil eki taşıyan bir fiil unsuru ile bir tasvir fiilinin birleşmesinden meydana gelen birleşik fiillerde yardımcı fiillerin belirgin işlevleri şu şekilde açıklanmıştır: Yeterlik yardımcı fiili *bil*- eklendiği sözcüğe iktidar, gücü yetme, olasılık²⁴³; tezlik yardımcı fiili *ver*- eklendiği fiile çabukluk, kolaylık, beklenmezlik, birdenbirelik, dileyiş, emir, lütuf ve şükran²⁴⁴; yaklaşma yardımcı fiili

²³⁴ Bilgegil, **age**, 281, Dizdaroğlu, 1963, 32, Ediskun, **age**, 232, Ercilasun, **age**, 83-87; Gülensoy, **age**, 403, Timurtaş, 1977, 142.

²³⁵ Bilgegil, **age**, 281, Gülensoy, **age**, 403.

²³⁶ Bilgegil, **age**, 281, Gülensoy, **age**, 403, Timurtaş, 1977, 141-142.

²³⁷ Dizdaroğlu, 1963, 32; Ediskun, **age**, 232, Gülensoy, **age**, 403.

²³⁸ “-Var- kelimesinin bir anlamı da git-, yürü- olduğu için –eskiden- git-tasvir fiilinin yerine tarihî metinlerde git- tasvir fiili yerine -var-’ın da kullanıldığını görüyoruz.” Ediskun, **age**, 233; Ercilasun, **age**, 83-87.

²³⁹ Emre, **age**, 390-392. Gabain, 1953, 20; Karaağaç, **age**, 193; Karahan, **age**, 77.

²⁴⁰ Korkmaz, 2003, 831-833.

²⁴¹ Gabain, 1953, 18-26.

²⁴² Mansuroğlu, “Türkiye Türkçesinde Birleşim”, 38.

²⁴³ Gencan, **age**, 261-262; Karaağaç, **age**, 193.

²⁴⁴ Zeynep Gençer, “Ver- Yardımcı Fiiliyle Kurulan Birleşik Fiillerin “Lütuf ve Şükran İfadesi” Olarak Kullanımı Üzerine –Japonca ve Türk Lehçeleri Karşılaştırmalı–”, **Dil Araştırmaları**, s. 16 (2015): 207-208; Karaağaç, **age**, 193.

yaz- eklendiği fiile yaklaşma anlamı²⁴⁵ katar. Süreklilik yardımcı fiilleri genel olarak eklendikleri fiile süreklilik, devamlılık, deneme anlamları²⁴⁶ katmakla birlikte her yardımcı fiil eklendiği fiile çeşitli anlam farklılaşmalarıyla katılırlar. *Dur-* ve *koy-* tasvir fiilleri temel fiilde devamlılık, *gel-* yardımcı fiili geçmişten sürüp gelme, beklenmezlik, apansızlık, *git-* yardımcı fiili şimdiki zamandan gelecek zamana sürüp gitme, *gör-* yardımcı fiili sürerlik görünüşü içinde bir çaba, özen ve önem anlamı kazandırır. *Kal-* yardımcı fiili ise eklendiği fiile beklenmezlik görünüşü içinde bir sürerlik veya geçmişten sürüp gelme anlamı kazandırır²⁴⁷.

Tasvir fiilleri kaynaklarda çoğunlukla yeterlik, tezlik, süreklilik ve yaklaşma fiilleri olarak sınıflandırılmakla birlikte bu genel anlayışın dışında isimler de vardır. Korkmaz sözü edilen sınıflandırmaya ek olarak *git-* yardımcı fiiliyle oluşturulan uzaklaşma fiillerini, Ediskun ise beklenmezlik fiili (*-eceği tut-*), gereksime fiili (*-eceği gel-*, *-esi gel-*) ve yapmacık fiillerini (*-miş dur-*, *görün-*, *-mişten gel-*, *-mezliğe vur-*, *-mezlikten gel-*)²⁴⁸ ekler. Gencan da “özel bileşik eylemler” diye adlandırdığı tasvir fiilli birleşikler içinde “yeterlik, tezlik, sürerlik ve yaklaşma” fiillerine ek olarak isteklenme eyleminden (*-esi gel-*, *-eceği gel-*) söz eder²⁴⁹.

Ediskun sözü edilen tasvir fiilli yapılar dışında “sürerlik fiilleri” oluşturan “isim kök veya gövdelerine –dır koşacı ile *git-* tasvir fiili ulanarak yapılmış bileşik fiiller”den söz eder: *Bir curcunadır gidiyordu*. Bunun dışında *tir tir titre-*, *bar bar bağır-*, *fıkır fıkır fıkırda-* yapılı fiiller de sürerlik anlamı veren fiillerdir²⁵⁰.

İncelenen gramer çalışmalarında birleşik fiil konusunda araştırmacıların görüş ayrılığı yaşadığı diğer bir konu, –p zarf-fiil ekinin ve kip eklerinin tasvir fiilli birleşikler oluşturma konusundaki rolüdür.

Bazı çalışmalarda, tasvir fiilleriyle oluşturulan birleşik fiillerde anlamı üzerinde bulunduran ilk fiile -A, -I, -U zarf-fiil eklerinin yanı sıra –p zarf-fiil ekinin de getirilebileceği belirtilmektedir: *koşup dur-*, *gelip çat-*, *sayıp dök-*²⁵¹. Çam ise *yaşayıp git-*, *durup dur-* gibi zarf-fiil ekiyle oluşturulmuş örnekleri birleşik fiil olarak

²⁴⁵ Karaağaç, **age**, 193; Karahan, **age**, 77.

²⁴⁶ Karaağaç, **age**, 193.

²⁴⁷ Ediskun, **age**, 233.

²⁴⁸ Ediskun, **age**, 236-239.

²⁴⁹ Gencan, **age**, 260.

²⁵⁰ Ediskun, **age**, 234.

²⁵¹ Banguoğlu, **age**, 493-494; Delice, **age**, 26, Deny, **age**, 445; Ediskun, **age**, 234; Eker, **age**, 367; Emre, **age**, 390; Ergin, 2013, 387, Gabain, 1953, 18-19; Gencan, **age**, 264; Gülensoy, **age**, 403; Karahan, **age**, 77; Karaağaç, **age**, 193; Korkmaz, 2003, 820- 825; Tekin, 2003, 99.

nitelemez, yüklem öbeği sayar²⁵². Karaağaç da –p zarf-fiil ekinin fiillerle yapılan birleşik fiillerde kullanımından söz etmekle beraber yineleme öbeklerinden ve diğer söz öbeklerinden kalıplaşan *asıp kes-*, *batırıp çıkar-*, *sövüp say-*, *gezip toz-* gibi örnekleri yardımcı fiilin esas anlamını yitirmediği gerekçesiyle birleşik fiil saymaz, öncekilerden ayrı tutar²⁵³. Bilgegil, Dizdaroğlu ve Timurtaş ise çalışmalarında –p zarf-fiil ekinin birleşik fiil oluşturduğundan söz etmezler.

Her iki unsuru da kip eki almış iki fiilin bir araya gelmesiyle oluşan *akar gider*, *dolaştı durdu*, *olmadı gitti* gibi birleşmeler de bazı kaynaklarda birleşik fiil olarak kabul edilir²⁵⁴. Bu örneklerde kip eki zarf-fiil ekinin yerini tutmaktadır²⁵⁵. Gencan bu yapıdaki birleşiklerin *inandım gitti*, *tükettim gitti* örneklerindeki gibi *olup bitme eylemi* oluşturduğunu söyler²⁵⁶. Korkmaz *uçtu gitti*, *yakmış yıkılmış* gibi örnekleri *sayıp dök-* şeklindeki örneklerle birlikte ikili birleşik fiiller olarak ele alır²⁵⁷. Ediskun; “iki veya daha çok fiilden oluşmuş bileşik fiiller”de kip ekli kullanımlara yer verir: *söylenir durur*, *uyumuş kalmışım*. Fiilin 3. tekil kişi görülen geçmiş zamanı ile 3.tekil kişi geniş zamanının art arda kullanıldığı *uçtu uçar*, *gitti gider* örneklerinin kalıplaşmış sürerlik oluşturduğunu²⁵⁸, bir fiilin 3. tekil kişi geçmiş zamanı ile 3.tekil kişi gelecek veya şimdiki zamanının tekrarlanması suretiyle de yaklaşma fiilinin anlamına yakın sözler elde edilebileceğini söyler: *öldü ölecek*, *gitti gidiyor*. Ancak bu fiillerde eylemin gerçekleşmesi mümkünken yaklaşma bileşik fiillerinde ise eylemin gerçekleşme imkânı olmadığını ifade eder²⁵⁹. Demir, makalesinde *dur-*, *gel-*, *git-*, *kal-*, *var-* ve *yürü-* yardımcı fiillerinin kendinden önce gelen fiille kip eki vasıtasıyla bir araya getirilerek birleşik fiil oluşturduğunu söyler ve farklı bir noktaya değinir²⁶⁰. Dil bilgisi kitaplarında kiplerle kurulan bu birleşiklerin, hem –(y)A zarf-fiil ekiyle hem de –(y)Xp zarf-fiiliyle kurulan birleşik fiillere eş tutulduğunu ancak kip ekli biçimlerin işlevce sadece –(y)Xp ile kurulan birleşik fiillere denk olabileceğini söyler. Bunun sebebi ise söz konusu zarf-fiil ekinin “ve” benzeri bir işlevle kullanılması, bağımlı olduğu fiilin sonunda hangi

²⁵² Çam, **age**, 29-30.

²⁵³ Karaağaç, **age**, 193-195.

²⁵⁴ Karahan, **age**, 78; Delice, **age**, 27, Eker, **age**, 367; Emre, **age**, 391; Deny, **age**, 445; Gencan, **age**, 266.

²⁵⁵ Karahan, **age**, 78; Delice, **age**, 27.

²⁵⁶ Gencan, **age**, 266.

²⁵⁷ Korkmaz, 2003, 837.

²⁵⁸ Ediskun, **age**, 234.

²⁵⁹ Ediskun, **age**, 236.

²⁶⁰ Nurettin Demir, “Kip Ekleriyle Kurulan Birleşik Fiiller”, **Prof. Dr. Leylâ Karahan Armağanı** (Ankara: Akçağ Yayınları, 2013): 393.

ek varsa o ek varmış gibi bir işlev yerine getirmesidir²⁶¹. Çam; *kaptırmış gitmiş* örneğindeki gibi kip eki almış bir fiille oluşturulmuş örnekleri birleşik fiil olarak nitelemez, yüklem öbeği sayar²⁶². Ergin ve Karaağaç gibi bazı kaynaklarda ise bu yapılara yer verilmez.

Banguoğlu diğer araştırmacılardan farklı olarak tasvir fiilleri içerisinde yer alan “yarı tasvir fiilleri”nden söz eder. Gabain’in modal yardımcı fiiller olarak kabul ettiği, tasvir fiili anlatımı taşımayan, gerçek anlamında kullanılan *çıkagel-*, *alakoy-*, *ağlayu git-*, *sevinü gel-* şeklindeki örnekleri bu kapsamda inceler²⁶³.

1.8. Tezin Kapsamı

Yabancı sözcükleri ancak isim tabanları hâlinde kabul eden dilimiz, çeşitli siyasi ve kültürel sebeplerle aldığı sözcükleri fiilleştirmek için daha çok yardımcı fiiller ile birleşikler yapma yoluna gitmiştir²⁶⁴. Ad+yardımcı fiil şeklindeki birleşik fiiller sadece Türkçeye mahsus değildir, başka dillerde de görülmektedir. Almancada, Tatarcada, Farsçada, sayısı fazla olmamakla birlikte Rusçada, büyük miktarda Hintçede olduğu belirtilmektedir²⁶⁵.

Bu çalışmada da isim ve yardımcı fiillerle oluşturulan birleşik fiiller Türkçenin tarihî dönemlerinden Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde yer alış özellikleriyle incelenmeye çalışılacaktır. Türk dili tarihinde 13.-15. yüzyıllarda konumlandırılan Eski Anadolu Türkçesi döneminde isim + yardımcı fiil kuruluşundaki birleşik fiil malzemesinin derlenmesi ile başlayan bu çalışma, daha sonra elde edilen verilerin hacminin fazla olması nedeniyle 13-14. yüzyıl metinleri ve *ét-*, *eyle-*, *kıl-* yardımcı fiilleriyle sınırlı tutulmuştur. Bu kapsamda incelenecek Eski Anadolu Türkçesi metinleri seçilirken manzum ve mensur olarak kaleme alınmış, farklı türde, farklı uzunlukta, farklı içerikte (tıp metni, dinî eser) eserler olmalarına dikkat edilmiştir. Böylelikle farklı ifade şekillerinin özelliklerini taşıyan özgün kullanımlar ve örnekler tespit edilmeye çalışılmıştır. Söz konusu dönemden manzum ve mensur 61 eser üzerinde birleşik fiil taraması yapılmıştır. Edisyon kritik yöntemiyle yayınlanmış metinlerde ana nüsha dışında dipnotlarda gösterilen nüsha farklılıkları da taranmış ve

²⁶¹ Demir, *age*, 396-397.

²⁶² Çam, *age*, 29-30.

²⁶³ *age*, 493-494.

²⁶⁴ Banguoğlu, *age*, 315-316.

²⁶⁵ Ganiyev, *age*, 87.

tez kapsamına alınmıştır. Teze dahil edilen birleşik fiil malzemesi içerisinde, esas fiil olarak da kullanılabilen *êt-*, *eyle-*, *kıl-* fiillerinin yardımcı fiil fonksiyonunda olmalarına dikkat edilmiştir. Elde edilen birleşik fiil malzemesinin dil bilgisel incelemesi yapılmış, isim unsuruna ve kullanılan yardımcı fiillere göre bir tablosu ve örneklerle alfabetik olarak sunulduğu dizini hazırlanmıştır. Verilen örnekler, her iki yüzyıldan da örnekleri içerecek, isim unsurunun yan / mecazi tüm anlamlarını, birleşik fiilin birlikte kullanıldığı tamlayıcıların tümünü kapsayacak şekilde seçilmeye çalışılmıştır.

2. İNCELEME

2.1. Köken Bilgisi Bakımından Birleşik Fiiller

Çalışma kapsamında derlenen birleşik fiil malzemesi incelendiğinde yardımcı fiillerle bir araya getirilerek birleşik oluşturan isimlerin çok büyük oranda alıntı sözcükler olduğu görülmekle birlikte birleşik fiil oluşturmada Türkçe sözcüklerden de yararlandığı görülmektedir. 2253 birleşik fiilden 292'sinin Türkçe sözcüklerle oluşturulduğu belirlenmiştir. Bu bağlamda yardımcı fiillerle oluşturulan birleşik fiillerin Eski Anadolu Türkçesi döneminde sadece yabancı sözcükleri dilimize kazandırmak için kullanılmadığı anlaşılmaktadır.

Yardımcı fiillerle birleşik fiil kuruluşunda kullanılan alıntı sözcükler arasında İslam tesiriyle etkileşime geçtiğimiz Arapça ve Farsçadan gelenler ağırlıktadır. 2253 birleşik fiilden 1520'sinin Arapça, 835'inin Farsça sözcüklerle oluşturulduğu belirlenmiştir.

Eski Anadolu Türkçesi döneminde bunların dışında Soğdça, Sanskritçe, Süryanice gibi dillerden gelen arkaik sözcüklerden de birleşik fiil kuruluşunda yararlandığı görülmektedir. İncelenen metinlerde 2 Soğdça, 1 Sanskritçe, 1 Süryanice sözcüğe rastlanmıştır.

Kültür alışverişimizin yoğun olduğu Moğolcadan 5 sözcük ve aynı kültür çevresinde bulunduğumuz, komşuluk ilişkilerimizin olduğu Yunancadan 4 sözcüğün 13-14. yüzyıllarda birleşik fiil kuruluşunda yer aldığı görülmektedir.

2.2. Biçim Bilgisi Bakımından Birleşik Fiiller

Birleşik fiiller tek kelime gibi algılanmakta ve kişi, zaman ve çatı ekleri yardımcı fiilin sonuna eklenmektedir: *baḥş eyleş-*, *fikir eylet-*, *zıkr eylen-*; *ḥacāmat êtdür-*, *ta' līm êtdür-*, *vedā' êdiş-*; *beyān kılin-*, *efġān kıldur-*, *ḥal kılin-*, *vaşf kıldur-*.

Salt kılış ve oluş ifade etmeleri sebebiyle yardımcı fiiller, isimden fiil yapma ekleri gibi çalışırlar bu yüzden ismi fiilleştirmenin dışında belirgin bir işlevleri yoktur. Bu

nedenle {+IA}, {+dA}, {+IAş}, {+IAN} ekleri gibi bir işlev görürler²⁶⁶. İncelenen metinlerde de *ét-*, *eyle-*, *kıl-* ile kurulan bazı birleşik fiillerin isim tabanına getirilen {+IA}, {+IAş}, {+IAN} ekleriyle de karşılanabildiği görülmektedir: *bir kıl-* ~ *birle-*, *da 'vet eyle-* ~ *da 'vetle-*, *āzār ét-* ~ *azarla-*, *hikāyet kıl-* ~ *hikāyetle-*, *tekellüf kıl-* ~ *tekellüfle-*, *yağmā kıl-* ~ *yağmala-*; *beg eyle-* ~ *beglen-*, *tāze eyle-* ~ *tāzelen-*, *çevükklik ét-* ~ *çevüklen-*, *niyyet kıl-* ~ *niyetlen-*, *tekye kıl-* ~ *tekyelen-*; *haber ét-* ~ *haberleş-*, *helāl ét-* ~ *helāllaş-*, *alkış kıl-* ~ *alkışlaş-*, *da 'vī kıl-* ~ *da 'vālaş-*.

2.2.1. İsim Unsurunun Yapısı Bakımından Birleşik Fiiller

2.2.1.1. Basit Yapıda Sözcükler ile:

Basit yapıda sözcüklerle oluşturulan birleşik fiillerde basit yapıdaki sözcük yardımcı fiil ile doğrudan yan yana gelir: *ses eyle-*, *suç eyle-*, *yardım eyle-*, *yoş eyle-*; *acı ét-*, *alkış ét-*, *diri ét-*, *kolay ét-*, *tar ét-*, *yara ét-*, *yas ét-*.

Birleşik fiilin basit yapıdaki isim ögesi yalın durumda birleşige katıldığı gibi çokluk, belirtme durumu ve iyelik gibi çekim ekleri alarak da birleşik fiil oluşturabilir. Çokluk eki dışındaki çekim eki almış isimlerle oluşturulan birleşik fiiller tez çalışmasının kapsamı dışında tutulmuştur ancak dizin bölümünde yer verilmemekle birlikte bu incelemenin konusu olmuştur: *destānlar ét-*, *du 'ālar ét-*, *fikirler eyle-*, *günāhlar kıl-*, *'izzetler kıl-*; *'akdı eyle-*, *efsūni ét-*, *zulmi kıl-*; *bāzārumı kıl-*, *hizmetünji kıl-*, *'ilācum eyle-*, *medhünj ét-*, *yasın kıl-*.

İncelenen metinlerde bazı birleşik fiillerin hem çekim ekli hem de çekim eksiz örneklerine rastalanmıştır: *himmet ét-* ~ *himmeti ét-* ~ *himmetleri ét-*, *sücūd ét-* ~ *sücūduñi ét-*, *tama 'ét-* ~ *tama 'ın ét-* ~ *tama 'lar ét-*, *ziyāret ét-* ~ *ziyāreti ét-*; *'akđ eyle-* ~ *'akdı eyle-* ~ *'akđın eyle-*, *ğargara eyle-* ~ *ğargarayı eyle-*, *kefāret eyle-* ~ *kefāretin eyle-* ~ *kefāretini eyle-*; *bahā kıl-* ~ *bahāñı kıl-*, *bāzār kıl-* ~ *bāzārumı kıl-*, *namāz kıl-* ~ *namāzı kıl-* ~ *namāzlar kıl-* ~ *namāzları kıl-*.

Metinlerde sadece çekim eki almış hâlde birleşik fiil oluşturan, yalın durumdaki isim unsuruyla tespit edilemeyen birleşik fiiller görülmektedir: *hasreti kıl-*, *mekrin kıl-*, *sözün kıl-*, *gemiler eyle-*, *iftirālar ét-*, *iktirāni ét-*, *töhmeler ét-*.

²⁶⁶ Banguoğlu, *age*, 315; Karaağaç, *age*, 191; Gülsel Sev, *Etmek Fiiliyle Yapılan Birleşik Fiiller ve Tamlayıcılarla Kullanılışı*, (Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 794, 2001), 455.

2.2.1.2. Türemiş Yapıda Sözcükler ile:

Birleşik fiilin ilk kısmında yer alan türemiş sözcük; basit yapıdaki Türkçe veya ödünç sözcüğe isimden isim yapma eki getirilmesiyle oluşturulduğu gibi fiilden fiil yapma ekiyle türetilmiş sözcüğe fiilden isim yapma eki getirilmek suretiyle de oluşturulabilir: *kuvvetlü eyle-*, *dartışık kıl-*.

Türemiş sözcük, büyük oranda yardımcı fiil ile doğrudan yan yana geldiği gibi çokluk, belirtme durumu ve iyelik gibi çekim eklerini de alabilmektedir. Çokluk eki dışındaki çekim eki almış isimlerle oluşturulan birleşik fiillerden örnek alınmamış ve dizin bölümünde yer verilmemiş olmakla birlikte bu incelemenin konusu olmuştur: *câzûlîklar eyle-*, *kullîklar kıl-*; *kulluğu ét-*; *kulluğun ét-*; *yarağın kıl-*, *yarağın kıl-*.

İncelenen metinlerde bazı birleşik fiillerdeki isimlerin hem çekim ekli hem de çekim eksiz örnekleri tespit edilmiştir: *câdûlîk eyle-* ~ *câzûlîklar eyle-* ~ *câzûluğı eyle-*.

Metinlerde sadece çekim ekli hâlde birleşik fiil oluşturan, yalın durumdaki isim ögesiyle tespit edilemeyen birleşik fiiller görülmektedir: *bilgeliklerin eyle-*, *perdesüzlüğü ét-*, *yügrüklüğü ét-*.

İsim unsuru türemiş yapıda olan sözcüklerle oluşturulan birleşik fiillerde bu türetim, isim veya fiil tabanına Türkçe yapım eklerinin getirilmesiyle yapılabildiği gibi ödünç yapıdaki türetim ile de oluşturulabilir: *rehberlik ét-*, *bî- 'ār ét-*.

2.2.1.2.1. Türkçe Sözcüklere Türkçe Yapım Eklerinin Getirilmesiyle Oluşturulanlar:

İsimden İsim Yapma Ekleri:

Birleşik fiilin isim kısmına gelerek türemiş yapıda sözcük oluşturan bu ekler, çoğunlukla bir isim veya sıfatın sonuna eklenir.

{+CAK}: Küçültme anlamı verir²⁶⁷: *gökçek ét-*, *yalıncağ eyle-*, *yeynicek eyle-*.

Aslında eşitlik eki olan {+CA} yapım için de kullanılır²⁶⁸: *suluca eyle-*

{+CI}: Bir meslekle uğraşanları, bir işi âdet hâline getiren kimseyi gösterir²⁶⁹: *şaguculuk eyle-*, *yalançılık kıl-*.

²⁶⁷ Güner Gülsevin, Erdoğan Boz, **Eski Anadolu Türkçesi** (Ankara: Gazi Kitabevi, 2004), 144.

²⁶⁸ **age**, 145.

²⁶⁹ **age**, 153.

{+IIK}: İsim ve sıfatlardan soyut isimler yapar²⁷⁰: *ayrılık ét-, birlik ét-, cādülük eyle-, ortaklık ét-, yatlık eyle-, yavuzluk kıl-*.

{+IU}: İsimlerden sıfat yapan işlek bir ektir²⁷¹: *belgüli ét-, kuvvetli eyle-, sewüklü eyle-, yaralı kıl-, yatlu eyle-*.

{+rAk}: Karşılaştırma için kullanılır, işlek olarak sıfat ve zarf yapar²⁷²: *sovugrak eyle-, sulurak eyle-*.

{+sUz}: Yoksunluk anlamı katar²⁷³: *bilüsüzlük ét-, suçsuz kıl-*.

Fiilden İsim Yapma Ekleri:

Bir fiil tabanına gelerek isim türünde sözcük meydana getiren bu ekler birleşik fiilin isim kısmını oluşturur.

{-gAn}: abartmalı sıfat türetir²⁷⁴: *yapışgan eyle-*.

{-(U)k}: edilgen çatıda {-mİş} ekinin fonksiyonunda isim ve sıfatlar türetir²⁷⁵: *artuklık ét-, tartışık kıl-*.

{-Gun}: edilgen çatıda {-mİş} anlamı taşıyan kelimeler türetir²⁷⁶: *azgunluk ét-*.

{-(A)k}: Fiilin bildirdiği işi çokça yapmanı gösterir ve araç-gereç adı türetir²⁷⁷: *tayak kıl-, turaş eyle-*.

{-GU}: Çeşitli nitelikte somut ve soyut adlar türetir²⁷⁸: *içkü ét-, yargu kıl-*.

{-Im}: Bir kezde veya kısa sürede oluşan işleri belirtir²⁷⁹: *yarım eyle-*.

{-U}: Fiilin gösterdiği işin sonucu olan somut ve soyut ad ve sıfatlar türetir²⁸⁰: *şacı ét-, şatu ét-, tapu eyle-, tolu kıl-, ülü kıl-*.

{-mAK}: Fiilden isim yapan mastar ektir²⁸¹: *almaq ét-, binmek ét-, ödemek kıl-*.

{-mA}: Fiilden isim yapan mastar ektir²⁸²: *sürme eyle-*.

²⁷⁰ age, 155.

²⁷¹ age, 153.

²⁷² age, 145.

²⁷³ age, 152.

²⁷⁴ age, 158.

²⁷⁵ age, 159.

²⁷⁶ age, 158.

²⁷⁷ Korkmaz, 2003, 70.

²⁷⁸ age, 81.

²⁷⁹ age, 89.

²⁸⁰ age, 82.

²⁸¹ Gülsevin, age, 146.

{-(y)Iş}: Fiilden isim yapan mastar ekidir²⁸³: *alış ve veriş kıl-, biliş eyle-, dēyiş kıl-, şağış kıl-, tokuş ét-, üliş kıl-*.

{-mIş}: Geçmiş zaman sıfat-fiil ekidir²⁸⁴: *arķalanmış eyle-*.

{-(y)AcAk}: Gelecek zaman sıfat-fiil ekidir²⁸⁵: *iveceklik ét-*.

{-mAz}: Olumsuz geniş zaman sıfat-fiil ekidir²⁸⁶: *işitmez eyle-*.

Fiilden Fiil Yapma Ekleri:

{-(I)ş}: Fiilin yapılmasında karşılıklılık ve birliktelik bildiren işteşlik ekidir²⁸⁷. Fiile eklenerek fiil yapar ancak birleşik fiilin isim kısmına katılabilmesi için kendisinden sonra isim yapan bir ek getirilerek kullanılması gerekmektedir: *çekişik ét-, tanışık eyle-*.

2.2.1.2.2. Ödünç Sözcüklere Türkçe Yapım Eki Getirilerek Oluşturulanlar:

İncelenen metinlerde elde edilen birleşik fiillerde, Arapça ve Farsça ödünç sözcüklere Türkçe isimden isim yapma eklerinin getirilmesiyle de birleşik fiilin isim unsurunun oluşturulduğu görülmektedir.

Çok büyük oranda Farsça ve bir örnekte Arapça kökenli sözcüğe getirilen Türkçe {+IİK} eki isim ve sıfatlardan soyut isimler yapmaktadır²⁸⁸. Bu biçimdeki birleşik fiillerde daha ziyade *ét-* yardımcı fiili kullanılmıştır: *cömerdlik ét-, dertgīrlık ét-, destgīrlık ét-, dilīrlık ét-, şāhid-bāzlık ét-, tazarru 'lık kıl-*.

Arapça ödünç sözcüklere isimlerden sıfat yapan {+IU} eki getirilmiştir²⁸⁹: *hürmetlü kıl-, zarāfetlü kıl-*.

Arapça kökenli bir sözcüğe, Türkçede bir meslekle uğraşan kimseyi ifade eden isimden isim yapma eki {+CI} gelmiştir²⁹⁰: *haberci kıl-*.

²⁸² age, 146.

²⁸³ age, 146.

²⁸⁴ age, 146.

²⁸⁵ age, 146.

²⁸⁶ age, 147.

²⁸⁷ age, 116.

²⁸⁸ age, 155.

²⁸⁹ age, 153.

²⁹⁰ age, 153.

2.2.1.2.3. Ödünç Yapıda Türetilmiş Sözcükler ile Oluşturulanlar:

Türkçe sözcüklere Türkçe yapım eki getirildiğinde Türkçenin yapısı gereği sadece son ekler kullanılırken ödünç yapıda sözcük türetiminde ödünç sözcüklere Arapça ve Farsça ön ek ve son ekler getirilmektedir: *hurde-gırlik ét-*, *nā-sipāslik kıl-*.

İsimden İsim Yapma Ekleri:

Farsça isimden sıfat yapan olumsuzluk ön eki *bī-*²⁹¹ Arapça ve Farsça ödünç sözcüklere eklenerek çokça kullanılmıştır: *bī-ḥ^vāb u giryān eyle-*, *bī-karār kıl-*, *bī-vefā kıl-*.

Bu birleşiklerin içinde Farsça *bī-* ön ekinin yanı sıra Türkçe {+IİK} isimden isim yapma eki olarak yardımcı fiille bir araya gelen isimler vardır: *bī-edeplik ét-*, *bī-ḥayālīk eyle-*.

Türkçede {+II} anlamı veren Farsça isimden sıfat yapan *be-* ön eki²⁹² Farsça sözcüğe eklenerek isim yapmıştır: *be-rāh ét-*.

“Üzere, üzeri” anlamı katan Farsça isimden sıfat ve zarf yapan *ber-* ön eki²⁹³ Farsça sözcüklere eklenmiştir: *ber-dār ét-*, *ber-hem ét-*

Ortaklık, yakınlık anlamı veren Farsça isimden sıfat yapan *hem-* ön eki²⁹⁴ Arapça ve Farsça ödünç sözcüklere gelerek birleşik fiilin isim unsurunu oluşturmaktadır: *hem-dem ét-*, *hem-rāh eyle-*, *hem-şoḥbet eyle-*.

Farsçada daha çok zarf gibi kullanılan *pür* sözcüğü {+II} anlamıyla bir ön ek²⁹⁵ gibi Arapça ve Farsça sözcüklere gelerek birleşik fiillerin teşkilinde yer almıştır: *pür-āteş ét-*, *pür-çīn kıl-*, *pür-ḥūn eyle-*, *pür-nūr ét-*, *pür-verd ét-*.

Nesnenin hangi maddeden yapıldığını belirten, {+II} anlamındaki Farsça *+īn* son eki²⁹⁶ Arapça ödünç sözcüğe eklenmiştir: *‘anberīn eyle-*.

Türkçe {+IİK} anlamı veren Farsça *+ī* eki²⁹⁷ de birçok defa karşımıza çıkmaktadır: *āheng-i Sifāḥānī kıl-*, *bī-vefāyī ét-*, *cehdīlik ét-*.

²⁹¹ F. Kadri Timurtaş, **Osmanlı Türkçesi Grameri, Eski Yazı ve İmlâ-Arapça-Farsça-Eski Anadolu Türkçesi**, 13. bs. (İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım, 2011), 281.

²⁹² **age**, 280.

²⁹³ **age**, 282.

²⁹⁴ **age**, 283.

²⁹⁵ Hayati Develi, **Osmanlı Türkçesi Kılavuzu**, c. 2, 9. bs. (İstanbul: Kesit Yayınları, 2008), 124.

²⁹⁶ Timurtaş, 2011, 277.

²⁹⁷ **age**, 273.

Bunların dışında “gibi” anlamı veren +*vār* ve +*sār*; {+II} anlamı veren +*mend*, +*nāk* ve +*īr*; renk adı türeten +*gūn* Farsça son ekleri²⁹⁸ de Farsça sözcüklere eklenerek birleşik fiillerin kuruluşuna katılmıştır: *bende-vār ét-*, *ümīd-vār eyle-*; *şerm-sār ét-*; *derd-mend ét-*; *dūd-nāk ét-*; *dilīr ét-*; *gūl-gūn ét-*.

Fülden İsim Yapma Ekleri:

Farsça fiilin emir gövdesine getirilen {-iş} eki fiilden isim yapar²⁹⁹: *nāliš ét-*, *renciş kıl-*.

Farsça fiilin geçmiş zaman gövdesine getirilen {-ār} eki fiilden isim türetir³⁰⁰: *giriftār eyle-*.

Farsça sıfat-fiil ve zarf-fiil teşkilinde kullanılan {-ān} eki fiilin emir gövdesine getirilir³⁰¹: *giryān kıl-*.

2.2.1.3. Birleşik Yapıda Sözcükler ile:

İncelenen metinlerde birleşik fiilin isim unsurunu oluşturan birleşik yapıdaki sözcükler çoğunlukla Farsça birleşik sıfatlardır: *sebze-reng ét-*.

Farsçada birleşik sıfatlar, iki ismin veya bir isimle bir sıfatın yan yana gelmesiyle kurulur³⁰².

Ciger-hūn kıl- birleşigi Türkçede {+II} anlamı yüklenen isnat grubuyla karşılanmaktadır. Birleşik fiilin isim kısmını oluşturan birleşik sözcüğün her iki unsuru da Farsça isimlerdir.

Behişt-ābād kıl- ve *cennet-ābād ét-* örneklerinde ise isim ve sıfatın yan yana gelerek oluşturduğu birleşik sözcük yardımcı fiilin önüne getirilmiştir. Birleşik sözcük Farsça ya da Arapça sözcüklerden oluşabilir.

Birleşik fiilin isim kısmı *çāk-dāmen ét-* ve *nügūn-ser ét-* örneklerindeki gibi sıfat ve ismin yan yana gelerek Türkçede isnat grubunu karşılamasıyla da karşımıza çıkabilir. Örneklerde birleşik sözcüklerin unsurları Farsçadır.

²⁹⁸ Timurtaş, 2011, 240.

²⁹⁹ **age**, 295.

³⁰⁰ **age**, 295.

³⁰¹ Develi, **age**, 135.

³⁰² **age**, 142-145.

Sıfat ve ismin yan yana geldiği ve Türkçede {+II} anlamını karşılayan sıfat tamlamaları oluşturduğu örnekler de vardır: *bed-nām ét-*, *hōş hāl ét-*, *humāyün-fāl ét-*. Bu birleşik sözcükler Arapça veya Farsça sözcüklerden oluşabilir.

Farsça veya Arapça ödünç bir ismin yanına Farsça emir gövdesi getirilerek oluşturulan Farsça birleşik sıfatlar yardımcı fiile katılarak birleşik fiil oluşturabilir. *Bahş*, *bāz*, *efşān*, *efrāz*, *nüvāz*, *perest*, *sūz*, *sāz* emir gövdeleri, incelenen metinlerde Türkçedeki sıfat-fiil manasıyla Farsça birleşik sıfatlar oluşturarak birleşik fiile katılırlar: *ciger-sūz ét-*; *revān-bahş ét-*; *'anber-efşān eyle-*; *ma 'rifet-sāz ét-*, *ṭarab-sāz eyle-*; *'ışk-bāzī ét-*, *mey-perestī ét-*, *nağme-nüvāz ét-*; *ser-efrāz ét-*.

Farsça emir gövdeleriyle oluşturulan Farsça birleşik sıfatlar bazen {+IIK} isimden isim yapma eki ve bu eki Farsçada karşılayan {+I} son ekiyle türetilerek birleşik fiillerde kullanılır: *bād-efşānlık ét-*, *şāhid-bāzlık ét-*; *cān-fişānī ét-*, *gül-efşānī kıl-*, *çāra-sāzī ét-*, *dil-nüvāzī ét-*, *mey-perestī ét-*.

Arapça olumsuzluk edatı *lā*³⁰³ Arapça sözcüklere gelerek birleşimin isim unsurunu oluşturur: *lā-mekān ét-*, *lā-şey eyle-*.

2.2.2. İsim Unsurunun Sözcük Türü Bakımından Birleşik Fiiller

İncelenen metinlerde birleşik fiil teşkilinde çok büyük oranda isimler ve sıfatlar yer almıştır. Tek örnek olarak da fiil, edat ve zarfa rastlanır.

2.2.2.1. İsim:

Birleşik fiilin ilk unsuru olan sözcük somut ya da soyut bir isim olabilir. İncelenen metinlerde bu örnekler çok sayıdadır. *Defter eyle-*, *dīvār kıl-*, *év eyle-*, *hāk ét-*, *ḥatun kıl-*, *kan kıl-*, *kitāb eyle-*, *konşı eyle-*, *kül kıl-*, *mektüb kıl-*, *misvāk kıl-*, *müm eyle-*, *mül eyle-* örneklerinde somut isimler kullanılırken *ad ét-*, *bilişlik eyle-*, *cömerdlik ét-*, *çekişik ét-*, *da 'vet kıl-* örneklerindeki gibi birleşik fiil teşkilinde çoğunlukla soyut isimlerden faydalanılmıştır.

Birleşik fiillerde kullanılan isimlerin hemen hepsi cins isimleri olmakla birlikte birkaç örnekte özel isimlerden yararlanılmıştır: *'azrā vü vāmık ét-*, *Bagdād eyle-*, *ceyhün eyle-*, *Ferhād eyle-*.

³⁰³ Timurtaş, 2011, 240.

Çok büyük oranda tekil olan isimlerin yanında bazen çoğul isimler de birleşik fiillerde kullanılmıştır: *āh ét-*, *akın ét-*, *baş ét-*; *gemiler eyle-*, *naķışlar eyle-*, *nevāzişler kıl-*, *taşarruflar kıl-*. Bir örnekte de topluluk ismine rastlanır: *bölük kıl-*.

2.2.2.2. Sıfat:

Birleşik fiilde yardımcı fiilin önüne gelen isim soylu ilk unsur, sıfat türünde bir sözcük de olabilir. Bu sıfatlar, “İsim Unsurunun Yapısı Bakımından Birleşik Fiiller” bölümünde örnekleri verildiği gibi basit, türemiş ya da birleşik yapıda tek sözcükten oluşabildiği gibi *gündüz gibi kıl-* örneğindeki gibi edat grubu veya *iki bölüm kıl-*, *iki kat ét-*, *iki pāre kıl-* örneklerindeki gibi sıfat tamlaması şeklindeki kelime gruplarından da oluşabilir.

Birleşik fiillerin isim unsurunda yer alan sıfatlar işlevlerine göre nitelik ve asıl sayı sıfatlarından oluşan belirtme sıfatlarıdır. Asıl sayı sıfatları *bir eyle-* örneğindeki gibi doğrudan yardımcı fiille yan yana geldiği gibi *dört güruh kıl-*, *dü nīm kıl-*, *şad-pāre kıl-* örneklerinde sıfat tamlaması oluşturarak da yardımcı fiile katılabilmektedir.

Nitelik sıfatları *alçak ét-*, *kalın ve iri eyle-*, *kiçi eyle-*, *kör kıl-*, *künd ü lāl kıl-*, *şagır eyle-*, *saķat eyle-* örneklerinde varlıkların dış görünüşlerini, fiziksel özelliklerini niteleyebilir. *Acı ét-*, *germ ét-*, *ķuru eyle-*, *sovuķ eyle-*, *yaş eyle-*, *yumuşak eyle-* birleşik fiillerinde sıfatlar varlıkların duyu organlarıyla algılanan özelliklerini gösterdiği gibi *bātil ét-*, *ucuz ét-*, *gökçek ét-*, *görklü eyle-*, *ulu eyle-* örneklerinde soyut niteliklerini de belirtebilir. *Dür ét-*, *gēn ét-*, *ıraq ét-*, *ķısa eyle-*, *tar eyle-* fiillerinde sıfatlar mekânda ve zamanda mesafe niteliği, *ķutlu kıl-*, *ķuvvetlü eyle-* fiillerinde ise bir özelliğe sahip olma, onu taşıma niteliği bildirmektedir. Nitelik sıfatları renk de bildirmektedir: *aķ eyle-*, *beyāz eyle-*, *ebrī eyle-*, *göl-gün kıl-*, *ķara eyle-*, *ķaralu eyle-*, *ķızıl eyle-*, *la l ét-*, *nīl-gün eyle-*, *şaru eyle-*, *siyeh-fām eyle-*.³⁰⁴

İncelediğimiz metinlerde nitelik sıfatları eşitlik (*gündüz gibi kıl-*), aşırılık (*çok eyle-*, *inende ét-*) ve üstünlük dereceleriyle (*sovuğrak eyle-*, *şulurak eyle-*) ve {+CA}, {+cAk} ekleriyle oluşturulmuş sıfatlarda küçültme örnekleriyle de karşımıza çıkar³⁰⁵: *suluca eyle-*, *yalıncaķ kıl-*. *Topťolu eyle-* örneği Türkçede yapıda, *tārumār kıl-* ise Farsça ödünç yapıda oluşturulmuş pekiştirilmiş sıfatlardır.

³⁰⁴ Korkmaz, 2003, 362-366.

³⁰⁵ age, 370-379.

2.2.2.3. Edat:

Edatlar bu çalışmada toplanan birleşik fiil malzemesi içinde sadece bir örnek içinde tespit edilmiştir: *gündüz gibi kıl*-. Bu örnekte *gibi* benzerlik edatı edat grubu oluşturarak sifata katılmaktadır.

2.2.2.4. Zarf:

Aşağa eyle- örneğinde yer-yön zarfı olan *aşağa* sözcüğü birleşik fiil kuruluşuna katılmıştır. *Telim eyle*- örneğinde de miktar zarfı olan *telim* sözcüğü birleşik fiil oluşturmaktadır.

2.2.2.5. Ünlem:

Bu grupta, acı duyma, acıma işlevindeki *ah* ve *vay vay* ünleleriyle³⁰⁶ oluşturulmuş *ah eyle*-, *vāy vāy kıl*- birleşik fiilleri, beğenmeme bildiren *yuh* ünlemi³⁰⁷ ile oluşturulmuş *yuf kıl*-ve seslenme ünlemi *hu*³⁰⁸ ile oluşturulmuş *ho ét*- birleşik fiilleri yer alır.

2.3. Söz Dizimi Bakımından Birleşik Fiiller

Biri asıl eylem diğeri yardımcı ad veya eylem olan iki sözcüğün birbiriyle yapı ve anlamca kaynaşması ile oluşan birleşik fiilin³⁰⁹ unsurları incelenen metinlerde büyük oranda yan yanadır, aralarına başka sözcük girmeden bir arada kullanılmaktadır. Ancak bazı örneklerde özellikle şiir dilindeki söz dizimsel özgürlükten dolayı isim ve yardımcı fiilin arasına başka sözcükler girebilir:

Bir iki gün ki sulṭān ḥasta yatdı / Vaşıyyet ger naṣīḥāt bir bir etti (Hurş. 6941);
İşledüm ne tedārük ve ne fikir ki bu ulu belāyı zāyil kılmaḳdadur, [étmek gerek.]
(MrzTerc. 44b-5); *Gēce gündüz kıldılar üç gün kıṭāl / Ġāzīlerde ḳalmadı hirgiz mecāl* (GBUS 374)

Şiir dilindeki devrik cümle yapısı birleşimin unsurlarının söz dizimsel sıralamasında değişikliğe sebep olabilir, birleşik fiilin isim + yardımcı fiil kuruluşu bozulabilir:

³⁰⁶ age, 1149.

³⁰⁷ age, 1155.

³⁰⁸ age,1174.

³⁰⁹ Eker, age, 366.

Melik oturdu 'işret etti vü bezm / Çū mest oldu şebistāna eyledi 'azm (CH 4356); Nesīmīye tecellī kıldı gamzeñ / Gözin pür-nūr gönlin etti mesrūr (NesDiv./G 49-12)

Manzum metinlerde muhtemelen şiirde hece sayısının sınırlı tutulması sebebiyle, mensur metinlerde de tekrara düşmemek için bazen kelime grubu oluşturmayan birbirinden bağımsız iki ismin tek yardımcı fiile bağlandığı görülmektedir:

Delü eder mey evvel soñra maħmūr / Şudā' u derd-i hafkân-ıla rencūr (CH 2405); Gözi ol cādū-y-ıdı ki etse efsün / Ederdi cānı vālih 'aklı mecnūn (CH 506); Hasetleri bir birine kavuşduram / Dostları şād düşmeni kör kılam emdi (KY.a. B40v4); Men ācize tevfiķ kapusın açu vėrgil / 'Aklım şahīh dilim faşīh kılgıl emdi (KY.a. B3r6); Pāzişāh katında hā'in, il dilinde bednām kıla. (MrzTerc. 61b-4)

Bu durumun aksi olarak, iki örnekle sınırlı olmakla birlikte, mensur metinlerde anlamı pekiştirmek, manzum metinlerde bunun yanı sıra hece eksikliğini gidermek için bir ismin iki yardımcı fiile bağlanarak birleşik fiil oluşturduğu görülmektedir: *katl et- eyle-, şükr kı- ve eyle-*.

İncelenen metinlerde birleşik fiiller çok büyük oranda bir isim ve bir yardımcı fiilden oluşurken bazı örneklerde kelime grubu şeklindeki isim veya yardımcı fiil unsurunun birleşige katıldığı görülmektedir.

2.3.1. İsim Unsuru Kelime Grubu Şeklindeki Birleşik Fiiller

2.3.1.1. Tekrar Grubu

2.3.1.1.1. Köken bilgisi Bakımından

Türkçe Sözcüklerle:

Basit veya türemiş yapıda yalın durumdaki Türkçe sözcükler tekrar grubu oluşturarak yardımcı fiille bir araya gelirler: *alah bulah et-, alış ve veriş kı-, esen uğur eyle-, güc ve basınç eyle-, kaluñ ve iri eyle-*.

Türkçe sözcüklerden oluşan tekrar gruplarının içinde aynen tekrar yoluyla oluşturulmuş örnekler görülmektedir: *didim didim et-, kur kur et-, vāy vāy kı-*.

Türkçe ve Ödünç Sözcüklerle:

Basit veya türemiş yapıda yalın durumdaki Türkçe sözcükler Arapça veya Farsça sözcüklerle bir araya gelerek tekrar grubu oluştururlar ve birleşik fiile katılırlar.

Aruk ve za'if eyle-, senā ve alkış kıl-, sakınç kıyās kıl- gibi Türkçe ve Arapça sözcüklerle olduğu gibi *güç ve ziyān eyle-, hışm u küsü eyle-, şatu bāzār ét-* gibi Türkçe ve Farsça sözcüklerle de tekrar grubu yapılabilmektedir.

Ödünç Sözcüklerle:

Arapça Sözcüklerle:

Her iki unsuru da Arapça sözcüklerden oluşan tekrar grubu birleşik fiile katılmaktadır: *'adl ü dād ét-, 'adl ve inşāf ét-, 'ahd ü kavlı eyle-, bahş ü münāzara kıl-, du'ā vü senā kıl-, lutf u 'ināyet eyle-, mürüvvet ve kerem ét-, risālet kerāmet kıl-*.

Arapça kökenli sözcüklerle oluşturulmuş tekrar grupları, çok büyük oranda yalın durumda kullanılırken az sayıda örnekte çokluk eki alarak birleşik fiile katılmıştır: *lutf u keremler kıl-, şükür ve minnetler kıl-*.

Farsça Sözcüklerle:

Her iki unsuru da Farsça sözcüklerden oluşan tekrar grubu birleşik fiil oluşturmaktadır: *āvāre āşüfte ét-, bang ü feryād ét-, bed-nām rüsvāy kıl-, cüst ü cū kıl-, nāle vü efgān kıl-*.

Farsça kökenli sözcüklerle oluşturulmuş tekrar grupları, çok büyük oranda yalın durumda kullanılırken çekim eki alarak birleşik fiile katıldığı da görülmüştür: *şūriş ü gāvāmuzı ét-*. Ancak çokluk eki dışındaki çekim ekleriyle oluşturulmuş birleşik fiiller bu çalışmanın kapsamı dışında tutulduğu için tez çalışmasında yer verilmemiştir.

Farsça sözcüklerden oluşan tekrar gruplarının içinde aynen tekrar yoluyla oluşturulmuş örnekler vardır: *pāre pāre ét-, pūşte pūşte kıl-, rīze rīze kıl-, zār zār ét-*.

Arapça ve Farsça Sözcüklerle:

Arapça-Farsça, Farsça-Arapça iki sözcüğün bir araya gelerek tekrar grubu oluşturduğu ve birleşik fiile katıldığı örneklerdir: *'ahd ve peymān kıl-, ārām u qarār kıl-, cevr ü sitem kıl-, dem-sāz u mahrem ét-, derdimend evkār ét-, nakş u nigār ét-, nevā vü nağme ét-, şekk ü gümān ét-*.

Arapça ve Farsça kökenli sözcüklerle oluşturulmuş tekrar grupları, çok büyük oranda yalın durumda kullanılırken çokluk eki alarak birleşik fiile katıldığı da görülmüştür: *na'ra vü feryādlar kıl-*.

2.3.1.1.2. Biçim Bilgisi Bakımından

İncelenen metinlerde tekrar grupları oluşturulurken Farsça *atıf v*'sinin sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Bağlama edatı olan *vav*'a *vāv-ı âtife* denir. Bağlama edatı *vav* Farsçada *u* ve şiirde vezin gereğince *û* şeklinde; Osmanlıcada *u*, *ü* ve sesli ile biten kelimedenden sonra geldiğinde *vü* şeklinde telaffuz edilir³¹⁰: *'adl ü dād eyle-*, *'azm ü cezm kıł-*, *bang ü feryād ét-*, *bīnā vü tuvānā ét-*, *'ıyş u 'ışret kıł-*, *'ışret ü bezm ét-*.

Atıf v'sinin Osmanlı Türkçesinde yanına geldiği sözcüğün ünlülerinin özelliğinin etkisiyle asimilasyona uğradığı ve *i/i* şeklinde de kullanıldığı görülmektedir: *zıkr i tesbīh ét-*, *şükr i kanā 'at kıł-*. Bu tür durumlarda metne sadık kalınmıştır.

Atıf v'si incelenen metinlerde sıklıkla *ve* şeklinde de yer almaktadır: *'adl ve inşāf ét-*, *'ayān ve beyān kıł-*, *'izzet ve hürmet ét-*, *'özr ve bahāna kıł-*.

Derlenen birleşik fiil malzemesi içerisindeki tekrar gruplarında Farsça *atıf v*'sinin yanı sıra Türkçe *ile*, *birle*, *ilen* bağlama edatlarının da az oranda kullanıldığı görülmektedir: *āh ile nāliš kıł-*, *āh-ile zār kıł-*, *bīgānalıkla bī-vefāyī ét-*; *kıymet ilen bahā kıł-*; *şīve birle 'itāb ile nāz kıł-*.

Tekrar gruplarında çeşitli bağlama edatları kullanıldığı gibi bağlama edatının kullanılmadığı örnekler de söz konusudur: *yıygü tena 'um ét-*; *esen uğur eyle-*, *zār efgān eyle-*; *çāre dermān kıł-*, *gavga feryād kıł-*, *haṭā günāh kıł-*, *zār fiğān kıł-*, *zār tazarru kıł-*.

Aynı sözcüklerle oluşturulan tekrar gruplarının farklı bağlama edatlarıyla ya da edat kullanılmadan oluşturulduğu örnekler görülür: *'ahd u peymān kıł-* / *'ahd ve peymān kıł-*, *āh feryād eyle-* / *āh u feryād eyle-*, *güç basınç ét-* / *güc ve basınç eyle-*, *i 'zāz ikrām eyle-* / *i 'zāz u ikrām eyle-*, *zıkr tesbih ét-* / *zıkr i tesbīh ét-* / *zıkr ü tesbih ét-*.

İncelenen metinlerde tekrar grupları çoğunlukla iki sözcükten oluşmakla birlikte *nāle vü zārī vü efgān kıł-* örneğindeki gibi üçlemeler, *zārī ve nāliš ve tazarru ' kıł-*, *'ıyş 'ışret zevk şafā kıł-* örneğindeki gibi dörtlemeler, *'ināyet ü kerem ü lutf u hulk u istihrāc ét-*, *oruç ve namāz ve zekāt ve hacc kıł-* örneklerindeki gibi beşlemeler de vardır.

Üç ve daha fazla unsurdan oluşan tekrar gruplarında sözcükler arasında aynı bağlama edatı kullanılmayabilir; farklı edatların kullanıldığı ya da iki yerine bir edatın olduğu

³¹⁰ F. Kadri Timurtaş, **Osmanlı Türkçesine Giriş, Eski Yazı-Gramer-Aruz-Metinler**, 25. bs. (İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım, 2008), 190.

örnekler de vardır: *feryād u nāle āh kıl-*, *feryād zārī vü nefīr kıl-*, *şīve birle 'itāb ile nāz kıl-*, *şīve vü 'itāb ile nāz ét-*, *zevķ u 'işret temāşā kıl-*.

Tekrar grubunun unsurları basit, türemiş, birleşik sözcüklerden oluşabilir. İlgili sözcüklerle ilgili açıklamalar daha önce “Biçimbilgisi” bölümünde verildiği için burada yalnızca örnekler sıralanacaktır.

Basit Sözcüklerle: *söz ve kelecti ét-*, *güç ve ziyān eyle-*.

Türemiş Sözcüklerle: *alış ve vēriş kıl-*, *bī-cāy u bī-cān kıl-*, *bīgānalıkla bī-vefāyī ét-*, *bī-ḥ'āb u giryān eyle-*, *derdimend evkār ét-*, *ḥışm u küsü eyle-*, *nişāt u kāmūrānlık ét-*

Birleşik Sözcüklerle: *āşufte-rūzgār u perīşān u zār ét-*, *bed-nām rūsvāy kıl-*, *cihan-baḥş u cihan gīr eyle-*, *dem-sāz u maḥrem ét-*, *ḥarāb ser-mest ét-*

2.3.1.1.3. Söz Dizimi Bakımından

Birleşik fiillerde isim unsurunu oluşturan tekrar grubunun sözcükleri yer değiştirebilir: *'ayān ve beyān kıl-* / *beyān ve 'ayān kıl-*; *āh u feryād eyle* / *feryād u āh eyle-*; *ḥürmet ve 'izzet ét-* / *'izzet ve ḥürmet ét-*; *ḳāl ü ḳīl ét-* / *ḳīl ü ḳāl ét-*.

Tekrarlar aynı cinsten iki kelimenin arka arkaya getirilmesi ile meydana getirilirler. Tekrarı meydana getiren iki kelimenin tekrara katılımı birbirine eşittir. Fonksiyonları da, şekilleri de, vurguları da birbirinden farksızdır³¹¹. Bu nedenle tekrar gruplarında sözcükler, *bī-cāy ü bī-cān kıl-* örneklerinde olduğu aynı eki alır. Bunun yanı sıra tekrar grubunu oluşturan sözcüklerden herhangi birisine getirilen ek tekrarın her iki unsurunu kapsar. Hem Türkçe hem ödünç eklerde geçerli olan bu durum, daha ziyade manzum metinlerde görüldüğü için şiirin hece sayısının sınırlı tutulması sebebiyle bazı eklerde tasarrufa gidildiğini düşündürmekle birlikte tekrar gruplarında sözcüklerin kalıplaşması durumu da göz ardı edilmemelidir.

İncelenen metinlerde tekrar grubuna getirilen Türkçe çekim eki genellikle ikinci unsura eklenir: *endīşe ve fikirler eyle-*, *luḫ u keremler kıl-*, *na'ra vü feryādlar kıl-*, *şūriş ü ḡavḡāmuzı ét-*, *şükür ve minnetler kıl-*, *'ūd u sūzı ét-*, *zīkr i tesbīḥin ét-*. Bir örnekte çekim ekini ilk unsur almıştır ancak anlamca yine her iki unsura da aittir: *şükürler minnet kıl-*.

Türkçedeki {+sIz} anlamını veren *bī-* Farsça ön eki *bī-şabr u ārām eyle-* örneğinde sadece önüne geldiği *şabr* sözcüğüne değil *şabr u ārām* tekrar grubuna aittir.

³¹¹ Ergin, *age*, 377.

Zer ü gevher-feşānlık ét- örneğinde Farsça emir gövdesi *eşān* sadece kendinden önceki *gevher* sözcüğünü değil *zer ü gevher* tekrar grubunun tamamını karşılamaktadır.

Tekrar grupları bir yardımcı fiille yan yana gelerek birleşik fiil oluşturduğu gibi *'arz-ı gül ü şimşād ét-*, *terk-i mey ü cām eyle-*, *vuşlat-ı şubḥ u şām ét-* örneklerindeki gibi tamlayan, *şerḥ u beyān-ı ḥāl ét-* örneğindeki gibi tamlanan göreviyle Farsça tamlama yapısında yer alarak da birleşikler oluşturabilmektedir.

Tekrar grubunu oluşturan unsurlar çok büyük oranda tek sözcükten oluştuğu gibi Türkçe veya ödünç yapıda isim tamlaması ve *endīşe ve ince fikirler eyle-* örneğindeki gibi sıfat tamlamasından da oluşabilir.

2.3.1.1.4. Anlam Bilgisi Bakımından

Eş Anlamlı Kelimelerle:

Aynı anlama gelen iki sözcük anlamı pekiştirmek için tekrar grubunda birlikte kullanılabilir: *'adl ü dād ét-*, *ārām u karār kıl-*, *aruk ve za 'if eyle-*, *'azm ü cezm kıl-*, *cehd ü ictihād ét-*, *cevr ü sitem kıl-*, *cüst ü cū kıl-*, *saķınç u kıyās kıl-*, *senā ve alkış kıl-*, *çāre dermān ét-*, *fazl u ihsān kıl-*, *feryād u figān ét-*, *güc ve basınç eyle-*, *ḥamd ü sipās eyle-*, *ḥamd ü şükr ét-*, *'izzet ve ḥurmet ét-*, *'öḫr ve bahāna kıl-*.

Yakın Anlamlı Kelimelerle:

Anlamca birbirini çağrıştıran sözcükler de anlamı kuvvetlendirmek için birlikte kullanılır: *āh figān eyle-*, *āh u nāle vü feryād ét-*, *bed-nām rüsvāy kıl-*, *fedā vü ḳurbān kıl-*, *güç ve ziyān eyle-*, *ḥışm u küsü eyle-*, *'işret ü bezm ét-*, *'ıyş u 'işret kıl-*, *luṭf u mürvet kıl-*, *meded 'ināyet kıl-*, *mürüvvet ve kerem ét-*, *şerḥ ü beyān eyle-*, *şerḥ ü takrīr eyle-*, *şerr ü fitne kıl-*, *zıkr ü tesbīh eyle-*.

Zıt Anlamlı Kelimelerle:

Birbirinin zıddı olan iki kelime tekrar gruplarında kullanılmaktadır: *alış ve veriş kıl-*, *'āliyhā sāfilehā kıl-*, *bey' ü şirā eyle-*, *ḥayr u şer kıl-*, *ser-efrāz ü ser-fikende ét-*.

2.3.1.2. Bağlama Grubu

Dilimize Farsçadan girmiş *geh...geh*, *hem...hem*, *ger...ger* ve Türkçe *ne...ne*, *kimi...kimi* gibi bağlama edatları çok sık olmasa da birleşik fiil kuruluşunda görülmektedir: *geh tebessüm geh terennüm gāh ḥall-i müşkilāt eyle-*, *geh siyāh gehī*

teng ét-, geh ser-mest geh humār ét-; ger kāl ü ger kıl kıl-, vaşıyyet ger naşihat ét-; kimi taqşır kimi tatvıl ét-, ne şabr ne tahammül eyle-.

Bağlama edatları bazen bağladıkları her iki sözcükten önce gelirken bazen sözcüklerden birinin önünde gelerek bir kez kullanılırlar: *perīşān hāk ü hem bī-çāra ét-, ser-efrāz ü hem ser-fikende ét-, luţf u hem ululuk eyle-; tedārük ve ne fikir ét-.*

2.3.1.3. Edat Grubu

Gündüz gibi kıl- örneğinde gibi benzerlik edatı ile edat grubu oluşturularak birleşik fiil teşkil edilmiştir.

2.3.1.4. Tamlamalar

İncelenen metinlerde birleşik fiile katılan tamlamalar kuruluşları bakımından Türkçe, Arapça ya da Farsça yapıdadırlar. Derlenen birleşik fiil malzemesi içerisinde çok büyük oranda Farsça yapıda kurulmuş tamlamalara rastlanılmaktadır, az sayıda Türkçe ve Arapça yapıda oluşturulmuş olanlar vardır. Birleşik fiillerde geçen her bir tamlama kuruluş yapısı ayrı ayrı ele alınacak, elde edilen malzemenin çokluğuyla orantılı olarak Farsça yapıda kurulmuş tamlamalar daha detaylı şekilde incelenecektir.

2.3.1.4.1. Türkçe Tamlama Yapısıyla Kurulmuş Tamlamalar

İncelenen metinlerde bazı birleşik fiillerin, tamlayan ve tamlanan unsurlarının 3. tekil kişi iyelik eki vasıtasıyla Türkçe tamlama yapısı içinde bir araya gelmesiyle oluştuğu görülmektedir: *hıyār şartı eyle-, öldürmek kaçdı kıl-, secde sehvi kıl-.*

Türkçe tamlama yapısındaki birleşik fiiller çok büyük oranda belirtme durumu ekiyle kullanılmaktadır ancak çokluk eki dışındaki çekim ekleriyle oluşturulan bu birleşik fiiller tez çalışmasının kapsamı dışında tutulmuştur: *bayram tekbīrin eyle-, dil yügrükligin ét-, ehl-i küfrün def'in ét-, hicāzuñ 'azmini ét-, hīle ferzīnin eyle-, imān kaçdın eyle-, mevt yasın kıl-, nikāh 'akdın eyle-.*

Örneklerde görüldüğü gibi birleşik fiilin Türkçe tamlamadan oluşan isim kısmı tüm örneklerde iki ögelidir. Türkçe yapıtlı tamlama Türkçe sözcükler içerdiği gibi, Farsça ve Arapça sözcükler de barındırmaktadır. Türkçe yapıtlı tamlamanın içerdiği Arapça ve Farsça sözcükler basit; Türkçe sözcükler ise *bayram tekbīrin eyle-, mevt yasın*

kıl-, *sefer yatın kıl-* örneklerindeki gibi basit ve *öldürmek kaşdı kıl-*, *dil yüğürlüğün ét-* örneklerindeki gibi türemiştir.

Birleşik fiil oluşturan Türkçe tamlamalar *sefer yatın kıl-*, *tilāvet secdesin kıl-* örneklerindeki gibi isim tamlaması veya *dört güruh kıl-*, *iki bölük kıl-*, *iki kat ét-* örneklerindeki gibi sıfat tamlaması şeklindedir.

2.3.1.4.2. Arapça Tamlama Yapısıyla Kurulmuş Tamlamalar

İncelenen metinlerde, tamlananın önce tamlayanın sonra geldiği ve bu ikisinin harf-i tarif olan *el* ile bir araya getirildiği Arapça tamlama yapısıyla³¹² kurulmuş birleşik fiiller az sayıdadır: *baṣṣe 'l-keḷām eyle-*, *ḥaṣe 'l-ḥāṣ eyle-*, *tekbīretü 'l-iftitāḥ eyle-*.

Örneklerde görüldüğü gibi birleşimin Arapça tamlamadan oluşan kısmı tüm örneklerde iki ögelidir. Tamlamayı oluşturan Arapça sözcükler basit yapıdadır ve herhangi bir ek almamıştır. Arapça yapıli tamlamalar yardımcı fiile; *tekbīretü 'l-iftitāḥ eyle-* örneğinde isim tamlaması, *ḥaṣe 'l-ḥāṣ eyle-* örneğinde sıfat tamlaması göreviyle katılır, *baṣṣe 'l-keḷām eyle-* örneğinde isim unsuru olan *keḷām* sözcüğü mastara nesne göreviyle katılır.

2.3.1.4.3. Farsça Tamlama Yapısıyla Kurulmuş Tamlamalar

Yapılan taramalarda birleşik fiillerde kullanılan tamlamaların çok büyük oranda Farsça yapıli olduğu görülmüştür. Farsçada isim tamlaması Arapçada olduğu gibi tamlanan unsurun önce, tamlayanın sonra gelmesiyle yapılır. İki unsur izafet kesresi ile bir araya gelir³¹³: *āh-ı pūr-dūd ét-*, *ārzū-yı muḥal ét-*, *def 'i ḥumār ét-*, *gark-ı ḥayā ét-*, *iṣret-i nev-rūz kıl-*, *maḳbūl-i der-gāḥ kıl-*, *perde-i rāst ét-*, *seyr-i Mi 'rāc eyle-*, *taḥsīn-i ferāvān kıl-*.

Farsça tamlamayı oluşturan sözcüklerin Farsça olması şart değildir, biri ya da ikisi de Arapça olabilir³¹⁴. *Endīṣe-i ḥām eyle-*, *perde-i rāst ét-*, *rūsivā-yı cihān ét-* gibi örneklerde her ikisi de Farsça olan iki sözcük izafet kesresiyle bir araya gelerek tamlama oluşturmuştur. *Heves-i viṣāl ét-*, *iḳtibās-ı zav ét-*, *ittiṣāl-i sa 'd ét-*, *kesr-i elvāḥ ét-* gibi örnekler ise her iki unsuru da Arapça olan sözcüklerle oluşturulmuş olan Farsça tamlamalardır. *Elhān-ı dil-sūz ét-*, *fıkr-i cām ét-*, *ḥayāt-ı cāvidān eyle-*,

³¹² Timurtaş, 2011, 224.

³¹³ age, 259.

³¹⁴ age, s. 259.

nağz-ı sevgend ét- gibi örnekler unsurlarından biri Arapça, biri Farsça olan tamlamalardır.

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi Farsça yapıli tamlamaların hemen hepsi izafet kesresi ile oluşturulmuştur. İncelenen metinlerde az sayıda örnekte izâfet-i maktû‘ vardır yani izafet kesresi kullanılmadan terkip oluşturulmuştur³¹⁵: *velî- ‘ahd kıl-*.

Birleşik fiil yapılarında yer alan Farsça tamlamaların büyük çoğunluğu yukarıda örnekleri verildiği gibi iki ögelidir. Bu yapıdaki tamlamaların bir kısmı ise birkaç tamlamanın birbiri ardınca gelmesiyle oluşmuş zincirleme isim tamlamalarıdır: *‘azm-i cānib-i şām kıl-*, *beyān-ı şūret-i raḥmān ét-*, *ġarīḳ-i baḥr-ı ġam ét-*, *‘urūc-ı ‘arş-ı eflāk eyle-*, *vaşf-ı esmā-yı şifāt kıl-*. Bu tamlamaların bir kısmı da tekrar gruplarından oluşmaktadır: *‘arż-ı gül ü şimşād ét-*, *rüsvāy-ı ḥāş u ‘ām kıl-*, *terk-i mey ü cām eyle-*, *terk-i mülk ü tāc u efser ét-*, *vuşlat-ı şubḥ u şām ét-*.

Tamlamalar tek başlarına birleşik fiil oluşturabildikleri gibi *ḥaste vü rüsvā-yı bāzār eyle-* örneğindeki gibi tekrar gruplarının içinde ve *geh tebessüm geh terennüm ġāh ḥall-i müşkilāt eyle-* örneğindeki gibi bağlama gruplarının içinde yer alarak da birleşik fiil oluşturabilir.

Bağlama grupları da tamlamanın bir unsuru olabilir: *‘arż-ı gül ü şimşād ét-*, *vuşlat-ı şubḥ u şām ét-*; *terk-i mey ü cām eyle-*.

Tamlamaya gelmesi gereken ek tamlamanın sonundaki kelimeye eklenir ve anlamca tamlayana da tamlanana da ait olabilir. *Feth-i bābın eyle-*, *terk-i diyāri ét-*, *temāşā-yı cemālūḡ kıl-* örneklerinde söz konusu ekler tamlayan unsuruna, *secde-i sehvinî eyle-* örneğinde ise tamlanan unsuruna aittir.

Farsça yapıli tamlamalar *baḥs-ı ‘ilm kıl-*, *da ‘vî-yi islām ét-* örneklerindeki gibi isim tamlaması ya da *āh-ı hazīn kıl-*, *āh-ı pür-dūd ét-*, *da ‘vā-yı ḥām eyle-* örneklerindeki gibi sıfat tamlaması oluşturabilirler.

Tamlanan unsurun mastar olması yani hareket, oluş veya kılış ifade etmesi durumunda tamlamayı teşkil eden kelimeler tamlanana tıpkı cümlede olduğu gibi çeşitli tamlayıcılar olarak katılırlar³¹⁶.

³¹⁵ Timurtaş, 2011, s. 261.

³¹⁶ Develi, age, 183.

Def'-i ħumār ét-, fetĥ-i bāb ét-, tefsir-i āyāt ét-, terk-i irādet eyle-, zıkr-i Allāh eyle- örneklerinde *def' ét-, fetĥ ét-, tefsir ét-, terk ét-, zıkr eyle-* asıl fiillerdir. Bu mastarlardan sonra gelen tamlayan unsurları nesne olarak mastara katılmaktadır.

Ķaşd-ı der-gāh ét-, meyl-i fenā kıł-, nişāne-i tır-i kemān ét-, 'urūc-ı 'arş-ı eflāk eyle- örneklerinde *kaşd ét-, meyl ét-, nişāne ét-, 'urūc eyle-* asıl fiillerdir. Bu mastarlardan sonra gelen tamlayan unsurları mastara yer tamlayıcısı olarak katılmaktadır.

2.3.2. Yardımcı Fiil Unsuru Kelime Grubu Şeklindeki Birleşik Fiiller

İncelenen metinlerde birleşik fiiller genelde bir isim ve bir yardımcı fiilden oluşmakla birlikte bazı örneklerde isim unsuru, örnekleri yukarıda görüldüğü gibi bir kelime grubu olabilir. Çok az sayıda örnekte görülmekle birlikte yardımcı fiillerin tekrar grubu gibi kullanılarak bir isim unsuruyla birleşik fiil oluşturduğu örneklere rastlanmaktadır. Manzum bir metinde yer alan *katl ét- eyle-* ve mensur bir metinde görülen *şükr kıł- ve eyle-* birleşik fiilleri iki yardımcı fiille kurulmuşlardır. Sadece iki örnekte görüldüğü için bir kullanım özelliği yansıtıp yansıtmadığı bilinmemekle birlikte şiir dilinde vezin gereği hece eksikliğini tamamlamak, mensur metinde de anlamı pekiştirmek için yardımcı fiillerin ikili kullanıldığı düşünülebilir. Zaten bu durum, tekrar gruplarının esas oluşturulma sebebiyle de örtüşmektedir.

Bu örneklerden biri yardımcı fiillerin doğrudan yan yana getirilmesiyle oluşturulurken diğerinde yardımcı fiillerin *ve* bağlama edatıyla bir araya getirildiği görülmektedir.

2.4. Anlam Bilgisi Bakımından Birleşik Fiiller

Birleşik fiilleri oluşturan isim soylu sözcükler *ħunnā kıł-, sürme eyle-* gibi birçok örnekte gerçek anlamıyla birleşige katılırken kimi örneklerde de isim ve yardımcı fiilin bir araya gelmesiyle mecazlı yeni bir anlam ortaya çıkmaktadır:

(adımlı) egri kıł- “kötüye çıkarmak, kötüleştirmek”, *ħāk ü gerd kıł-* “yok etmek”; *(yüzin) kara kıł-* “kötülemek, rezil etmek”, *mūm eyle-* “yumuşatmak, fikrini değiştirmek”, *perçin kıł-* “kaşlarını çatmak”, *renc kıł-* “bakmak, göz atmak, okumak”, *serd kıł-* “aykırı bir iş yapmak”, *teng kıł-* “bulunduğu yerde rahat ettirmemek, sıkıntıya sokmak”; *çāk-dāmen ét-* “hakir bir hâle getirmek”, *pīçān ét-* “yenmek, yıkmak”, *tar ét-* “zor ve kötü bir duruma sokmak”.

İncelenen metinlerde elde edilen birleşik fiiller içinde eşanlamlı sözcüklerle oluşturulmuş aynı anlamı karşılayan birleşik fiiller görülmektedir: *ḥarb ét- ~ neberd ét- ~ rezm ét- ~ savaş ét-; kâl kıl- ~ kavı ét- ~ kelâm eyle- ~ kelecı eyle- ~ lâf eyle- ~ söz eyle- ~ kelimât ét- ~ lafz ét-, şoḥbet ét-, söz ve kelecı ét-; kıtlu ét- ~ mübârek ét- ~ pîrüz ét-; tutaş eyle- ~ yağma eyle- ~ tâlân kıl- ~ târâc kıl-.*

Bu eşanlamlı sözcükler genelde sözcüğün Arapça, Farsça, Türkçedeki karşılıklarıyla oluşturulduğu gibi tek dilin olanaklarından yararlanılarak da oluşturulabilir: A. ‘*ayân eyle- ~ F. âşikâr eyle- ~ T. bellü eyle-; T. ses eyle- ~ F. âvâz ét- ~ T. ün ét-.*

Birleşik fiiller içinde zıt anlamlı sözcüklerle oluşturulmuş örnekler vardır: ‘*azîz ét- x h’âr ét-, bellisiz eyle- x bellü eyle-, kolay ét- x müşkil ét-, peydâ ét- x pinhân ét-, suç kıl- x suçsuz kıl-, toğrulık ét- x yanlış ét- x yavuz ét-.*

Aynı isim unsurunu taşıyan birleşimin benzer anlamdaki *ét-, eyle-* ve *kıl-* yardımcı filli varyasyonlarıyla oluşturulmuş örneklerde fiillerin karşıladıkları anlamlar daha kısıtlı veya geniş olabilir:

aqd ét- “nikah yapmak”, *aqd eyle-* “nikah yapmak; sözleşmek”; *buyruķ ét-* “korumak; emretmek”, *buyruķ kıl-* “korumak”; *delâlet kıl-* “işaret etmek, tanığı olmak”, *delâlet ét-* “işaret etmek, tanığı olmak; yol göstermek, kılavuzluk etmek”; *endîşe kıl-* “düşünmek, anlamak”, *endîşe eyle-* “düşünmek, anlamak; korkmak; kaygılanmak”; *hisâb eyle-* “hesaba katmak, düşünmek”, *hesâb kıl-* “hesap sormak”.

İncelenen örneklerde birleşik fiillerden deyim oluşturmakta yararlanıldığı görülmektedir: *göz kara ét-, gözini yaş yüregın âteş ét-, el bir ét-, el boş ét-, yüzün kara kıl-.*

2.5. İsim Unsuruna Göre Birleşik Fiiller

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
ābād	F	√		√	√	
ābādān	F			√		
abdest	F				√	
‘aceb	A	√			√	
acı	T	√			√	
‘āciz	A	√		√	√	
açuq	T			√	√	
ad	T	√			√	
‘ādet	A	√		√		
ādīne	A				√	
‘adl	A	√		√	√	
‘adl dād	A, F	√		√	√	
‘adl inşāf	A, A	√				
‘adl inşāf dād	A, A, F				√	
āferīde	F	√				
āferīn	F	√		√	√	
‘afv	A	√		√	√	
āgāh	F			√	√	
āgāz	F	√		√	√	

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	kıı-	kıı- eyle-
ágyār	A	√		√		
āh	A/ F	√		√	√	
āh feryād / feryād āh	A/ F, F	√		√		
āh feryād zārı	A/ F, F				√	
āh fıgān	A/F, F			√	√	
āh nāle feryād	A/F, F, F	√				
āh nālıř	A/F, F			√	√	
āh zār	A/F, F			√	√	
āh zārı / āh zārı	A/F, F			√	√	
aĥbār	A	√				
‘ahd	A	√		√	√	
‘ahd kavı	A, A			√		
‘ahd peymān	A, F	√			√	
āheng	F	√		√	√	
aĥlıķ	T	√				
aķ	T			√		
‘aķd	A	√		√		
‘aķd nikāĥ	A, A				√	
‘aķın	T	√			√	
‘aķı	A	√				

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
āl	A / T	√		√	√	
alaḥ bulaḥ	T, T	√				
‘alāle	F				√	
‘alāmet	A				√	
alçaq	T	√				
‘alef	A			√	√	
a‘lem	A			√	√	
‘ālim	A				√	
‘āliyhā sāfilehā	A, A				√	
alkış	T	√			√	
almaq	T	√				
‘ām	A			√		
amac	F				√	
amān	A	√				
‘amel	A	√		√	√	
anbār	F			√		
‘anber-efŝān / ‘anber-feŝān	A, F	√		√		
‘anberīn	A			√	√	
‘ār	A	√				
ārām	F	√		√	√	

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
ārām qarār	F, A				√	
ārāste	F	√			√	
arı / aru	T			√	√	
‘arīfīluq	A				√	
‘ārlu	A				√	
artuqlıq	T	√				
aruq	T			√		
aruq za‘īf	T, A			√		
‘arūs	A	√		√		
‘arż	A	√		√	√	
‘arza	F	√			√	
ārzū	F	√			√	
āsān	F			√	√	
asıġ / aşşı	T	√		√	√	
aş	F			√		
aşāġa	T			√		
‘āşık	A	√		√	√	
āşikār / āşkār	F	√		√	√	
āşikāra / āşikāre / āşkārā	F	√		√	√	
āşinā	F	√				

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
āşiyān	F	√				
āşūb	F			√	√	
āşūfte	F	√		√	√	
āşūfte-rūzgār perīşān zār	F, F, F, F	√				
‘atā	A	√		√	√	
āteş	F	√				
āvāra / āvāre	F	√		√	√	
āvāz	F	√				
āvāze	F			√	√	
‘avdet	A	√				
‘avn	A				√	
‘avul	A				√	
‘avrat	A	√				
‘ayān / ‘iyān	A	√		√	√	
‘ayān beyān / beyān ‘ayān	A, A				√	
‘ayb / ‘ayıb	A	√		√	√	
aydın	T				√	
‘ayn	A			√		
‘ayn-i nişān	A, F				√	
ayru	T				√	

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
ayruk	T			√		
ayruluk	T	√				
‘ayş / ‘ıyş / İş	A	√		√	√	
‘ıyş ‘ışret zevk şafā	A, A, A, A				√	
‘İş zevk	A, A	√				
‘azā	A				√	
‘azāb	A				√	
āzād / āzād / āzāz	F	√		√	√	
āzār	F	√			√	
āzāy	F			√	√	
azgunluk	T	√				
azık	T	√		√	√	
‘azīmet	A	√		√	√	
‘azīz	A	√			√	
‘azl	A	√				
‘azm	A	√		√	√	
‘azm cezm	A, A				√	
‘azm meyl	A, A	√				
āzmāyiş	F	√			√	
‘azrā vāmīk	A, A	√				

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
bāc kesim	F, T	√				
bād	F	√		√		
bād-efşānlık	F, F	√				
Bağdād	A			√		
bağşış / baḥşış	F	√			√	
bahā	F				√	
bahādurlık	F < Mo	√				
bahāne	F	√		√	√	
baḥıllık	A				√	
baḥs	A	√		√	√	
baḥs münāzara	A, A				√	
baḥş	F	√		√	√	
ba‘īd	A	√				
bāk	F	√		√		
bang	F	√				
bang feryād	F, F	√				
bang kāmēt	F, A				√	
bar	T				√	
bārān	F	√				
bāre / para / pāre	F	√		√	√	

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
başhun	T	√		√		
basīt	A				√	
başt	A	√		√		
baş	T	√		√	√	
bāṭil	A	√		√	√	
baṭṭāl	A	√				
bāver	F	√			√	
bavul / bevl	A	√		√	√	
bay	T			√	√	
bayıq	T				√	
bayram	T	√		√		
bāz	F	√			√	
bāzār / pazar	F	√		√	√	
bāzī	F				√	
bāzīrgānlıq / bezirgenlik	F	√		√		
bedāyi ^c	A	√				
bedel	A				√	
bednām	F	√		√	√	
bed-nām rüsvāy	F, F				√	
bed-ser-ancām	F, F			√		

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
beg	T			√		
beglik / béglik	T	√		√		
behişt-âbād	F, F				√	
behr / behre	F	√			√	
beḳā	A			√		
belā	A	√		√	√	
belāgat	A	√				
belgölü	T	√				
bellü / belü	T	√		√	√	
bend	F	√			√	
bende	F	√			√	
bende-vār	F	√				
bengī	F	√		√		
beṇzer	T	√				
berāber	F	√		√	√	
berāberlıq	F	√			√	
be-rāh	F	√				
ber-dār	F	√		√	√	
ber-hem	F	√				
berī	A			√	√	

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
berg / berk	T	√		√		
besmele	A	√			√	
beşâret / bişâret	A	√		√	√	
beter	F			√		
bevâsir	A			√		
bevl	A			√		
bevl hâdeş	A, A	√				
bey´	A	√		√	√	
bey´ şirâ	A, A			√		
beyân	A	√		√	√	
beyân taqrîr	A, A				√	
bey´ at	A	√			√	
beyâz	A	√				
bezek / bêzek	T			√	√	
bezl	A	√		√		
bezm	F	√		√	√	
bî-ârâm	F				√	
bî-beyân	A	√				
bî-cân	F	√		√		
bî-cây bî-cân	F, F				√	

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
bī-çāra / bī-çāre	F	√			√	
bī-dād	F	√		√	√	
bī-dār	F	√				
bī-derd	A			√		
bī-edeplik	A	√				
bīgāna / bīgāne	F	√		√		
bīgānalıq bī-vefāyī	F, A	√				
bī-ḥaber	A			√	√	
bī-ḥ ^v āb giryān	F, F			√		
bī-hānümān	F	√				
bī-ḥayālīq	A			√		
bī-ḥōd	F			√		
bī-ḥūş	F			√	√	
bī-ḥarār	A	√			√	
bīkr	A	√				
biliş	T	√		√		
bilişlik	T			√		
bilüsüzlik	T	√				
bīmār	F	√			√	
binā	A			√	√	

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
binā tuvānā	A, F	√				
bī-niṣān	F	√				
binmek	T	√				
bir	T	√		√	√	
birlik	T	√		√		
bī-ṣabr ārām	A, F			√		
bī-vefā	A				√	
bī-vefāyī	A	√				
bī-zār	F	√		√	√	
bī-zebān	F	√				
borç	Soğd. < Süry.			√		
boş	T	√		√		
boyacılık	T				√	
bögün	T			√		
bölük	T			√	√	
böyük	T			√		
buğz	A	√				
buḥl	A	√				
buḥte	F				√	
buḥūr	F	√		√		

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
bulın	T			√		
būse	F				√	
busu	T			√		
buyruq	T	√			√	
bühtān	A	√		√	√	
bünyād	F	√		√	√	
bürhān	A	√		√	√	
büryān	F			√		
bütün	T			√		
cādūlık / cāzūlık / cāzūluk	F			√	√	
cān	F	√				
cān-fişānī	F, F	√				
cārī	A				√	
cāsus	A	√				
cāy	F	√				
cebr	A			√		
cefā	A	√		√	√	
cehd	A	√		√	√	
cehd cihād	A, A	√				
cehd ictihād	A, A	√				

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
cehd niyāz	A, F	√				
cehdīlik	A	√				
cehdlik	A	√			√	
celāl cemāl	A, A	√				
celīs mūnis ġam-ḥ ^v ār	A, A, A, F	√				
celve	A	√			√	
cem ^c	A	√		√	√	
cemī ^c	A				√	
ceng	F	√		√	√	
cennet-ābād	A, F	√				
cerāḥat / cirāḥat	A			√		
cerr	A			√		
cevāb	A	√		√	√	
cevāriş	F	√				
cevelān / cevlān	A				√	
cevmerdlik / cömerdlik / cömerdlik	F	√		√	√	
cevr	A	√		√	√	
cevr kīn	A, F				√	
cevr sitem	A, F				√	
ceyhūn	A			√		

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
cezā	A	√		√	√	
cezb	A	√				
cezm	A			√		
cidd	A			√		
cidāl	A	√				
ciger-hūn	F, F	√			√	
ciger-sūz	F, F	√				
cihād	A	√				
cihān-baḥş cihān-gīr	F, F, F, F			√		
cihāngīrlık	F, F	√				
cihāz / çāhiz	A	√				
cilve	A	√		√		
cimā'	A	√		√	√	
cināyet	A			√	√	
cömerd bahādur	F, F	√				
cūd	A	√			√	
cūş	F	√		√	√	
cüyende	F				√	
cüdā / cüḍā / cüzā	F	√		√	√	
cüft / çüft	F	√		√	√	

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
cünbiş	F	√				
cür'et	A	√				
cüst cū / cüst cūy	F, F				√	
çābük-süvārī	F, F	√		√		
çāk	F	√		√	√	
çāk-dāmen	F, F	√				
çāker	F			√		
çalış	T				√	
çapa	T	√				
çāra / çāre / çirā	F	√		√	√	
çāre dermān	F, F	√			√	
çāra-sāzī	F, F	√				
çekişik	T	√				
çenber	F	√				
çeng	F	√				
çeng sāz	F, F			√		
çengāl	F	√				
çerçilik	F < Mo	√			√	
çevüklik	F	√				
çīn	F			√	√	

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
çoban	F				√	
çok	T	√		√	√	
dabāgat / dibāgat	A			√	√	
dād	F	√		√	√	
dağdağa	A	√				
daḥik	A				√	
daḥl	A	√				
dāl	A			√		
dām	F			√		
dāne	F			√		
dang	F			√		
danışık / tanışık	T			√		
dar / țar	T	√		√		
dār	A	√		√		
darb / źarb	A			√	√	
dartışık / țartışık	T				√	
dār gīr	F, F	√				
dāstān / destān	F	√		√		
da‘vā / da‘vī	A	√		√	√	
da‘vet	A	√		√	√	

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
dāye	F				√	
dāyim	A	√				
dāyire şahmāt	A, F, F	√				
def	A	√		√		
defk	A			√		
defn	A	√		√	√	
defter	A			√	√	
delālet	A	√		√	√	
ḡelālet	A				√	
delīl	A	√			√	
delü	T	√		√	√	
delük	T			√		
dem-sāz	F, F	√		√	√	
dem-sāz maḡrem	F, F, A	√				
dem-sāzlık	F, F			√		
deng	F	√				
der-āḡūş	F, F	√				
derbeder	F				√	
derc	A	√		√	√	
derd	F	√		√		

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
derdimend	F	√				
der-ḥ ^v āst	F, F	√			√	
derhem	F	√				
dermān	F	√		√	√	
dernek	T			√		
ders	A	√				
dert-gīrlık	F, F	√				
derūn-pervāzlık	F, F			√		
dervīş	F				√	
dest-i tevbe	F, A				√	
deste	F			√		
dest-gīrlık	F, F	√				
devā	A	√		√	√	
devr	A	√		√		
devrān	A	√		√		
deyn	A			√		
deyr	A	√				
dırāz	F	√				
didim didim	T, T	√				
dīd vā-dīd	F, F			√		

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
diger-gün	F, F	√				
dil-ābād	F, F			√		
dil-bend	F, F			√		
dil-bend cān-peyvend	F, F, F, F	√				
dil-efgār / dil-figār	F, F	√		√		
dil-efrūz	F, F	√				
dilek	T	√		√	√	
dil-ḥōṣ	F, F	√				
dilīr	F	√				
dilīrlik	F	√				
dil-nüvāzī	F, F	√				
dīn	A			√		
diri	T	√		√	√	
dirīg	F	√		√	√	
dirlik	T	√		√		
dīvān	A				√	
dīvāne	F			√	√	
dīvār	F				√	
dōst	F	√			√	
dōstlıq	F	√		√	√	

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
döşek	T	√				
du‘ā	A	√		√	√	
du‘ā āferīn	A, F				√	
du‘ā ṣenā	A, A				√	
dūd-endūd	F	√				
dūd-nāk	F	√				
duḥānī	A	√				
duḥūl	A	√		√	√	
dumaḡu	T	√				
dūr	F	√		√	√	
dutruḡ	T				√	
duzak	T			√	√	
dügün	T	√		√	√	
dün	T			√		
düp	T			√		
dūr-fiṣānī	A, F	√				
dūriṣ	T	√				
dürüst	F	√			√	
düşmen	F	√				
düşmen-kām	F, F				√	

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
düşmen-kām bed-nām	F, F, F, F			√		
düşmenlik	F				√	
düşmen-şikār	F, F	√				
düşvār	F	√				
düzen	T			√		
düzene	T				√	
düzlik	T				√	
eblehlik	A	√				
ebrī	F			√		
ecel	A			√		
edā	A	√				
edeb	A	√			√	
edeb-süzlik / edeb-sizlik	A	√			√	
efgān	F	√		√	√	
efgān figān	F, F			√		
efgār	F			√		
efkār	A				√	
efsūn	F	√			√	
egren	T			√		
egri	T				√	

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
egrilik	T				√	
ehl-i manşıb	A, A				√	
ehl-i tevḥīd	A, A			√		
eksük	T	√		√	√	
elem	A	√				
elḥān	A	√				
elif	A				√	
elvidā ^c	A			√		
emānet	A	√				
emek	T			√		
emel	A	√				
emīn	A	√		√	√	
emir / emr	A	√		√	√	
emr nehy	A, A	√				
emīr	A	√		√		
enāniyet	A				√	
enbāz	F				√	
endāze	F				√	
endīşe	F	√		√	√	
endīşe fikir	F, A			√		

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
erlik	T				√	
erzānī	F			√	√	
es	T	√				
esb-bāzī	F, F	√				
esen uğur / esen oğuz	T, T			√		
es̄er	A	√		√	√	
es̄ir / es̄ire	A	√		√	√	
es̄lās̄	A			√		
esrār	A	√				
eş̄k-bārī	F, F	√				
et	T				√	
év	T			√		
evkār	F	√				
evvel-i şāhib-kirām	A, A, A				√	
eylūk	T	√		√	√	
eyü	T			√		
eyvāh	F, A	√				
eyyām	A	√				
ezāy	F				√	
ezber	F	√				

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
faḥr	A	√		√		
faḳīr	A				√	
fāl	A	√				
fānī	A	√			√	
fāriğ	A	√			√	
farq	A	√		√	√	
farz	A			√	√	
faşd	A			√		
fāsid	A	√		√		
faşīh	A				√	
faşl	A	√		√		
fāş	F	√		√	√	
fāyid / fāyide	A	√		√	√	
fāyiz	A				√	
faẓl	A	√		√	√	
faẓl iḥsān	A, A				√	
faẓl raḥmet	A, A				√	
faẓllıq	A	√				
fedā / fidā / fidī	A	√		√	√	
fedā qurbān	A, A				√	

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	ķıl-	ķıl- eyle-
feh̄m	A	√		√	√	
fekk	A			√		
fenā / fene	A	√		√	√	
fener	Y				√	
ferāġat	A	√			√	
ferah̄	A			√	√	
ferāhem	F	√				
ferāmūş	F	√		√		
ferāvān	F				√	
Ferhād	F			√		
fermān	F	√		√	√	
ferş	A	√				
feryād / feryād̄ / feryāz	F	√		√	√	
feryād fiġān	F, F	√				
feryād nāle āh	F, F, A / F				√	
feryād zārī / feryād zārı	F, F				√	
feryād zārī nefir	F, F, A				√	
ferzend	F	√				
fesād	A	√		√		
fesh̄	A	√		√	√	

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
feth	A	√		√		
fevt	A	√		√		
fey'	A			√		
feyz	A	√			√	
fışq	A	√				
fiğān	F	√		√	√	
fiğān āh feryād	F,A/F, F			√		
fiğān nāle efgān	F, F, F	√				
fiğān nāle feryād	F, F, F	√				
fiğār	F			√		
fikir / fikr	A	√		√	√	
fikr tedbīr	A, A			√		
fi'l	A	√		√		
fi'l eṣer	A, A			√		
firār	A	√				
firāset	A	√				
fitl	A			√		
fitne	A	√			√	
fozullıq ~ fużüllıq	A			√	√	
fużül	A			√		

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
fürce	A				√	
fürqat	A	√				
fürşüde	F	√				
fürüzân	F	√				
füsürde	F				√	
füzün	F			√		
ğadr	A			√		
galebe	A	√		√	√	
ğam-güsâr	A, F	√				
ğammâzlık	A				√	
ğamz	A	√				
ğamze	A				√	
ğanî	A	√			√	
ğarâ'im	A?			√		
ğâret	A	√		√	√	
ğargâra	A	√		√		
ğarîk	A	√		√		
ğarķ	A	√		√	√	
ğarķa	A	√				
ğarre	A	√				

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
ğaşb / gâşib	A	√		√	√	
ğavğā	F	√				
ğavğā feryād	F, F				√	
ğavş	A	√				
ğaybet / ğıybet	A	√		√	√	
ğaybet bühtān bahāne	A, A, F	√				
ğayıb	A				√	
ğayret	A	√		√		
ğayz	A				√	
ğazā	A	√		√	√	
ğazāvet	A			√		
ğāzılık	A				√	
gedāy	F			√		
gedāylık	F	√				
gedük	T			√		
geleci / gelice / keleci / keleçi	Mo	√		√	√	
gemi	T			√		
ğeñ	T	√		√		
genc	F	√				
geñez	T			√	√	

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
gérçek	T				√	
gerdān	F	√				
gerdiş	F	√				
germ	F	√		√		
geşt	F	√				
gevher-efşān / gevher- feşān	F, F	√				
ġibṭa	A	√				
ġidā	A	√				
ġirīv	F			√		
ġirra	A				√	
giciyik	T			√		
gile / giley	F	√		√	√	
girde pīç	F, F	√				
girift	F	√				
giriftār	F	√		√	√	
ġirīv	F	√				
giryān	F	√		√	√	
giryē zār	F, F	√				
göç	T	√		√		
gökçek	T	√		√		

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	kı- eyle-	kı- eyle-
görüş / körüş	T				√	
görklü	T			√		
göz	T	√				
ğubār	A	√				
ğulām	A	√		√		
ğulgule	F				√	
ğulū / ğulüv	A	√		√	√	
ğūr	F				√	
ğurbet	A	√				
ğurüb	A	√				
ğusl / ğusül	A	√		√	√	
ğusl tekfın	A, A			√		
ğüş / ğüş	F	√		√	√	
ğüşimāl	F, F	√				
ğüşiş	F	√				
ğüş-vāre	F				√	
güc / güç	T	√		√	√	
güç basınç	T, T	√		√		
güç ziyān	T, F			√		
gül-efşānī	F, F				√	

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
gül-gün	F, F	√		√	√	
güm	F			√		
gümān	F	√			√	
güm-rāh	F, F			√	√	
günāh	F	√		√	√	
gündüz gibi	T, T				√	
güne	F?	√				
günlü	T			√		
gürüh	F				√	
gürz	F	√				
güstāhlıh / küstāhlık	F	√			√	
güşāde	F				√	
güyegü	T	√			√	
güzāf	F				√	
güzār	F			√	√	
güzāre	F	√				
güzārī	F				√	
güzer	F	√		√	√	
güzīde	F				√	
h ^v āb	F	√				

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
ḥabb	A			√		
ḥaber	A	√		√	√	
ḥaberci	A				√	
ḥaber-dār	A			√	√	
ḥabs	A	√		√		
ḥabṭ	A	√		√		
ḥāc	F			√		
ḥacāmat ~ ḥacāmet	A	√		√	√	
ḥacāt	A			√		
ḥacc	A	√		√	√	
ḥacel	A			√		
ḥācib	A	√				
ḥacīl	A	√		√	√	
ḥacr	A			√		
ḥades	A				√	
ḥādīs	A			√		
ḥā'in	A				√	
ḥāk	F	√		√	√	
ḥāk āder	F, F	√				
ḥāk gerd	F, F				√	

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
hākīm	A				√	
haqīr	A			√	√	
hāl	A	√				
halās	A	√		√	√	
hālī	A	√			√	
halīfe	A				√	
halīl	A				√	
halīm	A			√		
hālīş	A	√				
halq	A			√		
halq	A	√		√		
halqa-be-guş	A, F				√	
hall	A	√		√	√	
halvet	A	√		√	√	
hām	F	√		√	√	
hamāyil ~ hamā'il	A			√	√	
hamd	A	√		√		
hamd sipās	A, F			√		
hamd şükr	A, A	√				
hāmīl	A	√				

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
ḥamīr	A	√		√	√	
ḥamiyyet	A				√	
ḥaml	A	√				
ḥamle	A	√		√	√	
ḥāmuş	F				√	
ḥandān	F	√		√		
ḥande	F	√				
ḥ ^v ār	F	√		√		
ḥ ^v ār zār	F, F	√				
ḥarāb	A	√		√	√	
ḥarāb ser-mest	A, F, F	√				
ḥarāc	A				√	
ḥarām	A	√		√	√	
ḥarāmīlık uğruluk	A, T	√				
ḥarb	A	√		√	√	
ḥarb ceng cidāl	A, F, A	√				
ḥarb ceng sāz	A, F, F				√	
ḥarc	A	√		√	√	
ḥarca	A				√	
ḥaref	A			√		

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
harekāt	A				√	
hareket	A	√		√		
hareket cimā'	A, A			√		
harīf	A	√				
harīṣ dilīr	A, F	√				
haṣāf	A				√	
hased	A	√			√	
haṣeki	F	√			√	
hasenāt	A	√				
hāṣıl	A	√		√	√	
hasīs	A				√	
hasret	A	√				
hasret zārı	A, F				√	
hāṣṣ	A			√	√	
hasta	F				√	
haste rüsvā	F, F			√		
haṣḥāṣ	F, F				√	
haṭṭ	A			√		
haṭā	A	√		√	√	
haṭā günāh	A, F				√	

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
ḥaṭar	A			√		
ḥāṭır	A				√	
ḥatim / ḥatm	A	√		√	√	
ḥatun	F	√			√	
ḥavāle	A			√	√	
ḥavf	A	√		√		
ḥavz	A				√	
ḥayāl	A	√		√		
ḥayāt	A			√		
ḥayf	A	√			√	
ḥayf meyl	A, A			√		
ḥayf zulm	A, A	√				
ḥayr	A	√		√	√	
ḥayr iḥsān	A, A			√		
ḥayr şer / şer ḥayr	A, A				√	
ḥayrān	A	√		√	√	
ḥayy	A			√		
ḥazer	A	√		√	√	
ḥāzır	A	√		√	√	
ḥazm	A	√				

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
hebā	A	√			√	
heder	A			√		
hediye	A	√		√		
hedy	A			√		
helāk	A	√		√	√	
helāl	A	√		√	√	
hem-ceng	F	√				
hem-dem	F	√		√		
hem-per	F	√				
hem-rāh	F	√		√		
hem-rāz	F	√			√	
hem-ser	F	√		√		
hem-şoḥbet	A			√		
hem-zār	F			√		
ḥesāb ~ ḥisāb	A	√		√	√	
hest	F	√				
heves	A	√		√	√	
heybet	A			√	√	
hezl	A	√				
ḥıfz	A	√				

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	ķıl-	ķıl- eyle-
ķılť	A			√		
ķinnā	A				√	
ķır	T			√		
ķıřm	F	√		√	√	
ķıřm ķüsü	F, T			√		
ķıřmı dutulmışlardan	F, T				√	
ķıyānet ~ ķıyānat	A	√			√	
ķıyānatlık	A	√				
ķıyār	A			√		
ķıbe	A			√		
ķıcāb	A			√	√	
ķıcrān	A			√		
ķıcret	A	√				
ķıç	F			√		
ķıdāyet	A	√		√	√	
ķıdmet / ķıdmet / ķızmet / ķızmet /	A	√		√	√	
ķıdmet ikrām	A, A	√				
ķıkāyet	A	√		√	√	
ķıkmet	A			√		
ķılāf	A	√		√	√	

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
h̄ilāfet	A				√	
h̄ilāflıq	A				√	
hilāl	A				√	
h̄ile	A	√			√	
himmet	A	√		√		
h̄ire	F	√		√		
hişār	A	√		√	√	
hiṭāb	A	√			√	
hiṭābet	A			√		
hiṭām	A	√				
ho	T	√				
h̄ōd-sitāyī	F, F	√				
h̄ōhiş	F	√				
h̄ōn	F			√		
hop	T				√	
h̄ōr	F	√			√	
h̄ōr ḥaḳīr	F, A			√		
h̄ōş	F	√		√	√	
h̄ōş-āvāz	F, F	√				
h̄ōş-beyān	F, A	√				

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	ķıl-	ķıl- eyle-
ķōş-dem	F, F	√				
ķōş ķāl	F, A	√				
ķōşnūd	F			√	√	
ķūb	F			√		
ķūb-āheng	F, F	√				
ķūb müzeyyen ķōş	F, F, A				√	
ķukne	A	√		√		
ķul‘	A			√		
ķulķ	A	√		√		
ķumār	A	√				
humāyūn-fāl	F, A	√				
ķūn	F			√		
ķunuķ	F			√		
ķurd / ķord	F			√		
ķūrd ķamīr	F, A			√		
ķurd ķaşķaş	F, F, F				√	
ķurdegīrlık	F, F	√				
ķurrem	F	√		√	√	
ķurūc	A	√				
ķurūş	F	√		√	√	

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
ḥusrān	A	√				
ḥuṣūmet	A			√	√	
hūṣyār	F	√				
ḥuṭbe	A				√	
ḥüccet	A	√			√	
hücūm	A			√	√	
ḥük̄m ~ ḥük̄üm	A	√		√	√	
ḥük̄ümet	A	√			√	
hüm	T	√				
hüner	F	√		√	√	
ḥür	A				√	
ḥürāmet / ḥürmet	A	√		√	√	
ḥürmet ‘izzet / ‘izzet ḥürmet	A, A	√				
ḥürmetlü	A				√	
ıraq	T	√		√	√	
ıṣfā	A	√				
ıṣırmuq	T	√				
ıṣlāḥ	A	√		√	√	
‘ıṣq-bāzī	A, F	√				
‘ıtāb	A	√				

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
ıtlāk	A	√				
‘ıyd	A	√				
ıztırāb	A	√				
i‘ādet	A	√				
ibā	A			√		
‘ibādet	A	√		√	√	
ibāḥat	A			√		
ibrām	A	√				
īcāb qabūl	A, A			√		
icābet	A			√	√	
icmā‘	A			√	√	
ictihād	A	√			√	
ictimā‘	A	√				
içkü	T	√				
idrāk	A	√		√	√	
idrār bevl	A, A	√		√		
ifrāṭ	A	√				
iftār	A	√		√		
iftihār	A	√			√	
iftirā	A	√				

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
igvā	A	√				
ihmāl	A	√			√	
ihrāz	A	√				
ihsān	A	√		√	√	
ihsān in 'ām	A, A			√		
ihsān taḡam tevāzu'lık	A, A, A				√	
ihsās	A	√				
iḥtikān	A	√		√		
iḥtilāf	A			√	√	
iḥtilāt	A	√				
iḥtimāl	A	√		√		
iḥtirā'	A				√	
iḥtirām	A	√				
iḥtirāz	A	√		√		
iḥtitām	A	√				
iḥtiyāc	A				√	
iḥtiyār	A	√		√	√	
iḥtiyāt	A	√		√	√	
iḥyā	A	√		√	√	
'iḡāb	A				√	

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
iḳāle	A			√		
iḳāmet	A	√		√		
iḳdām	A	√			√	
ikilik	T	√				
ikrāh	A	√		√	√	
ikrām	A	√		√	√	
ikrām i'zāz	A, A				√	
iḳrār	A	√		√	√	
iḳtibās	A	√				
iḳtidā	A	√				
iktisāb	A	√				
iḳtizā	A	√			√	
īlā	A			√	√	
'ilāc	A	√		√	√	
i'lām	A	√		√	√	
ilticā	A				√	
iltifāt	A	√		√	√	
iltimās	A			√		
iltizām	A	√				
ilzām	A			√		

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
īmā	A			√		
imām	A	√				
imāmet	A			√		
imāmlıq	A	√		√	√	
‘imāret	A	√		√	√	
imlā ~ imlī	A	√		√		
‘imrān	A				√	
imtiḥān	A	√		√		
in	T	√		√		
inābet	A				√	
in‘ām	A	√		√	√	
in‘ām ikrām	A, A	√				
‘ināyet	A	√		√	√	
‘ināyet kerem luṭf ḥulq istiḥrāc	A, A, A, A, A	√				
inkār	A	√		√	√	
inṣā	A	√		√	√	
inṣād	A				√	
intiḳāl	A				√	
intizār	A	√		√		
ip	T			√		

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
irād	A	√				
irādet	A			√		
i' rāz	A				√	
iri	T			√		
iriḡ	T			√		
irsāl	A				√	
irṣād	A	√			√	
isāle	A	√				
īṣār	A	√		√	√	
iṣbāt	A	√		√		
ishāl	A	√		√		
iskāt	A			√		
isrāf	A	√				
issi	T	√		√	√	
issilik	T			√		
istiḡrāc	A	√				
istibrā	A			√	√	
istīfā	A			√		
istifhām	A				√	
istifrāḡ	A			√		

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
istigfār	A				√	
isti' māl	A	√				
istimālet	A				√	
istincā	A			√	√	
istinşāq	A	√		√		
istişnā	A			√		
iş	T	√		√	√	
iş'ār	A			√		
işāret	A	√		√	√	
işcāz	A				√	
işitmez	T			√		
'işret	A	√		√	√	
'işret bezm	A, F	√				
'işret zevk	A, A			√		
iṭā'at	A	√		√		
'itāb	A	√		√	√	
i'tibār	A	√		√	√	
i'tikād	A	√		√	√	
i'tikāf	A	√		√		
i'timād	A	√			√	

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
i'tirāz	A	√				
itlik	T			√		
ittifāq	A	√		√	√	
ittilā'	A	√				
ittişāl	A	√				
'ivaż	A	√		√		
ivecekklik	T	√				
izāfet	A	√		√		
i'zāz	A	√		√		
i'zāz ikrām	A, A			√		
izhār	A	√		√	√	
'izzet	A	√		√	√	
'izzet ikrām	A, A				√	
'izzet raġbet	A, A				√	
qabala	A	√				
Ka'be	A	√				
qabız ~ qabz	A	√		√	√	
kābin	F	√		√	√	
qabūl	A	√		√	√	
qa'de	A			√	√	

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
qadem-rence	A, F				√	
qadīm	A	√				
kāh	F			√		
kāhil	A			√		
kāhellik ~ kāhillik	A	√				
qāhir	A	√				
qahqaha	A	√				
qahr	A	√		√	√	
qā'im	A			√		
qāl	A	√			√	
qāl qıl / qıl qāl	A, A	√			√	
qalqan	T	√				
qaluq iri	T, T			√		
qam'	A	√			√	
qam' qahr	A, A	√				
kām	F			√		
qāmet	A			√		
kām-kārī	F	√				
qan	T	√		√	√	
qanā'at	A	√			√	

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
qanat	T	√				
qandīl	Y / A			√		
qānun	A < E.Y.				√	
kār	F	√		√	√	
qara	T	√		√	√	
qaralu	T			√		
qaraᅇu	T	√			√	
qarār	A	√		√	√	
qaravaş	T	√				
qarīn	A			√	√	
qarż	A	√				
kārzār	F	√		√		
qasđ ~ qasıd	A	√		√	√	
qasem	A			√		
qasr	A			√		
qassām	A				√	
qat	T	√		√		
qat‘	A	√		√		
qatı	T			√	√	
qatıraq çoğıraq	T, T			√		

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
qatıl	A	√				
qatıl	A	√	√	√		
qavī	A	√		√	√	
qavıl ~ qavül	A	√		√	√	
qay	A			√		
qayd	A			√	√	
qāyim	A	√				
qāyim muhkem	A, A	√				
qazā	A			√	√	
qazf	A			√		
kebāb	A	√		√	√	
kefāret / keffāret	A	√		√	√	
kej-gümān	F, F	√				
kelām	A	√		√		
kelimāt	A	√				
kem	F			√	√	
kemend	F	√		√		
kemer	F				√	
kem-ter	F	√				
kenkāc	F			√		

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	ķıl-	ķıl- eyle-
kerāhet	A			√		
kerāmet	A				√	
kerem	A	√		√	√	
kesād	A			√	√	
kesb	A	√		√	√	
kesr	A	√				
keşef / keşf	A	√		√		
keyd	A				√	
ķılāde	A			√		
ķılınç	T	√		√		
ķımār	A				√	
ķırān	A			√		
ķırbān	A			√		
ķışa	T			√		
ķışāş	A			√	√	
ķısm	A	√		√		
ķısmet	A	√		√	√	
ķışşa	A			√		
ķıtāl	A			√	√	
ķıyām	A	√		√	√	

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
qıyāmet	A			√		
qıyās	A	√		√	√	
qıymet	A	√			√	
qıymet bahā	A, F				√	
qızıl	T			√		
kiçi	T			√		
kifāyet	A	√				
kīn	F	√		√		
kişver-sitān	F	√				
kitāb	A			√		
koça	T			√		
kolay	T	√				
qoldaş	T			√		
qonşı	T			√	√	
qonuk	T	√				
qonuklık / qonukluk	T	√		√	√	
qoyı / koyu	T			√	√	
qoyı yapışgan	T, T			√		
kör	F	√			√	
qul	T	√		√	√	

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
qulavuz	T			√		
qullıq / qulluq	T	√		√	√	
kulmaşlıq	F				√	
qurbān	A	√		√	√	
qur qur	T, T	√				
qurş	A			√		
quru	T			√		
quru za'if	T, A			√		
quşaq	T	√				
kūşış	F	√		√		
qutlu	T	√			√	
qu'ūd	A			√		
quvvet	A	√		√		
quvvetlü	A			√		
kül	T				√	
künd	F			√	√	
künd lāl	F, A				√	
küpe	T				√	
küstāh	F			√		
küsūf	A	√				

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
kütāh	F	√			√	
lāf	F	√		√		
lafz	A	√				
lāğ	F	√		√		
lağm	A < Y	√				
lāgv	A			√		
la'l	A	√				
lāle-zār	F	√				
lā-mekān	A, A	√				
la'net	A	√			√	
lā-şey'	A, A	√		√		
laṭīf	A	√		√	√	
lāubālī	A				√	
lāyık	A				√	
lāzım	A			√		
lecāc	A			√		
lerze	F	√				
livāṭa	A	√		√		
lu'ūq	A	√				
luṭf	A	√		√	√	

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
luṭf iḥsān	A, A				√	
luṭf 'ināyet	A, A			√		
luṭf kerem	A, A			√	√	
luṭf mürvet	A, A				√	
luṭf rahmet	A, A				√	
luṭf ululuk	A, T			√		
ma'āş	A	√			√	
mācerā	A				√	
ma'cūn	A	√				
ma'delet	A			√		
maġbūn	A	√				
maġbūn maḥrūm	A, A				√	
maġşūş	A	√				
maḥabbet	A	√				
maḥābe / muḥabbet	A				√	
maḥbūb	A			√		
maḥbūs	A	√			√	
maḥkūm	A				√	
maḥmūd	A			√	√	
maḥmūr	A	√			√	

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
maḥrem	A	√		√		
maḥrūm	A	√		√	√	
maḥşūş	A				√	
maḥv	A	√		√	√	
maḥv fenā	A, A				√	
maḥvī	A				√	
maḥzen	A			√		
maḥzūn	A	√				
maḥzūz	A			√		
maḳām	A	√		√		
maḳbūl	A	√		√	√	
maḳhūr	A	√			√	
maḳrūn	A	√				
maḳşūd	A				√	
mālik	A	√				
ma‘lūm	A	√		√	√	
ma‘lūm maḳsūm	A, A				√	
ma‘mūl	A	√				
ma‘mūr	A	√		√	√	
mānend	F				√	

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
ma'nī	A				√	
manşūr	A	√			√	
ma'rifet-sāz	A, F	√				
maşlahat	A				√	
ma'şūk	A				√	
māt	F	√		√	√	
ma'yūb	A				√	
mażmaża	A	√		√		
ma'zūl	A	√		√	√	
ma'zūl 'ātıl	A, A	√				
mecāl	A				√	
meclis	A	√				
mecma'	A			√		
mecnūn	A	√		√		
mecrūḥ	A	√		√	√	
medār	A	√				
meded / mided	A	√		√	√	
meded 'ināyet	A, A				√	
meded şenā	A, A				√	
meded yardım	A, T / F	√				

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
medḥ	A	√		√		
medḥ ṣenā	A, A				√	
mehr	A			√		
mekān	A				√	
mekir / mekr	A	√		√		
mekr āl	A, A			√		
mektüb	A				√	
melāl	A			√		
melāmet	A	√		√	√	
melik	A				√	
melül	A	√		√	√	
memāt	A				√	
memzūc	A	√				
men´	A	√		√	√	
menfa´at	A	√			√	
mensüb	A	√				
menzil	A	√		√	√	
merdūd	A				√	
merḥaba	A				√	
merḥamet	A	√		√	√	

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
merhūm maġfūr	A, A				√	
merkeḅ	A	√			√	
meṣḥ / meṣiḥ	A	√		√	√	
mesken	A			√		
mesrūr	A	√				
mest	F	√		√		
mest ḥayrān	F, A				√	
mestūr	A				√	
meṣġūl	A	√			√	
meṣḥūr	A	√				
meṣkūr	A			√		
meṣveret	A	√			√	
me'vā	A	√			√	
mevcūd	A			√		
mevķūf	A			√		
mevzūn	A	√				
meyl / meyl	A	√		√	√	
meyl maḥabbet	A, A			√		
mey-perestī	F, F	√				
mezād	A			√	√	

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
mezīd	A	√				
miḥnet cevr	A, A				√	
miḥrāb	A	√				
mihr-bānliq	F, F			√		
mihrübān	F, F			√		
mīkāt	A			√		
minnet	A	√		√	√	
mi' rāc	A				√	
mīrās	A				√	
miskīn	A	√		√		
misvāk	A			√	√	
mu' āf	A				√	
mu' ālece	A	√			√	
mu' āmele	A	√			√	
mu' anber	A			√		
mu' āraza	A				√	
mu' aṭṭal	A				√	
mu' aṭṭar	A	√		√	√	
mu' ayyen	A	√			√	
mubāḥ	A			√		

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
mu'ciz	A				√	
mu'cizāt	A				√	
muğannī	A	√				
muḥālefet	A	√		√	√	
muḥāşarat	A			√		
muḥayyem	A	√				
muḥayyer	A	√		√	√	
muḥāzāt	A	√				
muḥibb	A			√		
muḥīt	A				√	
muḥkem	A	√		√	√	
muḥtāc	A	√				
muḥtaşar	A	√		√	√	
muḥtaşar temām	A, A	√				
muḥtelif	A				√	
muḥtelit	A	√				
muḥābil	A			√		
muḥaddem server	A, F				√	
muḥadder	A				√	
muḥarreb	A			√		

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
muqarrer	A	√				
muqavemet	A	√			√	
muqayyed	A				√	
mūm	F			√		
mūm-rūgan	F, F	√				
mūnis	A	√		√		
murabba'	A			√		
murād	A	√		√	√	
muraşsa'	A	√		√	√	
murdār	F				√	
muşaffā	A				√	
musahḥar	A			√	√	
muşavver	A	√		√	√	
muştulıq	F				√	
mu'teber	A				√	
mu'teber azīz	A, A				√	
mu'tedil	A	√		√	√	
muṭī'	A	√			√	
muṭī' fermān	A, F			√		
muṭī' fermānrām	A, F, F				√	

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
muṭlak	A			√		
muṭmaʿinne	A	√				
muvāfaqat	A	√		√	√	
muvāḥaze	A			√		
muvaqqat	A			√		
mużamman	A	√				
mużayyaʿ	A	√				
muzdūrlıq	F	√				
mübāhat	A				√	
mübārek	A	√		√		
mübāşeret	A	√		√		
mübeddel	A	√		√	√	
müberqaʿ	A				√	
mübtelā	A	√		√	√	
mücāmaʿāt	A			√		
müdām	A			√		
müdārā / müdāre	A	√		√	√	
müdāvet	A	√				
müdde	A			√		
müdebber	A			√	√	

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
müferrih	A				√	
müherrā	A	√				
müheyyā	A			√	√	
mühlet	A	√				
mühre-bāzī	F	√				
mükāteb / mükātebe	A			√		
mükedder	A				√	
mükerrem	A				√	
mül	F			√		
mülāhaza	A	√				
mülāzemet	A	√			√	
mülāzemet ibrām	A, A	√				
mülk	A	√				
münācāt	A	√		√	√	
münādī	A				√	
münāqqaş	A				√	
münāzara	A	√			√	
münevver	A	√		√	√	
mün'ım	A				√	
münteşir	A	√			√	

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
mürāca'at	A				√	
müreffaḥ	A				√	
mürekkeb	A	√		√	√	
müretteb	A	√		√		
mürġiz	A	√				
mürekkeb	A				√	
mürsel peygāmb̄er	A, F				√	
mürşīd	A	√				
mürüvvet / mürvet	A	√			√	
mürüvvet kerem	A, A	√				
müsāmaha	A	√			√	
müsellem	A			√	√	
müsellim	A				√	
müşelleṣ	A	√				
müsemmā	A			√		
müslim	A				√	
müstaġraḳ	A			√		
müstaḥkem	A			√		
müstaḥliṣ	A				√	
müstecāb	A	√			√	

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
müstedām	A	√				
müstedām mustahkem	A, A				√	
müsülmān / müsilmān	A	√		√		
müsülmānlıq	A	√				
müşāhede	A	√		√	√	
müşebbek	A	√				
müşerref	A				√	
müşevveş	A	√			√	
müşevviş	A				√	
müşg-efşānlıq	F, F	√				
müşgīn	F	√		√	√	
müşg-sāyī	F, F	√				
müşkil	A	√		√		
müştaş	A	√				
mütāba‘at	A	√		√	√	
mütāla‘a	A	√			√	
muṭālı‘a	A				√	
mütevellid	A			√		
müvekkel	A			√	√	
müverred	A			√		

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
müyesser	A			√	√	
müzd	F	√				
müzeyyen	A			√	√	
nafaqa	A	√		√		
nağme	A				√	
nağme-nüvāz	A, F	√				
naḥ	A	√				
naḥcīr	F	√				
naḥd	A	√		√		
naḥl	A	√		√	√	
naḥş	A	√		√	√	
naḥş nigār	A, F	√				
naḥş ḥay'al	A, A			√		
naḥş taşvīr	A, A				√	
naḥż	A	√				
nāle	F	√			√	
nāle āh	F, A / F	√				
nāle efgān	F, F				√	
nāle feryād	F, F	√				
nāle zār	F, F	√				

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
nāle zārī efgān	F, F, F				√	
nāliš	F	√				
nāliš zārī	F, F				√	
namāz	F				√	
nā-mihribān	F, F	√				
nā-müzād	A				√	
nām-zād / nām-zāz / nāmzed	F	√		√	√	
na'ra feryād	A, F				√	
narḥ	F			√		
naşb	A	√		√		
nā-sezā	F				√	
nā-sipāslıq	F				√	
naşīb	A	√		√		
naşīḥat	A	√		√	√	
nā-taqşīrlik	A				√	
nāz	F	√		√	√	
nażar	A	√		√	√	
nażar-gāh	A, F			√		
nāzır	A	√				
nāzil	A	√				

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
nazm	A	√		√	√	
neberd	F	√				
nebī	A				√	
necīs	A			√		
nedāmet	A				√	
nedīm	A			√		
nef̄	A	√		√		
nefḥ	A	√				
nefir	A			√		
nefrīn fiḡān	F, F				√	
nefl	A			√	√	
nefret	A	√				
nefy	A	√		√	√	
nehy	A	√			√	
nekāl	A	√				
nekr	A				√	
nem	F	√				
nem-nāk	F			√		
nerm	F	√		√		
neseb	A				√	

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
nesh	A	√		√	√	
neşf	A	√				
neşv	A	√				
nevā / nüvā	F	√		√	√	
nevā nağme	F, A	√				
nevāziş	F				√	
nevha	A			√	√	
nevha nefrīn	A, F			√		
nevha zārı	A, F				√	
nevmīd / nevmīd	F	√		√	√	
neysān	F				√	
nezāre	A	√			√	
nezl	A				√	
nezr	A	√		√	√	
nezzāre	A				√	
nışf	A			√		
nidā	A				√	
nigār	F	√				
nihād	F				√	
nihān	F	√		√	√	

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
nihānī	F	√				
nīk	F			√		
niḡāb	A			√	√	
nikāḡ	A	√		√	√	
nīl-gūn	F, F			√		
nīm	F				√	
niṣāb	A			√		
niṣār	A	√		√	√	
nisbet / nispet	A	√		√	√	
nist	F			√		
nisyān	A			√		
niṣān	F	√		√		
niṣāne	F	√			√	
niṣāṭ kāmūrānliḡ	A, F	√				
niyāz	F	√		√	√	
niyyet	A	√		√	√	
nīze	F	√				
noḡṣān	A			√	√	
nufūz	A	√				
nuḡl	A	√				

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
nūr	A	√		√	√	
nūrānī	A				√	
nuşret	A	√				
nuşrat yardım	A, T / F	√				
nūş	F	√		√	√	
nuṭūl	A	√				
nu‘ūz	A			√		
nübüvvet	A				√	
nügün-ser	F, F	√				
nükte	A			√	√	
nükūl	A			√		
nüvā-āgāz	F, F	√				
nüvaḥt / nevaḥt	F	√		√	√	
nüvāziş	F	√				
nüzūl	A	√		√	√	
oğul	T	√				
oğurluq / oğrılıq / oğrılıq / oğrılıq // oğruluk / uğrılıq / uğrılıq	T	√		√	√	
omaç	T	√				
ortaklıq	T	√				

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
oruç	F <Sogd				√	
oruç namāz zekāt hacc	F<Sogd, F, A, A				√	
orun	T			√		
oy	T			√		
oyun	T	√				
ödemek	T				√	
ögüt vaşiyet	T, A				√	
öküş	T				√	
önegüllik	T	√				
örce	T			√		
ören	T			√	√	
‘özr	A	√				
‘özr bahāna	A, F				√	
‘özr-ḥvāhī	A, F	√				
pād	F	√				
pādaş	F	√				
pādişāh / pāzişāh	F	√			√	
pādişāhlık / pādişāhluk / pādşālık	F	√			√	
pāk	F	√		√	√	

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	ķıl-	ķıl- eyle-
pāre	F			√	√	
pāre pāre	F, F	√		√	√	
pas	F	√				
pāsubān	F	√				
pāy	Sansk.	√				
pāy-der-gil	F, F	√				
pāyidār	F	√				
pāyimāl / pāmāl / pāy-māl	F, F	√			√	
pejmūrde	F	√				
penāh	F	√			√	
pend	F	√				
pend naṣīḥat	F, A				√	
perākende	F				√	
perçīn	F				√	
perde	F	√				
perde-sāz	F, F	√				
perestīṣ	F			√		
perhīz	F	√		√	√	
perīṣān	F	√		√	√	
perīṣān ḥāl bī-çāra	F, A, F	√				

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
pervā	F				√	
pervāne	F				√	
pervāz	F	√		√	√	
perverde	F	√			√	
pest	F			√		
peşimān	F	√			√	
peydā / pīdā / pīdā	F	√		√	√	
peygām	F				√	
peymān	F	√		√	√	
pey-rev	F, F				√	
peyvend	F	√		√		
peyveste	F	√				
pīç	F	√		√		
pīçān	F	√			√	
pinhān / penhān	F	√		√	√	
pīrūz	F	√				
pīş	F				√	
pīşe	F	√		√	√	
pīş-rev	F, F				√	
pīş-vā	F, F	√			√	

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
piyāde	F			√		
pūlād	F	√				
pūšīš	F	√				
pūr	F				√	
pūr-āteš	F	√				
pūr-çīn	F				√	
pūr-ḥakāyīk	A			√		
pūr-ḥūn	F	√		√	√	
pūr-jāle	F	√				
pūr-naqš	A	√				
pūr-nūr	A	√		√		
pūr-sevdā	F				√	
pūr-sūz	F				√	
pūr-verd	A	√				
pūšte pūšte	F, F				√	
rağbet	A	√		√	√	
rāh	F	√		√		
rāḥat	A	√		√	√	
rāh-ber / reh-ber	F, F			√	√	
raḥm	A	√		√	√	

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
raḥmet	A	√		√	√	
raḥmet ʿizzet	A, A				√	
rām	F	√		√	√	
raʿnā	A				√	
rāst	F	√		√	√	
rāy	A				√	
rāy tadbīr / tadbīr rāy	A, A	√		√	√	
reʿy tadbīr	A, A				√	
rāzī / rāzī	A			√	√	
razigārлық	A, F	√				
recʿat	A			√		
recm	A			√		
redd	A	√		√	√	
refʿ	A	√		√	√	
refīk	A			√		
rehā	F				√	
rehberlik	F, F	√				
rehīn	A				√	
rehn	A				√	
remz	A	√				

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
renc	F	√		√	√	
renc zaḥmet	F, A				√	
rence	F	√				
rencīde	F				√	
renciṣ	F	√			√	
rencūr	F	√			√	
reng	F			√		
reng-āmīz	F, F	√				
rengīn	F	√				
resm	A	√				
resūl	A			√		
reṣġ / reṣk	F	√		√		
revā	F	√		√	√	
revān	F	√		√	√	
revān-baḥṣ	F, F	√				
revāne	F	√			√	
re'y tedbīr	A, A				√	
rezm	F	√				
rīḥlet	A	√			√	
ri'āyet	A	√			√	

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
ric'at	A				√	
risālet	A				√	
risālet kerāmet	A, A				√	
rīv	F	√		√	√	
rivāyet	A	√		√	√	
riyāset	A	√				
riyāzet	A	√		√		
riyāzet hareket	A, A			√		
rīze rīze	F, F				√	
rūşen	F	√		√	√	
rūy	F	√				
rūzgār	F	√				
rūzī	F	√		√	√	
rūcū' / rūcūġ	A	√		√	√	
rūcūm	A	√				
rūkū'	A	√		√	√	
rūkū' tekbīr	A, A				√	
rūsvā / rūsvāy	F	√		√	√	
rūsvāy bī-'ār	F, A	√				
şabır / şabr / şabur	A	√		√	√	

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
şabr taḥammül	A, A	√		√		
şābit	A	√		√	√	
şabūr	A				√	
şaçu	T	√			√	
şadaqa	A			√	√	
şad-pāre	F				√	
şāf	A				√	
şāfī	A	√		√	√	
şağ	T			√		
şağınç / şaқınç	T				√	
şaқınç kıyās	T, A				√	
şağır	T			√		
şağış	T				√	
şağucılık	T			√		
şaḥāvet	A			√	√	
şāhib	A	√				
şāḥīḥ	A			√	√	
şaḥq	A	√		√		
şaḥt	F	√				
şaқat	A			√		

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
şakıt	A			√	√	
şakılık	A	√			√	
şakım	A			√		
şakin	A	√		√	√	
şalā	A	√		√		
şan'at	A	√				
sancu	T	√				
sangsar / sengi-sār / sengü-sār	F			√	√	
şarf	A	√		√		
şaru	T			√		
şatu	T	√		√	√	
şatu bāzār	T, F	√				
şavāb	A	√			√	
şavaş	T	√		√	√	
şavm	A	√				
şavm şalāt	A, A				√	
şavma'a	A	√				
sa'y	A	√		√		
sa'y ceħd	A, A	√				
şayd	A	√		√		

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
şayha	A	√				
şayqal	A	√				
şayru	T			√	√	
saz	T			√	√	
sāz	F	√		√	√	
sebeb	A			√	√	
sebīl	A			√		
sebt	A			√		
sebze-reng	F, F	√				
secde	A	√		√	√	
sedd	A			√		
sefer	A	√		√	√	
segirdim	T	√				
sehm	A				√	
sehv	A			√		
selām	A	√		√	√	
selām hıdmet	A, A			√	√	
selb	A			√		
selef	A				√	
selem	A			√	√	

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
sem	A	√				
sem´	A	√				
semen	A				√	
semer	A	√				
semüz	T			√		
semüzlük	T			√		
senā	A	√			√	
senā alkış	A, T				√	
serāb	A	√			√	
ser-āgāz	F, F	√		√	√	
serd	F				√	
ser-encām	F, A			√		
ser-firāz	F, F	√				
ser-efrāz ser-fikende	F, F, F, F	√				
ser-firāz ser-ver	F, F, F, F	√				
ser-firāzī	F, F	√				
ser-gerdān	F, F	√				
ser-hōş / ser-hāş	F, F			√	√	
seriqa	A			√		
serīr	A			√		

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
ser-mest	F, F			√		
ser-mest hayrān	F, F, A			√		
ser-mest şidā	F, F, F			√		
ser-sebz tāze	F, F, F				√	
server	F, F			√		
serzeniş	F	√			√	
ses	T			√		
setr	A	√		√		
sevāb	A	√		√	√	
sevdā	F			√		
sewüklü	T			√		
seyr	A	√		√	√	
seyrān	A	√		√	√	
seyyāhlık	A			√		
seyyi'āt	A				√	
şinā'at	A			√	√	
şıvuk	T			√		
sıyrıncaq	T			√		
si'āyet	A			√		
sihir ~ sihr	A	√		√		

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
sihr efsün	A, F				√	
sikke	A				√	
sindān	F			√		
sipāh	F				√	
sipās şükr	F, A	√				
sipend	F	√				
siper	F	√				
sīrāb	F, F	√				
sirāyet	A	√		√		
sirişte	F				√	
sitāyiş	F				√	
sitem	F	√				
siyāh	F	√			√	
siyāset	A	√				
siyāh-fām / siyeh-fām	F, F			√		
şoḥbet	A	√		√	√	
şoru	T				√	
sovuğraq	T			√		
sovuğ	T			√		
sovuğ quru	T, T			√		

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
sovuqlık	T			√		
soymaç	T			√		
söz	T	√		√		
söz kelecı	T, Mo.	√				
suç	T	√				
su'āl / suvāl	A	√		√	√	
suç	T			√	√	
şuçosuz	T				√	
sūd	F			√	√	
şudā'	A	√				
şufūf	A	√				
şulḥ	A	√		√	√	
şulḥ şelāḥ	A, A				√	
şulḥ şefā'at	A, A	√				
sultān	A	√		√	√	
sultān-ı şāḥ	A, F				√	
sultānlık	A	√				
suluca	T			√		
şuluraq	T			√		
sūr	F	√				

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
şūret	A				√	
sust	F	√		√		
sust za'īf	F, A	√				
su'ūṭ	A			√		
sūz	F	√				
sūzende	F					
sūcūd	A	√		√	√	
sūdde	A			√		
sūkūn	A	√				
sūkūt	A			√		
sūlūk	A	√			√	
sūrme	T	√		√		
sūrūr	A				√	
sūvār	F	√		√		
şābāş a	F, ?	√				
şād / şād / şāz	F	√		√	√	
şādān	F			√		
şādılık	F				√	
şādı ~ şādī	F	√			√	
şāh	F	√		√	√	

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
şāhid-bāzlık	F	√				
şāhlık / şāhlıĝ	F	√				
şāh-māt	F, F			√		
şakq	A	√		√	√	
şān	A			√		
şāne	F	√			√	
şankāşa	A				√	
şarṭ	A	√		√	√	
şāzılık	F	√				
şebhūn / şebīhūn	F	√		√	√	
şedīd	A	√				
şefā'at	A	√		√	√	
şefaḳat / şefaḳḳat / şefḳat	A	√		√	√	
şehādet	A			√	√	
şehīd	A	√			√	
şehlā	A				√	
şehriyār	F	√				
şeker-ḥande	F, F	√				
şekk gümān	A, F	√				
şemm	A	√				

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	ķıl-	ķıl- eyle-
şeref	A	√			√	
şerh	A	√		√	√	
şerh beyān	A, A	√		√	√	
şerh taķrīr	A, A			√		
şerīf	A				√	
şerīk	A			√		
şerm	F	√				
şerm-sār	F	√				
şerr	A			√		
şerr fitne	A, A				√	
şevķ	A	√				
şey'	A			√		
şeydā / şidā	F			√	√	
şeydāyī	F				√	
şıltaķ	T			√		
şifā	A			√		
şigāf	F	√				
şikār	F	√		√	√	
şikārgāh	F	√				
şikārī	F	√				

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
şikāyet	A	√		√	√	
şirā	A			√		
şīrīn	F	√		√		
şitāb	F				√	
şīve 'itāb nāz	F, A, F	√			√	
şumār	F	√		√	√	
şūrīde	F				√	
şükr ~ şükür	A	√		√	√	√
şükr du 'ā	A, A				√	
şükr qanā 'at	A, A				√	
şükr minnet	A, A				√	
şükr senā	A, A				√	
şükr sipās	A, F				√	
şükür şāzī	A, F				√	
şükrān	A	√				
şükrāne	A	√				
şürū'	A	√		√	√	
ta 'accüb	A	√		√	√	
ta 'arruż	A				√	
ṭā 'at	A	√		√	√	

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
ṭā'at tesbīḥ namāz	A, A, F			√		
tābān	F	√				
ta'bīr	A	√		√		
ta'biye	A				√	
ta'cīl	A	√		√		
ta'cīl te'hīr	A, A	√				
ta'dīl	A			√		
tağayyūr	A				√	
tağyūr	A	√		√	√	
taḥammül	A	√		√	√	
ṭahāret	A				√	
taḥarrī	A			√	√	
taḥarrük	A			√		
taḥayyül	A	√				
taḥcīr	A			√		
taḥffif	A	√				
ṭāhir	A	√		√		
taḥiyyāt / taḥiyyet	A	√			√	
taḥkīk	A	√			√	
taḥlīl	A	√		√		

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
taḥmīn	A			√		
taḥrīr	A	√			√	
taḥşīl	A	√				
taḥsīn	A	√			√	
taḥsīn şā-bāş	A, F			√		
ṭahūr	A				√	
taht-gāh	F			√		
taḥvīl	A	√				
taḥyīl	A				√	
ṭāqat	A	√				
taḥazā	A	√		√		
taḥdīm	A			√		
taḥdīr / taḥzīr	A	√		√	√	
taḥlīd	A	√				
taḥrīr	A	√		√	√	
taḥsīm	A	√				
taḥşīr	A	√		√	√	
taḥşīrlıq	A	√				
taḥvā	A				√	
taḥviyet	A	√				

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
talan	T				√	
ṭaleb	A	√		√	√	
ta'ḷīḳ	A			√		
ta'ḷīl	A			√		
ta'ḷīm	A	√		√	√	
ṭama'	A	√		√	√	
tamām	A	√		√	√	
ṭa'n	A	√		√		
ṭa'ne	A	√				
ṭaḡrı	T			√		
ṭanuḳ	T				√	
ṭanz	A			√		
ṭap	T			√		
ṭapu / ṭabu	T	√		√	√	
ṭarab	A				√	
ṭarab-sāz	A, F			√		
tārāc / tārāş	F	√		√	√	
ṭardağan	T				√	
ṭard ḥamle	A, A				√	
ṭarḥ	A	√		√	√	

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
ta'rif	A	√		√	√	
tārīḥ	A			√		
tārumār	F	√		√	√	
tārumārlik	F			√		
tasa	F			√		
taşadduq	A	√		√		
taşarruf	A	√		√	√	
taşavvur	A	√				
taşdıq	A	√		√	√	
taşnif	A	√				
taşvır	A	√			√	
taşavvu'	A			√	√	
taşvıl	A	√				
taşvāf / taşvf	A	√		√	√	
taşq	A	√				
taşzih	A	√				
taşaq	T				√	
taşy	A	√				
taşyerān	A	√				
taş'yib	A	√				

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
ta'yīn	A	√		√		
tażarru'	A	√			√	
tażarru'lıq	A				√	
tāze	F			√	√	
ta'zīm	A	√		√	√	
ta'ziye	A				√	
tażmīd	A	√				
tażmīn	A	√				
te'addī	A			√		
te'aqqul	A				√	
teba'	A			√		
tebāh	F	√			√	
tebārek	A				√	
teberrā	A			√		
tebdīl	A	√				
tebdīl tağyīr	A, A				√	
teberrā	A				√	
tebessüm	A			√	√	
tecāvüz	A	√				
tecdīd	A				√	

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
tecel / tecellī / tecellā	A	√		√	√	
tedārik / tedārük	A	√			√	
tebbīr	A	√		√	√	
tedebbūr	A	√				
te'emmül	A			√	√	
tefaḥḥuṣ	A	√		√	√	
tefāvūt	A	√		√		
tefekkr	A				√	
teferrüc	A	√		√	√	
teferrüc-gāh	A	√				
tefevvüz	A				√	
tefhīm	A	√				
tefrīk	A			√		
tefriqa	A	√				
tefsīr	A	√		√	√	
teftīṣ	A	√				
tefvīz	A	√				
teḡāfūl	A				√	
tehdīd	A				√	
te'ḥīr	A	√		√	√	

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
tehlîl	A	√				
tekbîr	A	√		√	√	
tekellûf	A				√	
tekrâr	A	√		√	√	
tekrâr taħrîr	A, A	√				
tekrîm	A	√				
tekye	A	√		√	√	
tekzîb	A	√		√		
telatţuf	A			√		
telbiye	A			√		
telef	A	√		√		
telh	F			√		
te' lîf	A				√	
telim	T			√	√	
telkîn	A	√		√	√	
telyîn	A				√	
temâşâ	F	√		√	√	
temâşâ-gâh	F					
temâşâ 'işret	F, A	√				
temennâ	A			√	√	

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
temennī	A	√				
temennün	A	√				
temīz	A	√		√	√	
temkīn	A			√	√	
temlīk	A			√		
tenaqqul	A				√	
tena‘um	A	√			√	
tenbīh	A	√			√	
tenezzül	A			√		
teng	F	√			√	
tenkiye	A	√				
tengrīlik	T	√				
ter	F	√		√	√	
ter ser-sebz	F, F, F			√		
ter sıyrıncaq	F, T			√		
terahḥum	A	√		√	√	
terāne	F	√				
terāzū	F	√		√		
terbiyet	A	√			√	
tercemān	A	√		√		

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
tercī'	A			√		
tercīḥ	A	√				
tercüme	A			√		
terennüm	A	√		√	√	
terğīb	A	√				
terk / terük	A	√		√	√	
terkīb	A	√				
terķīķ	A	√				
tertīb	A	√		√	√	
tesbīḥ	A	√		√	√	
tesellī	A	√				
teserrī	A			√		
te'şīr	A			√		
teskīn	A	√				
teslīm	A	√		√	√	
tesmiye	A			√		
teşvīb	A			√		
teşbīḥ	A	√		√		
teşebbüh	A	√		√	√	
teşne	F				√	

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
teşrîf	A	√				
tefavvu'	A				√	
tetebbu'	A	√			√	
tevaqqu'	A	√				
tevaqquf	A				√	
tevāzu'	A	√		√	√	
tevāzu'lık	A				√	
tevāzu' merhamet	A, A	√				
tevażzu'	A	√				
tevbe	A	√		√	√	
teveccüh	A				√	
tevekkül	A	√			√	
tevellā	A				√	
tevellüd	A	√		√		
teverruk	A			√		
tevḥid	A			√		
te'vīl	A			√	√	
teyemmüm	A	√			√	
tezdīd		√				
ṭilā	A	√				

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
tımār / tīmār	F	√		√	√	
tırmuq	T				√	
ticāret	A	√		√		
tīg	F	√			√	
tīr-i bārān	F, F			√	√	
tīz	F	√		√		
toĝru	T				√	
toĝrulıq	T	√		√		
toĝma	A			√		
toq	T				√	
toqısq	T	√			√	
tolab	A				√	
tolu	T			√	√	
to'ma	A	√				
ton	T	√		√		
topraq	T	√			√	
toptolu	T			√		
toy	T			√		
töhmet	A	√				
tuhfe	A	√				

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
‘tulū	A	√				
‘turaḥ	T			√		
‘tuş	T	√		√	√	
‘tuṭaş	T			√		
türāb	A				√	
tütsi	T	√				
‘ubūdiyyet	A				√	
‘ubūr	A	√			√	
‘ucb	A	√			√	
ucuz	T	√		√		
‘uḳūbet	A	√			√	
ulu	T			√	√	
ululıḳ / ululuḳ	T	√		√		
‘umre	A			√	√	
un	T			√		
‘urūc	A	√		√		
uşaḅlıḳ	T	√				
uşūl	A			√		
‘uzlet	A	√			√	
ūlfet	A	√				

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
ülü	T				√	
ülüş	T				√	
ümîd	F	√				
ümîd-vâr arqalanmıŝ	F, T			√		
ümmet	A				√	
ün	T	√				
üstâd	F			√		
vâcib	A			√	√	
va' de	A	√		√	√	
vaḥy	A	√			√	
vaḳf / vaḳıf	A	√		√	√	
vâḳi'	A			√		
vâḳıf	A	√				
vaḳt	A			√		
vâlih	A	√				
var	T	√		√		
vaşf	A	√		√	√	
vâşıl	A	√		√		
vaşıyyet	A	√		√	√	
vaşî	A			√	√	

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
vaşl	A	√		√		
vaţan	A	√		√	√	
vaţy	A			√		
vāy vāy	T, T				√	
vaż´	A	√		√		
va´z	A	√				
va´z pend	A, F	√				
vazīfe	A			√		
vech	A	√				
vedā´ ~ vidā´ ~ vedāg	A	√		√	√	
vefā	A	√		√	√	
vefā-dār	A	√				
vefādārлық dōstlıq	A, F	√				
vefāt	A			√		
vekīl	A			√	√	
velī-´ahd	A, A				√	
verem	A			√		
vesvās	A	√				
vezīr	A	√		√	√	
vezn	A	√				

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
vīrān	F	√		√	√	
vīrāne	F				√	
vīrāne ḥarāb	F, A	√				
vird	A	√				
viṣāl	A				√	
vukūf	A			√		
vuṣlat	A	√			√	
vuṣūl	A	√			√	
vücūd	A				√	
yad	T	√		√		
yād / yād / yāz	F	√		√	√	
yād endīše	F, F				√	
yādigār	F	√				
yağır	T	√				
yağmā	F			√	√	
yaḥşılığ	T			√		
yaqın	T	√		√	√	
yaqınlıq	T			√	√	
yaqīn	A	√			√	
yaqu	T	√		√		

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
yalan	T				√	
yalançılık	T				√	
yalın	T			√		
yalıncaq / yalınçaq	T			√	√	
yañlış	T	√				
yapışkan	T			√		
yār	F	√		√	√	
yār vezīr	F, A	√				
yara / yāre	T	√			√	
yaraq	T	√		√	√	
yaralu	T			√	√	
yarar	T			√		
yardım / yardum	T / F	√		√	√	
yarǵu	T				√	
yarı / yāri / yārī / yaru / yāru	F	√		√	√	
yarım	T			√		
yarlıǵ	T	√				
yarlu	F				√	
yaru	T			√	√	
yas	T	√				

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
yas (< ye's)	A				√	
yasak	Mo.	√		√		
yaş	T	√		√	√	
yat	T			√		
yatlık	T			√		
yatlu	T			√		
yava / yavı / yavu	T				√	
yavuz	T	√			√	
yavuz qatı	T, T			√		
yavuzluk / yavuzluk	T	√			√	
yazuk	T				√	
yègrek	T			√		
yèl	T			√		
yeng	F	√				
yèni	T				√	
yèr	T	√		√	√	
yefim	A	√				
yèyni	T			√		
yèynicek	T			√		
yigit	T				√	

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
yim	T	√				
yoğsul	T				√	
yoğ / yoğ	T	√		√	√	
yol	T	√		√	√	
yoldaş	T	√		√	√	
yoş / yuş	T	√		√		
yön	T			√		
yuf	T	√			√	
yumuşak	T			√		
yurt	T	√		√		
yuva	T			√		
yük	T	√		√		
yüzük	T				√	
zabı	A	√			√	
zağan	A				√	
zāhir	A	√		√	√	
zāhīre	A	√		√		
zaḥm	F			√		
zaḥmet	A	√		√	√	
za'if	A	√		√		

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
zamād	A	√				
zamm	A	√		√		
zann	A	√				
zār	F	√		√	√	
zār efgān	F, F			√		
zār figān	F, F				√	
zār nālān	F, F	√				
zār perīṣān	F, F				√	
zār tażarru	F, A				√	
zār zār	F, F	√				
zarāfetlü	A				√	
zarār	A			√		
zarı / zarı / zārı / zārı	F	√		√	√	
zārı feryād	F, F				√	
zārı nālīṣ tażarru´	F, F, A				√	
zārılığ / zārılığ / zārılığ / zārılığ / zārılığ	F	√		√	√	
zāyi´ / zā´i´	A	√		√	√	
zāyil	A	√		√	√	
zebḥ	A			√		
zebün	F	√		√	√	

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
zecr	A			√		
zehr	A	√		√		
zelīl	A	√			√	
zemm	A			√		
zemzem	A			√		
zencīr	F	√		√		
zer gevher-fişānlık	F, F, F	√				
zerķ	A	√				
zevķ	A	√		√	√	
zevķ işret	A, A				√	
zevķ işret temāşā	A, A, F				√	
zevķ şafā	A, A				√	
zeyn	A	√				
zihār	A			√	√	
zibħ	A	√				
zīkr	A	√		√	√	
zīkr tekrār	A, A				√	
zīkr tesbīħ	A, A	√		√		
zinā / zine / zini	A	√		√	√	

	Köken	ét-	ét- eyle-	eyle-	qıl-	qıl- eyle-
zindān	F			√		
zinde	F	√			√	
zīnet	A	√				
zīrek	F	√				
zīr zeber	F, F	√		√	√	
ziyāde	A	√		√		
ziyāfet	A			√		
ziyān	F	√		√	√	
ziyāret	A	√		√	√	
ziyāret-gāh	A	√				
zōr	F	√		√	√	
ḡuhūr	A	√		√	√	
ḡulm / ḡulüm	A	√		√	√	
ḡulm cevr	A, A.	√				
ḡulm güç	A, T	√				
zur	A	√				
zühd	A	√				
zühd ṡā'at	A, A	√				
zükām ṡudā'	A, A	√				

3. DİZİN

3.1. Dizinin Hazırlanmasında Dikkat Edilen Hususlar

1. Bir isim unsuru ve *ét-*, *eyle-*, *kıl-* yardımcı fiilleriyle birleşik oluşturan fiillerin incelendiği tez çalışmasına yalın durumdaki ve çokluk ekli isimler dahil edilmiş, belirtme durumu eki almış örnekler tez çalışmasının kapsamı dışında tutulmuştur.
2. Birleşik fiilde isme gelen çokluk eki, sözcüğün dizinde maddebaşı olarak gösteriminde göz ardı edilmiştir. Çoğul ekli isimle oluşturulmuş birleşik fiiller yalın hâldeki maddebaşında gösterilmiş, metinlerde sadece çoğul hâlde örneklerine rastlanmışsa da sözcüğün asıl şekli olan yalın durumuyla ayrı bir maddebaşı açılmıştır.
3. Madde başları, sözcüğün metinde transkripsiyon hatası, vezin, ses hadiseleri gibi sebeplerle farklı yer alması durumlarında sözlükteki asıl şekliyle yer almaktadır.
4. Birden fazla şekli olan sözcüklerde, sözcüğün metinlerde en sık karşılaşılan hâli esas kabul edilerek diğerleri ona bk. kısaltmasıyla gönderme yapılmıştır. Esas alınan şeklin yanında metinlerde geçen tüm şekiller gösterilmiştir: *arı eyle-* / *aru eyle-*. Örnek sayısının eşit olduğu yerlerde ise asıl olan şekle gönderme yapıldı.
5. Birbirine gönderme yapılan iki sözcüğün dizinde alt alta gelmesi durumunda sözcüğün ikincil şekline yer verilmedi.
6. *Édin-*, *kılın-* gibi *ét-*, *eyle-*, *kıl-* yardımcı fiillerinden türemiş fiiller söz konusu maddebaşının altında gösterilmiştir. Bu şekilde maddebaşının var olmadığı durumlarda ise *édin-*, *kılın-* hâliyle maddebaşı oluşturulmuştur.
7. Bilinen birleşik fiillerin başka isim ya da sıfatlarla tamlama yapılarak kullanıldığı durumlarda dizinde, asıl manayı taşıyan tamlanan unsuru maddebaşı yapılmıştır: *āh-ı pür-dūd ét-* birleşik fiili *āh ét-* maddebaşında gösterilmiştir. Bu şekildeki birleşik fiillerin sayıca çok olduğu durumlarda tüm örnekler yer verilmemiştir. *Dest-i tevbe kıl-*, *ehl-i mansıb kıl-* gibi farklı örnekler ise tamlama hâlinde maddebaşı yapılmıştır.
8. Birleşik fiil oluşturan bir ismin tekrar grubuyla birleşik fiile katılması durumunda bu iki maddebaşı imlalarına bakılmaksızın dizinde alt alta gösterilmiştir.

9. Tekrar gruplarıyla oluşturulmuş birleşik fiillerde bağlaçlar ve sözcüklere gelen ekler aynı anlamdaki bu yapıları tek çatı altında toplamak için göz ardı edilmişlerdir: *āh-ıla feryād ét-*, *āh u feryād ét-* örnekleri *āh feryād ét-* maddebaşında birleştirilmiştir. Bu şekildeki farklı örnekler maddebaşının altında örneklendirilmiştir.
10. Aynı sözcüklerden oluşup söz dizimsel sıralaması farklı olan '*ayān beyān kıł-*, *beyān 'ayān kıł-* gibi tekrar grupları, metinlerde en sık geçen hâli esas kabul edilerek diğer versiyonda bk. kısaltmasıyla gönderme yapılarak tek maddebaşında birleştirilmiştir: '*ayān beyān kıł-* / *beyān 'ayān kıł-*.
11. İncelenen metinlerde yazım veya okuma yanlışı olarak tekrar grubu iken tamlama şeklinde yazılan *rāy-ı tehbīr eyle-*, *āh-ı feryād zārı kıł-* gibi örnekler maddebaşında *rāy tehbīr eyle-*, *āh feryād zārı kıł-* şeklinde tekrar grubu olarak gösterilmiştir.
12. Maddebaşlarında sözcüklerin etimolojisinden sonra birleşik fiilin karşıladığı anlam verilmiştir. Sözcüğün yakın anlamları virgül, farklı anlamları noktalı virgül işaretiyle ayrılmıştır.
13. Sözcüğün etimolojisi veya birleşik fiilin karşıladığı anlamdan emin olunmayan yerlerde ilgili yerin yanında ? ile gösterilmiştir: *düşmen-şikār ét-* “av hâline getirmek?”.
14. Birleşik fiili oluşturan sözcüğün her sözlükte geçmediği ya da sözcüğün kökeni konusunda farklı görüşlerin olduğu durumlarda sözcüğün yer aldığı sözlükler ve ilgili açıklamalar dipnotta belirtilmiştir.
15. Birleşik fiil örneklerinin seçiminde fiilin gerçek ve mecaz anlamlı kullanımlarını karşılaması, fiilin alabileceği tüm durum eklerini göstermesi ve birlikte kullanıldığı ismin farklı örnekleri yansıtmasına mümkün olduğunca özen gösterilmiştir.
16. Örnekler verilirken ilgili metinde anlam bütünlüğünü koruyacak genişlikteki kısmı verilmiştir. Cümle ve anlam bütünlüğünün korunamadığı durumlarda ilgili bölümün öncesi veya sonrasındaki mısra ya da beyitlere [] işaretiyle yer verilmiştir.
17. Örnek cümlelerin yazımında transkripsiyonlu metinlerde yer aldıkları şekillerde bazı değişikliklere gidilmiştir. Büyük-küçük harf, noktalama işaretleri, transkripsiyon alfabeti vb. kullanımlar standart hâle getirilmiştir.
18. Transkripsiyon işaretlerinde birliği sağlamak adına incelenen eserlerde damak ünsüzü n'nin gösteriminde ŋ işareti tercih edilmiştir.

19. Taranan metinlerde genel olarak kapalı é işareti kullanılmamıştır. Kapalı é'nin gösterilmediği Türkçe sözcüklerde, i harfi é ile değiştirilmiştir. Ancak çok az sayıdaki metinde kapalı é ile yazılan *éyle-* fiilinde kapalı é harfi e ile değiştirilmiştir.
20. Transkripsiyon işaretlerinin kullanılmadığı metin yayınlarında transkripsiyon işaretleri tarafımızdan eklenmiştir.
21. Arapça ve Farsça ödünç sözcüklerde yer alan uzun ı/i sesinin gösteriminde kullanılan ī transkripsiyonu sözlüksel sıralamada ı ve i harfleri arasında konumlandırılmıştır.
22. Metnin kendisi ayırt edici bir özellik vermediği hâlde metnin okuyucusu tarafından ortaya çıkan farklılıklar tarafımızdan birleştirilmiştir: *taḥammül ~ teḥammül*.
23. İkili şekilde görülen ekler dönemin sesbilgisel özelliği olduğu düşünülerek değiştirilmemiştir: *gördik ~ gördük, avımı ~ avumu*.
24. Birleşik fiil örnekleri, yer aldığı metinlerdeki beyit numarasıyla veya varak numarasından sonra gelen satır numarasıyla gösterilir. Bunun mümkün olmadığı durumlarda *sayfa numarası / satır veya beyit numarası* şeklinde gösterilmiştir.
25. Edisyon kritik yöntemiyle yayınlanmış metinlerde ana nüsha dışındaki nüshalarda yer alan birleşik fiil örneklerine *eser adı, sayfa numarası, dipnot numarası* gösterimiyle yer verilmiştir.

3.2. 13-14. Yüzyıllarda *Ét-*, *Eyle-*, *Ƙıl-* Yardımcı Fiilleri³¹⁷

3.2.1. *Ét-* Yardımcı Fiili

ābād ét- < F. *ābād* “bayındır duruma getirmek, imar etmek”.

Birisi küfrden dīni étdi āzād / Birisi ‘adl-ıla mülki étdi ābād (CH 247)

‘aceb ét- < A. *‘aceb* “şaşırmak”.

Bir nice gündend eder ‘aceb / Bulamam mı ben anı Ƙılsam taleb (HMH 162)

acı ét- < T. *acı* “acılaştırmak, tadını acı yapmak”.

Çü ‘ışƘ eder kişinün ağzın acı / Riyāzāt Ƙandıdur anun ‘ilācı (Hurş. 6355); *Elümden elümi başumdan tācı / Ƙoyup tatlu dirliğüm étdüim acı* (SN 3614)

ad ét- < T. *ad* “adlanmak, ad bırakmak”.

Çün işitdi bu sözi Ğāzī Murād / Germ yüridi edem dēyü bir ad (TMAO 162); *Eyü ad éde görgil ey Nesīmī / Eyülerden cihānda Ƙaldı bir ad* (NesDiv./G 37-7)

‘ādet ét- < A. *‘ādet* “alışkanlık hâline getirmek”.

Bunun üstine geçdi haylī müddet / Feraşşād étmiş idi şabri ‘ādet (Hurş. 2525); *Gerekdür ki dāyim bir dürlü gidā yemegi ‘ādet edinmeyeler.* (EM 58a-9)

‘adl ét- < A. *‘adl* “adalet ve doğruluk gözeterek muamele etmek”.

Kişi kim ya ‘nī ‘adl ider ilāna / Ne zılm eyler gör āħir bāğubāna (KKMU 11b-1); *Ol gerek kim ‘adl éde zılm étmeye / HāƘƘı Ƙoyup egri yola gitmeye* (KKMU 33a-1); *Şol Muhammed Mehdī kimi ‘adl édüp lutf eylegil / Hiç gümānsuz mesken ola cennetü ‘l-Me `vā saña* (NesDiv./G 5-15)

‘adl dād ét- < A. *‘adl*, F. *dād* “adalet ve doğruluk gözeterek davranmak”.

Dü ‘ālem pādışāhu ol kişidür / Kim anuñ ‘adl ü dād étmek işidür (Hurş. 1239); *Benüm hāƘƘumda gel bir ‘adl ü dād ét / Ƙızuñ Hurşīdi baña nāmzed ét* (Hurş. 4342)

‘adl inşāf ét- < A. *‘adl*, A. *inşāf* “adaletli davranmak”.

...ve bundan daħı ‘adl ve inşāf étmekdür hāƘ [arasında.] (KKMU 35a-6)

āferīde ét- < F. *āferīde* “yaratmak”.

³¹⁷ Söz konusu fiiller *ét-*, *ét-* *eyle-*, *eyle-*, *Ƙıl-*, *Ƙıl-* *eyle-* şeklinde ayrılmış ve her bölüm alfabetik olarak düzenlenmiştir.

Anı êtdiñ rahmetiñden āferīde / Anuñ zıllındadır halk āremīde (CH 31)

āferīn êt- < F. *āferīn* “beğenmek”.

Devrde naqşı kalem yazduqda yüzüñ naqşını / Āferīn êtdi ta ‘āla ‘l-lāh bu zībā şan ‘ate (CH 2811)

‘afv êt- < A. *‘afv* “affetmek”.

Sizler dañı yüz yıllıq günāha bir kez ‘öwr dileyiñ ben ‘afv édeyiñm der. (Makl. 14a); Kıçiler dā ‘imā suç işler olur / Ulular ‘afv édüp bağışlar olur (Hurş. 1220); Dile ümmetüñ demidür bu dem / Ben dañı günāhlarını ‘afv édem (AK 155); Muştafāyı seveni haq n’eyledi / ‘Afv édüben cürmini setr eyledi (İslMesn. 273); Dêdi é Türk-i Hıta ‘afv êt baña sen / Anı kim êtmışem saña hañā ben (CH 3474)

āğāz êt- < F. *āğāz* “başlamak, başlangıç yapmak”.

Şi ‘r āğāz êtdi kendü hāline / Ol firākuñ hasretüñ ahvāline (VG 1055); Yüregi sūzi-y-ıla eyledi sāz / Bu guşsa kışşasını êtdi āğāz (CH 3033); Çün āğāz êtdi uyanmağa Cemşīd / Gerü menzil-gehine vardı Hurşīd (CH 2304); Münāsib hāla ol gece Ergānün-sāz / Şeker’le êtdiler bu şi ‘re āğāz (CH 3264); Çü ol lutf ile āğāz êtdi bir söz / Hemān-dem beñzi oldu bülbülüñ boz (Hurş. 1278)

ağyār êdin- < A. *ağyār* “yabancı olarak görmek, saymak”.

Kabül êtdi öziñi yār êdindi / Dü ‘ālem halkını ağyār êdindi (Hurş. 3666)

āh êt- < A., F. *āh* “ah çekmek, feryat etmek”, krş. **nāle āh êt-**.

Ol nigārīn kendü hālin söylenür / Gāh āh éder gāh zārī eylenür (VG 207); İsteyüp bulmayalar āh édüp ağlayalar / Halāyıguñ gözinden kim ola penhāni Kuds (KEMŞ 360); Gerü āh édiben dēdi ki derdā / Ki āşüfte eyledi bēni bu sevdā (CH 543); Çü faşd eyledi bir āh êtdi pür-dūd / Yēri gök gibi êtdi dūd-endūd (CH 2509); Ağyār elinden āh éderem her nefes velī / Cevri hamīşe ‘āşık-ı miskāne yār éder (NesDiv./G 83-3); Oda yandı şeker ol resme kim ‘ūd / Cigerden êtdiler biñ āh-ı pür-dūd (CH 2096)

āh feryād êt- < A., F. *āh*, F. *feryād* “ah çekmek, feryat etmek”.

Anuñ hüsn-i cemālın eyleyiñp yād / Besī ağlayup êtdi āh u feryād (CH 3094)

āh nāle feryād êt- < A., F. *āh*, F. *nāle*, F. *feryād* “ah çekip inleyip sızlanmak”.

Aldı ol zengī gulām anı gider / Varka āh u nāle vü feryād éder (VG 753)

aḥbār ét- < A. *aḥbār* “haber vermek, söylemek”.

Niçe Tevrüt'den ol etdi aḥbār / Ki ḥayrān ḳaldılar sözine āḥyār (CH 184); *Gehī Faḡfūr'dan éderdi aḥbār / Gehī Kisrī'den aḥar-ıdı āsār* (CH 3337)

'ahd ét- < A. *'ahd* “söz vermek”.

Daḥı 'ahd etdi kim Ḥaḳ ḳor ise uz / Dibelik senüñ ola buñmayayuz (Hurş. 3667); *Ḳuluñ 'ahd édüpdür ki ḳanda vara / Şalā eyleye ḳamu ile şara* (SN 1061); *Çün ahd etmiş-idi benüm-ile rüzigār / Līkin ne aşşı çün ḳamu nā-pāyidār-ıdı* (CH 2824); *Çü oḳur anı Tanrı'ya 'ahd éder / Sikender gibi gezmege cehd éder* (SN 984); *Dédi etmişem kendüzüm ile 'ahd / Diri olduğumca edem sa'y u cehd* (SN 4654)

'ahd peymān ét- < A. *'ahd*, F. *peymān* “sözleşmek”.

Çü Ḥaḳ derdine dermān etmiş idi / Bizümle 'ahd ü peymān etmiş idi (Hurş. 7082)

āheng ét- < F. *āheng* “ses uyumu oluşturmak; kastetmek”.

Ḳanı ol sāz ile āheng édenler / Ḳanı ol uşşı 'aḳlı deng édenler (Hurş. 3646); *Nice kim sāza āheng édelerdi / Düzilüp çeng ile çeng édelerdi* (Hurş. 6383); *Édelüm perdede bir sāzā āheng / Ki ola ḥidmetde beste bu ḥam-ı çeng* (CH 3016); *Çü atdan düşdi aña şır etdi āheng / Cihān oldı anuñ gözlerine teng* (CH 3698); *Çü Efser şavt-ı çeng ü nāy işitdi / Oraya varmağa āheng etdi* (CH 4034); *Nüvā éderdi anda 'ūd-ıla çeng / Felek nāle éderdi zühre āheng* (CH 1257)

aḥlīḳ ét- < T. *aḥlīḳ* < E. T. *akı*³¹⁸ “cömertlik yapmak, muhtaçlara yardım etmek”.

Aldı bir küp altını, gör kim n'éder / Yapdurur bir āsitān, aḥlīḳ éder (MV 46)

'aḳd ét- < A. *'aḳd* “nikah yapmak”.

Nice encüm dēriliüp encümende / Mah ü Ḥurşīd'i 'aḳd étdiler anda (CH 4325); *Mīne Ḥātūn'ı saña 'aḳd édelüm / Şulḥ édüben ilüümüze gidelüm* (HMH 446)

aḳın ét- < T. *aḳın* “baskın yapmak, hücum etmek”.

Küfri vardur nefsüñe sen éd aḳın / Zāyi' étmez kimsenenüñ ḥaḳ ḥaḳın (İslMesn. 633)

'aḳl ét- < A. *'aḳl* “düşünmek”.

³¹⁸ Andreas Tietze, *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati*, c. 1 (Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi, 2016), 285; Gerard Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish* (Oxford: Oxford University Press, 1972), 78.

Bu cihānuñ nuqlını çün bu resme ‘aql étdüm... (KKMU 3a-5); ‘Aql-ı fānūs étmişem pervānedür Rūhu’l-Ḳudūs / Cān ile baş oynaram hem ‘ışk sevdāsında men (NesDiv./G 346-5)

āl ét- < T. al³¹⁹ krş. A. āl³²⁰ “hile yapmak, aldatmak”.

Dédi hōş dur sen al sāzuñı çal / Olasını eyitgil illā étmegil āl (Hurş. 4217); Şol ala gözden iyi göñül gel şaķın uş saņa dèrem / Uyğuda şanma anı kim uyğusu yoğdur āl éder (NesDiv./G 81-2)

alah bulah ét- < T. alah, T. bulah “allak bullak ve darmadağın etmek”.

Ne kızi ki aç kırt nice kim kılah / Turudup éde kıyını alah bulah (SN 2583)

alçak ét- < T. alçak “alçak yapmak, alçakta tutmak”.

Ve yatduğı vakt yaşduğın alçak édeler. (EM 46b-4)

alkış ét- < T. alkış “övmek, ululamak”.

Siyāvüş öpdi kızın alkış étdi / Ağır hil’at geyürdi turdı gitdi (Hurş. 1406); Yèr öpüp öküş alkış éder vezîr / Dutup yolu Fağfür’a gider vezîr (SN 998)

almak ét- < T. almak “ele geçirmek, yakalamak, yenmek”.

Gelibenüñ halk başına üşdiler / Almak édüb üzerine düşdiler (İslMesn. 3012)

amān ét- < A. amān “bağışlamak”.

Vücūdın rüb ‘-i meskūna amān ét / Sükūn-ı fitne-i ahır-zamān ét (CH 35)

‘amel ét- < A. ‘amel “bir iş işlemek; hayırlı işler yapmak”.

Ya ‘ni bir ‘ālim ki ‘amel éde ve bir faķır ki şabr éde Haķ Te ‘ālā anlara nazār éder. (HE 6a); İşbu iki beyt-ile siyāsetde ‘amel édeler. (KKMU 54b-6); Her kimse ki ol ‘ilmile ‘amel kılmaya... (KKMU 87b-5); Bu gün düriş özün için eyü ‘amel éde gör / Yarınkı ma’rekelerde behişt ola ‘araşāt (NesDiv./G 20-4); ‘Amel ét līki nefşünjı unıtma / Naşībinden anı mahrūm étme (CH 459)

‘anber-feşān ét- < A. ‘anber, F. -feşān “anber saçtırmak, anber saçıcı yapmak”.

Zülfünjı ‘anber-feşān étmek dilersen étmegil / Ğāret-i dīn kıasd-ı cān étmek dilersen étmegil (NesDiv./G 228-1)

³¹⁹ Tietze, *age*, c. 1, 318.

³²⁰ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, genişletilmiş 23. bs. (Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 2006), 25.

‘ār ét- < A. ‘ār “utanmak”.

Tut şifâtın aḥmedüñ sen nefsiñi eyle ḥakîr / Gir şeri‘at bâbına sen şor murâduñ étme ‘ār (İslMesn. 135); Kâdîlar fetva vèrübên Ḥakka bâül dèdiler / Küfr olup îmâna gelmez gelmege ‘ār ètdiler (NesDiv./G 156-3)

ārām ét- < F. *ārām* “durmak, kalmak; dinlenmek”.

Bir dem ārām ètmeyüp tâ ben anı / Öldürübên akıdam andan kanı (VG 141); Èdemezüz burada hergiz ārām / Yemek içmek cümlesi oldu ḥarām (İslMesn. 1181); Eşer ètmiş-idi şâha daḥı cām / Diledi kim ède ol daḥı ārām (Hurş. 1560); Bu söz üzre gece ètdiler ārām / Şabâḥ olduḡda Mihrâb-ı nikû-nām (CH 1871)

ārāste ét- < F. *ārāste* “süslemek, bezemek”.

Ra‘iyet bèslemegi ve leşker ārāste ètmegi... (KKMU 13a-4)

artuḡlık ét- < T. *artuḡlık* “üstün olmak”.

[Anuñ ‘ināyetiyle benden] yèg cānavarlara artuḡlık èderem. (MrzTerc. 56b-10)

‘arūs ét- < A. ‘arūs “gelin olmak”.

Meger benât-ı nebât ètdiler ‘arūs kim / Ki ḡoldı sebze vü gül-şen nişârdan bu gece (CH 2169)

‘arż ét- < A. ‘arż “sunmak, göstermek; bildirmek”.

Çü sen ‘arż èdesin maḡşerde cüdi / Hemânâ neşr ola ‘işyân vücüdi (Hurş. 115); ‘Arż ède ol kendü vaḡdāniyyetin / ‘Azameti birle kendü ḡudretin (AK 102); ‘Ālem-i sıflıye vèrüp reng ü büy / Anı ‘arż ètd’aña ol bî-şerm-i rüy (Mirac. 303); Mescide girdi k’ède ‘arż-ı niyâz / Bir mü’ezzîn oḡıdı bang-ı namâz (Mirac. 67); Bilürem kim bilürsin èt baña ‘arż / Nedür miḡdâr-ı Çîn bi’t-ḡavli ve’l-‘arż (CH 1799); Çü ‘arż ètdi bu sözleri ser-â-ser / Ne yèlden yandüḡın od bildi Efser (CH 3005); Èy sekiz cennât-ı ‘Adnı ‘arż èden zâhid maña / Men bu gün yârüñ cemâlinde gülistân buldum uş (NesDiv./G 212-4); Diri iken meni isterler idi / Ölende ‘arż èder maña yabanı (NesDiv./G 440-25); Miyâne âteş ü nârı şedîd èt / Bu nâr ile anı ‘arż-ı cedîd èt (APş.b. 46b-3)

‘arza ét- < F. *arza* “sunmak, göstermek”.

Èdelüm ‘arza kim göre bunu dil / Ola kim birisine ola mâyil (CH 792)

ārzü ét- < F. *arzü* “istemek, dilemek”.

Gelicek bu kez otura gitmeye / Şu yoh nesneyi arzū etmeye (SN 729); Kāmetūje elif deyen gör ne uzun hayāl eder / Kim ki diler vişālūji arzū-yı muhal eder (NesDiv./G 81-1)

aşşı ét- < T. *aşşı* “fayda etmek”, krş. **es ét-**.

Ve balğamdan olan şiş üzerine yaqsalar aşşı eder. (EM 14b-7); Hem dahı ayruķ renclere ve cümle ağulara assı eder. (TM 57a-5)

‘āşık ét- < A. ‘*āşık* “aşık etmek”.

Şeker nağmāti tūtiyi etdi ‘āşık / Semen şavtı oldu kumrıya muvāfiķ (CH 844); Cemāl-i tal ‘atı Leylī güle mi vērđi ‘aceb, / Ki etdi ‘āşık-ı mecnūn hezār-destānı ? (DehŞr. 61)

āşikār ét- < bk. *āşkār ét-*.

āşikāra ét- / āşikāre ét- < F. *āşikāre* “açığa çıkarmak, bir şeyi belli etmek, başkaları tarafından bilinir hāle getirmek”.

Ķamu rāzın ediben āşikāra / Döyemez ‘ışķ odına seng ü hārā (CH 2464); Niçe kim döne eder bir naķş pīdā / Eder her demde biņ işi āşikāra (CH 2655); İslām ‘i āşikāre etmegi ve dīnūñ yüce kelimesini dillerine yöritmegi [kendüye farz bile.] (KKMU 40a-9)

āşinā ét- < F. *āşinā* “bildirmek, tanıtmak”.

Beni benlik belāsından cüđā ét / Biħār-ı vaħdetiñde āşinā ét (CH 6)

āşiyān ét- < F. *āşiyān* “yuva yapmak”.

Göñül zülfüñe etdi āşiyān kim / Humāyuy gölgesi olur humāyün (CH 2129)

āşkār ét- / āşikār ét- < F. *āşikār* “açığa çıkarmak, bir şeyi belli etmek, başkaları tarafından bilinir hāle getirmek”.

Şehe ‘arz etdi birbir armağānın / Velīkin āşkār etmez nihānın (Hurş. 6639); Ya ‘ni anuñ yüzindeki naķş u nigār / Sırr-ı tevħīdi ederdi āşikār (Mirac. 257); Şu resme sen bu kārı āşikār ét / Göñül şah-bāzına anı şikār ét (APş.b. 45a-14)

āşüfte ét- < F. *āşüfte* “perişan etmek”.

[Kişinüñ ‘aklın āvāre] ve göñlin āşüfte ederler. (MrzTerc. 40b-10)

āşüfte-rüzgār perīşān zār ét- < F. *āşüfte-rüzgār*, F. *perīşān*, F. *zār* “zamanının perişanı ve dertlisi yapmak, inletip ağlatmak”.

Māh üzre zülfünjî gece tağıtma kim meni / Āşufte-rüzgār u perīşān u zār éder
(NesDiv./G 83-2)

‘aṭā ét- < A. ‘*aṭā*’ “bağışlamak”.

‘Aṭā édem saña ben ol kadar genc / Ki daḥı görmeyesin genc-içün renc (CH 996)

āteş ét- < F. *āteş* “hararetli ve kızgın bir hâle getirmek”.

Melik Hurşîd sözün çün işitdi / Gözini yaş yüregün āteş éttdi (CH 3244)

āvāre ét- < F. *āvāre* “aylak ve başıboş bir hâle getirmek”.

Beni ol kullābdur bî-çāra éden / Cihānda müşg gibi āvāra éden (CH 1380); *Kişinüñ ‘aqlın āvāre [ve gönlin āşüfte éderler.]* (MrzTerc. 40b-9)

āvāz ét- < F. *āvāz* “yüksek sesle bağırmak”.

Şol kadar āvāz édüb zārī kıla / Āvazından yerile gökler tola (İslMesn. 1464)

‘avdet ét- < A. ‘*avdet* “dönmek”.

Ki bu yoldan aña étdüim ‘azîmet / Degül mümkin ki édem gèrü ‘avdet (CH 1120)

‘avrat édin- < A. ‘*avrat* “eş olarak almak”.

Eger bir gişi bir gişinüñ karavaşın alup ‘avrat [édinse...] (KG 72a-7)

‘ayān ét- < bk. ‘*iyān ét-*

‘ayb ét- / ‘ayıb ét- < A. ‘*ayb* “ayıplamak”.

Ḳamusın pāk kıldı ‘ālim-i gayb / Güneh-kār ola éden kimsei ‘ayb (CH 70); *Ger yanağuş hasretinden ağlasam ‘ayb étme kim / Bülbüli şevkında giryān şol gül-i handān éder* (NesDiv./G 84-9); *Uragutlar ‘ayıb étüp sözleşdiler / Her birisi bir dürlü söz sözler émdi* (KY.a. B42r5)

ayruluk ét- < T. *ayruluk* “ayrı olmak, ayrılmak”.

Çü ben diriven ayruluk étmegil / Beni sen sine koyasın gitmegil (SN 708)

‘ayş ét- < bk. ‘*iyş ét-*

āzād ét- < F. *āzād* “kurtarmak, serbest bırakmak”.

Pes andan daya eydür é Feraḥşād / Gümān bendinden ét cān boynu āzād (Hurş. 7434); *Ḳul āzād idem açları toyuram / Ṭon eyleyeler yoḥsula buyuram* (SN 1290); *Birisi küfrden dīni étđi āzād / Birisi ‘adl-ıla mülki étđi ābād* (CH 247)

āzār ét- < F. *āzār* “tekdir etmek, incitmek”.

Hümāyūn ağlayu déđi ki zinhār / Benüm cānumsın étme gendüñi āzār (CH 1188); *Derd-i dil-dār éder eri āzār / Éder ol derdi ki düzedür zār* (CH 4321); *Melik aydı ‘azāb érđi bayıḳ biliñ / Āzār étmiş kim varise şāfi oluñ* (KY.a. B20v9)

azğunluk ét- < T. *azğunluk* “bozgunculuk yapmak, fesat çıkarmak”.

‘Āleme varmışken çavuñ sınılayamı geldüñ bu gün? / Dünyede azğunluk édüp çaldurur idüñ argunūn (ŞH.a. II-13)

azıḳ ét- < T. *azıḳ* “yiyecek hazırlamak; âhiret hazırlığını yapmak”.

Çāre yoḳdur dahı bunda geliser / Azıḳ édüb bunda azıḳ alısar (İslMesn.2204)

‘azīmet ét- < A. ‘*azīmet* “gītmek”.

Ki bu yoldan aña étđüm ‘azīmet / Degül mümkin ki édem gērü ‘avdet (CH 1120); *Atañdan alalum evvel icāzet / Bes andan édelüm Rūm’a ‘azīmet* (CH 1027); *Sa ‘ādetle ki oradan oldı fursat / Hıṭay u Çīn étđiler ‘azīmet* (CH 4578)

‘azīz ét- < A. ‘*azīz* “muhterem ve saygın tutmak, kıymet vermek”.

‘Azīz étmiş iken ḥ’ār étmesün şāh / Ki beni ġarḳa vère ḥasret ü āḥ (Hurş. 7512)

‘azl ét- < A. ‘*azl* “işinden çıkarmak”.

Dem-i tedbiri çün kim hezl édesin / Gümānsuz sini hem sen ‘azl édesin (CH 1486)

‘azm ét- < A. ‘*azm* “niyet etmek, niyetlenmek”.

‘Avrat eydür çün bu Gülşāhi ala / ‘Azm édüp bundan iline gönele (VG 1004); *Bulışuban danışurlar o gece / Medīneye ‘azm éderler é ḥoca* (KEMŞ 15); *Oturdılar içküye ḳurulđı bezm / Ṭurup gītmege étmedi kimse ‘azm* (SN 2119); *Ki sen ṭurasın édesin cenge ‘azm / Ben oturavan ḳuravan bunda bezm* (SN 4438); *Ol kişiyeye kim éde ‘azm-i sefer / Şartı ol kim o bula gey rāh-ber* (Mirac. 320); *Gece yarum ki eridür mihr ü ayı / Ḳatumdan édicek ‘azm-i cüdāyī* (CH 3275)

‘azm meyl ét- < A. ‘*azm*, A. *meyl* “niyetlenmek”.

Birer at aluban naḳāş ü Süheyl / Gemiye girüp étđiler ‘azm ü meyl (SN 4744)

āzmāyiş ét- < F. *āzmāyiş* “denemek, sınamak”.

Niçe ki éderem anı āzmāyiş / Ser-i müyi bulamadum güşāyiş (CH 3718)

‘azrā vāmik ét- < A. ‘*azrā*’, A. *vāmik* “aşık etmek”.

Düzesin şöyle bir ‘Azra vü Vāmik / Ki éde āb-ı ruḥ ‘azrā vü vāmik (CH 393)

bāc kesim ét- < F. *bāc*, T. *kesim* “vergi vermek”.

Bāziringānlar bāc ve kesimler édeler. (KKMU 42a-5)

bād ét- < F. *bād* “boşa çıkarmak, hiç etmek”.

Dédi vü hayr bād étdi vü gitdi / Hemān Hurşīdi yād étdi vü gitdi (Hurş. 1964);
‘Ömrini şabā bigi yoluḡda édeni bād / ‘Ömrünġde n’ola bir dem eger éder-iseḡ yād
(CH 3107)

bād-efşānlık ét- < F. *bād-efşān*, T. +*lık* “rüzgār dağıtmak”.

[Tāvus altun mirvaḡa omuzına biraḡub] bād-efşānlık éder. (MrzTerc. 66a-4)

baḡşiş ét- < bk. *baḡşiş ét-*.

bahādurlık ét- < F. *bahādur* < Mo. *bagatur*³²¹, T. +*lık* “cesaret göstermek, cesur davranmak”.

Eger cür’et édüb bahādurlık [éderse delüdüür dërler.] (MrzTerc. 43a-1)

bahāne ét- < F. *bahāne* “bir şeyin olması ya da olmaması için sebep göstermek, vesile yapmak”, krş. *ḡaybet bühtān bahāne ét-*.

Andan gërü anuḡ saḡa hergiz ziyāni degmedi kim ānı behāne édüb... (MrzTerc. 41b-4); *Bize getürdi-se étmesün bahāne / Eyitsün bu güherlere bahā ne* (CH 2005); *Ki nā-kes sözinden dönici olur / Bahāne öküş édinici olur* (SN 4791)

baḡş ét- < A. *baḡş* “konuşmak; iddialaşmak”.

Şunuḡ bigi öğrendi ol dānişi / Ki baḡş édemezdi anuḡla kişi (SN 409); *[İstersiz kim esrār-ı ‘ulūmda anuḡıla] baḡş édesiz.* (MrzTerc. 22b-13); *Esrār-ı ‘ulūmdan senüñile baḡş édem.* (MrzTerc. 24a-3)

baḡş ét- < F. *baḡş* “vermek, baḡışlamak; ayırmak, bölmek”.

³²¹ Tietze, *age*, c. 1, 553.

Dédük kim bunlara bir naqş edelüm / Çerimüz dursun iki bahş edelüm (Hurş. 4932);
Kim-idi öjinde etdüginde zer bahş / Kim ol zer-bahş-ıdı vü hem güher-bahş (CH 439);
Dédi ken ‘ân iline bahş edesiz / Bu size şükrâne olsun deyesiz (KY.b. 1796)

bahşış ét- / bağşış ét- < F. *bahşış* “bağışlamak, bağış olarak vermek”.

Yük(i) birle her birine bir deve / Bağşış etdi bunlara bil ey dede (KY.b. 1280); *Olup Hurşid şād ol iki bedre / Zer ü sīm etdi bahşış bedre bedre* (CH 3120)

ba’īd ét- < A. *ba’īd* “uzak tutmak, uzak etmek”.

Qara qaşuñ hilālını gözümnden tā ba’īd etdüñ / Düşüpdür nāra zülfününden yanar zārī kılar göñlüm (NesDiv./G 275-2)

bāk ét- < F. *bāk* “korkmak, sakınmak”.

Yel ayaklu atlar öjinden kaçup hāq / Göge çıkdı ediben zahımdan bāk (CH 4158)

bang ét- < F. *bāng* “haykırmak, yüksek sesle bağırarak”.

Mü’ezzın bank eder söyler şalā der / İştıdı hāş u ‘ām dedi şalā ne (NesDiv./G 440-34)

bang feryād ét- < F. *bāng*, F. *feryād* “bağırarak, haykırmak”.

Za’ıf ü nā-tuvān çeng eyle kim bād / Dokınsa eder aña bang ü feryād (CH 3541)

bārān ét- < F. *bārān* “yağmur gibi yağdırmak”.

Kemān ebrinden eyle ki ebr-i nīsān / Edeler okı dīv üsdine bārān (CH 1544)

bāre ét- / para ét- / pāre ét- < F. *pāre* “parçaya, kısma ayırmak”, krş. *pāre pāre ét-*.

Yūsuf kavlinde māl yedi bāre edesın üç bāre arslıka [vèresın.] (FK 64a-23)

başhun ét- < T. *başhun* “baskın yapmak”.

Kişi kim yağısından alu kalur / Dün içinde başhun edici olur (SN 2608)

baş ét- < A. *baş* “açmak, uzun uzun anlatmak”.

Bu üç beyt bu dükelin baş eder. (KKMU 28b-4)

baş ét- < T. *baş*³²² “başının üstünde tutmak, hürmet etmek; yaralamak, yara açmak”.

Çün atalığa kabül etdüñ beni / Urayum göz [ü] baş edeyim seni (MV 457); *Gözinden ah edüben dökdi kan yaş / Ki ‘ışk etmiş-ıdı yüregini baş* (CH 778)

³²² Clauson, *age*, 375-376.

bāṭıl ét- < A. *bāṭıl* “geçersiz ve çalışmaz duruma getirmek”.

...gişi işler olsa kavlin bāṭıl etmeklige yöni olmaz. (KG 132a-12); [Falān zālim] ol hayrum bāṭıl eder. (KKMU 64a-5)

baṭṭāl ét- < A. *baṭṭāl* “işe yaramaz bir hâle getirmek”.

Ḥayrları baṭṭāl etmege sa’y göstereler. (KKMU 42a-8)

bāver ét- < F. *bāver* “tasdik etmek, inanmak”.

Dēr-isem kimsene etmeye bāver / Cefālar ki etdi baṭa çerḫ ü aḫter (CH 4418)

bavul ét- < A. *bevl* “işemek”.

Eger iki birlesinden bavul eder erse bunga ḫunṣā-i müṣkil dērler. (FK 64a-2)

bayram ét- < T. *bayram* “bayram yapmak, bayramı kutlamak; çok sevinmek”.

Gerçi yāruṅ vuṣlatı ḫaccında bayram etmedüñ / Yēgrek oldur fūrkat için olasın kurbān gönül (Hurş. 2744); Bayram edüb geldi yine şehrine / Uğrayısar tengrinüñ ol ḫahrına (İslMesn. 2868); Dilediler kim deve etiyile bayram edeler. (MrzTerc. 52a-7)

bāz ét- < F. *bāz* “netleştirmek, belirginleştirmek”.

Çü etdi sürme-y-ile ḡamzeyi bāz / Oḫıdı bu iki beyti Ergānün-sāz (CH 4348)

bāzār ét- < F. *bāzār* “satış yapmak, alışveriş etmek”, krş. *şatu bāzār ét-*.

Veled bāzār etti gendü birle; / Sēni aldı, cihānı vērđi, sattı. (SVManz. XXVIII-11); Kim ki bāzār etmedi zülfünle yüz miñ cān ile / Tā-ebed vaşluñla anuñ hīç bāzār olmasun (NesDiv./G 329-12); Oḫuyanlar eder bāzār ḡünāh bozub ḫayır yazar / Görürler lā-cerem dīzār olurlar mestile ḫayrān (İslMesn. 1102); Döne geldi, Zengīden aḫçe diler / Çerçiden bāzār ederem dēr, güler (MV 621); Ḳanda bulam ey gözüm nūrı seni / Kendü elimle pazar etdüm seni (KzDest. 161)

bedāyi’ ét- < A. *bedāyi’* “mükemmel yapmak”.

Me’ānī eyle edesin bedāyi’ / Ki işiden dēye kim zī şanāyi’ (CH 399)

bednām ét- < F. *bed-nām* “adını kötüye çıkarmak, kötü anılan biri hâline getirmek”.

Ḥasedden çün tama’lar ḫām ederler / Niçe eyüleri bednām ederler (KKMU 52a-6)

beglik ét- / bēglik ét- < T. *beglik* “hüküm sürmek, hükmetmek”.

İşid imdi saña dèrem ī ahī / Yüz otuz yıl beglik ètdi ol-daḥı (İslMesn. 2890); *Abdāl oluban bēglik èden ‘ārifi gör kim / Bu salṭanatuḡ ḡadrini sulṭān daḥı bilmez* (NesDiv./G 195-2)

behr èt- < F. *behre* “pay etmek, nasip etmek”.

Ya anı dūstlara èdeler behr / Ya anuḡla ḡılalar dūşmeni ḡahr (CH 946)

belā èt- < A. *belā* “başına kötü iş getirmek”.

‘Āşık-ıla şem‘ cānına müdām / Gözleriniḡ yaşıdur èden belā (CH 2053); *Bilürem ki hem bu zamāne saña / Belā ètmiş ola nite kim baḡa* (SN 3483); *Bu söz-idi Yūsuf’a belā èden / [Anı] kem nesneye şatup var èden* (YZ 194)

belāḡat èt- < A. *belāḡat* “iyi, güzel söz söylemek”.

Becid ètdiler anuḡla belāḡat / Ki ol-ıdı ol zamān ḡalka şanā ‘at (CH 193)

belḡülü èt- < T. *belḡülü* “belli etmek, açıklamak”.

Eytdiler ḡülmek nedür èt belḡülü / Yine n’èçün aḡladuḡ zārī ḡılı (YZ 999)

bellü èt- / belü èt- < T. *bellü* “belli etmek”.

[Gönlüḡ dileḡin vèrür]ligüḡ sebebini bellü èdem. (MrzTerc. 52a-1); *Tābut’uḡ bir vezīri vardı ulu / Ètdi sizde ma ‘ḡulu belü* (HMH 226)

bend èt- < F. *bend* “baḡlamak, önüne set çekmek”.

Oḡuz biḡ üç yüz ıl Ādem’den öḡdin / Be-ḡudret dīvi bend èden ‘Alī’dür (NesŞr.G.b. 11-16); *Yapışuben zūlfüḡe gönlümi bend èderem / Çünki yaḡtīn ‘ışḡuḡa vālih ü ḡayrāneyem* (NesDiv./G 260-2); *Bu zerrīne resenlerden kemend èt / Kemendi ḡaşr bālāsında bend èt* (CH 2795)

bende èt- < F. *bende* “köle yapmak”.

Èder āzādeleri ‘ışḡ bende / Ser-efrāz èder ü hem ser-fikende (CH 674)

bende-vār èt- < F. *bende-vār* “köle gibi yapmak”.

Ben fakīri ḡāh şatar ḡardaşlarum / ḡāh èderler mışr içinde bende-vār (KY.b. 466)

bengī èt- < F. *bengī* “sersemleştirmek, baygın etmek”.

Ol iki dürlüdü, biri muḡaddirdür ve bengī èder ve birisi ḡattāldur, öldürür. (EM 2a-12)

beñzer ét- < T. *beñzer* “benzetmek”.

Ol benüm yavı kılmuş kardaşum / Size beñzer étdüim anı ey ulum (KY.b. 1430)

berāber ét- < F. *berāber* “birlikte tutmak, bir araya getirmek”.

Berāber étdi haq leyl ü nehārı / Esüp hōş hōş dem-i bād-ı bahārī (CH 4560)

berāber-lıķ ét- < F. *berāber*, T. +*lıķ* “birlikte ve eşit olmak”.

Bezenmiş yeşil kızıl u ağile / Ber-ā-berlıķ éderdi uçmağile (SN 487); *Eger anuñ kuvveti şol ten kuvvetiyile berāberlıķ éderise...* (TM 49b-10)

be-rāh ét- < F. *be-rāh* “yola göndermek, yolculamak”.

Be-rāh étdi anı vü kendü revān / Süheyl ile girdi şara şāz-mān (SN 5083)

ber-dār ét- < F. *ber-dār* “asmak, idam etmek”.

Ehl-i imān ısları ol demde inkār étdiler / Çün Hüseyñini Haleb şehrinde ber-dār étdiler (NesDiv./G 156-1)

ber-hem ét- < F. *berhem* “dağıtmak”.

Nesīm-i şubh-ı devlet uruban dem / Mehākuñ zulmetini éde ber-hem (CH 4429)

berk ét- < T. *berk* “sağlam tutmak, kuvvetlendirmek”.

Anuñ içün ki mālun terk édersin / İmānuñ Haq yolına berk édersin (KEMŞ 165); *Yüregünji gerek kim édesin berk / Baş u cān mihrini eyleyesin terk* (CH 1482)

besmele ét- < A. *besmele* “besmele çekmek”.

Dēr melek kim besmele ét açılır / Açılıban üstüne nūr saçılır (İslMesn. 2086)

beşāret ét- < A. *beşāret* “müjde vermek”.

Diledi ki éde Cemşīd’e beşāret / Şirīn-leb şekker eyle étdi işāret (CH 2271); *Üç gün üç gece beşāret éttiler / Anda Hālid sağalınca yatdılar* (KUC 361)

bevl hādeş ét- < A. *bevl*, A. *hādeş* “tuvaletini yapmak”.

Yer içer amma bevl hādeş étmez. (Makl. 45a)

bey´ ét- < A. *bey* “satış yapmak”.

Şarluya şat gayrılara şatmağıl / Gey şaķın kim gurbete bey´ étmegil (KzDest. 101)

beyān ét- < A. *beyān* “anlatmak, bildirmek”.

Bāb-ı şeytān aḥvālin beyān eder. (Makl. 30b); Vezīr eydür kimi sevdiñ beyān et / Yaşurma gönlüñüñ sırrı 'ıyān et (Hurş. 4153); İşbu sözden kim sanja etdiim beyān / Bilinür 'Osmāniler ḥāli 'ayān (TMAO 222); Qamu gaybı bilür-idi ol 'ayān / Bī-zübān ederdi her sözi beyān (Mirac. 84); Zülf ü ḥālünden Nesīmī ebcedi kıldı temām / Şimdi yüzünden beyān-ı şūret-i rahmān eder (NesDiv./G 84-11)

bey'at ét- < A. *bī'at* “kabul ve tasdik etmek, uymak”.

Aldılar Mihr'i sarāya geldiler / Geçdi tahta, cümle bey'at etdiler (MV 787)

beyāz ét- < A. *beyāz* “beyazlaştırmak”.

Beyān etdiim ḥaḳīkat ben bu rāhı / Bilür ol kim beyāz eder siyāhı (APş.b. 48b-23)

bezirgenlik ét- < F. *bezirgān*, T. +*lik* “ticaret yapmak”.

Eger issi destūri-y-ıla bezirgenlik étse, aşşısı aña ḥalāl [olur.] (KG 109b-10)

bezl ét- < A. *bezl* “bol bol vermek, saçmak”.

Ḥıṭāy u Şām elinde 'adl ediser / Özini zulm u zulmet bezl ediser (Hurş. 3530); [Meded ve yardım] edeler, māl bezl etmeg-ile ve nefis ortaya koşağ-ıla. (KKMU 80b-2)

bezm ét- < F. *bezm* “eğlence meclisi kurmak, eğlenmek”, krş. *işret bezm ét-*.

Mey ü nūş-ıla bir bezm etdi sākī / Ki günilerdi anı Firdevs bāğı (CH 3529); Bu resme etdi bir yıl bezm Cemşīd / Anuñla bile 'ālem-tāb Ḥurşīd (CH 4434)

bī-beyān ét- < F. *bī-*, A. *beyān* “konuşamaz hâle getirmek”.

Ḥaṭ ü ḥālündür ey dil-ber 'ale'l-'arşistevā er-rahmān / Budur şol müşkil āyet kim 'ukūli bī-beyān etdi (NesDiv., 687, 4. dipnot)

bī-cān ét- < F. *bī-cān* “cansızlaştırmak, canını almak”.

Sünüsün niçe kim kıldı pīçān / Ederdi gökdegi tinnīni bī-cān (CH 4120); Anuñ sünüsü çün kim ola pīçān / Eder ḥavf-ıla ejderhāyı bī-cān (CH 240)

bī-çāra ét- < F. *bī-çāre* “çaresiz, zavallı biri hâline getirmek”, krş. *perīşān ḥāl bī-çāra ét-*.

Beni ol kullābdur bī-çāra eden / Cihānda müşg gibi āvāra eden (CH 1380)

bī-dād ét- < F. *bī-dād* “zulüm ve işkence etmek”.

Haber bildi gelürek şeh Feraḥşād / Ki Ḥurṣīde Siyāvūş étđi bi-dād (Hurş. 7047);
Anuḡ-çün olmuşam kamudan āzād / Kimesne hīc edemez baḡa bī-dād (CH 662)

bi-dār ét- < F. *bīdār* “uyandırmak, uyanık etmek”.

Édeli bī-dār haḡ ma diletüñi senüñ / Fitne vü zulmüñ gözi ʔoldı ‘amā-y-ıla ḡvāb (CH 260)

bī-edeplik ét- < F. *bī-*, A. *edeb* “edepsizlik, edebe aykırı bir iş yapmak”.

Çün étđi bī-edeplik anda Cemşīd / Felā-būd oldı aḡa germ Ḥurşīd (CH 2586)

bīgāne ét- / bīgāna ét- < F. *bīgāne* “kayıtsız bir hāle getirmek; yabancı tutmak”.

Élümden beni étđi bīgāne ‘ışḡ / Elümden ʔutup atđı yābāna ‘ışḡ (SN 4970); *Cān-āşinā durur anı bīgāne étmeyen / Bu baḡr-ı bī-kerānda gey āşinā gerek* (CH 1662)

bīgānalıḡ bī-vefāyī ét- < F. *bīgāne*, T. +lık, F. *bī-*, A. *vefā*, F. -yī “vefasızlık, kayıtsızlık, ilgisizlik yapmak”.

Yigāne dōst çün kim ediserdüñ / Bize bīgānalıḡla bī-vefāyī (CH 3277)

bī-hānümān ét- < F. *bī-hānümān* “yersiz yurtsuz bir hāle getirmek”.

Berk-i nesrīn üzre müşkīn zülfüñi sen taḡduban / ‘Āşıḡı bī-hānümān étmek dilersen étmegil (NesDiv./G 227-2)

bī-ḡarār ét- < F. *bī-*, A. *ḡarār* “rahatsız ve yerinde duramayan biri hāline getirmek”.

Ma nīde gerçi cān leb-i la lüñ meyin içer / Hüsnüñ şerābıdur ki meni bī-ḡarār eder (NesDiv./G 83-6); *Bu hüsn ile bu leḡāfet ile / Ayla gūni bī-ḡarār edersen* (NesDiv./TB-2 VI-6)

bikr ét- < A. *bikr* “tazelemek”.

Dizilmiş dürlü ḡuşlar zıkr ederler / Seḡer-geh kendülerin bikr ederler (Hurş. 2307)

biliş ét- < T. *biliş* “tanış olmak, tanıdığı yapmak”.

Atası ḡomış Baḡr anuḡ adını / Éderdi biliş ḡulḡ ile yadını (SN 384)

bilüsüzlik ét- < T. *bilüsüzlik* “cahilce davranmak”.

Bilüsüzlik édüp, bu kim muḡābil oldu yüzine, / Ḳamuya rüşen oldı kim ḡatı yüzlüyimiş gözḡü. (DehŞr. 70); Du ‘ādan beni bi’llāh unutmaḡuz / Bilüsüzlik étđümse siz étmeñüz (SN 5200)

bīmār ét- < F. *bīmār* “hasta etmek”.

*Bileyüp bıçaqların çün kıydılar bu tenüme / Sağ iken men miskîni gör neçe bīmār
étdiler* (NesDiv./G 156-4)

binā tuvānā ét- < A. *binā*, F. *tüvānā* “güçlendirmek”.

Bu Yūsuf göñülü midür é dānā / Ki étdi bēni bīnā vü tuvānā (CH 939)

bī-niṣān ét- < F. *bī-niṣān* “işaretsiz ve nişansız yapmak”.

Murtazānuñ oḥına kılduñ niṣāne sen meni / Ol niṣaṇı bī-niṣān étmek dilersen étmegil
(NesDiv./G 227-7); *Eyledi ‘ışkuñ maḥabbet tūrine ḳalḥan meni / Şimdi küllī bī-niṣān
étmek dilersen étmegil* (NesDiv./G 228-8)

binmek ét- < T. *binmek* “binmek”.

Muştafā kim vaḳti-ki binmek éde / Binmege ḳomayuban ḳoya gide (İslMesn. 1601)

bir ét- < T. *bir* “birleştirmek, bir etmek”.

Hacl hālinde taḳdīr étmédünşe / Beni dil-dār ile bir étmédünşe (Hurş. 6741); *İki
başdan göñül bir étdi bular / Hezārān fikr ü tedbīr gitdi bular* (Hurş. 7475); *Eyitdi
daya é el bir édenler / İkilik resmini taḡyīr édenler* (Hurş. 3466)

birlik ét- < T. *birlik* “bir olmak, aykırı olmamak”.

Ki göñlüm düzedür ü birlik éder / Ya fursat gözedür ü dirlik éder (SN 4310)

bī-vefāyī ét- < F. *bī-*, A. *vefā*, F. *-yī* “vefasızlık etmek”, krş. *bīḡānalıḳ bī-vefāyī ét-*.

Bizümle dehr éder bī-vefāyī / Ki ‘ādet eyledi cevr ü cefāyı (CH 3126)

bī-zār ét- < F. *bīzār* “bıktırmak, usandırmak, rahatsız etmek”.

Melik dedī cihānda bēni bī-zār / Édüp durur bu cevr-i devr-i bed-kār (CH 668)

bī-zebān ét- < F. *bī-zebān* “konuşamaz hâle getirmek”.

*Haḡ ü ḥālündür éy dil-ber ‘ale’l- ‘arşistevā raḥmān / Budur şol müşkil āyet kim ‘uḳūli
bī-zebān étdi* (NesDiv./G 405-4)

boş ét- < T. *boş* “ayrı tutmak”.

Éy Nesīmī oldılar mülk-i belāda cāvidān / Çün fenā dārından el boş étdiler dervīşler
(NesDiv./G 158-7)

buḡz ét- < A. *buḡz* “sevmemek, kin beslemek”.

Ol nice sultān imiş gördin mi sen / Nice rahmet bulsın aña buğz eden (GKM 416)

buhl ét- < A. *buhl* “cimrilik yapmak, cimri olmak”.

Bir kadem ben bāṭıl işe gitmezem / Hem saḥīyem kimseye buhl étmezem (İslMesn. 3270)

buhūr ét- < F. *buhūr* “tütsü yapmak”.

Nazar érmezdin öñdin pādişāha / Buhūr étdi şabā ol bezm-gāha (Hurş. 7293)

buyruğ ét- / buyruğ ét- < T. *buyruğ* “himaye etmek, korumak, hükmü altında bulundurmak; emretmek”.

Çün tamām oldı yēdi yıl emrile / Buyruğ étdi tañrı ol cebrā ile (KY.b. 1112); *Şāfi t kıyında buyruğ [étmeklik sultāna degir.]* (KG 67b-7); *Eytdiler sultān olursa ol bize / Buyruğ ediser durur kamumuza* (YZ 33)

bühtān ét- < A. *bühtān* “iftira atmak”, krş. *ğaybet bühtān bahāne ét-*.

Çünki anlar eyle bühtān étdiler / Vërmedi yūsuf anı gör nētdiler (KY.b. 1486)

bünyād ét- < F. *bünyād* “bir şeyi oluşturmak, bina etmek, yapmak”.

Dēdiler bunu Cemşīd étdi bünyād / Siyāvüş tahtıdur adı Cem-ābād (Hurş. 2201); *Ol gülile bülbüli şād edelüm / Kışsa-i yūsufa bünyād edelüm* (KY.b. 12); *Ger ola tevfik tañrıdan güşād / Söze bünyād edelüm ey üstād* (KY.b. 96); *Tābut eydür meclis āleti görüñ / Süci gelsün şoḥbet bünyād edüñ* (HMH 241); *Gerek kim işk sözün yād edesin / Ol işde sen dañı bünyād edesin* (CH 735); *Seḥā vü ma dilet bünyād étdi / Diyāri adl-ıla ābād étdi* (CH 4192)

bürhān ét- < A. *bürhān* “ispatlamak, delili olmak”.

Ger bu kudret mu cizi bürhān eder / Cümle eşyā sende ol seyrān eder (NesDiv./Ty 66)

cān ét- < F. *cān* “hayat vermek”.

Yazuğdur şem uma cān étmesün dēr / Benüm cem umda bī-cān yatmasun dēr (Hurş. 3445); *Rūḥu l-kudüs senüñ tudağunğdur meger kim ol / Toprağa dañı ger nefes ergüre cān eder* (CH 2136); *Şabā zülfün nesiminden cihānı cümle cān étdi / Deminden gör şabā zülfün ki ne cānlar revān étdi* (NesDiv./G 405-1)

cān-feşānī ét- < F. *cān-feşānī* “canını saçmak, vermek”.

Atı ayağına düşerdi cānı / Gözi éderdi yolına cān-fişanī (CH 3665)

cāsus ét- < A. *cāsūs* “gizlice hareket edip araştırmak”.

Dört yanına cāsus édüb baqdılar / Kapuyı uşadubanın çıkdılar (İslMesn. 2777)

cāy ét- < F. *cāy* “yer edinmek, durmak”.

Géce öñinde yan mūm gibi ber-pāy / Seherde şubh gibi ét kapusın cāy (CH 2926)

cefā ét- < A. *cefā* “eziyet etmek”.

*Nefsi biz bizden komazuz gitmege, / Kaşđ éderüz aña cefā étmege. (ŞH.e. 66); Dér-
isem kimsene étmeye bāver / Cefālar ki étđi baña çerh ü ahter* (CH 4418)

cehd ét- < A. *cehd* “çalışmak, gayret etmek”, krş. *sa’y cehd ét-*.

Yemek, içmek anda dā’imdür, bilün, / cehd édün, kim uçmaķı bunda bulun.
(SVManz. II-154); ...key şakınmaķ gerek ki *Hak Te’ālā* emrini *cehd* [édiip elden
geldükce komamaķ gerekir.] (Makl. 2a); *Ve şovukdan issi ihtiyār eylemekde cehd
étmek gerek...* (EM 62b-11); *Atası elini tutup kaldı ‘ahd / İçürimedük niçe étdükse
cehd* (SN 1164); *Çü okur anı Tangrı’ya ‘ahd éder / Sikender gibi gezmege cehd éder*
(SN 984)

cehd cihād ét- < A. *cehd*, A. *cihād* “din uğruna çalışmak, çabalamak”.

Ol cihāna gitmege cehd ü cihād étmege / Cānları esretmege ‘işķi müdām eyledi
(EflŞr. III-4)

cehd ictihād ét- < A. *cehd*, A. *ictihād* “din uğruna çalışmak, çabalamak”.

Dāyimā éderdi cehd ü ictihād / Kim ölince dīn yolında éde cihād (TMAO 97)

cehd niyāz ét- < A. *cehd*, F. *niyāz* “çalışmak ve Allah’a yalvarmak, dua etmek”.

Şāh olmayadı cehd ü niyāz étmese Maħmūd (KKMU 49b-1)

cehdīlik ét- < A. *cehd*, F. *-ī*, T. *+lık* “çalışmak, gayret etmek”.

Gözine oldı ‘ālem bāğı tamu / Ne cehdīlik ki vardur étđi kamu (Hurş. 6705);

cehdlik ét- < A. *cehd*, T. *+lık* “çalışmak, gayret etmek”.

Şeh eydür turunğ bir kezin gidelüm / Ne kim cehdlik var ise édelüm (SN 2201)

celāl cemāl ét- < A. *celāl*, A. *cemāl* “hem kızmak hem güzel davranmak”.

Celāl ü cemāl êtdi çün haq bedîd / Vere halka hem qorhu vü hem ümîd (KKMU 103a-7)

celīs mūnis ğam-hvār êdin- < A. *celīs*, A. *mūnis*, A. *ġamm*, F. *-hār* “arkadaşı, dert ortağı yapmak”.

İkisi bir birini yār êdindi / Celīs ü mūnis ü ğam-hvār idindi (Hurş. 3929)

celve êt- < A. *celve* “naz ile salınmak”.

Uçmağdan çıkan řāvus gibi celve êdüb kanad kanada [vurub ôtđi.] (MrzTerc. 39b-6)

cem´ êt- < A. *cem´* “toplamak”.

Dünyā mālını cem´ êtmekden pek saşınmağ gerekdür. (Makl. 4a); *Ebübekr u ‘Ömer, kanı ‘Alī hem, / Ya kanı cem´ êden Qur‘ānı ‘Osmān?* (Çarh. 75); *...edviye-i müfredeyi cem´ êdüp bu beyāz içinde sevāda getüre.* (EM 1b-8); *Leşkerini cem´ êdüp girdi yola / Gündüz Alp Ertuğrul anuñla bile* (TMAO 33); *[Şāhuñ] rāyı anda qarār kıldı ki dürlü çeri cem´ êdeler.* (MrzTerc. 44b-9); *Düriş çün cem´ êdüñ māl-ıla genc / Ki olmaya saña ol māl-ıla renc* (CH 949); *On yaşında ne ki var ‘ilm-i hüner / Kamusını hātırına cem´ êder* (HMH 41)

ceng êt- < F. *ceng* “savaşmak”.

Dêdi yā Varķa eriseñ gel berü / Dünkileyin cenk êdelüm bir gerü (VG 301); *Êtdi anuñla Karaman řāhı ceng / Likin oldı yer yüzi gözine teng* (TMAO 158); *Anlaruñla muķāvemem kılub cenk itmek gerek.* (MrzTerc. 45a-1); *Êrişdi dīv ki êde řāh-ıla ceng / Yeriñ pehnāsını kıla aña teng* (CH 1559); *Êdeler Şām-ıla merdāne bir ceng / Kılalar anlara ol kişveri teng* (CH 3857)

cennet-ābād êt- < A. *cennet*, F. *ābād* “cennet gibi şen ve bayındır bir hāle getirmek”.

Êder yeriñ yüzini cennet-ābād / Zī bāde kim êdile nüş zī bād (CH 858)

cevāb êt- < A. *cevāb* “cevap vermek”.

Bunuñ ‘aqlına hayrān kıldı daya / Cevāb êtmekde ‘āciz oldı daya (Hurş. 646); *Şah-ı Rūmī kaşını kıldı perçin / Tefekkürle cevāb êtdi be-āyın* (CH 3751)

cevāriş êt- < F. *güvāriş* “macun hāline getirmek”.

...eleyeler, kefi alınmış balıla qarışduralar, süzerken issile oddan indireler, cevāriş êdeler. (EM 50a-15)

cevr ét- < A. *cevr* “eziyet etmek”, krş. *zulm cevr ét-*.

Eger cevr éderseñ kimseye [şikāyet étmeye.] (MrzTerc. 34a-11); *Şabrı çokdur anları kahr émedi / Vêrdi rızkın hem dahı cevr émedi* (İslMesn. 52); *‘Aşıkā çoğ cevr édersen ‘ahde kılmazsan vefā / Aduñı na-mihribān étmek dilersen étmegil* (NesDiv./G 228-5); *Yūsufi kor Zelhā zindāna gider / Yatsun anda dēyūben ol cevr éder* (YZ 607)

cezā ét- < A. *cezā* “azap etmek; yaptığına karşılık vermek”.

Geregince étdi anlara cezā / Yavuz işliye yavuzlıkdur sezā (TMAO 277); *Şāh eytdi kim buña nētmek gerek / Oğlana nice cezā étmek gerek* (KY.b. 667)

cezb ét- < A. *cezb* “çekmek; neden olmak”.

...ve köki sil rencini cezb éder ve sidgi ve şamsı işledür. (EM 29b-13); *Oradan cezb étdi anı ol Celīl / Lev-denevtü dēyü kaldı Cebrāīl* (Mirac. 153); *Öñ anı kendüye cezb étdi Qur‘ān / Ki şonra vêrdi Qur‘ān üstine cān* (Hurş. 289)

cidāl ét- < A. *cidāl* “hararetili konuşmak”.

Ēy Nesīmī çünki bu dünyā degüldür pāydār / Kılma da ‘vī güft-gūdan étme kimseye cidāl (NesDiv./G 238-7)

ciger-hūn ét- < F. *ciger-hūn* “ciğeri kanlı bir hâle getirmek, acı çektirmek, yaralamak”.

Melik ki étmışdi ‘ışk anı ciger-hūn / İki dürc aldı tolu dürr-i meknūn (CH 2089)

ciger-süz ét- < F. *ciger-süz* “acıklı bir hâle getirmek”.

Hemān Hurşīd öñinde ol dil-efrüz / Bu şı ‘rüh maṭla ‘ın étdi ciger-süz (CH 4501)

cihād ét- < A. *cihād* “din uğruna düşmanla savaşmak”, krş. *cehd cihād ét-*.

Pes heves étdi ki éde ol bir cihād / Ola kim gāzī uralar aña ad (TMAO 32); *Dāyimā éderdi cehd ü ictihād / Kim ölince dīn yolında éde cihād* (TMAO 97)

cihāngirlik ét- < F. *cihān-gīr*, T. +*lik* “cihanı zaptetmek”.

Pādişāh refāhiyyet-ile ve ferāgat-ıla cihāngirlik éder. (KKMU 59b-9)

cihāz ét- < A. *cihāz* “çeyiz yapmak”.

Cihāz étdi Zelīhā ‘ya Muştafā / Hālid ‘in oğluna vêrdi ol şafā (KUC 1075)

cilve ét- < A. *cilve* “tecelli etmek, görünmek”.

Çün gülistānda ét-di cilve ol cemāl ü hüsn-i yār / Gül getürmeye hayādan daḡı hergiz ḡār-ı gül (CH 3877)

cimā´ ét- < A. *cimā´* “cinsî münasebette bulunmak”.

Yolı perhîz ile gitmek revādur / Cimā´ ifrāt ile étmek ḡaḡādur (Hurş. 6362); *Eger bu er bir yıl içinde bir gez ol ´avrat-ıla cima´ [édicecek olur-ısa...]* (KGc73b-12)

cömerd bahādur ét- < F. *cū-mard* < *cuvān-mard*³²³, F. *bahadır* “cömert ve yiğit, cesur biri hâline getirmek”.

Çōḡ bahīlleri ve genleri cömerd ve bahādur éderler. (MrzTerc. 19b-11)

cömerdlik ét- < F. *cū-mard* < *cuvān-mard*³²⁴, T. +*lik* “cömert davranmak”.

Bu cömerdlik kim [Melik] Muḡsin éder / Aldılar ḡayyu Benī Şeybe ḡaber (VG 904)

cūd ét- < A. *cūd* “cömert davranmak”.

Vér-di ḡaḡ insāna feyz ét-dükde cūd / Ḳudret ü ´aḡl u hayāt u hem vücūd (TMAO 17)

cūş ét- < F. *cūş* “çoşmak; kaynamak, taşmak”.

Belāyı gördiler kim başdan aşdı / Maḡabbet denjizi cūş ét-di taşdı (Hurş. 1472); *Dédi şeh sende vardur ´aḡl-ıla hūş / Benüm cānumda éder ´ışḡ odı cūş* (CH 653); *Yüregi ´ışḡ odından cūş ét-di / Lebinden müşḡ-ile mey nūş ét-di* (CH 4047)

cüdā ét- / cüdā ét- < F. *cüdā* “ayırarak, ayrı tutmak”.

Birbirinden (bu ik´) ét-dükde cüdā / Adı temyîz olur éy ehl-i zekā (Mirac. 24); *Köwdesinden başın cüdā éter idi / Cümlesin pāre pāre ḡalur emdi* (KY.a. B69r6); *Beni benlik belāsından cüdā ét / Biḡār-ı vaḡdetünḡde āşınā ét* (CH 6)

cüft ét- < F. *cüft* “eşi yapmak”.

Kişiler ola ḡurşīdünḡ ḡarīfi / Vazī´a cüft édeler ol şerīfi (Hurş. 5858)

cünbiş ét- < F. *cünbiş* “hareket etmek; eğlenmek”.

Nefs-i küll işitmesinden bil é yār / Zevḡ édüben cünbiş ét-di her ne var (İslMesn. 415); *Gör ´uḡārid cünbiş édiben gezer / Gördüğün işiddüğün her dem yazar* (İslMesn.

³²³ Tietze, *age*, c. 2, 111.

³²⁴ *age*, c. 2, 111.

430); *Her birisi turmadın cünbiş éder / Hâk ne yere emr éderse ol gider* (İslMesn. 453)

cür'et ét- < A. *cür'et* “cesaret ve atılganlık göstermek”.

Eger cür'et édüb bahādurlık [éderse delüdüdür dèrler.] (MrzTerc. 43a-1)

çābük-süvārī ét- < F. *çābük-süvārī* “ata iyi binmek”.

Çün édem harbde çābük-süvārī / Piyāde eyleyem sām-ı süvārī (CH 3799)

çāk ét- < F. *çāk* “yarmak, yırtmak”.

Çü sezmiş lālenüñ bağırı karasın / Delürmiş gönçe çāk étmiş yaqasın (Hurş. 1327); *Qalanı ger yaqalar étdiler çāk / Bu kendüzin be-küllī eylemiş hāk* (Hurş. 1658); *Münāfıkuñ cigeri bil ki anda oldu kebāb / Ki aya kıldı işāret yaqasın étdi çāk* (NesDiv./G 219-11); *Başını kesdi vü étdi tenin çāk / Qanından lāle-zār oldu ruḥ-ı hāk* (CH 1568); *Edā étdükde işbu nazmı şekker / Tonın çāk étdi gül gibi semen-ber* (CH 2219)

çāk-dāmen ét- < F. *çāk*, F. *dāmen* “eteği yırtılmış bir hāle getirmek; hakir bir hāle getirmek”.

Hemīşe gül gibi aduñ pāk-dāmen / Hevā niçün seni étdi çāk-dāmen (CH 2493)

çapa ét- < T. *çapa* < T. *çap-* ? “koşturmak, hızlı hareket ettirmek”.

Çū at çapa édiben şeh-süvārī / Piyāde eyleye Sām-ı süvārī (CH 3630)

çāra ét- < bk. *çāre ét-*.

çāra-sāzī ét- < F. *çāre-sāzī* “çare bulmak”.

Bu miḥnet derdine ét çāra-sāzī / Nüvāda rāst étgil çeng-sāzı (CH 4106)

çāre ét- / çāra ét- < F. *çāre* “yardım etmek; yol ve çözüm bulmak; ayrılmak”.

Ben bununıla müdārā édeyin / Bu işe mekr ile çāre édeyin (VG 285); *Kığırdı dayasın dèr é nigārın / Baña bir çāre ét bu gün ü yarın* (Hurş. 560); *Bu aḥvālin aña bildüreyin. Ola kim çāre [édüb bununı def'ine bir çāre bula.]* (MrzTerc. 44a-6); *Kişi tuymadın çāre etmek gerek / Turup tüzcek odaña gitmek gerek* (SN 1925); *Derdünje dèrler deva étgil ne çāre édeyin / Çün beniüm derdüüm ne durur bilmedi aşlā tabīb* (CH 3187); *Ben andamısam çāreler édedüm / Ki kırtaradum aladum gidedüm* (SN 2543)

çāre dermān ét- < F. *çāre*, F. *dermān* “yardım etmek”.

Geldi anası dēdi noldı saña / Çāre dermān ēdeyüm şāyed saña (KY.b. 325)

çekişik ét- < T. *çekişik* “çekişmek, atışmak”.

[Ve eger vakf] içinde çekişik etseler musulmānlar hākiminden bir hākim [aņa hüküm kılrsa revā olur.] (KG 118a-7)

çenber ét- < F. *çenber* “çenber gibi yapmak, etrafında dolamak”.

Nite kim ceyb bigi tendedür ser / Ėdem ‘ışkuñ ipin boynuma çenber (CH 2568)

çeng ét- < F. *çeng* “çalıp eğlenmek”.

Nice kim sāza āheng ēdelerdi / Düzilüp çeng ile çeng ēdelerdi (Hurş. 6383)

çengāl ét- < F. *çengāl* “pençe atmak, saldırmak”.

Hizebr çeng uzadup ētdi çengāl / Dutup uşatdı ne varsa per ü bāl (CH 3697)

çerçilik ét- < F. *çarçī* < Mo. *carçi* krş. E.T. *çert+çi*³²⁵, T.+lik “seyyar satıcılık yapmak”.

Aldı ol tablayı götürdi gider / Girdi şehr içinde çerçilik ēder (MV 698)

çevüklük ét- < F. *çābük*³²⁶, T. + lik “çevik ve cevval davranmak”.

Gerek şindi ben bir çevüklük ēdem / Ki kırtılır isem yüz uram gidem (SN 2414);

Gerek dīlkü bigi çevüklük ēdem / Azıdam bu iti vü öte gidem (SN 3269)

çok ét- / çoğ ét- < T. *çok* “arttırmak, çok olmasını sağlamak”.

Yandugumu görüben gözüm başuma şu şaçar / ‘Ayn-ı insāniyyetinden kim haķ ētsün

çok yaşın (CH 537); *Cezālar cānuna hōd çoğ ēdem ben / Şoñ uci ‘ibret ile yoğ ēdem*

ben (Hurş. 5219); *Ŧutup nāz-ıla aldı yanına Efser / Çoķ ētdi bñsehā ber-çeşm ü ber-ser* (CH 3457)

dād ét- < F. *dād* “ihsanda bulunmak; adaletli ve doğru olmak”, krş. *‘adl dād ét-*

Atam kim kamulara dād ēder bol / Ne kılam ben zā ‘ife güç ēder ol (Hurş. 7665);

Hākuñ halkına dāyım dād ēderdi / Cihāni ‘adl-ıla ābād ēderdi (CH 427)

dağdağa ét- < A. *dağdağa* “ses yapmak”.

³²⁵ Tietze, *age*, c. 2, 192.

³²⁶ *age*, c. 2, 171.

...ol ağan şu şovuk ve koyu ola ve burunu dağdağa éde. (EM 46a-10)

dahl ét- < A. *dahl* “karışmak”.

*İnceden incedür bu söz fe ‘teberü ki kendüden / Dahl edemez bu mantıka her kişinün
‘ibāreti* (NesDiv./G 418-6)

dār ét- < F. *dār* “asmak”.

Boğa han eydür édün Zaygamı dār / Şara karşı ki görsün yār u agyār (Hurş. 5259);
Zülfün görelî müdām rindem / Manşūr oluram ki dār edersen (NesDiv./TB-2 VI-11)

dār gīr ét- < F. *dār*, F. *gīr* “kavga etmek, savaşmak”.

Ƙırdılar anları édüp dār u gīr / ‘Avret ü oğlan Ƙamu étdiler esīr (TMAO 188); *Étdi
Tālūtı olara HāƘ emīr / Kim édeler düşmen ile dār u gīr* (TMAO 206)

dāstān ét- < bk. *destān ét-*.

da ‘vā ét- < bk. *da ‘vī ét-*.

da ‘vet ét- < A. *da ‘vet* “çağırmaq”.

...delāletine ve terbiyetine ve hāƘƘa da ‘vet étmege buyurıldılar. (KKMU 106a-4);
Uçdı ol Ƙuş geldi andan cennete / Cennet anı da ‘vet éder ni ‘mete (Fakr. 244 / 71);
Anı vėrbidi ki édüp ‘özr-ħ’āhī / Éde da ‘vet serā-bustāna şāhı (CH 1277); *Düşdüm
hayāl-i zūlfine ey müttekī meni / Tesbīha da ‘vet étme ki zūnnāra düşmişem*
(NesDiv./G 258-3); *Firdevse meni da ‘vet éden zāhide söyle / Ol tikene göz tikme ki
gūlzārumı buldum* (NesDiv./G 272-5); *Nāmūsa meni da ‘vet éder nāşih u nāme / Éy
ħ’āce neder ‘āşih olan neng ile nāmı* (NesDiv./G 412-9)

da ‘vī ét- / **da ‘vā ét-** < A. *da ‘vī* “iddia etmek, iddialaşmaq; dava gütmek”.

Eyā da ‘vī éden ki vardur bilüm / Gözüm görür [ü] uşda söyler dilüm (SN 84); *İşka
da ‘vī éder ü bir şu ‘leden / Her yaña Ƙaçar zehī ‘ayn-ı haƘā* (CH 2051); *Biz kelām
idük ezelden nuƘ ile bulduƘ vücūd / N’eylerem da ‘vī édüp zāhid bes esmāsında men*
(NesDiv./G 346-3); *‘Aşih olmaz kim ola ol nā-dürüst / ‘İşkıla kim da ‘vā éder oldu
mest* (KY.b. 744); *Ança kişiler da ‘vī-i İslām éder ammā / Tek arada bir haƘ ile
zūnnār bulunmaz* (NesDiv./G 178-4)

dāyim ét- < A. *dā’im* “devamlı ve sürekli olmasını sağlamak”.

HāƘ etsün şer ‘bünyādını Ƙāyim / Şehin-şāh-ı cihānı ‘adl-ıla dāyim (CH 234)

dāyire ve şahmāt ét- < A. *dā`ire*, F. *şāh*, F. *māt* “satrançta çember yapmak ve şahmat edip yenmek”.

Bir dāyire ve şahmāt eder ki hezārruḥ ve pīl `āciz kalur. (MrzTerc. 50a-7)

def` ét- < A. *def`* “ortadan kaldırmak, gidermek”.

Gitme dēyü şāh nice kim men` eder / Pādişāhuḥ sözini ol def` eder (VG 1516); *Ḳattāl issi otlar yemiş kişiye içürseler ziyānın giderür, def` eder.* (EM 20a-6); *Mazlūmdan şerri def` edem.* (KKMU 85a-5); *Ol ki kaşd edenı def` ede[bilür ola.]* (KKMU 65a-1); *Düşdüm lebün vişāli meyinden ḥumārına / Gel gel hem ol şerāb ile def` ét ḥumārımı* (NesDiv./G 446-10); *Ëy dūnyenüñ meyinden ulaşan ḥumārına / Işkuñ şerābın iste ki def`-i ḥumār eder* (NesDiv./G 83-10)

defn ét- < A. *defn* “gömmek”.

H`ācem öldi defn edelüm biz anı / Bunlar eydür ki eyit ḥōcañ kanı (VG 1585)

delālet ét- < A. *delālet* “yol göstermek, kılavuzluk etmek; işaret etmek, bir şeyin tanığı olmak”.

Nārencī: nārenc gibidür katı issilige delālet eder. (TM 68¹³); *Pādişāhu dem-be-dem ḥayrāta delālet ede.* (KKMU 81a-5)

delil ét- < A. *delil* “yol gösterici yapmak”.

Dēdi imdi vaḳt oldı gidelüm / Bir kılavuz gerek delil edelüm (KUC 171)

delü ét- < T. *deli* “delirtmek”.

Ger sen dilemez sen, kim bēni delü ede sen, / ol ay yüz ile gündüz damda nişe gezer sen? (SVManz. IX-10)

dem-sāz ét- < F. *dem-sāz* “arkadaşı ve dostu yapmak”.

Kebüter edemez ol yaña per-vāz / Kimi edem ben saña varmağa dem-sāz (CH 3054)

dem-sāz maḥrem ét- < F. *dem-sāz*, A. *maḥrem* “dostu ve sırdaşı yapmak”.

Seni étdüm göñlüme dem-sāz u maḥrem / Senüñ-ile éderem meşveret hem (CH 988)

deng ét- < F. *deng* “şaşkın ve sersem bir hāle getirmek”.

Ḳanı ol sāz ile āheng edenler / Ḳanı ol uşşı `aḳlı deng edenler (Hurş. 3646)

der-āgüş ét- < F. *der-āgüş* “kucaklamak, sarmak”.

Çü şefkat kanı der-hāl eyledi cūş / Şehenşāh êtdi Hurşīdi der-āgūş (Hurş. 1043)

derc êt- < A. *derc* “arasına sıkıştırmak; toplamak, biriktirmek”.

Bir iki dānesin harc êtmış idi / Kalandın kendüde derc êtmış idi (Hurş. 3277); *Büdürce ki anda derc itdüm cevāhir / Mübārek eylegil şaha ê kādīr* (CH 44); *Ne tazmīn gendü naqdından êdüp harc / Şanem bu şī ‘ri êtdi nāmede derc* (CH 3182); *Gerek bu işde ‘aklı derc êtmek / Zer-i bī-hadd ü gevher harc êtmek* (CH 3309)

derd êdin- < F. *derd* “derdini, sıkıntısını düşünmek”.

Bu şehir içinde şimdi bir göñül yoķ / Ki beni derd êdinmekden ola toķ (Hurş. 3588)

derdimend êt- < F. *derd-mend* “dertlendirmek, dertli bir hāle getirmek”.

Kimüñ kim yādına geldi bu efkār / Dili êder derdimend ü cānı evkār (CH 3771)

der-h^vāst êt- < F. *der-h^vāst* “istemek, dilemek”.

Niçe kim êtdi-y-ise māh der-h^vāst / Anuñla êtmedi muṭrib perde-i rāst (CH 2249)

derhem êt- < F. *derhem* “incitmek, muztarip etmek”.

Benefşe bil bu derd-ile durur ḥam / Güli bu derd êtdi böyle derhem (CH 3772)

dermān êt- < F. *dermān* “çare bulmak”, krş. *çāre dermān êt-*.

Ne bilem daḥı ne dermān êdem ben / Meger kim cānumı ḳurbān êdem ben (Hurş. 2548); *Çü Ḥaķ derdine dermān êtmış idi / Bizümlle ‘ahd ü peymān êtmış idi* (Hurş. 7082)

ders êt- < A. *ders* “ders vermek”.

Şeyḥ ağzı sırrından bize çoḥ nükte ders ider velī / Bir noķtadur aşlı hemīn niçe ki tekrār eyleyem (NesDiv./G 286-6)

dert-gīrlık êt- < F. *derd-gīr*, T. +*lık* “derdini, acısını tutmak, paylaşmak”.

Melik eyitdi benim gerdankeş dōstlarım vardur. Ḥācet vaktında seni saklayub dert-gīrlık [êderler.] (MrzTerc. 11a-10)

destān êt- / dāstān êt- < F. *destān* “hikāye etmek, anlatmak”.

Bu fikr ile her birisi gitdiler / Yemen’de bunu dāstān êtdiler (SN 599); *Ḥaķ maña söyle dēyü emr êtdi hem de söyledüm / Sözümi destān êdüp ‘ālemde tekrār êtdiler*

(NesDiv./G 156-5); *Nazar  t g r niced r dehr h lı / Ne dest nlar  der g r cerh Z l'ı*
(CH 2947)

dest-g rl k  t- < F. *dest-g r*, T. +*lik* “yardımcı olmak, elinden tutmak”.

[*Derv şlere ve*] *‘iy lmendlere şadağalarından ve nafağalarından dest-g rl k [ de.]*
(KKMU 35b-2)

dev   t- < A. *dev * ‘ care bulmak”.

Derd ne d rler deva  tgil ne   re  deyin /   n ben m derd m ne durur bilmedi aşl 
tab b (CH 3187); *G l y z n şem ‘ine uğrar h nda bir perv ne var / H ş dev -yı s z*
 der d  ‘im nev -yı ‘andel b (NesDiv./G 16-8)

devr  t- < A. *devr* “d nmek”.

Miz c dur bu kuşun bell  n r  / D n   g n devr  der yokdur kar rı (Hurş. 1224); *  *
m h u mihr bir kaç devr  tdi / Gece g nd z geliben g r  gitdi (CH 2711)

devr n  t- < A. *dever n* “d n p dolaşmak”.

   devr n  tdi g r   arh-ı atlas / İletdi ğarba Hind  şarka  erkes (Hurş. 4765); *Ay*
u g neş c mle yıldız t rmadın devr n  der / ‘Aşık olmuş dosta gider ‘ışk atın ‘olmuş
s v r (İslMesn. 130)

deyr  t- < A. *deyr* “kilise, manastır h line getirmek”.

Rev kını Mes h  tm ş-idi deyr /  derdi enc m bur cında anuğ seyr (CH 1349)

dır z  t- < F. *der z* “uzatmak, uzun tutmak”.

Muhtaşar k l  tme k şsa ‘ı dır z / Kırk m b riz  ld r r ol ser-fir z (VG 497);
H d y  sahibini ser-fir z  t / Sa ‘adet birle ‘ mrini dır z  t (CH 4798)

didim didim  t- < T. *didim* “didik didik etmek”.

Y le emr eylerse kim  de yim / Tağı y n bigi  de didim didim (SN 5)

diger-g n  t- < F. *diger-g n* “bozmak, değiştirmek”.

Acı s z d se saña bir turş-r  / Anı n ş  t dige-g n  tmegil h  (CH 4728)

dil-bend c n-peyvend  din- < F. *dil-bend*, F. *c n-peyvend* “g nl n  bağlayan ve
kalbine dokunan biri olarak kabul etmek”.

Huşuş  bunu kim ferzend  dindi / D n p dil-bend   c n-peyvend  dindi (Hurş. 5854)

dil-efrüz ét- < F. *dil-efrüz* “gönül aydınlatan bir hâle getirmek; gönlü aydınlatmak”.

Bu söz içinde zerrîn meş‘al-ı nûr / Çıķıban êtdi âfâķı dil-efrüz (CH 2065); Nice kim şem‘ üzre dil-efrüz / Êderdi sâķilerle şâm tâ rüz (CH 3551)

dilek ét- < T. *dilek* “istemek, dilemek”.

Ne benümçün dilemege varurlar / Ne hōd dilek êderlerse vërürler (Hurş. 2009); Saņa dilek êde geldim ben bunı / Dîn yolında ķaravaş olan canı (Kz Dest. 207)

dil-figār ét- < F. *dil-efgār* “gönlünü yaralamak, gönlü yaralı bir hâle getirmek”.

Gāhī meni h‘ār u zār êdersen / Geh zehr ile dil-figār êdersen (NesDiv./TB-2 VI-1)

dil-hōş ét- < F. *dil-hōş* “rahatlatmak”.

Bëllerine şer‘ menķülini ķıldılar kemer / Pes tarīķatda ki dil-hōş êtdiler dervīşler (NesDiv./G 158-3)

dilr ét- < F. *dilr* “küstah durumuna düşürmek”, krş. **ħarīş dilr ét-**.

...ħalkı mezmüm yere dilr êtmezler. (KKMU 103a-1)

dilrlik ét- < F. *dilr*, T. +*lik* “küstahlık etmek”.

[...mezmüm yerlerde] ve ma‘şıyyetde dilrlik êderler ve ta‘aşşuba dururlar. (KKMU 101b-9)

dil-nüvāzī ét- < F. *dil-nevāzī* “gönül okşayıcı olmak”.

Gehī tihū-le êderdi dil-nüvāzī / Gehī mār-ıla êderdi mühre-bāzī (CH 2779)

diri ét- < T. *diri* “diriltmek”.

Kim cānını ‘ışķ ile diri êde, / hem nūrından bu ķaranulıķ gide, (SVManz. II-69)

dirīg ét- < F. *dirīg* “esirgemek”.

Bu toprağı dirīg êtme gözümnden / Bu ma‘nīyi irag êtme sözümnden (Hurş. 266); [miskāl zerre vaķtlaruñ] tağyirinde ve tebdilinde sa‘yı dirīg êtmeye. (KKMU 63b-2); Cānum ‘aşıķ çoķdur saņa / Cür‘a dirīg êtme baņa (Elf. V-7)

dirlik ét- < T. *dirlik* “yaşamak, geçinmek”.

Ki göñlüm düzedür ü birlik êder / Ya fırsat gözedür ü dirlik êder (SN 4310); [Bunlaruñ] ortasında pādīşāh fıskla ve fücür-ıla ve zulm-ıla dirlik êde. (KKMU 41a-

9); *Biz hemîşe sizünj himâyetünüzile dirlik éderüz.* (MrzTerc. 30a-10); *Halâyık birbiriyle eylük ve ihsân birle dirlik étsünler.* (MrzTerc. 39b-14)

dōst édin- < F. *dōst* “birini sevgilisi, dostu hâline getirmek”.

Dördüncü tevekkül étmegi dost édindi. (FTefs. 5b); *Şu resme dōst édingil Tangrı’yı sen / Ki ayruğın bilesin cümle düşmen* (KKMU 23a-1)

dōstlık ét- < F. *dōst*, T. +*lık* “arkadaşlık yapmak; dostça davranmak”, krş. **vefādārlık dōstlık ét-**.

[Ëy cuvānmerd ben saña ihlās] birle dōstlık édüb... (MrzTerc. 64a-7)

dōşek ét- < T. *dōşek* “yatak hâline getirmek”.

Etmegine dağı katmadı idām / Hem haşır étmişidi dōşek müdām (İslMesn. 157)

du‘ā ét- < A. *du‘ā* “Allah’a yalvarmak”.

Allāh Te‘ālā’nun feriştehlere vardur dervîşlere du‘ā éderler ve kıyāmet güninde şefā‘at éderler. (HE 17a); *Oğunduğca gerek kim yād édesin / Du‘ā édüp cānumuz şād édesin* (KEMŞ 329); *Büt-i zībāya étđi çok du‘ālar / Şanem dağı étđi aña çok senālar* (CH 2437)

dūd-endūd ét- < F. *dūd-endūd* “dumanlı bir hâle getirmek; gamlı, kederli bir hâle getirmek”.

Çü faşd eyledi bir āh étđi pür-dūd / Yeri gök gibi étđi dūd-endūd (CH 2509)

dūd-nāk ét- < F. *dūd-nāk* “dumanlı bir hâle getirmek”.

Āhenīn göñüllüye étmez eşer āhum velī / Dūd-nāk éder felekleri bu āh-ı āteşīn (CH 542)

duḡānī ét- < A. *duḡān*, F. +*ī* “dumanlı bir hâle getirmek”.

Vërem tūfāna giryeyle cihānı / Édem āh-ıla gög yüzün duḡānī (CH 3172)

duḡūl ét- < A. *duḡūl* “içine girmek”.

[Kābin] vācīb olur ve eger duḡūl étmedük olsa hīç nesne vācīb [olmaz.] (KG 73a-15)

dumağı ét- < T. *dumağı* “grip, nezle etmek”.

...ağrıdur ve dumağı éder ve cimā‘ şehvetin keser. (EM 33b-3)

dūr ét- < F. *dūr* “uzak tutmak, uzaklaştırmak”.

*Sézerdüm āhır ol cāzū gözün̄den / Ki gözüm dūr édiserdür yüzün̄den (Hurş. 5414);
Tūrī perde étd'āna bir şū 'le nūr / Kırbdan bir sözi étdi bunu dūr (Mirac. 241)*

düğün ét- < T. *düğün* “düğün, toy yapmak”.

*Yā Hilāl şimdi gerek Gülşāhı siz / Dügün édüp Varķaya tīz véresiz (VG 350);
Bağruma urduñ düğün ğayr ile étdüñ düğün / Yère bırakduñ bu gün ğayret ü 'ār eyle
mi (Hurş. 7266)*

dür-fişānī ét- < A. *dürr*, F. *-feşānī* “inci dağıtmak”.

Şabā çün kim éderdi dür-fişānī / Kılurdi rāyihayla tāze cānı (CH 492)

düriş ét- < T. *düriş* “çalışmak, çabalamak”.

Gücün̄ yétdügince düriş eyle ét / Ki eksülmesün̄ āna hīç etmek ét (SN 5455)

dürüst ét- < F. *dürüst* “doğru ve düzgün olmasını sağlamak”.

Eger toğru dilersen şanuñı sen / Dürüst étgil yakīn imānuñı sen (Hurş. 308)

düşmen édin- < F. *düşmen* “düşmanı hâline getirmek”.

Biz sizün̄ sevün̄üzden dükeli siba 'ı düşmen édinmişüz. (MrzTerc. 30a-12)

düşmen-şikār ét- < F. *düşmen*, F. *şikār* “av hâline getirmek ?”

*Tāvūs-ı rüz niçe ki ura celve ser-ķadin / Haķ çetrün̄ün̄ hümāsını düşmen-şikār éde
(CH 318)*

düşvār ét- < F. *düşvār* “zorlaştırmak”.

Sen édersin saña her işi düşvār / Ve-ger ne āsānlıg-ıla āsān olur ķār (CH 4721)

eblehlik ét- < A. *ebleh*, T. *+lik* “akılsızlık ve ahmaklık yapmak”.

Cühūda dađı döndi vü eyle dēr / Ki eblehlik étme vü ögün̄i dēr (SN 3144)

edā ét- < A. *edā*’ “borç veya borç gibi olan herhangi bir şeyi ödemek, yerine getirmek”.

*...farīzaları ve sünnetleri edā étdüğinden şonra... (KKMU 47b-8); Edā étdükde işbu
nazmı şekker / Tonın çāk étdi gül gibi semen-ber (CH 2219); Namāz edā éde ol
murdār ton [birle.] (KG 28b-14); Dökiben cür'adan yākūt-ı aħmer / Edā étdi bu şı 'ri
anda server (CH 2598); Hemān kim bu sözi étdi edā şāh / Nedür maķsūd bildi anı ol
māh (CH 3464)*

edeb ét- < A. *edeb* “edepli ve tedbiyeli davranmak”.

Pes ‘azîz-i men her bir kişiyeye üç yüz ferîşte mü’ekkeldür bunca ferîştereler arasında edeb etmezsin kanı ferîşterelerine inandığın. (Makl. 11a)

edepsüzlük ét- < A. *edeb*, T. +*süzlük* “edepsizce ve terbiyesizce davranmak”.

Edebsüzlük ger êtdüm dutmağul tağ / Ğarîbem aña bakma hâlûme bak (Hurş. 3555)

efğân ét- < F. *efğân* “ıztırap ile haykırmak”, krş. *fiğân nâle efğân ét-*.

Gehî efğân eder kıllur ‘alâle / Gehî yırlar ki tirlâlen telâle (Hurş. 3918)

efsün ét- < F. *efsün* “sihir yapmak”.

Gözi ol cādû-y-ıdı ki êtse efsün / Êderdi cânı vâlih ‘aklı mecnûn (CH 506)

eksük ét- < T. *eksük* “eksik etmek”.

Şimdiden gerü her gün ol kadar kim gücüm yeter eksük êtmeyem. (MrzTerc. 32b-6)

elem ét- < A. *elem* “keder ve acı vermek”.

Bir yalunuz dîne ol dikdi ‘alem / Kimsene êdemedi aña elem (İslMesn. 163)

elhân ét- < A. *elhân* “nağmeler ve ezgiler yapmak”.

Nevâ-ger kerlere eyle oldı fermân / Ki ol meclisde êdeler hûb elhân (CH 2122);

İçümde olduğıçün bu âteş ü süz / Êderem her gece elhân-ı dil-süz (CH 604)

emânet ét- < A. *emânet* “güvenilir birisiyle başka birine bir şey göndermek”.

Uş gidersin şimdi yârümden yana / Bir emânet êdeyim işit saña (MV 433)

emel ét- < A. *emel* “arzulamak”.

Gel bu dünyâyı birağ êtme emel / Ger varayın diriseğ eyle ‘amel (İslMesn. 2197)

emîn ét- < A. *emîn* “kötü durumdan uzaklaştırmak, emniyetli duruma getirmek”.

Tasadan emîn êder. (EM 33a-8); *‘İzzet (ü) rahmet gelür bir tağrıdan / Kıllarını emîn êder kayğudan* (KY.b. 1586)

emîr ét- < A. *emîr* “bir kavmin, bir şehrin yöneticisi yapmak”.

Niçe düşmişlere oldı destgîr / Niçeleri êtdi yoğsulken emîr (TMAO 141)

emr ét- < A. *emr* “iş buyurmak”.

Naḥ [u] nesīc bēzedüğüñ tenlere / Emr edeler ki yēye ilanlara. (ŞH.e. 43); Her birisi tırmadın cünbiş eder / Hāk ne yere emr ederse ol gider (İslMesn. 453); Hāk maña söyle dēyü emr etdi hem de söyledüm / Sözümi destān edüp ‘ālemde tekrār etdiler (NesDiv./G 156-5); ‘İlm ehlerinden kimsene emr-i ma ‘rūf edemeye. (KKMU 41b-2)

emr nehy ét- < A. *emr*, A. *nehy* “(tasav.) doğru kabul edilen şeyleri yapmak ve tavsiye etmek, yasak kabul edilen şeylerden kaçınmak ve men etmek”.

[Belki eksük narḥ] vērmege meyelānı ola ve emr-i ma ‘rūf ve nehy-i münker etmeye. (KKMU 111b-4)

endīşe ét- < F. *endīşe* “düşünmek; korkmak”.

Çün endīşe ederdi la ‘lın anuḡ / Ederdi terkini ‘akluḡ u cānuḡ (CH 700); [Pes ol kişi kim bir mazlūmuḡ] evcügezin zulmile ala ve andan endīşe edüb saḡlanmaya, hergiz belādan emīn olmaya. (MrzTerc. 22a-11)

es ét- < T.? *es* “fayda etmek”, krş. **aşşı ét-**.

Es etmeye malın senin hoş olmaya ḡālin senin / Nesnermaya elin senin ger sunmadınsa el elā (MevlTŞr. I-9)

esb-bāzī ét- < F. *esb-bāzī* “at oynaticılığı yapmak”.

Biniben tüz ü ser-keş esb-i tāzī / Ede lüm anuḡ-ıla esb-bāzī (CH 3632)

eşer ét- < A. *eşer* “etki etmek, iz bırakmak”.

Evvel eydelüm nübüvvetden ḡaber / K’ede Mi ‘rācuḡ sözi cāna eşer (Mirac. 17); Āhenīn göñüllüye etmez eşer āhum velī / Dūd-nāk eder felekleri bu āh-ı āteşīn (CH 542); Eşer edüp içene sāḡar u mey / Nidā-y-ı eş-şabūḡ erdi pey-ā-pey (CH 474); Bu kāfir küfrine fermān / Eşer etmez oḡa ḡur ‘ān (İslMesn.1082)

esīr ét- < A. *esīr* “tutsak etmek”.

‘Avret oḡlan bulduḡın etdi esīr / Ḳırdılar bākī ne var bernā vü pīr (TMAO 59); Ol cihāna gitmege ceḡd ü cihād etmege / Cānları esretmege ‘ışkı müdām eyledi (EflŞr. III-4)

esrār ét- < A. *esrār* “gizlemek, gizli tutmak”.

Sırrını fāş etme yāruḡ ēy Nesīmī epsem ol / Niçün ol esrārı Hāk ‘ālemde esrār etdi uş (NesDiv./G 209-7)

eşk-bārī ét- < F. *eşk-bārī* “ağlamak”.

Eger biñ yıl éderseñ eşk-bārī / Yayılmaz nuşa-i taķdīr-i bārī (CH 2336); *Nedür bu nāle vü feryād u zārī / Niçe gözlerden étmek eşk-bārī* (CH 4475)

evkār ét- < F. *evkār* “yerinden kalkamaz ve kötürüm bir hāle getirmek”.

Kimünj kim yādına geldi bu efkār / Dili éder derdimend ü cānı evkār (CH 3771)

eylük ét- < T. *eylük* “iyilik yapmak”.

Kendü lutfından Melik Muhsin saña / Eylük étđi bu midur ‘ivaz aña (VG 1329); *Cihānda eylüg éden bulur eylük / Yavuz tarh eyleyen yavuz çeker yük* (KKMU 38a-2)

eyvāh ét- < F. *ey*, A. *vāh* “üzücü ve kötü bir durum karşısında eyvah demek”.

İçine düşđi bir od ki anı düzeħ / Görürse düşde yanup éde eyvāh (CH 3510)

eyyām ét- < A. *eyyām* “zamanını, günlerini geçirmek”.

Bu kamu miħnet-ile ki éder eyyām / Nedür başuñda sevdā-y-ı dil-ārām (CH 601)

ezber ét- < F. *ezber* “zihinde tutmak”.

Oķ atımı ‘Aliden öñdin gider / Yedi muşhaf Kur’anı ezber éder (KD. 49)

faħr ét- < A. *faħr* “övünmek”.

Ya’ni Resül ħazret buyurđı ki Ħaķ Te’ālā beş kimseyle meleklerle faħr éder. (HE 12b); *Ķızı ister ki sizden faħr éde bel / Sizünj ‘arunuz anuñ faħrıdur ol* (Hurş. 5299); *Yakıcıdur yakmağ-ile faħr éder / Her neye bakarısa ol kaħr éder* (İslMesn. 2392); *Firāş ü mefrişe faħr étme ‘aşıķ ol ‘aşıķ / Ki ‘aşıķuñ eşiginde melik durur ferrāş* (NesDiv./G 206-9); *Sen ħ^vāce-i dehrem dēyü faħr étme faķır ol / Dervīş olamazsan yüri sulţān olamazsan* (NesDiv./G 342-2)

fāl ét- < A. *fāl* “bazı usullerle insanın talihine ait şeyler söylemek”.

Elinden Ķayşer’ünj içdi anı Cemşīd / Anı fāl édüp oldı dil ber-ümmīd (CH 3555)

fānī ét- < A. *fānī* “yok etmek”.

Fānī ét menligi Nesīmī bu gün / Ki bulasan vişāl-i ‘ayn-ı beķā (NesDiv./TB-3 VII-8)

fāriğ ét- < A. *fāriğ* “rahat ettirmek; vazgeçmek, çekilmek”.

(Eger dizinden) aşığa gönlin fāriğ étse revā olur. (KG 45a-4); *Dēdi aña naķķāş kim sen bunı / Eyü dēdüñ ü fāriğ étdüñ beni* (SN 2721)

farķ ét- < A. *farķ* “ayırmaq; ayırt etmek”.

Tatmağun gözi ağızdur gevdede, / dathuyı açıdan ol gey farķ éde. (SVManz. II-79); Zirā bir kimesne Raħmānīle şeytānīyi farķ étmedi kendözün bilmeyince Çalap Te ‘ālāyı daħı bilmez. (Makl. 33b); Muķadderdi ki anı ğarķ édeydi / Hāķı bātıldan anda farķ édeydi (Hurş. 1087); Şu yüz kim ğülefden édilmezdi farķ / Lülüfer bigi oldu şu içre ğarķ (SN 1446); Çü ‘işķun deñizinde sen üşte ğarķ / Neye olur ise yapış étme farķ (SN 1757)

fāsıd ét- < A. *fāsıd* “bozmaq”.

Bunlardur ki ‘ilmün yüzi suyın dökerler ve ğalkun irādetini fāsıd [éderler.] (KKMU 102a-1)

faşl ét- < A. *faşl* “ara vermek, ayırmaq”.

Sözi faşl étdi ayruk bābdan ol / Aña bu bābdan çün bulmadı yol (CH 2921)

fāş ét- < F. *fāş* “meydana çıkarmak, ortaya çıkarmak, bildirmek”.

Dirġā ne yere kim gidiserler / Adumı ‘āleme fāş édiserler (Hurş. 1534); Çünkü mahfıdür ğaķıķat[t] éy Nesīmī söyleme / Epsem ol fāş étme kim yolda nice ğüm-rāh var (NesŞr.G.a. 4-11); Açar yüzün ğörinür bir şüretde / Şıfatın fāş éder zātını gizler (EflŞr. IV-2)

fāyide ét- / fāyid ét- < A. *fā’ide* “fayda vermek”.

...lezic balğamdan ola fāyid éder. (EM 6b-2); Baş bert çıban ya uyuz ya ğiciyik gibi olsa fāyide éder. (EM 13b-3); ...döġüp ğanāzır başına yaķu eyleseler fāyide éder. (EM 31a-12); [Boğazdan ğan akıtmağıçün] fāyide éder. (TM 81¹⁴); [Eyegü] aġrısına yavlaķ fāyide éder. (EM 100²)

fażl ét- < A. *fażl* “iyilikte ve lütufta bulunmaq”.

Hakımsin ger ğınarsañ ‘adl édersin / Kerımsin yarlıġarsañ fażl édersin (Hurş. 98); Gör ne fażl étdi yine ol kār-sāz / Kim cihandan ğitdi ğış u ğeldi yaz (ElvŞr. IV-1)

fażllıķ ét- < A. *fażl*, T. +*lıķ* “boş ve gereksiz işler yapmaq”.

Hāķ Sübhane ve Te ‘ālā bunların hatāların ğıldan ğıla ğeçürdi yine yüzlerine urdı pes sen bunca fażllıķ édersin yüzine urmaya mı dērsin. (Makl. 11b)

fehm ét- < A. *fehm* “anlamak, idrak etmek”.

Fehm eder, kim Teñri gördi Teñriyi, / Teñri nūrıdur, ki sordı Teñriyi. (SVManz. II-23); Yel dokıundı gönlegi aldı gider / 'Arif oldur işbu sözi fehm eder (MV 167); Fikr ét göresin bu işi / Fehm ét yorasın bu düşi / Fānī evin uslu kişİ / Firdevs-içün vērür satar (Elf. XX-5)

fenā ét- < A. *fenā* 'yok etmek".

Eger artuğ sevse fenā eder ya 'ni ne kavmi kıala ne mālİ kıala. (HE 10a); 'İşğ durur varlığı étmek fenā / Kim anuñla bulunur 'izz ü bekā (CH 369)

ferāğat ét- < A. *ferāğat* "dinlenmek, istirahat etmek".

Ve dañı gerekdür ki çün şuğlından ferāğat éde. (KKMU 113b-7)

ferāhem ét- < F. *ferāhem* "toplamak, biriktirmek".

Besī lūlū dañı vü lāleler hem / Getürmiş-idi bile édüp ferāhem (CH 3330)

ferāmūş ét- < F. *ferāmūş* "unutmak".

Gördiler bu devri kim bir māh-ı kejdüm heft pīr / El çeküp andan ferāmūş étdiler dervīşler (NesDiv./G 158-2); Arada sāğar u mey édiben nūş / Kamu kayğuyı étdiler ferāmūş (CH 480); Melik dutmadı hīç ol sözlere gūş / İştüğüñ dañı étdi ferāmūş (CH 692); Dēdi Hürşīd é yār-ı dil ü hūş / Neçün étdüñ bizi böyle ferāmūş (CH 3228)

fermān ét- < F. *fermān* "emretmek, buyurmak".

Göñül bir pādişāhdur ki aña fermān / Édemedi edemez hīç sulţān (CH 691)

ferş ét- < A. *ferş* "döşemek, yaymak".

Ayağı tozın sürme édindi 'arş / Yüzün na 'lini altına étdi ferş (SN 138)

feryād ét- / **feryāz ét-** < F. *feryād* "bağırarak, yaygara çıkarmak", krş. **āh feryād ét-**, **āh nāle feryād ét-**, **bang feryād ét-**, **fiğān nāle feryād ét-**, **nāle feryād ét-**.

Sen bizi hoş bir gün istemeyesin / Anlara feryād edem demeyesin (VG 460); Zühre eger nāz u şīvesin göre / Düşe feryād édüp oda gire (MV 113); Feryād édüp gemici kıalur fiğān / 'Özr diler 'Alīden ol dīn eri (GBUS 517)

feryād fiğān ét- < F. *feryād*, F. *fiğān* "ıztırap ile bağırarak çağırmak".

Feryād u fiğān étme, é bülbül, dañı ağzuñ / Yum gönçe gibi, yine gülistān ére umma. (DehŞr. 32)

feryāz ét- < bk. **feryād ét-**.

ferzend êdin- < F. *ferzend* “evladı yerine koymak, evladı gibi görmek”.

Huṣūṣā buni kim ferzend êdindi / Dönüp dil-bend ü cān-peyvend êdindi (Hurş. 5854)

fesād êt- < A. *fesād* “bozmak, israf etmek”.

[Eger bir gişi bir gişiye] emānet vërse ve buyursa yègil içgil fesād êtme dèse... (KG 108b-15)

fesh êt- < A. *fesh* “bozmak”.

‘İṣka ezelde vèrmişem ücrete gönlümün evin / Şer‘ ile kimse tā-ebed fesh êdemez icāresi (NesDiv./G 422-9)

feth êt- < A. *feth* “zapt etmek, ele geçirmek”.

Güciyle il ü gün feth êtmış ola / Neyi kovdıysa èrmiş yétmiş ola (Hurş. 4457); *Bilecügi feth êtdi ol nāmdār / Eynegöl ile dahı Köprihişār* (TMAO 53); *Kim yürüye leşker ile ol nāmdār / Memleket feth êde vü şehri ü diyār* (TMAO 102); *Özine feth-i bāb êtgil hemîşe / Düāsın müstecāb êtgil hemîşe* (Hurş. 466)

fevt êt- < A. *fevt* “elden çıkarmak, kaybetmek”.

Her birisi Hāzret’e eyler niyāz / Gemide hiç fevt itmediler namāz (KUC 184); *Ṭā’atun fevt êtme ger şeytān seni yol azdurur / Kibleden döndürme yüzün neçe kim Zeyne’l- ‘Abā* (NesDiv./G 5-6); *Şabāh êrdükde fevt êtme şabūhı / Ki ömrün ol durur feth ü fütūhı* (CH 2345)

feyz êt- < A. *feyz* “suyun taşıp akması; ilim, irfan vermek”.

È ki senden feyz êdüp deryā-y-ı cūd / Buldı ol feyz-ile bu ‘ālem vüçüd (CH 150); *Pes nüfūs-ı cüzviy’anı nefis-i kül / Feyz êder söz rāzı neyse isde bul* (Mirac. 396)

fışk êt- < A. *fışk* “ahlaksızlık yapmak, hak yolundan çıkmak, Allah’a isyan etmek”.

Gèce gündüz tırmayıban fışk êder / Yolu fışkdur dāyime fışka gider (İslMesn. 756)

fidā êt- < A. *fedā* “uğruna vermek, kurban etmek”.

Benüm gözüm-ile görseydün anı / Fidī edeyidün yolına cānı (CH 347)

fiğān êt- < F. *fiğān* “ıztırap ile bağırip çağırarak”, krş. *feryād fiğān êt-*.

Muştafā êdiser ol demde fiğān / Muştāfā tācın yere ura revān (AK 269); *Fiğān êtdi feryād u āh eyledi / Başın götürüp ağlayup söyledi* (SN 645)

fiġān nāle efġān ét- < F. *fiġān*, F. *nāle*, F. *efġān* “inleyip baġırmak”.

Ol aradan kim ayrılıp giderler / Fiġān ü nāle vü efġān éderler (Hurş. 3871)

fiġān nāle feryād ét- < F. *fiġān*, F. *nāle*, F. *feryād* “inleyip baġırmak”.

Fiġān u nāle vü feryād éderler / Ol uçmak hūrisini yād éderler (Hurş. 1462)

fıkr ét- < A. *fıkr* “düşünmek, aklına getirmek”.

Kendü daġı bu ‘āleme ne ‘acz ve za’f-ıla geldüġin fıkr éde. (KKMU 49a-10); *Fıkr ét göresin bu işi / Fehm ét yorasın bu düşü / Fānī evin uslu kişi / Firdevs-içün vērür satar* (Elf. XX-5); *Nerges gibi ele cām al encāmı anma kim / Fıkr éden anı lāle-şıfat dil-fıkārdur* (CH 1847); *Ķan ağladı çū ‘ākıbetin fıkr étđi gül / Budur sebab ki anuġ cigeri tolı hārdur* (CH 1848); *Fıkr éderem ki yazayum zerrece ‘ışķ sırrını / Baġır midād ağaç kalem tās-ı felek devāt olur* (NesDiv./G 96-9); *Fitne göziñ ġumārını zāhir eger éder ise / Ağzına kim alur meyi kim daġı fıkr-i cām éder* (NesDiv./G 85-6)

fi’l ét- < A. *fi’l* “etki etmek; bir iş yapmak”.

Nite ki ġardal fi’l éder ol daġı ancılayın. (EM 31a-11); *Ĥaķ üzerine her ki ol fi’l éde toġru kāl éde.* (KKMU 10a-9)

fırār ét- < A. *fırār* “kaçmak, savuşmak”.

Ol maġalde çağırur ol nām-dār / Yā Ĥasan tırmanġ hemān édüñ fırār (GBUS 651)

fırāset ét- < A. *ferāset* “anlayışlı olmak, çabuk sezmeġ”.

Kişide çü ‘aķl ile devlet ola / Fırāset édüp işleri çoġ bile (SN 4551)

fitne ét- < A. *fitne* “fesatlık yapmak, bela ve sıkıntı vermek”.

Dutdı iblīsi ġulunc gör kim nēder / Bunlara ol bir daġı fitne éder (İslMesn. 2708); *Burķa’ı tarġ eylemişsen ey ġamer yüzüñden uş / Fitne-i āġır zamān étmek dilersen étmegil* (NesDiv./G 228-2)

fürķat ét- < A. *fürķat* “ayırmaġ, ayrı tutmaġ”.

Deldi şol ġamzeġ siġāmı cānuma kār étđi uş / Munca fürķat kim maġa bu çarġ-ı ġaddār étđi uş (NesDiv./G 209-1); *Fürķat étđi ya’ķūbı ol demde hemīn / İşidüp uşşı gider düşe yaķın* (KY.b. 1751)

fürşüde ét- < F. *ferşüde* “yıpratmaġ”.

Nedür her menzile ay gibi gitmek / Seferde cān u dil fürşüde étmek (CH 3946)

fürüzân ét- < F. *fürüzân* “parlak bir hâle getirmek”.

Toğuz eyvân düzetti vü yedi şem ‘ / Fürüzân etti tā rüşen ola cem ‘ (CH 59)

galebe ét- < A. *galebe* “çok olmak”.

Ya ‘nī şol vaqtın gerekdür ki menī galebe éde. (EM 62a-15)

ğam-güsâr édin- < A. *ğamm*, F. *-güsâr* “dert ortağı yapmak”.

Kimi kim tena ‘umda yâr édinem / Harîfüm bilem ğam-güsâr édinem (SN 5647)

ğamz ét- < A. *ğamz* “münafıklık etmek, koğulamak”.

Hatunlar anda remz étdüklerini / Şehe Hurşîdi ğamz étdüklerini (Hurş. 4231)

ğanî ét- < A. *ğanî* “zenginleştirmek”.

Ġanî éder gişiyi künc-i kanâ ‘at / Ola mı dahı bundan yég bizâ ‘at (CH 1651); Ġanî

étdi Ergânün-sâz nüvâlar / Kaşabdan geydi şekker çok kabâlar (CH 2161)

ğâret ét- < A. *ğâret* “yağmalamak”.

‘Aceb mi ‘ışkuñ étse ‘aklı ğâret / Ki olur ‘ışk ğâlib ‘akl mağlûb (CH 850); Zülfüñi

‘anber-feşân étmek dilersen étmegil / Ġâret-i dîn kasd-ı cân étmek dilersen étmegil

(NesDiv./G 228-1); Sünbülüh ebrinde yüzüh mâhını pinhân éder / Kâfîri islâma

çekmiş ğâret-i îmân éder (NesDiv./G 84-1)

ğargâra ét- < A. *ğargâra* “bir sıvıyı boğazda çalkalamak”.

Anuñ şuyıla ğargâra étseler boğaz ağrısın giderür. (EM 13a-6); Yaprağın kaynadup

ve şıkup boğaza ğargâra édicek boğaz ağrısına [müfîddür.] (EM 18a-8); Boğaz

şişine şuyın ğargâra étseler oñulda. (EM 23a-2)

ğarîķ ét- < A. *ğarîķ* “denize daldırmak, batırmak”.

Ġarîķ-i baħr-ı ğam etti meni bu şîve ile / Gelür teferrüc éder her zemân kırağından

(NesDiv./G 323-5)

ğarķ ét- < A. *ğarķ* “batırmak; boğmak; kuşatmak”.

Fir ‘avn ‘ı deryâya ğarķ étdüm. (Makl. 24a); Evvel göz görmekten ğarķ éder ikinci dil

söylemekden ğarķ éder. (Makl. 40b); Muğadderdi ki anı ğarķ édeydi / Haķı bâñıldan

anda fark édeydi (Hurş. 1087); Bu benüm kavmüm-ile gör nêtdi haķ / Cümle halkı şu-

y-ile ğarķ etti haķ (İslMesn. 1695); Gözüm yaşı beni ğarķ etti kana / Gérü hem kaşd

éder baş u câna (CH 626); Çün etti gün geçenüh çetrini ğarķ / Ufukdan oldu rüşen

rāyet-i şark (CH 1051); *Belā odına cān atdı senüñ-çün / Özin deryāda ğarķ étđi senüñ-çün* (CH 2259); *Göñlümün ğasreti göz yaşına ğarķ étđi meni / Munca ağlatma meni ey gül-i ħandān berü gel* (NesDiv./G 233-5); *Düzetdüm ışķ-ıla bu dāsitanı / Ki eder ğarķ-ı ħayā biñ gül-sitānı* (CH 368)

ğarķa ét- < A. *ğarķa* “suya batırmak, boğmak”.

Şu ğarķa eder ü topraķ çüridür / Yaķar yandurur od u yel ķurıdur (CH 4664)

ğarre ét- < A. *ğarrā*’ “güzel ve gösterişli bir hāle getirmek”.

Gişi kim ğarre ede anı efser-i zer / Ve-ger toprağa nerges gibi efser (CH 2117)

ğaşb ét- < A. *ğaşb* “zorla almak, zaptetmek”.

Eger bir gişi bir gişinün tavarın ğaşb étse... (KG 115b-9)

ğavğa ét- < F. *ğavğā* “kavga etmek; savaşmak”.

Öküş ğavğā étđiler ü oñdılar / Çü dün buçuğı olıcaķ diñdiler (SN 3481); *‘Avrat eyitdi: ya gel kapuyu aç, ğavğa étme yāñüz gendüzümü işbu kuyuya bırağurun.* (MrzTerc. 59b-1)

ğavş ét- < A. *ğavş* “suya dalmak”.

Buña bir beyt vardur remzüm içre / Eger ħōş ğavş ederseñ gemzüm içre (Hurs. 7363); *Belā bahırında ğavs étđi bu dil / Ve-līkin gevher étđi şoñra ħāşıl* (CH 4419)

ğaybet ét- / ğıybet ét- < A. *ğıybet* “kaybolmak; dedikodu yapmak, çekiştirmek”.

Ġaybet étmeyince senden bu vücūd / Nice ħāzır olısar saña şühūd (Mirac. 426); *Ġaybet étmek bigi ve bühtān ķomaķ bigi ve söğmek bigi...* (KKMU 32b-8); *Ġıybet étmekden dilünüz saklañuz / Yoħsa müzdün yazuğa döner anlañuz* (YZ 578)

ğaybet bühtān bahāne ét- < A. *ğıybet*, A. *bühtān*, F. *bahāne* “dedikodu yapmak, iftira atmak, kusur işlemek”.

[Anuñ] ħālin gözetmek kimseye ğaybet ve bühtān ve bahāne édüp [artuķ tama’ ederler.] (KKMU 111b-6)

ğayret ét- < A. *ğayret* “çalışmak, çabalamak”.

Lā-cerem bunlar daħı atlanalar / Ġayret édüp bize ķarşu duralar (VG 704); *Ķalmadı loķma bularda yemeye / Ġayret eder kimseye de demeye* (KzDest. 17)

ğazā ét- < A. *ğazā*’ “din uğruna savaşmak”.

...evvel gāzīlerdür ki Hāq yolına gāzā ederler ikinci dervīşlerdür ki kanā'at ederler.
(HE 12b); Yigirmi beş gāzā etmek sevābı / Ki bir hacc etmegün yēgdür sevābı
(KEMŞ 164); Dīn için etdi orada çok gāzā / Oldı gāzī olmağa adı sezā (TMAO 106)

gedāylik ét- < F. *gedāy*, T. +*lık* “dilencilik yapmak”.

[Bir kaç kalb akçe ve pul] cem' etmeg-içün ki menber başından gedāylik ederler.
(KKMU 101b-5)

geleci ét- < bk. *keleci ét-*.

gēñ ét- < T. *gēñ* “geniş ve rahat tutmak”.

Gör ol çābüük ne resme yeng ediser / Ki 'işret giñ ü şöhet teng ediser (Hurş. 3712)

genc edin- < F. *genc* “sahip olmak”.

Süciyi nerdi avı renc edinme / Dêrüp yohsullar āhın genci edinme (Hurş. 6908);
Altını gümüşi yıgdılar genc edindiler. (KG 57b-4)

gerdān ét- < F. *gerdān* “döndürmek, dolaştırmak”.

Yeri sâkin eder eflâki gerdān / 'Ukūl işinde anuñ zār u hayrān (CH 135)

gerdiş ét- < F. *gerdiş* “dönmek, dolaşmak”.

Nice kim gerdiş eder çerh-i gerdūn / Hōş olmaz kimsene andan meger dūn (CH 597)

germ ét- < F. *germ* “ısınmak; ısıtmak”.

Göñül bir gişiye etmiş durur germ / Ki anı izhār etmege komaz şerm (CH 784); Çūn
etdi meclisi germ āteş-i mey / Şeker göñüllere urdı sūziş-i ney (CH 3419)

geşt ét- < F. *geşt* “gezme, dolaşmak”.

Taḡrı 'ışkından bu cümle ādemi / Yögrüüşüben geşt ederler 'ālemi (APş.a. VI-1);
Dedi è kim cihānı geşt etdün / Bu bütlerden kimi gördün işitdün (CH 893)

gevher-efşān ét- / gevher-feşān ét- < F. *gevher-efşān* “inci saçtırmak”.

Melik Cemşid öninde ser-afşān / Olup ağzını etdi gevher-efşān (CH 1910)

gıbta ét- < A. *gıbta* “imrenmek”.

Seḡāña gıbta edüben felekler / Yaḡaların kıtur her dem bular çāk (İslMesn.195)

gıdā edin- < A. *gıdā* “yemek”.

...hāşşa ki semiz oḡlaḡ eti ve kuzı eti ve kiçi buzaḡu etin gıdā [edine]. (TM 34b-9)

ğıybet ét- < bk. *ğaybet ét-*.

gile ét- < F. *gile* “şikayet etmek”.

Niçe yıldır dèrilirüz biz bile / Sen beri gel bulardan étme gile (KzDest. 51); *Kişi şükri koyup édicek gile / Aña dostı ağlaya düşmen güle* (SN 4584)

girde pīç ét- < F. *girde*, F. *pīç* “kıvrım kıvrım ve dolaşık bir hâle getirmek”.

Ögümden buyidi geçen daħı hīç / İnanğıl beni étmegil girde pīç (SN 2050)

girift ét- < F. *girift* “tutmak, yakalamak”.

Edepsüzlik olur mest olan işi / Girift etmek gerekmez aña gişi (CH 2197)

giriftār ét- ét- < F. *giriftār* “esir etmek, tutmak”.

Halk üşegeliüp kemendler atdılar / Varka'ı şol dem giriftār étdiler (VG 737); *Şu resme kāmil ola hüsn-i hulķı / Ki vaşfiyle giriftār éde halkı* (Hurş. 505); *Hālide ol dem kemendler atdılar / Yaraladılar giriftār étdiler* (GBUS 650)

ğirīv ét- < F. *ğirīv* “bağırmaq”.

Ğirīv édiben ehl-i Rūm-ıla Şām / Dédiler şād ol é şāh-ı nikū-nām (CH 3672)

giryān ét- < F. *giryān* “ağlatmaq”.

Kimi eyledi hāndān gül-i ra'nā bigi bir dem / Kimi étmedi bu çerħ bulıt gibi anı giryān (CH 4040); *Ëy gözüm nūrı gözümnden gitme urağ olma kim / Cānumı yaħar ğamuñ şevķuñ meni giryān éder* (NesDiv./G 84-2)

girye zār ét- < F. *girye*, F. *zār* “ağlamak”.

Öjine gelicek ol yüzi gül-zār / Éderdi ebr gibi girye vü zār (CH 1728)

göç ét- < T. *göç* “göçmek”.

Ƙanda ki 'azm eyledi Sāsānīler / Ol yaña göc étdi Ğorāsānīler (KKMU 46a-9)

gökçek ét- < T. *gökçek* “güzelleştirmek”.

Anuñ unın yüze süricek rengini gökçek éder. (EM 9b-13)

göz ét- < T. *göz* “göz ile işaret vermek; kabul anlamında göz kırpmak; görmek”.

Seni çūn görimezem ben yakından / İrağdan bāri göz étgil baña sen (CH 3177); *Bu kez Behrām ile söz étmiş olduk / Ƙabūl étmeklige göz étmiş olduk* (Hurş. 7539); *Daħı bunda beşer söz étmemişdür / Melekler ol yüze göz étmemişdür* (KKMU 89a-1)

ğubār ét- < A. *ğubār* “toz hâline getirmek”.

Neçe haţ ehlini ğubār êtdün / Nesh edelden haţuñda reyhānı (NesDiv./TB-3 II-6);

Dahı saħķ eyle anı bir ğubār ét / Hevāyı āteşi hem nerm nār ét (APş.b. 47a-3)

ġulām ét- < A. *ġulām* “esir etmek”.

Gelüben gördi bunlaruñ yüzini / Feraħşāda ġulām êtdi özini (Hurş. 2394); *Özümi*

Esedullāh[a] kem-ter ġulām êtdüm / Hem mu‘cizi ben şāh-ı Ĥorāsān’a yetürdüm
(NesŞr.G.b. 19-7)

ġulū ét- / ġulüv ét- < A. *ġulüvv* “haddini aşmak, ileri gitmek; saldırmak, hücum etmek”.

Ve sehāvetde dahı şol kadar ġulū êtmemek gerek ki işrāfa ve itlāfa yete. (KKMU

55b-5); *Dêdi kim niçün yatasın kayġulu / Ki şayruluk êde tenüñde ġulū* (SN 640);

Ġulū êtmişdi anuñ cānına ‘işķ / Ķatı diş bilemişdi kanına ‘işķ (Hurş. 3949); *Ķamusı*
anuñ üstine êtdi ġulüv / Zelīha üstinde cenk oldu ulu (KUC 764)

ġurbet ét- < A. *ġurbet* “yabancı yer tutmak, hâline getirmek”.

Vaţan ġurbet êdüben yola girdük / Bi-ħamdi ‘llāh ki geldük Ķudse êrdük (KEMŞ 188)

(önceki beyitler: Yüce Allah evine hem varam ben / Gêrü saġlıġıla sizi görem ben
İlāhī sen kolay ét kıllarına / Ki hoşlıķlarla varam evüñe) sonrası (acayib yer imiş
Kuds-i mübarek / yaratmış anı sun’ından teberek)-kendi vatanını bırakıp gitmesi
anlamında gibi.

ġurüb ét- < A. *ġurüb* “(bir gök cismi için) batmak”.

Ġurüb êtdükde Maġrib pâdişāhı / Göñüller Maşrıķın başdı siyāhı (Hurş. 6969)

ġusl ét- < A. *ġusl* “belirli hâllerden sonra dinî gereklere göre yıkanmak”.

Eger oruc ġişi ġusl êder-ken su boġuzına... (KG 53a-9)

ġüş ét- / ġüş ét- < F. *ġüş* “dinlemek”.

Anuñ şi ‘rini her kim ġüş êder dër / Eger taş ise şol dem cüş êderdir (Hurş. 1766);

Çün êtdi tūṫī işbu kıṫ ‘aı ġüş / Şeker-ħande êdiben eyledi cüş (CH 261); *Bu şekker sözi*
çün ġüş êtdi tūṫī / Bu nazmı eyledi fi ‘l-ħāl imlī (CH 1841)

ġüşimāl ét- < F. *ġüşmāl* “kulak bükme, yola getirmek”.

Şükrân-ı ni 'met étmedüñ-idi dem-i vişâl / Lâ-büd éder firāk eli uş bize gūşimâl (CH 3897)

gūşış ét- < F. *gūşış* “çalışmak, çabalamak”.

Tabāyi 'de keşiş kim var gūşış / Nedendür 'ışkdandur ki étdi gūşış (CH 352)

güç ét- < T. *güç* “zulmetmek; zorla almak, güç kullanmak”, krş. **zulm güç ét-**.

...ki kavîler za 'iflere güç étmeyeler. (KKMU 35a-8); Atam kim kamulara dād éder bol / Ne kılam ben zā 'ife güç éder ol (Hurş. 7665); Anuñ ni 'metin başdı vü étdi güç / İli dutuban şāhi oldı şoñ uç (SN 4290); Çün aña güç édeler ol taħammül éde ve eli altındağına tevāzu ' merħamet éde. (MrzTerc. 25b-14)

güç başınç ét- < T. *güç*, T. *başınç* “zulmetmek”.

Ne zehre kim ādem éde güç başınç / Ra 'iyyet ri 'āyet bulup oldı dinç (SN 3645)

gül-gün ét- < F. *gül-gün* “gül renkli bir hâle getirmek”.

Édeli mürğ-zārı lāle gül-gün / Kılur her şahda yüz mürğ zārı (CH 2387)

gümān ét- < F. *gümān* “şüphe etmek, şüphelenmek”, krş. **şekk gümān ét-**.

Seni sen fikr édenden a 'lā görgil / Gümān étme seni senden ki sensin (NesŞr.G.b. 23-7); İ 'tikād eyile aña étme gümān / Tā bulasın dü-cihānda sen emān (İslMesn. 146)

günāh ét- < F. *günāh* “Allah'ın emirlerine aykırı bir iş yapmak, günah işlemek”.

Günāh étduk katunđa biz kemīne / Bağışlarsañ hazīneyden kemi ne (Hurş. 4116)

güne ét- < F. *güne?*, “?”.

Buyurđı kim ol şārı tonatdılar / Münādī ile vü güne étdiler (SN 5089)

gürz ét- < F. *gürz* “gürz ile saldırmak, vurmak”.

Çü gürze gürz édüp çopdı tarāka / Üni vardı Horāsāna 'Irāka (Hurş. 5233)

güstāhlıh ét- / küstāhlıh ét- < F. *güstāh*, T. +*lıh* “edepsizlik, saygısızlık yapmak” (ikisi de bir taneydi sözlük hali F. *güstāh* olduğundan buna gönderme yapıldı).

Dédi gerçi güstāhlıh uş éderem / Gerek bileven üşte çün giderem (SN 976); N'ola ser-mest küstāhlıh éderse / Çün anda 'aql yoğdur hıç idrāk (CH 2603)

güş ét- < bk. **güş ét-**.

güyegü edin- < T. *güyegü* “(kadın için) evlenmek”.

Dése nite dek duradum dinedüm / Anı hoş güyegü ben edinedüm (SN 2802)

güzāre ét- < F. *güzār* “geçmek”.

Eger éde kişi bunda güzāre / Bulut gibi ola ol pāre pāre (CH 1452)

güzer ét- < F. *güzer* “geçmek”.

Başıdı her yanga kim étsen nazar / Gevdeyidi nēreye étseng güzer (TMAO, 44, 250. dipnot)

h^vāb ét- < F. *h^vāb* “uyumak, rüya görmek; uyku getirmek, uykuya sebep olmak”.

*Ki bu h^vābı niçe bir édesin h^vāb / Ki yokdur hāşılı anuñ meger hāb (CH 2670);
Sebük-rūh-ıdı hoş ol rūh-ı s_ānī / Egerçi h^vāb éderdi ser-girānī (CH 2288)*

haber ét- < A. *haber* “haber vermek”.

*Çün bu sözi étdiler miñnet haber / Bir haberdür kim yaķar cān u ciger (VG 1611);
Yügürüb erine haber étdi. (MrzTerc. 49a-3); Mālik eydür haber édüñ görelüm /
Bunlaruñ nedür haberin şoralum (GBUS 227)*

habs ét- < A. *habs* “hapsetmek, bir yerde alıkoymak”.

Ne kılalum bu işi nētmek gerek / Dēdi kim yūsufi habs étmek gerek (KY.b. 749)

habt ét- < A. *habt* “yanılmak, yanlış hareket etmek”.

*Düriş kim her bir işi zabt édesin / Şaķıngıl olmaya kim habt édesin (Hurş. 2613); Ne
habt étdük günāhumuz ‘aceb ne / Neden bizden melül oldı sebeb ne (Hurş. 5900)*

hacāmat ét- < A. *hacāmet* “belirli bir yöntemle kan almak”.

*...ve yēgrek oldur kim iki yaşdan öñdin altmış yaşdan şoñra hacāmet étmeyeler. (TM
47a-6); [‘İlācı] baş tamarından kan aldurmak ve baldırdan hacāmat étdürmekdür.
(EM 45b-14)*

hacc ét- < A. *hacc* “hacca gitmek”.

*Gündüzi oruç ve gece namāz kılanuñ ve hac édenlerüñ sevābı kadar sevābı vardur.
(HE 27); Ki hacc étmekligüñ çokdur sevābı / Saña oş dēyeyin bir bir cevābı (KEMŞ
162); Hansı gönül içinde ki ‘ışkuñ hevāsı yoñ / Miñ hac éderse Merveyi anuñ Şafāsı
yoñ (NesDiv./G 34-1)*

hācib ét- < A. *hācib* “vezir yapmak”.

Êrişdi bir gişiyi adı Hâcib / Ki Fağfūr êtmiş-idi anı hâcib (CH 1772)

hacîl ét- < A. *hacîl* “utandırmak”.

Hikâyet ét bize bir dâsitâni / Ki êde ol hacil biñ gül-sitâni (CH 1741)

hâk ét- < F. *hâk* “yok etmek”.

Ê niçe eyvânın altundan yaparı / Êdüpdür hâk devr-i âsumânî (CH 1344); Melik ol dem yere urdı yüzini / Kapusunda haķun hâk êtdi özini (CH 1572); Kâmusın hâk êderüz yoluña / Ki sağlık ayađuña vü elüñe (CH 2009); Gehî gişiyi çıkarur ber-eflâk / Gehî yere urıbanuñ êder hâk (CH 2705)

hâk âder ét- < F. *hâk*, F. *âder* “yok etmek?”

Dêdi aña ki é bed-mihr-i mâder / Neçün êtdüñ yüzümi hâk ü âder (CH 3476)

hâl ét- < A. *hâl* “bulunmak, olmak?”.

Her şıfatda hâl êdüpdür kendözin / Kendü kendü yüzine tutmuş yüzün (NesDiv./Mesn. 3-5)

halâş ét- < A. *halâş* “kurtarmak”.

Saņa senlik belâ durur mu ‘ayyen / Halâş êder seni ol bu belâdan (CH 342)

hâlî ét- < A. *hâlî* “boş bırakmak”.

...mücâhadeden hâlî êtmeye. (KKMU 99b-9)

hâliş ét- < A. *hâliş* “saf ve temiz tutmak”.

Ve evvel niyyetin hâliş êtmeklige dürişe... (KKMU 103a-9)

halk ét- < A. *halk* “yaratmak”.

Beli Hurşîd urduķda zebâna / Êderler halk tâbından kerâne (CH 4488); Kudretüñ bilinmek için halk êdüp bu ‘âlemi / Sen saņa perde olup bes ne-y-içün pinhânisin (NesŞr.G.a. 16-2)

hall ét- < A. *hall* “çözmek; karışık bir meselenin içinden çıkmak; eritmek”.

...ve uyuşmuş kanları hall êder. (EM 29b-4); Ne müşkil kim var andan êtdiler hal / Kâmu rahmet anuñla oldu münzel (CH 192); Uş bu menüm sü’âlümünğ hall êde gör cevâbını / Gerçek er iseñ uş bu dem tâ bilesen nazâr nedür (NesDiv./G 124-17); Biri şâlih gidâ hall êtmeyince / Siñüp kûrşak içinden gitmeyince (Hurş. 4750)

ḥalvet ét- < A. *ḥalvet* “yalnız kalmak; boş bırakmak”.

Ṭurumṭay ile kendü ḥalvet étđ / Buyurđı ayruđın tađıldı gitđđ (Hurş. 5171); Bir sarāy ḥalvet édesin, oturam / Dünyā şuđlınden elümi götürem (MV 263); Ol beg eydüř, sarāyı ḥalvet édüň / Ben ḳalayın Mihr`ile, cümle gidüň (MV 638)

ḥām ét- < F. *ḥām* “olmamış, çığ tutmak”.

Ḥasedden çüin ṭama`lar ḥām éderler / Niçe eyüleri bednām éderler (KKMU 52a-6)

ḥamd ét- < A. *ḥamd* “Allah’a şükretmek”.

Ḥamd édelüm k`adıdur anuň Kerīm / Ḥālıķ u Allāh ü Raḥmānü`r-Raḥīm (Mirac. 1)

ḥamd şükr ét- < A. *ḥamd*, A. *şükr* “Allah’a şükretmek”.

Tiz ḥaber vėrđı aña ol dem Resül / Ḥamd ü şükr édüb yėrinden ṭurđı ol (GKM 63)

ḥāmil ét- < A. *ḥāmil* “gebe olmasını sağlamak”.

Ḥaḳḳuň emriyle getürđđ Cebra`ıl ādem demi / Hem meşāmından üfürđđ ḥāmil étđđ Meryemi (NesDiv./Murb. 10)

ḥamīr ét- < A. *ḥamīr* “hamur hāline getirmek”.

[Ve eger arpa unıyula ṭalak] şışine vursalar, ḥamīr édüp eyüdüş. (EM 31a-14)

ḥaml ét- < A. *ḥaml* “isnat etmek, atfetmek”.

Ḥaṭādur çine ḥaml étmek mu`anber zülfünđı bi`llah / Ki her bir ḳılı saçuňdan ḥarāc-ı Çın ü Maçındür (NesDiv./G 136-2)

ḥamle ét- < A. *ḥamle* “atılmak, saldırmak”.

Bu yaňadan bu yigirmi dört biň er / Na`ra urup ḥayḳırur ḥamle éder (VG 618); Tekbīr édüb ḥamle étđđ anlara / Tır ü bārān ḳıldı ol mel`ūnlara (KUC 527); Gerü bir ḥamle étđđ düşmene zūd / Od urđđ ḥaşma vü çıķdı göge dūd (CH 4177)

ḥandān ét- < F. *ḥandān* “güldürmek”.

Za`ferān tek beňzümi döndürđđ ol bī-raḥm yār / Düşmeni ḥandān édüp dostını giryān eyledi (NesDiv./G 456-2)

ḥande ét- < F. *ḥande* “gülmek”.

Dudađ altında sāđar ḥande éderđđ / Yüreginden şahuň ḥun-āb aķardı (CH 3546)

h`ār ét- < F. *ḥār* “hakir ve aşığı bir hāle getirmek”.

'Azîz etmiş iken h'âr etmesün şâh / Ki beni gârka vère hasret ü âh (Hurş. 7512)

h'âr zâr ét- < F. *h'âr*, F. *zâr* “hakir ve itibarsız bir hâle getirmek”.

Gâhî meni h'âr u zâr edersen / Geh zehr ile dil-figâr edersen (NesDiv./TB-2 VI-1)

harâb ét- < A. *harâb* “yıkık ve viran etmek”.

...kurudur, yaşı ma'deyi harâb eder, ta'âm iştihâsın giderür... (EM 11b-3); Yüzün rengini harâb eder. (EM 12a-3); Bu gece ol geçedür kim erişmedin Edhem / Hazînesini harâb etdi tahtını târâc (Hurş. 3336); *Ol vilâyeti harâb edeler.* (MrzTerc. 44a-4)

harâb ser-mest ét- < A. *harâb*, F. *ser-mest* “viran ve sarhoş bir hâle getirmek”.

Geh lâle kimi harâb ser-mest / Nergis kimi geh humâr edersen (NesDiv./TB-2 VI-2)

harâm ét- < A. *harâm* “dokunulması men edilmek; dinen yasaklanmak”.

'Âşık-ı hastanuy kanı çün lebünje halâl imiş / 'Âşıkâ vaşlını neden la'l-i lebünj harâm eder (NesDiv./G 85-3); *Bilsem bu mâyi harâm eden kim / Fetvâ bulıcağ halâl olur mu* (NesDiv./TB-2 I-9)

harâmîlik uğruluk ét- < A. *harâmî*, T. *+lık*, T. *uğruluk* “hırsızlık yapmak”.

Er olmayam erlik olur toğruluk / Harâmîlik etmiş isem ve uğruluk (SN 4566)

harb ét- < A. *harb* “savaşmak”.

Ol kadar harb etdi anda kim sipihr / Âferîn kıldı aña vü mâh u mihr (TMAO, 33, 116. dipnot)

harb ceng cidâl ét- < A. *harb*, F. *ceng*, A. *cidâl* “savaşmak”.

Bir zamân Sanduğıla kıldık kıtâl / Harb-ceng etdük anuñile biz cidâl (KUC 944)

harc ét- < A. *harc* “bağışlamak, vermek; kullanmak, harcamak”.

zahmetini görübenin dürersin dünyâ mâlını / (?) harc edüp seni anmaya (?) zihî belâ (MevlTŞr. I-2); *...andan öküş su harc etse isrâf etmiş olur.* (EM 4b-6); *Ne tazmîn gendü nakdından edüp harc / Şanem bu şi'ri etdi nâmede derc* (CH 3182); *Gerek bu işde 'aklı derc etmek / Zer-i bî-hadd ü gevher harc etmek* (CH 3309); *Sefere vâr, mâl harc ét, bir hâliş döst ele getir ki hâcet vaktında saña bulına.* (MrzTerc. 15a-2); *Çök mâl döst düşmen yolında harc etmişem.* (MrzTerc. 16a-4); *Küntü kenzün gevherinden harc edersen 'ârife / Eý bu nakdün genci hey hey bu'l-'aceb vîrânesen* (NesDiv./G

314-3); *Gerçi sözi Nesimünün kâbil-i kîmiyâ imiş / Taş u hadîde şanma kim harc êde kîmiyâsını* (NesDiv./G 409-14)

hareket ét- < A. *hareket* “kııldamak, oynamak, yer değiştirmek”.

Ata binmek ve birez yayan yörimek ve hareket etmek gibi, eyü[dür.] (EM 57b-10); *Muâfîk ma'cûnlarla ve otlarla ıslâh eylemekdür tâ terlikleri i'tidâle gele ve şehvetleri hareket [êde.]* (EM 66b-2)

harîf ét- < A. *harîf* “sohbet arkadaşı, dostu yapmak”.

Harîf ét kendünje bir kaç zarîfi / Ki olmaya bu 'âlemde harîfi (CH 872); *Huşûşâ eger kimse ola zarîf / Dürişüp anı edinürven harîf* (SN 287)

harîş dilîr ét- < A. *harîş*, F. *dilîr* “hırslı ve cesur biri hâline getirmek”.

Pâdişâhi aña harîş ve dilîr etmek gerek. (KKMU 80b-1)

hased ét- < A. *hased* “kıskanmak, çekememek”.

Anlar ki dōstlarumdan hased edeler... (MrzTerc. 31a-14)

haşeki edin- < F. *haşşagî* “yakını yapmak”.

Biz dağı anı haşeki edinelüm. (BTefs. 9b)

hasenât ét- < A. *hasenât* “iyilikler ve hayırlı işler yapmak”.

Cemâlini gözine naşb êde dura ki hasenât edicilerden ola. (KKMU 53b-6)

hâşıl ét- < A. *hâşıl* “meydana getirmek, ortaya çıkarmak; elde etmek”.

Mektebe vërdiler ikisin bile / Tâ bular 'ilm ü edeb hâşıl êde (VG 31); *Âdeme bir nefesde biñ mi 'râc / Hâşıl êtdi irâdet-i hullân* (ElvŞr. VI-15); *Belâ bahrında ğavs êtdi bu dil / Ve-lîkin gevher êtdi şonra hâşıl* (CH 4419); *Murâduñı hağ êtsün cümle hâşıl / Ümîdüñ neyse olsun saña vâşıl* (CH 1181)

hasret ét- < A. *hasret* “hasretini çekmek, özlemek; özletmek”.

Seni işitdi ki geldün Cumhûra / Diler ol hasret êder seni göre (GBUS 569); *Ben o mevtem anasından kızını / Ayıraban hasret eden yüzini* (İslMesn. 1005); *Oğlı kıızı olmayanlar nêdeler / Zârî kılub anda hasret edeler* (İslMesn. 1256)

hâşş edin- < A. *hâşş* “yakını yapmak”.

Çü 'âm iken edindi ben kulu hâş / Bes andan êtdi kirbâsı haşalhâş (Hurş. 429)

ḥaṭā ét- < A. *ḥaṭā* ‘kabahatli, kusurlu bir davranışta bulunmak’.

Dèdi è Türk-i Hıṭā ‘afv èt baṅa sen / Anı kim ètmişem saṅa ḥaṭā ben (CH 3474)

ḥatm ét- < A. *ḥatm* ‘hitama erdirmek, bitirmek; Kur’an-ı Kerim’i baştan sona okumak’.

Bu nazmı bu arada ḥatm èdelüm / Ki bundan şoṅra ‘azm-i Mekke èdelüm (KEMŞ 64); *Oḳıdılar Ḳur’ân’ı ḥatm ètdiler / Du’ā ḳılub ol gâziler gitdiler* (HMH 456); *Gerçi ‘alā şānihi yazaram ol şāha men / Hüşnüṅe ḥatm èdügüm celle celāli bilür* (NesDiv./G 171-4); *Birisinde ètdi ḥaḳ ḥatm-ı risālet / Birisinde daḫı ḥatm-i iyālet* (CH 245)

ḥatun ét- < F. *hātūn*³²⁷ ‘evlenmek, hanımı yapmak’.

Bir yigit şehirlü degil aldı şatun / Diler anı kendüye ède ḥatun (KzDest. 131); *Dileye vü ala èdine ḥatun / Cihān içinde budur resm ü ḳānuṅ* (Hurş. 659)

ḥavf ét- < A. *ḥavf* ‘korkmak’.

Bizi anlar göricegez ḥavf èder / Geldi dakyāmus dēyüben ḳor gider (İslMesn. 3146); *Mebādā ki fāsīd taşarruflardan ḥavf ède.* (KKMU 97a-10)

ḥayāl ét- < A. *ḥayāl* ‘zihninde tasarlayıp düşünmek’.

Gāh gözlerinden ḥūblar ḡamzesin ḥayāl ètdi. (MrzTerc. 11a-3); *Ḳametüṅe elif dēyen gör ne uzun ḥayāl èder / Kim ki diler vişālüṅi ārzü-yı muḫāl èder* (NesDiv./G 81-1); *Zülfüṅüṅ tozına kimdür ki ḥayāl ède è cān / Yapışup zülfüṅe miṅ cān ile ‘anber dèdiler* (NesDiv./G 155-6); *Görürse ‘āşıḳ olan naḳş-ı dīvār / Ḥayāl èder anı ol şūret-i yār* (CH 2660); *La ‘l-i lebüṅ vişālīni cān ile istedi göṅül / Fıkr-i muḫāle gör neçe düşdi ḥayāl-i ḥām èder* (NesDiv./G 85-2)

ḥayf ét- < A. *ḥayf* ‘haksızlık yapmak, zulmetmek’.

Aṅa ḥayf u buṅa meyl ètmemişdür / Yanılıp egri yola gitmemişdür (Hurş. 7551)

ḥayf zulum ét- < A. *ḥayf*, A. *zulum* ‘haksızlık yapmak, zulmetmek’.

Ḥayf ve zulum ra ‘iyyete ve çeri ehline ètmiş olalar. (KKMU 38a-5)

ḥayr ét- < A. *ḥayr* ‘iyilik yapmak; faydalı, iyi kılmak’.

³²⁷ Tietze, *age*, c. 3, 421.

Eñ öñdin 'ışķuña seyr étmiş iken / Şoñ ucu 'ākıbet hayr étmiş iken (Hurş. 3552); Anda kim bir hayr éde ehl-i kadem / Yüz kerāmetden yēg ola bir kerem (KAE 60); Maña hayr étduğüm kaldı Nesīmī / Ki Haķ yarlıgaya hayr eyleyeni (NesDiv./G 440-51); Elli gezin varmış-ıdum ben haca / Çok hayırlar étmişem yalıñaca (KD. 27)

hayrān ét- < A. *hayrān* “çok tutkun hāle getirmek”.

Buları şöyle 'ışķ étmişdi hayrān / Ki deprenmezdi aşlā nefsi-i hayvān (Hurş. 3516); Yūsuf anda iki gün seyrān éder / Halkı kamu kendüne hayrān éder (KY.b. 1970)

hazer ét- < A. *hazer* “sakınmak, korunmak, çekinmek”.

İşbu iki beyte nazār édeler ki buhl adından hazer édeler. (KKMU 56a-6); Dédiler yā rab bize sen kıl nazār / Biz bu mevtden key-ķatı étduk hazer (İslMesn. 987); Éd hazer kim ölisersin key şakın / Gelür ölüm saña baña bil yakīn (İslMesn. 1269); Ādemīñ nefsi vardur bil yakīn / Uyma nefse ét hazer sen key şakın (İslMesn. 3401)

hāzır ét- < A. *hāzır* “huzura getirmek, göz önünde tutmak; yapılmış bir hāle getirmek, hazırlamak”.

Uluları temāmet hāzır étdi / Bulara hacca gítduğim eyitdi (Hurş. 7032); Şol sā'at Cumhūr Sencigil bindiler / Hāzır étdiler çeriyi seksen biñ er (KUC 745); Toķuz atı hāzır étmiş idi bu kız / Cüst-i cāyın anda anda hāzır étdi kız (HMH 312); Komağıl tā'ati vü vaktehā hem / Mey ü ney hazır ét 'ömr eyleme kem (CH 1504)

hazm ét- < A. *hazm* “sindirmek”.

[Ādemūñ yédügi ta'āmı ķursağına] sürer hazm étdürür. (Makl. 41b); Yaħōd ma'de sebebiyle olur ki ta'āmı hazm édemez. (EM 64a-4)

hebā ét- < A. *hebā* “yok etmek”.

Kimler idi mülküm üzre da 'vā-dār / Bunları étdüm hebā ben pāy-dār (AK 100)

hediye ét- < A. *hediye* “armağan etmek”.

Hediye Rüm'dan Mısr'a şeker ét / Buradan Hürmüz'e tuħfe güher ét (CH 402)

helāk ét- < A. *helāk* “öldürmek; mahvetmek, zarar vermek; harcamak; kaybetmek”.

Musa 'aleyhi's-selāmi şerrinden kırtardum ve dahı dostların saklayup düşmānların helāk étdüm. (Makl. 24a); Varka tartdı hançerin kim kendüzin / Türbe üstinde helāk éde özin (VG 1129); Anda Tālūt étdi Cālūtı helāk / Oldı 'İmlīķiler uçdan uca hāķ

(TMAO 219); *Ḳanā`at ḳılıp loḳma ger olsa az / Helāk etmeye ḳiṣiyi ḥırṣ u āz* (SN 295)

ḥelāl ét- < A. *ḥelāl* “helal etmek”.

Ḥaḳ aṅa iki ni`meti ḳısm ede vü ḥalāl ede. (KKMU 10a-10); *Kimüñ kim olmaya ḳolında ḳalkān / Baṅa bellü ḥalāl etmişdür ol ḳan* (Hurş. 4472); *Dil-ber elinde `āṣıḳuñ ḳatli neden ḥarām ola / `Āṣıḳa çüñ ḥalāl eder vaṣlını ḳan bahāsına* (NesDiv./G 382-8); *Yā nigārīn el-vidā` olsun saṅa / Ḳalmanı `özrüñ ḥelāl etgil baṅa* (VG 1495); *Bil ey cānumuñ cānı kim genc ü māl / Daḥı taḥtumu saṅa etdüm ḥelāl* (SN 539); *Ḳanumu ḥelāl edüp erişdüm idi yāra / Erişmese Şa`lūk ḳara yüzlü ḥarāmī* (SN 2859)

hem-ceng ét- < F. *hem-ceng* “beraber savaşmak, savaşta yoldaşlık etmek”.

Bu pīrüz olsa olar hem-ceng edeler / Ger öle ol bular ḳaçup gideler (CH 1554)

hem-dem ét- < F. *hem-dem* “yakın arkadaşı yapmak”.

Diken gül dāmenin görince dutmuş / Anı gendüye nice hem-dem etmiş (CH 1507)

hem-per ét- < F. *hem-per* “yoldaşı yapmak”.

Görüp Cemşid`i n`oldı ḥāl-ı Ḳayşer / `Uḳābı etdi kemān zāḡına hem-per (CH 3699)

hem-rāh ét- < F. *hem-rāh* “yoldaşı yapmak”.

Bir gezin yūsufa ben āh edeyüm / Āḥumu anuñla hem-rāh edeyüm (KY.b. 1976); *Nesīm-i subḥ ḳanda kim bula rāh / Ana hem-rāh ederem bī-kerān āh* (CH 3151); *Hem ederse du `ā iḥlāşıla ḥaḳ / Aṅa hem-rāh ede imānı muṭlaḳ* (APş.b. 48b-21)

hem-rāz ét- < F. *hem-rāz* “sırdaşı yapmak”.

Melik aṅa besī i`zāz etdi / Anı gendüsine hem-rāz etdi (CH 1287)

hem-ser ét- < F. *hem-ser* “arkadaşı yapmak”.

Nice mümkün ola kim şāh Ḳayşer / Ki ḳızın ede bāzırgāna hem-ser (CH 2486)

ḥesāb ét- < A. *ḥisāb* “hesap etmek, saymak”.

Seni unudur dostlarıñ oḡluñ ḳızuñ `avratlarıñ / Ol māluñı üleşeler ḥisāp edüp ḳıldan ḳıla (MevlTŞr. I-3)

hest ét- < F. *hest* “var etmek”.

Ben ayruksı kadehden olmuşam mest / Beni ol cām durur kim éder hest (CH 815)

heves ét- < A. *heves* “istemek, arzulamak”.

Pes heves étđi ki éde ol bir cihād / Ola kim gāzī uralar aña ad (TMAO 32); *Gerçi leşker ü var u genc ü destres / Līkin étmez mülk almağa heves* (TMAO 305); *‘Álem-i Kudse heves étgil müdām / Kim duracağ yér degüldür bu maqām* ((Mirac. 264); *Milket ü māl ü salţanat bir ceve şaymaz éy şanem / Kim ki diler cemālünji ya heves-i vişāl éder* (NesDiv., 278, 5. dipnot)

hezl ét- < A. *hezl* “eğlenceye almak, alay etmek”.

Dem-i tedbiri çün kim hezl édesin / Gümānsuz sini hem sen ‘azl édesin (CH 1486)

hıfz ét- < A. *hıfz* “ezberlemek”.

...ve beytlerin hıfz étmek ardınca olalar. (KKMU 115b-8)

hılāf ét- < A. *hılāf* “muhalefet etmek, aykırı bir söz söylemek veya davranışta bulunmak”.

Hılāf étđün ki uyduñ bunca lāfa / Yaratmadı Çalap halkın güzāfe (Hurş. 5222); *Bu söze hılāf étmeyem.* (MrzTerc. 30b-14); *Oğul ata bēlinden bir şadefdüir / Hılāf étđükde dērler nā-şalefdür* (Hurş. 6857)

hışm ét- < F. *hışm* “öfkelenmek”.

Ol selīta kağıdı buşdı ‘azīm / Hışm édüben sögdi Gülşāha delim (VG 1026); *Ƙanı sēnün ol devletün? Hışm ile buğz u heybetün? / Ya kağıyup hışm étđüğün? Kağıyup olduğun mecnün?* (ŞH.a. II-6); *Leşkerine hışm édüb gāyet sübār / Aldı bir oğlan henüz kim on yaşar* (HMH 342)

hıyānet ét- < A. *hıyānet* “hainlik ve vefasızlık etmek”.

Sen artur anı kim vėrdün emānet / Ki eksüklikden étmeye hıyānet (KKMU 52a-1); *Emānete hıyānat étmeye.* (KKMU 75b-7); *Līk sākī ağusını Ƙatmadı / Sākī sulţāna hıyānet étmedi* (KY.b.782)

hıyānatlık ét- < A. *hıyānet*, T. +lık “hainlik ve vefasızlık etmek”.

...kaşd-ıla hıyānatlık étse ödemek vācib olur. (KG 129a-2)

hicret ét- < A. *hicret* “göçmek”.

Çu Ka ‘beden bular hicret éderler / Medīnede varuban (KEMŞ 18)

hidayet ét- < A. *hidāyet* “Allah yoluna yönelmek, doğru yola gitmek”.

Geldi Mehdī hidāyet étdi Mesīh / Nuḡka geldi faṣīh zemīn ü semā (NesDiv./TB-3 VII-6); *Hem hidāyet édici hem azaram / Hem büti uşadıcı hem Āzerem* (NesDiv., 840, 217. dipnot)

hidmet ét- < bk. *hizmet ét-*.

hikāyet ét- < A. *hikāyet* “anlatmak, hikaye etmek”.

Bu söz üzre bir hikāyet édeyim / Saṅa Qur’āndan rivāyet édeyim (TMAO 182); *İşid imdi bir hikāyet édeyin / Muştafā mu’cizātın şerh édeyin* (GüvDest. 58a-9); *Hikāyet ét bize aḥvālını ‘işkuṅ / Rivāyet eyle aḥvālını ‘işkuṅ* (CH 1671); *Hikāyet ét bize bir dāsitānı / Ki éde ol hacil biṅ gül-sitānı* (CH 1741); *Gehī Kayşer’den éderdi hikāyet / Gehī Hakan’ı kılurdi rivāyet* (CH 3336); *Her biri bir düş Yūsuf’a eytdiler / Néce gördiler hikāyet étdiler* (YZ 632)

hile ét- < A. *hīle* “aldatmak, oyun etmek”.

Bayık hīle édici bulmaz felāh / Fesād ehli işinde olmaz şalāh (SN 2624); *Yalvaralum kim girsün bizüm dine / Gelmezse hīle édelüm yine* (HMH 230)

himmət ét- < A. *himmət* “manevi yardımda, lütufta bulunmak”.

Ḳamu işde ḳudretünj var yā İlāh / Muḥyī sensin himmet [ét] éy Pādişāh (MV 316)

hīre ét- < F. *hīre* “donuklaştırmak, fersizleştirmek”.

Başı Mihrāc’uṅ étdi fikri hīre / Gözine oldı milk-i Şām tīre (CH 4127)

hişār ét- < A. *hişār* “kuşatmak”.

Çünki nuşret buldı Haḳdan nāmdār / Bursayı aldı édiben hişār (TMAO 76)

hiṭāb ét- < A. *hiṭāb* “konuşmak, söylemek”.

Haḳ Sübhānehü ve Te’ālā Hazretleri resülüne hiṭāb édüp eydür... (Makl. 21b); *...ki Dāvūd peygāMBER’e ‘aleyhisselām Haḳ sübhānehu ve ta’ālā böyle hiṭāb étdi.* (KKMU 5a-9)

hitām ét- < A. *hitām* “sonu yapmak, mührü yapmak”.

Bu kitāba édelüm anı hitām / Ki anuṅıla ola bu nāme tamām (TMAO 13)

hizmet ét-/ hidmet ét- / hizmet ét- < A. *hidmet* “işini ve hizmetini görmek”.

...ve dahı fukarāya hizmet eden kimesneye ne gökçekdür dedi. (HE 14a); *Hidmet ét ol ere işbu kızlığı / Gider u gerü getir ucuzluğu* (KAE 162); *Éde ol Kayşer'e hidmet hemişe / Anuñ kulluğunu eyleye pışe* (CH 2984); *Çok naşihāt eyledi gemiciye / Eyitdi zinhār hizmet etgil 'Alī'ye* (KUC 366); *Getürdi Çın sipāhını ser-ā-ser / Ki edeler hidmet-i der-gāh-ı Kayşer* (CH 2990)

hidmet ikrām ét- < A. *hidmet*, A. *ikrām* “saygı göstermek, ağırlamak”.

Bir sefe çün hidmet ü ikrām eder / Bir uluya dem-be-dem ibrām eder (KKMU 82a-9)

ho ét- < T. *ho* “saldırmak, koşmak”.

Kamu bir kezın katı ho étdiler / Turanı kırıp kaçana yétdiler (SN 2754)

hōd-sitāyī ét- < F. *hōd-sitāyī* “kendini övmek”.

Dédüm yārā saña hāk-i reh oldum / Dedi kim hōş edersin hōd-sitāyī (CH 3130)

hōhiş ét- < F. *h'āhiş* “istemek”.

Kızın oğluma dēyü éde hōhiş / Ola yol zahmetinden rāst bu iş (CH 1008)

hōr ét- < F. *hōr* “aşağı ve hakir bir duruma düşürmek”.

'Azizi hōr eder cām-ı bāde / Egerçi varur ansuz 'ömr bāda (CH 3605)

hōş ét- < F. *hōş* “iyi bir hāle getirmek, iyileştirmek; iyi davranmak; iyi bir iş yapmak”.

Efyūn; şovukdur, kurudur, şafrāyı giderür, issi şişlere dürtseler acısın giderür, hoş [éder.] (EM 6b-14); *Çü ol 'ışkum ile hōş étdi baş uş / Bu hoşluğa yavuzluk olmaya hōş* (Hurş. 2449); *Nevā-y-ıla hōş ét dil-keş maqāmı / Ganīmet gör bugün bu hōş maqāmı* (CH 1390); *Çü gördün güller açılmış şerāb-ı 'ineb içilmiş / Bulara karşı biz dahı hoş étdük içdük ol Cemden* (NesDiv./G 347-14); *Şevk-ı şem 'ına yakup pervāne bigi bāl ü per / Öldiler ölmezden öñ hoş étdiler dervişler* (NesDiv./G 158-6)

hōş-āvāz ét- < F. *hōş-āvāz* “güzel seslilik yapmak, güzel sesle söylemek”

Bunun yanınca Şekker sāz étdi / Bu şirīn nazma hōş-āvāz étdi (CH 3125)

hōş-beyān ét- < F. *hōş*, A. *beyān* “güzel ve iyi anlatmak”.

Bu diirc-i gevherümi hōş-beyān ét / Cihānda Şāh adına revān ét (CH 28)

hōş-dem ét- < F. *hōş-dem* “iyi arkadaşı yapmak”.

Seni 'ışık odı yakmadı tamāmī / Anuñ-çün hōş-dem étmişdür meşāmı (CH 656)

hōş hāl ét- < F. *hōş*, A. *hāl* “iyi bir hâle getirmek”.

Rivāyet ét bize bir hōş hikāyet / Ki hōş hāl éde bizi ol rivāyet (CH 2519)

hüb-āheng ét- < F. *hüb-āheng* “güzel müzik yapmak”.

Nüvahtum étmediñ bir hüb-āheng / Beni urduñ her maqām içinde çün çenk (CH 2334)

hukne ét- < A. *hukne* “şırınga yapmak”.

...suyından hukne étseles, 'ırku'n-nisāyı ki ayak ağrısıdır gidere. (EM 6a-5); *Sahc olana, şuyını hukne étseles yavlaq müfiddür.* (EM 12b-1)

hulķ ét- < A. *hulķ* “iyi ve yumuşak davranmak”, krş. *'ināyet kerem lutf hulķ istihrāc ét-*

Kişiysi iledür Hālik'a hulķdan / [Ki] halk düşmeye halk ile hulķ éden (SN 178)

humār ét- < A. *humār* “içkiden sonraki baş ağrısına ve sersemliğe yol açmak”.

Geh lāle kimi harāb ser-mest / Nergis kimi geh humār édersen (NesDiv./TB-2 VI-2)

humāyün-fāl ét- < F. *humāyün*, A. *fāl* “talihli olmasını sağlamak”.

Humāyün-fāl étmiş ahter anı / Humā olmışdı anuñ sāye-bānı (CH 4368)

hurde-gīrlık ét- < F. *hurde-gīr*, T. +*lik* “sözde ayıp ve kusur aramak”.

Hurde-gīrlık étmege utandılar. (MrzTerc. 15b-7)

hurrem ét- < F. *hurrem* “sevindirmek, mutlu etmek”.

Müşerref olavuz senünle bir dem / Göñüli yüzünñ nūrı éde hurrem (CH 1285)

hurūc ét- < A. *hurūc* “çıkmaq, dışarı çıkmak”.

Bu şahuñ od ile taldı derūnı / Depesinden hurūc étdi dütüni (Hurş. 5016); *Çünkü bunlardan hurūc étdi hayāt / Anlaruñla kelb dahı buldı memāt* (İslMesn. 3177)

hurūş ét- < F. *hurūş* “coşmak; gürültü ve şamata yapmak”.

Gerü başladı bülbüller figana / Hurūş étdi def ü çeng ü çeğāna (Hurş. 3366); *Ol arada key içdiler nūş-a-nūş / Rebāb u ney ü çeng éderdi hurūş* (SN 1073); *Çeri bir kezin eyle étdi hurūş / Ki mevc ura Karadeniz éde cūş* (SN 5509); *Geh éderdi hurūş eyle ki bülbül / Gehı yırtardı tonun eyle kim gül* (CH 3115)

husrān ét- < A *hūs-rān* “ziyan etmek”.

Cān ile iki cihānı vēr nigāruŋ vaşlın al / Kim bu bey’i kılmayan ser-māyesin husrān eder (NesDiv./G 84-7)

hūşyār ét- < F. *hūş-yār* “akıllı etmek”.

‘Aklıñı şem’ u ‘ışkuñı mürşīd / Hissūñi cem’ ed uşşuñı hūşyār (KKMU 100b-1)

hüccet ét- < A. *hüccet* “delillendirmek, delil göstermek”.

Eger kiçi günehleri yiyni duta ve kórkıda ve hüccet éde. (KKMU 54a-4)

hüküm ét- < A. *hüküm* “hüküm sürmek; emretmek; bir şeye karar vermek”.

Ne, ki sen hüküm éde sen, ol ola, / Az gelürse, kaçuñda bol ola. (SVManz. I-25); *Érte oldı ol çeri tañlaşdılar / Varça hüküm étđi kaçuyı açdılar* (VG 471); *Zebūrı vérdi baña Rabbü’l-enām / ‘Áleme hüküm éderem bugün tamām* (Fakr. 248 / 119); ...*Ve naşīhat buyura ve hüküm-i zāhir éde ve döne ‘afv eyleye.* (KKMU 54a-5)

hükümet ét- < A. *hükümet* “hükmetmek, yönetmek”.

[Bēşinci buyurđı ki] Hükümet haqq-ıla éd, dēyü. (KKMU 11a-7)

hüm ét- < T. *hüm*³²⁸ “korku vermek, zorbalık yapmak”.

Şehenşāh anlara hiç étmedi hüm / Yuvındılar u nā-gāh oldılar güim (Hurş. 1517)

hüner ét- < F. *hüner* “ustalık ve marifet göstermek”.

Bilürsin saña yéter va ‘zıla pend / ‘İbādetdür hüner ét éy hüner-mend (KEMŞ 48)

hürmet ét- < A. *hürmet* “saygı göstermek”.

Éde yoldaş-ıla konşıya hürmet / Gişi kim tañrıdan isdeye rahmet (CH 1002); *Anlar kördi bunlaruñ ihsānını / Ağırlap hürmet édüp sewgenini* (KY.a. B58r1)

hürmet ‘izzet ét- / **‘izzet hürmet ét-** < A. *hürmet*, A. *‘izzet* “saygı göstermek”.

Dükeli tayıfe bunlara hürmet ve ‘izzet édeler. (KKMU 94a-9); *Dürlü ‘izzet ve hürmet deveye étdiler.* (MrzTerc. 61b-8)

ıraq ét- / **ıraq ét-** < T. *ıraq* “uzaklaştırmak”.

³²⁸ Yaşar Çağbayır, *Orhun Yazıtlarından Günümüze Türkiye Türkçesinin Söz Varlığı, Ötüken Türkçe Sözlük*, c. 2, 2. bs. (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2017), 2019.

Bu toprağı dirġ ėtme gözümden / Bu ma'nġyi ırağ ėtme sözümnden (Hurş. 266); Senüñ ucuñdan biz(e) oldı firāk / Tā ki seni anadan ėtdük irāk (KY.b. 1746)

ıřfā ėt- < A. *ıřfā* "temiz bir duruma getirmek".

Şeker ol nazmı kim çün ėtdi ıřfā / Elifsüz bu sözi eyledi inřā (CH 4296)

ıřırmuķ ėt- < T. *ıřırmuķ* "ısırılmış ve dişlenmiş bir hāle getirmek".

Elin ülkerleyin ėtdi ıřırmuķ / Yüzin kılmış idi ay bigi tırmuķ (Hurş. 5423)

ıřlāh ėt- < A. *ıřlāh* "iyileştirmek".

Ziyān ėderse gül-be-şekerile ıřlāh ėdeler. (EM 5a-8); Balğam 'ufūnetin ıřlāh ėder. (EM 18b-9)

'ıřķ-bāzġ ėt- < A. *'ıřķ*, F. *bāzġ* "aşķ oyunu oynamak".

Nice ėder 'ıřķ-bāzġ bülbül ü gül / Dürġ sen dahı şöyle ol ki bülbül (CH 1506)

'ıtāb ėt- < A. *'ıtāb* "azarlamak".

'Itāb ėdüp dēdi kim ė Turumtay / Oķı atup neyiçün gizledün yāy (Hurş. 5172)

ıřlāķ ėt- < A. *ıřlāķ* "açmak, salıvermek, sökmek".

Semüz etile yerlerise ķarını ıřlāķ ėder. (EM 9a-10)

'ıyān ėt- / 'ayān ėt- < A. *'ayān* "bir şeyi belli etmek, başķaları tarafından bilinir hāle getirmek".

Hālünġi yavlaķ 'aceb gördüm hele / Sözüñi 'ayān ėdüp getir dile (VG 779); Ėtmediler anı kim Cingġz Hān / Zulmden halka ėder idi 'ayān (TMAO 6); İşbu esrārı ki cāndandur nihān / Uř sevāb-ıçun saña ėtdüm 'ayān (Mirac. 490); Ne mu'cizler kim itmişdür 'ayān ol / Ne işler ġaybdan kıldı beyān ol (CH 185); Vezġr eydür kimi sevdüñ beyān ėt / Yaşurma göñlünġün sırrın 'ıyān ėt (Hurş. 4153); Atınuñ tonunuñ yazdı niřānın / 'Iyān ėtdi bitisinde nihānın (Hurş. 5517); Küntü kenzi bize 'ıyān ėtdi / Bilürem kim ne genc-i pinhāndur (NesDiv., 255, 8. dipnot); Otuz iki ġurūfi kim yüzünnden Hāķ 'ıyān ėtdi / Beşāret bu idi Hāķdan ġatunñdan hā vü tā geldi (NesDiv./G 426-3)

'ıyş ėt- / 'ayş ėt- / 'ış ėt- < A. *'ayş* "yaşamak".

Yēyüp içüp hemışe 'ayş ėderdüm / Alurdum dünyede göñlüm seveni (NesDiv./G 440-3); Birbirile ġoř geçerlerdi bular / Birbirile 'ayş ėder(ler)di bular (KY.b. 2088);

Geñince oturup éder idi 'ıř / Tena 'um gözedüp güder idi 'ıř (SN 3936); Bir beř on gün diñlenüp 'ıř édesin / Gönderem andan yine hōř gidesin (VG 849); Éder-iken tavāf ol yere érđi / Ki bir yerde ol iki 'ıř éderdi (CH 4031); řabāha dek ol iki 'ıř étdi / Vidā 'édüp birbirine gitdi (CH 4078); Ben édem 'ıř miñnetde Humāyūn / Nice ola benüm fālum hümāyūn (CH 4510)

'ış zevķ ét- < A. 'ayş, A. zevķ "yiyip içip eğlenmek".

Sevindiler ü 'ış ü zevķ étdiler / Ne kim kayģu var ıdı unıtdılar (SN 5286)

ıztırāb ét- < A. ıztırāb "acı ve sıkıntı vermek".

'Adluñla şöyle rāhat u ārām buldı mülk / Kim zülfdür hemīn ki éder yüzde ıztırāb (CH 267)

'ış ét- < bk. 'ış ét-

i'ādet ét- < A. i'ādet "karşılık yapmak; eski hāline getirmek".

Bizüm iklīmümüzdedür bu 'ādet / Ki édeler hedıyye issine i'ādet (CH 2011); Gelür şah hem-rah anuñla sa'ādet / Ki éder şastelerine i'ādet (CH 4050)

'ibādet ét- < A. 'ibādet "Allah'ın emirlerini yerine getirmek".

'İbādet etmek ol degül ki nāfile namāzlar kıla ve nāfile oruç duta. (KKMU 47b-1); Olar ki nefis-ile hem māl-ıla 'ibādet éder / "Bu fazlıdur çalab'ıñ her kime dilerse vérür" (KKMU 17b-7); Anuñ neslinden oldu yer 'imāret / Ki édile anda dağı aña 'ibādet (CH 89)

ibrām ét- < A. ibrām "zorlamak, ısrar etmek", krş. *mülāzemet ibrām ét-*.

Bir sefe çün hidmet ü ikrām éder / Bir ulıya dem-be-dem ibrām éder (KKMU 82a-9)

ictihād ét- < A. ictihād "gücü, kuvveti yettiğı kadar çalışmak", krş. *cehd ictihād ét-*.

Farz olalı bu ģalk üzre cihād / Bunlaruñ gibi kim étdi ictihād (TMAO 228)

ictimā' ét- < A. ictimā' "bir araya gelmek, toplanmak".

Bugün kim ictimā' étdi meh ü mihr / Beřāretle encüme aģbār eriřdi (CH 4374); Her yañadın düzdiler raķř (u) semā / Hem züleyģā yūsuf éde ictimā' (KY.b. 2043)

içkü ét- < T. içkü "içki ziyafeti vermek".

Ki řāh içkü édicegez dem-be-dem / Benüm odama başısardı ģadem (SN 2097)

idrāk ét- < A. *idrāk* “anlamak, akıl erdirmek”.

Dudağuş āb-ı hayvāndur ben anı şormuşam Hızr’a / Velī bu āb-ı hayvāni kaçan idrāk eder hayvān (NesŞr.G.b. 21-4); Dēdi anuş hakkı-çün kim ol durur pāk / Ēdemez ‘akl anuş künhini idrāk (CH 3034)

idrār bevl ét- < A. *idrār*, A. *bevl* “idrarını yapmak”.

Mā’ü’l-uşul içüreler ki idrār ı bevl éde. (EM 52b-10)

ifrāt ét- < A. *ifrāt* “aşırıya gitmek”.

...ammā şol kadar ki içegüşin isside ijen ifrāt étmeye. (EM 58a-11); Mücāma’āt eylemekde ifrāt étmeye ki ... (EM 59a-9)

iftār ét- < A. *iftār* “oruç açmak”.

Anuş bahāsından loğma iftār éderdi. (KKMU 23b-4)

iftihār ét- < A. *iftihār* “övünmek”.

Hem memleket kılıcuş-ıla bula i ‘tizād / Hem şer’ i ‘tikāduş-ıla iftihār éde (CH 319)

iftirā ét- < A. *iftirā* “iftira atmak”.

Bunlara iftirālar édeler. (KKMU 93a-2)

iğvā ét- < A. *iğvā* “azdırmak, yolunu şaşrtmak”.

Belki azdurıcı ve iğvā édici ve helāk édicidir. (KKMU 95b-7)

ihmāl ét- < A. *ihmāl* “özen göstermemek, savsaklamak”.

İndi ākile ki bir bedende belüre elbette ihmāl étmege yaramaz. (KKMU 54b-3)

ihrāz ét- < A. *ihrāz* “kazanmak, elde etmek”.

Bes muttakī muḥammedī gerek ki bu ‘ulūmdan ve bunuş āfetinden ihrāz éd-e bile. (KKMU 96a-6)

ihsān ét- < A. *ihsān* “iyilik etmek, bağışlamak”.

Eyle tut ihsān édüp bu şāh bizi / Bir döşek içinde kor ikimüzi (VG 1478); Yüz deve beş yüz koyun kurbān éder / Cāsūsulara daşı çok ihsān éder (GBUS 499); Bu ne kadd ü ne kāmetdür ki beşzer serv-i bālāya / Bu neçe hüsn-i şüretdür ki nūr ihsān éder aya (NesDiv./G 393-1)

ihsās ét- < A. *ihsās* “duygulandırmak, hislendirmek, his uyandırmak”.

Ferahşādı çü ihsās étđi Hurşīd / Ki andan kalısar mahrūm u nevmīd (Hurş. 3443)

ihtikān ét- < A. *ihtikān* “lavman yapmak”.

...encīr şuyıla hıyārşenber ve ak şeker ve şīrūğan bir birine katup anuñla ihtikān édeler. (EM 51b-14)

ihtilāt ét- < A. *ihtilāt* “görüşüp kaynaşmak, başkaları ile ilişkide bulunmak”.

Uzak fikr eyle vü çok ihtiyāt ét / Gehī ‘uzlet kıl u geh ihtilāt ét (Hurş. 3686); *Kişi eyler olsa inen ihtiyāt / Yavuz kavm ile étmeye ihtilāt* (SN 4587); *Eger düşmenüñ ola key ihtiyāt / Éd ü étme anuñ ile ihtilāt* (SN 5456)

ihtimāl ét- < A. *ihtimāl* “yüklenmek, çekmek”.

[Bin tahammül rahşını gey şabr u ‘uzlet cevşenin] / Yoħsa devrūñ cevrine Rüstem’ler étmez ihtimāl (KKMU 76a-2)

ihtirām ét- < A. *ihtirām* “saygı ve hürmek göstermek”.

‘İlm ehlini severdi ol nıknām / Kılurıdı in ‘ām éderdi ihtirām (TMAO 256)

ihtirāz ét- < A. *ihtirāz* “sakinmek, çekinmek”.

Şol nesnelar kim ihtirāz édeler: Çig şoğan, alma, kestāne... (EM 68a-2); *[Dünyā] talebinden ve dünyelik hırşından bu pendler-ile ihtirāz édeler.* (KKMU 104b-5)

ihtitām ét- < A. *ihtitām* “bitmek, sona ermek”.

Devr-i kamer melāhatin hüsnüñe ihtitām éder / Yüzüñe vāhibü’ş-şuver hūbluğı müstedām éder (NesDiv./G 85-1)

ihtiyār ét- < A. *ihtiyār* “seçmek, kendi arzusuyla hareket etmek”.

Çü bildi kim vişāle érmez eli / Be-nā-çār ihtiyār étđi bu hāli (Hurş. 1772); *Ger harīr olsa kabāyı bildiler kılmar vefā / Anuñ-içün ihtiyār étđi ‘abā abdāllar* (NesŞr.G.b. 5-3); *Evvel saña secde kılmuşam men / Āhır meni ihtiyār édersen* (NesDiv./TB-2 VI-13); *Ölenüñ türbesi budur haķıķat / Qalanı ihtiyār étđi tarıķat* (Hurş. 2341); *Eger sen ‘āķıl-iseñ al bu sözden / Bekāyı ihtiyār ét gec bu yüzden* (İslMesn. 3530); *Yine şabr édüp qarār étmek gerek / Yine cenge ihtiyār étmek gerek* (GBUS 589); *Yakın olduğı-y-içün aña ol yol / Aña varmağı étđi ihtiyār ol* (CH 1215)

ihtiyāt ét- < A. *ihtiyāt* “ilerisini düşünerek davranmak; sakınmak”.

Uzak fikr eyle vü çok ihtiyâ et / Gehî 'uzlet kıl u geh ihtilâ et (Hurş. 3686); *Eger düşmenün ola key ihtiyâ / Êd ü etme anuñ ile ihtilâ* (SN 5456)

ihyâ et- < A. *ihyâ* ' "diriltmek, canlandırmak".

Ümmet olan bil aña varan-durur / Sünnetin ihyâ edenler er turur (İslMesn. 186); *Anuñ âsârı edüp yeri ihyâ / Hayâtıyla eyledi gül-zârı hurrem* (CH 1834); *İhyâ-yı 'ızâm eder Nesîmî / Zülfün koñustıyla her seher-gâh* (NesDiv./G 374-7)

ikâmet et- < A. *ikâmet* "oturmak".

Muħayyer eyle 'uşşâkı tamâmet / Ki eder süzun Şifâhanında ikâmet (CH 1740)

ikdâm et- < A. *ikdâm* "gayret ve sebatla, devamlı çalışmak".

Ata ana vü begler hâş eger 'âm / Ol işe kamusı êtdiler ikdâm (Hurş. 6707)

ikilik et- < T. *ikilik* "(tasav.) bir olan Allah'a değil değil, birden fazla şeye yönelmek".

İkilikten şaķın etme ikilik / Ki bir dürlü şıfat dut ikidensin (NesŞr.G.b. 23-9)

ikrâh et- < A. *ikrâh* "iğrenmek, tiksirmek".

Dervîşlerden ikrâh etmeye. (HE 5b); *Êy bâde-i seķâhüm la 'l-i lebün şerâbı / İkrâh eden bu meyden içdügi ekşi haldür* (NesDiv./G 146-8)

ikrâm et- < A. *ikrâm* "hürmet ve saygı göstermek", krş. *hidmet ikrâm et-, in 'âm ikrâm et-*.

Bize Tanrı konuğudur bu gün ol / Nice ikrâm edersen var durur yol (Hurş. 2903)

ikrâr et- < A. *ikrâr* "tasdik etmek; dil ile söylemek, bildirmek".

Bilgil kim bir gişi diliyle ikrâr etse eyitse ki fülândan... (KG 138a-8); *Geldiler kâlû belâdan şâh[a] ikrâr êtdiler / Münkire yuf êtdiler inkârına abdâllar* (NesŞr.G.b. 5-5); *Mu 'arrifler ki vardur cüst ü çâlâk / Hemîn ikrâr ederler "Mâ- 'arefnâk"* (Hurş. 44); *Nice kim beytleri tekrâr ederdi / Anun ihlâşına ikrâr ederdi* (Hurş. 2350); *Şun '-ı şâhiddur anuñ varlığına / Cümlesi ikrâr eder birliğine* (İslMesn. 407)

iktibâs et- < A. *iktibâs* "almak".

Mihrününden êtdi mihr-i felek iktibâs-ı zav / Şöyle ki ay günden eder nûrı iktisâb (CH 268)

iktidâ et- < A. *iktidâ* ' "tabi olmak, uymak".

Oluban anda imām u muḳtedā / Enbiyā étdiler aña iḳtidā (Mīrac. 70)

iktisāb ét- < A. *iktisāb* “kazanmak, edinmek”.

Mihrūnḡden étdi mihr-i felek iḳtibās-ı zav / Şöyle ki ay günden éder nūrı iktisāb (CH 268)

iḳtizā ét- < A. *iḳtizā* “gerektirmek”.

Zīra ol zemān ānı iḳtizā éderdi ki étdüḡ. (MrzTerc. 55b-7)

‘ilāc ét- < A. *‘ilāc* “çare ve tedbir bulmak”.

*Ve bu bir marāzdur; nihānī ve rūhānī ki hīḡ ṭabībler ‘ilāc édemez. (KKMU 49b-8);
La ‘luḡ firāḡı derde düşürdi bes ol ṭabīb / N’ola ‘ilāc éder-ise derdimendine (CH 3663)*

i ‘lām ét- < A. *i ‘lām* “bildirmek, anlatmak”.

*Hīkāyet durur uşbu şikāyetüm şanemā / Tazarru ehline aḡvālüm éderem i ‘lām (Hurş. 7411);
O yēr adı durur Ḳubbetü ‘l-İslām / Anı daḡı édelüm saña i ‘lām (KEMŞ 288);
Melik dēdi bu meclisde dil-ārām / Saña kimdür anı ét baña i ‘lām (CH 809)*

iltifāt ét- < A. *iltifāt* “meyl etmek”.

Pādişāh öyle şanur Güleşāh aña / İltifāt éde gele andan yaña (VG 1077)

iltizām ét- < A. *iltizām* “kendi için lüzumlu saymak”.

Halka-be-gūş olubanuḡ baḡladı kemer // Gerdün diler ki ḡulluḡına éde iltizām (CH 3441)

imām édin- < A. *imām* “önder kabul etmek”.

Ol oldur ki ‘aḡlı imām édine ve ‘aḡıldan taşra iş işlemeğe. (MrzTerc. 17b-3)

imāmlıḡ ét- < A. *imām*, T. +*lıḡ* “imamlık yapmak”.

[Gönül kīneliḡinden ötürü-y-ise bu imām müstaḡıḡdur] imāmlıḡ étmeğe. (KG 161b-4)

‘imāret ét- < A. *‘imāret* “bayındır hāle getirmek; onarmak, tamir etmek”.

*Harabın şehriḡ étmişdi ‘imāret / Ki ya ‘nī rencine eyler keḡāret (Hurş. 4785);
Ol evde bir nesne ‘imāret étmiş ola. (KG 130b-7)*

imlā ét- < A. *imlā* “söyleyip yazdırmak”.

Bu şi 'ri işidüp başladı kumrî / 'Ala 'l-fevr êtdi imlâ işbu şi 'ri (CH 4259)

imtiḥān êt- < A. *imtiḥān* “sınamak”.

Vāy u vāy-ıla vērür 'ömrin yele şöyle ki ney / Bu durur çok imtiḥān êtdüm firākuḡ ḡaşletin (CH 4469)

in êdin- < T. *in* “barınak hâline getirmek”.

Bir yer istedi ki anda muḡīm olub īn êdine. (MrzTerc. 63b-14)

in 'ām êt- < A. *in 'ām* “nimet vermek, iyilik etmek”.

...dördünci şol varlulardur ki fuḡarāya in 'ām êderler. (HE 12b); Āb u gilden ḡan düzüp cān vèren Ol / 'Aḡlı in 'am êdüp īmān vèren Ol (Mirac. 3); Bir bûse maḡa keremden in 'ām / Êt ki ḡalasan şavāb içinde (NesDiv./TB-2 III-7)

in 'ām ikrām êt- < A. *in 'ām*, A. *ikrām* “nimet vermek, iyilik etmek”.

İcāzet aldı şāhdan şāh Behrām / Şehensāh êtdi çok in 'ām u ikrān (Hurş. 7738)

'ināyet êt- < A. *'ināyet* “lütüfta ve ihsanda bulunmak”.

Ger 'ināyet êtmezise yaradan / Ölübenüḡ ḡıkısardur deriden (İslMesn. 784)

'ināyet kerem luḡ ḡulḡ istiḡrāc êt- < A. *'ināyet*, A. *kerem*, A. *luḡ*, A. *ḡulḡ*, A. *istiḡrāc* “lütüfta ve iyilikte bulunmak ve çıkarmak”.

Nice nefes ki vērür alur el o cāndan êder / 'Ināyet ü kerem ü luḡ u ḡulḡ u istiḡrāc (ElvŞr. I-2)

inkār êt- < A. *inkār* “reddetmek, tanımamak; vazgeçmek”.

...veyāhut Muḡammed Muştafā Hazretlerini inkār êtse veyāhut ehl-i beytine ihānet ḡaşd êdüp evlātlarınınuḡ birine kem nazar ile baḡsa... (Makl. 18b); 'Ulūm-ı bāḡinīden remz ü nükte / ḡaçan işitseler inkār êderler (KKMU 91a-6); Mazhar-ı ḡaḡḡ'ı bulan insān imiş / Ādem'e inkār êden şeytān imiş (NesTy. XVII); Yüzüḡe ḡarşu sücüd eyler melek / Secdeye inkār êder şeytānumuz (NesDiv./G 188-2); Sen aḡsen şūrete inkār êdenler / 'Azāzīldür ki düşdi Taḡrıdan dūr (NesDiv./G 49-11)

inşā êt- < A. *inşā* “yapmak, meydana getirmek”.

Neyüḡ yanup durur yüregi ammā / Êder her laḡza ḡoş ḡoş sāz inşā (CH 4319)

intizār êt- < A. *intizār* “beklemek, gözlemek”.

Bir iki gün karar etmişler idi / Göñül göz intizār etmişler idi (Hurş. 2255); *Şu kim akar ola vü od kim yanar / Anı etmeye kim éde intizār* (SN 1731)

irād ét- < A. *irād* “söylemek”.

...ve yalan hikāyetler ve ber-beste rivāyetler irād ederler. (KKMU 101b-3)

irşād ét- < A. *irşād* “doğru yolu göstermek, uyarmak”.

Nice irşād edersen ş aql uyacağı ve cihān āķilleriniñ kıblesidür. (MrzTerc. 66b-1)

isāle ét- < A. *isāle* “akıtmak”.

İki nergesden ol dem dökdi jāle / Gülāb etdi semen-berge isāle (CH 1975)

isār ét- < A. *isār* “cömertlikle vermek”.

Yüzin toprağa sürdi ağladı zār / Yakın oldu ki cānın éde isār (Hurş. 1646)

işbāt ét- < A. *işbāt* “şahit ve delil göstererek doğrusunu meydana çıkarmak, kanıtlamak”.

Çünkü Hakkun ş zātün işbāt edemez erbāb-ı āql / Āşık-ı Hakk-bīn ile her dem bu da vāsı nedür (NesDiv./G 169-7); *Cānā ruş u zülfünden eger kılsa te’emmül / Tahķik ile işbāt éde der-devr-i teselsül* (NesDiv./G 229-1)

ishāl ét- < A. *ishāl* “hafifletmek, fazlasını atmak, bünyede fazlalaşmış maddeyi azaltmak”.

Şafrāyı ishāl [éder.] (EM 18a-14); *[Çok yeyicek tohma] eyler ve géc sişer ve tuzıla yeyicek ishāl éder.* (EM 8b-15); *ammā cüzāma ishāl-i [sevdā edecek nesnelere biri biri ardınca ve gevdesine her gece tiryāk-ı af’ī dürteler...]* (EM 54b-11)

isrāf ét- < A. *isrāf* “gereksiz yere harcamak”.

...andan öküş su harc étse isrāf etmiş olur. (KG 4b-6); *Éy ođul mālū isrāf étme.* (MrzTerc. 15a-10)

issi ét- < T. *issi* “ısıtmak, sıcak hāle getirmek”.

...dükeli tedbīrler anuñ issi edici ve ter dutıcı nesnelere gerekdür. (EM 57b-6)

istihrāc ét- < A. *istihrāc* “elde etmek”, krş. *ināyet ü kerem ü luř u hulķ u istihrāc ét-*.

Gönül murâdı Hâkuñ lutf-ı fażlıdur yoĥsa / Muradı kimse bu ‘âlemde kimse étmez istiĥrâc (Hurş. 3359)

isti‘mâl ét- < A. *isti‘mâl* “kullanmak”.

İki direm andan isti‘mâl éderlerise cimâ‘ şehvetin getirür. (EM 30b-13); Benefşe yaĥın isti‘mâl édeler. (EM 47b-11); Tenüñ taşından isti‘mâl éder[ler.] (TM 122²¹)

istinşâķ ét- < A. *istinşâķ* “kokuyu iyice buruna çekmek”.

Ve müşk ki gökçek kokuñu süci içinde işlanmış ola burnına istinşâķ éde. EM 47a-4

iş ét- < T. *iş* “ bir şeyi iş edinmek; bir iş yapmak”.

Dëyeyim hâliyâ gel sözüim iřit / Kulak tut sözime gendine iř ét (APş.b. 45a-10); Ya ĥöd adın kimesneden işitse / Taleb étmekligin anuñ iř étse (CH 552); Kulaķdan penbe çıkarmaĥı iř ét / Kamudan lâ-ilâhe illâ‘yı iřit (CH 108); Bir iř étme ki soñucu peşimân / Olasın u bulunmaya aña dermân (CH 1072); Ėaraż söz öĥüdi işitmek gerek / Kiři ‘aql ile bir iř étmek gerek (SN 701); Çünkü sorucu bu sözi işide / Gel gör imdi meyyite ne iř éde (İslMesn. 2252); Uyķuda gör cânuñı, kanda gider, / sênsüz anda cân neçe işler éder. (SVManz. II-61)

işâret ét- < A. *işâret* “göstermek, işaret etmek; iz ve alamet bırakmak”.

Varuban bunları kıldıķ ziyâret / Varursañ saña da étdük işâret (KEMŞ 277); [Her neye] işâret étdiyse aña şarf édeler. (KKMU 64b-9); İşâret édicek tolu aya ol / Ki ben her ne kim dër isem anda ol (SN 108); Éd anda ‘iřķdan nâziik işâret / Ki ére ‘âşıķlara andan beşâret (CH 405); İçerü girmeye étdiler işâret / Dëdi Mihrâb kim zî ĥöř beşâret (CH 1884)

‘işret ét- < A. *‘işret* “içki içmek; içkili eğlence oluşturmak”, krş. *temâşâ ‘işret ét-, zevķ ‘işret ét-*.

Varka anda kaldı kim ‘işret éde / Sen işit sulţân-ı Şâm imdi n’ède (VG 851); Melik Cemşîdi Kayşer étdi da ‘vet / Ki éde bir iki dem anuñla ‘işret (CH 1851); Géceye dek anda ‘işret étdiler / Her birisi esriyüben yatdılar (MV 535); Mihir eydür şarrâfa, sözüim işit / Ben saña kadeĥ sunam sen ‘işret ét (MV 685); Tutarım ben Mihr içün cevr i cefâ / İşret éder tâyelerle bî-vefâ (MV 714)

‘işret bezm ét- < A. *‘işret*, F. *bezm* “içkili eğlence meclisi yapmak, içki içip eğlenmek”.

İki hefte édüben hōş 'işret ü bezm / Üçincide düğüne étdiler 'azm (CH 4234)

itā'at ét- < A. *itā'at* “boyun eğmek, dinlemek”.

Yigit-iken ol itā'at étmedi / Tevbe édib hak yolına gitmedi (İslMesn. 830)

'itāb ét- < A. *'itāb* “azarlamak”, krş. *şīve 'itāb nāz ét-*.

Cümle halk deñlü éde aña 'itāb / Āhıretde yokdur aña hic şevāb (İslMesn. 1407)

i'tibār ét- < A. *i'tibār* “değer ve önem vermek, saygı göstermek”.

Muştafā 'azrā ile söylemeye / I'tibār édüb sözün dinlemeye (İslMesn. 1511)

i'tikād ét- < A. *i'tikād* “gönülden tasdik ederek inanmak”.

I'tikād ét aħmede sen toğrı bak / Kendü nūrından yaratdı anı hak (İslMesn. 299)

i'tikāf ét- < A. *i'tikāf* “bir yere kapanıp ibadetle vakit geçirmek”.

Mescid-i dilden édenler i'tikāf / Miñ geçemüz on gün oldu tañladuđ (NesDiv./Ty-128)

i'timād ét- < A. *i'timād* “dayanmak, güvenmek”.

Eger bu söze i'timād étmezsen... (Makl. 6a); Bezenmişdi oğhyile tāc u taht / Aña i'timād étdi vü dökdi raht (SN 5264)

i'tirāz ét- < A. *i'tirāz* “kabul etmemek, karşı çıkmak”.

Bir gāzāvet-nāme düzeyim saña / İşid illā i'tirāz étme baña (TMAO 14)

ittifāk ét- < A. *ittifāk* “uyuşmak, aynı fikirde birleşmek; sözleşmek”.

Hemīşe édegörüñüz ittifāk / Komañuz arañuzda hergiz nifāk (SN 5387); Ol cānavarlar ittifāk édüb bir 'ākil geyik vāridü ānı göğercine koşub bile vėribidiler. (MrzTerc. 37b-6)

iṭṭilā' ét- < A. *iṭṭilā'* “tanımak, bilmek, öğrenmek”.

Cān bilmez ađzuñı ne güherdür heves édüp / 'Allām-ı gaybdur éden ol sitre iṭṭilā' (CH 2301)

ittişāl ét- < A. *ittişāl* “ulaşmak, kavuşmak”.

Bir nefesde buradan bī-intikāl / Mebdei éde bilür o ittişāl (Mirac. 250); Bu su'ūd-ıla ki var ucdan uca / İttişāl-i sa'd étmişd'ol gece (Mirac. 373)

'ivaz ét- < A. *'ivaz* “bedel ve karşılık tutmak; karşılığını vermek”.

Çün gazādan yoğıdı anda garaż / Cüz rızā-yı Hağ ki ède aña 'ivaż (TMAO, 38, 182. dipnot); Döşegini ki aţlasdı vü dībā / Koyubanuğ 'ivaż etmişdi ħārā (CH 2849)

iveceklilik èt- < T. *iveceklilik* “acelecilik etmek”.

Kişi şabr ile bulur işe zafer / İveceklilik édende kıalmaya fer (SN 1579)

izāfet èt- < A. *izāfet* “eklemek”.

[Pes imdi aña] bir nesne dağı izāfet etmek gerek ki ħarāret kesb eyleye. (EM 64b-7);

[Ol] nesne noĥūddur ki nesne izāfet etmedin ol işi bitürür. (EM 65a-1)

i'zāz èt- < A. *i'zāz* “saygı göstermek; ikramda bulunmak”.

Buyurursağ varayın ben kemīne / Eyü i'zāz édeyin ādemine (Hurş. 7153); Melik aña

besī i'zāz étđi / Anı gendüsine hem-rāz étđi (CH 1287)

izhār èt- < A. *izhār* “meydana çıkarmak, göstermek”.

Ol 'Aliyye'l-Murtażā kim gönlümün maĥşūdudur / Sırr[ın] izhār etmek için uş

'ademden oldı var (NesŞr.G.b. 4-2); Éderler varlığını Hağkuğ izhār / Kıurlar birliği

zıkrını tekrār (Hurş. 2309); Giribenün ol deñize neyledi / 'Aczin izhār édibenün

söyledi (İslMesn. 465)

'izzet èt- < A. *'izzet* “saygı göstermek”.

'İzzet édüp şāha örü tırdılar / Pādişāh çığdı bular oturdılar (VG 1411); Resūle 'izzet

édüp kalkmış ol taş / Aña sen ümmet iseğ çekmegil baş (KEMŞ 216)

'izzet ħurmet èt- < bk. *ħürmet* 'izzet èt- .

ķabala èt- < A. *ķabāle* “rastgele yapmak”.

...ve ħarāclar arturalar ve 'amelleri ķabala édeler... (KKMU 42a-1)

ka'be edin- < A. *Ka'be* “Kabe olarak kabul etmek”

Giderü ka'be edinür bu yanın / İver kim tamudan kırtara cānın (Hurş. 6344)

ķabız èt- < bk. *ķabz èt-*.

kābin èt- < F. *kābin* “nikāhlamak”.

Kim saña Gülsāhi kābin édeler / Ĥātırıuđı guşşadan kırtaralar (VG 983)

ķabül èt- < A. *ķabül* “razı olmak, onaylamak; almak”.

Taḡrı dostları miskīnligi kabūl ʔtdiler. (Makl. 11a); Korkum illā Varḡadandur ger anı / ʔldürürseḡ ben kabūl ʔdem seni (VG 290); Kimi ḡāḡır šorar kimi bu yoldan / Kimi ḡaccuḡ kabūl ʔtsün Yaradan (KEMŞ 314); Korku-y-ıla durdı yerinden Resūl / ʔtdi Rūḡu'l-Ḳuds dedüḡin kabūl (Mirac. 41); Söḡ kabūl ʔdüḡ verürseḡ baḡa kız / Kızıḡı seni ḡutam cāndan ʔazīz (KzDest. 41); Eger kabūl ʔtmezler-ise andan bularuḡ-ıla šavaş [kılalar.] (KG 137a-7); Ne dilerse verem olam aḡa ḡul / ʔderse oḡulluḡa seni kabūl (SN 746); Ve ger kendüzüḡe ʔdesin kabūl / Karavaşuḡ olsam yeḡ andan ki ḡul (SN 3121)

ḡabz ʔt- / ḡabız ʔt- < A. ḡabz “ruhu teslim alınmak; kabızlıḡa sebep olmak”.

Dilerem ḡabz ʔdesin cānumı sen / ʔdenden isteyesin ḡanumı sen (Hurş. 6742); ʔzra ʔil ḡabz ʔtmege durdı anı / Atasına şıḡınup verdi canı (DVİ 105); Kaḡan endām laḡıf olsa anuḡ etlerine ḡabız ʔdici otlar ḡatalar. (TM 118¹⁵); Ve kaḡan ḡāmla yeşeler, yeş eyler ve ḡabz ʔder. (EM 9b-1); Eger sirkeyile ve şumaḡıla bişürüp yeşeler, ḡarını ḡabz ʔder. (EM 9a-10); Dedüm ne işe geldüḡ ḡabızu ʔ-r-rūḡ / Dedi ḡabz ʔtmege rūḡ-ı revānı (NesDiv./G 440-12)

ḡadīm ʔt- < A. ḡadīm “çok eski yapmak; öncesiz, ezeli yapmak”.

Bu şırāḡ üzre ḡadīm ʔtmiş ḡadīm / Giremez bu şehre şeyḡānū ʔ-r-racīm (NesDiv./Mesn. 3-13)

kāhillik ʔt- / kāhellik ʔt- < A. kāhil, T. +lik “tembellik ve gayretsizlik etmek”.

Dirḡā bu ḡasretde ben ger ölem / Pes işümde kāhillik ʔtmiş olam (SN 1494)

ḡāhir ʔt- < A. ḡāhir “kahredici ve yok edici yapmak”.

Anuḡ rāyātın ʔt ʔlemde manşūr / Sipāḡın ḡāhir ü a ʔdāyı maḡḡūr (CH 313)

ḡahḡaha ʔt- < A. ḡahḡaha “yüksek sesle ḡülmek”.

Bir zamān ḡahḡaha ʔdüḡ ḡüldiler / Bu işe vālih ü ḡayrān ḡaldılar (Hik. 51); [Eger] kimerse cenāze namāzında ḡahḡaha ʔdüḡ ḡülse, namāzı [şınur.] (KG 38b-9)

ḡahr ʔt- < A. ḡahr “mahvetmek, helak etmek; çok kederlendirmek”, krş. ḡam ʔ ḡahr ʔt-.

Her kim ol düşe ayaḡdan heybetünḡdür ḡahr ʔden (KKMU 7a-7); Fikr ʔt kimleri ḡahr ʔtdi cihān / Kimler olmuşdur yer altında nihān (TMAO 125); Şabrı çoḡdur anları ḡahr ʔtmedi / Verdi rızḡın hem daḡı cevr ʔtmedi (İslMesn. 52); Yaḡıcıdur yaḡmaḡ-ile

faḥr éder / Her neye baqarısa ol qaḥr éder (İslMesn. 2392); *Diledi kim éde Hurşîd'e bir qaḥr / Ki heybet ala andan il-ile şeh̄r* (CH 2719)

ḳāl ét- < A. *ḳāl* “söylemek, konuşmak”.

Ḥaḳ üzerine her ki ol fi'l éde toḡru ḳāl éde. (KKMU 10a-9)

ḳāl ḳıl ét- / ḳıl ḳāl ét- < A. *ḳāl*, A. *ḳıl* “dedikodu yapmak”.

İşbu söze étmenüz siz ḳāl ü ḳıl / Cümle ḥalkuñ rızḳına oldur keḫil (İslMesn. 40); *Ṭop ü çevgān ol zemāndan ḳaldı bil / Ḥaḳdur işbu sözde étme ḳāl ü ḳıl* (İslMesn. 2789); *Kimsene étmez orada ḳıl ü ḳāl / 'Āciz-i muṭlaḳ-durur fi-küllü ḥāl* (İslMesn. 282)

ḳalkān édin- < T. *ḳalkān* “korunak yapmak, kendini korumak için kullanmak”.

Ānı belā ḳapusına biraḡub gendü 'ināyetüme ḳalkān édinem. (MrzTerc. 57b-10)

ḳam' ét- < A. *ḳam'* “ezmek, kırmak”.

İçerdüm ḥātırum cem' étmeg için / Göñülden ḳayḡuyı ḳam' étmeg için (Hurş. 4370)

ḳam' ḳaḥr ét- < A. *ḳam'*, A. *ḳaḥr* “yok etmek, mahvetmek”.

Bid'at ehlini ḳam' ve ḳaḥr étmege tamām ḳıyām göstere. (KKMU 21a-1)

kām-kārī ét- < F. *kām-kārī* “mutlu olmak, murada ermek”.

Cihānda biñ yıl étmek kām-kārī / Yēg andan kim göre bir laḡza yāri (CH 1916)

ḳan ét- < T. *ḳan* “kan dökmek”.

Uş fitne ḳoparur gērü gözün bu dil-siyāḥ / Ḳanmadı mı henüz 'acabā nice ḳan éder (CH 2138); *Ġamzeden Mışrı ḳılıç vērmişsen esrük Türkünje / Ḳan bahāsuz munca ḳan étmek dilersen étmegil* (NesDiv./G 228-7)

ḳanat édin- < T. *ḳanat* “uçmak için kanat yapmak”.

Aḡaçdan ḳanatlar édinüp uçar / Ḳoşarlar olur ise ḳuşdan geçer (SN 3021)

ḳanā'at ét- < A. *ḳanā'at* “kısmete razı olmak, fazlasını istememek”.

Dile sıḡmaz anuñ sözi é dedem, / dek turam, az ile ḳanā'at édem. (SVManz. I-77); *Evvel ḡazilerdür ki Ḥaḳ yolına ḡazā éderler ikinci dervīşlerdür ki ḳanā'at éderler.* (HE 12b); *[Dōstlardan] ayru bir pāre arpa etmegine ki çöpāndan artar ḳanā'at étmişsin.* (MrzTerc. 30a-5); *Eytdi şāḥā mañşıbı ben nēderem / Şāḥ ḳapusında ḳanā'at éderem* (KY.b. 1081)

kār èt- < F. *kār* “etki etmek”.

Buṅa kār ètdi iḳlıḡuṅ āvāzı / Daḡı artardı ‘ıṣḳı vü niyāzı (Hurş. 3964); *Deldi şol ğamzeṅ siḫāmi cānuma kār ètdi uş / Munca fūrkat kim maṅa bu çarḫ-ı ğaddār ètdi uş* (NesDiv./G 209-1); *Öġüt aṅa kār èdüġin bildi hem / Ḥarīfin şikār èdüġin bildi hem* (SN 1652); *Gelgil ki şem ‘a nār-ı firākuṅ ḫarāreti / Kār eylemez bu resme ki cānunda kār èder* (NesDiv./G 83-7)

ḳara èt- < T. *ḳara* “karartmak”.

Ḳazā oḳı durur gamzeṅ anuṅ-çün / Ḳanumu dökmege göz ḳara ètdi (CH 3729); *Ḥaṭ u ḫāl ü saçuṅ görüp göñül sevdāsına düşmiş, / Zī miskīn, göz ḳara èdüp ne düşdi bunca sevdāya?* (DehŞr. 39)

ḳaraṅu èt- < T. *ḳaraṅu* “karartmak, karanlık bir hāle getirmek”.

İlāhī sinümüz ètme ḳaraṅu / Ki olmayavuz ayruḳ iṅe yaṅu (KEMŞ 178)

ḳarār èt- < A. *ḳarār* “durmak, kalmak; rahat etmek, yerinde durmak; tahmin etmek, düşünmek”.

Çü yarındası gündüz oldu aḫşam / Ḳarār ètmişdi düpdüz ḫāş ile ‘ām (Hurş. 1604); *Yine şabr èdüp ḳarār ètmek gerek / Yine cenge ihtiyār ètmek gerek* (GBUS 589); *Çün ol gece bunlar ḳarār ètdiler / Hemān dem şabāḫ oldu gör nētdiler* (SN 961); *Ḳızı bulcaḳ alivēre idüm / Ḳarār èdüġüm ḳavlüme tıradum* (SN 4521); *Göñlüimde bir nefes èdemez-idi ğam ḳarār / Ol vaḳt ki ol nigār baṅa ğam-ġüsār-ıdı* (CH 2822); *Ḳarār ètmedi ma ‘desinde ol mey / Anı meclisde nā-gāḫ eyledi ḳay* (CH 3590)

ḳaravaş èt- < T. *ḳaravaş* “köle yapmak”.

Sensin āḫir ḳızcuġazım şatdıran / Hem bize anı ḳaravaş ètdüren (KzDest. 176)

ḳarż èt- < A. *ḳarż* “ödünç vermek”.

Şüreyyā ‘akdini çün ‘arż èderdi / Gözinden dürr ü gevher ḳarż èderdi (CH 2816)

kārzār èt- < F. *kār-zār* “savaşmak”.

Dēmediler kim èdiben kārzār / Cān vērelüm çün buyurdi Kirdgār (TMAO 201)

ḳaşd èt- / ḳaşıd èt- < A. *ḳaşd* “öldürmeye, yok etmeye kalkmak; niyet etmek, niyetlenmek.

...veyāhut ehl-i beytine ihānet kaşd êdüp evlâtlarınıñ birine kem nazar ile baksa... (Makl. 18b); *Nefsi biz bizden komazuz gitmege, / Kaşd êderüz aña cefā êtmege.* (ŞH.e. 66); *Tiz êriş vaqtidür ey cānlar cānı / Koma kim kaşd êde ol mel'ün baña* (VG 106); *Qudse kaşd êt eyle Quddüsi taleb / Kim talebdür maṭleb'êrmege sebeb* (Mirac. 263); *Gözüm yaşı beni ğark êtdi kana / Ğerü hem kaşd êder baş u cāna* (CH 626); *Her kim ola kaşid êtdi kendüzin / Öyle bil kim zālim olur kendi özin* (KzDest. 87); *Āşıklara firākuñ odı kaşd-ı cān êder / Şöyle ki lāle vü güle bād-ı ğazān êder* (CH 2134); *Şacı çevġān şah êtdi kaşd-ı meydān / Öñinde küy-ı zerrīn elde çevġān* (CH 3621)

kaş êt- < T. *kat* “vücudunu eġdirmek; boyun eġdirmek”.

Serv iki kaş êdüben ol zamān / Pādişāha ğızmet êtdi devrān (KY.b. 1063)

kaş' êt- < A. *kaş'* “geçmek, ilerlemek, yol almak”.

Dürüstün ü ğaṭāsın ol bilür bol / Ki bu menzilde kaş' êtmiş ola yol (Hurş. 306); *Felekde êtmeyeler māhi nāzil / Eger kaş' êtmez olursa menāzil* (CH 1099); *Senüñ-çün kaş' êtdüm küh u deryā / Qoyuban tāc u taḡt u mülki tenhā* (CH 2561)

kaşıl êt- < A. *kaşıl* “kesmek”.

Birikünñ bile taġıtmañ bilünñüz / Uzatmañ illā kaşıl êtmeñ dilünñüz (Hurş. 3467)

kaşıl êt- < A. *kaşıl* “öldürmek”.

Her yaña vêrbidi bir bölük çeri / Ki il uralar kaşıl êdeler kāferi (TMAO 52); *Geldi andan iki ğevher biri ğulğ ile Ğasan / Zehr ile kaşıl êden anı ol Yezid'ünñ bānidur* (NesŞr.G.b. 12-9)

kaşvî êt- < A. *kaşvî* “güçlendirmek, kuvvetli yapmak”.

Ma'deyi ve baġırı kaşvî êder. (EM 10a-9); *Gözi kaşvî êder.* (EM 16a-3); *Gevdeyi kaşvî êder.* (EM 36b-4); *Zihni kaşvî ve 'aġlı rüşen êde.* (EM 25a-12)

kaşvî êt- < A. *kaşvî* “sözleşmek, ahit yapmak”.

Anı daġı vêrdiler ol ustaya / Ğaġkıñı kaşvî êtdiler aydan aya (VG 61); *Ğaġ dēye kim sizünñ-ile nêdelüm / Kaşvî êdüben 'ahd ü peymān êdelüm* (İslMesn. 2507); *Çü kaşvî êtdünñüz kaşvîle ṭurmaġ ğerek / Şaruñ terkini buġün urmaġ ğerek* (SN 1094); *Ki kaşvî êtmişdi ol şeh ben ġul ile / Beni çift ile ol şolmaz ġül ile* (Hurş. 7481); *Bize ay ile kaşvî êtmiş idi ol / Buġur üstine ğeçdi ay u yıl bol* (Hurş. 7519)

ķāyim  t- < A. *ķā'im* “sağlam ve dayanıklı olmasını sağlamak”.

Hak  ts n Şer ' b ny dını ķāyim / Şehin-Ő h-ı cih nı 'adl-ıla d yım (CH 234)

ķāyim muĥkem  t- < A. *ķā'im*, A. *muĥkem* “sağlam ve dayanıklı olmasını sağlamak”.

...bir direm y seler men yi arturur ve cim 'a Şehvet v r r ve zekeri ķāyim ve muĥkem  der. (EM 32a-9)

keb b  t- < A. *keb b* “kebab yapmak, yakmak”.

Odını d Őmenler n yardı okuŐ demreni /  tdi kılıcuş odı ĥasm y reĥin keb b (CH 256)

kef ret  t- < A. *keff ret* “bir g nahın veya k t  bir hareketin affının karşılığı olarak bir Şey yapmak”.

Veger bu rence  tmezseŐ kef ret / Olur taĥtum u baĥtum kamu g ret (Hurş. 4272)

kej-g m n  t- < F. *kej-g m n* “yanlış,  arpık d Ő nmek”.

 tmiŐ hil li kaŐuŐa teŐb ĥ 'aklı g r / B r k benlig-ile nice kej-g m n  der (CH 2140)

kel m  t- < A. *kel m* “konuşmak”.

Her kim nam z kılrsa Taĥrı'yla kel m  der gibid r. (FTefs. 2b); *Anda g rin'aŐa M s -yi Ker m / Kim kel m  derdi anuŐla Ker m* (Mirac. 128)

keleci  t- / geleci  t- < Mo. *keleci* “konuşmak, s z s ylemek”, krş. *s z keleci  t-*.

AŐa ağzını bir keleci  de / Pes andan g r  sehl ola ger gide (SN 1664)

kelim t  t- < A. *kelim t* “konuşmak”.

[Belki telaŐtuf-ıla ve Ő r n s zile iler ] gele ve kelim t  de. (KKMU 79b-8)

kemend  t- < F. *kemend* “kement yapmak”.

Bu zerr ne resenlerden kemend  t / Kemendi kaşr b l sında bend  t (CH 2795)

kem-ter  t- < F. *kem-ter* “hakir ve itibarsız tutmak”.

ŐiŐek bigi olmasa el nde s gar / ŐiŐekten  desin sen seni kem-ter (CH 1831)

kerem  t- < A. *kerem* “l tufta ve bağışta bulunmak”, krş. *'in yet kerem luŐ ĥulķ istiĥr c  t-, m r vvet kerem  t-*.

*Bu deryādudur ol dürdāne kim var / Kerem ét baña sen isdemege var (CH 1864);
Bahānesüz saña çün olmuşam kul ey dil-ber / Bu bendeyi kerem ét şatma geç
bahāsından (NesDiv./G 339-7)*

kesb ét- < A. *kesb* “kazanmak, edinmek”.

*Dürişe kesb éde bir yahşı adı / Cihāna gelmegün budur murādı (Hurş. 4553); Bu
dünyā kesb édicek yer durur bil / Hüner ehlingeniseñ oşda meydān (KEMŞ 82);
Bircīs hıdmetüne senünj oldı müşterī / Kesb-i sa’ādet étmege-içün é mah-ı kirām (CH
3443)*

kesr ét- < A. *kesr* “kırmak”.

*İnşirāh-ı şadr hāşıl kılmayan Mūsā kimi / Kesr-i elvāh étmeyen görmez yed-i
beyzāmuzu (NesDiv./G 438-7)*

keşf ét- < A. *keşf* “gizli bir şeyi öğrenmek”.

*Çaçardur nazm ile keşf étdi esrār / Bu beyti hoş buyurdu h’āce ‘Attār (Hurş. 321);
Ahmedī Mi’rāc esrārın saña / Keşf étdi gūş olduñsa aña (Mirac. 488); Ğāzilerünj
hālını keşf étmege / Hāli bildük ‘azm kılduk gitmege (GBUS 476); Göñül bāğını éder
keşf gül-şen / Olur gül gibi her rāz aña rüşen (CH 1141); Katına geldi anuñ ol demde
Şeh-nāz / Diledi andan dahı kim keşf éde rāz (CH 2251); Niçe kim şordı-y-ısa
Erganün-sāz / Aña keşf édemedi perde-i rāz (CH 2248); Çehresi gerçi nūr ile keşf-i
hicāb-ı vech éder / Veche işāret eyleyen şol kamerünj hilālidür (NesDiv./G 109-3)*

kılınç ét- < T. *kılınç* “çok tevazu göstermek (?); icraat ve iş yapmak”.

*Süheyl ile key dost olmuş idi / Kılınç édüben gönlin almış idi (SN 5161); Geh urdum
kılıç u geh étüm kılınç / Komadum ki édile güç ü başınç (SN 5366)*

kıl kāl ét- < bk. *kāl kıl ét-*.

kısm ét- < A. *kısm* “bölmek, pay etmek”.

Hak aña iki ni ‘meti kısm éde vü halāl éde. (KKMU 10a-10)

kısmet ét- < A. *kısmet* “nasip etmek”.

Çalap kısmet étdügi bugün imiş / Biter vaqti erişse her dürlü iş (SN 4695)

kıyām ét- < A. *kıyām* “ayağa kalkmak”.

*Şehe êtdi kıyām ol hayret-i hūr / Dēyeydūñ rūşen olmuş ‘arşdan nūr (CH 1357);
Kāmetūñi göricegiz Tūbā kaçan kıyām êde / Boyuña nisbet êtmezem serv ile hem
şanavberi (NesDiv./G 454-9)*

kıyās êt- < A. *kıyās* “bir şeyi başka bir şeye benzeterek hüküm vermek;
karşılaştırmak”.

*Pes ayruklar ne bildiler kıyās êt / Aña lāyık ne kıldılar kıyās êt (Hurş. 46);
Kimesneye vefā êtmez bu dünyā / Kıyās êtgil bulardan sen var anı (KEMŞ 35);
Yüceligi inen yüksekdür ey cān / Kıyās êtseñ anı kırk arşun ey cān (KEMŞ 95); Ten
bi-ħakim tatlu cāndan ayrıla / Bir kıyās êt gör ki ħālī ne ola (KzDest. 151); Kıyās
êtdüm olmaz idi encüme / Ki lafzen-be-lafz eyledüm tercüme (SN 5615); Anamı dañı
kıyās it aña / Nite ola ħālī çü bēni aña (SN 2048)*

kıymet êt- < A. *kıymet* “değerini tespit etmek, bedel ve baha vermek”.

*Ne metā ‘a kıymet êtsem seni ey şikār-ı devlet / Ki cihān bahāsı degmez kılına saçun
kemendi (NesDiv./G 404-5); Kevn ü mekāna vaşluñı kıymet eden bahā kılan / Yoñdur
anun yüzinde nūr bilmez anun bahāsını (NesDiv./G 409-6 (B1,B2 Nüşhaları))*

kifāyet êt- < A. *kifāyet* “yeterli olmak, yetmek”.

*Kifāyet êdecekce me’ūnet mu’ayyen kıla. (KKMU 35b-4); Kaçan kim olmaya
Ĥakdan ‘ināyet / Hezārān sa’y ü cehd êtmez kifāyet (Hurş. 7279)*

kīn êt- < F. *kīn* “düşmanlık yapmak”.

Köpüklenüp dudağı ħamle êtdi / Gemisine şahun kīn êde yêtdi (CH 1694)

kişver-sitān êt- < F. *kişver-sitān* “memleket alıcı ve fethedici biri hâline getirmek”.

İlāhī bu şehi kişver-sitān êt / Niçe kim var cihān şāh-ı cihān êt (CH 312)

kolay êt- < T. *kolay* “kolaylaştırmak, kolaylık vermek”.

İlāhī sen kolay êt kıllaruña / Ki hoşlıklarıla varam evüñe (KEMŞ 187)

konuğ edin- < T. *konuğ* “misafir etmek”.

Feraħşād eydür uş erişdi dek dur / Bizi konuğ edinseler gerekdür (Hurş. 6163)

konuğluk êt- < T. *konuğluk* “konuk etmek, ağırlamak”.

Mışır ehli ‘ādeti eyle-y-idi / Her kişi kim konuğluk êde-y-idi (YZ 582)

kör êt- < F. *kūr / kōr* “görmez hâle getirmek”.

Zümürrüd-gün kılıçlarla kılup zōr / Édeler dīv-i ef'īnūñ gözün kör (CH 1545)

kul ét- < T. *kul* “hizmetçi veya köle yapmak”.

Ki kankısın kabül etmek gerekdür / Ki cānı gönli kul etmek gerekdür (Hurş. 2908);
Mühr urduğında mūma hātemi / Bir gedāya kul eder yüz Hātimi (TMAO 301); *Dēdi varuñ tañrı kulisiz nişe / Pes kul edinmek sizi benden haşā* (KY.b. 1156)

kullıķ ét- / kulluķ ét- < T. *kulluķ* “hizmetini görmek; kulu olmak”.

Benüm faħrumdur ol kim kullıģ edem / Saña vu kanda dērseñ ana gidem (Hurş. 714);
Uslu kişi anı göre dünyede / Kullıķ ede dürişe namāzile (ŞH.f. 11); *Varķa gibi biñ kulum var kapuda / Her birisi kulluķ eder tapuda* (VG 140); *Yegrek oldur varam ardınca gidem / İsteyem bulam aña kulluķ edem* (MV 750); *Ol biri birleñ inanuñ Tañrı'ya / Bir durur kulluķ edüñ bī-riyā* (YZ 263)

ķurbān ét- < A. *ķurbān* “kurban kesmek; bir gaye uğrunda bir şeyi feda etmek”.

Öñüñde vērmedi mi ķardaşuñ cān / Oğul kız étmedi mi cānı ķurbān (KKMU 31a-4);
Ben de şāhuñ yolına cānumı ķurbān étmişem / 'Aşķ-ıla girdüm yola meydānı gözler gözlerüm (NesŞr.G.b. 20-4); *Ne bilem daħı ne dermān edem ben / Meger kim cānumı ķurbān edem ben* (Hurş. 2548); *[Eger bayram namāzından ilerü] ķurbān étsele revā olur.* (KG 106b-9)

ķur ķur ét- < T. *ķur* “guruldamak”.

Sebebi ki bağarsuķlarda yel cem' olup bağlana, içde dāyim ķur ķur ede. (EM 50a-10)

ķuşaķ ét- < T. *ķuşaķ* “kuşak gibi yapmak, kuşak saymak”.

Bağla 'ışķı ķuşaķ édüb bēliñe / Tengri adını getürgil diliñe (İslMesn. 2613)

kūşiş ét- < F. *kūşiş* “çalışmak, çabalamak”.

Cihān şeb-rev tonın étdukde pūşiş / Ufuķdan gün nihānlıķ étđi kūşiş (CH 3204)

ķutlu ét- < T. *ķutlu* “kutlamak”.

Gelüñ, görüñ bu düğüni, ķutlu edüñ ay u günü; / Teñri yüzün bir görüñüz, ķoñuz anı, dutuñ bunı. (SVManz. V-1)

ķuvvet ét- < A. *ķuvvet* “güç uygulamak, zulmetmek”.

...za 'ıflere ķuvvet ede ve ķuvvetlülere müdārā kıla. (KKMU 35b-1)

küstaḥlîḳ ét- < bk. *güstāḥlîḳ ét-*.

küsūf ét- < A. *küsūf*“(güneş) tutulmak”.

Ay evinden yayu gitdi şanasın / Gün evcinde küsūf étdi şanasın (Hurş. 5089)

kütāḥ ét- < F. *kütāḥ* “kısa tutmak, kesmek”.

Ḳā`il sözün tutmaḳ gerek / Ḳahr u cefā yutmaḳ gerek / Ḳıṣṣa kütāḥ étmek gerek / Ḳıyās-ıla kim érişe (Elf. XXI-6)

lāf ét- < F. *lāf*“konuşmak”.

Dédi ben `ammusı oḡlı Hāşim`em / Çok lāf étme baḡa bir kezün kıymam (GKM 270)

lafz ét- < A. *lafz* “söz söylemek”.

Cevābın ben daḡı yazdum temāmī / Bu ma`nīce ki lafz étmiş Nizāmī (Hurş. 7455)

lāḡ ét- < F. *lāḡ* “şaka yapmak, oyun yapmak”.

Gelişde ḥōd gelürdi lāḡ éderdi / Velī gitdükte aḡlayu giderdi (Hurş. 6398)

laḡm ét- < A. *laḡam* < Y. *lakhóma*³²⁹ “bir kaleyi düşürmek veya düşman ordugâhına zarar vermek için yer altından yol açmak”.

Üç gün üç gece bular laḡm étdiler / Dört gün olunca tamuya yétdiler (KUC 720)

la`l ét- < A. *la`l* “kırmızı bir hâle getirmek”.

Bilüre dutsa la`l éder yanaḡı / Kızıl yākutı reng eyler tudaḡı (Hurş. 2678)

lāle-zār ét- < F. *lāle-zār* “lale bahçesine döndürmek”.

Gül-gün ruḡuḡ güli semeni şerm-sār éder / Yüzüḡ ḡayāli gözlerümi lāle-zār éder (NesDiv./G 83-1)

lā-mekān ét- < A. *lā-mekān* “mekān ve yerden bağımsız olmak”.

Mekān u kevne şıḡmaz çün ḡadīmüḡ zāt-ı bī-mişli / Nesīmī kāf u nūn oldı mekānın lā-mekān étdi (NesDiv./G 405-11)

la`net ét- < A. *la`net* “lanet etmek, lanetlemek”.

Egerçi la`net étmek kimseye yok / Anuḡ bed-ḡ`āḡına la`net gerek çok (CH 39)

lā-şey ét- < A. *lā-şey*’ “yok etmek, yok hükmüne getirmek”.

³²⁹ Çaḡbayır, *age*, c. 3, 2926; Sevan Nişanyan, *Sözlerin Soyaḡacı, Çaḡdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüḡü*, 4. bs. (İstanbul: Everest Yayıncılık, 2009), 363.

Dedi Hürşid saķı sāgar-ı mey / Getür ki ède esās-ı ‘aklı lā-şey (CH 2399)

laţif èt- < A. *laţif* “yumuşak ve hoş etmek”.

Çün anuñıla yunalar, balğamı laţif èder. (EM 13a-14)

lerze èt- < F. *lerze* “titremek”.

Bu şı ‘ri kim işitdi şāh Cemşid / Anuñ āhından ètdi lerze Hürşid (CH 4473)

livāţa èt- < A. *livāţa* “oğlancılık yapmak”.

Livāţa èdeni yüksek kayadan veyā menāreden başı aşāğı bırakmaq gerek. (KGü. 48a-3); Oğlan eyitti baña livāţa èderdi. (KGü. 49b-5)

lu ‘ūk èt- < A. *lu ‘ūk* “macun hâline getirmek”.

Nefes tarlığına lu ‘ūk ètseler fāyide [èder.] (EM 17a-9); Kirās şamğını balıla qarup lu ‘ūk èdeler. (EM 48a-1); Ya bu dedüğümüiz nesnelerden lu ‘ūk èdeler. (EM 48b-4)

luţf èt- < A. *luţf* “iyilik yapmak, lütuf göstermek”, krş. *‘ināyet kerem luţf hulķ istihrāc èt-*.

Luţf èdüben dest-gīr olduñ baña / Tangrı luţfi dest-gīr olsun saña (VG 680); Al emānet çünki şehre varasız / Luţf èdüp Gülşāh kaşrın göresiz (VG 1601); Zihī devlet ki gözlerüm yüzünğden oldı nūrānī, / Vişālünğ luţf èdüp şavdı başumdan gerü hicrānı. (DehŞr. 52); Ümmetüme rahmet eyle èy Ğafūr / Kıl olardan luţf èdüp qahruñı dūr (Mirac. 222); Derdümi arturma luţf èt şerbetünğle èy hakīm / Çün meni şayru kılan şol çeşm-i bīmār andadur (NesDiv./G 45-7)

ma ‘āş èt- < A. *ma ‘āş* “yaşamak, geçinmek”.

Çok develer yükledük raht ı kumāş / Vardüğumuz yèrde èdevüz ma ‘āş (GBUS 24)

ma ‘cün èt- < A. *ma ‘cün* “hamur kıvamına getirmek”.

Biri birine qarışduralar, balıla ma ‘cün èdeler. (EM 26b-8)

mağbün èt- < A. *mağbün* “şaşırtmak”.

Olur her iş ki var bir işe merhün / İlerü şonra èden anı mağbün (CH 2694)

mağşüş èt- < A. *mağşüş* “karışık bir hâle getirmek, karıştırmak”.

...ammā aña nesne qatarlar mağşüş èderler. (EM 6b-15)

mağabbet èt- < A. *mağabbet* “sevmek”.

Dildār olan étmez mi Nesīmī'ye maḥabbet / "El-ḳalbu min el-ḳalbi ile 'l-ḳalbi sebīlā"
(Nes.Şr.G.a 1-5)

maḥbūs ét- < A. *maḥbūs* "hapsetmek".

Maḥpus édeler tā musulmān olunca. (KG 137b-7)

maḥmūr ét- < A. *maḥmūr* "sersemlik vermek".

Delü éder mey evvel şonra maḥmūr / Şudā' u derd-i ḥafḳān-ıla rencūr (CH 2405)

maḥrem ét- < A. *maḥrem* "birini kendisine yakın ve samimi yapmak", krş. *dem-sāz maḥrem ét-*.

Maḥrem étdiñ çün beni esrāruña / Ėy perī gel çek meni ber-dāruña (NesDiv./Ty 1)

maḥrūm ét- < A. *maḥrūm* "bir şeyden yoksun bırakmak".

Ḳapuçda étme maḥrūm sāyilem oş / Yüzüm ḳara tapuçda hem elüm boş (KEMŞ 171); *'Amel ét liki nefsüñi unitma / Naşibinden anı maḥrūm étme* (CH 459)

maḥv ét- < A. *maḥv* "yok etmek".

Ol vezīr eydür ki ey begler yarın / Maḥv édesiz göñlümüz ḳayguların (VG 641);
Dünyedür bundan götür azuğuñı / Kim ol azıg maḥv éde yazuğuñı (KAE 104);
Bulmamışdur ḥayr her kim dēdi ḡayr / Ḡayrı cāndan maḥv étmiş ki iş ola ḥayr
(TMAO 180)

maḥzūn ét- < A. *maḥzūn* "hüzünlendirmek".

Bu derd-idi vü éden Ḳays'ı Mecnun / Bu derd-idi éden Ferhād'ı maḥzūn (CH 1678)

maḳām ét- < A. *maḳām* "yer yapmak".

Meger servüñ ḫalından bir kebūter / Maḳām étmiş-idi şāha berāber (CH 2828);
Gözüm içinde maḳām étđi ḥayāluñ göñül / Şu aḳan yērde olur tāze vu ḥōş-ter nerges
(CH 4275)

maḳbūl ét- < A. *maḳbūl* "kabul etmek".

Söz ki maḳbūl étđi aşḫāb-ı ḳabūl / Hem söz oldur ger fūrū' u ger uşūl (KKMU 103b-9); *Ḳanı ol söz ki sen maḳbūl édesin / Özüñi bir nefes meşḡūl édesin* (Hurş. 2997)

maḳhūr ét- < A. *maḳhūr* "bozguna uğratmak, yenmek".

Anuñ rāyātın ét 'ālemde manşūr / Sipāhın kâhir ü a'dāyı maḫhūr (CH 313); Zehī devlet ki gişi ola manşūr / Êde ḥaḫ fazl-ıla ḥasmuñı maḫhūr (CH 4222)

maḫrūn ét- < A. *maḫrūn* “yakınlaştırmak, ulaştırmak”.

İşümüzi sen ét maḫrūn şalāḥa / Bizi biz érüremezüz felāḥa (CH 4)

mālik ét- < A. *mālik* “sahip etmek, sahibi yapmak”.

Ḥaḫ müvekkel ḫalmıḫ anı nārına / Mālik étmiş ehl-i nārıñ varına (İslMesn. 1214)

ma'lūm ét- < A. *ma'lūm* “bildirmek”.

Biriñüz tursun iler biriñüz gèrü / Anda ma'lūm édiñüz bu sözleri (VG 1603); Bu aḫbārı édüp Cemşid'e ma'lūm / Varıban Ḳayşer'e dèdi é şah-ı Rūm (CH 3831); Dèdi bunu gerek işide Efser / Êde Efser'den anı ma'lūm Ḳayşer (CH 4515)

ma'mūl ét- < A. *ma'mūl* “yapmak, imal etmek”.

Ḥummāz toḫmıyıla ma'mūl [étmiş olalar.] (EM 55a-4)

ma'mūr ét- < A. *ma'mūr* “bayındır bir hâle getirmek”.

Yapıcı Ḥaḫdur ḫarābı Ḥaḫ yapar ma'mūr éder / Ol yapan ma'mūra ayruḫ kimse mi'mār olmasun (NesDiv./G 328-6)

manşūr ét- < A. *manşūr* “galip getirmek, üstün gelmesini sağlamak”.

Bize Ḥaḫ anı manşūr étmeyince / Murād ile gönülüp gitmeyince (Hurş. 4753); Anuñ rāyātın ét 'ālemde manşūr / Sipāhın kâhir ü a'dāyı maḫhūr (CH 313)

ma'rifet-sāz ét- < A. *ma'rifet*, F. *-sāz* “ustalık ve bilgi göstermek”.

Gèrü çünkim ma'rifet-sāz édelüm / Size ma'nā sözün āğāz édelüm (KY.b. 1366)

māt ét- < F. *māt* “yenmek”.

Hilāl-ıla ḫaşı éder muḫāzāt / Éder ol bir ruḫ-ıla biñ şehi māt (CH 905)

maẓmaẓa ét- < A. *maẓmaẓa* “gargara yapmak”.

Ve eger ol bişdügi sirkeyile maẓmaẓa étseler diş ağırsın [gidere.] (EM 6a-6)

ma'zūl ét- < A. *ma'zūl* “azletmek”.

Bir pāzişāhı ma'zūl [étdiler.] (MrzTerc. 45a-11)

ma'zūl 'aḫıl ét- < A. *ma'zūl*, A. *'aḫıl* “boş, faydasız ve çalışmayan bir hâle getirmek”.

Çü 'aqlı 'ışk eder ma 'zül ü 'ātıl / Olur elbette nefis ol demde bātıl (Hurş. 3520)

meclis ét- < A. *meclis* “yemekli eğlenceli toplantı yapmak”.

Hacāletden çün otağına gitdi / Orada ol dağı bir meclis etdi (CH 3593)

mecnün ét- < A. *mecnün* “delirtmek”.

Kişiysi 'ışk eger mecnün eder dēr / Velikin sözlerin mevzün eder dēr (Hurş. 1779);
Gözi ol cādū-y-ıdı ki etse efsün / Ederdi cānı vālih 'aqlı mecnün (CH 506); *Bu derd-idi vü eden Kays'ı Mecnun / Bu derd-idi eden Ferhād'ı maḥzün* (CH 1678)

mecrūh ét- < A. *mecrūh* “yaralamak”.

Ne yere konar ise kuşdurur kan / Kimi mecrūh eder kimi alur cān (Hurş. 4517);
İletüp deryā içine atdılar / Sa 'd-ıla Zübeyri mecrūh etdiler (GBUS 399)

medār ét- < A. *medār* “bir yörüngede dönmek”.

Hak bahtuñ āyetini şehā rüşen eylesün / Niçe ki kutb dura vü gerdün medār ede. (CH 322)

meded ét- / mided ét- < A. *meded* “yardım etmek”.

Buñ yerinde edeler saña meded / İmdi getür beytine bunuñ 'aded (VG 1734); *Dedi ey kalmişlara meded eden / Kullarınuñ göñli murādın vèren* (KzDest. 262)

meded yardım ét- < A. *meded*, T. *yardım*³³⁰ krş. F. *yārī*³³¹ “yardım etmek”.

Meded ve yardım [edeler, māl bezl etmeg-ile ve nefis ortaya komağ-ıla.] (KKMU 80b-1)

medh ét- < A. *medh* “övmek”.

Şeyād u Hamza ol şāhdan diler kim kurtıla āhdan; / seni medh etmek Allahdan 'atādur yā Resūla'llah! (ŞH.ç. II-13); *İmdi Faḫḫ sen bunu medh edesin dün günü / Yarın(ki) maḥşer günü Kud's-i mübārekdedür* (KEMŞ 378)

mekr ét- < A. *mekr* “hile ile aldatmak”.

Mekr edüp adlar seni telbīs ile / Tā ki qarīn eyleye iblīs-ile (KKMU 44a-2); *Aldanma göñül dünyā-yı gaddārına kıl yuf / Ol mekr edici kevkeb-i seyyārına kıl yuf*

³³⁰ Çağbayır, *age*, c. 5, 5221.

³³¹ Nişanyan, *age*, 671.

(NesŞr.G.a. 14-1); *Ve ger ne sihr eder seh ar  k şd r / Bize mekr  dici mekk r  k şd r* (Hurş. 3596)

mel met  t- < A. *mel met* “ayıplamak; ayıplamak, ayıplanacak duruma d ş rmek”.

Beni mel met eden  şk c n  ceb  anı / Bu  şk meclisine bir o un bug n anı (SN 1222); *Bug n sizi urduravan d ra ben / Mel met  dem ile v  ş ra ben* (SN 4756)

mel l  t- < A. *mel l* “h z nlendirmek, kederlendirmek”.

Mel l  tdi tem met uluları / Yavuz anlarlar ey  h luları (Hurş. 6029)

memz c  t- < A. *memz c* “karıştırmak”.

... ok  aynadıca  gerek ki şovuk Őuyula memz c  deler, andan  oyunalar. (EM 13b-4)

men    t- < A. *men  * “engellemek; durdurmak”.

[ c nci] mak mı elden gelen Şey'i al  kadrih men    tmemekd r. (Makl. 17b); * omadı G lŐ h men    tdi anı / D di ben  ld reyin ol h yini* (VG 228); *VaŐ u fir ka v Őita  unki kaderd r ey g n l / Cehd ile kimse kader n men    demez  az sını* (NesDiv./G 409-5); *Dibini yapra yıyla  aynadalar, y yeler ziy n n men    der.* (EM 2a-9); *[A ulu nesnelere] y rekden men    der, h ŐŐa Őar bı.* (EM 7b-5)

menfa  at  t- < A. *menfa  at* “fayda vermek, yarar sa lamak”.

 a an c z m evvel bel rse sirkeyile  arıŐdurular, ya u  deler menfa  at  der. (EM 25b-2)

mens b  t- < A. *mens b* “bir kimseye veya bir Şeye nisbet etmek, ilişkilendirmek”.

M Őfikleri in msuzl a mens b  derler. (KKMU 52a-4); *Diledi ol da ı hem bir  ı   a eyde / Anı Şeh med ine mens b  de.* (CH 262)

menzil  t- < A. *menzil* “bir yeri bir Şey i in konak yeri h line getirmek; yolunu tutmak, yol almak”.

Ten- s n ol iŐ ni m Őkil  tme / De izi k his rı menzil  tme (CH 1374); *G n l kim  Ő   de anı menzil / Olur te  yidi ha  un anda n zil* (CH 1511); *G ce bir serv dibinde  tdi menzil / Ki ol da ı  tmiŐ-idi p y-der-gil* (CH 2825)

mer amet  t- < A. *mer amet* “acılamak, Şefkat g stermek”.

Gözlerüñ düşmişlere éder olursa merhamet / Uş benem dürr-i yetim ü uş benem miskîn garîb (CH 3184)

merkeb édin- < A. *merkeb* “üzerine çıkmak; yenmek”.

Ne ‘aşık resmidür bi’llâh bu mezheb / Ki nefsiñ edinesin yolda merkeb (Hurş. 3691)

mesh ét- < A. *mesh* “el sürmek, silmek, sığamak”.

Mesh étdüğinden sonra edügi çıkara [ve ayakların yuya.] (KG 11b-10)

mesrür ét- < A. *mesrür* “memnun etmek, sevindirmek”.

Nesîmiye tecellî kıldı gamzen / Gözin pür-nür göñlin étdi mesrür (NesDiv./G 49-12)

mest ét- < F. *mest* “sarhoş eylemek”.

‘Işkuñ şarâbıdır beni ser-mest eyleyen / Şanma ki mest éden beni sâgar durur ya cām (CH 3238); *Cennete teşbîh eyleyen bulmadı vech-i dil-beri / Kaṭresi ağız yārumuñ mest éder āb-ı Kevseri* (NesDiv./G 441-1)

meşgûl ét- < A. *meşgûl* “bir işle uğraşmak, uğraştırmak”.

Ḳanı ol söz ki sen maḳbûl édesin / Özüñi bir nefes meşgûl édesin (Hurş. 2997); *Kendüyi kendüye şöyle meşgûl éder...* (KKMU 60b-7); *Lā ilāhe illallah zikrine meşgûl édebilürse yemekte oturmaḳda durmaḳda....* (KKMU 86b-3)

meşhûr ét- < A. *meşhûr* “herkes tarafından bilinir ve tanınır olmasını sağlamak”.

Melik Cemşid ol râzı étdi meşhûr / Diledi vère Fağfûr aña destür (CH 1054); *Ne-yiçün étmedüñ asluñı meşhûr / Ki atañmuş senüñ ol şāh Fağfûr* (CH 2975)

meşveret ét- < A. *meşveret* “danışmak”.

Seni étdüm göñlüme dem-sāz u maḳrem / Senüñ-ile éderem meşveret hem (CH 988)

me`vā ét- < A. *me`vā* “yurdu, meskeni yapmak”.

Ḳamu kuşlara sultān oldu ‘anḳā / Ḳanā‘at ḳāfını çün étdi me`vā (CH 1650)

mevzûn ét- < A. *mevzûn* “ölçülü ve düzgün olmasını sağlamak”.

Kişiyi ‘ışk eger mecnûn éder dër / Velîkin sözlerin mevzûn éder dër (Hurş. 1779)

meyl ét- < A. *meyl* “yönelmek; gönül bağlamak, sevmek”, krş. ‘*azm meyl ét-*

Meyl éde kızını saña vërmege / Varkānuñ ḳaşd éde terkin urmağa (VG 978); *Giribenüñ cennete baḳmayalar / Meyl édüben ol yaña aḳmayalar* (İslMesn. 1158);

Gèrù tahta açdı oturdı Süheyl / Kópuzın az az çalmağa ètdi meyl (SN 1431); *Çü şeh meyl ètmedügin bildi Hurşid / Feraşşada tekellüf kıldı Hurşid* (Hurş. 3373); *Bular kim görklü yüze meyl èderler / Ki ya 'nî 'ışka bu yüzden göderler* (Hurş. 3984)

mey-perestî èt- < F. *mey-perestî* “içkiye düşkün olmak”.

Bu gam def'iyçün ètdüm mey-perestî / Baña sènüñ gözünđür 'ayn-i mestî (CH 3248)

mezîd èt- < A. *mezâd* “arttırmak”.

[Eger ol söze dahı] mezîd èdecek söz var-ısa te'ennî birle 'arza kıla. (KKMU 78a-2)

mided èt- < bk. *meded èt-*.

mihrâb èt- < A. *mihrâb* “(inançla) yönelmek”.

Zevkına mihrâb eger nûr-ı ruhuñ èder imâm / Oda yahdı minberi görüñ ki âhumdan hañb (NesDiv./G 16-7)

minnet èt- < A. *minnet* “yapılan iyiliği başa kakmak”.

Minnet ètme ger vèürsenñ yâruñ içün cân göñül / 'Işka cânuñ terk èdersenñ bulasın cânân göñül (Hurş. 2761)

miskîn èt- < A. *miskîn* “zavallı ve aciz bir hâle getirmek”.

Eritdi varlığımı nâr-ı ğurbet / Èder sultâni miskîn dâr-ı ğurbet (CH 4493)

mu'âlece èt- < A. *mu'âlece* “ilaç yapmak”.

Andan soñra huñne-i leyyineyile mu'âlece èdeler. (EM 45b-15)

mu'âmele èt- < A. *mu'âmele* “davranmak”.

Her tãyife-y-ile ne resme mu'âmele [ètmek gerek.] (KKMU 31a-10)

mu'añtar èt- < A. *mu'añtar* “güzel kokulu yapmak”.

Münevver kılmış anı mâh-rûlar / Mu'añtar ètmiř anı müşg-bûlar (CH 4358); *Bi'hamdi'l-lâh tamâm oldu bu defter / Ki èder cânlar dimâğını mu'añtar* (CH 4786)

mu'ayyen èt- < A. *mu'ayyen* “tayin etmek”.

Eger vèerecek aķcasın mu'ayyen ètmese revâ olmaz. (KG 95b-4)

muğannî èt- < A. *muğannî* “şarkıcı yapmak, şarkı söyletmek”.

Semen-ruñlar şunup gül-gün şarâbı / Muğannî ètdiler çeng ü rebâbı (CH 802)

muḥālefet ét- < A. *muḥālefet* “aykırı bir söz veya davranışta bulunmak, muhalif olmak”.

Ya ‘nī nefesine muḥālefet etmek bigi ve göñl-ile mürākıb olmak bigi. (KKMU 32b-2); *Muḥālefet şartda kim eder ‘avratuñ talākına-vācib eylemez degürmekligi mehri tamāmına* (NHT 35a-19)

muḥayyem ét- < A. *muḥayyem* “çadır kurmak”.

Göñül bu yere etmegil muḥayyem / Ki bundan taşra var bir tāk-ı hürrem (CH 4713)

muḥayyer ét- < A. *muḥayyer* “seçmek; Türk müziğindeki muhayyer makamına getirmek”.

Naşihat arasında ol nüvā-ger / Bu şî ‘r-ile etdi ‘uşşākı muḥayyer (CH 835)

muḥāzāt ét- < A. *muḥāzāt* “yüz yüze gelmek”.

Hilāl-ıla kaşı eder muḥāzāt / Eder ol bir ruḥ-ıla biñ şehi māt (CH 905)

muḥkem ét- < A. *muḥkem* “sağlamlaştırmak”, krş. **ḳāyim muḥkem ét-**.

Perī ede bize merdümligi muḥkem / Perīden ādamı nice ola kem (CH 1331); *Dīn-i islāmı açıban muḥkem etdi ḳal‘asın / Yolına bārū çekiben çıkdı gitdi aradan* (İslMesn. 223); *Pes bu ‘ahdi muḥkem etdiler.* (MrzTerc. 53a-6)

muḥtāc ét- < A. *muḥtāc* “ihtiyaçlı duruma düşürmek”.

Alup düşmenleriñden taht-ıla tāc / Melik Mihrāc ‘ı etdi ḥāke muḥtāc (CH 4201)

muḥtaşar ét- < A. *muḥtaşar* “kısaltmak, kısa tutmak”.

‘Ārif anlar sözüñi muḥtaşar ét / Ėy Nesīmī çü bī-girāndur söz (NesDiv./G 179-16)

muḥtaşar temām ét- < A. *muḥtaşar*, A. *temām* “kısa tutmak ve tamamlamak, tamamen anlatmak”.

Şerḥ-ı dehān-ı tenkini kim ki şorar Nesīmīye / Bir söz ile ḥikāyetin muḥtaşar u temām eder (NesDiv./G 85-7)

muḥteliḥ ét- < A. *muḥteliḥ* “karıştırmak”.

... ‘aklı ve zihni muḥteliḥ eder. (EM 32b-7)

muḳarrer ét- < A. *muḳarrer* “kararlaştırmak, bir şeyin olacağına karar vermek”.

Vërem saña nigīn ü taht u efser / Ėdem saña Ḥıḫā mülkin muḳarrer (CH 1077)

muḳāvemēt ét- < A. *muḳāvemēt* “karşı koymak, direnmek”.

Düşmenile nice muḳāvemēt eder. (MrzTerc. 64a-2)

mūm-rūḡan ét- < F. *mūm-rūḡan* “balmumu ve yağla merhem yapmak”.

Benefşa yağıyla mūm-rūḡan [édüp dürticek.] (EM 37a-2)

mūnis ét- < A. *mūnis* “kendine yakın ve yoldaş yapmak”, krş. *celīs mūnis ḡam-ḥ’ār édin-*.

Müyesser olmadı vaşluḡ Nesīmīye ayā dil-ber / Ḥayālūḡ mūnis édüpdür dün ü gün zikri sen şāha (NesDiv./G 9-7); *Anuḡcün mūnis édindüm özünji / Ki başum üstine dutam sözüñi* (Hurş. 2100)

murād ét- < A. *murād* “istediğini elde etmek”.

Çün işitdi bu sözi Ġāzī Murād / Germ yüridi edem dēyü murād (TMAO, 38, 168. dipnot)

muraşşa‘ ét- < A. *muraşşa‘* “kıymetli taşlarla bezemek, süslemek”.

Bugün kim étdi gül tonın muraşşa‘ / Sakın étme bu eyyāmi mużayya‘ (CH 1828)

muşavver ét- < A. *muşavver* “düşünmek; tasvir etmek, resmetmek”.

Kişi şekli muşavver étmeklik / İki ‘ālem içinde şehvetdür (NesDiv./G 105-13); *Gözler āyīnede muşavver édemezdi.* (MrzTerc. 17a-2)

mutāba‘at ét- < A. *mütāba‘at* “uymak, arkasından gitmek”.

...ve hevāya mutāba‘at étme ya ‘nī kendü dileḡüñe uyma. (KKMU 5b-5)

mu‘tedil ét- < A. *mu‘tedil* “ılıklaştırmak, ılıman yapmak”.

Bahār uş mu‘tedil étmiş hevāyı / Gülistān tāze terk étme nüvāyı (CH 3765)

muḡī‘ ét- < A. *muḡī‘* “itaat ettirmek, itaatkar yapmak”.

Döküp mālī ḡalkı muḡī‘ étdüḡin / Bu yeng ile elden éle gitdüḡin (SN 2794)

muḡma‘inne ét- < A. *muḡma‘in* “gönlü kanmış, içi rahat bir hāle getirmek; (tasav.) nefsi-i mutmainneye ulaşmak”

Düriş emmāreyi ét muḡma‘inne / Ki oldur ol ḡamu ḡayra mużinne (CH 1585)

muvāfaḡat ét- < A. *muvāfaḡat* “uymak”.

Gök ferişteleri Ādeme muvāfaḡat édüp bile aḡlaşdılar. (BTefs. 21b)

mużamman ét- < A. *mużamman* “açıkça söylemeyip anlatmak”.

Bu iki beyti dağı bir uludan / İřit kim burada étđim mużamman (CH 4764)

mużayya ‘ét- < A. *mużayya* ‘ “kaybetmek”.

Bugün kim étđi güil tonın murařsa ‘ / Sađın étme bu eyyāmi mużayya ‘ (CH 1828)

muzdūrlıđ ét- < F. *muzdūrlıđ* “çalışmak, iş yapmak”.

Ol nesne içinde kim muzdūrlıđ éder olsa... (KG 119b-5)

mübārek ét- < A. *mübārek* “bereketli ve hayırlı olmasını sağlamak”.

Ne dēr ağaç bucağında çekāvek / řabāđı étřün mübārek hağ tebārek (CH 961)

mübāřeret ét- < A. *mübāřeret* “bir işe başlamak, girişmek”.

Beşinci, heştede bir kez artuğ mübāřeret étmeyeler... (EM 59a-5)

mübeddel ét- < A. *mübeddel* “değişmek, değiştirmek”.

(Tā zarūrī) ihtiyācdan emānetlerin hıyānetlere mübeddel étmeyeler. (KKMU 57b-10)

mübtelā ét- < A. *mübtelā* “bir řeye dūřkün hāle getirmek”.

Eger Hağ Te ‘ālā bir bendesini sevse mübtelā [éder]. (HE 9b)

müdārā ét- / müdāre ét- < A. *müdārā* “yüze gülmek, dostluk etmek”.

...za ‘şlere kuvvet éde ve kuvvetlölere müdārā kıla. (KKMU 35b-1); *Ben bunuğıla müdārā édeyin / Bu işe mekr ile çāre édeyin* (VG 285)

müdāvemem et- < A. *müdāvemem* “devam etmek”.

Anı yemege müdāvemem édicek [katı kabz éder ve kulunc getirür.] (EM 39b-11)

müherrā ét- < A. *müherrā* “iyice kaynatarak pişirmek”.

...katı bişürüp müherrā édüp yeyeler. (EM 36b-3)

mühlet ét- < A. *mühlet* “bir işin olması için bir zaman vermek”.

Mühlet étmedin inandı bī-gümān / Adı řiddīđ oldu anuğ her zemān (İslMesn. 239)

mühre-bāzī ét- < F. *mühre-bāzī* “yuvarlak taşlarla gözbağcılık ve el çabukluğu göstermek”.

Gehī tīhū-le éderdi dil-müvāzī / Gehī mār-ıla éderdi mühre-bāzī (CH 2779)

mülāhaza ét- < A. *mülāhaza* “iyice dūřünmek”.

[Bâtin göz-ile] dahı 'aklîsine ve sırrına mülâhaza etmeyince bulunmaz. (KKMU 115b-5)

mülâzemet ibrâm ét- < A. *mülâzemet*, A. *ibrâm* “bir yere veya kimseye sımsıkı bağlanmak ve üstüne düşmek”.

Dergâhda aña hizmet ucın gösterürler ve mülâzemet ve ibrâm ederler nâçâr lâyıķına ve lâyıķ [degüline bakmazlar.] (KKMU 82a-7)

mülk edin- < A. *mülk* “satın almak; sahip olmak”.

[Velikin ol suyu şatmak ve yalñuzın] mülk edinmek revâ olmaz. (KG 98b-2)

münâcât ét- < A. *münâcât* “yalvarmak”.

‘Ârifler Çalap Tañrı’ya münâcât ederler. (Makl. 43b); *Vücûduñ şehrini gez gör göñül tûrında cân geldi / Münâcât étdi Hakk ile tecellî gördi çün Mûsâ* (NesDiv./G 9-5); *Münâcât ederem dün gün senüñ devletlü küyüñde / Yüzüñ nûr-ı tecellîdür dahı men neylerem Tûrı* (NesDiv./G 414-4)

münâzara ét- < A. *münâzara* “karşılıklı konuşmak, tartışmak”.

Tâ her fetvâda ki vère ve ders ki eyide ve münâzara [ki êde.] (KKMU 96b-8)

münevver ét- < A. *münevver* “aydınlatmak”.

Yârı isteyü ağarmışdı çiçeklerüñ yüzi / Uş münevver étdi olaruñ gözlerin dîdâr-ı gül (CH 3875)

münteşir ét- < A. *münteşir* “duyurmak, yaymak”.

İlm münteşir etmege... (KKMU 96b-9)

mürekkebet- < A. *mürekkebet* “karıştırmak, bir araya getirmek”.

Şeker sözlü-y-idi vü hem şeker-leb / Gül-ile şeker etmişdi mürekkebet (CH 705); *Êdiben hançalı kıanda mürekkebet / Kakiyıp dedi Hurşîd’e Şeker-leb* (CH 2739)

mürettebet- < A. *mürettebet* “tertiple etmek, dizmek”.

Anı hoş dutup eyledi muğarreb / Neye kim lâyıķ-ısa étdi mürettebet (CH 2988); *Çün étdi encümle eflâki mürettebet / Vücûdın âdemüñ kıldı mürekkebet* (CH 60)

mürğiz ét- < A. *mürğiz* / *mürğas* “kendini geliştirmek”. Nereden yaz

Gişiyi şeyh eder-ise mürğiz / Geçiden yeg ola mı şeyh hergiz (CH 1608)

mürşid ét- < A. *mürşid* “mürşidi, kılavuzu olarak kabul etmek”.

‘Aklıñı şem’ u ‘ışkuñı mürşid / Hissünjı cem’ éd uşşuñı hüşyār (KKMU 100b-1);
Şerī‘at emrini mürşid edin tarīkātā gir / Kim ol tarīkāt ilen sen içesen āb-ı hayāt
(NesDiv./G 20-2)

mürüvvet ét- < A. *mürüvvet* “cömertlik ve iyilikseverlik yapmak”.

Perī çün ādamıya éde mürüvvet / Mürüvvet olmasa anda ne fütüvvet (CH 1330)

mürüvvet kerem ét- < A. *mürüvvet*, A. *kerem* “iyilik yapmak”.

[Oşbu yüküm] atıñ öñine alsañ, birez diñlensem, mürüvvet ve kerem étmiş olayıduñ.
(MrzTerc. 64a-13)

müsāmaha ét- < A. *müsāmaha* “hoş görmek, göz yummak”.

Hıç müsāmaha étmeye ve her nesneden ki [mefsede hāşıl olur anı şovuk göstere ve def‘ine dürişe.] (KKMU 81a-3)

müşelles ét- < A. *müşelles* “ilaç karışımı hazırlamak”.

Evlādur ki kaynadalar, müşelles édeler. (EM 21a-5)

müstecāb ét- < A. *müstecāb* “kabul etmek”.

Özine fetḥ-i bāb étgil hemīşe / Düāsın müstecāb étgil hemīşe (Hurş. 466)

müstedām ét- < A. *müstedām* “sürekli olmasını sağlamak”.

Şehāvetde, şecā‘atde dañı adıñ işidürdüm / Seni Hāğ müstedām étün, seversin dīni, imānı (DehŞr. 19); *Devr-i kamer melāhatin hüsnüñe ihtitām éder / Yüzüñe vāhibü‘ş-suver hūbluğı müstedām éder* (NesDiv./G 85-1)

müsülmān ét- < A. *müsülmān* “birini İslam dinine bağı hāle getirmek”.

Sa ‘ādet ister-iseñ göñlüñi müsülmān éd / Göñül selīm olıcağ gövde hep selāmet olur
(KKMU 59a-8)

müsülmānlık ét- < A. *müsülmān*, T. +lık “müslümana yaraşır şekilde davranmak”.

Müsülmanlık [édüb aña ismarlaya.] (MrzTerc. 12a-9)

müşāhede ét- < A. *müşāhede* “bir şeyi gözle görmek”.

Bir zīrek ve ‘ākil kişüñüz bile gelsün, anıñ müşāhede étün. (MrzTerc. 37b-5)

müşebbek ét- < A. *müşebbek* “şebeke şekline sokmak, ağ ve kafes gibi örmek; sim ve renkli ipliklerle tersi ve yüzü ayrı ayrı kullanılabilen nakış yapmak”.

Müşebbek étdi seng-i hāreyi la ‘l / Zümürred yere dökdi bī-kerān la ‘l (CH 1557)

müşevveş ét- < A. *müşevveş* “karıştırmak”.

Cemī ‘-i nesne vaktıyla olur hōş / Göñülü vaktısız iş eder müşevveş (CH 2284)

müşg-efşānlık ét- < F. *müşg-efşān*, T. +*lık* “misk saçmak”.

Çü Kāfūr anda müşg-efşānlık étdi / Hütende her begi sultānlık étdi (Hurş. 6515)

müşgīn ét- < F. *müşgīn* “misk kokulu yapmak”.

Neçün nerges urınur tāc-ı zerrīn / Benefşe zūlfini kim étdi müşgīn (CH 4246)

müşg-sāyī ét- < F. *müşg-sāyī* “misk sürmek”.

Éder yel toprağ üzre müşg-sāyī / Ney eyle nūş sürgil hōş şafāyı (CH 68/8)

müşkil ét- < A. *müşkil* “güçleştirmek, zorlaştırmak”.

Ten-āsān ol işüni müşkil étme / Deñizi kūhisārı menzil étme (CH 1374); *Delülügün zāhir étdüñ yā kişi / Müşkil étdüñ bu arada toğr ‘işi* (İslMesn. 2970)

müştāk ét- < A. *müştāk* “tutkun ve bağımlı bir hâle getirmek”.

Éy vahdetün şerābına müştāk éden meni / Mest-i Eleste şor ki ne esrāra düşmişem (NesDiv./G 258-7)

müṭāla ‘a ét- < A. *müṭāla ‘a* “okumak, incelemek”.

Bu ‘ulūmı Ümmü ‘l-kitāb ‘dan müṭāla ‘a étmek gerek. (KKMU 90a-10)

müzd ét- < F. *müzd* “karşılığını vermek”.

Dükeli yazuğunı müzd éde, / nūr ola sen qarāñulūğ gide. (SVManz. I-70)

nafaқа édin- < A. *nafaқа* “geçinmek”.

Eger ‘avrat gendü mālından nafaқа édinse... (KG 76a-2)

nağme-nüvāz ét- < A. *nağme*, F. -*nevāz* “güzel sesle şarkılar söyleyen biri hâline getirmek”.

‘Işğ éder bülbüli nağme-nüvāz / ‘Işğ vērür güllere berg ü nevā (CH 373)

naḥ ét- < A. *naḥ* “kesmek”.

Yaş indi nergisinden ergavānī / Nah̄ êtdi tonlarını küllī kānı (Hurş. 6692)

nahcîr êt- < F. *nahcîr* “av yeri yapmak”.

Êdelüm küh-ıla şahrāyı nahcîr / Kōmayalum ki ola ‘ömre takşîr (CH 4564)

naqd êt- < A. *naqd* “paraya çevirmek”.

Belki küllī naqd êderler kalbuñı / Görmeyesin bī-nevālıkdan buñı (VG 1733)

naql êt- < A. *naql* “tercüme etmek, anlatmak; gitmek, taşınmak”.

Şu hadde okıdı ol sözi düşinde / Ki ‘aklı naql êder beyti tuşında (Hurş. 6768); *İki ayağı uzun’ol kim bu ‘akl / Tîz êder êdecegi yere naql* (Mirac. 279); [*Beygāmbere – ‘aleyhi’s-selām-] dünyādan naql êder-iken āhîret sarayına eyrek vaşıyyat bunı [kılurdu.]* (KG 170a-6); [*Ma’nîlerinden] gönlüme naql êtdüm.* (KKMU 3a-6)

naqş êt- < A. *naqş* “resmetmek; duvar ve tavanlara yağlı veya sulu boya ile resim, süsleme yapmak; ipek ve sırma ile işlemek; hile yapmak”.

Qarārı qalmadı vü beñzi uçdı / Hayālî resmini naqş êtdi kuçdı (Hurş. 1286); *Şeker ‘ūd u şeker-rîze akıtdı / Bu şî’ri ol nefesde naqş êtdi* (CH 2316); *Êder biñ naqş bir demde be-dîdār / Ki ne ebşār erişür aña ne efkār* (CH 3769); *Açıldı ejdehā-peyker ‘alemler / Ki aşlan şekli naqş etmiş kalemler* (Hurş. 4522); *Dedük kim bunlara bir naqş êdelüm / Çerimüz dursun iki baqş êdelüm* (Hurş. 4932); *Bir azdan çünki çarluñ çenberine / Felek naqş êtdi altun ‘anberine* (Hurş. 5197)

naqş nigār êt- < A. *naqş*, F. *nigār* “resim yapmak”.

Ëy Çîn nigār u naqşına hayrān ü mest olan / Gel şol nigārı gör ki ne naqş u nigār êder (NesDiv./G 83-8)

naqz êt- < A. *naqz* “bozmak, sözleşmeyi yok saymak”.

Dürîş kim etmeyesin naqz-ı sevgend / Ne māl ü cān qor ne h̄vîş ü peyvend (CH 1036)

nāle êt- < F. *nāle* “inlemek”, krş. *āh nāle feryād êt-*, *fiğān nāle efgān êt-*, *fiğān nāle feryād êt-*.

Oğhyiçün êtdi nāle Orhān / Ölüye nef‘ eylemez āh u fiğān (TMAO 130); *Nüvā êderdi anda ‘ūd-ıla çeng / Felek nāle êderdi zühre āheng* (CH 1257); *Belābil êtdiler sūz-ıla nāle / Yakılup oda pür-dūd oldu lāle* (CH 2398)

nāle āh êt- < F. *nāle*, A., F. *āh* “inleyip ah çekmek”.

Ḳalup hayrān u vālih miskīn ol ṣāh / Gece gündüz ederdi nāle vü āh (CH 2800)

nāle feryād èt- < F. *nāle*, F. *feryād* “inleyip bağırmak”.

Ne görürsin kimi sen yād edersin / Ki böyle nāle vü feryād edersin (Hurş. 3900)

nāle zār èt- < F. *nāle*, F. *zār* “inlemek”.

Yapışmışdur güle her yañadan ḥār / Anuñ-içün eder ol nāle vü zār (CH 965)

nāliş èt- < F. *nāliş* “inlemek”.

Yatur ağlar anuñ bigi ḳıılır āh / Ki bile nāliş eder ḳaşr u der-gāh (Hurş. 7441)

nā-mihribān èt- <F. *nā-mihribān* “şefkat ve güteryüzden yoksun bir hāle getirmek”.

‘Āşıka çoḫ cevr edersen ‘ahde ḳılmazsan vefā / Aduñı na-mihribān ètmek dilersen ètmegil (NesDiv./G 228-5)

nāmzed èt- < F. *nām-zād* “nişanlamak”.

Benüm ḥaḳḳumda gel bir ‘adl ü dād èt / Ḳızuñ Ḥurşīdi baña nāmzed èt (Hurş. 4342)

naşb èt- < A. *naşb* “kısmet etmek; bir memurluğa tayin etmek”.

Cemālini gözine naşb éd-e dura. (KKMU 53b-6); [Ve daḫı vezīre vācibdür ki...] ...lāyıklu lāyıkınca naşb éde. (KKMU 82a-3)

naşīb èt- < A. *naşīb* “Allah’ın birini bir şeye eriştirmesi, birine bir şeyi kısmet etmesi”.

Her dem şükür ol Allāha ḳıldı bize ‘ināyeti / Kereminden naşīb ètdi bu mübārek ziyāreti (KEMŞ 340)

naşīḥat èt- < A. *naşīḥat* “öğüt vermek”.

Bir iki gün ki sulṭān ḥasta yatdı / Vaşıyyet ger naşīḥāt bir bir ètdi (Hurş. 6941)

nāz èt- < F. *nāz* “naz yapmak”, krş. *şīve* ‘*itāb nāz èt-*

Ne nāz edem niyāz edem kimem ben / Za ‘īfem kem-terem kemden kemem ben (Hurş. 139); *Göziyle birbirine dēdi yüz rāz / Kaşıyla birbirine ètdi biñ nāz* (CH 3938); *Yāḥūz ḥüdhüd degül kim muraşsa ‘ tāç birle nāz éde. (MrzTerc. 34a-11)*

nazar èt- < A. *nazar* “bakmak, göz atmak; düşünmek”.

Ḥaḳ Te ‘ālā fakīrlere günde üç kez raḥmetle nazar éder (HE 3b); *İşbu iki beyte nazar édeler ki buḥl adından ḥazer édeler. (KKMU 56a-2); Başıdı her yaña kim ètsen*

nazar / Gevdeyidi nêreye kılsan güzêr (TMAO 241); 'Âlem-i bālāya êtmez bir nazâr / İktizâ-yı nefsile eyler güzâr (GKM 6); Nazar êt gör nicedür dehr hâlî / Ne destânlar êder gör cerh Zâl'ı (CH 2947); Çün nazar etdi gözine kaçına / Durdı, ol dem çâr örtüندی başına (MV 658); Çünkü Yûsuf nazar êtdi ol işe / Göñli melûl oldu kıldı endîşe (YZ 296)

nâzır êt- < A. *nâzır* “göstermek, görmesini sağlamak”.

Bu hâle kamuñuzı nâzır êtdüm / Anuñçün bu arada hâzır êtdüm (Hurş. 7648)

nâzil êt- < A. *nâzil* “bir yerde konaklamak”.

Felekde êtmeyeler mâhı nâzil / Eger kaç' êtmez olursa menâzil (CH 1099)

nazm êt- < A. *nazm* “dizmek, tertip etmek; mesnevi şeklinde veya vezinli kafiyeli bir hâlde söz söylemek”.

Ki Türkî nazm êdem bir hoş hikâyet / 'Arabdan nite kim oldu rivâyet (Hurş. 347); Besmeleyle biz işe başlayalım / Sözi söze nazm êdüb eşleyelim (İslMesn. 3238); Sözin Selmân'ın işitdün temâmî / Anı dahı ki nazm êtdi Nizâmî (CH 422); Şaferden nışfa geçmişdi tamâmî / Ki bu şiveyle nazm êtdük kelâmı (CH 4792); Sütün-ı sîm-kalb halka der-güş / Bu dürri nazm êtdi der-binâgüş (CH 3458)

neberd êt- < F. *neberd* “savaşmak”.

Ki edeler Ğâzî Murâd ile neberd / Kılalar anuñ vücûdın hâk ü gerd (TMAO 238)

nef' êt- < A. *nef'* “fayda etmek, faydası olmak”.

Çünkü devlet êtmîş-idi ana nef' / Rûh-ı Kuds andan anı dah'êtdi def' (Mirac. 58); Bir iş işle ki olmağıl peşimân / Ki êtmez nef' sonra olmağ perîşân (CH 1075)

nefh êt- < A. *nefh* “boru vs. üfleme”.

Turısaram gözün 'ışkında ser-mest / Çü şûrı nefh êde maşşerde nâfih (CH 837)

nefret êt- < A. *nefret* “bir kimse veya nesneye karşı olumsuz tepki ve düşmanlık; ürküp kaçmak, korkmak”.

Sizden nefret êder. (Makl. 26b); ...dervîşleri sevmek mürsel peygamberlerün ahlâkıındandır ve anlardan nefret etmek münâfıklar hüyıdır... (HE 4b); İşbu ma şümlar bakuban göreler / Nefret êdib geri kaçub turalar (İslMesn. 1229)

nefy êt- < A. *nefy* “ortadan kaldırmak; inkâr etmek, reddetmek”.

Höd ne hâcet reng ü koḥu āḥır eṣbâb oldu kim / Nefy eder teṣrîn-i evvel anı kim neysân kıılır (KKMU 58a-9); Anı nefy etmek ve hatâ dutmaya ki pâdişâhlarda Yezdân [ferrinden mülükâne firâset vardır.] (KKMU 77b-6)

nehy ét- < A. *nehy* “yasaklamak, yasak etmek”.

Nehy étđi [fuḥuş nesanelerden ve münker nesanelerden.] (KKMU 31b-5); Tengri – ta ‘âlâ- kıamusını nehy étmiş durur. (KG 70b-7)

nekâl ét- < A. *nekâl* “azap etmek”.

Nekâl étme sünü girmez çuvala / Yağım oldu çorağ ile havâle (Hurş. 5173)

nem ét- < F. *nem* “ıslatmak, hafif yaş yapmak”.

Anuḡ cüd u hayâsıyla ebr her dem / Eriyiben eder yer yüzünü nem (CH 308)

nerm ét- < F. *nerm* “yumuşatmak”.

Melik şem ‘e dedi kim ét sözi nerm / Yanaram ben benümle olmağıl germ (CH 2055)

nesh ét- < A. *nesh* “bir şeyin suretini, aynını çıkarmak; hükümsüz bırakmak”.

Neçe hat ehlini ğubâr étđün / Nesh edelden hatuḡda reyḥâni (NesDiv./TB-3 II-6); Ęy ‘âşıkun kıanına şuşamış büt-i Hıḡâ / Nesh-ı ‘azîmet étme ki fikrün hatâ degül (NesDiv./G 232-10)

neşf ét- < A. *neşf* “suyunu çekmek”.

Neşf étđi ciger kıanı bu çeşme / Ğamzeḡ oḡı çün nişâna geldi (NesDiv./TB-2 II-8)

neşv ét- < A. *neşv* “hayat bulmak, canlanmak”.

Neşv étđi ciger kıanı bu cisme / Ğamzeḡ oḡı çün nişâna geldi (NesDiv., 780, 8. dipnot)

nevâ ét- / nüvâ ét- < F. *nevâ[y]* “müzik yapmak”.

Nevâ eder-idi ol iki nâhîd / Kııırdı nâle-i dil-süz-ı ġurşîd (CH 3118); Oturup kıaşrda Cemşîd ü Fağfûr / Nevâ étđi rebâb u çeng ü tanbûr (CH 797); Nüvâ ederdi anda ‘üd-ıla çeng / Felek nâle ederdi zühre âheng (CH 1257); Bülbül nüvâ ederken oturmak çemende ġoş / Yâr-ıla bir nefes şeref-i rüzigârdur (CH 2951); Nüvâ-y-ı râst ét mürğ-i saḡun-senc / Kı sözüñün diğere her biri yüz genc (CH 2070)

nevâ nağme ét- < F. *nevâ*, A. *nağme* “ezgili ses çıkarmak, müzik yapmak”.

Çün açıldı gül ü taze oldu sünbül / Nevā vü nağme ét şöyle ki bülbül (CH 1744)

nevmīd ét- / **nevmīd ét-** < F. *nevmīd* “birini ümitsiz bir hâle getirmek”.

[Allahu ta ‘ālānuñ] kereminden nevmīd étmezler ki ol dañı hem mezmūmdur. (KKMU 103a-2); *Gerekmez ‘āşıkı nevmīd édeler / Gerek anı eyü sözle avıdalar* (CH 1015); *Ki ne dürlü günāh eyledi Hurşīd / Ki étdüñ bu cihāndan anı nevmīd* (CH 3340)

nezāre ét- < A. *nezāre* “bakmak”.

Nezāre étmeg-içün bürç-ı bārū / Tolu şimşād kıdd-ıdı vü meh-rū (CH 3517)

nezr ét- < A. *nezr* “adamak, adak yapmak”.

Nezr étdi kim éde dāyim gazā / Anı éde kāfire ki oldur sezā (TMAO 151)

nigār ét- < F. *nigār* “resmetmek; sevgili edinmek”, krş. *naķş nigār ét-*.

Nigār étmişem anuñ şüretin ben / Baña ol kıble-i cāndur dil ü ten (CH 935)

nihān ét- < F. *nihān* “gizlemek, saklamak”.

Ķuds ehinden dañı étdi nihān / Kimse bilmedi anı hergiz ‘ayān (Mirac. 466); *Yüzüñi menden nihān étmek dilersen étmegil / Gözlerüm yaşın revān étmek dilersen étmegil* (NesDiv./G 227-1); *Yüzüñdür kıble-i imān kaşuñla kirpigüñ Ķur‘ān / Budur şol āb-ı hayvān kim lebüñde Haķ nihān étdi* (NesDiv./G 405-5)

nihānī ét- < F. *nihānī* “gizlemek, saklamak”.

Bu şem ‘i éder olursañ nihānī / Ne-y-ile göri bilesin cihānı (CH 3343)

nikāh ét- < A. *nikāh* “evlenmek; evlendirmek”.

Dügün oldu Muştafā étdi nikāh / Hālid’in oğlı Zelīhā’dan oldu ferāh (KUC 1076); *Ol haşım kim bu gişiye nikāh [étmeklik helāl olmaz.]* (KG 94a-8)

nişār et- < A. *nişār* “saçmak, serpmek”.

Çü ‘aybum bilürem yüzleme dek dur / Saña cānlar nişār étmek gerekdür (Hurş. 3287); *Sen nişār ét rahmetüñi bunlara / Rahmetüñ ile yeteler envere* (AK 146); *Her sa‘ādet kim yēr-ile gökde var / Ol melek étdi Resül’anı nişār* (Mirac. 133); *Nüvāht eylemedin bir bir gārībı / Nişār étdi bize bunca naşībı* (CH 2014); *Bayık māl anuñ için olur é yār / Ki dost ayağına édesin nişār* (SN 4315)

nisbet ét- < A. *nisbet* “ilişkilendirmek, kıyaslamak; ilgili ve bağılı olmak”.

Evliyā bir cān gülidür bülbül iseñ gel berü / Yoksa var git nispet étme nev-bahāra zemheri (ElvŞr. IX-3); Kāmetüñi göricegiz Tübā kaçan kıyām éde / Boyuñā nisbet étmezem serv ile hem şanavberi (NesDiv./G 454-9); Hıyānete nisbet édüb bir ziyāni dege. (MrzTerc. 23b-10)

nişān ét- < F. *nişān* “hedef yapmak”.

Qazādur qaşlaruñ kavsi qaderdür kirpügüñ sehmi / Meni āmāç için ‘aynuñ bu ma’niden nişān étdi (NesDiv./G 405-10)

nişāne ét- < F. *nişāne* “hedef yapmak”.

Gözüñ qaşuñ hayālī-y-ıla ol gişi benem / Kim cānını nişāne-i tīr-i kemān éder (CH 2135)

nişāt kāmurānlık ét- < A. *neşāt*, F. *kām-rān*, T. +*lık* “mutlu ve sevinçli olmak”.

Nişāt u kāmurānlık étdi Hurşīd / Zer ü gevher-fişānlık étdi Cemşīd (CH 2160)

niyāz ét- < F. *niyāz* “yalvarmak”, krş. *cehd niyāz ét-*.

Ne nāz édem niyāz édem kimem ben / Za ‘ıfem kem-terem kemden kemem ben (Hurş. 139); Biñ kezin dergāha étdi ol niyāz / Tā ki elliden bēşe érdi namāz (Mirac. 229)

niyyet ét- < A. *niyyet* “niyetine girmek, niyetlenmek; namazın başında ‘niyet ettim ... namazına’ diyerek namaza başlamak”.

Eger niyyet anuñ bigi édevüz / Ki bu aradan bir kezin gidevüz (SN 5252); Şaf şaf kamu cenāzeze niyyet édeler, bir namāz kıllalar. (KG 40a-1); Eger talāk niyyet étmiş olsa... (KG 86a-11)

nīze ét- < F. *nīze* “mızraklamak, süngülemek”.

Gehī nīze éderdi dil-rübāyī / Gehī gürz éder-idi mūhre-sāyī (CH 4159)

nufūz ét- < A. *nūfūz* “işlemek, içe geçmek”.

Dükeli endāma nufūz éder ve kuvvet vērür, şovudıcıdur, yüregi şovıdur. (EM 5a-5)

nuql édin- < A. *nuql* “meze ve yiyecek yapmak”.

koruq şuyıyla ya sumāgıla ve gil-i ermenī nuql édinmek eyüdü. (EM 50a-1)

nūr ét- < A. *nūr* “aydınlattmak, aydınlık hāle getirmek”.

Düşiben nāra étdi gendüyi nūr / Heyülī külhanından düşdi pes dūr (CH 1588)

nuşret ét- < A. *nuşret* “yardım etmek; Allah’ın yardım etmesi”.

Hakun te`yidi-le redd etdi anı şāh / Vay anı ki aña nuşret etmeye allah (CH 1563);

Ben saña nuşret edüben saklayam / Atuña biñ çeriyle götür sen `alem (KUC 242);

nuşrat yardım ét-< A. *nuşret*, T. *yardım*³³² krş. F. *yārī*³³³ “yardım etmek”.

Şek degül anlar bizi görseler, nuşrat ve yardım edeler. (MrzTerc. 43b-4)

nüş ét- < F. *nüş* “içmek”.

Ṭaya vèrdi şerbeti ol nüş eder / Şāz oluban kayğu gönjinden gider (VG 1315); *Nüş ét*

ķadehi `aşķına sev tāze civānı / “Lā taķnaṭu min raḥmeti”dür “aķvamu ķilā”

(NesŞr.G.a. 1-4); *Ėder yèriñ yüzini cennet-ābād / Zī bāde kim edile nüş zī bād* (CH

858); *Yüregi `işķ odından cüş etdi / Lebinden müşg-ile mey nüş etdi* (CH 4047); *Acı*

söz dèse saña bir turş-rü / Anı nüş ét digèr-gün etmegil hū (CH 4728); *Işķ-ile ben*

ḥaķ yolına giderem / Ne gelürse ben anı nüş ederem (İslMesn. 3271)

nuṭül ét- < A. *nuṭül* “çeşitli ecza maddeleriyle hazırlanan tıbbi suyla yıkanmak”.

Ve eger anı kaynadup şuyın daḥı nuṭül ederlerse yarar. (EM 2a-6)

nügün-ser ét- < F. *nigün-sār* “başaşağı etmek”.

Kerem ehlini eder ol nügün-ser / Le`îmi ser-firāz eder ü ser-ver (CH 598)

nüvā ét- < bk. *nevā ét-*.

nüvā-āğāz ét- < F. *nevā-āğāz* “müzik yapmaya başlamak”.

Buyur kim getüreler `anber ü `ūd / Nüvā-āğāz ede çeng ü ney ü `ūd (CH 1251)

nüvāḥt ét- < F. *nüvāḥt* “çalgı çalmak; gönlü hoş etmek”.

Nüvāḥt edüben anı Bülbül-āvāz / Bu şı`rüh maṭla`ını ķıldı āğāz (CH 4309); *Her bir*

fethde ki yüz ağarda, nüvāḥt ede. (KKMU 67a-10); *Zīrek daḥı faşīḥ dil uzadub her*

birine nüvāḥt edüb yol zaḥmetinden şordı. (MrzTerc. 36b-10)

nüvāziş ét- < F. *nevāziş* “gönül almak, iltifat etmek”.

Gèrü Cemşīd`e etdi ol nüvāziş / Gül ü bülbül gibi oldu orada nāziş (CH 2616)

nüzül ét- < A. *nüzül* “aşağı inmek”.

³³² Çağbayır, *age*, c. 5, 5221.

³³³ Nişanyan, *age*, 671.

Nüzül etdi belā-yı āsümānī / Neyile şavruğursa şavuş anı (Hurş. 5313); *Étdi nüzül şānuşa gökden kelām-ı Hāḡ / Şerḡ-i beyān-ı şüretüñ ismi tenezzülāt* (NesŞr.G.b. 2-3)

oğul édin- < T. *oğul* “oğlu olarak kabul etmek, oğlu yerine koymak”.

Oğul édinmişemdür āhıratlık / Kızum yokdur benüm dünyāda şatlık (Hurş. 5996)

oğurluḡ ét- < bk. *uğurluḡ ét-*.

omaç ét- < T. *omaç* “hedef yapmak”.

Bu ‘ışḡ okını çarḡ atuban nesne urmadı / Tā cānumı omaç édüp öñinde görmedi (SN 1433)

ortaklık ét- < T. *ortaklık* “ortak olmak”.

Bilḡil kim ortaklık étmek çert āleti üzere revā olmaz. (KG 116b-5)

oyun ét- < T. *oyun* “eğlenmek, oyun yapmak”.

[Ammā] oyun édüp gülmeg-içün ve tamāşā-y-içun içse halāl olmaz. (KG 102a-13)

önegüllik ét- < T. *önegüllik* “inat etmek, ters davranmak”.

Ayaḡ diredüm önegüllik édüp / Yola girdüm atam katından gidüp (SN 3615)

‘özr ét- < A. *‘özr* “bir kusur veya suçundan dolayı affını istemek”.

Daḡı her cins kālā la ‘l ü hem zer / Aña vèrbidi vü ‘özr étdi Kayşer (CH 3608); *Melik eyyāmdan olmuşdı rāzī / Velī éderdi ‘özr-i ‘ahd-i māzī* (CH 4432)

‘özr-ḡvāhī ét- < A. *‘özr*, F. *ḡvāhī* “özür dilemek”.

Anı vèrbidi ki édüp ‘özr-ḡvāhī / Éde da ‘vet serā-bustāna şāhı (CH 1277)

pād ét- < F. *pād* “büyük olarak görmek”.

Anuḡ zülfini çün çözer-idi bād / Melik Çtn müşḡini étmez-idi pād (CH 2685)

pādaş ét- < F. *pādāş* “mükâfatını ve karşılıḡını vermek”.

Ki eylūḡine pādaş édebilem / Veya yüzden biri şükrini kılam (Hurş. 432)

pādişāhlik ét- / pādşāhlik ét- < F. *pād-şāh*, T. *+lık* “hüküm sürmek”.

Sen otur tahtuñda pādişāhlik ét / Ben gideyim anı isteyü becit (MV 282); *Cebre ‘il dèr yā Yūsuf kayurma sen / Sen gerek kim pādşāhlik édesen* (YZ 126)

pāk ét- < F. *pāk* “temiz tutmak, temizlemek”.

Kim éder bu iki birbirini pāk / Bu ma'nīde giribānlar olur çāk (APş.b. 46a-12); *Yüzini eyleyen ol kapuda hāk / Éder ol kīmiyānuş gevherin pāk* (CH 1573); *[Nefsini] ra'nālīgından pāk éde.* (KKMU 97a-1); *Enāniyyetden éder gişiyi pāk / Enāniyyet nedür aña ki ola hāk* (CH 1602)

pāmāl ét- < bk. *pāyimāl ét-*.

pāre pāre ét- < F. *pāre* “parça parça etmek”.

Ol dağları ma'rifet kılıcı-la doğrar pāre pāre édüp sekiz uçmağ kapısına yol eyler. (Makl. 27a); *Pelās étmiş derisin pāre pāre / Dikenlerden tabanı yāre yāre* (Hurş. 2145)

pas ét- < F. *pās* “iç sıkıntısı ve üzüntü vermek”.

Fayda yok hiç mā-sevā dünyādan / Kalbi pas édici ol murdārdan (GBUS 34)

pāsubān édin- < F. *pās-bān* “bekçisi yapmak”.

Gendü kirpükleri oğın pāsubān édinüb [gözleri uyku oğrusından şaklarıdı.] (MrzTerc. 59a-7)

pāy ét- < Sansk. *paj*³³⁴ “bölüştürmek”.

Dahı bir bahşı var olmazsa pāy ét / Hemāndem bu şumārı sen pāy ét (APş.b. 48b-9)

pāy-der-gil ét- < F. *pāy-der-gil* “sıkıntıda olmak, sıkıntıya düşmek”.

Gēce bir serv dibinde étdi menzil / Ki ol dahı étmiş-idi pāy-der-gil (CH 2825)

pāyidār ét- < F. *pāy-dār* “devamlı olmasını sağlamak”.

Allah baht u devletüni payidār éde / Mecnū'-ı şehr ü mülke seni şehriyār éde (CH 317)

pāyimāl ét- / pāmāl ét- / pāy-māl ét- < F. *pāy-māl* “ayak altında kalmış ve çiğnenmiş bir hāle getirmek”.

Anuñ-içün gerekdür genc-ile māl / Ki édeler hāk bigi anı pāmāl (CH 945); *Urdu bīhadd il ü aldı genc ü māl / Étdi leşker dār-ı küfri pāyimāl* (TMAO 39)

pazar ét- < bk. *bāzār ét-*.

pāzişāh ét- < F. *pād-şāh* “tahta çıkarmak; padişahlığını kabul etmek”.

³³⁴ Çağbayır, *age*, c. 4, 3801.

*Çünkü Hakk Orhân'ı etdi pāzişāh / Oldı ol dīn ehline pūşt ü penāh (TMAO 66);
Kimün adına çıksa anı pāzişāh [édünürlerdi.] (MrzTerc. 45a-10)*

pejmürde ét- < F. *pejmürde* “dağınık ve perişan bir hâle getirmek”.

Pejmürde etdi gönlümüzün bāğını firāk / Aç yüzünü ki tāze ola nev-bahārumuz (CH 3101)

penāh ét- < F. *penāh* “sığınmak; sığınacak yer hâline getirmek”.

*Şāh-ı hümāy sāyesin ü cümle vaḥş u tayr / Saḡa penāh édibenün āremīdedür (CH 296);
Selāmet dut hemīşe cism ü cānın / Selāfīne penāh ét āsumānın (CH 315)*

pend ét- < F. *pend* “nasihat etmek, öğüt vermek”, krş. *va'z pend ét-*.

*Dédüm kim gözüñe pend ét koya cān zaḡmını dedı / Bu bir cellāddur ki andan
kimesneye āmān olmaz (CH 716)*

penhān ét- < bk. *pinhān ét-*.

perde ét- < F. *perde* “iki yeri birbirinden ayırmak için örtü yapmak; bir müzik parçasını belli bir makamda seslendirmek”.

*Tūrı perde étd'aḡa bir şu'le nūr / Kırbdan bir sözi étdı bunı dūr (Mirac. 241); Niçe
kim étdı-y-ise māh der-ḡ'āst / Anuḡla étmedi muṡrib perde-i rāst (CH 2249)*

perde-sāz ét- < F. *perde*, F. –sāz “müzik yapmak”.

Def ü 'ūd u ney-ile āheng édün / Bu şı'ri perde-sāz-ı çeng édün (CH 3068)

perhīz ét- < F. *perhīz* “sakinmek, çekinmek”.

*Olur geh meyl édicek gāh perhīz / Anuḡ bāzārı vü senün ödün tīz (Hurş. 3687); Şovuk
ve ekşi nesnelerden perhīz edeler. (EM 67b-7)*

perīşān ét- < F. *perīşān* “bozmak; dağıtmak; kederlendirmek”, krş. *āşufte-rūzgār
perīşān zār ét-*.

*Gehī zülfin ögerdi gāh ḡālın / Perīşān éder-idi şāh ḡālın (CH 1919); İçini lāle bigi
yaḡdı ḡayret / Perīşān étdı anı gül gibi ḡayret (CH 2717); Esiben nā-gehānī bād-ı
hicrān / Bizüm cem'ümüzi étdı perīşān (CH 3158)*

perīşān ḡāl bī-çāra ét- < F. *perīşān*, A. *ḡāl*, F. *bī-çāre* “perişan, kederli ve çaresiz bir hâle getirmek”.

Diyār-ı yārdan bēni ayırup / Perīşān ḡāl ü hem bī-çāra étdı (CH 3728)

pervāz ét- < F. *pervāz* “uçmak”.

Kıışa-i yūsuf yine yād edelüm / Hem kışaş bağında pervāz edelüm (KY.b. 1093); Bu tağda edemez kuş dahı pervāz / Olur kamunuñ işi bunda nā-sāz (CH 1448); Şeker tutıye eyle oldı dem-sāz / Ki cān kumrısı etdi aña şefoppervāz (CH 2123); Kebüter edemez ol yaña per-vāz / Kimi edem ben saña varmağa dem-sāz (CH 3054)

perverde ét- < F. *perverde* “yetiştirmek”.

Hāşsa ki zencebıl perverde edeler, fāyidesi çoğdur. (EM 19a-8)

peşimān étdür- < F. *peşimān* “pişman etmek”.

Başa adın qaravaş dedüren yār / Dëdüğüme peşimān étdüren yār (KzDest. 230)

peydā ét- / pīdā ét- / pīdā ét- < F. *peydā* “ortaya çıkarmak”.

Nikāb altında bir nakş etdi peydā / Ki biñ nakķāş olur ol kaşda şeydā (Hurş. 3425)

peymān ét- < F. *peymān* “söz vermek, sözleşmek”, krş. *‘ahd peymān ét-*

Ulu giçi étdiler anuñla peymān / Érürdi Rūm’dan tā Mısr’a fermān (CH 4190)

peyvend ét- < F. *peyvend* “ilgi ve bağ kurmak”.

Çü azgunlar ile ol etdi peyvend / Azana tiz belā vërür Hudāvend (Hurş. 5020); Anuñ-çün kim bulunmaz aña mānend / Kimesne-y-ile etmez hīç peyvend (CH 910)

peyveste ét- < F. *peyveste* “birleştirmek, kavuşturmak”.

Koma elden mey-i yāķūt-rengi / Ki eder çerh peyveste dū rengi (CH 1826)

pīç ét- < F. *pīç* “eğmek, eğriltmek”, krş. *girde pīç ét-*

Boğa Hanı görüp ol kişiler hīç / İlerü gelmedi baş etmedi pīç (Hurş. 4098); Turumçaya nesene dëmedi hīç / Yüzini hergiz aña etmedi pīç (Hurş. 4353)

pīçān ét- < F. *pīçān* “büklüm büklüm yapmak; yenmek, yıkmak”.

Elinde rumhı çün ederdi pīçān / Olur-ıdı ejdehā-y-ı çerh bī-cān (CH 444)

pīdā ét- < bk. *peydā ét-*

pīdā ét- < bk. *peydā ét-*

pinhān ét- / penhān ét- < F. *pinhān* “gizlemek”.

Sünbülüñ ebrinde yüzüñ mähını pinhân eder / Kâfiri islâma çekmiş gâret-i imân eder
(NesDiv./G 84-1); *Édüp penhân genci der-virâne / Nilüfer gibi batdı âb-ı revâne*
(CH 2734)

pîrüz ét- < F. *pîrüz* “kutlu ve hayırlı olmasını sağlamak”.

Senüñ bahtuñdur é sulţân-ı bihrüz / Ki bēni rāyetüñ gibi étđi pîrüz (CH 4221)

pîşe ét- < F. *pîşe* “alışkanlık ve adet edinmek”.

Senüñ sözüñde olam ben hemîşe / Édem i ‘zāzuñı cānuma pîşe (CH 999); *Gerek ‘āşık olan ğam-gîn hemîşe / Ne ‘ışk ol ki éde ħandanlığı pîşe* (CH 2058); *Üç günde bir ħammāma girmegi pîşe édineler...* (EM 59a-3); *Ŧoğrulığı pîşe édine.* (KKMU 72b-1)

pîşvā ét- < F. *pîş-vā* “reis yapmak”.

Şeyh Efendi geldi aña bînevā / Étdi anı mecmū ‘-ı ħalka pîşvā (TMAO 258)

pülād ét- < F. *pülād* “çelik gibi yapmak”.

Göñül pülād édüp yüzümi rüy / Oturdum senüñ-ile rüy-ber-rüy (CH 2567)

püşiş ét- < F. *püşiş* “örtü yapmak, örtünmek”.

Cihân şeb-rev tonın étdükde püşiş / Ufuğdan gün nihānlık étđi küşiş (CH 3204)

pür-āteş ét- < F. *pür-āteş* “ateş ve hararet dolu yapmak”.

Hümāyün çünki bu sözi işitdi / Gözin açup için pür-āteş étđi (CH 759)

pür-ĥün ét- < F. *pür-ĥün* “kan içinde bırakmak”.

Meger sen dahı ‘āşıksın ki gül-gün / Yaşuñ-ıla édersin ğarbí pür-ĥün (CH 2788)

pür-jāle ét- < F. *pür-jāle* “çiğ ile dolu bir hāle getirmek”.

Érince şubĥ-dem nāle éderdi / Gül evrākını pür-jāle éderdi (CH 2337)

pür-naqş ét- < F. *pür*, A. *naqş* “ipekle, sırmayla işlenmiş bir hāle getirmek”.

Hemān sâ ‘at éder ħāzır dibīri / Éde pür-naqş müşg-ilen ħarīri (CH 4406)

pür-nūr ét- < F. *pür*, A. *nūr* “nurlu ve aydınlık yapmak”.

Nesīmīye tecellī kıldı ğamzeñ / Gözin pür-nūr göñlin étđi mesrūr (NesDiv./G 49-12)

pür-verd ét- < F. *pür*, A. *verd* “gülle doldurmak”.

‘Acab é tāze verd ü nāz-perverd / Gelüp étđüñ göñül bāğını pür-verd (CH 4052)

rağbet ét- < A. *rağbet* “istekle karşılamak, iyi kabul etmek”.

Ya ‘ni Resül hazret (as) buyurur ki rağbet edüñ fuķarāya ya ‘ni aç şusız olanlara. (HE 11a); *Ala haddinden artuķ rağbet étđi / Gece gündüz anuñla şöhet étđi* (Hurş. 6665)

rāh ét- < F. *rāh* “yol almak”.

Bir āh-ıla hezārān rāh ederler / Yüzin görse gönüller āh ederler (CH 3080)

rāhat ét- < A. *rāhat* “rahatlatmak, rahatlık vermek”.

...ve yüregi kavī eyler ve cānı rāhat eder. (EM 27b-1); *Maħzūnlara rāhat éde iki közi / Ansız baña bu cihān hoş degül emdi* (KY.a. B29r5)

raħm ét- < A. *raħm* “acımak, esirgemek”.

Eger raħm édesin raħmet senüñdür / Ve ger kınar iseñ hikmet senüñdür (Hurş. 3562); *Ŧut ki raħm eylemedüñ hayvānlara / Bāri raħm édeyidiñ insānlara* (Fakr. 105); *Ağlaya Ya ‘kūb baķarsa yüregüm hüznine / Raħm éde Eyyūb baña görse gözüm yaşın* (CH 538)

raħmet ét- < A. *raħmet* “acımak, esirgemek, korumak”.

Ķarnum açdur, Ķarnum açdur, Ķarnum aç! Raħmet étgil Teñri, baña Ķapu aç! (SVManz. XIX-1); *Ķığırdı daya ile hādimi şāh / Eyitdi raħmet étşün size Allāh* (Hurş. 1147); *Bu yolda Ķünki zaħmetler çekersin / Ķu raħmet éderise nola Ķufrān* (KEMŞ 81); *Yazuğı key biliüriseñ ey kerīm / Raħmet éde saña ol rabbü’l-enām* (KY.b. 1664)

rām ét- < F. *rām* “itaat ettirmek, boyun eğdirmek”.

Hezār i’zāz ile ben Ķılmadum rām / Nedendür böyle tiz rām étđi Behrām (Hurş. 7392); *Ser-keş-idi ol Burāğ u bed-legām / Liki Rūhu’l-Ķuds anı étđi rām* (Mirac. 49); *Elümde ola-y-ıdı anuñ ‘inānı / Baña ceħd-ile rām édeydüm anı* (CH 580)

rāst ét- < F. *rāst* “Türk müziğinin rast makamında söylemek, çalmak”.

Be-nāgāh Ergānün eyledi āheng / Bu şı’ri rāst étđi perdede çenk (CH 4459)

razigārlik ét- < A. *rāzī*, F. *-gār*, T. *+lık* “razı olmak, rıza göstermek”.

Birbirine muvāfık gelüb razigārlik étđiler. (MrzTerc. 17b-8)

redd ét- < A. *redd* “geri döndürmek, göndermek; kabul etmemek, geri çevirmek; karşılık vermek”.

Varka anuñ hamlesini redd eder / Varķanuñ ol hamlesini zaħmın yeder (VG 305);
Hakun te`yidi-le redd etdi anı şah / Vay anı ki aña nuşret etmeye allah (CH 1563);
‘Ömrüñ uzun olmak isterseñ tařadduķ eyle kim / Bir du`ada redd ederler biñ belā
abdāllar (Nesşr.G.b. 5-4); Süheyl ol sözini çü red etmedi / Atı dizginin derti vü
gitmedi (SN 899); Senüñle çün bu gün uçmağ u dīdār / Müheyyādur beni redd etme
zīnhār (Hurş. 3739); [Eger ‘aybı] olsa, andan redd etse revā olur. (KG 124b-6)

ref` ét- < A. *ref`* “yukarı kaldırmak”.

Ref` eder bu hicābı her ki bilür / Göñlümün ka`besine bāb nedür (NesDiv./TB-1 V-2)

rehberlik ét- < F. *reh-ber* “yol göstermek”.

Ol canāvar saña rehberlik ede / Git anuñla bile ķanda kim gide (MV 290)

remz ét- < A. *remz* “gizli ve kapalı bir şekilde söylemek; işaret bırakmak”.

Hatunlar anda remz etdiklerini / Şehe Hurşīdi ğamz etdiklerini (Hurş. 4231); Yēr
üzre bir ‘aceb remz etdi hālīķ / Ki açıldı güneş burcına balīķ (Hurş. 6195)

renc ét- < F. *renc* “sıkıntı çekmek, dertlenmek”.

Rence düşenler ne-y-içün / Rūsvāy olur dünyā-y-içün / Renç etmeyü sevdā-y-içün /
Rüstemlere baş olmadı (Elf. X-6); Süciyi nerti avı renc edinme / Dēriþ yoħsullar
āhın genci edinme (Hurş. 6908)

rence ét- < F. *rence* “sıkıntı vermek”.

Geh urısarsın arslan ile pençe / Gehī kaplañ ediser seni rence (CH 1368)

renciş ét- < F. *renciş* “incitmek, eziyet vermek”.

Ki bugün renciş ede esrükler / Yarın üstüne yığıla yükler (KKMU 42b-9)

rencūr ét- < F. *rencūr* “sıkıntılı ve eziyetli bir duruma düşürmek”.

Humār edicegez ğiřiyi rencūr / Mey içsün mey olur dārū-y-ı māħmūr (CH 558)

reng-āmīz ét- < F. *reng-āmīz* “renk renk olmasını sağlamak”.

Anuñla sözi reng-āmīz ederdi / Nihānda yüregın pür-ħün ederdi (CH 3515)

rengīn ét- < F. *rengīn* “renkli ve süslü olmasını sağlamak”.

Şeker`den çünki ol söz oldu řīrīn / Bu şi`ri etdi Hüsrev anda rengīn (CH 720); Ēdiben
lafzını nakķāř rengīn / Me`ānīsın sözüñ eyledi řīrīn (CH 896)

resm ét- < A. *resm* “yazmak, çizmek”.

Çü anda resm éder nārī yañaqlar / Qalemler yandurur berķī çıraqqlar (Hurş. 6477);
Qaşı tutağı resm édüp be-āyīn / Getürdi ma ‘niyi bārīk ü şīrīn (CH 384)

reşk ét- / reşğ ét- < F. *reşk* “kıskanmak”.

Qanı Kāvūs u Hūşeng u Menūçihir / Ki aña reşğ éderdi māh-ıla mihr (CH 680)

revā ét- < F. *revā* “uygun bulmak, yerine getirmek, gerçekleştirmek”.

Keldiler selām hıdmet eylediler / Müşfikın revā édüp söylediler (KY.a. B5v4)

revān ét- < F. *revān* “yürürlükte, geçerli kılmak; göndermek; akıtmak”.

Bunı dedı vü bir dem şaldı başın / Revān étđi gözinden kanlu yaşın (Hurş. 6918); *Ziy sa ‘ādetlü vü ziy devletlü cān / Ki edeler Haq yolına anı revān* (TMAO 203); *Şabā zülfün nesīminden cihānı cümle cān étđi / Deminden gör şabā zülfün ki ne cānlar revān étđi* (NesDiv./G 405-1); *Bu dürc-i gevherümi hōş-beyān ét / Cihānda Şāh adına revān ét* (CH 28); *Yüzüñi menden nihān étmek dilersen étmegil / Gözlerüm yaşın revān étmek dilersen étmegil* (NesDiv./G 227-1); *Gitmek istersen gözümden dem-be-dem yaşum kimi / Cānumı tenden revān étmek dilersen étmegil* (NesDiv./G 228-12)

revān-baḥş ét- < F. *revān-baḥş* “canlandırıcı bir hāle getirmek”.

Ber-ā-ber eyleyen leyl ü nehārı / Revān-baḥş étđi uş bād-ı bahārı (CH 2385)

revāne ét- < F. *revāne* “yürürlükte, geçerli kılmak; göndermek; akıtmak”.

Düzetđi alnını mihrāb-ı hāne / Lebinden āb-ı hıẓr étđi revāne (CH 86); *Gerekmez bunda te ‘hīr ü bahāne / Gerek tīz edesin bunu revāne* (CH 1156); *Dedı sākīye sāğar ét revāne / Ki rāḥat vère ol rūḥ-ı revāne* (CH 1387)

rezm ét- < F. *rezm* “savaşmak”.

Pes ol iqlīme ‘azm étmek gerekdür / Anuñ ‘ışkına rezm étmek gerekdür (Hurş. 1981)

riḥlet ét- < A. *riḥlet* “göçmek”.

Peyğamber - ‘aleyhi ‘s-selām- kaçan fenādan beḳāya riḥlet [étđükde...] (KG 66b-9)

ri ‘āyet ét- < A. *ri ‘āyet* “gözetmek; saymak, saygı göstermek”.

Cihāndārliğün ve cihāngīrligün ḥaḳḳını ri ‘āyet éde. (KKMU 13a-3); *Hemān gerü bu dört ḥaşleti ri ‘āyet étmek gerek.* (KKMU 76a-6); *Dīn ehlini ri ‘āyet étmeklik olsa*

‘ādet / Oldur iki cihānda hem baht u hem sa ‘ādet (KKMU 84b-4); Ol ‘ālimlere kim dīnlerin ri ‘āyet ederler ve takvā gösterürler. (KKMU 93a-1)

rīv ét- < F. *rīv* “hile yapmak”.

Gehī hem-ceng olasıdur saña dīv / Gehī cādū edesidür saña rīv (CH 1370)

rivāyet ét- < A. *rivāyet* “nakletmek”.

Hüreyre rivāyet eder Peygamber’den – ‘aleyhi’s-selām- şöyle dedi... (KG 9b-1); Bu söz üzre bir hikāyet edeyim / Saña Qur’āndan rivāyet edeyim (TMAO 182); Şekerleb bu sözi itdi rivāyet / Dil ü cānlara eyledi sirāyet (CH 2156); Edeyim saña ben bir bir hikāyet / Anı kim baña étdiler rivāyet (CH 1050); Çün ola vaqtumuz bir hoş hikāyet / Edelüm ‘ışk bābından rivāyet (CH 1324); Latīf eş ‘ār étdiler rivāyet / Meh ü hurşīdden hoş hoş hikāyet (CH 4285)

riyāset ét- < A. *riyāset* “reislik yapmak”.

Melik kim olmaya anda siyāset / ‘Acebdür edebilürse riyāset (CH 1489)

riyāzet et- < A. *riyāzet* “hareket etmek; dünya lezzetlerinden ve rahatından sakınmak”.

Ammā armaqdan sakınalar, riyāzet i ‘tidālile edeler... (EM 57b-11); ...Şonra ictihād mertebesi ve kāmīl- ‘aql ve riyāzet étmiş... (KKMU 112b-5)

rüşen ét- < F. *rüşen* “aydınlatmak, parlatmak; açık, aşikar etmek; anlamayı, idraki keskinleştirmek”.

Çü kendüzin bu toprak étdi rüşen / Bunun ol toprağını étdi gül-şen (Hurş. 2356); Zihni kavī ve ‘aqlı rüşen éde. (EM 25a-12); Çıkardı mīl bāşın sürme-dāndan / Ki nezzāre éde gözünjı rüşen (CH 4349); Yüzünjı vasfını eyle étdi rüşen / Kim adından kızardı rüy-ı gül-şen (CH 386); Edesin ‘ışk hālın eyle rüşen / Kim ola cān u dil anuñla gül-şen (CH 392); Cihānı rüşen étmiş-idi meh-tāb / Dür-efşān-ıdı yıldız gibi şeb-tāb (CH 981); Melik Bānū’ya étdi rāzı rüşen / Dedi Cemşīd’e ol yañağı gül-şen (CH 1363)

rüy ét- < F. *rüy* “tunç hâline getirmek, tunç gibi yapmak”.

Göñül pülād édüp yüzümi rüy / Oturdum senünj-ile rüy-ber-rüy (CH 2567)

rūzgār ét- < F. *rūzgār* “zaman geçirmek”.

Çün toğduñ ey āhiret günü sen / Hoş sâ’atı rūzgār edersen (NesDiv./TB-2 VI-8)

rūzī ét- < F. *rūzī* “nasip etmek, kısmet etmek”.

Rūzī anuñ-çün étđi saña tãc u mülki haq / Kim rūzigāruñi şeref-i rūzigār éde (CH 321)

rücū´ ét- < A. *rücū´* “geri dönmek”.

...nitekim Rasūlullah sallallahu aleyhi vesellem buyurmuşdur küllü şey’in yerci’u ilā aslıhī ya’ni her şey aslına rücū´ éder. (Makl. 7b)

rücūm ét- < A. *rücūm* “taşlamak, taşa tutmak”.

Yéđi endām yéđi aħkām heft nücūm / Éder iblīsı nücūmla haq rücūm (İslMesn. 483)

rükū´ ét- < A. *rükū´* “namazda dizlere tutunarak eğilmek”.

Rükū´ édicek gözi, ayağı üzerine [bağsa...] (KG 16b-7); Feraħşād oğıdı vü geldi vecde / Rükū´ étđi vü andan kıldı secde (Hurş. 2320)

rüsvā ét- < F. *rüsvā[y]* “itibarsızlaştırmak, rezil etmek”.

Sen étđiñ bēni rüsvā kūy berzen / Qamu zārumı bēnüm merd ber-zen (CH 3232); *Yandurursan göñlümi ‘ışkuñda ma’lūm oldı kim / Anı rüsvā-yı cihān étmek dilersen étmegil* (NesDiv./G 227-8)

rüsvāy bī-‘ār ét- < F. *rüsvā[y]*, F. *bī-*, A. *‘ār* “itibarsızlaştırmak, rezil ve utanmaz etmek”.

Ne hāşıl ağlayuban olduğuş zār / Ki édesin gendüñi rüsvāy u bī-‘ār (CH 1985)

şabır ét- < bk. *şabr ét-*.

şābit ét- < A. *şābit* “sabitlemek; ispat etmek, anlaşılır kılmak”.

[Bu āyetde on] hükm şābit étđi. (KKMU 9b-1); *Bunlar şābit éderler ve sitāyiş kılırlar.* (KKMU 94a-2)

şabr ét- / şabır ét- < A. *şabr* “dayanmak, katlanmak”.

Ya’ni bir ‘ālim ki ‘amel éde ve bir faķır ki şabr éde Haq Te‘ālā anlara nazār éder. (HE 6a); *Ben nice şabr édeyin sensüz cānum / Tā ki yalnız kalmaya cānsuz tenüm* (VG 389); *Şarf eylegil bunda gelip / Şabr ét Çalap hükmin bilip / Şālihlere farz u vācib / Şavm u şalāt olmuş-durur* (Elf. XIV-3); *Qazāya şabr édegör éy Müsülmān / Ki ‘arş gölgesi ola saña şayvān* (KEMŞ 20); *Derde şabr éden göñül dermān bulur / Teñriye bir cān vėren biñ cān bulur* (EflŞr. I-1); *Bu dünyāda belāya şabr éde gör, /*

Hakun sevdiği kurtulmaz belādan. (Çarh. 59); Sen daħı bunda şabr  tmeğ gerek /  cārem z ne ne'eyley p n' tmeğ gerek (VG 393)

şabr taħamm l  t- < A. *şabr*, A. *tahamm l* “dayanmak, katlanmak”.

D rler ki baħt yār ola şabr u taħamm l  t / Şabr  ded m vel  deg l el mde iħtiyār (Hurş. 2557)

şacı  t- < T. *şacı* “d ğ n ve Őenlikte para, inci, Şeker, hububat gibi Şeyleri ŐaĐmak”.

Eteklerle g her altuna batdı / 'Ar sunuğ yolına Şacı  tdi (CH 4628)

şāfi  t- < A. *şāfi* “temiz ve katıksız tutmak; temizlemek”.

Balığ eti tāzesi Şovukdur, terd r ve āvāzi Őāfi  der. (EM 2b-14);  anı Őāfi  der. (EM 10b-5); Ve  z m Şuyı ki Őired r Őāfi  deler. (EM 21a-2); Anuğ Şuyıyla y z yusalar rengini Őāfi  der. (EM 34a-1)

şāħib  t- < A. *şāħib* “bir Şeye sahip etmek”.

Sırr-ı tenz l-i  lāħi dil-ber n vechinded r / Şāħib-i te'v l  der kim Ő retullāħdur (NesŞr.G.a. 7-6)

saħķ  t- < A. *saħķ* “d vmek, ezmek”.

Ve anı saħķ  d p suf f yerine yēseler ishāli ki m zm n ola gider r. (EM 36a-6); D kelin havanda saħķ  deler. (EM 66a-12)

saħt  t- < F. *saħt* “sağlam ve sert bir hāle getirmek”.

Bir āħ  der isem  ev r r y zin / G z g leyin saħt  der kend zin (SN 5652)

sāķilik  t- < A. *sāķi*, T. +*lik* “su dağıtmak”.

Havz-ı Kevser n Őarābından 'Al  / Size sāķilik  diser ol vel  (AK 339)

sākin  t- < A. *sākin* “teskin etmek, yatıştırmak, sakinleştirmek; hareketsizleştirmek”.

Ve efy n muħaddird r, b -ħ d eyler ve uyķu getir r ammā cem ' derdi sākin  der. (EM 7a-2); Diş ağrısın sākin  der. (EM 37b-8); Yeri sākin  der eflāki gerdān / 'Uķ l işinde anuğ zār u ħayrān (CH 135); Ağrıları sākin  der. (TM 47b-2); Ğazabların sākin  de. (MrzTerc. 46a-1)

şalā  t- < A. *şalā* “Cuma namazına  ağırmak iÇin minarede salavat okumak”.

Mü'ezzinler şalā eder mü'minler Akşāya gider / Pāzişāhum yardım eder şakrlarlar şavm u şalātı (KEMŞ 345)

şan'at ét- < A. *şan'at* “hüner ve marifet edinmek”.

Başa şabr-ıla vèrildi bu rütbet / Murāda érer éden şabrı şan'at (CH 651)

sancu ét- < T. *sancu* “sancıya ve ağrıya sebep olmak”.

...kanda ki şovuğ yèl sancu éderise üzerine uralar. (EM 31b-2)

şarf ét- < A. *şarf* “harcamak”.

Hak adıyla bu nazmı eyledüm naql / Durışdum érte géce şarf édüp 'aql (Hurş. 369); *Ol mālī şarf étmek revā ola.* (MrzTerc. 32a-14); *Ëy 'ömrini murād ile şarf étmek isteyen / Vèr dil-berüñ vişāline kim cāvidānedür* (NesDiv./G 130-8); [*'azīz 'ömrüñ sermāyesinden...*] *baṭālatda ve hezelde ve lağvda şarf étmeye.* (KKMU 98a-1); *Eger himmet bu kula şarf éd hem / Ben artam nesne andan olmaya kem* (Hurş. 468); *Ne kullık kim başa gösterde sultān / Ben ol kullığa şarf édem göñül cān* (Hurş. 7185)

şatu ét- < T. *şatu* “satmak, satış yapmak”.

'Avrata kim talāk üzere sen şatu étgil. (KG 159b-9)

şatu bāzār ét- < T. *şatu*, F. *bāzār* “satış yapmak, satmak”.

Cühüd ile şatu bāzār étdügin / Cühüd andan uğurlayın gitdügin (SN 3870)

şavāb ét- < A. *şavāb* “doğru ve hayırlı bir harekette bulunmak”.

Hem iki nesneyi gèrü harāb ét / Ol işde hem şavāb u hem sevāb ét (Hurş. 6882)

savaş ét- < T. *şavaş* “savaşmak”.

Çü şulh ile iş bite étme savaş / Demezem ki yindek güce gör savaş (SN 5459)

şavm ét- < A. *şavm* “oruç tutmak”.

Dağı şavm édici şāyim haqı-y-içün / 'İbādet üzre ol kāyim haqı-y-içün (İslMesn. 3465)

şavma'a ét- < A. *şavma'a* “ibadet yeri hâline getirmek”.

şavma'a édüpdür bularuñ her biri / İşbu gördüğüñ fezādan bir yeri (Mirac. 148); *Bir tağ içinde savma'a édinüb [ibādete meşğül ve halkı dīn yolına da'vet kıldı.]* (MrzTerc. 19a-3)

sa'y ét- < A. *sa'y* “çalışmak, çabalamak”.

Sa'y édüp istedi, bulmadı, yok / Işık odı cānına kār eyledi (MV, 277, 1298. dipnot)

sa'y cehd ét- < A. *sa'y*, A. *cehd* “çalışmak, çabalamak”.

Dēdi etmişem kendüzüm ile 'ahd / Diri olduğumca edem sa'y u cehd (SN 4654)

şayd ét- < A. *şayd* “avlamak”.

Mülki şayd étdi bu kâf-ı nāmdār / Şöyle kim Kāfi eyledi Sām-ı Suvār (TMAO 174);

Éderdi ol dāne-y-ile cānları şayd / Kılurdu ol dām-ıla göñülleri kayd (CH 449);

Anuñ-çün toprağa gevher dökerdi / Ki dahı dürlü gevher şayd éderdi (CH 2474);

Cānumı 'anberīn şaçuñ şayd édeli kemendine / Rūm u Hıtāyı tutmuşam Çīn ü Tatar içindeyem (NesDiv./G 269-8)

şayha ét- < A. *şayha* “bağırarak, nara atmak”.

Bir kezın azrā'lı şayha éde / Tağ u taş eriyüben cümle gide (İslMesn. 1432)

şaykal ét- < A. *şaykal* “cilalamak, parlatmak”.

Göñlümi 'ışkuñdan özge nesne şaykal étmedi / Neçe kim şaykal alur āyīneler jeng-pāreden (NesDiv./G 299-11)

sāz ét- < F. *sāz* “çalmak, müzik yapmak”.

Temāmet kuşlar anda sāz éderdi / Dilince her biri āgāz éderdi (Hurş. 1271); *Bu gece*

gökden işitdüm bir āvāz / Ki şeh medhinde etmişdi bunu sāz (CH 292); *É bülbül dahı*

dürlü söze ét sāz / Ki olavuz sözüñe söz-ile dem-sāz (CH 978); *İkiledin gerü Şekker*

nivāda / Bu şı're sāz étdi ol arada (CH 2149); *Édelüm gerü bir destān dahı sāz / Ki*

zühre ola ol destāna dem-sāz (CH 3014); *Varıban biri sāz-ı çeng étdi / Biri anuñ-ıla*

āheng étdi (CH 3089)

sebze-reng ét- < F. *sebze-reng* “yeşil renkli yapmak”.

Erenler na'rası vü at süheyli / Yemende sebze-reng étdi Süheyli (Hurş. 4520)

secde ét- < A. *secde* “secde etmek”.

Bir nidā geldi benüm ey kullarum / Secde édüñ cürmüñüz 'afv éderem (GBUS 380);

Ne ölümün bilür ol ne hālını / Secde édib yere komaz alını (İslMesn. 727); *Kıble-i*

'irfān yüzüñdür kaşlaruñ mihrāb-ı cān / Ana secde etmeyenüñ secdesidür seyvi'āt

(NesDiv./G 29-8)

sefer ét- < A. *sefer* “yolculuk etmek, dolaşmak; savaşa gitmek”.

Uzadu illere gitdüm haķınca / Sefer étdüm ü şabr étdüm haķınca (Hurş. 2546); *Tā ki bunda ķala étmeye sefer / Ķudse erişmege bulmaya zafer* (Mirac. 304); *Éy ki étmek isteyen dosta sefer / Senligünnden sen seni eyle güzër* (NesDiv./Ty 52); *Sefer édüp yürürken her diyārı / Ğoten'den Rūm'a érürdüm güzārı* (CH 914); *Çün bular ķıldı tevekkül Tanrı'ya / Gemiyile sefer étdiler suya* (KUC 1056)

segirdim ét- < T. *segirdim* “hücum ve akın etmek”.

Tā kāfer müstevlī ola ve İslām iķlīmine segirdim [éde.] (KKMU 67b-3)

selām ét- < A. *selām* “selam vermek, esenlemek”.

Dédi var benden selām ét tācire / Atasına dēyeyin kızın vère (VG 987); *Çü gördi yād oldı hāl ile ķāl / Selām étdi biliş diliyle der-hāl* (Hurş. 239); *Eytdi, benden ét selām ķardaşuma / Söyle aņa ne ki geldi başuma* (MV 352)

sem ét- < A. *sum?* “kırmak?”.

Degül cevr-i felekden reste Rüstem / Ol étdi Sām'a 'ömrün cāmını sem (CH 1320)

sem´ ét- < A. *sem* “dinlemek, kulak vermek”.

Ķamu bilgeleri cem´ étmişem dün / Buların sözine sem´ étmişem dün (Hurş. 7645)

semer ét- < A. *semer* “meyve, yemiş olarak vermek”.

Hem tūḡıye ben şehd ü şekerden semer étdüm / Hem bülbüli ben bāğ-ıla bustāna yetürdüm (NesŞr.G.b. 19-5)

senā ét- < A. *senā* “övmek”.

İne dudakları ķarnı üstine / Bunlar oldur kim Ğaķ'a étmez senā (AK 242); *Dédi ey ehl-i Celāl ü Kibriyā / Édemezem ben saņa lāyık senā* (Mirac. 205); *Büt-i zībāya étdi çok du'ālar / Şanem daħı étdi aņa çok senālar* (CH 2437)

serāb ét- < A. *serāb* “hayal ve düş hâline getirmek”.

Luḡfün nesimi bitürür oddan nīlūferi / Ķahrın semūmı lücce-i deryāyı éder serāb (CH 264)

ser-āğāz ét- < F. *ser-āğāz* “baştan başlamak”.

Ser-āğāz étdi başladı sözini / Şehe 'arz étmege dutdı yüzini (Hurş. 6312)

ser-firāz ét- < F. *ser-efrāz* “büyük ve benzerlerinden üstün bir hâle getirmek”.

Hüdāyā sahibini ser-firāz ét / Sa ‘ādet birle ‘ömrini dirāz ét (CH 4798)

ser-efrāz ser-fikende ét- < F. *ser-efrāz*, F. *ser-figende* “hem üstün hem de aşağı biri hâline getirmek”.

Éder āzādeleri ‘ışk bende / Ser-efrāz éder ü hem ser-fikende (CH 674)

ser-firāz ser-ver ét- < F. *ser-efrāz*, F. *server* “benzerlerinden üstün ve yüce biri hâle getirmek”.

Kerem ehlini éder ol nügün-ser / Le ‘îmi ser-firāz éder ü ser-ver (CH 598)

ser-firāzî ét- < F. *ser-efrāzî* “büyüklük yapmak, büyükçe davranmak”.

Gehī kııurdi çevgān-ıla bāzī / Gehī rumh-ıla éderdi ser-firāzî (CH 3622)

ser-gerdān ét- < F. *ser-gerdān* “başını döndürmek, sersem etmek; perişan etmek”.

Dönen gerdūni ser-gerdān éder ‘ışk / Bakan yılduzları hayrān éder ‘ışk (CH 1085);
‘Anber-efşān zülfüni tağıtma nesrīn üzre kim / ‘Āşıkun göñlin perīşān hāli ser-gerdān éder (NesDiv./G 84-3)

ser-zeniş ét- < F. *ser-zeniş* “başa kakmak, sitem etmek”.

Dēdi bēni serzeniş étmek revā / Güldürür bu söz hem olmaz sezā (CH 2046); *Ser-zeniş éderler anuñ yüzine / Buñamışdur i ‘tibār yoğ sözine* (İslMesn. 812)

setr ét- < A. *setr* “örtmek, gizlemek”.

Yemlihā dēr é kerīm luţf işlegil / Setr édüben cürmümüz bağışlağıl (İslMesn. 3175)

şevāb ét- < A. *şevāb* “doğru ve hayırlı bir harekette bulunmak”.

Hem iki nesneyi gērü harāb ét / Ol işde hem şavāb u hem şevāb ét (Hurş. 6882);

seyr ét- < A. *seyr* “gezmek, gitmek; izlemek, bakmak; sefer düzenlemek”.

Evvelki seyr éde Çalap şun ‘ına ikinci münācāt kıla Çalab ‘ına üçünci müşāhedeye otura Çalap ‘aşkına. (Makl. 8b); *Varğa eydür Mekke ilidür ilüm / Seyr éderken bunda uğradı yolum* (VG 791); *Seyr édicek kendü kendüde kişi / Hālīkı istemek olur her işi* (Fakr. 225 / 8); *Şarkı garbı seyrédersin şubh u şām / Bir iki günde işün olmāz tamām* (Fakr. 85); *Ol gece kim dünyeden gider-idi / Āhıret milkine seyr éder-idi* (KAE 43); *Çanda varsalar gider zulmet hidāyetler gelür / Anuñ-içün seyr éderler her yaña abdāllar* (NesŞr.G.b. 5-2); *Menden yüzün yağurma kim secde-gāhum oldur*

/ *Seyr ederem bu çarlı hurşid ü māhum oldur* (NesDiv./G 46-1); *Revākını Mesih etmiş-idi deyr / Ederdi encüm burücında anuñ seyr* (CH 1349); *Anlaruñ üstine seyr edelüm / Küfri bātl ehlini tağyır edelüm* (GKM 164)

seyrān ét- < A. *seyrān* “gezinmek; bakıp seyretmek”.

Gehi seyrān ederdi bāg içinde / Gehī uryān idi ırmağ içinde (Hurş. 1334); *Ger bu kudret mu‘cizi bürhān eder / Cümle eşyā sende ol seyrān eder* (NesDiv./Ty 66); *Yūsuf anda iki gün seyrān eder / Halkı kamu kendüne hayrān eder* (KY.b. 1970)

sihr ét- < A. *sihr* “büyü yapmak”.

Ve ger ne sihr eder sehḥār öküşdür / Bize mekr edici mekkār öküşdür (Hurş. 3596); *Söyler-iken aḥsuzın bir sihr eder / Cümlesinüñ aklı başından gider* (MV 240); *Gözünün sihri kanuma şuşamış şimdi şehā / Şol ḥarāmī gözünge sihr eder uğrı dediler* (NesDiv./G 154-5)

sikke ét- < A. *sikke* “para basmak”.

Köhün efsānedür Destān-ı Hüsrev / Aduma tāze etgil sikke-i nev (CH 396)

sipās şükr ét- < F. *sipās*, A. *şükr* “şükretmek”.

Sipās u şükr ediben dediler / Ki kutlu olsun ki yāra yār erişdi (CH 4375)

sipend ét- < F. *sipend* “nasihat vermek”.

Eger allahdan olur-ısa yarı / Sipend edem kılıçda İsfendiyār’ı (CH 3801)

siper ét- < F. *siper* “kendini bir şeyden korumak”.

Işık-ı ḥaḳīkat anlayan cāna vü başa ḳalmadı / Ğamzelerine dil-berün cān u göñül siper eder (NesDiv./G 124-14)

sīrāb ét- < F. *sīr-āb* “suya kandırmak”.

Ḥayāl-ı ebrū-y-ıdı a?a mihrāb / Gözi yaşı ederdi anı sīrāb (CH 1723)

sirāyet ét- < A. *sirāyet* “geçmek”.

Bu sevdāñ odıdur dün gün yanar içümde pinhānī, / Sirāyet edüben bir gün dutışısar süveydāya. (DehŞr. 43)

sitem ét- < F. *sitem* “eziyet etmek”.

Sitem etmek ile hāşā ki gönül uşana senden / Kime aydayum kim anuñ siteminde cān uşandı (NesDiv./G 404-3)

siyāh ét- < F. *siyāh* “karartmak, kara göstermek”.

Gözüme ol hayāl-ı nerges-i seng / Cihānı geh siyāh eder gehī teng (CH 3062)

siyāset ét- < A. *siyāset* “kurnazca iş veya harekette bulunmak”.

Siyāset edersen degül saña ‘ayb / Eger bilmez olur iseñ nola ğayb (SN 5479)

şoḥbet ét- < A. *şoḥbet* “görüşüp konuşmak”.

Bunlaruñla Şāh Muḥsin ol zamān / Êtdi şoḥbet ol örü turdı revān (VG 1409);
Müdda ‘ıyle şoḥbet étme ey ḥabībüm zinhār / Müdda ‘ınıñ şoḥbetin şeytāna nisbet kılmuşam (NesDiv./G 282-3)

söz ét- < T. *söz* “bahsetmek, konuşmak”.

Dañı bunda beşer söz etmemişdür. (KKMU 88b-10); Bir söz edelüm işidürsen beni / Ger saña tutub getürem oğlanı (HMH 351); *Ya budur kim dilümden söz edersin / Ya söz üzre dilüm ile gidersin* (Hurş. 7447); *Bu kez Behrām ile söz etmiş olduk / Kabül etmeklige göz etmiş olduk* (Hurş. 7539)

söz kelecı ét- < T. *söz*, Mo. *kelecı* “bahsetmek, konuşmak”.

[Hıç] kimseyile söz ve kelecı étme. (MrzTerc. 53b-8); Yağı gönüllü kimseneler ile bunlardan söz-kelecı edeler. (KKMU 84a-6)

suç ét- < T. *suç* “hata etmek, hatalı ve yanlış bir davranışta bulunmak; suçlamak”.

Yūsuf eydür ben size güç etmezem / Suçı yok kişilere suç etmezem (KY.b. 1492); *Bizi nişe unuttuñ eyid āḥir / Ne suç etdük saña biz evvel āḥir* (CH 2411); *Yūsuf eydür oğrı buldum sizde ben / Zindāna urdum suç etdüm anı ben* (YZ 1196)

su’āl ét- < A. *su’āl* “soru sormak”.

Yā Muhammed sana eger rūḥdan su’āl ederlerse cevāb vēr ki... (Makl. 21b); Key bilicidür dēyü dutma emel / Ne su’āl ed andan u ne vēr cevāb (KKMU 88a-1); *Su’āl etdi Ergānūn’dan kim bu tācir / Ne ğışidür nireden eyle zāhir* (CH 2243); *Mihr eydür çün su’āl etdün baña / ‘Aklunı dēvşür ki eydem ben saña* (MV 129)

şudā’ ét- < A. *şudā’* “baş ağrısına sebep olmak”, krş. *zükām şudā’ ét-*.

Mezākuma olur telḥ içicek mey / Şudā’ eder başumda nağme-i mey (CH 582)

şufûf ét- < A. *şufûf* “toz hâline getirmek”.

Anı za firânıla ve mürrile katup şufûf édüp bir kaç gez yeyeler zahîri giderür. (EM 34b-7)

şulh ét- < A. *şulh* “barışmak”.

Fitne’i götürelüm şulh edelüm / Barışuban ilümüze gidelüm (VG 658); *Ta ki harbi cengi biz terk edevüz / Şulh édüb biz de ilümüze gidevüz* (HMH 422)

şulh şefâ’at ét- < A. *şulh*, A. *şefâ’at* “barışmak, barıştırmak ve bunun için aracı olmak”.

[Ara yêrde] hayr isteyenler şulh ü şefâ’at edeler. (MrzTerc. 28b-5)

sulţân ét- < A. *sulţân* “tahta çıkarmak, hükümdar yapmak”.

Her kimi kim ol kapuda bulavuz / Getürevüz anı sulţân edevüz (MV 782); *Zer ü sîm-iledür sîsen zübân-der / Reyâhîne güli sulţân eder zer* (CH 2425)

sulţânlık ét- < A. *sulţân*, T. +lık “hüküm sürmek”.

Çü Kâfûr anda müşg-efşânlık êtdi / Hutende her begi sulţânlık êtdi (Hurş. 6515); *Ťaşradan eger olursa bir gedâ / Râziyuz bize ki sulţânlık êde.* (MV 778)

sûr ét- < F. *sûr* “ziyafetli şenlik düzenlemek”.

Çûn êrdi ihtiyâr u ferrûh-ahter / Sa’âdetle ulu sûr êtdi Kayşer (CH 4281)

sust ét- < F. *sust* “güçsüzleştirmek”.

...çok yeyicek ma’deyi sust eder, ıslâhı gül-engübîn ve sakızıludur. (EM 5b-1)

sust za’îf ét- < F. *süst*, A. *za’îf* “güçsüzleştirmek”.

Ma’deyi sust ve za’îf eder. (EM 59a-11)

sûz ét- < F. *sûz* “yanmak; dertlenmek”.

Velî anda ola mihr-i dil-efrûz / Kimesne şem’-içün nice êde sûz (CH 4486)

sûzende ét- < F. *sûzende* “yakmak”.

Demi germ ü teni sûzende edelüm / Bu geceyi ki var zinde edelüm (CH 2667)

sücûd ét- < A. *sücûd* “secde etmek”.

Bu sözi çün kim işitdi Ferahşâd / Sücûd êtdi vü dèdi âferîn bād (Hurş. 3212); *Çünkü verdi yere vü göge vücûd / Bu rükû’a vardı ol êtdi sücûd* (Mirac. 189); *Secde kıl*

mescidi bul sâcid ü mescûduñı bil / Kim ki toprağa sücûd étmedi şeytân dediler
(NesDiv./G 86-14); *Çũ anı buldılar sağ u selâmet / Sücûd-ı şükr étdiler tamâmet*
(CH 1782)

sükûn ét- < A. *sükûn* “durdurmak”.

Vücûdın rüb ‘-i meskûna âmân ét / Sükûn-ı fitne-i ağır-zamân ét (CH 35)

sülûk ét- < A. *sülûk* “bir yola girmek, bir yol tutmak”.

[Her biri] bir kadem ve adım ola Hağ ta‘âlâ hazretinüñ yolında sülûk étmege...
(KKMU 85b-5)

sürme edin- < T. *sürme* “sürme çekmek”.

Ayağı tozın sürme édindi ‘arş / Yüzin na‘lini altına étdi ferş (SN 138)

süvâr ét- < F. *süvâr* “binici yapmak, bindirmek”.

Çün süvâr étdi Burâk’uñ cezbesine seni hağ / Râh-ber oldı saña Tâvûs-ı sidre-âşiyân
(CH 209)

şâbâş ça ét- < F. *şâbâş*, ? *ça* “takdir etmek, aferin demek”.

Şunuñ bigi şerh eyleyem Türkice / Ki Tat u Mođal éde şâbâş u ça (SN 365)

şâd ét- / şâd ét- / şâz ét- < F. *şâd* “sevindirmek”.

Ferahşâd eyle ‘adl ü dâd éderdi / Ki Nüşirvân revânın şâd éderdi (Hurş. 7010); *Pes ol câni ki şâd étmez Ferahşâd / Soruñuz kankı şüretten olur şâd* (Hurş. 6255); *Ki Tañrı evlerini yâd édelüm / İşidenler canını şâd édelüm* (KEMŞ 182); *Ġanîmet gör bu ‘ömri eyleme bâd / Sabûhla ét göñlüñi her şubh-dem şâd* (CH 867); *Ol gülile bülbüli şâd édelüm / Kışsa-i yûsufa bünyâd édelüm* (KY.b. 12)

şâdî ét- < F. *şâdî* “sevinmek”.

Gelicek katına şâdî éderdi / Velî gitdükte ağlayu giderdi (CH 830)

şâh ét- < F. *şâh* “padişah yapmak”.

Size oğlumı şâh éderven bugün / Çü ol var durur ben nêderven bugün (SN 435); *Îlâhî bu şehi kişver-sitân ét / Niçe kim var cihân şâh-ı cihân ét* (CH 312)

şâhid-bâzlık ét- < F. *şâhid-bâz*, T. +*lık* “sevgiliyle birlikte olmak, oynamak”.

Şâhid-bâzlık édüp eydür ağı / İşitmeze urmağıl inen dağı (SN 3386)

şāhlik ét- / şahlıg ét- < F. *şāh*, T. +*lık* “hüküm sürmek”.

Şah vezīr olsa manşıbın yanılır / Şahlıg édse vezīr işin yanılır (KKMU 60a-5)

şakḳ ét- < A. *şakḳ* “yarmak”.

Ḳalem gibi étdi anı kılıc-ıla şak / Hemīn budur var-ısa erlik ancak (CH 1476); *Oḳudu bunu ol aḥmed / İki şakḳ étdi ol ayı* (İslMesn. 1085)

şāne ét- “taramak” < F. *şāne*.

Hevāsı ‘aḳd-ı pervīn dāne derdi / Saçı sūnbül bigi şāne éderdi (CH 3870)

şart ét- < A. *şart* “şart koşmak, belirlemek, anlaşmak”.

Étdi şart étdük senüñ ile dün ü gün / Andımı müriüvvet midür sımaḳ bugün (HMH 325)

şāzılık ét- < F. *şādī*, T. +*lık* “sevinmek”.

Çıkup Şām ehli bizi karşıladı / Görüben bizi hoş şāzılık étdi (KEMŞ 304); *Şaçu şaçdılar şāzılık étdiler / Muṭı ‘ oldılar aña yüz tıtdılar* (SN 3600)

şebḥün ét- < F. *şebḥün* “gece baskını yapmak”.

Çeri ḥāzır ḳlub şebḥün édüb... (MrzTerc. 46a-2)

şedīd ét- < A. *şedīd* “şiddetlendirmek”.

Miyāne āteş ü nārī şedīd ét / Bu nār ile anı ‘arz-ı cedīd ét (APş.b. 46b-3)

şefā ‘at ét- < A. *şefā ‘at* “birinin suçundan geçilmesi veya dileğinin yerine getirilmesi için aracı olmak”, krş. **şulḥ şefā ‘at ét-**.

Allāh Te ‘ālā’nuñ feriştehleri vardur dervīşlere du ‘ā éderler ve kıyāmet güninde şefā ‘at éderler. (HE 17a); *Ét şefā ‘at bu za ‘if islāmiye / Dü cihānda é şefā ‘at baḥr-ı cūd* (İslMesn. 203); *Eyle rahmet ḳoşana eşidene / Afvuñı hem şefā ‘at ét yazana* (YZ 1528)

şefḳat ét- / şefaḳat ét- < A. *şefaḳat* “merhametli davranmak, esirgeyerek sevmek”.

Her ki giçilere şafaḳat étmesedi ve pīrlere ḥürmet ḳılmasa... (KG 169a-8); *Muştafā aña şefā ‘at eyleye / Şefḳat édüb anı ḥaḳdan dileye* (İslMesn. 1606); *Gendü ḳulu ḥaḳḳında şefḳat étmeye.* (MrzTerc. 27a-10)

şehīd ét- < A. *şehīd* “şehid etmek”.

İçinde künbedüñ var bir ulu sin / Ki 'ışk' etdi şehîd ol seng ıssın (Hurş. 2288); Yemen kavmine buldı nuşret bular / Sübaşıyı anda şehîd étdiler (SN 2758)

şehriyâr ét- < F. *şehr-yâr* “hükümdar yapmak”.

Allah baht u devletüñi payidâr éde / Mecnû '-ı şehr ü mülke seni şehriyâr éde (CH 317)

şeker-ħande ét- < F. *şeker-ħande* “tatlı tatlı gülmek”.

Çün étdi tūfî işbu kıt' ai gūş / Şeker-ħande édiben eyledi cūş (CH 261)

şekk gümân ét- < A. *şekk*, F. *gümân* “şüphe etmek”.

Anı bilmek birlemekdür bil hemân / Birle anı étmegil şekk ü gümân (İslMesn. 112);

Evvel āħir ħālîķ oldur bil hemân / Birliğine étmeyelüm şek gümân (İslMesn. 279)

şemm ét- < A. *şemm* “koklamak”.

Bu dünyâ şehdi nedür bir yavuz sem / Ki ölür der-ħâl her ki éde anı şem (CH 2708)

şem' ét- < A. *şem'* “aydınlatmak”

'Aklıñı şem' u 'ışkıñı mürşîd / Hissüñi cem' éd uşşuñı ħüşyâr (KKMU 100b-1)

şeref ét- < A. *şeref* “yüce ve üstün yapmak”.

Rüzî anuñ-çün étdi saña tâc u mülki ħaķ / Kim rüzigârıñı şeref-i rüzigâr éde (CH 321)

şerħ ét- < A. *şerħ* “anlatmak, açıklamak”.

Ben bir biçere ey ilâh yavlak çok eyledim günâh / Yazıklarımından ah ah na şerħ eden gelmez dila (MevlTŞr. I-21); ...ve râst olunmuş su'âl ve cevâb şerħ éderler. (KKMU 101a-2);

İşid imdi saña vaşfin dëyeyin / Şifatlarını bir bir şerħ édeyin (KEMŞ 86);

Gëri İskender sözini eydelüm / 'Āķibet noldı anı şerħ édelüm (TMAO 334);

İşid imdi bir ħikâyet édeyin / Muştafâ mu'cizâtın şerħ édeyin (GüvDest. 58a-9);

Seni dil nice şerħ étsün è cân kim / Ne bilsünler seni éy cân nedensin (NesŞr.G.b. 23-2);

Biri eydür kim-durur Tañrı'ñ eyit / Biri kimdür dër resulüñ şerħ[in] ét (DVİ 120);

Yër öpüp 'özrini şerħ étdi Cemşîd / Ki rüşen oldı 'Azrâ-y-ıla Ĥurşîd (CH 3415)

şerħ beyân ét- < A. *şerħ*, A. *beyân* “durumu açıklamak, anlatmak”.

Şerħ-i ğamun Nesîmîñüñ şol göz ü kaş u zülfe şor / Gör neçe her biri saña şerħ u beyân-ı ħâl éder (NesDiv./G 81-7)

şerm ét- < F. *şerm* “utanmak”.

Ġayn ġayretlü kişiler ġāfil olmaz kendüden / Şerm eder Ġaġdan utanur nefesine vërmez rızā (NesDiv./G 4-19)

şerm-sār ét- < F. *şerm-sār* “utandırmak”.

Ġusrevleri ġusrevī söziyle / Şīrīn kimi şerm-sār edersen (NesDiv./TB-2 VI-7); *Ġül-ġün ruġuġ ġüli semeni şerm-sār eder / Yüzüġ ġayāli gözlerümi lāle-zār eder* (NesDiv./G 83-1)

şevġ ét- < A. *şevġ* “şiddetle istemek; keyiflenmek, sevinç ve neşe içinde olmak”.

Yer iġer şevġ edüp ġandān u şādān / İşiden ‘işrete cān iġre ġurbān (Hurş. 1347); *Niġe kim yüzden şişerdi ol tavġ / Ġazāl ederdi aġa erişmeġe şevġ* (CH 3690)

şigāf ét- < F. *şikāf* “boya ve yaldızı birlikte kullanarak süsleme yapmak”.

İstivā sırrını ger bildüġ ise ‘ayne’l-yakıġ / Ġaġı-ı vechüġde şigāf etdi şırāt-ı müstakīm (NesDiv./G 259-8)

şikār ét- < F. *şikār* “avlamak”.

Şu resme sen bu kārī āşikār ét / Ġönül şah-bāzına anı şikār ét (APş.b. 45a-14); *İşġ şikār eder anuġ ‘aklını / Maġv eyler ‘işġ ‘aklın naġlını* (VG 1354); *Vuşlata ġīne-ġīn olup rāzı şikār eden bize / Gel kerem eyle zahir ét söyle ki bu ġaber nedür* (NesDiv./G 124-12); *Öġüt aġa kār etdüġin bildi hem / Ġarīfīn şikār etdüġin bildi hem* (SN 1652)

şikārgāh edin- < F. *şikār-gāh* “av yeri hāline getirmek”.

Anuġ gibi ġülsitānı şikārgāh edinübdür. (MrzTerc. 40b-13)

şikārī ét- < F. *şikārī* “avlamak”.

Ne kim var-ısa esbāb-ı şikārī / Bile aluġ ki edesiz ġōş şikārī (CH 4569)

şikāyet ét- < A. *şikāyet* “sızlanmak, yakınmak”.

[Eger cevr ederseġ kimseye] şikāyet etmeye. (MrzTerc. 34a-12); *Men şikāyet kimden edem ey ġabīb / Özleridür özleridür özleri* (NesDiv./Ty 314)

şīrīn ét- < F. *şīrīn* “tatlandırmak”.

Bu şi ‘r-ile dilini etdi şīrīn / Felekde zühre ġıldı aġa taġsīn (CH 2124)

şīve 'itāb nāz ét- < F. *şīve*, A. *'itāb*, F. *nāz* “nazlanmak ve nazla azarlamak”.

Şoĥbet ārāyişin düzer ma şūķ / Ki ol éder şīve vü 'itāb ile nāz (NesDiv., 771, 6. dipnot)

şumār ét- < F. *şumār* “hesap yapmak”.

Zülfünġe kim ki görmedi ĥüsnün ĥıyāmetin / Bilmez şaçun ĥisābını ayruĥ şumār éder (NesDiv./G 83-5)

şükr ét- / şükür ét- < A. *şükr* “görülen iyiliklere ve nimetlere minnettarlık göstermek”, krş. **ĥamd şükr ét-, sipās şükr ét-**.

Ol yemişleri devşürüp dostları ve ĥarındaşları birle yeyüp Ĥaķ Te 'ālā Hazretine şükr éder. (Makl. 26a); *Ni 'metine şükr édüp aĥġıl anı / Miĥnetinden bekleye Tangrı seni* (VG 1250); *Ĥamu ĥācet dileyüp şükr éderler / Hem aġlaşup ĥaçan dönüp giderler* (KEMŞ 302); *Şükr éderdi dā'imā ol Taĥrıya / Şıdķ-ıla iĥlāş-ıla ikrār-ıla* (KD. 71); *Işķa gelüb aĥmed anda söyledi / Şükr édib bēş kerre secde eyledi* (İslMesn. 316); *Ol semā'dan zevķ édib éder şükür / Zātı maĥmūr oluban gelmiş sekir* (İslMesn. 437); *Melik taĥtayla erişdi kerāna / Besī şükr étđi ol emn ü amāna* (CH 1705)

şükrān ét- < A. *şükrān* “verilen nimet için teşekkür etmek”.

Şükrān-ı ni 'met étmedün-idi dem-i vişāl / Lā-büđ éder firāķ eli uş bize ġüşimāl (CH 3897)

şükrāne ét- < A. *şükrāne* “şükran alameti göstermek”.

Tutdılar şol-dem iletdiler aĥa / Gördüġi sā'at Mihr étđi şükrāne (MV 818)

şürü' ét- < A. *şürü'* “başlamak”.

Ol kim ĥaçan artuķ namāza şürü' étse... (KG 21a-7); İşe şürü' etmek gerek. (MrzTerc. 31b-2)

ta' accüb ét- < A. *ta' accüb* “şaşırmak”.

Müneccim bu sözi ta' accüb étđi, şordı. (MrzTerc. 45b-5); *Diġle imdi gör ki anda nētdiler / İşbu işi key ta' accüb étđiler* (İslMesn. 2926)

ġā'at ét- < A. *ġā'at* “Allah'ın emirlerini yerine getirmek” krş. **zühđ ġā'at ét-**.

Kırk iki yıl t̄a'at etmişçe sevāb bula. (FTefs. 7a); Ne t̄a'at kim edersiz gündüz edüñ / Çü gide gündüz ile bile gidüñ (Hurş. 2411); Her biri İslām u erkān-ı şalāt / Öğrenüben etdiler Hakkā t̄a'at (GBUS 277)

tābān ét- < F. *tābān* “ışıklı ve parlak yapmak”.

Yüce boyunı kılmur bende çemende serv-i āzādı, / Yüzüñ mihri eder tābān felekde māh-ı tābānı. (DehŞr. 54)

ta'bir ét- < A. *ta'bir* “rüya yormak”.

Ne hādımiden yalan oldu vaqāyi' / Ne ta'bir etdüğü şān oldu zāyi' (Hurş. 1700); Düşi 'arz eyledi Āzāda bir bir / İştidi döndi Āzād etdi ta'bir (Hurş. 2230)

ta'cıl ét- < A. *ta'cıl* “acele etmek, çabuklaştırmak”.

Ta'cıl edüp durmayuban kaçdılar / Ol gece erteye degin gitdiler (MV 539)

ta'cıl te'hîr ét- < A. *ta'cıl*, A. *te'hîr* “çabuklaştırmak ve geciktirmek”.

Eyitdi māl takşîr etmezem ben / Ki hiç ta'cıl ü te'hîr etmezem ben (Hurş. 1375)

tağyîr ét- < A. *tağyîr* “değiştirmek”.

Eyitdi daya è el bir edenler / İkilik resmini tağyîr edenler (Hurş. 3466); Anlaruñ üstine seyr edelüm / Küfri bâıl ehlini tağyîr edelüm (GKM 164)

taḥammül ét- < A. *taḥammül* “dayanmak, katlanmak”, krş. *şabr taḥammül ét-*.

Benüm cefāma taḥammül edüp benden yüzün döndürmez. (Makl. 29b); Bu taḥt u raḥt u ālāt u tecemmül / Ki vaşf etmege 'aql etmez teḥammül (Hurş. 3801); Şıgınam Tanrıya kılam tevekkül / Ėdem Hakkdan ne gelürse teḥammül (Hurş. 4684); Çün aña güç edeler ol taḥammül ede ve eli altındağına tevāzu' merḥamet ede. (MrzTerc. 25b-14); Zaḥmetine taḥammül ed-e bile. (KKMU 20a-3)

taḥayyül ét- < A. *taḥayyül* “hayale getirmek, hayalde canlandırmak”.

Cemālından şahuñ kıldı te'emmul / Anı ol cüz' ü cüz' etdi taḥayyül (CH 2274)

taḥfîf ét- < A. *taḥfîf* “hafifletmek”.

Cimā' a'zā içindeki imtilāyı kurudur ve taḥfîf eder. (EM 61b-14)

tāhir ét- < A. *tāhir* “temiz tutmak”.

Sözi ma'nî yüzünden zāhir etmiş / Bilürsen güll-u gişdan tāhir etmiş (APş.b. 45b-6)

taḥiyyāt ét- / taḥiyyet ét- < A. *taḥiyyāt* “ ‘Allah ömürler versin’ demek, hayır duada bulunmak”.

Ol daḥı aḥa taḥiyyet édiben / Vardı altıncı göğ’andan gidiben (Mirac. 127); *Yūsufa daḥı taḥiyyāt étdiler / Yüz yere koyup elini öpdiler* (KY.b. 1903)

taḥkīk ét- < A. *taḥkīk* “doğruluğunu araştırmak, meydana çıkarmak”.

Bu gün ol kışşalardan muhtaşar bu / Ki taḥkīk étdük illerden haber bu (Hurş. 7176); *Cenāb-ı kudsdan çün érdi tevfīk / Édelüm ‘ışk işlerini taḥkīk* (CH 416)

taḥlīl ét- < A. *taḥlīl* “çözmek”.

Bendükşelerde şiş olsa yaḳu étseler taḥlīl éde. (EM 8a-1); *Bögreginde taşı olan şuyına gire, otura, taḥlīl éde.* (EM 8b-12); *Balgamı taḥlīl éder.* (EM 11a-15)

taḥrīr ét- < A. *taḥrīr* “yazmak, kaydetmek”, krş. **tekrār taḥrīr ét-**.

Harīri çün kalemle éderdi taḥrīr / Göñüller şekline düşerdi zencīr (CH 447); *Ki edem ser-güzeştüm saḥa taḥrīr / Bu derdümden daḥı bir şemme taḥrīr* (CH 4416)

taḥşīl ét- < A. *taḥşīl* “ilim öğrenmek”.

...ve fetvīyile taḳvā kılurlar ve ‘ilm taḥşīl éderler. (KKMU 92a-6); *Cān ‘ilmini bu hücrede taḥşīl edemezsen / Haḳ Fazl-ı Haḳı sūret-i Raḥmān olamazsan* (NesDiv./G 342-5)

taḥsīn ét- < A. *taḥsīn* “takdir etmek, beğenmek”.

Görüben dāyayı taḥsin éderler / Aḥa bu ḥāleti ta’yīn éderler (Hurş. 3465); *Sarāyı Süheyl-i Yemen çün gezer / Hemān laḥza nakḳāşa taḥsīn éder* (SN 1355)

taḥvīl ét- < A. *taḥvīl* “değiştirmek, döndürmek”.

Çū taḥvīl étdi mihr-i şāmu burḳa’ / Bu burca ki ol-ıdı dürc-i muraşşa’ (CH 4333)

ḫāḳat ét- < A. *ḫāḳat* “gücü yetmek, güç yetirmek”.

Ben anlara ḫāḳat edemezüm azdurmaḡa. (FTefs. 3b)

taḳāzā ét- < A. *taḳāzā* “basınç, baskı yapmak”.

Bevlini hergiz dutmaya, kaçan taḳāzā [étse te’ḥīr eylemeye.] (EM 59a-8)

taḳdīr ét- / taḳzīr ét- < A. *taḳdīr* “bir şeyin olmasını irade etmek”.

Ne taqdîr êtdiyise kirdigârûm / Baña gösterdiserdür rûzgârûm (Hurş. 4685); *Velî bu zîbak u kibrît ki dêrem / İkisini dahî taqdîr êderem* (APş.b. 46a-11); *Eyle taqzîr êtdi Hâk 'azze ve cel / Ki almadın ol ikisin êrdi ecel* (TMAO 56); *Meger kim bize taqdîr êtdi sübhân / Ki şeklin bunda taşvîr êtdi ol han* (Hurş. 6600)

taqlîd êt- < A. *taqlîd* “benzemeye çalışmak”.

Niceler geldi zındîk oldî şiddîk / Niceler êtdi taqlîd êrdi taḥkîk (Hurş. 362)

taqrîr êt- < A. *taqrîr* “anlatmak”.

Düşî 'arz êtdi hâdim şâha bir bir / Şu lafz ile ki Hurşîd êtdi taqrîr (Hurş. 1696); *Her yañadın 'ilm ehli yêtdiler / Dîn ne durur şer' taqrîr êtdiler* (TMAO 62); *Ger saña taqrîr êdem şerḥ-i derûnum şemmesin / Bâzû-yı himmet kılam ber-kûh u bâ-şahrâ çeker* (NesŞr.G.a. 5-2); *Dêdiler aña kim n'olduñ eyitgil / Ne derdün var durur taqrîr êtgil* (CH 515); *Ḳamu taqrîr êtdi şehriyâra / Şehün yüregi oldî pâre pâre* (CH 1144)

taḡsîm êt- < A. *taḡsîm* “bölmek”.

Üçünci yêlünj adı kâsîmedür âdemünj yêdügi ta'âmı tamlara taḡsîm êder. (Makl. 41b); *Nuḡkumî eşyâda taḡsîm êtmişem / Gör bu esrârı ne tefhîm êtmişem* (NesDiv./Ty 205)

taḡşîr êt- < A. *taḡşîr* “kusur etmek; bir işi eksik yapmak; kısaltmak”.

Senünj ḡaḡḡunda taḡşîr êtmezem ben / Ki her ta'cîli te'ḡîr êtmezem ben Hurş. 3943); *Tapuñdan şermesâruz ê cihân-gîr / Ki biz ḡıdmetde êtdük size taḡşîr* (CH 2976); *[Terbiyet] êtmekde taḡşîr êtmeyevüz.* (MrzTerc. 65b-11); *Eyitdi mâl taḡşîr êtmezem ben / Ki ḡiç ta'cîl ü te'ḡîr êtmezem ben* (Hurş. 1375)

taḡşîrlîḡ êt- < A. *taḡşîr*, T. +*lîḡ* “eksiklik yapmak, kusur etmek”.

Biz gendü işümüzde taḡşîrlîḡ [êtmîş olavuz]. (MrzTerc. 19b-5)

taḡvîyet êt- < A. *taḡvîyet* “kuvvetlendirmek”.

...ve dîn ehline taḡvîyet êtmez ve muḡtesib işini mühmel ḡor. (KKMU 111a-10)

taḡzîr êt- < bk. *taqdîr êt-*.

ḡaleb êt- < A. *ḡaleb* “istemek”.

Çün göñüldür ḡazîne-i esrâr / ḡaleb êd ol ḡazîneyi êy yâr (KKMU 100a-7); *Topraḡuñ her zerrisin êtseñ ḡaleb / Bulına biñ zülf ü ḡâl ü ḡaḡ u leb* (TMAO126);

Taḡrı'ni ne dīnde edersin ṭaleb / Türk misün 'Acem misün yoḡsa 'Arab (KUC 56); Mülk ile māl ü salṭanat bir ceve ṣaymaz ey ṣanem / Kim ki diler viṣālūḡi ya ṭaleb-i viṣāl eder (NesDiv./G 81-5); Mülk ile māl ü salṭanat bir çöpe ṣaymaz ey ṣanem / Kim ki diler viṣālūḡi ya ṭaleb-i cemāl eder (NesDiv., 278, 5. dipnot)

ta' līm ét- < A. *ta' līm* “öğretmek, ders vermek”.

Yüzümi saḡa dutdum lā-ceram uṣ / Ki ta' līm étdüresin dem-be-dem ḡuṣ (Hurş. 704); Dürlü 'ilm ḡikmet anlara ta' līm étdürür. (MrzTerc. 20b-11); Ger kuṣlara ta' līm-i zebān étmez olursaḡ / Bu ins ile cinn içre Süleymān olamazsan (NesDiv./G 342-6)

ṭama' ét- < A. *ṭama'* “istemek; doymazlık, açgözlülük yapmak”.

Lāza daḡı étdi ṭama' encām-ı kār / Ara yerde düṣdi lābüd ḡir ü dār (TMAO 236); Artuḡ ḡiç vech-ile ḡiç nesneye ṭama' étmeye. (KKMU 97b-1); ḡalk mālını ṭama' éde. (MrzTerc. 20a-4); Ṭama' étme zīnhār bir elmaya / Şu yerde kim ortaḡlıḡuḡ olmaya (SN 4146); ḡām ṭama'lar étmeye. (KKMU 78b-3)

tamām ét- < A. *tamām* “tamamlamak, tam kılmak”, krş. *muḡtaṣar temām ét-*.

Örendür bend ü zindān ise yétdi / Felek cevrin temām édesin étdi (Hurş. 1136); Ewlād ihvān dérülüp nevḡa kıldı / Techizin temām édüp namāz kıldı (KY.a. B77r14); Çü buldum 'izzet ü temkīn ḡatında / Temām étdüim kitābı devletinde (Hurş. 412); Fakr Nūḡile tamām étdi sözi / Pes ḡalīlullaha érdi kendüzi (Fakr. 107); ḡüb yazar ḡüb naḡş urur düzer / Çün tamām éder anı ḡerü bozar (TMAO 127); Ḳamusu me'müm olup ol imām / Ol namāz'anuḡla étdiler tamām (Mirac. 71)

ṭa'n ét- < A. *ṭa'n* “ayıplamak, yermek”.

Ya'ni Resül ḡazret (as) buyurur ki dervişler ḡaḡkında ṭa'n étmeḡ. (HE 10b); Bize ṭa'n étmesün düp düz ḡaberdür / Utanmasun desün şer ī nazardur (Hurş. 7605); Kimseyi ṭa'n étme ey dil sırr-ı ḡaḡḡ[a] vāḡıf ol / Nūr-ı ḡaḡ'dur cümle eşyā ṣanma ṣaṭrullāḡ var (NesŞr.G.a. 4-6);

ṭa'ne ét- < A. *ṭa'ne* “yermek”.

Boyuḡ Ṭübā lebüḡdür āb-ı Kevşer / Yüzüḡ ṭa'ne éder şems ü hilāle (NesDiv./G 396-4)

ṭapu ét- < T. *ṭapu* “hizmet etmek, saymak, saygı göstermek”.

Ṭapu pāzişāhlara étmiş ola / ḡikāyet öküş yād ṭutmuş ola (SN 2062)

ṭar ʿét- < T. *ṭar* “zor ve kötü duruma sokmak”.

Melik ‘aksiyle ṭar eyle ʿetdi rūšen / Ki oldı ṭard ḥaşm u ‘aks-i düşmen (CH 3668)

tārāc ʿét- < F. *tārāc* “yağmalamak”.

Bu gece ol geçedür kim ʿerişmedin Edhem / Hazīnesini ḥarāb ʿetdi taḥtını tārāc (Hurş. 3336); *Nevā-y-ı bülbül ü elḥān-ı dürrāc / ʿederdi ‘āşıkun şabrını tārāc* (CH 478)

ṭarḥ ʿét- < A. *ṭarḥ* “atmak, bırakmak”.

Cān ile hem cihānı ṭarḥ ʿetmeyen bu yolda / Dünyā vü āḥiretde bī-‘ilm ü bī-‘ameldür (NesDiv./G 146-5); *Başladılar kim anı ṭarḥ ʿedeler / Bırağuban anı anda gideler* (İslMesn. 2829); *Ki ṭarḥ ʿetseñ anı billūra ey yār / Olur yāḳūt-ı aḥmer ʿetme inkār* (APş.b.48b-15)

ta ‘rīf ʿét- < A. *ta ‘rīf* “etraflica anlatmak”.

Ta ‘rīf ʿederem ki sensen a ‘rāf / ʿÖrfüm tanıdum ḥicāb içinde (NesDiv./TB-2 III-12)

tārūmār ʿét- < F. *tār ü mār* “perişan etmek, dağıtmak”.

Çün Benī ‘Amrı şebīḥūn eyledi / Ol ḳavimi tārūmār ʿetdi şıdı (VG 93)

taşadduḳ ʿét- < A. *taşadduḳ* “sadaka vermek”.

Zīrā bunlar zekāt verürler ve taşadduḳ ʿederler. (KKMU 17a-2)

taşarruf ʿét- < A. *taşarruf* “kullanmak”.

[Ol ḳuvvet kim gıdāyı] taşarruf ʿeder. (TM 18a-14); *[Ol şaşşun emrine ve nehyine] taşarruf ʿeden ol olur.* (KKMU 11b-8); *[Hiç birini tabī‘at] iḳtizāsiyla taşarruf ʿetmeye.* (KKMU 22b-5)

taşavvur ʿét- < A. *taşavvur* “zihinde kurmak”.

Gel “ene’l-Ḥaḳ” defterinden al sebaḳ ʿey zāt-ı Ḥaḳ / Dem-be-dem bāṭıl taşavvur ʿetme ḥaḳkullāh var (NesŞr.G.a. 4-3); *Şu nesne ki olmaḳlığıdur muḥāl / Taşavvur ʿedicegez olur ḥayāl* (SN 4348)

taşdıḳ ʿét- < A. *taşdıḳ* “onaylamak, doğrulamak”.

Daḥı bir vech ʿedüpdür ehl-i taḥḳıḳ / Ki her kim gördi bildi ʿetdi taşdıḳ (Hurş. 7357); *Diñle imdi ol ḳavüm gör nētdiler / Yemliḥāyı küllī taşdıḳ ʿetdiler* (İslMesn. 3134)

taşnīf ʿét- < A. *taşnīf* “takım takım ayırmak, sınıflamak, bölümlenmek”.

Gehī hayrān u geh ağlar uvar göz / Gehī ırlar u geh taşnîf eder söz (Hurş. 2579);
[*Şaṭranç ‘ilmin Hindūstān dānāları düzmişdür...*] ve *ānı taşnîf eden gey ‘ākıl ve zîrek üştāzımış*. (MrzTerc. 50a-5)

taşvîr ét- < A. *taşvîr* “resim yapmak”.

Meger kim bize takdîr etdi sübhān / Ki şeklin bunda taşvîr etdi ol han (Hurş. 6600)

taṭvîl ét- < A. *taṭvîl* “uzatmak, uzun tutmak”.

Ḳılurdi her biri bir dürlü te ‘vîl / Kimi takşîr ederdi kimi taṭvîl (Hurş. 1528)

ṭavāf ét- / ṭavf ét- < A. *ṭavāf* “hacı olmak üzere zamanında ve usul dahilinde Kabe’nin etrafını dolaşarak ziyaret etmek”.

Segirdüben ṭavāf etdüm e kardaş / Aḳar idi gözümden dem-be-dem yaş (KEMŞ 74);
Éder-iken ṭavāf ol yere érdi / Ki bir yerde ol iki ‘ıyş ederdi (CH 4031); *Éy şūfî ṭavāf étme yüzi ḥaccını yārüñ / Ol ‘ıyde Nesîmî bigi ḳurbān olamazsan* (NesDiv./G 342-10); *Hişāra érdiler cānları pür-ḥavf / Hişāruñ yöresinde étdiler ṭavf* (CH 3213)

ṭavḳ ét- < A. *ṭavḳ* “tasma yapmak”.

Anuñ fermānın édem boynuma ṭavḳ / Yolına yöriyem ger taḥt u ger fevḳ (CH 3817)

tavzîḥ ét- < A. *tavzîḥ* “açıklamak, aydınlatmak”.

É niçe mu ‘cize kim etdi tavzîḥ / Elinde seng-i rîze ḳıldı tesbîḥ (CH 172)

ṭayy ét- < A. *ṭayy* “atlamak, üzerinden geçmek”.

Gel ey Ḥaḳ isteyen ṭālib muḳaddes vādiyi ṭayy ét / Ki zahmetsüz ele gelmez ne kim istersen ey dānā (NesDiv./G 9-4)

ṭayerān ét- < A. *ṭayerān* “uçmak”.

Bu şıfatlar-ıla ṭayerān eder. (KKMU 22a-4)

ta ‘yîb ét- < A. *ta ‘yîb* “ayıplamak”.

Sözüme şol kadar tergîb ederdi / Ki şaḥbān söylese ta ‘yîb ederdi (Hurş. 383)

ta ‘yîn ét- < A. *ta ‘yîn* “ayırma”.

Görüben dāyayı taḥsin ederler / Aña bu ḥāleti ta ‘yîn ederler (Hurş. 3465)

taẓarru ‘ ét- < A. *taẓarru ‘* “kendini alçaltarak yalvarmak”.

Secde ḳıldı yine Cumhūr şanduğa / Ben taẓarru ‘ ederem ḳarşu Ḥaḳa (GBUS 164)

ta'zīm ét- < A. *ta'zīm* “saygı göstermek, büyük saymak”.

Vechümi Allāha teslīm etmişem / Şüret-i rahmāna ta'zīm etmişem (NesDiv./Ty 205);
Kendüñi ta'zīm edersen sâlik-i rāham dëyü / Yol erini kim dëdi yol dañı kãdandur dëgil (NesDiv./G 240-4)

tazmīd ét- < A. *tazmīd* “herhangi bir organı yakı ile bağlamak, lapa vurmak”.

[Sirkeyile ve gülābıla ve göksini günlügile] tazmīd edeler. (EM 49b-15)

tazmīn ét- < A. *tazmīn* “başkasına ait olan bir mısra veya beyti isim tasrih ederek veya etmeyerek intihal ve tevarüd olmaksızın kendi şiirine almak”.

Söz içinde bu sözi étdi tazmīn / Ki anı işitse 'uñarid éde tahsīn (CH 3976)

tebāh ét- < F. *tebāh* “bozmak, mahvetmek, tüketmek”.

Ve ger nè işüm aña érdi é şāh / Ki nā-gāh edem kendüzümi tebāh (SN 571)

tebdīl ét- < A. *tebdīl* “değiştirmek, başka bir hâle getirmek”.

Ki bunca kahrı tebdīl étdi lutfā / Nite kim kan iken cān buldı nutfē (Hurş. 3223)

tecāvüz ét- < A. *tecāvüz* “saldırmak, sataşmak”.

Eger melik ol kadar suçından tecāvüz [éde, gendü kulu hakkında şefkat etmeye.]
(MrzTerc. 27a-9)

tecellī ét- / tecellā ét- < A. *tecellī* “görünmek, belirlemek”.

Ol sudur k'aña tecellī étdi Zāt / Zātđan aña bağışlandı hayāt (Mirac. 399); *Senüñ lutfundān ol durur temennā / Ki éde Hurşīd 'uşşāka tecellā* (CH 4063)

tedārük ét- / tedārik ét- < A. *tedārük* “araştırıp bulmak”.

[Maşlahatlu re'y-ile ol] hālete tedārik etmege yararsa... (KKMU 80a-3)

tedbīr ét- < A. *tedbīr* “bir şeyi temin edecek veya önleyecek yol, çare düşünmek”.

Böyle tadbīr étđiler bunlar için / Kim ne bilür kimsenüñ gönli için (VG 652); *Bunlar eydür yā 'Alī biz nēdevüz / Kuyı deriñ niçe tadbīr édevüz* (KD. 130); *Gerçi bunlar tadbir étđi serserī / İlla Tanrı étđi cümle tağdiri* (KzDets. 104); *Şöyle tadbīr etmişlerdür kim şebhün kılub yurduñuzđan ıralar.* (MrzTerc. 44b-4); *Tanuşuban dēđiler kim nēdelüm / Çıkmağa bundan ne tadbīr édelüm* (KUC 717); *Eyitđiler 'Ali gelürse nēdelüm / Cenk için bir eyü tadbīr édelüm* (KUC 726); *Ve her gāh ki mizāc-ı aşlı kuvvetlü ve issi ola ve muvāfiķ tadbīrler edeler.* (EM 57b-2)

tedbîr rāy ét- < A. *tedbîr*, A. *rāy* “düşünüp karar almak, seçilecek yol ve harekete karar vermek”.

Vaḳti kim ol yemliḥā gitmiş-idi / Anda bir tedbîr ü rāy étmiş-idi (İslMesn. 3103)

tedebbür ét- < A. *tedebbür* “sonunu düşünmek”.

Niçeler geldi gitdi kıl tefekkür / Pes ét işüñ salāḥına tedebbür (CH 2525)

tefaḥḥuş ét- < A. *tefaḥḥuş* “inceden inceye araştırmak”.

Çün tefaḥḥuş édüp eyle buldılar / Şiḥḥat-i Mi ‘rācı rüşen bildiler (Mirac. 237); ...ve nāyiblerüñ ve ḥāciblerüñ taḳsîrindedür ki aḥvālî tafaḥḥuş edemezler. (KKMU 83a-4)

tefāvüt ét- < A. *tefāvüt* “birbirinden ayırmak, fark gözetmek”.

Çün oldı baña cāndan daḥı akreb / Tefāvüt mi éder bu ‘d-ı ferāsıḥ (CH 842); *Yoluñda koydı Nesīmî cihān ile cānı / Tefāvüt étmez anı ger ḳabül ḳılsa kerīm* (NesDiv., 528, 9. dipnot)

teferrüc ét- < A. *teferrüc* “gezinmek; gezintiye çıkıp gam dağıtmak”.

Her kim gele anı teferrüc éde / Āḥ éde daḥı düşe ‘aklı gide (MV 799); *Bahār erişdi vü ḳıldı cihānı nūrānî, / Gelüñ, teferrüc édelüm gül ü gülistānı.* (DehŞr. 59); *Ġarîḳ-i baḥr-ı ḡam étdi meni bu şive ile / Gelür teferrüc éder her zemān ḳıraḡından* (NesDiv./G 323-5); *Geh gül-istānda teferrüc édesin / Geh yüzüñji gül yüzine süresin* (KY.b. 1875); *Bir gün ḥusrev ḥöcayile serāy baḡçesinden ḥavz kenārında ördek teferrüc éderlerdi.* (MrzTerc. 27b-6)

teferrüc-gāḥ ét- < A. *teferrüc*, F. *gāḥ* “gezmek; gezilecek yer yapmak”.

Teferrüc-gāḥ édingil dün ü gündüz / Temāşā düzgünini dün ü gün düz (Hurş. 1291); *Eger ḳısmet baña ḳıldıysa Allāḥ / Teferrüc-gāḥ édem kim begene şāḥ* (Hurş. 1680)

tefhîm ét- < A. *tefhîm* “anlatmak, bildirmek”.

Nuḥkumu eşyāda taḳsîm étmişem / Gör bu esrārı ne tefhîm étmişem (NesDiv./Ty 205)

tefriḳa ét- < A. *tefriḳa* “ayırmak”.

Kimesne görmedi bir yerde bir cem ‘ / Ki anı tefriḳa édüp ḳılmadı ḳam ‘ (CH 2706)

tefsîr ét- < A. *tefsîr* “Kur’ân-ı Kerîm’i mana bakımından açıklamak”.

İbn-i ‘abbās eyle buyurdı ‘iyān / Ol ki tefsîr étdi āyāt beyyinen (KY.b. 51); *Eyle ḳılmışdur ḳısaş ḥükmi ḥaber / Édevüz tefsîr-i āyāt mu ‘teber* (KY.b. 97); *Gözlerüñ*

Allāhu nūrun āyetin tefsīr eder / Ēy bu ma'nīden ḥabersüz şūret-i raḥmān budur
(NesDiv./G 138-9)

teftīş ét- < A. *teftīş* “sorup araştırmak”.

Yaluñuz bir sen ü bir ben gidelüm / Ne yèrdedür anı teftīş èdelüm (Hurş. 1859)

tefvīz ét- < A. *tefvīz* “dağıtmak, ihale etmek; (tasav.) her şeyi Allah'tan beklemek”.

Cehd eyleye ki ḥükm ètmegi ayruḫ kimselere tefvīz ètmeye... (KKMU 10b-4);

Özümüz Tañrıya tefvīz èdelüm / Ne yola kim buyurmışdur gidelüm (Hurş. 4758)

te'ḥīr ét- < A. *te'ḥīr* “geciktirmek, ertelemek”, krş. *ta'cīl te'ḥīr ét-*.

Senüñ ḥaḫḫuñda taḫşīr ètmezem ben / Ki her ta'cīli te'ḥīr ètmezem ben (Hurş. 3943)

tehlīl et- < A. *tehlīl* “lâilâhe-illa'l-lah sözünü tekrarlamak”.

Dèdiler ḫamusı èdükçe tehlīl / Ki yā Rab 'āḫbet maḥmūd ḫıl (Hurş. 6830)

tekbīr ét- < A. *tekbīr* “tekbir getirmek”.

Tekbīr èdüb ḫamle ètdi anlara / Tīr ü bārān ḫıldı ol mel'ūnlara (KUC 527); *İkisini*

daḫı dutdı ol İmām / Tekbīr ètdi yüce ünile temām (GKM 353)

tekrār ét- < A. *tekrār* “bir şeyi iki veya daha çok defa yapmak; tekrarlamak, tekrar söylemek”.

Muḫallid kimseler vardur cihānda / Ki resmī ma'rifet tekrār ederler (KKMU 91a-5);

Ḥaḫ maña söyle dèyü emr ètdi hem de söyledüm / Sözümü destān èdüp 'ālemde tekrār

ètdiler (NesDiv./G 156-5); *Nice kim beytleri tekrār ederdi / Anun iḫlāşına iḫrār*

èderdi (Hurş. 2350); *Eger elbette keşf èt dèrseñ esrār / Erinmezven ana ètmekde*

tekrār (Hurş. 4211)

tekrār taḫrīr ét- < A. *tekrār*, A. *taḫrīr* “tekrarlamak ve yazmak”.

Dümük oldı anı öğretmege pīr / Dün ü gün kız eder tekrār u taḫrīr (Hurş. 731)

tekrīm ét- < A. *tekrīm* “saygı göstermek, ululamak”.

Vechümi Ademde teslīm ètmişem / Şūret-i raḥmāna tekrīm ètmişem (NesDiv., 838,

205. dipnot)

tekye ét- < A. *tekye* “dayanmak; güvenmek”.

Müsi'nün teky'êtdügi oldı 'aşā / Aḥmed'ün lutf-ı Celāl ü Kibriyā (Mirac. 474); Cihānuñ işi gelmekdür ü gitmek / Haṭādur yel ü şuya tekye êtmek (CH 4662)

tekzīb êt- < A. *tekzīb* “yalanlamak”.

Yüzini güllerün ta 'yīb êderler / Sözüni bülbülün tekzīb êderler (Hurs. 4330)

telef êt- < A. *telef* “yok etmek, öldürmek; boş yere harcamak”.

Belī ne kadar telef êderse [maḥallına olıcaḡ isrāf degüldür.] (KKMU 55b-7); Her gün dīvār delüginden girüb yemiş yêrde ve telef êderdi. (MrzTerc. 2a-2); Ol elli kişiyile ḡamusın telef êtdi. (MrzTerc. 15a-13); Cümle mâlı hevesi yolına telef êtdi. (MrzTerc. 15b-10)

telkīn êt- < A. *telkīn* “fikir aşılama, kulağına koymak; Müslüman olan kimseye iman esaslarını anlatmak”.

Bu naḡşı ger êdem Şāvur'a telkīn / Aḡa Ferhād ola Ḥüsrev'le Şīrīn (CH 26); Telkīn êder dēr aḡa imān getür / Tīz müsülmān ol [ki] barmāḡuñ götür (GBUS 672)

temāşā êt- < F. *temāşā* “bakıp seyretmek; gezmek”, krş. *zewḡ temāşā êt-*.

'Alā'l-fevr eyledi bu sözi inşā / Êderken ḡālını zühre temāşā (CH 2309); Bir sâ'at düğünde temāşā êdelüm / Yine tēzcek gelüp gidelüm (MV, 259, 1139. dipnot); Meger varmışdı ol gün gül-sitānı / Temāşā êde bāḡ u būsitānı (CH 1928); Bunda bunlar ḡōş temāşālar êder / İşid imdi leşker-i 'Anter n'êder (VG 635); Gerek oturur gerek ṡurur gider / Bāḡ (u) būsānda temāşālar êder (KY.b. 875); Şabā bigi varup üftān u ḡīzān / Êder-idi temāşā-y-ı gülistān (CH 2658)

temāşā 'işret êt- < F. *temāşā*, A. *'işret* “gezmek ve eğlenmek”.

Teferrüclere çok giderler idi / Temāşā vü 'işret êderler idi (SN 4424)

temāşā-gāh êt- < F. *temāşā-gāh* “gezinti yeri hâline getirmek”.

N'êdersin Mışr u Baḡdād'ı gözümi êt temāşā-gāh / Ki dem geçmez ki bin Dicle'yle Nīl andan revān olmaz (CH 713)

temennī êt- < A. *temennī* “dilemek, istemek”.

Seni senden alur nūr-ı tecellī / Pes ol dīdārı çok êtme temennī (CH 1989); Görürken kim nicedür ḡāl-ı dünyī / Vefā kimdür ki êde andan temennī (CH 2709)

temennün êt- < A. *temennün* “bir iyiliḡe karşı şükür duyguları içinde olmak”.

Gözünjî sen açmayınca ey liqâdan bî-haber / Şûretünj kılmaq temennün étme dîdâr isteme (NesDiv./G 386-7 (B1,B2 nüshaları))

temîz ét- < A. *temyîz* “ayırmaq, seçmek”.

Ṭurumṭay eydür è ḥân-ı Ḥitâyî / Temîz êtgil şavâbı vü ḥatâyî (Hurş. 4137); *Bunlar aydur edemezüz biz temîz / Bu degüldür ata-y-ile anamuz* (İslMesn. 1231)

tena ‘um ét- < A. *tena ‘um* “nimet ve bolluk içinde bulunarak rahat etmek”.

Tena ‘um edüp hoş geçerler idi / Bile yerler idi içerler idi (SN 4704); *Ferâgat birle tena ‘um edermiş*. (MrzTerc. 21b-4)

tenbîh ét- < A. *tenbîh* “uyarmak”.

Bahâdurların kamu baña tenbîh ederler. (MrzTerc. 47b-11)

teng ét- < F. *teng* “dar etmek; bulunduğu yerde rahat ettirmemek, sıkıntıya sokmak”.

Duru bildükçe dura vü kıla ceng / Éde ol pâdişâhuñ vaktını teng (Hurş. 5549); *Gör ol çâbüñ ne resme yeng ediser / Ki ‘işret gēñ ü şohbet teng ediser* (Hurş. 3712); *Gelünj imdi meydâne cenk edelüm / Kâfire cihânı teng edelüm* (KUC 442)

tenkıye ét- < A. *tenkıye* “temizlemek”.

...lezic balğamları gevdeden arıdur ve ma ‘deyi tenkıye eder. (EM 27a-7); *Bunlaruñ ‘ilâcı oldur ki kan alduralar, tenkıye-i beden edeler*. (EM 54b-8)

Tengrîlik ét- < T. *Tengrîlik* “Tanrılık yapmak, Tanrısı olmak”.

Tengrîlik étdi aña niçe zemân / İşbu sözler ḥağ-durur étmeñ gümân (İslMesn. 413)

ter ét- < F. *ter* “ıslak hâle getirmek; tazelemek”.

...şovukdur, dimâğı ter eder ve siñirleri yumşadur. (EM 11b-1); *Gülâb-ıla yüzini étdiler ter / Būḥūr eylediler ‘ud-ıla ‘anber* (CH 1961)

terahḥum ét- < A. *terahḥum* “merhamet etmek, acımaq”.

Vaktidür kim siz terahḥum edesiz / Bizi bundan alıbanuñ gidesiz (İslMesn. 1234)

terâne ét- < F. *terâne* “nağme yapmak, nağmeli ve ahenkli söylemek”.

Gehî kumrî dēr-idi ḥōş fisâne / Gehî bülbül eder-idi terâne (CH 2240); *Çū urdu zülfine meşşâte şâne / Nüvâ-sâz étđi bu şî ‘ri terâne* (CH 4339)

terâzū ét- < F. *terâzū* “ölçmek, ölçülü yapmak”.

‘Uṭārid gördi vü ʔtdi terāzū / Söz ü zīreklīk ü tedbīr ü yazu (Hurş. 197)

terbiyet ʔt- < A. *terbiye* “eğitim ve görgü vermek”.

Buni bir ay ʔderseñ terbiyet sen / Koya gerdūn felek hūkmūñe gerden (CH 3740);

Terbiyet ʔtdi güneş bir ay aña / Nite-kim ʔtdi anı saña baña (İslMesn. 518)

tercemān ʔt- < A. *tercemān* “tercümanı yapmak, çevirmek, açıklamak”.

Haṭṭ u hālūñ mantıku’ṭ-tayr oldı ehl-i vaḥdete / Kuş dilin sen tercemān ʔtmek

dilersen ʔtmegil (NesDiv./G 228-3); Yaşıl levḥ üstine Haḫdan yazıldı on iki āyet /

Kaşuñ vaḫyi bu āyātun rumūzın tercemān ʔtdi (NesDiv./G 405-8)

tercīḥ ʔt- < A. *tercīḥ* “üstün tutmak”.

Meyl ve muḫābā-y-ıla ḫalk cānibin Haḫ cānibine tercīḥ ʔder. (KKMU 111a-1)

terennüm ʔt- < A. *terennüm* “yavaş ve güzel bir sesle şarkı söylemek; şakımak”.

Açılmış nerges ü karşıasına gül / Terennüm ʔtdi işbu şı’ri bülbül (CH 1299); Her dem

bu nükteleri terennüm ʔder. (KKMU 49b-10)

tergīb ʔt- < A. *tergīb* “arzu ettirmek, isteklendirmek”.

Sözüme şol kadar tergīb ʔderdi / Ki şaḫbān söylese ta’yīb ʔderdi (Hurş. 383)

terk ʔt- < A. *terk* “bırakmak, vazgeçmek”.

...ve daḫı bilmek gerekdür kim ‘arıflerūñ ṭā’atı tefekkürdür düyāyı ve āḫireti terk

ʔtmekdür. (Makl. 7a); Binmeye burāka vü hem giymeye tācın / Terk ʔde ḫulle vü

na’leyn ü tācın (AK 272); Anuñ içün ki māluñ terk ʔdersin / İmānuñ Haḫ yolına berk

ʔdersin (KEMŞ 165); Bu ḫumāre zāde sāzi berkidūñ / İleyümde māluñuzı terk ʔdūñ

(KAE 129); Ol gelenlerle göñül berkitdi ol / Haḫ yolına cānını terk ʔtdi ol (TMAO

47); Ṭutariseñ buyruğın terk ʔdegör ayruğın / Taş u demür mumlayın hūkmūñe

fermān olur (EflŞr. VI-8); ‘İşkuñı terk ʔtmek ister göñlüm ammā çñ degül / Yā ilāḫī

kimseyi sen bed-ser-ancām eyleme (NesDiv./G 373-7); Ta ki ḫarbi cengi biz terk

ʔdevüz / Şulḫ ʔdüb biz de ilümüze gidevüz (HMH 422); Nedür tedbīr rezme ‘azm

ʔtmek / Varıban rezme terk-i bezm ʔtmek (CH 4133)

terkīb ʔt- < A. *terkīb* “birkaç şeyi birleştiren bir şey meydana getirmek”.

Zer ü yākūt-ıla tertīb ʔtdi / Muraşsa’ tāc hōş terkīb ʔtdi (CH 2991)

terķīḫ ʔt- < A. *terķīḫ* “nazikçe anlatmak”.

Geh 'iřkuŋ ile gözüm ˆolar cm / Terkk derem şerb iinde (NesDiv./TB-2 III-10)

tertb t- < A. *tertb* “dizmek, düzenlemek, hazırlamak”.

Zer  ykt-ıla tertb tdi / Muraşşa ‘ tc hş terkb tdi (CH 2991)

tesbh t- < A. *tesbh* “Allah’ı ululamak”, krş. *zkr tesbh t-*.

Aŋla imdi işbu sırrı  vel / Anda tesbh tdiler yüz biŋ yılı (slMesn. 358); Gee gündüz ol melekler gr nder / Birleyben tengriye tesbh der (slMesn. 1639)

tesell t- < A. *tesell* “avutmak”.

Nee ayda tesell t ndeyin / şavlet’l-alb ‘uzlet’l-halavt (NesDiv./G 31-36); Nigr ol düşi dindi tesell / Ki ol düşi bilrdi ol tecell (Hurş. 6783)

teskn t- < A. *teskn* “sakinleştirmek”.

Aşı teskn öderler řařduŋınca / Delleri ˆovarlar ˆořduŋınca (Hurş. 5294)

teslm t- < A. *teslm* “vermek”.

Alup mmetin gere şırrtı / Teslm de ümmetine cenneti (AK 329); Vechümi Allha teslm tmşem / şret-i raĥmna ta ‘zm tmşem (NesDiv./Ty 205); Temm tdi islm sözüni / ˆ teslm tdi dergha zni (slMesn. 3527)

teşbh t- < A. *teşbh* “benzetmek”.

zini her neye teşbh öderler / Başum in ki b-tevch öderler (Hurş. 3140); tmş hillı ˆařuŋa teşbh ‘aĥlı gr / Brk benlig-ile nice keċ-gmn der (CH 2140)

teşebbüh t- < A. *teşebbüh* “kendini benzetmeye ˆalıřmak, özenmek”.

Benşe zlfne btl teşebbüh der imiş / şab ˆıĥar bu ĥayli anuŋ dimĝından (NesDiv./G 323-2 (B1,B2 nüshaları))

teşrf t- < A. *teşrf* “şereflendirmek, şeref vermek”.

Ķara aĥlas dşedi yollara leyl / Ki teşrf de luĥfından nehrum (Hurş. 3782)

tetebbu‘ t- < A. *tetebbu‘* “bir şey hakkında geniş bilgi edinmek, etraflıca incelemek”.

Ol ‘ilmi tetebbu‘ tdiler. (KKMU 88a-9)

tevaĥĥu‘ t- < A. *tevaĥĥu‘* “beklemek, ummak, istemek”.

*Ne rāḥat gözedür ne ister güvenç / Ne alḥış tevakkū´ eder ne ilenç (SN 3555);
Dōstdan tevakkū´ ederüz kim bunu eviñde gizleyüveresin. (MrzTerc. 16a-10)*

tevāzu´ ét- < A. *tevāzu´* “alçakgönüllülük göstermek”.

Arslan dilküye tevāzu´ éde. (MrzTerc. 40a-1)

tevāzu´ merḥamet ét- < A. *tevāzu´*, A. *merḥamet* “alçakgönüllülük ve şefkat göstermek”.

Eli altındağına tevāzu´ merḥamet éde. (MrzTerc. 25b-14)

tevażzu´ ét- < A. *tevażzu´* “koymak”.

Hemān laḥza ḥōn dökdi vü toyladı / Tevażzu´ édüp luḥ ile söyledi (SN 4215)

tevbe ét- < A. *tevbe* “işlenmiş bir suçun veya günahın bir daha işlenmeyeceğine dair söz vermek”.

Gel beri bu fānīyi terk eylegil / Tevbe édib dīniñi berk eylegil (İslMesn. 674); Ger incitmiş olsañ düzeltmek gerek / Peşīmān olup tevbe étmek gerek (SN 95)

tevekkül ét- < A. *tevekkül* “kadere razı olmak”.

Dördüncü tevekkül étmegi dost édindi. (FTefs. 5b); Tangrıya bunlar tevekkül étdiler / Deniz içre uşda becid gitdiler (GBUS 291)

tevellüd ét- < A. *tevellüd* “meydana getirmek”.

Yürece tasa eyler ve ğaşy tevellüd éder... (EM 13b-9); Sıtmalar tevellüd éder. (EM 24a-7); [Şovuk] mizāc kişilere kulınc tevellüd éder. (EM 29a-3); Yel tevellüd éder. (EM 64b-9); Menī tevellüd éder. (EM 64b-11)

teyemmüm ét- < A. *teyemmüm* “su bulunmasına imkân olmayan hâllerde toprak gibi bir şeyle abdest almak”.

Ol su birle ḥon yusa ve namāz için teyemmüm étse ḥon daḥı ve ten daḥı [arı olur.] (KG 13b-1)

tezdīd ét- < sözlükte yok-TEZYİD mi olmalı?.

Bilürsin lā-ilāhe illā-y-ı tevḥīd / Édersin dāyimā bu zikri tezdīd (CH 2082)

ḫlā ét- < A. *ḫlā´* “yakı yapmak, ilaç sürmek”.

*Ve eger sirkeyile gül yağıyla anı başa tılā etseler baş ağrısın [giderür.] (EM 25a-7);
Ve eski baş ağrısına sirke ile tılā etseler giderür. (EM 36b-5); Ve cigerine gülābıla
koruğ suyun tılā edeler. (EM 47a-7)*

tīg ét- < F. *tīg* “kılıçla saldırmak, kılıç vurmak”.

Huten şāhı çıkup tīg etdi düp düz / Habeş kavmi hemān dem gizledi yüz (Hurş. 4766)

tīmār ét- < F. *tīmār* “tedavi etmek, yaraya bakmak; iyi davranmak, lütufta bulunmak, ihtimam göstermek”.

*Ecel sayruluğı çün kim erişse, / Tīmār étmez aña yüz biñ tabībān. (Çarh. 64);
Gördiler kim ölmemiş işler nefes / Şāh tīmār étmege kıldı heves (VG 1263); Temāşā
sen baña geldüñ / Teberrüd göñlümi aldüñ / Tegayyür hālümü kıldüñ / Tīmār ét
rahmet evinden (Elf. III-4); Çün zahümüme senden oldu merhem / Hem derdüme sen
tīmār edersen (NesDiv./TB-2 VI-12) Anuñ-içün tīmār eder bu bize / Yoğsa bakmaya-
y-ıdı yüzümüze (YZ 967); Yahūd’ eydür atamuzı eşidür / Tīmār eder ne ki bunlar
kişidür (YZ 968)*

ticāret ét- < A. *ticāret* “alım-satım yapmak”.

*Gözüm nūri dilemedi imāret / Heves eyledi kim éde ticāret (CH 2962); Kırk bizirgān
eylemişdük ittifāk / Kim ticāret étmege kılduğ yarağ (GBUS 20)*

tīz ét- < F. *tīz* “keskinleştirmek, keskin yapmak”.

*‘Aql tīz eder. (EM 3a-10); Fehmi tīz eder. (EM 19a-6); Tīz eder cānuma hançer
kirpügün / Kıldı dil mülkin müsahhar kirpügün (NesDiv./Ty 159)*

toğrulıq ét- < T. *toğrulıq* “doğru olmak, doğru iş yapmak”.

Helāl istegil loğma toğrulıq ét / Harām etmek ile bitürmegil ét (SN 270)

toğuş ét- < T. *toğuş* “çarpışmak, savaşmak”.

Bu ikisi her gün birbiriyle toğuş ederler. (Makl. 43a)

to‘ma ét- < A. *tu‘me* “azık ve yiyecek yapmak”.

Niçe sulţānları gerdende eflāk / Yere urıban eder to‘ma-i hāk (CH 1309)

ton ét- < T. *ton* “giysi yapmak”.

Eger gül-bergden ton edesin sen / Ola nāzük tenüñ āzerde andan (CH 933)

toprağ ét- < T. *toprağ* “yok etmek”.

Fürkatün derdi meni toprağ ederse ey şabā / Yarı kıl toprağum ilet anda kim yār andadur (NesDiv./G 45-3)

töhmet ét- < A. *töhmet* “suç isnat etmek”.

[Günāhsuz]lara töhmetler edeler. (KKMU 42a-3)

tuhfe ét- < A. *tuhfe* “hediye vermek”.

Hediye Rüm'dan Mısr'a şeker ét / Buradan Hürmüz'e tuhfe güher ét (CH 402); *Güli gör bülbüle ne tuhfe eder / Zümürüd la'l sürh u'anber ü zer* (CH 1499)

tulū' ét- < A. *tulū'* “doğmak”.

Feraşāda dediler é dil-ārāy / Tulū' étdi gerü ol geceki ay (Hurş. 7416); *Şaçların zıllı düşelden rüy-ı bedrün tábına / Kim tulū' étdi cihāna şems-i tábān müstaķim* (NesDiv./G 259-2)

tuş ét- < T. *tuş* “rast getirmek, karşı karşıya getirmek”.

Uyanıklığa tuş ét bizi é Hāk / Ki her muğlak nesene ola muṭlak (Hurş. 2252); *Kim ol gözgiye tuş étse gözini / Görür elbette kendü kendüzini* (Hurş. 3913)

tütsi ét- < T. *tütsi* “tütsü yakmak”.

Ve eger tütsi ederlerise baş ağrısına müfiddür ve yeli giderür. (EM 30a-4)

'ubür ét- < A. *'ubür* “bir başka tarafa geçmek, atlamak”.

Bu şirāf üzre 'ubür etmek gerek / Bu şirāfı tutuban gitmek gerek (NesDiv./Mesn. 3-12)

'ucb ét- < A. *'ucb* “kendini beğenmek”.

Halkı kendüye niyāz mend Fir'avnvār 'ucb éde. (KKMU 50a-10)

ucuz ét- < T. *ucuz* “değersizleştirmek, değersiz tutmak, kolay elde edilmek”.

İşitdiler ü bildiler bir kez in / Ki kız étmemüşdür ucuz kendüz in (SN 4951)

uğurlık ét- / **oğurluk ét-** / **uğırhık ét-** < T. *oğruluk*³³⁵ / *uğruluk*³³⁶ krş. **harāmīlık** *uğruluk ét-* “hırsızlık yapmak”.

Eger uğrı çok uğurlık étse dahı... (KG 111b-14); Étdi Bünyāmīn oğurluk tutdılar / Mısr içinde zindāna életdiler (YZ 1201)

³³⁵ Clauson, *age*, 93.

³³⁶ **Yeni Tarama Sözlüğü** (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 503, 1983), 217.

‘uḳūbet ét- < A. *‘uḳūbet* “ceza vermek”.

Bulalıdan berü dünyā sükūnet / Kim étđi kızına böyle ‘uḳūbet (CH 3480)

ululuḳ ét- < T. *ululuḳ* “büyüklük göstermek”.

Ululuḳ édüp kuluḳı şād kıl / Süciden bugün beni āzād kıl (SN 1210)

‘urūc ét- < A. *‘urūc* “yukarı çıkmak, yükselmek”.

Adıdur Kürsī vü hem Zāti’l-bürūc / Anı ederler firiştehler ‘urūc (Mirac. 377)

uşaḅlıḳ ét- < T. *uşaḅlıḳ* “gevşeklik göstermek, ihmal etmek”.

Ne hoş anşuzın bir güher buldum / Çü uşaḅlıḳ étđüm yavu kıldum (SN 4079)

‘uzlet ét- < A. *‘uzlet* “bir yana çekilip kendi kendine tenhada yaşamak”.

Ḳatından ḳovdılar Āzādı gitdi / Bir arada oturdı ‘uzlet étđi (Hurş. 6379); *Ekşer evḳāt halk gözinden ‘uzlet éde.* (KKMU 47b-2)

ülfet ét- < A. *ülfet* “kaynaşmak, görüşüp konuşmak”.

Gāliye-bū şaḳunla çün cān ile ülfet étmişem / Çīn Tatarı bulmuşam ‘ūd ile miski ‘anberi (NesDiv., 707, 2. dipnot)

ümīd édin- < F. *ümīd* “ümit etmek”

Haber bārī işitmedük ağızdan / Ki ümīd édineydük anı sizden (Hurş. 7521)

ün ét- < T. *ün* “seslenmek, haykırmak”.

Uş bu kez meydāna Siccīnlik girür / Beglerine ün édiben kıḅırur (GBUS 721)

va‘de ét- < A. *va‘de* “söz vermek”.

Va‘de étđüm va‘deme ben ṫurmuşam / Cümleñüze ben cemāliüm vemişem (İslMesn. 2176)

vaḅy ét- < A. *vaḅy* “vahiy göndermek”.

Vaḅy éden bilür anı vü ol hemīn / Kimse bilmez daḅı ol rāzı yaḳīn (Mirac. 225); *Anı ki vaḅy étđi.* (KKMU 88b-10)

vaḳf ét- < A. *vaḳf* “bir malı veya mülkü bir hayır işine baḅışlamak, bırakmak”.

Bir gişi gendü evin vaḳf étse ve ḅalka destür vërse... (KG 117b-8); Senüñ rızāñdan ötürü ve ḳullaruña vaḳf étđüm. (KKMU 64a-4); *[Ḫaḳ ta ‘ālā] vaḳf édicilere ne ḳadar*

sevāb vèrürse... (KKMU 65b-1); Vèrildi aña kuşūr u hūr u cennet / Ol ètdi kamasını vaqf-ı ümmet (CH 203)

vākıf èt- < A. *vākıf* “bir işten haberdar etmek”.

...keyfiyyetinden pādīşāhı vākıf ède ve nesene gizlü kalmaya. (KKMU 56b-4)

vālih èt- < A. *vālih* “şaşırtmak”.

Sözi bir perdede eyleyeyim sâz / Ki ède zührei vālih ol āvâz (CH 420)

var èt- < T. *var* “var etmek”.

Zihî kudret ki yoqdan var èder çok / Zihî ‘ibret ki kıtur var iken yoq (Hurş. 32); Çok tevekkül kıldum ol subhānuma / Bizi yoqdan var èden sulţānuma (GBUS 2)

vaşf èt- < A. *vaşf* “bir kimsenin veya şeyin durumunu anlatarak tarif etmek”.

Aña gösterdüñ ol yüzden sebaqlar / Ki vaşf ètmiş degül diller tudaklar (Hurş. 1124); Dil ile vaşf èdemezler bu Kudsı / Naşīb ola göresin sen de Kudsı (KEMŞ 231); Cān kulağın tut beri bendin yaña / Vaşf èdeyim hamd livāsını saña (İslMesn. 1621)

vāşıl èt- < A. *vāşıl* “eriştirmek, ulaştırmak”.

Özüñi şāh özine vāşıl ètdi / Ne kim maqşūduñ ise hāşıl ètdi (Hurş. 3665); Haţardur tolu bu baħr u bu sāhıl / Daħı biñ yere èt göñlüñi vāşıl (CH 1646)

vaşıyyet èt- < A. *vaşıyyet* “öldükten sonra yapılmak üzere bir istekte bulunmak; nasihat etmek”.

Bir iki gün ki sulţān ĥasta yatdı / Vaşıyyet ger naşīhāt bir bir ètdi (Hurş. 6941)

vaşl èt- < A. *vaşl* “ulaştırmak”.

Gel sevindür ol iki bī-çāre’i / Vaşl èdüp birbirine kıl çāre’i (VG 355); Vaşl ètmege seni Ĥaķ’a / Vaţan saña mülk-i beķā (Elf. XXVIII-3)

vaţan èt- < A. *vaţan* “yer edinmek”.

Bir melek ol kürsīyi ètmiş vaţan. (Mirac. 135)

va’z èt- < A. *va’z* “dinî öğüt vermek”.

Çü vā’iz bu tertīb-ile yol gide / Yarar ‘arş fevķinde ger va’z ède (KKMU 103a-8)

va’z pend èt- < A. *va’z*, F. *pend* “bir kimseyi iyiliğe sevk edecek söz söylemek, nasihatte bulunmak”.

Anlara éderdi yūsuf va ‘z u pend / La ‘l çinde döker idi la ‘l-i kãnd (KY.b. 868)

vaz’ ét- < A. *vaz’* “koymak; meydana getirmek”.

Bu dörtendür ki vaz’ étdi kılanlar / Kıamuñ şartın u haddin bilenler (Hurş. 4746); Ki bāği böyle vaz’ étdi dikenler / Ki dīvānı anuñ düp düz dikenler (Hurş. 7840); [Ve vilāyetde bid‘atlar kıoyalar ve resmler] vaz’ edeler. (KKMU 42a-1); Kimüñ başı üstinde vaz’ étdi tãc / Ki öldürmedi yã susuz yãhōd aç (KKMU 45b-2)

vech ét- < A. *vech* “yüzünü göstermek, dönmek”.

Dağı bir vech édüpdür ehl-i tahkık / Ki her kim gördi bildi étdi tasdik (Hurş. 7357); Buğur bir vech étdi bunda ‘aşığ / Ki kıamudan hem ol yüzdür yaraşığ (Hurş. 7359)

vedā’ ét- / vidā’ ét- < A. *vedā’* “vedalaşmak”.

Vedā’ étdükte kıuçdı bir birin berk / Edemez biri birin bir nefes terk (Hurş. 3620); Vedā’ étdükte Hurşīdi Feraşşād / Bu bir kaç beyti der-hāl eyledi yād (Hurş. 6088); Şabāha dek ol iki ‘ıyş étdi / Vidā’ édüp biribirine gitdi (CH 4078); İbrahīm eydür vidā’ édüñ bizi / Kim dağı ben görmeyiserem sizi (DVI, 150, 86. dipnot)

vefā ét- < A. *vefā* “sözünde durmak, sözünü yerine getirmek; dostluk göstermek”.

Bu dürlü güller isterseñ bekā bāğında var, iste, / Dirīgā kim vefā étmez bize bu ‘ālem-i fānī. (DehŞr. 7); Kimesneye vefā étmez bu dünyā / Kıyās etgil bulardan sen var anı (KEMŞ 35); Dedi kim va ‘deye kim oldu gece / Vefā tiz ét kıomağıl anı gece (CH 1338); Böyle demiş ol habībün müştafā / Sözi bütün ‘ahdine éder vefā (İslMesn. 1196); Bindi anuñ arkasına müştafā / Ol melekdür kim éder ana vefā (İslMesn. 2071)

vefā-dār ét- < A. *vefā*, F. *-dār* “sözünde duran biri hâline getirmek”.

Çü bir kem-ter kıulu étdüñ vefā-dār / Hudāvendüm sözüme cāndan uyar (Hurş. 426)

vefādārlık dōstlık ét- < A. *vefā*, F. *-dār*, T. *+lık*, F. *dōst*, T. *+lık* “arkadaşlık etmek”.

Ārū aşluñdan ol bed-baht aşl, naşs şikillüye vefādārlık ve dōstlık édersin. (MrzTerc. 33a-9)

vezir ét- < A. *vezir* “yüksek mertebede yönetici yapmak”.

‘Ākıbet mülke anı étdi vezir / Ne vizāret ki oldu bir ulu emir (TMAO 146)

vesvās ét- < A. *vesvās* “şeytanlık etmek, vesvese vermek”.

Ṭā'atuñ fevt étme ger şeytān saña vesvās eder / Kibledeñ yüzüñ çevirme şöyle kim Zeyne'l-Aba (NesDiv., 181, 6. dipnot)

vezn ét- < A. *vezn* “tartmak”.

Kim göresin ümmetümi vezn edeler / Müzd keffesin başadur anda é yār (AK 180)

vidā' ét- < bk. *vedā' ét-*.

vīrān ét- < F. *vīrān* “yıkık bir yer hâline getirmek”.

Édem vīrān anı āhum taşıyla / Kılām ġarq-āb bu gözüm yaşıyla (CH 2807); Atası hışm édüben dērdi leşger / Ki varup Rūm'ı vīrān éde yik-ser (CH 3826)

virāne ét- < F. *virāne*, A. *harāb* “yıkık bir yer hâline getirmek”.

Nice kim bu haķır virāne-i harāb éderse [ol yüksek ve ġeñ sarāyları dahı eyle bozar.] (MrzTerc. 18a-4)

vird ét- < A. *vird* “Kur'an cüzlerini ve duaları belli zamanlarda okumayı âdet hâline getirmek”.

Vird édüp dilde okur dāyim “ene'l-Hak” sūresin / Mansūr-ı 'ışķuñ yolunda dār için urķanısın (NesŞr.G.a. 16-6)

vuşlat ét- < A. *vuşlat* “kavuşmak”.

Çeşme-i hayvān şuyından olmadı cānı diri / Kim vuşlat étmedi ol la'l-i rūh-efzā ilen (NesDiv., 550, 6. dipnot); Ğāliye-bū şaçuñla çün cān ile vuşlat étmişem / Çīn ü Tatarı bulmışam 'ūd ile müşk ü 'anberi (NesDiv./G 420-2; Kimse cihānda görmedi şubh ile şām müctema' / Gör neşe zülf ü 'arızuñ vuşlat-ı şubh u şām eder (NesDiv./G 85-4)

vuşül ét- < A. *vuşül* “ulaşmak, varmak”.

Ol durur ol vādi k'oraya 'ukūl / Étmemişdür étmeyesidür vuşül (Mirac. 419)

yad ét- < T. *yad* “yabancı biri hâline getirmek”.

Acı söz bilişleri key yad eder / Ne kim eyelük étdünşe yēle gider (SN 237)

yād ét- / yād ét- < F. *yād* “hatıra getirmek, anmak; zikretmek, söylemek”.

Pādişāhuñ luşfina şād oldılar / Yād édüp adın du'ālar kıldılar (VG 1432); Ki Tanrı evlerini yād edelüm / İşidenler canını şād edelüm (KEMŞ 182); Ne görürsin kimi sen yād edersin / Ki böyle nāle vü feryād edersin (Hurş. 3900); Kışsa-i yūsuf yine yād

édelüm / Hem kısaş bağında pervāz édelüm (KY.b. 1093); Evvel Allāh adını yād édelüm / Söze bismi 'l-lāhi bünyād édelüm (MV 1)

yādigār ét- < F. *yād-gār* “yadigar olarak tutmak, yadigar yapmak”.

Çopdı bir ceng arada kim rūzigār / Êtdi tārīhini anuñ yādigār (TMAO 240)

yağır ét- < T. *yağır* “yaralamak”.

Gürzüm altunda yağır édem (ben) anı / Hurd olundu üstühānı var teni (HMH 172)

yağın ét- < T. *yağın* “yakınlaştırmak”.

Ferahşādı yağın édeli sulţān / Bular sulţāndan ırağ eyledi cān (Hurş. 5850)

yağın ét- < A. *yağın* “kesin ve sağlam şekilde bildirmek”.

“Küllü şey'un hālikun” çün Rab saña étđi yağın / Ey Nesīmī 'ārifün kalbinde çirāsı nedür (NesŞr.G.b. 10-7); Her iki imānın yağın étđi saña ey pāk-dīn / Lāyezāl oldı hemişe cāvidān ender hayāt (NesDiv./G 19-10)

yaqu ét- < T. *yaqu* “yakı yakmak, yakı bağlamak”.

Eger buğdayı acla çeyneyeler ve sevdāvī şişlere yaqu édeler şişi giderür. (EM 10a-14)

yağlış ét- < T. *yağlış* “hatalı bir iş yapmak”.

Eytdi yağlış étdüm ben bu işi / Nāgehān elden çıkardum ol kuşu (MV 760)

yār ét- < F. *yār* “sevgilisi yapmak; dost tutmak; yardım etmek”.

Gerçek muhibbe cevr ü cefā çünki yār éder / Niçün çefādan incine gamdan melül ola (NesDiv./G 391-2); Gehī deryāda iş étdün nehengi / Gehī şahrāda yār étdün pelengi (CH 2905); Fi 'li aydur sen ne kaçarsın é hār / Hağ çalab beni saña kim étđi yār (İslMesn. 2230); Kimi kim tena 'umda yār édinem / Harīfüm bilem gam-güsār édinem (SN 5647); Gehī dēr-idi ne vaqt ola Cemşīd / Ki anı yār édine gendüye Hurşīd (CH 1666); İki bir birini yār édindi / Celīs ü mūnis ü gam-hvār idindi (Hurş. 3929)

yār vezīr édin- < F. *yār*, A. *vezīr* “dostu ve veziri yapmak”.

Anı yār u vezīr édindi. (MrzTerc. 9a-2)

yara ét- < T. *yara* “yaralamak”.

Bu gün cānuma kaşd etmek revā mı / Göñül yārin yara etmek revā mı (Hurş. 5407)

yarağ ét- / yarağ ét- < T. *yarağ* “hazırlık yapmak, hazırlanmak”.

Yarağ etdi yēyesi çerb ü şīrīn / Bişürdi ördek ü kaz u gögercin (Hurş. 2470); *Geldi kim kış yarağ éde / Gērü yazın Şām fethine gide* (TMAO 290); *Bir nice gün durdılar diñlendiler / Yarağ édüp mısr(a) çün gönildiler* (KY.b. 1836); *‘Ali ‘Ummān’a yarağ etmiş idi / Sencigil şehrinden çün gitmiş idi* (KUC 734)

yardım ét- / yardım ét- < T. *yardım*³³⁷ krş. F. *yārī*³³⁸ krş. *meded yardım ét-, nuşrat yardım ét-* “yardım etmek”.

Ve kulunc için harbek-i hindī katalar ki yardım éde. (EM 15b-3); *Mü’ezzınler şalā éder mü’minler Akşāya gider / Pāzişāhum yardım éder şaklarlar şavm u şalāti* (KEMŞ 345); *Mūnis eyle kendiüzñe burada / Tā ki saña yardım éde orada* (İslMesn. 1056); *Bu devlet bākī kalur, sen yardım éderseñ.* (MrzTerc. 9a-13); *Ṭa’āmı siñürmege yardım éder.* (TM 33a-7)

yārī ét- < F. *yārī* “yardım etmek; dostluk yapmak”.

Müyesser olsa baht etmekle zārī / Baña édeydi dāyim baht yarı (CH 2332); *Baña senden olur olursa çāra / Ki yār oldur ki yarı éde yāra* (CH 3891)

yarlığ ét- < T. *yarlığ* “acımak, lütufta bulunmak”.

Tanıyan nefsinı tanır Hudā’sın / Dağı yarlığ éder şāh zamānum (NesŞr.K 6)

yas ét- < T. *yas* “ölünün ardından yüksek sesle ağlamak”.

Yüzdiler çıkardılar çün kim Nesīmīnñ tenin / Yas édüp gökde melekler cümlesi zār étdiler (NesDiv./G 156-6)

yasak ét- < Mo. *yasak* “yasaklamak”.

Ṭutdılar, zindāna şaldılar anı / Eyle yasak etdi şehrñ sultānı (MV 810)

yaş ét- < T. *yaş* “ıslak bir hāle getirmek”.

Melik Hurşīd sözün çñn işitdi / Gözini yaş yüregın āteş etdi (CH 3244)

yavuz ét- < T. *yavuz* “hatalı davranmak; kötülük yapmak; kötü bir hāle getirmek”.

³³⁷ Çağbayır, sözcüğün kökenini Eski Türkçe yardım anlamındaki *yar* sözcüğünün **yar-ıd-mak* > *yar(i)d-im / yarda-mak* > *yard-im* ? şeklinde ekleşmesiyle açıklar. Çağbayır, *age*, c. 5, 5221

³³⁸ Nişanyan’a göre bu sözcük Farsça “yardım etmek” anlamındaki *yārīdan* sözcüğüyle ilgili olmakla birlikte Türkçe *yara-* “faydalı olmak” fiiliyle birleştirilmiştir. +dIm eki ise açıklanmaya muhtaçtır. Nişanyan, *age*, 671.

Ve lîkin eyitdi eyâ pehlevân / Yavuz êtdiñ öldürmedüñ ol revân (SN 2446); *Ne yavuz êtdi ata è cüvân-merd / Ki anı öldürmek dilersin hasret ü derd* (CH 1078); *Degül lâyiğ ki buradan dönevüz / Eyü adumuzı yavuz édevüz* (CH 1467)

yavuzluk ét- / yavuzluk ét- < T. *yavuzluk* “kötülük yapmak”.

Siz benümile yavuzluk êtdiñüz / Kuyuya bırağı beni gitdiñüz (KY.b. 1637); *Döndi bunlar gèrü kendü yèrine / Kim yavuzluk éderise yèrine* (VG 342)

yeng ét- < F. *yeng* “çare bulmak”.

Gör ol çābüğ ne resme yeng édiser / Ki ‘işret gèñ ü şöhet teng édiser (Hurş. 3712)

yèr ét- < T. *yèr* “yer etmek, iz bırakmak”.

Eline girdi başdı bağına ol / Ki gögsi tahtasın yèr êtdi yol yol (Hurş. 6142); *Mübārek ayağı taşda yèr êtmiş / Ziyāretdür ol anda kendü gitmiş* (KEMŞ 108); [*Pes anlaruñ sözi pāzişāh gönline düşüb*] *yèr êtdi*. (MrzTerc. 19b-9)

yetim ét- < A. *yetim* “yalnız bırakmak”.

Öldürüb anda şehid êtdi anı / Muħanneñle hem yetim êtdi anı (GKM 92)

yim ét- < T. *yim* “kaş gözle işaret etmek”.

Yèle emr eylerse kim éde yim / Tağı yün bigi éde didim didim (SN 5)

yok ét- / yoğ ét- < T. *yok* “yok etmek, ortadan kaldırmak”.

Kaçan hasretde bu yoğ êtdi varın / Bu vaz ‘ı komadı illā nigārīn (Hurş. 2353); *Cezālar cānuna hōd çoğ édem ben / Şoñ ucu ‘ibret ile yoğ édem ben* (Hurş. 5219); *Dèdi kılursın ādemden ādemi / Dilerisen yoğ édersin ‘ālemi* (MV 317)

yol ét- < T. *yol* “sürekli gelmek”.

Şehet bir hūba beñzetmiş ola ol / Ki ‘ışk ol yüzden êtdi gönline yol (Hurş. 6486)

yoldaş ét- < T. *yoldaş* “yoldaşı, yol arkadaşı yapmak”.

Zevk-ile işler-idiñ anda beni / Yoldaş êtdi beni saña ol ganī (İslMesn. 2231); *Bile yoldaş édinüp gitmiş idi / Belüsüz ol araya yètmış idi* (Hurş. 2635)

yoş eyle- / yuş eyle-? < T. *yoş*³³⁹ “kamaştırmak; zahmet ve sıkıntı vermek”.

³³⁹ Clauson, *age*, 976.

...ve gözleri yoş eder ve içegüde yel eyler. (EM 34a-11); *Ve ger ne dünyede çi ben e huffāş / Yüzün nürin gözüm yuş étmesün yaş* (Hurş. 3410)

yuf ét- < T. *yuf* “kınamak”.

Geldiler kâlū belādan šāh[a] ikrār étdiler / Münkire yuf étdiler inkārına abdāllar (NesŞr.G.b. 5-5)

yurt edin- < T. *yurt* “yurt tutmak, kalmak”.

Bir çift ördek varıdı, bir su kenārında yurt édinmişleridi. (MrzTerc. 14a-2); *Élin elinden alub yurd édinelüm.* (MrzTerc. 44a-2)

yuş ét- < bk. *yoş eyle-*.

yük ét- < T. *yük* “bir şeyi yük etmek, yüklenmek”.

Kırk biş altun bile [biz] ol kırk kişi / Kırk yük étdük cümlesin anla işi (GBUS 35); *Dünyenün sevgüsi ağır yük imiş menden işit / Hefsüne yük étme anı ey sebük-tār isteme* (NesDiv., 646, 10. dipnot)

zabt ét- < A. *zabt* “idaresi altında tutmak; kaydetmek”.

İlerüki üstāzlar ki anı zabt édüp demişler ki cimā' eylemek mizāc kuvvetine müte'allikdür. (EM 61a-12); *Saşa dèrem ey Dede şanma dīvi dünyada / Nefsi dīvin zabt eden dīnde Süleymān olur* (EflŞr. VI-6); *Umūr-ı memleketde çün éde zabt / Uṭārid medal étse eyleye ḥabt* (Hurş. 447)

zāhir ét- < A. *zāhir* “ortaya çıkarmak, belli etmek”.

Kendüyi zāhir étmege ādem / Yaradupdur ol Hudā-yı cihān (ElvŞr. VI-25); *Vuşlata çīne-çīn olup rāzı şikār eden bize / Gel kerem eyle zahir ét söyle ki bu ḥaber nedür* (NesDiv./G 124-12); *Fitne gözün ḥumārını zāhir eger eder ise / Ağzına kim alur meyi kim dahı fikr-i cām eder* (NesDiv./G 85-6); *Delülügün zāhir étdün yā kişi / Müşkil étdün bu arada togr'ışı* (İslMesn. 2970); *Sözi ma'nī yüzinden zāhir étmiş / Bilürsen gill-u gışdan ṭāhir étmiş* (APş.b. 45b-6)

zahire ét- < A. *zahire* “gerektiği zaman harcanmak üzere anbarda yiyecek maddeleri tutmak, saklamak”.

[*tohumlar: tamām ve muḥkem olmaḫdan ve derisi kayıtmakdan sonra dèrmek*] ve *zahire étmek gerek.* (TM 116¹⁴)

zahmet ét- < A. *zahmet* “sıkıntı vermek, eziyet etmek”.

...ammā anı çok yemek öykene zahmet eder. (EM 34b-8); *Ḳuvvetin mi şınadı Ḥaydar baña / İdüñ artuḳ zaḫmet étmesün baña.* (KD. 22)

za‘if ét- < A. *za‘if* “zayıflatmak, güçsüzleştirmek”, krş. **sust za‘if ét-**.

Çok yeyicek ma‘deyi za‘if eder. (EM 29a-2); *Hazmı za‘if eder.* (EM 63b-4)

zamād ét- < A. *zamād* “yakı yakmak”.

Ve eger nıḳrısa zamād [ederlerise fāyide vērür.] (EM 30b-15); *[Bu dükelini] mūmrūğanıla zamād edeler.* (EM 60a-11)

zamm ét- < A. *zamm* “katmak, eklemek”.

Dükeli ḫâlde muḫlişâne niyyet aña zamm éde. (KKMU 84b-10)

zann ét- < A. *zann* “sanmak”.

Zāhir bāḫın yoldaş olan / Zılm edici insān-ıla / Zan étmesün kim ḳurtıla / Zılmından ol imān-ıla (Elf. XVII-1); *Bayram olsa kim-durur evde duran / Ḳaçduḡını zann edemez her gören* (İslMesn. 2784)

zār ét- < F. *zār* “ağlayıp inlemek”, krş. **āşufte-rūzgār perīşān zār ét-, girye zār ét-, ḫ^vār zār ét-, nāle zār ét-**.

Yüzdiler çıkardılar çün kim Nesīmīnüñ tenin / Yas édüp gökde melekler cümlesi zār étdiler (NesDiv./G 156-6)

zār nālān ét- < F. *zār*, F. *nālān* “ağlayıp inlemek”.

Gül-i şad-berg her bir yapraḡına / Édüpdür zār u nālān şad-hezārī (CH 2374)

zār zār ét- < F. *zār* “ağlayıp inlemek”.

Nite kim naḳāş dedī çün Nev-bahār / Ṭam üstinden étmiş idi zār zār (SN 1536)

zārılıḡ ét- < bk. **zārīlıḡ ét-**.

zārılıḡ ét- < bk. **zārīlıḡ ét-**.

zārılıḡ ét- < bk. **zārīlıḡ ét-**.

zārī ét- < F. *zārī* “ağlayıp sızlamak”.

Müyesser olsa baḫt étmekle zārī / Baña édeydi dāyim baḫt yarı (CH 2332); *Revā mı kim geceler ki ola tārī / Édem bülbül gibi tā şubḫ zārī* (CH 2668)

zārılık ét- / **zārılığ ét-** / **zārılığ ét-** / **zārılığ ét-** / **zārılığ ét-** < F. *zārī*, T. +*lık* “ağlayıp sızlamak”.

Buni dedı vü çok zārılık etdi / Turımadı vü düşdi uşşı gitdi (Hurş. 1948); *Eliyle başını dāyım dögerdi / Sişek bigi anda zārılık ederdi* (CH 2328); *Öküş zārılığ etdi kıldı hūrüş / Dēdi ēy dirīgā bu kez bildüm uş* (SN 2672)

zāyi' ét- < A. *zāyi'* “ziyan etmek; elden çıkarmak, kaybetmek”.

Gel gönül vēr kim saña bu gencümi / Küllī vërem zāyi' edem rencümi (VG 163); *Küfri vardur nefşüñe sen ed aqın / Zāyi' etmez kimsenenün ħağ ħağın* (İslMesn. 633); *...ve her nesneyi zāyi' etmek olur.* (KG 108b-13)

zāyil ét- < A. *zā'il* “sona erdirmek, geçirmek”.

Gönülden mey eder kayguyı zāyil / 'Acab mı olsa gönül aña māyil (CH 481); *Cimā' şehvetin zāyil eder.* (EM 20b-11); *[Gevdede ne ki şovukdan] olmuş 'illet varısa oñuldur zāyil eder.* (EM 27a-6)

zebün ét- < F. *zebün* “acizleştirmek, güçsüzleştirmek”.

Rāyet-i küfr oldı anda sernigün / Kāferün beglerin etdiler zebün (TMAO 74)

zehr ét- < A. *zehr* “bir şeyi zehir etmek, zehir gibi yapmak”.

Ķamusından beter ħahr etdi Behrām / Ki vaşlı sükkerin zehr etdi Behrām (Hurş. 7453)

zelil ét- < A. *zelil* “hakir ve aşağılanmış bir hâle getirmek”.

Şabr eyle gönül cevre seni etse zelilā / Miftāh-ı ferecdür dağı “eş-şabru cemilā” (NesŞr.G.a. 1-1)

zencir ét- < F. *zencir* “zincirlemek”.

Geh saçını tolayasın boynuna / Gāh zülfin cāna zencir edesin (KY.b. 1877)

zer gevher-fişānlık ét- < F. *zer*, F. *gevher-feşān*, T. +*lık* “altın ve elmas saçmak”.

Nişāt u kāmuranlık etdi Ĥurşid / Zer ü gevher-fişānlık etdi Cemşid (CH 2160)

zevk ét- < A. *zevk* “eğlenmek; zevk almak”, krş. **ʿİş zevk ét-**.

Ĥalā'ik şaf şaf olmuş zevk eder hoş / Velikin pādīşāh yok taht bom boş (Hurş. 2224); *Ol semā'dan zevk edib eder şükür / Zātı mahmūr oluban gelmiş sekir* (İslMesn. 437); *Gör nebātetden nice ni'met gelür / Kim yer-ise zevk edib lezzet alur* (İslMesn. 444);

Yéyüp içüp ol gece zevk étdiler / Güneş kalhıcağ turuban gitdiler (SN 1326); Girişti biri birine zevk édüp / Biri birinüñ hatırını güdüp (SN 1830); Gerek bu gece bunda zevk édevüz / Murād ile tañla turup gidevüz (SN 3339)

zevk 'işret ét- < A. *zevk*, A. *'işret* “eğlence meclisi kurup eğlenmek”.

Şol araya ki sulţān oğlı Behrām / Éderdi zevk u 'işret şubh u ahşam (Hurş. 6539)

zevk temāşā ét- < A. *zevk*, F. *temāşā* “seyredip eğlenmek”.

Hakınca étdiler zevk u temāşā / Temāmet resm ü kânun vardı başa (Hurş. 3820)

zeyn ét- < A. *zeyn* “süslemek”.

Bārū üstinde beşāret urdılar / Zeyn édüben şehre köşkler kırdılar (VG 1071); Zī-i zāhid zühd ile zeyn étdi tāc ü hırkasın / Bañını oldu mülevves zıkrını kıldı hebā (NesDiv./G 4-11)

zibh ét- < A. *zibh* “kesmek, boğazlamak”.

Böyle déyüb ölümü zibh édeler / Ol çoçi boğazlayuban gideler (İslMesn. 2582)

zıkr ét- < A. *zıkr* “anmak; bildirmek”.

Zıkr uçmağda kuş olup uçar / Bahtlu ol kişi, ki zıkr éder. (SVManz. I-39); Pes zāhidlerüñ tā'atleri ve 'ibādetleri dün gün zıkr étmekdür āhıret için ve hem besmele-i şerīfi yād kılmaktadır. (Makl. 4b); Dilegüñ neyse fikr étgil temāmet / Ol aracuğda zıkr étgil temāmet (Hurş. 2829); Evvel bize vācib ü farz / Allāh adın anmağ-durur / Anuñ adın zıkr édelüm / Ol kim kamu müştāk-durur (Elf. I-1); Ol meliklerden ki zıkr étdüm saña / Adların evşāfila öñden şoña (TMAO 314); Anı bir bilür aşlan ile geyik / Aña zıkr éder kumrī vü ügeyik (SN 87)

zıkr tesbih ét- < A. *zıkr*, A. *tesbīh* “Allah'ı anmak ve tazim etmek”.

Ol gece gāzīler anda yatdılar / Érteye dek zıkr i tesbīh étdiler (GBUS 584)

zinā ét- < A. *zinā* “nikahsız cinsî münasebette bulunmak”.

Bunlar oldur kim halāyıkdan nihān / Zinā éderdi Hakk'a karşı 'ayān (AK 232)

zinde ét- < F. *zinde* “diriltmek, canlandırmak”.

Mey ü neydür kim éder zinde cānı / Ney ü meysüz belādur zindegānī (CH 455); Lebün cān zinde éder gözün kan içer / Gerekdür şükr hayra şabr şerre (CH 2146);

Demi germ ü teni sūzende édelüm / Bu géceyi ki var zinde édelüm (CH 2667); Nefes urdı belüñ ruḥü 'l-kudüsden / N'ola ger zinde éde 'azm-ı remîmi (CH 4441)

zīnet ét- < A. *zīnet* “süslemek”.

Sekiz uçmak içini ol çiçekleri toldurup ve bezeyüp zīnet éderler. (Makl. 29a)

zīrek ét- < F. *zīrek* “anlayışlı ve kavrama yeteneği yüksek bir hâle getirmek”.

[Fehmi] arturur, gönli zīrek éder. (EM 10b-15)

zīr zeber ét- < F. *zīr*, F. *zeber* “alt üst etmek, yıkmak, mahvetmek”.

Oradan buldı şecā 'at hem zafer / K'étدی küfri qahr-ıla zīr ü zeber (Mirac. 367)

ziyāde ét- < A. *ziyāde* “arttırmak”.

Şıfat-ı ma 'cūn ki cimā ' arzūsın ziyāde éder. (EM 67a-7)

ziyān ét- < F. *ziyān* “zarar vermek”.

Ol ki bengī eyler, uyku getürür, on dāneden artuḡ yèrlerise ziyān éder. (EM 2a-13);
Ḳamusın ser-be-ser hoşnūd kıldı / Ziyān étmedi līkin sūd kıldı (Hurş. 4862); Gehī
éder ziyān u geh kılır sūd / Geh oddan nūr pīdā vü gehī dūd (CH 4131); Eger ol
'avrat-ıla cimā ' kılsa unıdup, keffāret orucına ziyān étmez. (KG 96a-15); Ecelden
çünki yoḡ taḡdīm ü te 'hīr / Ziyān étmez gişiye tīr ü şimşīr (CH 1537); Gögüze ziyān
éder. (TM 45b-7)

ziyāret ét- < A. *ziyāret* “görmeye gitmek”.

Ère ziyāret éde peygamberi / Daḡı ardınca érişe 'Ömer'i (AK 159); İki rek 'at namāz
ḡıl ét ziyāret / Resülün nūrını gör zī bişāret (KEMŞ 27); Diḡle imdi işbu cānlar
nétdiler / Aḡmedi anda ziyāret étdiler (İslMesn. 356)

ziyāret-gāh édin- < A. *ziyāret*, F. *gāh* “ziyaret yeri hâline getirmek”.

Çü aḡa olmuş idi cānı ma 'şūḡ / Ziyāret-gāh édindi anı ma 'şūḡ (Hurş. 1716)

zor ét- < F. *zūr* “güç uygulamak”.

Toladı saçını muḡkem ḡolına / Zor éder muḡkem yapışdı beline (GKM 305)

zuhūr ét- < A. *zuhūr* “görünmek, meydana çıkmak”.

Hiss şerrinden olıcaḡ nefis dūr / Āyine olup ḡayb éder anda zuhūr (Mirac. 292)

zulm ét- / zulüm ét- < A. *zulm* “eziyet, haksızlık etmek”, krş. *ḡayf zulm ét-*.

Eyle tut kim Varḳadan ayırasın / Ḳulm édüp Gülşāhı buḡa véresin (VG 999); Ḳāhir bāḡın yoldaş olan / Ḳulm édici insān-ıla / Ḳan étmesün kim ḳurtıla / Ḳulmından ol imān-ıla (Elf. XVII-1); Ḳulm étdiler velī ḳānūnıla / Ellerin boyamadılar ḡūnıla (TMAO 7); Kimse kimseye ḳulm étmeye. (MrzTerc. 40a-9)

ḳulm cevr ét- < A. *ḳulm*, A. *cevr* “zulmetmek”.

...ve ḳulm ve cevr étmemekdür. (KKMU 35a-7)

ḳulm güç ét- < A. *ḳulm*, T. *güç* “zulmetmek”.

[Nehy étdi] fuḡuş nesanelerden ve münker nesanelerden ve ḳulm ve güç étmekden. (KKMU 35a-7)

zur ét- < A. *zūr* “asılsız söz söylemek”.

Bunda miḡnet tikenden çekmeyince bir zamān / Bülbül-i ‘āşıḳ kimi zur étme gül-zār isteme (NesDiv., 666, 8. dipnot)

zühhd ét- < A. *zühhd* “her türlü zevke karşı koyarak kendini ibadete vermek”.

Bir zamāndan zühhd étdi ol āşıkār / İşi tā‘at oldu anuḡ leyl ü nehār (TMAO 271)

zühhd tā‘at ét- < A. *zühhd*, A. *tā‘at* “her türlü zevke karşı koyarak kendini ibadete vermek”.

Bular kim dā‘im éder zühhd ü tā‘at / Ki ya ‘nī işḳdan ére ḳutlu sā‘at (Hurş. 3986)

zükām şudā‘ ét- < A. *zükām*, A. *şudā‘* “nezle ve baş ağrısına sebep olmak”.

Yüzüñji görelî güne vü aya baḳmadum / Kim ay u gün dimāḡı zükām éder ü şudā‘ (CH 2302)

3.2.2. *Ét- Eyle-* İkili Yardımcı Fiili

İncelenen Eski Anadolu metinlerinden derlenen birleşik fiiller çok büyük oranda tek yardımcı fiille oluşturulmuşlardır. Bu örnekler dışında sadece bir örnekte *ét-* ve *eyle-* yardımcı fiillerinin tekrar grubu gibi kullanılarak bir isim unsuruyla birleşik fiil oluşturduğu görülmektedir. Bu kullanımdaki örneklere nadiren rastlandığı için bir kullanım özelliği yansıtmadığından emin olunamadığından çalışma kapsamında ele alınması konusunda tereddüt edilmekle birlikte şiir dilinde vezin gereğince veya anlamı pekiştirmek amacıyla oluşturulduğunu düşündürten bu örnek de çalışmaya dahil edilmiştir.³⁴⁰

katl ét- eyle- < A. *katl* “öldürmek”.

Seyrini katl étdi eyledi gitdi aradan ikilik / “Laḥmüke laḥmī” ‘Aliyye’l-Murtazā meydānidur (NesŞr.G.a. 9-2)

³⁴⁰ Ayrıntılı bilgi için bk. aynı çalışmanın “Yardımcı Fiil Unsuru Kelime Grubu Şeklindeki Birleşik Fiiller” başlıklı bölümü, 55.

3.2.3. Eyle- Yardımcı Fiili

ābād eyle- < F. *ābād* “bayındır duruma getirmek, imar etmek”.

Pādişāhdur milki ābād eyleyen / Ra‘iyyetdür hoş dutuban söyleyen (MV 203);

Mescid ü mihrāb bünyād eyledi / Niçe dār-ı hayr ābād eyledi (TMAO 70)

ābādān eyle- < F. *ābādān* “bayındır duruma getirmek, imar etmek”.

‘Adlila milki ābādān eyledi / Ra‘iyyeti hoş tutup hoş söyledi (MV 789)

‘āciz eyle- < A. *‘āciz* “aciz bırakmak”.

Gitmegil bundan ki bir laḫza seni / Görmezise ‘āciz eyler ol beni (VG 1539); *Şimdi*

‘āciz eyledi ‘Alī seni / Leşkerin kırıldı kim aḫdın beni (KUC 697); *Zülfikār’a kesme*

dēyü söyledim / Arslanum ‘Alī’yi ‘āciz eyledüm (EjDest. 91); *Ne derd imiş ‘aceb ēy*

gönlümü alan ‘ışkuḫ / Ki ‘āciz eyledi ḫalkı anuḫ devāsından (NesDiv./G 339-5)

açuḫ eyle- < T. *açuḫ* “açmak, açıkta tutmak”.

Açuḫ eyler dānesin örtmez olur / Anuḫ-ile cümle ḫalka yol bulur (İslMesn. 885)

‘ādet eyle- < A. *‘ādet* “alışkanlık hâline getirmek”.

Her biri bī-ḫadd ‘ibādet eylemiş / Zikr-ile tesbīhi ‘ādet eylemiş (Mirac. 380); *Bizümle*

dehr ēder bī-vefāyī / Ki ‘ādet eyledi cevr ü cefāyī (CH 3126)

‘adl eyle- < A. *‘adl* “adalet ve doğruluk gözeterek muamele etmek”.

Ra‘iyyete hoş ki şāḫ ‘adl eyleye / İllā dileḫ ḫaḫ size faẓl eyleye (MV 898); *‘Adl*

eyler-iseḫ cihān dutasın / Kisrī bigi ad u şan dutasın (KKMU 30a-1); *Umaram ki sen*

faẓl eyleyesin / Baḫa vāy eger ‘adl eyleyesin (SN 5495); *Dīn içinde key ḫatı ‘adl*

eyledi / Zāni diyi oḫlını ḫatlı eyledi (İslMesn. 245)

‘adl dād eyle- < A. *‘adl*, F. *dād* “adalet ve doğruluk gözeterek davranmak”.

Sikender bigi eylegil ‘adl ü dād / Ki şahlıḫdan ola nübüvvet güşād (KKMU 13a-6);

Dürişüḫ ki eyleyesiz ‘adl ü dād / Ki sizden ḫamu ola ḫoşnūd u şād (SN 5376);

Başladılar ‘adl i dād eylediler / Ğuşşadan ḫalkı āzād eylediler (MV 896)

āferīn eyle- < F. *āferīn* “beğenmek”.

Ol ḫadar ceng eyledi k’anda sipihr / Āferīn eyledi aḫa māḫ u mihr (TMAO, 33, 116.

dipnot)

'afv eyle- < A. 'afv "affetmek".

...pes bu kadar gözyaşı dökdi andan günāhın 'afv eyledüm. (Makl. 14a); Müriüvvet 'āleminden n'ola şāhum / Eger 'afv eyler iseñ bu günāhum (Hurş. 1219); Haṭā durur bizüm işümüz ü sehv / Kamusun lutfuñ-ıla eylegil 'afv (CH 9); Eytdiler suçumuzu 'afv eylegil / Bize bağışlagil eyü söylegil (YZ 1319)

āgāh eyle- < F. āgāh "haberdar etmek, bilgilendirmek".

Vezīrinüñ bir ulusun şehensāh / Kığırdı beglerin eyledi āgāh (Hurş. 4415); Her nefes kim zıkr-i Allāh eylerem / Halk[ı] Haḫ'dan ya 'ni āgāh eylerem (NesTy. XXIV); Bu işden eylediler anı āgāh / Yüregine od düşüben eyledi āh (CH 2714)

āgāz eyle- < F. āgāz "başlamak, başlangıç yapmak".

Göynür ağlar yaqılur Gülşāh için / Şi 'ri āgāz eyledi ol māh için (VG 1138); Kaçan yel esmege eylerdi āgāz / Çıkar ol taş u kuşdan hoş āvāz (Hurş. 1391); Yine āgāz eyledüm bir vaşf-ı hāl / Söyleyelüm hem yedinciden maḫāl (KY.b. 1602); Yüzinden perdei götürdi Şeh-nāz / Nüvāda eyledi bir perde āgāz (CH 2099); Bunu çün kim işitdi Ergānün-sāz / Bu şi 're eyledi der-hāl āgāz (CH 2297); Hāmidü 'd-dīn şi 'r āgāz eyledi / Tā ki rahmet kıla ḫannānum (benüm) (KY.b. 1763)

ağır eyle- < T. ağır "ağırlaştırmak".

Dimāğı ağır eyler içerüki ve taşraki anlamağı künd eyler. (TM 39a-2)

ağyār eyle- < A. ağyār "yabancı gibi davranmak, yabancı tutmak".

Yāruñı gel Haḫsan ağyār eyleme / Dīv ile ulaşma bāzār eyleme (NesDiv./Ty 275)

āh eyle- < A., F. āh "ah çekmek, feryat etmek", krş. **fiğān āh feryād eyle-**.

Bu denlü söyledi vü eyledi āh / Gözin yumdı vü teslīm oldı nā-gāh (Hurş. 1488); Her seḫergeh derd-ile āh eylerem / Kūh-ı Qāf'ı ol zamān kāh eylerem (NesTy. XXIV); Bu işden eylediler anı āgāh / Yüregine od düşüben eyledi āh (CH 2714); Gördi sultān gönlegi āh eyledi / Döne geldi ol vezīre söyledi (MV 190); Şoydılar başdan ayağa şābirem āh eylemen / Hükm anuñ taḫdīr anuñ ol durur Rabb-i raḫīm (NesDiv./G 279-6)

āh feryād eyle- / feryād āh eyle- < A., F. āh, F. feryād "ah çekmek, feryat etmek".

Āh u feryād eyleyüben ağladı / Cānını ḫasret odına tağladı (GKM 286); Fiğān etdi feryād u āh eyledi / Başın götürüp ağlayup söyledi (SN 645)

āh fiḡān eyle- < A., F. *āh*, F. *fiḡān* “feryat ve figan etmek”.

Bu yaña geldik Mukaffa` dēr hemān / Gördi kızın eyledi āh (u) fiḡān (GKM 286)

āh nāliš eyle- < A., F. *āh*, F. *nāliš* “inlemek”.

Yēr, gök seni benüm dēr, ins ü melek şavaşur; / Yēr āh u nāliš eyler, gökden gelür ilāle. (ŞH.ç. IV-6)

āh zār eyle- < A., F. *āh*, F. *zār* “ağlayıp inlemek”.

Gēce oldı çün karar eylediler / `Alī için āh (u) zār eylediler (KUC 509); *Gēce oldı çün karar eylediler / `Alī için āh u zār eylediler* (GBUS 704)

āh zārī eyle- < A., F. *āh*, F. *zārī* “ağlayıp inlemek”.

Gör Vefā`yı dün ü gün eyler āh u zārī / Mihr(`i) ister dün ü gün durmaz kıılır zārī (MV, 288, 1402. dipnot)

`ahd eyle- < A. *`ahd* “söz vermek”.

Budur şimdi bu kullar êdügi cehd / Anuñla çün şehensāh eyledi `ahd (Hurş. 6007); *Tengri emr êdib saña `ahd eyledi / Mü`min olub ni`met-ilen toyladı* (İslMesn. 636); *Eger `ahd eyler-iseñ eyleme cehd / Ki senden olmaya ayruqsı ol `ahd* (CH 1035)

`ahd kavlı eyle- < A. *`ahd*, A. *kavlı* “sözleşmek”.

Dīv birle dindār bir yere cem` oldılar, `ahd ü kavlı eyle eylediler kim.... (MrzTerc. 24b-3)

āheng eyle- < F. *āheng* “cünbüş etmek, çalıp eğlenmek; düzenli ve uyumlu hareket etmek”.

Eger bir kezden āheng eyleyeler / Bizümle cidd ile ceng eyleyeler (Hurş. 5284); *Benāḡāh Ergānūn eyledi āheng / Bu şı`ri rāst êtdi perdede çenk* (CH 4459)

aķ eyle- < T. *aķ* “beyazlatmak”.

[Anuñiçün-kim issilik yaş] nesneleri kara eyler ve kuru nesneleri aḡ eyler. (TM 51b-11)

`aķd eyle- < A. *`aķd* “nikah yapmak; sözleşmek”.

Fāsıddur nikāhı iki zimminüñ-eger `aķd eyleseler iki şanuqsuz. (NHT 34a-20); *Eger şarḫ eyleseler hıyārı `aķd eylemeyen gişiye-şābit olmaz, meşrūt `aķd fāsıd olur.* (NHT

49b-15); *Zehī türāb ile ‘aḳd eyleyen yel ile odi / Zehī ū üstine yazan bu ūreti nakḳāŝ* (NesDiv./G 206-2)

āl eyle- < A. *āl* “hile yapmak, aldatmak”, krş. *mekr āl eyle-*.

Anı āl eyleyüp gizletdügini / Bir ayruḳ ölüyi izletdügini (Hurş. 4229); *Şafā vü zevḳ-ı dünyāya göñül aldanma al eyler / Seni salar bu sevdāya özi ḡayrı ḡayāl eyler* (NesŞr.G.b. 7-1); *Vefā eydür, faḳirden oldı bu ḡāl / Bilimeden ben anı, eyledi āl* (MV 330); *Ben bulara şimdi bir al eylerem / Al ile seni bulardan aluram* (KY.b. 1447)

‘alef eyle- < A. ‘alef“?”.

Revā görmeñ indi telef eylemek / Kılıç yalmanına ‘alef eylemek (SN 4563)

a‘lem eyle- < A. *a‘lem* “bildirmek”.

Yūsuf aydur saña aḡvāl bildürelim / Kim idügüm saña a‘lem eyleyelim (KY.a. B31r10)

‘ām eyle- < A. ‘*āmm* “genel tutmak, bir konuda özellikle bir şart belirtmemek”.

Eger eyitse māl issi bayıḳ eyittüm işlegil-bir dürlü nesenede muzārib eydür bel-kim ‘ām eyledüñ baña. (NHT 60b-2); *Belkim ‘ām eyledüñ, ya ‘nī ne diler işlegil didüñ.* (NHT 60b-2, 60b-7)

‘amel eyle- < A. ‘*amel* “harekete geçmek, etki etmek; bir iş işlemek; kullanmak”.

Ḥaḳ Te‘ālā peygamberlere vaḡiy gönderdi dēdi ki bir ‘amel eyleñ benümçün. (HE 10a); *Sākin otura tā kim ol ot anuñ içinde ‘amel eyleye.* (TM 44b-15); *...tā ben anuñıla ‘amel eyleyüb dünyā pāziŝāhlıḡıyla āḡiret devletin cem‘ eyleyem.* (MrzTerc. 67a-5); *Māl zāyi‘ olsa ikinci ḳatında ‘amel eylemedin ödeye.* (NHT 60b-12); *Gel bu dünyāyı biraḳ etme emel / Ger varayın diriseñ eyle ‘amel* (İslMesn. 2197)

anbār eyle- < F. *anbār* “yiyecek depolamak, saklamak”.

Her ne ekerleridi yarusını / Alup anbār eyledi Yūsuf anı (KY.b. 1100); *Anuñ için eyledüm anbār ben / Kim zevāde ola ḡalka der-vatān* (KY.b. 1135)

‘anber-efŝān eyle- < A. ‘*anber*, F. -*efŝān* “anber saçmak”.

Cā‘d-ı zülfin ‘anber-efŝān eylemiş / Nāfe-i Çini perīŝān eylemiş (NesDiv./Ty. 117)

‘anberin eyle- < A. ‘*anber*, F. -*in* “anber kokulu yapmak”.

Şabā her dem gelür müşgīn saçuñ Çīn ü Tatarından / Cihānı ‘anberīn eyler nesīm-i müşg-bārından (NesDiv./G 324-1)

ārām eyle- < F. *ārām* “durmak, dinlenmek; eğlenmek”, krş. *bī-şabr ārām eyle-*.

Sensüz ey cān göñlüm ārām eylemez / Cān yanar ey şabr ey dil ārām eylemez (NesDiv./Ty 97)

arı eyle- / aru eyle- < T. *arı* “temizlemek; güzelleştirmek”.

Sıyrıncaklığa: arı endāmu sıyrıncak eyleyici otlar ururlar sıyrıncı endāmu arı eyleyici otlar ururlar. (TM 89¹⁶); Dēdi zindānu temīz eyleñ bugün / Çevre yanın arı eyle zū-fünūn (KY.b. 752); Ve ol yüzüñ rengini aru eyler. (EM 14b-12); Biz ikisini dağı aru eyledük, Şāf’ī-şābit eyledi, ikisinin necisliğini da ‘vī eyledi. (NHT 152a-12)

aruğ eyle- < T. *aruğ* “zayıflatmak”.

Şör şuyı: şol şu teni aruğ eyler ve ebrī eyler ve kanı azdurur ishāl eyler. (TM 81¹⁸); [Gevdeyi] semirdür ki çekirdegiyle bile yeyeler ve eger çekirdeksüz yēseler aruğ eyler ve kanı şorar ve göyündürür. (EM 29a-9)

aruğ za ‘īf eyle- < T. *aruğ*, A. *za ‘īf* “zayıflatmak”.

Cimā ‘ bedeni sizürür ve katı aruğ ve za ‘īf eyler. (EM 63a-5)

‘arūs eyle- < A. *‘arūs* “gelin etmek”.

Kıldılar aña yüzük la ‘l (ü) güher / Kına yakuban ‘arūş eylediler (KY.b. 2050)

‘arż eyle- < A. *‘arż* “sunmak, göstermek; bildirmek”.

Eyledi ‘arż çün vezīr ol leşkeri / Ol yigirmi dört biñ er şehrlüleri (VG 472); ‘Adlünji ‘arż eyle ümmetüm dile / Bu yazuklu ümmetüm başdan gele (AK 171); Müşkilünj varısa baña söylegil / Hācetünj var mı baña ‘arż eylegil (Mirac. 164); Şu kimse tapusunda kim ehl ola / Sözi eylemek ‘arż inen sehl ola (SN 282); Dēdi kim é oğul hālunj nicedür / Baña ‘arż eyle aḥvālunj nicedür (CH 3411); Müneccimler ne kim ‘arż eyledi / Anı hatuna sulṭān eyle dēdi (Hurş. 530); Düşi ‘arż eyledi Āzāda bir bir / İşitdi döndi Āzād etdi ta ‘bīr (Hurş. 2230); ‘Alem dikdi bile başına gündüz / Ser-ā-ser ā ‘leme ‘arż eyledi yüz (Hurş. 2299)

āsān eyle- < F. *āsān* “kolaylaştırmak”.

Kepenek geymişem endişeden āzād olayum / Üşümek müşkilini eyledi āsān kepenek (NesŞr.G.b. 17-3)

aşşı eyle- < T. *aşşı* “fayda etmek”.

Zerķ u riyā tarīķına varma vü nefse uyma kim / Kimseye aşşı eylemez şol seferünj ticāreti (NesDiv./G 418-8); *Her ki ol tevḥīdi anda söylemez / Bunda zikri aña aşşı eylemez* (İslMesn. 2581)

aş eyle- < F. *āş* “yemek yemek”.

Gözlerünj esrārını fāş eyledüm / Gör ne meyden içerüm aş eyledüm (NesDiv./Ty 222)

aşağa eyle- < T. *aşağa* “aşağıya eğmek”.

Yigit bir dem başın aşğa eyleyüb fikr eyledi. (MrzTerc. 9a-9)

‘aşıķ eyle- < A. *‘aşıķ* “aşık etmek”.

Hüsnine ‘aşıķ eyledi cānumı nāra yandurur / Gör ki ne fitneler düzer ol ki bu hüsni yaradur (NesDiv./G 132-11); *Saņa ‘aşıķ eyledünj beni şābāş / Mısr içinde beni ‘ışķunj kıldı fāş* (YZ 568)

āşikār eyle- < F. *āşikār* “açığa çıkarmak, bir şeyi belli etmek, başkaları tarafından bilinir hâle getirmek”.

Bu beñzer sözi āşikār eyledi / İşidicegez aña kār eyledi (SN 4787)

āşikāre eyle- / **āşikāra eyle-** / **āşkārā eyle-** < F. *āşikāre* “açığa çıkarmak, bir şeyi belli etmek, başkaları tarafından bilinir hâle getirmek”.

La l-ı lutf u ḥande-y-ile söylemiş ‘aşıķlara / Gevher-i pākizesini āşikāra eylemiş (CH 2449); *...ve tiryāķunj aşşuların Cālinūs āşikāre eyledi bildürdi ve kendü kitābı içinde yazdı.* (TM 57a-2); *Hak ki Mūsī-yi Kelīme söyledi / Söyledüğün āşikāre eyledi* (Mirac. 462)

āşüb eyle- < F. *āşüb* “kargaşa çıkarmak”.

Dēdi ē bülbül eylemegil āşüb / Ki uyarmaķ olur ser-mesti nā-ḥüb (CH 2272)

āşüfte eyle- < F. *āşüfte* “perişan etmek”.

Ol yüzük āşüfte eyledi anı / Ne kişisin taşra çık görsün seni (VG 1368); *Gērü āh ediben dēdi ki derdā / Ki āşüfte eyledi bēni bu sevdā* (CH 543)

‘atā eyle- < A. *‘atā* “bağışlamak”.

Hüsn-i rûhuñ zekâtını aya ger eylesen 'atâ / Mihr-i münîr-i tal'atuñ nûrına yana yayına (NesDiv./G 369-11); *Ƙullarına Yûsuf eylerdi 'atâ / Şûretinde toyar idi bay gedâ* (KY.b. 1174)

āvāre eyle- < F. *āvāre* “aylak ve başıboş bir hâle getirmek”.

Tangrı için Ƙılma bî-çāre beni / Eyleme 'ālemde āvāre beni (VG 1467)

āvāze eyle- < F. *āvāze* “sesli okumak, seslendirmek”.

Bu dāvūdī niwāyı tāze eyle / Zebūr 'ūñı bülend āvāze eyle (CH 3764)

'ayān eyle- < bk. *'iyān eyle-*.

'ayb eyle- < A. *'ayb* “ayıplamak”.

Kepenek geydügüm[e] kimseler 'ayb eylesün / Çünkü hālūme benüm Ƙılmadı noƘşān kepenek (NesŞr.G.b. 17-2); *Ëy Nesīmī saña çün Fazl-ı ilāh oldu mu 'in / Meni 'ayb eyleme kim tapuña sultān dēmişem* (NesDiv./G 257-11)

'ayn eyle- < A. *'ayn* “gözetmek, önem vermek?”.

Muştafā 'ilmine 'Alīden gir / 'İlmi 'ayn eyleyen Velīden gir (KKMU 96a-2)

ayruƘ eyle- < T. *ayruƘ* “başka türlü yapmak, değiştirmek”.

[Dilün] zāhirin Ƙabız eyler: ayruƘ eyler ve tamarları bağlar. (TM 110²¹)

'ayş eyle- < bk. *'iyş eyle-*.

āzād eyle- / āzād eyle- < F. *āzād* “kurtarmak, serbest bırakmak”.

Dēdi şöyle kim beni şād eyledün / Göñlümi Ƙayğudan āzād eyledün (VG 1197); *Resül eydür toğana luţf eyle baña / Bu hamām sen āzād eyle baña* (GüvDest. 58b-13); *Düşde görmüş seyyidi ol hoş-nihād / Beni āzād eyleyüben Ƙıldı şād* (KzDest. 259); *Bu sözleri işitdi çün Feraşşād / Vücūdın eyledi ivmekden āzād* (Hurş. 2520); *İkisi daƘı āzād eylediler anı andan Ebū Yûsuf - hilāf eyledi 'ulemāya bayıƘ Ƙıldı ödemegi yaru Ƙıymetini.* (NHT 8b-19); *Ya 'nī bir şahş 'avratına zihār eylese, zihār keffāretine mecbüb Ƙul āzād eylese...* (NHT 41b-1); *Ya 'nī bir şahş daƘı bir şahşa eyitse, Ƙuluñı biñ aƘçaya benüm için āzād eyle...* (NHT 44a-18)

āzāy eyle- < F. *āzāy* “şikayette bulunmak”.

Eyitdi ki “ëy 'avrat erünđen eyü āzāy eyledün.” (KG 78a-6)

azıƘ eyle- < T. *azıƘ* “yiyecek hazırlamak; âhiret hazırlığı yapmak”.

Bunda-y-iken işüni işle bitür / Azık eyle azıkuñ bunda getür (İslMesn. 2201)

‘azîmet eyle- < A. ‘azîmet “gitmek”.

Bes ol sevdâ-y-ıla alup icâzet / Ki Çîn’den eyledi Rûm’a ‘azîmet (CH 2257)

‘azm eyle- < A. ‘azm “niyet etmek, niyetlenmek”.

Kaķıdı sarâyına ‘azm eyledi / Dağı gönli içinde cezm eyledi (SN 464); *Ƙanda ki ‘azm eyledi Sāsānîler / Ol yaña göc êtdi Ğorāsānîler* (KKMU 46a-9); *Ğüsñüñüñ vaşfını yazmağlığa ‘azm eylemişem / Ƙalemüñ dili ucından Ğamu sevdâ tökilür* (NesDiv./G 99-5); *Gitmege ‘azm eylemişsen êy dil-ārām eyleme / Ğasbeten li’llāh meni bî-şabr u ārām eyleme* (NesDiv./G 373-1); *Bir gün gönülden cānumı dil-dāra îşār eyleyem / Evvel urandan el çekem pes ‘azm-i didār eyleyem* (NesDiv./G 286-1); *Ğacca vardum ‘azm-i iħrām eyledüm / Fā vü zād u lāmı Ğaķ-nām eyledüm* (NesDiv./Ty 221)

bād eyle- < F. *bād* “boşa çıkarmak, hiç etmek”.

Ğanîmet gör bu ‘ömri eyleme bād / Sabūħla êt gönlüñi her şubħ-dem şād (CH 867); *Sa’yüñi hîç umuñı bād eyleyem / Ğamda yanan düşmeni şād eyleyem* (NesDiv./Ty 220)

Bağdād eyle- < A. *Bağdād* “Bağdat gibi mamur bir hâle getirmek”.

Gel ê fūrkatde bu gönlüm Ğarābın / Gelüp vaşlıyla Bağdād eyleyen dōst (Hurş. 3750)

bahāne eyle- < F. *bahāne* “bir şeyin olması ya da olmaması için sebep göstermek, vesile yapmak”.

Anası eydir oğul çok söyleme / Ustaña var düş bahāne eyleme (HD 29)

baħş eyle- < A. *baħş* “konuşmak”.

Dêdi Ğurşîd ile baħş eyledügin / Dönüp Ğurşîd aña ne söyledügin (Hurş. 673); *Öküş baħş eyledi şeh dayayıla / Güneş şavķın geçürür sâyeyile* (Hurş. 7262); *İşitdün Süleymān’ı ol toyladı / Anuñ ile kaç dürlü baħş eyledi* (SN 82); *İşid imdi göküle yêr neyledi / Ğāl diliyle ikisi baħş eyledi* (İslMesn. 3247)

baħş eyle- < F. *baħş* “vermek, bağışlamak; ayırmak, bölmek”.

Ƙalanın dört bölüp baħş eylediler / Balıķçı dêr ki gönlüm eyle diler (Hurş. 6186); *Ki ol dem yedi baħş eylersin anı / Vêürsün bir bir ol cāvidāni* (APş.b. 48b-6); *Êmdi bu Ğikmetleri kim ‘āleme naķş eyledi ve Ādemîye baħş eyledi.* (SR 421b V); *İndi şart kavli muħkem eyledi / Mālî genci gâzîlere baħş eyledi* (HMH 449)

bāk eyle- < F. *bāk* “korkmak, sakınmak”.

Sefer gerçi bir işdür ki hañar-nāk / Çü nef’i var hañardan eyleme bāk (CH 1089)

başhun eyle- < T. *başhun* “baskın yapmak”.

Eger bu gece başhun eyleyevüz / Nitedür eyü mi ola yā yavuz (SN 2606)

baş eyle- < A. *baş* “uzatmak”.

Revādur ki başte’l-keleām eyleye / Murādını sözde tamām eyleye. (SN 5636)

baş eyle- < T. *baş*³⁴¹ “yaralamak, yara açmak”.

Oğur iken nāmeyi yaş eyledi / Fürkat odı bağrını baş eyledi (KY.b. 1579)

bātil eyle- < A. *bātil* “yalan tutmak, yalanlamak; geçersiz ve çalışmaz duruma getirmek”.

Hak işini bātil eylerdi bular / Ėy gāfiller işidüñ hağdur bular (AK 228); *Zirā bizüm kavlumuzda tenciz ta’līkı bātil eyler.* (NHT 38a-18); [*...göz işin*] *küllī bātil eyler zirā gözüñ işi görmekidi.* (TM 26b-1); *Bizüm katumuzda ücret sāķıt olur, ‘amelini bātil eylemiş olur.* (NHT 55a-19); *Bātil eyleyicidür talākını ikrāh eylemek.* (NHT 100b-17)

bay eyle- < T. *bay* “zengin etmek”.

Zihī sücü, ki bir cür ‘ası anuñ, / Bay eyler yoğsulı, mīnüş mayrā! (SVManz. XXII-9)

bayram eyle- < T. *bayram* “bayram yapmak, bayramı kutlamak”.

Gördüm ol ayı vü bayram eyledüm / Ol lebi mey gözleri cām eyledüm (NesDiv./Ty 221)

bāzār eyle- < F. *bāzār* “alışveriş etmek”.

Yāruñı gel Hağsan ağıyār eyleme / Dīv ile ulaşma bāzār eyleme (NesDiv./Ty 275); *Tā-ebed sevdāya vėrdi cān ile dünyā vü dīn / Her ki bāzār eyledi şol nergis-i şehlā ilen* (NesDiv./G 297-4); *Bizüm-ile evde bazar eylegil / Ėanda bulduñ toğrusını söylegil* (İslMesn. 3001)

bāzırgānlığ eyle- < F. *bāzırgān*, T. +*lık* “tüccarlık yapmak”.

Huşūşā deniziñ yüzinde gezen / Bāzırgānlığ eyleyüp aşşı sizen (SN 3206)

³⁴¹ Clauson, *age*, 376.

bed-nām eyle- < F. *bed-nām* “adını kötüye çıkarmak, kötü anılan biri hâline getirmek”.

Rind ü kallāşam maña zāhid deme ey müdde’i / Lāübālī ‘āşığı ‘ālemde bed-nām eyleme (NesDiv./G 373-6)

bed-ser-ancām eyle- < F. *bed-ser-encām* “başına kötü iş getirmek”.

İşkuñı terk etmek ister göñlüm ammā çin degül / Yā ilāhī kimseyi sen bed-ser-ancām eyleme (NesDiv./G 373-7)

beg eyle- < T. *beg* “(birisini) bey yapmak, hükümdar yapmak”.

Eger atama iltür iseñ beni / İñen ulu beg eyleyiser seni (SN 3120)

beglik eyle- < T. *beglik* “hükmetmek, hükümdarlık yapmak”.

[...anda varub şehri köyler bulub] beglik eyleyevüz. (MrzTerc. 9b-4)

beķā eyle- < A. *beķā* “devamlı olmak”.

Şoñ ucu ne rāhat kalur u ne renc / Ne kayğū beķā eyler ü ne güvenç (SN 5537)

belā eyle- < A. *belā* “başına kötü iş getirmek”.

Ne belā kim eyledüñse götürdüm. (BTefs. 10b); *Gizlemeñüz vèrññüz anı bize <bize> / Yoksa belā eylerüz şimdi size* (YZ 207)

bellü eyle- < T. *bellü* “belli etmek”.

Orucu ramazānda kaçan hāşıl olsa-bellü eylemedin geçeden bāñıldur. (NHT 84b-5)

bengī eyle- < F. *bengī* “sarhoş etmek”

Ol ki bengī eyler, uyku getirür, on dāneden artuķ yerlerise ziyān eder. (EM 2a-13)

berāber eyle- < F. *berāber* “birlikte tutmak, birlikte olmalarını sağlamak”.

Ki arzuñla berāber eyle cānı / Bu bahşı dört edüp vèribir anı (APş.b. 47b-1); *Cihānı bèzedi bād-ı bahārī / Berāber eyledi leyl ü nehārı* (CH 2071)

ber-dār eyle- < F. *ber-dār* “asmak”.

Bu dem dañı şol dem durur ki şevķından / Eliyle kendüyi ber-dār eyledi Hāllāc (Hurş. 3337); *Meydān-ı ışık içinde kim cān terk eder Manşūr olur / Göñlüm ene’l-Hāķ dèr ise zülfinde ber-dār eyleyem* (NesDiv./G 286-4); *Yüzüñ “Ene’l-Hāķķ”ı meni*

zülfünjde ber-dār eyledi / Manşūr olandur aşılan 'ālemde 'ışkuñ dārına (NesDiv./G 381-7)

berī eyle- < A. *berī* “kurtarmak, serbest bırakmak”.

Ya 'nī mürtehin kaçan berī eylese rāhini deynden... (NHT 59b-17); Dil-berī eyle ēy göñül geç hamudan ki hamudan / Eylemeyince dil berī bulmadı kimse dil-beri (NesDiv./G 420-11); Şavm ü şalāt ü hacc ile kimsene dosta érmedi / Zülf ile hāli eyledi göñlümi cümleden berī (NesDiv./G 441-6)

berk eyle- < T. *berk* “sağlamlaştırmak”.

Ululuk ister-iseñ terk eylegil / Kendüzüne terküñi berk eylegil (KAE 125); Sevdügüñi sen dañı terk eylegil / Āhuret tedbīrin[i] berk eylegil (DVİ 141); Gel beri bu fāñiyi terk eylegil / Tevbe édib dīñiñi berk eylegil (İslMesn. 674)

beşāret eyle- < A. *beşāret* “müjde vermek”.

Döñdi ashābından yaña bakdı Resül / Hoş beşāret eyledi anlara ol (GKM 162); Gemici ol dem beşāret eyledi / Uşda geldik dēyu işāret eyledi (KUC 738)

beter eyle- < F. *beter* “kötülemek”.

Bir nice hātunlar anı söyledi / Serzeniş kıldı anı beter eyledi (KY.b. 704)

bevāsīr eyle- < A. *bevāsīr* “basura sebep olmak”.

Yüzün rengin giderür ve bevāsīr eyler. (EM 9a-11)

bevl eyle- < A. *bevl* “idrārını yapmak”, krş. *idrār bevl eyle-*.

Rencleri sidük yolından arıdur, bevl eylemegile sürer, çıkarur ve şifā hāşıl éder. (EM 20b-10)

bey' eyle- < A. *bey'* “satış yapmak”.

Ya 'nī bir şahş nikāh-ı fużülī eylese, yā bey'-i fużülī eylese, ol 'ağd bāñıl olur. (NHT 95b-16)

bey' şirā eyle- < A. *bey'*, A. *şirā'* “alım satım yapmak”.

Kimi bey' [ü] şirā eyler iken kala / Kimisi meşğül iken işinden ola (AK 37)

beyān eyle- < A. *beyān* “anlatmak, bildirmek”, krş. *şerh beyān eyle-*.

Melik aydur bu ahvāl eyleŋ ‘ayān / Neçe ‘aybı vardur eyleŋ beyān (KY.a. B16v3); Eyitdi bu kıza beyān eyledi / Ne kim olmuş idi ‘ayān eyledi (SN 3499); Bana sırrıŋı ‘iyān eyle begüm / Gizleme sözüŋ beyān eyle cānum (KY.b. 565); Beyān eyledi kim nedür haķıķat / Daħı gösterdi nicedür ıarıķat (CH 93); Beyān eyler haı u hālün yüzünđe / Kim anuŋ naķşını yazan Ĥudādur (NesDiv./G 148-3); Bu üçünci meclisi söyleyelüm / Bunlaruŋ hālın beyān eyleyelüm (VG 594); Bu tevārīhi eyledüm beyān / Göñlüme bir nesne düşdi nāgehān (TMAO 1)

bēzek eyle- < T. *bezek* “süslemek”.

Yılduzıla gögi bēzek eyledi / Ādemi yer üzre temkīn eyledi (KY.b. 1561)

bezl eyle- < A. *bezl* “bol bol vermek, saçmak”.

[... ve cümlesin Ĥaķ] yolına bezl eyleye. (KKMU 28b-10)

bezm eyle- < F. *bezm* “eğlence meclisi kurmak”.

Mey-ile saķı bir bezm eyledi rāst / Ki ez-bezm-i cinān feryād ber-h’āst (CH 3581); Bir yere gelüp eyü bezm eyledük / İsfahāndan çıķmaĝa ‘azm eyledük (GBUS 23)

bī-cān eyle- < F. *bī-cān* “cansızlaştırmak”.

Cānumı ya ‘ni viŝālün menden ayırdı felek / Gel bu cānsuz ‘aŝıķı gör kim ne bī-cān eyledi (NesDiv./G 452-2)

bī-dād eyle- < F. *bī-dād* “zulüm ve işkence etmek”.

Baħr-ı bī-pāyāna ŝevķuŋ cānumı ĝarķ eyledi / Gör ne bī-dād eyledi hecrün ne Tūfān oldı gel (NesDiv./G 236-9); Gel ě gecelerümden dād alan yār / Dönüp gündüzi bī-dād eyleyen dōst (Hurŝ. 3751)

bī-derd eyle- < F. *bī-*, A. *derd* “dertsiz eylemek, derdinden kurtarmak”.

Hemān-dem kim geliben Nāz-perverd / Ki zaħmetden seni eyleye bī-derd (CH 4707)

bīĝāne eyle- < F. *bīĝāne* “kayıtsız ve yabancı bir hāle getirmek”.

Özinden ‘ıŝķ eri bīĝāne eyler / Depeler ĝāh u geh dīvāne eyler (Hurş. 1504)

bī-ħaber eyle- < F. *bī-*, A. *ħaber* “habersiz bir hāle getirmek”.

Pes ezdi birez dārū-yı hūŝ-ber / İçürdi vü key eyledi bī-ħaber (SN 2334)

bī-h’āb giryān eyle- < F. *bī-h’āb*, F. *giryān* “uykusuz ve aĝlar hāle getirmek”.

Fürkatün derdi meni bî-h'āb u giryān eyledi / Düşmenün 'ömri tükensün bahtı bîdār olmasun (NesDiv./G 328-8)

bî-hayālîk eyle- < F. *bî-*, A. *hayā*, T. +*lık* “utanmazlık yapmak”.

Hürmetün tanı uşatma 'akluñı dīvāne tek / Bî-hayālîk eyleme cānān öninden şöyle git (NesŞr.G.b. 3-3); *Ger dilerseñ göñlümüz senden bugün hoşnūd ola / Bî-hayālîk eyleme cānān öninden böyle gel* (NesDiv./G 239-3)

bî-hōd eyle- < F. *bî-hōd* “kendinden geçirmek, bayılmak”.

Ve efyün muhaddirdür, bî-hōd eyler ve uyku getürür ammā cemī' derdi sâkin eder. (EM 7a-2)

bî-hüş eyle- < F. *bî-hüş* “sersemletmek, şaşkın yapmak”.

Ol nidā anı eyle bî-hüş eyledi / Her ne kim gördi ferāmūş eyledi (Mirac. 195)

biliş eyle- < T. *biliş* “tanış olmak”.

Siyāvüş ol ki 'ālem taldı adı / Biliş eyler ayü hulkiyla yādı (Hurş. 1931)

bilişlik eyle- < T. *bilişlik* “tanışıklık yapmak”.

Yavuzlarla bilişlik eylemeñ. (MrzTerc. 7b-10)

binā eyle- < A. *binā* “tamamlamak, oluşturmak, kurmak; ev yapmak”.

Qalan namāzını evvelgi namāzına binā eylemek revādur, Züfer kavlında. (NHT 23b-10); *Ya 'nī bir şahş yerini dağı bir şahşa 'āriyeye vēr[se] binā eylemek için, yā ağaç dikmek için...* (NHT 46b-11); *Binā eylemek yoğdur hadeş öñürdükden şonra-namāz yoğdur azacuk necāset ile.* (NHT 68a-16); *...namāzını binā eylemek yoğdur Şāf'ī kavlında.* (NHT 68a-18); *Üçinci kavlı abdest ala qalan namāzına binā eyleye.* (NHT 70a-7); *Ya 'nī farīzayı tamām kılduğda tekbīri yēñilemedin nefl binā eylemek revā degül anuñ katında.* (NHT 73b-12)

bir eyle- < T. *bir* “toplamak, bir araya getirmek; bir ve aynı tutmak”.

Ben cihānuñ eczāsın dērşirüb bir eylemişem. (MrzTerc. 17b-13); *Şādık oldur dilin göñli ile bir eyleye / Egri dilden nesne gelmez turmuşam inkārına* (NesDiv./G 380-2); *Bu resme fikr ü tedbīr eyledüm ben / Seniñle göñlümi bir eyledüm ben* (Hurş. 5513)

birlik eyle- < T. *birlik* “birleşmek, bir olmak”.

Benüm ile birlik eylesen gerek / 'Işk-bāzī dirlik eylesen gerek (KY.b. 612); Ben senünem sen benüm ey cān (u) dil /Birlik eyle gel ikiligi çoğul (KY.b. 615); Eydür imdi sen bularuñ katına / Gêrû var gel birlik eyle yatına (KY.b. 1450)

bī-şabr u ārām eyle- < F. *bī-*, A. *şabr*, F. *ārām* “sabırsız ve yerinde duramaz hâle getirmek”.

Gitmege 'azm eylemişsen ey dil-ārām eyleme / Hâsbeten li'llāh meni bī-şabr u ārām eyleme (NesDiv./G 373-1)

bī-zār eyle- < F. *bīzār* “bıktırmak, usandırmak, rahatsız etmek”.

Çü sâzuñ cānuma kār eylemişdür / Cihāndan beni bī-zār eylemişdür (Hurş. 3932); 'Işk odı cigerine kār eyledi / Cümle işden anı bīzār eyledi (MV 758); Hâk dēye İsrāfīl'e ur şūrı / Bīzār eyle ins ü cinn [ü] tūyūrı (AK 15)

borç eyle- < Soğd. *purç* < Süry. *porç*³⁴² “borç yapmak”.

[Kādı nafaqaya] borç eylemege buyurmak için, ol tanuñ kabül olına Züfer kavlında. (NHT 36b-11); ...müvekkil zimmetine borç eylese, revādur Züfer kavlında. (NHT 58b-1)

boş eyle- < T. *boş* “boş tutmak, boşaltmak”.

Ėy gönliim alan 'ālem eger gavgā tolarsa / Fikrüm evini eylemişem 'ışkuñ için boş (SN 1645)

bögün eyle- < T. *bögün* “biriktirmek, toplamak”.

Qazandüğün ayruñ bögün eyleyen / Yanılan u cānına kīn eyleyen (SN 4116)

bölük eyle- < T. *bölük* “bölmek”.

İki bölük eylediler şaçını / Hōca kâfir diler idi şuçını (KY.b. 536); İmām cemā'atı iki bölük eyleye. (NHT 80a-19)

böyük eyle- < T. *büyük* “büyütmek”.

Qaçan endām kiçi olsa anı böyük eylemek dēseler aña hareket eylemek ve çok ovmak gerek. (TM 89⁸)

buhūr eyle- < F. *buhūr* “tütsü yapmak”.

Gülāb-ıla yüzini êtdiler ter / Buhūr eylediler 'ūd-ıla 'anber (CH 1961)

³⁴² Tietze, *age*, c. 1, 762.

bulın eyle- < T. *bulun* “esir etmek”.

[Eger] ‘avratı bulın eyleseler, yalunuz çıkarsalar bizdin yaña icmā‘ bāyin olur.
(NHT 97b-9)

busu eyle- < T. *pusu* “pusu kurmak”.

Bir nicesi düşmāna āşikāre gelür, arslan gibi, hınzır gibi. Bir nicesi busu eyler, sişer. (MrzTerc. 43b-9)

bühtān eyle- < A. *bühtān* “iftira atmak”.

*(Sen bu halk içinde bir remz-ile biş kan eyleme) / Kendüzün suçsuz kılup sulṭāna
bühtān eyleme(KKMU 77a-5); Baña bühtān eylediñüz hem dañı / Oğridur (ol)
dediñüz siz ey añı* (KY.b. 1639)

bünyād eyle- < F. *bünyād* “bina etmek”.

Bunı fikr etdi bir dem ol perī-zād / Sarāyı eyledi gönlinde bünyād (Hurş. 1350);
Mescid ü mihrāb bünyād eyledi / Niçe dār-ı hayr ābād eyledi (TMAO 70); *Bir
rivāyet budur uş ben söyledüm / Bir rivāyet dañı bünyād eyledüm* (KY.b. 79); *Ben
faķir ü bu du‘acı söyledüm / Dāsītān-ı türkī bünyād eyledüm* (KY.b. 94); *Ol ‘azīz-i
mışr kim yād eyledük / Söz anuñ şerhinde bünyād eyledük* (KY.b. 773); *Çünki bu
kışşayı bünyād eyledük / Uş çehārum meclisin yād eyledük* (KY.b. 799); *Görü bir
dāsītāna eyle bünyād / Ki olavuz gül bigi ferhunde vü şād* (CH 4236)

büryān eyle- < F. *biryān* “kebab etmek”.

*Ayrılığdan yār menüm bağrumı büryān eyledi / Özini bir yana şaldı meni bir yan
eyledi* (NesDiv./G 456-1)

bütün eyle- < T. *bütün* “sağlam hâle getirmek”.

Ṭodağın tepretdi Yūsuf söyledi / Anı Allāh gerü bütün eyledi (YZ 445)

cādülük eyle- / **cāzülük eyle-** < F. *cādū*, T. +lık “büyücülük yapmak”.

Meger cādülük eyler sāz içinde / Ki halkuñ gönli hep pervāz içinde (Hurş. 4077); *Sihir
okıdı göricek Ali ‘ye / Cāzuluklar eyledi ol velīye* (KUC 774)

cebr eyle- < A. *cebr* “zorlamak”.

‘Avrata cebr eylemeyeler al dēyü. (NHT 35a-7); *Ya ‘nī bir şaḥş kılını cebr eyleyüp
nikāhlandırmağ revā degül.* (NHT 96b-17)

cefā eyle- < A. *cefā* “eziyet etmek”.

‘Āşıkam ‘ışkuñ yolında hasta göñlüm sırrını / Eylesen miñ kez cefā dil-dār senden dönmezem (NesDiv./G 290-6); *La ‘l-i lebüñ hadīsini incüye nisbet eyleyen / Gör ne cefālar eyledi cevher-i cān-fezāyına* (NesDiv./G 369-14)

cehd eyle- < A. *cehd* “çalışmak, gayret etmek”.

Öküş cehd eyledüm olmadı çāre / Bu derdden bağrum oldu pāre pāre (Hurş. 3095); *...ol gişiyi duta ki cehd eyleyüp kırtılmaya.* (KG 158a-6); *Ki ‘ahd eyler-iseñ eyleme cehd / Ki senden olmaya ayruksı ol ‘ahd* (CH 1035); *Nice kim cehd eylediler olmadı / Yūsuf anlara maḥābe kılmadı* (KY.b.1494)

cem‘ eyle- < A. *cem‘* “toplamak”.

Cem‘ eyledüñ bülbülleri / Çağrışup eydür dilleri / Çün-kim sen olduñ gülleri / Çeşni sēni almak diler (Elf. V-4); *Ya ‘nī bir şahş gölük şoñını bulsa, ayruķ şu bulmasa, anuñ ile teyemmümi cem‘ eyleye.* (NHT 23a-6); *‘Arafa gün öyleyi kindü ile cem‘ eyleye, Müzdelife‘de aḥşāmı yatsuda cem‘ eyleye.* (NHT 72a-11); *Çeri cem‘ eyleyüp bī-ḥadd Kayser / Olara eyledi Cemşīd‘i server* (CH 3854); *Naḳāş vardı ḳatına vü dēdi hey / Ögüñi vü ‘akluñı cem‘ eyle key* (SN 1231); *Çeri ve meded ve yardım isteyü bahādurlar cem‘ eyledi.* (MrzTerc. 44a-1)

ceng eyle- < F. *ceng* “savaşmak”.

Gerek k‘ola erüñ cengi eliyle / Ki ‘avret kişi ceng eyler diliyle (Hurş. 5224); *Eger bir kezden āheng eyleyeler / Bizümle cidd ile ceng eyleyeler* (Hurş. 5284); *Ol arada ol ḳadar eyledi ceng / Ki andan uşanurdı mağribde Fireng* (TMAO 108)

cerāḥat eyle- / cirāḥat eyle- < A. *cerāḥat* “yara etmek, yaralamak”.

Ne merhem bel ki ol kān-ı melāḥat / Görenüñ bağrını eyler cirāḥat (Hurş. 5811); *‘Işkıñı göñlüme rāḥat eyledi / Fūrḳatı cāna cerāḥat eyledi* (KY.b. 924)

cerr eyle- < A. *cerr* “çekmek”.

Söze girse göñül yüz yüz görür göz / Bulur elbette cerr eyler sözi söz (Hurş. 7813)

cirāḥat eyle- < bk. *cerāḥat eyle-*.

cevāb eyle- < A. *cevāb* “cevap vermek”.

Sultān eydür vezīre çok söyleme / Karşu durup baña cevāb eyleme (MV 193); Biregü selām kılsa işiden gişi cevāb eyleye. (KG 161b-9); Eger saña dönüp şanem sözler ise / Kaç karşu saña cevāb eyler ise (KY.a. B22v9)

cevr eyle- < A. *cevr* “haksızlık ve eziyet etmek”.

Eger ‘avrata cevr eylemekden gendüzini saklayımasa... (NHT 95a-13); Gerçi kim kardaşlarıñ cevr eyledi / Kuyuya şalmaqlığa gadr eyledi (KY.b. 176); Sipihriñ işi olmışdur baña kīn / Baña cevr eylemekdür devre āyin (CH 1655)

ceyhün eyle- < A. *ceyhün* “çok akıtmak”.

İşbu sevdā beni mecnūn eyledi / Gözlerim yaşını ceyhün eyledi (MV 763)

cezā eyle- < A. *cezā* “azap etmek”.

Alī eydür bunca kıldum ben gazā / Eyledüm kāfir canına çok cezā (HMH 130)

cezm eyle- < A. *cezm* “niyet etmek”.

Kağıdı sarāyına ‘azm eyledi / Dağı gönli içinde cezm eyledi (SN 464)

cidd eyle- < A. *cidd* “en güzel şekilde yapmak”.

Hak şıyām ayın bize ‘ıyd eyledi / Her ne kim Hak eyledi cidd eyledi (NesDiv./Ty303)

cihān-bahş cihān-gīr eyle- < F. *cihān-bahş*, F. *cihān-gīr* “cihan bahşeden ve cihanı zapteden biri hâline getirmek, hükümdar yapmak”.

Nereye yüz dutar-ısa be-takdır / Anı eyle cihān-bahş u cihān-gīr (CH 314)

cilve eyle- < A. *cilve* “görünmek; işve yapmak”.

Hātūn niķābın götürüb şaha karşu cilve eyledi. (MrzTerc. 61a-3)

cimā’ eyle- < A. *cimā’* “cinsî münasebette bulunmak”, krş. *hareket cimā’ eyle-*.

[Her kim] bunlarıñla cimā’ eylese mel’ündür ve tamu ehliüdür. (KGü. 49a-5); ...kanķı er kim ‘avrata dübürinden cimā’ eylese... (KGü. 49a-10); 14. yy Ya’nī oruç gişi üyirken boğazına şu koyılsa, yā cimā’ eyleseler, orucu fāsıd olmaz Züfer [kavlında]. (NHT 30a-9); Ya’nī rec’ī talāk vèrilmiş ‘avrata cimā’ eylemeye, eger cimā’ eyleseler, ‘ukr ödeye. (NHT 101a-15); Bilgil kim cimā’ isrāfila eylemek beñzi şarardur ve kulağı işitmez eyler ve göz [nürin za’if eyler.] (EM 63a-1)

cināyet eyle- < A. *cināyet* “birini veya bir şeyi öldürmek”.

Şerikümün ümmü veledidir dese, şeriki ana inkâr eylese, andan karavaş cinâyet eylese... (NHT 7a-9); Ya 'nî mükâteb cinâyet eylese, haţâ ile andan 'âciz olsa kâdı ana nesene hükm eylemedin... (NHT 43a-3); Kaçan cinâyet eylese, cezâ iki vère. (NHT 88a-6)

cömerdlik eyle- < F. *cū-mard* < *cuvān-mard*³⁴³, T. +*lik* “cömert davranmak”.

Yâ İlâhî günâhum bağışlagıl / Ben suç işledüm sen cömerdlik eylegil (EjDest. 85)

cüş eyle- < F. *cüş* “coşmak, kaynamak, taşmak”.

Kimün yüzine baksa kıla bîhüş / Taşa söz söyler ise eyleye cüş (Hurş. 507); Eyitdi bu şerâbi k'eyledün nüş / İçünde ağısu eyleyiser cüş (Hurş. 1909); Yüreginde gerü cüş eylemiş 'ışk / Tolu şunmuş u ser-höş eylemiş 'ışk (Hurş. 2563); Henüz ol kuruşagında sişmedin uş / Diler kim gerü kusa eyleye cüş (Hurş. 4405); Nigârün göñli der-hâl eyledi cüş / Buğâr urdı dimâğa oldı bî-hüş (Hurş. 6066); Meger bir gün kanı eyledi cüş / Diledi kılmak oğlı göñlini höş (Hurş. 6264); Acı su gözlerinden eyledi cüş / Buğâr urdı dimâgâ kıldı ser-höş (Hurş. 6534); Buyurdi eren yer yerin bindi uş / Şanasın deniz nâ-geh eyledi cüş (SN 2744)

cüdâ eyle- / cüzâ eyle- < F. *cüdâ* “ayırarak, ayrı eylemek”.

Ata-y-ile anamuzı yâ hudâ / Nâra şaldun eyledün bizden cüzâ (İslMesn. 1175); Ta meni taqdîr-i Yezdân eyledi senden cüdâ / Göñlümün hâli perîşân düşdi hayrân oldı gel (NesDiv./G 236-10); Bu gerdân çerhün oldur kâr-u-bârı / Ki yârından cüdâ eyleye yârı (CH 4038)

çâbük-süvârî eyle- < F. *çâbük-süvârî* “ata iyi binmek”.

Ola kim eyleye çâbük-süvârî / Yüzinden gide gerü şermesârı (CH 3633)

çâk eyle- < F. *çâk* “yarmak, yırtmak”.

Tonunu gül gibi ol dem eyledi çâk / Ki düşmüş-idi bir işe haţar-nâk (CH 694); Sünjüyle bağrını çâk eyledim / Başını kesdüm tenini hâk eyledim (HMH 140); Kenz-i mahft tılısmın eyledi çâk / Âşkâr oldı Hağ açıldı râz (NesDiv./TB-3 V-2)

çâker eyle- < F. *çâker* “köle etmek”.

Rûm ilini çün musahhar eyedi / Beglerin kendüye çâker eyledi (TMAO 235)

çâre eyle- < F. *çâre* “yardım etmek; ilaç bulmak”.

³⁴³ Tietze, *age*, c. 2, 111.

Kerem kıl tıtma benüm hālūme taḡ / Buḡaldum çäre eyle hālūme baḡ (Hurş. 2897);
Fürkat içinde yanaram derdüme eyle çäre gel / Yaralu oldum uşta gör baḡrumı
içinde yara gel (NesDiv./G 234-1)

çeng sâz eyle- < F. *çeng*, F. *sâz* “müzik yapmak”.

Hevâda bülbül ü kumrı nevâda çeng ü sâz eyler / Tutar âhengini kuşlar kimi zîr ü
kimi benden (NesDiv./G 347-8)

çîn eyle- < F. *çîn* “uçlarını birbirine bağlamak; birleştirmek, karıştırmak”.

Vardı [ki] ol gönlegi eyledi çîn / Çiçek-ile tolu eyledi için (MV 347); *Vaşluḡ harem*
oldı ey büt-i Çin / Çîn eyledi ka'be ile Lâti (NesDiv./TB-2 VII-9)

çok eyle- < T. *çok* “arttırmak, çok olmasını sağlamak”.

...ve menîyi çok eyler. (EM 3a-11)

çüft eyle- < F. *cüft* “evlendirmek”.

Ki eydem fülân oḡlı fülânı / Kâbül idüm baḡa çüft eyleḡ anı (Hurş. 7615)

dād eyle- < F. *dād* “ihşanda bulunmak; adaletli ve doğru olmak; sızlanmak”, krş.
'adl dād eyle-

Pādişāhsın bize bir dād eylegil / Kayḡudan gönlümüz āzād eylegil (MV 865);
Nefsüne bār vërme dād eyle / Ki olasın bu yolda berhürdār (KKMU 100b-2); *Bu hālî*
bildi Behrām u Feraḡşād / Ki ya 'nî şeh diler kim eyleye dād (Hurş. 7568); *Hakka*
senden koyma kim dād eyleyem / Tā-ebed senden Hākı yād eyleyem (NesDiv./Ty
220); *'Aşık'ı bîçäreye ey şāhı 'ādil eyle dād / Hālîmüz 'arzetmege dīvāna*
gelmişlerdenüz (APş.a. XIV-5)

dāl eyle- < A. *dal* “dal harfi gibi eğmek, bükmek”.

Kıldı elif kaddimi dāl eyledi / Teni simîn, boyı serv yārum kanı (MV 363)

dām eyle- < F. *dām* “bir şeyi tuzak yapmak”.

'Aşık-ı şādık tuzagun kuşı ey zāhid degül / Dāne dizme tesbîhi seccādeyi dām eyleme
(NesDiv./G 372-5); *Dāne-i müşkîn-i hālîḡ gönlümü şayd eyledi / Bu tutulmuş şayda*
şāhā zülfünî dām eyleme (NesDiv./G 373-2)

dāne eyle- < F. *dāne* “tane tane yapmak, parçalamak, ezmek”.

“...berāber kabın şoyalar ve dāne eyleyeler çekirdegiyle hāvan içinde dögüp şuyın çıkaralar.” (EM 37b-1)

dang eyle- < F. *deng* “şaşırtmak, sersemletmek”.

Yigit aydür ‘aceb söz söyledünüz / Bu söz ile beni dang eyledünüz (Hurş. 2281)

danişik eyle- < bk. *tanışık eyle-*.

dar eyle- < bk. *tar eyle-*.

dār eyle- < A. *dār* “yer yapmak”.

Yūsufa zindānı ‘ışk dār-ı selām eyledi. (EflŞr. III-6)

darb eyle- < A. *darb* “dokunmak”.

Süls-i mālī darb eylenilmez. (NHT 20a-16)

da‘vā eyle- < bk. *da‘vī eyle-*.

da‘vet eyle- < A. *da‘vet* “çağırma”.

Uçdı andan indi geldi cennete / Cennet anı da‘vet eyler ni‘mete (Fakr. 229 / 56); *Eyledi da‘vet maña hüsniñ te‘ālā şānühü / Sen icābet eylegil da‘vet seniñdür yā mucīb* (NesDiv./G 12-6); *Ëy da‘vet eyleyen bizi Firdevs’e öyle bil / Cennetden özge var durur a‘lā mekānumuz* (NesDiv./G 181-3); *Geldi peygāberlik saña tur örü / Eyle da‘vet halkı saña bildürü* (YZ 1476)

da‘vī eyle- / **da‘vā eyle-** < A. *da‘vī* “iddia etmek, iddialaşmak; şikayetçi olarak mahkemeye başvurmak”.

İki müdde‘ī mīrās yā milk da‘vī eyleseler... (NHT 16a-3); *Eger da‘vī eylese ‘avrat nikāhı bir ere kim gitmişdür -tanuk getirse nafağa için, kabül olına.* (NHT 36b-9); *Biz ikisini dağı aru eyledük, Şāf‘ī-şābit eyledi, ikisinin necisliğini da‘vī eyledi.* (NHT 152a-12); *Ya‘nī bir şahş bir gişiye da‘vī eylese...* (NHT 59a-6); *Da‘vī eylesen ki men seyr-i maḳāmāt eylerem / Bilmezem ey har bu yolda mindüğüñ atun nedir* (NesDiv./G 170-8); *Çīn naḳşı nice eyleye yüzün-ile da‘vī / (Ol) şūret-i peykerdür ü bu āyet-i ma‘nī* (CH 2212); *Her biri bir dürlü da‘vā eyledi / Birbirine uşbu nev‘e söyledi* (KY.b. 1501); *Sen saña lāf eyleyüp çün da‘vā-yı hām eyleme / Lā-cerem hālī degül meydānda her dem şāh var* (NesŞr.G.a. 4-4)

def‘ eyle- < A. *def‘* “ortadan kaldırmak; gidermek”.

Anı def' eylemek tedbîrin eyleye. (EM 57b-9); Ol kulu cinâyeti için def' eylese revâdur. (NHT 63a-3); Ya'nî emme e beş gez emmek, beş vaktde kim oğlanuñ hâcetini her bir emmekde def' [eyleye.] (NHT 100a-11); Hemân def' eyle gel şimdi hicâbı / Götürsen nola bir yüzden niķābı (APş.b. 45a-12); Az kalubdur ki karga başumda yuva yapa ve bu belāyı def' eylemege bir çāre bilmezem. (MrzTerc. 47a-3); Āh bilmezem ben bu guşşai neyle def' eyleyem. (MrzTerc. 60b-12)

defk eyle- < A. *defk* “dökmek”.

[Menî] şehvet ile defk eyleyüp çıkarısa, gısl vâcib olur, bundan artuķda gelse abdestdür. (NHT 67a-7)

defn eyle- < A. *defn* “gömmek”.

[Mālını] şahrâda defn eyledi, yerini unıttı, yavu kıldı, yâ bir şaħşa emânet kodı. (NHT 28a-18); Ne cānı var buyur defn eylesünler / Şehirde öldi dēyü söylesünler (Hurş. 537)

defter eyle- < A. *defter* “yazmak”.

Zühâl sevdâ bişürür seyr içinde / 'Uṭārid defter eyler deyr içinde (Hurş. 2628); Çıķup ol bāğdan bu bāğa bağlu / Perişān eyle kim defter nicesin (CH 3046)

delâlet eyle- < A. *delâlet* “yol göstermek, kılavuzluk etmek”.

Bir gün Resûl ḫazrete bir kişi geldi eyitdi yâ resûlallah beni bir 'amele delâlet eyle ki... (HE 11b); Bayık bir gişi delâlet eylese Ḥarem şaydına-ol ḫalâl olsa, cezāya mültezim olur. (NHT 32b-19); Ya'nî bir muḫrim bir muḫrime avı delâlet eyledi. Ya'nî eyitti, fulān yerde bir av yatur dēyüp... (NHT 91b-18); Yemliḫāya tatlu tatlu söyledi / Öñüşıra hoş delâlet eyledi (İslMesn. 3079); Zühde delâlet eylerem 'ışka ḫarış olur gönül / Men ne şümāra düşmişem ol ne ḫisāb içindedür (NesDiv./G 142-8)

delü eyle- < T. *deli* “delirtmek”.

Ānı dutdı, delü eyledi. (MrzTerc. 13b-9); Uşluyam sen beni delü eyledüñ / Delü sensin delüye ne söyledüñ (İslMesn. 2975)

delük eyle- < T. *delik* “delik açmak, delmek”.

Bir bay kişiniñ evinde bir sıçan év eylemiş ve her anbarına bir delük eylemiş. (MrzTerc. 21b-3); Hem eyledi saçların iki bölük / Ki bir kılı biñ yürek eyler delük (SN 1484)

dem-sāz eyle- < F. *dem-sāz* “arkadaş etmek”.

Meclis-i şāha ne dem-sāz eyledi / Yūsufa şāh döndi i 'zāz eyledi (KY.b. 1077); *Eliñe çengüñi al è nivā-sāz / Nivāñi eylegil 'uşşāka dem-sāz* (CH 1132); *Göñül sözine dem-sāz eylegil sāz / Ki ursun cān kuşu ol sāza pervāz* (Hurş. 6434)

dem-sāzlık eyle- < F. *dem-sāz*, T. +lık “arkadaşlık yapmak”.

Bugün dem-sāzlık eyleyelüm hōş / Derün-pervāzlık eyleyelüm hōş (CH 2357)

derc eyle- < A. *derc* “arasına sıkıştırmak; toplamak, biriktirmek”.

[du 'ā içinde] gendü hālüm derc eyleyüb 'arz eyleyem. (MrzTerc. 64b-10); *Dürdi ol şāh nāmeyi derc eyledi / La 'l (ü) güher sözine harc eyledi* (KY.b. 1573); *Ne kim vaşf-ı hāl idi derc eyledi / Çü beyt içre fikrini harc eyledi* (SN 1474)

derd eyle- < F. *derd* “dertlendirmek; acıtmak, ağrıtmak”.

Çü bıçak yürege yetdi yüregüm derd eyledi / Kıldı anda parça cānum na 'ra vü feryādlar (NesDiv./G 70-5)

dermān eyle- < F. *dermān* “ilaç vermek; çare bulmak”.

Şayruya birkaç kezde az az dermān eylemek gerek. (TM 42b-7); *Dilber saña tatlu cānum / Ditrer kamu etüm tenüm / Derdüm bilen sensin benüm / Dermān nedür eyle baña* (Elf. VIII-2); *Başladı yūsuf müdüre eyledi / Hem bu halk derdine dermān eyledi* (KY.b. 1122); *Bu göñlüm derdine yā Rab ne dermān eyleyem çünkim / Kātı hayrān olur her dem tabīb anuñ devāsından* (NesDiv./G 325-6)

dernek eyle- < T. *dernek* “toplantı düzenlemek”.

Züleyhā bu ahvālden haber bildi / Yavlağ ulu dernek eylep da 'vetledi (KY.a. B42r10)

derün-pervāzlık eyle- < F. *derün-pervāz*, T. +lık “içe yönelmek, kendi içine ruhsal yolculuk yapmak?”.

Bugün dem-sāzlık eyleyelüm hōş / Derün-pervāzlık eyleyelüm hōş (CH 2357)

destān eyle- < F. *destān* “hikāye etmek”.

Men meni ol şāhumuñ medhinde hayrān eylerem / Men Nesimiyem şehüñ vaşfını destān eylerem (NesDiv./Murb. 14); *'Aşıkun kanına bandurmuş elin / Gör bu çoğ destān ne destān eylemiş* (NesDiv./G 203-4)

deste eyle- < F. *deste* “demet yapmak”.

Yörendürdi temāmet bāği sulṭān / Gehī gül deste eyler gāh reyḥān (Hurş. 1282)

devā eyle- < A. *devā* “çare bulmak; ilaç kullanmak”.

Yoḳdur cihānda çārem ü bī-çāre ḳalmıřam / Derdüm kemāle yētdi devā eyle zīnhār (Hurş. 2555); *Ya ‘nī ḳaçan ramazānda ifṭār eylese yēmek ile, yā içmek ile, yā devā eylense rencine keffāret [lāzım olmaz.]* (NHT 85a-9)

devr eyle- < A. *devr* “dönmek”.

Ay daḫı yēdinci ayda bēsledi / Bu kezın nevbet gēri devr eyledi (İslMesn. 524)

devrān eyle- < A. *deverān* “dönüp dolaşmak”.

Ana kim vērdüm idi dūřdı bir yol / Bu yolda eyledi devrān anı bol (Hurş. 7639); *Hüsın içinde görmemiş mişlünj felek / Munca devrānı ki devrān eylemiş* (NesDiv./G 203-6); *Depdi atın ḳasd-ı meydān eyledi / Çagırub haykırdı devrān eyledi* (GKM 317)

deyn eyle- < A. *deyn* “borç yapmak”.

‘Avrat kim gāyıb gişiniündür, deyn eylemege-buyrıla almağa emānetden buyrılmaya. (NHT 36b-13)

dibāğat eyle- < A. *dibāğat* “rahatlatmak”.

...ve tene ḳuvvet vērür ve ma ‘deye dibāğat eyler. (EM 22a-4)

dīd vā-dīd eyle- < F. *dīd vā-dīd* “görmek?”.

Kim ki Hāḳḳı dīd ü vā-dīd eyledi / Adını Hāḳ ehl-i tevḫīd eyledi (NesDiv./Ty 303)

dil-ābād eyle- < F. *dil-ābād* “gönlü şenlendirmek”.

Bu söz-ile bir ḳasem yād eyledük / Muṭma ‘in olup dil-ābād eyledük (GBUS 22)

dil-bend eyle- < F. *dil-bend* “gönül bağlamak”.

Ne olduḫ ḫ’āb u ḫurde it gibi ḫursend / Çetük daḫı olsa ‘ıřḳın eyle dil-bend (CH 345)

dil-efgār eyle- < F. *dil-efgār* “gönlünü yaralamak, gönlü yaralı bir hāle getirmek”.

Gel ki dīdārūḫ firāḳı cānuma kār eyledi / Derd-i hicrānuḫ meni ḳatı dil-efgār eyledi (NesDiv./B 3)

dilek eyle- < T. *dilek* “istemek, dilemek”.

‘Ālem faḫrı bu gece gelüp beni / Gözüm açup dilek eyledi seni (KzDest. 235); *Andan dilek eyleyem bir ev daḫı ēdine.* (MrzTerc. 17b-11)

dīn eyle- < A. *dīn* “din oluşturmak”.

Aydur iblīs yemliḥā gör neyledi / Dīni bozdı bir yēni dīn eyledi (İslMesn. 2686)

diri eyle- < T. *diri* “diriltmek”.

Diri eyler ölüyi ‘İsī bigi, / Yol açar denizde ol Mūsī bigi. (SVManz. II-89)

dirīg eyle- < F. *dirīg* “esirgemek”.

Dilenü geldüm kapuḡa ben faḡīr / Eyleme benden dirīg iḥsānuḡı (KY.b. 626); *Şükür seni gördüm ki biḡ ancasın / Dirīg eylemedüḡ ḡadem-rencesin* (SN 1907)

dirlik eyle- < T. *dirlik* “yaşamak, geçinmek”.

Benüm ile birlik eyleseḡ gerek / ‘Işḡ-bāzī dirlik eyleseḡ gerek (KY.b. 612); *Bes Şurayḡa ‘adl ve şalāḡ birle dirlik eyledi.* (MrzTerc. 69b-4)

dīvāne eyle- < F. *dīvāne* “delirtmek”.

Özinden ‘ışḡ eri bīḡāne eyler / Depeler ḡāḡ u ḡeh dīvāne eyler (Hurş. 1504)

dōstlık eyle- < F. *dōst*, T. +*lık* “arkadaşlık yapmak”.

Vardı ol ilanıla dōstlık eyledi. (MrzTerc. 7b-14); *Ol yēḡdür kim anuḡıla dōstlık eyleyem.* (MrzTerc. 32a-11)

du ‘ā eyle- < A. *du ‘ā* “Allah’a yalvarmak”.

Anlara yavuz du ‘ā eylemegil / Yūsuf aydur ḡālīḡ a ‘lem ḡılıḡ emdi (KY.a. B11r14); *Yī yüvesvisden ḡalāş olmaḡ dilersen ādemī / Oḡı ism-i a ‘zamı sen kendüḡe eyle du ‘ā* (NesDiv./G 4-29); *Çü ḡamu ḡalāyık du ‘ā eyledi / Anuḡ ḡācetin ḡaḡ revā eyledi* (SN 399); *Düşdüim atdan eyledüm aḡa du ‘ā / Anca yalvarup amān vērdi baḡa* (MV, 298, 1477. dipnot); *İşitdi daya ḡurşīdüḡ sözini / Du ‘ālar eyleyüp öpdı gözini* (Hurş. 2614)

duḡūl eyle- < A. *duḡūl* “içine girmek”.

Eger ‘avrat mehrini ḡabz eylemiş olsa, duḡūl eylemedin ḡul‘ eylese... (NHT 6a-3); ‘İddet şoḡra daḡı bir er alsa, aḡa duḡūl eylese, ol ikinci er daḡı ḡalāḡ vērse... (NHT 38b-2)

dūr eyle- < F. *dūr* “uzak tutmak”.

Cihān(i) ‘adl-ıla ma ‘mūr eyle / ḡamu yavuzluğu andan dūr eyle (CH 34); *Benüm bu sa ‘yümi meşḡūr eyle / ḡaḡā-y-ıla ḡalelden dūr eyle* (CH 41)

duzak eyle- < T. *tuzak* “tuzak kurmak”.

Bir duzak eyleyüb sıçan ininiñ kapısına kodı. (MrzTerc. 49a-4)

dügün eyle- < T. *dügün* “düğün, toy yapmak”.

Ki İrān pādīshāhı şeh Siyāvūş / Dügün eyler şaladur kurd ile kuş (Hurş. 7177); *Anı çıkarurlar hammāndan bugün / Hem teferrüc eyleyelüm hem dügün* (MV 668); *Çün[-ki] yedi gün dügün eylediler / Cümle halkı [yedi gün] toyladılar* (MV 890); *Bunun üstine geçdi nitesi gün / Ki her gece eylerler idi dügün* (SN 1942); *Yedi gün dün ü gün dügün eyledi / Ululara dökdi vü hōn eyledi* (SN 5091)

düp eyle- < T. *düp* krş. *düpüldü* “gümbürtü, gürültü, patırtı”³⁴⁴, “sevinçten yüreği atmak, heyecanlanmak”.

Sevindi şāh-ı Hāverān işidüp / Yüregi sevinmekden eylerdi düp (SN 4627)

düşmen-kām bed-nām eyle- < F. *düşmen-kām*, F. *bed-nām* “düşmanı gibi adı kötüye çıkmış ve fena tanınmış biri hâline getirmek”.

Çün Nesīmīniñ murādı sensen ey ārām-ı cān / Halk içinde anı düşmen-kām u bed-nām eyleme (NesDiv./G 372-7)

düzen eyle- < T. *düzen* “nizam oluşturmak, düzen kurmak”.

Havādağı kuşlar denizde yüzen / Balıklar kamu eylemişler düzen (SN 41); *Bozuldu ben ol eyleyesim düzen / Kazādur kişiniñ düzenin bozan* (SN 4522)

ebrī eyle- < F. *ebrī* “alacalı bir hâle getirmek”.

Şör şuyı: şol şu teni aruk eyler ve ebrī eyler ve kanı azdurur ishāl eyler. (TM 81¹⁸)

ecel eyle- < A. *ecel* “vade vermek”.

Bāñıldur ecel eylemegi ödemek kim lāzım ola-ol gişiye kim derāhimi helāk eyledi. (NHT 53a-17)

efğān eyle- < F. *efğān* “ıztırap ile haykırmak”, krş. *zār efğān eyle-*.

Geh olurlar güler gül bigi handān / Gehī bülbül bigi eylerler efğān (Hurş. 3509)

efğān fiğān eyle- < F. *efğān*, F. *fiğān* “ıztırap ile haykırmak”.

Ėy Nesīmī neyiçün eylersen efğān u fiğān / Men bu gün şabr eylesem tañla fiğānı neylerem (NesDiv./G 288-5)

³⁴⁴ TSözl., 75.

efgār eyle- < F. *efgār* “yaralamak”.

Fürkatün derdi maña kār eyledi / Cānumı yandurdu efgār eyledi (NesDiv./Ty 304)

egren eyle- “< T. *egren* “kızılılık gibi akıtmak”.

İzi bulıcağ yüreginün kıanı / Gözinden hoş eylerdi egren anı (SN 4059)

ehl-i tevḥīd eyle- < A. *ehl*, A. *tevḥīd* “müslüman yapmak”

Kim ki Hakkı dād ü vā-dād eyledi / Adını Hakk ehl-i tevḥīd eyledi (NesDiv./Ty 303)

eksük eyle- < T. *eksük* “eksik etmek”.

Çalap Nesīmīye çün eksük eylemez bir şāl / Ne aḫlasından umar kimsenün ne şālinden (NesDiv./G 335-10)

elvidā‘ eyle- < A. *elvidā‘* “vedalaşmak”.

İbrahīm eydür elvidā‘ eyleñ bizi / Kim ayrık görmeyiserem ben sizi (DVİ, 150, 86. dipnot)

emek eyle- < T. *emek* “zahmet vermek; zulmetmek”.

Dedi ḥabbāz işbu sözi söyleme / Kendüziñe kuru emek eyleme (İslMesn. 3005)

emīn eyle- < A. *emīn* “kötü durumdan uzaklaştırmak, emniyetli duruma getirmek”.

Yėgrek oldur ben boğazlayam bunı / Kavğalardan emīn eyleyem beni (MV 242)

emir eyle- < bk. *emr eyle-*.

emīr eyle- < A. *emīr* “hükümdar yapmak”.

Hüsniñi şāh eyledi ‘ışkı emīr / ‘Aşık u ma‘şūk ile ‘ışk oldı bir (NesDiv., 817, 86. dipnot)

emr eyle- / emir eyle- < A. *emr* “iş buyurmak, emretmek”.

Ol semā‘ gör ki buları neyledi / Her birini bir işe emr eyledi (İslMesn. 417); *Beş nevbeti buyurduñ kim çalınur tapuñda; / Beş dañı hüsniñ için emr eyledün Bilāle.* (ŞH.ç. IV-8); *Gör ki bu ervāhları ḥakk neyledi / Muştafāya bañmağı emr eyledi* (İslMesn. 361); *Hakk çalab ‘azrā‘ ile emr eyleye / Cānuñı al dėyibenün söyleye* (İslMesn. 1462); *Yele emr eylerse kim edeyim / Tağı yün bigi ede didim didim* (SN 5)

endīşe eyle- < F. *endīşe* “düşünmek; korkmak; kaygılanmak”.

Belki pādīşāh sözinde dahı şāfī endīşe eyleye. (KKMU 78a-1); Söz işiden endīşe eyler olur / Aña lāyık iş pīşe eyler olur (SN 325); Uşşın dērşürüb birez endīşe eyledi. (MrzTerc. 2a-6); [Bes Zenc eyitdi: işdür ki ānı işlemekte] endīşe eylemek gerekmez. (MrzTerc. 42b-2); [Anlar kim işlerün] evvelinden ve āhirinden endīşe eyleyüb āfetinden kōrkarlar ve hātarlarından kaçarlar. (MrzTerc. 42b-5); Çeri çoğundan endīşe [eylemegil.] (MrzTerc. 48b-9); Kimse çün yāruñ vişālin bulmadı tāmāt ile / Epsem ey hālvēt-nişin endīşe-i hām eyleme (NesDiv./G 372-3)

endīşe fikir eyle- < F. *endīşe*, A. *fikr* “ınceden inceye düşünmek”.

Bes gerek ki bu işde gey endīşe ve ince [fikirler eyleyesin.] (MrzTerc. 20b-7)

erzānī eyle- < F. *erzānī* “layık görmek”.

Ḳudsdür miskinler hācı Muştafānuñ mi'rācı / Ümmet-i Muḥammede eyledi erzānī Ḳuds (KEMŞ 356)

esen uğur eyle- / esen oğuz eyle- < T. *esen*, T. *uğur* “vedalaşmak”.

Bunı dēdi eyledi esen oğuz / Ata bindi düşdi yola yaluñuz (SN 4054); Cūlāh esen uğur eyleyüb gitdi. (MrzTerc. 53b-10)

eşer eyle- < A. *eşer* “etki etmek, iz bırakmak”, krş. *fi il eşer eyle-*.

Yine gitdi, 'aklı gelmedi başa / 'Aşq eşer eyler uğrarısa taşā (MV 126); katı kuvvetlü ve güclü otlar vėrmek gerek tā kim anuñ kuvveti ol endāma ērişe ve eşer eyleye. (TM 43b-7); Eşer eylemiş 'ışk odı cānına / Söze başladı oturup yanına (SN 884); Ki söz cāna ol demde eyler eşer / Ki hey ma'nīlü ola vü muhtaşar (SN 5630); Zīrā dükeli yaradılmış tabī'atı şöyledür kim, ne işitse hātırına eşer eyler. (MrzTerc. 19b-10); ...ve göñülde eşer eyler. (MrzTerc. 32a-5); Oraya ērmemiş durur hikāyet / Ki eser eyleyübile aña naşīhat (CH 1152)

esīr eyle- < A. *esīr* “tutsak etmek”.

Esīr eyler er ü 'avret oğul kız / Varı kōduḵ berü kaçduḵ şehā biz (Hurş. 4664); Dīvāne kıldı 'aklı gözünüñ füsünü-la / Cānları esīr eyledi zülfi kemendine (CH 3662); Anı kim diler eyleye 'ışk esīr / Eñ öñdin fużullıḥda burnını sır (SN 1989); 'Işka esīr eyledi cānumı şol cevri çoḥ / Lutf ile bir bahmadı yār-ı giriftārına (NesDiv./G 367-2)

eşlās eyle- < A. *eşlās* “üçte bir parça hāline getirmek, üçe bölmek”.

Mes'ele budur kim mälları barābar olsa, aşşıyı eślāş eyleseler, inā fāsıddur Züfer kavlında. (NHT 47a-17)

év eyle- < T. ev “yuva yapmak”.

Bir bay kişiniñ evinde bir sıçan év eylemiş. (MrzTerc. 21b-3)

eylük eyle- < T. eylük “iyilik yapmak”.

Ya'ni Resül hazreti buyurur ki siz bir eylük eyleñ derv[ışlere] (HE 3b); Velī sen pādışāhsın eylük eyle / Ne kim saña çıkarsa étgil eyle (Hurş. 5297); Zīrā sen baña iki kez eylük eylediñ. (MrzTerc. 55a-11)

eyü eyle- < T. eyü “iyileştirmek”.

...ve yüzüñ rengin eyü eyler. (EM 37b-6)

faħr eyle- < A. faħr “övünmek”.

Çü 'ilm ola ton olmasa sehldür / Ki ton ile faħr eylemek cehldür (SN 194)

farķ eyle- < A. farķ “ayırmaq, ayırt etmek”.

... ve haķķı bātıldan, gërçeği yalandan, hayrı şerrden farķ eyleye. (MrzTerc. 25a-3); Cihān tozı içindedür halk ğarķ / Başarımaz eylemege kimse farķ (SN 259); Gören diye ol sensin ü yā sen ol / Bulınmaya farķ eylemeklige yol (SN 2222)

farz eyle- < A. farz “mecburi kılmak”.

'Ahd budur kim haķ bize 'arz eyledi / Bize bēş nesneyi ol farz eyledi (İslMesn. 638)

faşd eyle- < A. faşd “kan almak”.

Çü faşd eyledi bir āh étdi pür-dūd / Yeri gök gibi étdi dūd-endūd (CH 2509)

fāsıd eyle- < A. fāsıd “bozmak”.

[Namāzını] fāsıd eylese, andan gërü ol farza uysa, niyyet eylese, ol fāsıd eyledüginüñ kazāsına [ol kazā olmaz]. (NHT 26a-13); Ya'nī bir şahş Kūfe'den hacca iħrām bağlansa, hacını cimā' ile fāsıd eylese... (NHT 94a-18); ...ta'ām ħall olmadın sürer, bağarsuqlara taldurur, hażmı fāsıd eyler. (EM 30b-8)

faşl eyle- < A. faşl “ara vermek”.

Bizüm katumuzda faşl iki ħuţbe arasında şart degül, eger faşl eylemese revādur. (NHT 78b-3)

fāş eyle- < F. *fāş* “meydana çıkarmak, ortaya çıkarmak, bildirmek”.

Rāzumu bīgāneye fāş eyledüm / Ben fidā Hāķ yolına baş eyledüm / Otuz iki dürlüden iş eyledüm / Kabe kavseyini iki kaş eyledüm (NesTy. XXIII); *Gözlerün esrārını fāş eyledüm / Gör ne meyden içerüm aş eyledüm* (NesDiv./Ty 222); *Varıcaķ eyitdi ey ustā nakāş / Benüm sırrımı bil ü eyleme fāş* (SN 3663); *Ol bezergān and içer söylemeyem / Kim-idügün halka fāş eylemeyem* (YZ 393); *Çün men Nesīmī gevherem gencüm size fāş eylerem / Men bu delü dīvāneyi gör kim ne ma‘mūr olışam* (NesDiv./G 249-11); *Gel gel ki kapdı şevk-ı cemālün qarārımı / Fāş eyledi firāk-ı ruhuñ hāl-i zārımı* (NesDiv./G 249-11)

fāyide eyle- < A. *fā’ide* “fayda vermek”.

Ve issi sersāma fāyide eyler ki buruna ŧamzuralar. (EM 28b-6); *...ķavun ve şeker yemek çok fāyide eyler.* (EM 65b-8); *Şol gıdālar muraŧıbdur, ya ‘nī ter eyleyicidür, daħı kanı şāfi eyleyicidür, fāyide eyler.* (EM 68a-5)

fażl eyle- < A. *fażl* “iyilikte ve lütufta bulunmak”.

Ra’iyyete hoş ki şāh ‘adl eyleye / İllā dileñ Hāķ size fażl eyleye (MV 898); *Umaram ki sen fażl eylesin / Baña vāy eger ‘adl eylesin* (SN 5495); *Ol muħammed ‘işķına fażl eyleye / Ümmetin dīdārı ile ŧoylaya* (KY.b. 1177);

fedā eyle- / fidā eyle- / fidī eyle- < A. *fedā’* “uğruna vermek, kurban etmek”.

Yūsuf-ı Meddāh bī-çāre anuñ / ‘işķı yolında fidā eyle cānuñ (VG 1731); *Rāzumu bīgāneye fāş eyledüm / Ben fidā Hāķ yolına baş eyledüm* (NesTy. XXIII); *Cümle mālüm mülküm fedā eyleyürven / Bayarladum kabül kıldım dēyür emdi* (KY.a. B28r13); *Fażl-ı ilāha cānuñı eyle fedā Nesīmīyā / Olma melül ayıtma kim bend ü hişār içindeyem* (NesDiv./G 269-9); *Saña cānumı ħod fidā eyleyem / Bilürsin ne ħācet ki ben söyleyem* (SN 4879)

fehm eyle- < A. *fehm* “anlamak, idrak etmek”.

Ērişdi bir gece ol rūh-ı kıddūs / Burāk indirdi kim fehm eylemez uş (Hurş. 181); *Ki sende var durur bir hoş ŧabī‘at / Biraz fehm eyledün söz ü şanı‘at* (Hurş. 351); *Göñül bağladı çün göndürmege Tūs / Ĥazīne açdı kim fehm eylemez us* (Hurş. 6615); *‘Arab aydur anladum bu sözüñi / Bildüm fehm eyledim bu rāzuñı* (KY.a. B46r13)

fekk eyle- < A. *fekk* “feshetmek, bozmak”.

...rehni fek eylemege... (NHT 19a-3); Dilerise fek eyleye cemî' deyne. (NHT 19b-3);
Râhin biñ dirhem borcını vère, kulu rehnden fek eyleye. (NHT 60a-18)

fenā eyle- < A. *fenā* '“yok etmek”.

Veğer 'aybı biñ olsa vü bir seḫā / Bu bir ol biñi āhir eyler fenā (KKMU 56a-8)

ferah eyle- < A. *ferah* “sevindirmek”.

...ve istiskā rencine nāfi'dür ve gönli ferah eyler. (EM 27b-3); *Tek benüm elimden içgil bir kadeh / Dīnūme girgil beni eyle ferah* (HMH 275)

ferāmūş eyle- < F. *ferāmūş* “unutmak; (akıl, düşünme yeteneği vb.) kaybetmek”.

Aldı Zengī kadehi, nūş eyledi / Şol sā'at 'aqlın ferāmūş eyledi (MV 642); *Ol nidā anı eyle bī-hūş eyledi / Her ne kim gördi ferāmūş eyledi* (Mirac. 195); *Benefşe gibi olğul sözüme gūş / Benüm 'ahdumı eyleme ferāmūş* (CH 3179)

Ferhād eyle- < F. *Ferhād* “çeşitli özellikleriyle Ferhad'a benzetmek”.

Gel è Husrevliğin terk etmek ile / Gözel Şīrini Ferhād eyleyen dōst (Hurş. 3753)

fermān eyle- < F. *fermān* “emretmek”, krş. *mutī' fermān eyle-*.

Şimdi Rabbim baña fermān eyledi / Yine rūḫum baña iḫsān eyledi (GKM 412)

feryād eyle- < F. *feryād* “bağırarak, yaygara gürültü çıkarmak”, krş. *āh feryād eyle- / feryād āh eyle-, fiğān āh feryād eyle-*.

Cihānı yaqdı feryād eylemekden / İñiler 'aşıkın yād eylemekden (Hurş. 1651); *Pādşāh geceye-dek feryād eyledi / Gece çıkdı Mihr'i isteyü gitdi* (MV 573); *Varka ḫālā kim bu sözi söyledi / Ağladı Gülşāh feryād eyledi* (VG 1462); *Şöyle feryād eyler ol bī-çāre bülbül āh ile / Kim anuñ efgānına feryāda geldi daşlar* (NesDiv./G 92-2); *Gün cemālūñ ḫasretinden anca ey feryād eylerem / Merdüm-i çeşmüm akıdur çeşmeler mişl-i Aras* (NesDiv./G 198-4)

feryād āh eyle- < bk. *āh feryād eyle-*.

fesād eyle- < A. *fesād* “kötülük yapmak”.

Ve anı çok yemek yaramaz, ma'dede fesād eyler. (EM 30b-10); *Kaḫtyuban anlara yavlaḫ pusad / Katı katı söğüben eyler fesād* (HMH 213)

fesh eyle- < A. *fesh* “bozmak”.

Dilirse 'akdı fesh eyleye re'sü'l-mâlinı ala. (NHT49a-10); *[Nikâhı] fesh eyleye.* (NHT 99b-16)

feth eyle- < A. *feth* “zapt etmek, ele geçirmek”.

*Uşta Nesimiyem bu gün kendü vücūdum şehrine / Feth eyledüm Haktan bu gün
hakān u sultān olmuşam* (NesDiv./G 250-7); *Vişālün kişverin feth eyleyen cān / Şeh-i
kişver-sitān bi'llāh degül mi* (NesDiv./G 447-16); *Gidergil aradan benlik hicābın /
Bize tevhdün eyle feth-i bābın* (CH 3)

fevt eyle- < A. *fevt* “elden çıkarmak, kaybetmek”.

Kaçan niyyet eylemese, hacın fevt eylediği için 'umre lāzım olur Züfer [kavlında].
(NHT 32a-8); *Bugün bu fırsatı fevt eyleme kim / Bu devrün yok durur hergiz kararı*
(CH 2382)

fev' eyle- < A. *fev'* “(erkek karısı için) geri dönmek”.

Ya 'nī ilā içinde fev' eylemek şayru gişiye, yā dört aylık yoldağı gāyib gişiye dili ile
[fev' eyledüm demek revā degül Şāf'ī katında.] (NHT 103a-14)

fidā eyle- < bk. *fedā eyle-*.

fidī eyle- < bk. *fedā eyle-*.

fiğān eyle- < F. *fiğān* “ızdırıp ile bağırp çağırmaq”, krş. *āh fiğān eyle-*, *efğān fiğān eyle-*.

Fiğān eyler kıllur feryād u zārī / İnjiler hadden aşmış intizārı (Hurş. 3746); *Ger görür
vā'iz yüzüne dem-be-dem eyler fiğān / Oda yahar minberini görse anı hem haṭīb*
(NesDiv./G 16-6); *Ol ev adın beytü'l-aḥzen eyledi / Oturuban anda fiğān eyledi*
(KY.b. 1264); *Ṭaḥa dek fiğān eylemiş zār zār / Ne yatup uyumuş ne tutmuş karar* (SN
1374)

fiğān āh feryād eyle- < F. *fiğān*, A., F. *āh*, F. *feryād* “inleyip bağırmak”.

Gel è 'ışkumda bir yād eylemekden / Fiğān u āh u feryād eyleyen dōst (Hurş. 3754)

fiğār eyle- < F. *fiğār* “yaralamak”.

Bunı dedi vü ağladı ol nigār / Şehün eyledi yüregini fiğār (SN 572)

fikr eyle- / fikir eyle- < A. *fikr* “düşünmek”, krş. *endīşe fikir eyle-*.

Uzak fikr eyle vü çok ihtiyâţ ét / Gehî 'uzlet kıl u geh ihtilâţ ét (Hurş. 3686); Yigit bir dem başın aşğa eyleyüb fikr eyledi. (MrzTerc. 9a-9); Bunu tamda fikr eyledi tırdı çoĥ / Karârı vü şabri vü uyĥusı yoĥ (SN 955); Deccâl ta'nesinden fikr eylemez Nesîmî / Niçün ki Rûĥ-ı Kudse 'avn ü mu'in Hudâdur (NesDiv./G 147-22); Tezvîr ü bühtândur işi kavli vü fi'li muĥtelif / Hâlin saña 'arz eylerem fikr eyle anuĥ ĥâline (NesDiv./G 363-9); Ben ayruĥsı bir fikir eylemişem / Bunu senden ayru ĥo söylemişem (SN 4720); Çün zümürriid kıldı 'aynumı 'akîĥ / Mû-be-mû eyler gönül fikr-i dakîĥ (NesDiv./Ty 129)

fikr tedbîr eyle- < A. fikr, A. *tedbîr* “düşünüp bir karar almak, bir iş yapmak”.

Bu resme fikr ü tedbîr eyledüm ben / Senünle gönlümi bir eyledüm ben (Hurş. 5513)

fi'l eyle- < A. *fi'l* “etki etmek”.

...Rûm'da daĥı kereĥ yerlerde olur ille ol fi'l eylemez. (EM 6a-7); Ve aşbur toĥmı için serçe beynisine katup yêseler çok fi'l eyleye. (65b-14)

fi'il eşer eyle- < A. *fi'l*, A. *eşer* “etki etmek”.

Şu topraĥa ve toprak şuya gey fi'il ve eşer eylese ol iki arasından balçuĥ zâhir olur. (TM 6a-4)

fitl eyle- < A. *fetîl* “lamba, kandil vb. yakmak”.

Cühüdün başındayidi tırfe yel / Daĥı yel vürürdi kız eylerdi fitl (SN 3807)

fuzül eyle- < A. *fuzül* “birine karşı gereksiz ve boş davranışta bulunmak”.

'Alî eydür bil ki ya Resûl / İblis imiş beni eyleyen fuzül (KUC 1079)

fuzüllük eyle- / fozüllük eyle- < A. *fuzül*, T. *+lık* “zevzeklik etmek, gereksiz ve boş davranmak ya da söz söylemek”.

Fuzüllük eyledüm katunĥa şâhum / Baĥışla kendü lutfunĥan günâhum (Hurş. 3827); Şuçum yoĥ fuzüllük ĥoĥ eylemeyem / Baĥa söylemeyince söylemeyem (SN 2403); Atlarını aldun anı neyledün / Sen niçün böyle fozüllük eyledün (MV 741)

füzün eyle- < F. *füzün* “çoĥaltmak, arttırmak”.

Olsun şahumuĥ baĥtı vü hem tâli'i pîrüz / Allah füzün eylesün iĥbâlini her rüz (CH 68/54)

ğadr eyle- < A. *ğadr* “zulüm ve merhametsizlik etmek; haksızlık etmek”.

Gerçi kim kardaşlaruñ cevr eyledi / Kuyuya şalmaqlığa ğadr eyledi (KY.b. 176); Çü elde ola kıymet olmaz u ğadr / Kişi eyler özine çoğ dürlü ğadr (SN 2016)

ġalebe eyle- < A. *ġalebe* “çok olmak”.

Ve anda ki menī ġalebe eyleye cimā ‘dan [kesilicek başı ağrır olur.] (EM 62a-5)

ġarā’im eyle- < A. *ġarā’im* “çokça sevmek”.

Uşūli şūreti ma ‘nīde kâ’im / Yavuz dil degmesün eyleñ ġarā’im (Hurş. 2686)

ġāret eyle- < A. *ġāret* “yağmalamak”.

Şabrumı ġāret eyledi ħapdı ħarārumu ġamuñ / Munca cefāyı gör ġamuñ ħıldı bu bī-ħarāra gel (NesDiv./G 234-2); Vech ile ġamzesi anuñ ‘aqlumu ġāret eyledi / Kimse bu resme görmedi kâfir içinde ġāreti (NesDiv./G 418-10)

ġarġara eyle- < A. *ġarġara* “bir sıvıyı boğazda çalkalamak”.

...şuyından içseler ya birkaç gez ġarġara eyleseler boğaz ağrısın giderür. (EM 2a-14); Bu otlardur kim ħarışdururlar şulurağ eylerler ġarġara (TM 124⁸)

ġarīķ eyle- < A. *ġarīķ* “suya daldırmak, batırmak”.

ġarīķ-i baħr-ı ġam eyler meni bu şīve ile / Gelür teferrüc eder her zemān ħıraġından (NesDiv., 587, 5. dipnot)

ġarķ eyle- < A. *ġarķ* “batırmak; boğmak”.

Fir‘avn Kibtilere dostum dedi āķıbet anları gözleri görürken denize ġarķ eyledi. (Makl. 33a); Altıncı, renc ölümile ġarķ eyler yedinci, sevdā cününlik birle ġarķ eyler. (Makl., 639, 40. dipnot); ...çok çok simsim yağıyla gül yağı dürteler ve benefşe ve kabaķ çiçeği yağına başı ġarķ eyleyeler. (EM 44b-5); Baħr-ı bī-pāyāna şevķuñ cānumı ġarķ eyledi / Gör ne bī-dād eyledi hecrüñ ne Tūfān oldı gel (NesDiv./G 236-9); Ey ‘ālemüñ ħayātı ‘ışķuñ ne nār imiş kim / Ġarķ eyledi cihānı āb-ı zülāl içinde (NesDiv./G 362-4); Ķaynadı ‘ışķuñ tenürı ‘ālemi ġarķ eyledi / Gör bu tūfānı dedüm ‘ışķuñ budur Tūfān dedi (NesDiv./G 401-3); Oġlanı anasıyla altuna ve incüye ġarķ eyledi. (MrzTerc. 61a-2); Erişdi vü selām etdi ħodı baş / Görür şeh-zādeyi ġarķ eylemiş yaş (Hurş. 3745)

ġaşb eyle- < A. *ġaşb* “zorla almak, gasp etmek”.

*Dağı bir mes'ele budur: Bir şahş bir şahşdan māl gāşb eylese... (NHT 28a-13);
Ya'nī bir şahş bir koyunı gāşb eylese, kurbān eylese, kurbān eyledüğinden şonra...
(NHT 47b-15)*

ğaybet eyle- < A. *ğaybet* “kaybolmak”.

Oldur kim bilmeyeler ğaybet eylediği mevzi 'i. (NHT 33b-6)

ğayret eyle- < A. *ğayret* “kıskanmak; aziz ve kutsal bir şeye tecavüz edildiğini
görmekten doğan asil, temiz duyguya kapılmak, sahip olmak”.

*Sağa ğayret eyledi rabb-ı celīl / Yatasın zindān bil sen yēdi yıl (KY.b. 929); Ğayret
eylerem 'āriflere / 'İşret ērgürem Keyvāna men (NesDiv./G 308-6)*

ğazā eyle- < A. *ğazā* “din uğruna savaşmak”.

İblis'i kahr ēdegör eyle ğazā / Kim seni düşürmesin ol deñize (KUC 1106)

ğazāvet eyle- < A. *ğazāvet* “din düşmanı üzerine seferlere çıkmak”.

Ġāziler ser-leşkeri Hālid budur / Kim ğazāvet eylemek buña hūdur (GBUS 234)

gedāy eyle- < F. *gedā* “dilenci ve yoksul biri hâline getirmek”.

'Azīz olur bağışlayan gedā h'ār / Dürüş nefsi gedāy eyleme zinhār (CH 2113)

gedük eyle- < T. *gedük* “eksik etmek”.

Hele nite kim senden incinmedük / Hāq imānuñı eylesün gedük (SN 5428)

geleci eyle- < bk. *keleci eyle-*.

gemi eyle- < T. *gemi* “gemi yapmak”.

[Gerek ol deñiz] kenārında çōk gemiler eylesin. (MrzTerc. 9b-2)

geñez eyle- < T. *geñez* “kolaylaştırmak, çabuklaştırmak”.

...ve toğurmağı geñez eyler. (EM 32a-2)

gēñ eyle- < T. *gēñ* “genişletmek”.

Sinümüzi giñ eyle yā İlāhī / Günahlu kullaruñ sensin penāhı (KEMŞ 177)

germ eyle- < F. *germ* “ısıtmak, sıcak tutmak”.

Bunuñ destānına dutuñ kulağı / Ki 'ışkuñ vaşfi germ eyler dimāğı (Hurş. 6447)

ğıybet eyle- < A. *ğıybet* “çekiştirmek, dedikodu yapmak”.

Ol kişi kim ğıybet eyleye / Ayruķ ‘özrin söyleye yā kavlaya (YZ 576)

ğırıv eyle- < F. *ğırıv* “bağrışmak”.

Ferişteler eyleyelerdi ğırıv / Süleymān’ı ger öldüreyidi dıv (SN 2387)

ğiciyik eyle- < T. *ğiciyik* “kaşıntıya sebep olmak”.

Ve çok yemek inçırırık getirür ve ğiciyük eyler. (EM 38a-9)

gile eyle- / giley eyle- < F. *gile* “şikayet etmek”.

Taņrı[ya] senden gile eyleyeler, / Her ne kim étdüñ, Haķa söyleyeler (şH.e. 50); Bu devlet vaķārını vërme yële / Ki tāc eylemeye bařuñdan gile (SN 742); “Avrat erinden giley eyledi” dedı. (KG 78a-8)

ğiriftār eyle- < F. *ğiriftār* “esir etmek”.

Yıķdı anları ğiriftār eyledi / Dükelisin bağladı zār eyledi (KY.b. 1527)

ğiryān eyle- < F. *ğiryān* “ağlatmak”, krş. *bī-ĥ’āb ğiryān eyle-*.

Bağrumuñ kanın ğözümnden aĥıdur her dem ğamuñ / Ęy şanem řevkuñ meni ğör kim ne ğiryān eyledi (NesDiv./G 452-3); Za ferān tek beñzümi döndürdi ol bī-rahm yār / Düşmeni ĥandān édüp dostını ğiryān eyledi (NesDiv./G 456-2)

ğöç eyle- < T. *ğöç* “ğöçmek”.

Tesbīĥ ile tāmātuñ bāzārı kesād oldı / Dükkānını yıĥ anuñ ğöç eyle ĥarābından (NesDiv./G 322-10)

ğökçek eyle- < T. *ğökçek* “güzelleştirmek”.

Ve adamuñ şüretin ĥüb eyler, dürticek yüz rengini ğökçek eyler. (EM 18b-14)

ğörklü eyle- < T. *ğörklü* “güzelleştirmek”.

Biri yumuřaķ biri miyāne pes mu ‘tedil ovmaķ teni semüz eyler ve yüzi ğörklü ve beñzi ğünlü eyler. (TM 38b-12)

ğulām eyle- < A. *ğulām* “esir etmek”.

’Iřķ bigi kimyā ğörmedi ĥıç evliyā / ‘Āřıķ olan bī-riyā nefsi ğulām eyledi (Eflşr. III-3)

ğulü eyle- < A. *ğulüvv* “hücüm etmek”.

Süheyl'e dedi göricek kaygulu / Ki niçün saña kaygu eyler gulu (SN 4220); Çü oldu senün işlerün yargulu / Kamu halk eyleyiserler gulü (SN 4783)

ğusl eyle- / **ğusül eyle-** < A. *ğusl* “belirli hâllerden sonra dinî gereklere göre yıkanmak”.

...ve hem cenâbetden ğusl eylemekdür. (Makl. 2b); Yâ'nî hâyız 'avratuñ hayzı kesilse, erine halâl degül vatı eylemek, ğusl eylemeyince. (NHT 26a-19); Ammâ azîne gün ğusl eylemek fazlı [öküşdür.] (KG 4b-9)

ğusl tekfîn eyle- < A. *ğusl*, A. *tekfîn* “yıkayıp kefenlemek”.

Çünkü Peygâmbere anı gördi hemîn / Ğusl tekfîn eyledi kazdırdı sîn (GKM 391)

güş eyle- < F. *güş* “dinlemek”.

Melik çün oğlu hâlin eyledi güş / Hemân-dem oğlu gibi oldu bî-hüş (CH 753); Zamâne ğuşşasın çıkar göñülden / Mey iç ney güş eyle cân u dilden (CH 1427)

güç eyle- < T. *güç* “zorlamak; zulmetmek; baskı yapmak”.

Kamu yerlü yerince çaylasunlar / Şara gelmeklige güç eylesünler (Hurş. 4779); Her kim kimseye güç eylemiş ola, 'adl edebiyile andan kin ala. (MrzTerc. 38a-10); Tenün şol der çıkdığı yere katı güc eylemek. (TM 62¹⁹); Anı bilmediñ mi nolısar şoñ uç / Kişi kimseye eyler olursa güç (SN 4555); Gelmediüm ki ben saña güç eyleyem / Geldüm imdi haq sözüni söyleyem (HD 67)

güç basınc eyle- < T. *güç*, T. *basınc* “zulmetmek”.

Allahu ta 'âlâ halkına güc ve basınc eylemeye. (KKMU 46a-1)

güç ziyân eyle- < T. *güç*, F. *ziyân* “zulmederek zarar vermek”.

[Olmaya kim kimse kimseye] güç ve ziyân eyleye. (MrzTerc. 39b-13)

gül-gün eyle- < F. *gül-gün* “gül rengine getirmek”.

Mey-i kayla bisâti eyledi gül-gün / Oradan gitdi Şādî pür-ciger-hün (CH 3591)

güm eyle- < F. *güm* “kaybetmek, yok etmek”.

Kılıcı şubh urup eyle ki encüm /Sipāh-ı haşmı bir bir eyledi güm (CH 4179); Kıldı fenâ vücūdumu 'ışka güm eyledi meni / Bellüsüz oldu her kim ol ğarğa-i baħr-ı zāt olur (NesDiv./G 96-7)

güm-rāh eyle- < F. *güm-rāh* “yolunu şaşırmak”.

İbn-i yamīn bakdı āh eyledi / Düşdi yere ‘aklı güm-rāh eyledi (KY.b. 1424)

günāh eyle- < F. *günāh* “Allah’ın emirlerine aykırı bir iş yapmak”.

Ben bir biçere ey ilāh yavlak çok eyledim günāh / Yazıklarımından ah ah na şerh eden gelmez dila (MevlTŞr. I-21); Seyis eydür bir gece ser-hoş nagāh / Bir arada eylemişem bir günāh (MV 851); Niçün dek dururken bir āh eyledün / Şanasın ki kıtı günāh eyledün (SN 2008); Dédiler kim ey saḥāvet-kān şāh / Sen kerem kıl biz eyledük günāh (KY.b. 1615)

günlü eyle- < T. *günlü* “aydınlık ve parlak bir hāle getirmek”.

Biri yumuşak biri miyāne pes mu ‘tedil ovmaḳ teni semüz eyler ve yüzi görklü ve beḳzi günlü eyler. (TM 38b-12)

güzār eyle- < F. *güzār* “geçmek”.

‘Ālem-i bālāya etmez bir nazār / İktizā-yı nefsile eyler güzār (GKM 6)

güzer eyle- < F. *güzer* “geçmek, geçirmek”.

Ėy ki etmek isteyen dosta sefer / Senligünden sen seni eyle güzer (NesDiv./Ty 52)

ḥabb eyle- < A. *ḥabb* “hap hāline getirmek”.

Buçuk direm nār şarābıyla yoğuralar ve ḥabb eyleyeler. (EM 48b-4)

ḥaber eyle- < A. *ḥaber* “haber vermek”.

Ben bunları egleyeyim az kadar / Sen babaḳa sür atı eyle tiz ḥaber (HMH 322); Yapdı Ḥasan ol kapuyı çıkdı yine / Geldi ḥaber eyledi atasıḳa (KUC 647); Gögercin gelüb ḥaber eyledi. (MrzTerc. 37b-7)

ḥaber-dār eyle- < A. *ḥaber-dār* “haberli kılmak”.

Ne göñülde ki erlikden ḥaber var / Ol evvel ḥaşmını eyler ḥaber-dār (Hurş. 4682); ‘Ali ‘ye dēdi ki sen önce yürü / Var ḥaberdār eyle bizden leşkeri (GKM 206)

ḥabs eyle- < A. *ḥabs* “hapsetmek, bir yerde alıkoymak; tutmak, zaptetmek”.

Bizüm kavlumuzda ḥabs eylemek revādur, zamān lāzım olmaya. (NHT 50a-17); Bizüm ‘ulemā kavlında yoḳdur gērü meb‘i alup semen için ḥabs eylemek. (NHT52a-7); Olmasun kim ol saḳa pes eyleye / Seni zindāna koyup ḥabs eyleye (KY.b. 732)

ḥabṭ eyle- < A. *ḥabṭ* “yanılmak”.

Umūr-ı memleketde çün éde zabt / 'Uṭārid medal étse eyleye ḥabt (Hurş. 447)

ḥāc eyle- < F. *ḥāc* “put yapmak”.

Yūsufa beñzetü ḥāc eyledi / Cümleleri ol ḥāca ṭaparlar émdi (KY.a. B21v15)

ḥacāmet eyle- < A. *ḥacāmet* “belirli bir yöntemle kan almak”.

Ki Sırtakı melāmet eylemişler / Yüzün burnın ḥacāmet eylemişler (Hurş. 5046);
Ḥacāmet ne yêrden eylemek gerek ol on ikidür. (TM 100¹⁷)

ḥācāt eyle- < A. *ḥācāt* “dilemek, dileğini bildirmek”.

Cebrā'ıl ol dem münācāt eyledi / Ya ḳūbuñ sözine ḥācāt eyledi (KY.b. 214)

ḥacc eyle- < A. *ḥacc* “hacca gitmek”.

...veresesi yêdi yüz akça ayırsalar nāyibe kim anuñ içün ḥac eyleyiser. (NHT 3a-13);
'Umre eylese daḳı hac eylese, dönse gitse- 'umre ile ḥac arasında bayıḳ işbu müit 'a olur. (NHT 93b-14)

ḥacel eyle- < A. *ḥacel* “utandırmak”.

Nefes[i] 'anber yāri dirlik suyu / Servi dalın ḥacel eyler[di] boyı (MV 118)

ḥacıl eyle- < A. *ḥacıl* “utandırmak”.

Güneşi ayı ḥacıl eyler yüzi / Şekkerün dengin bozar her sözi (Fakr. 150); *Ḥacil eyler ruḥuñ ḥüsniyle ayı / Meger sen fitne-i āḥır zemānsan* (NesDiv./G 317/4); *Ol ḳuyuya indürin oḳlanı / Ḥalk içinde çün kim ḥacıl eyledi beni* (HMH 287)

ḥacr eyle- < A. *ḥacr* “birine bir şeyi yasak etmek”.

Ol ḳaravaş mevlāsından oḳlan getirse maḥcūr olmaz Züfer ḳavlında, tā şariḥ ḥacr [eylemeyince]. (NHT 61b-11)

ḥādiş eyle- < A. *ḥādiş* “ortaya çıkarmak, meydana getirmek”.

...ve uykusuzluk getirür, el ve ayak ditremek ve fālic ḥādiş eyler. (EM 63a-2)

ḥāk eyle- < F. *ḥāk* “nefsî duygulardan uzaklaşıp alçakgönüllü olmak; yok etmek”.

Ḳalanı ger yaḳalar étdiler çāk / Bu kendüzün be-küllī eylemiş ḥāk (Hurş. 1658);
Yüzini eyleyen ol ḳapuda ḥāk / Éder ol kīmiyānuñ gevherin pāk (CH 1573); *Melik çün şubḥ oldı pīrehen çāk / Yüzün Ḥurşid öjinde eyledi ḥāk* (CH 2596); *Sünjüyle baḳrını çāk eyledim / Başıını kesdüm tenini ḥāk eyledim* (HMH 140)

ḥaḳīr eyle- < A. *ḥaḳīr* “değersiz ve aşağı tutmak”, krş. **ḥōr ḥaḳīr eyle-**.

Tut şıfātın aḥmedüñ sen nefsiñi eyle ḥaḳīr / Gir şeri‘at bâbına sen şor murāduñ étme ‘ār (İslMesn. 135)

ḥalāş eyle- < A. *ḥalāş* “kurtarmak”.

Bize pā-benddür tab‘-ı heyūlī / Bizi anlardan ḥalāş eyle é mevlī (CH 5); *Ḥalāş eyledi la‘lu sengden ol / Çıkarđı şekkeri hem tengden ol* (CH 3483)

ḥalīm eyle- < A. *ḥalīm* “yumuşak huylu bir hâle getirmek”.

Ḥalīm eyleyici: bir otdur kim başuñ bertüñ üstin kurudur bitürür: aḳ mürdeseng gibi. (TM 114¹⁸)

ḥalk eyle- < A. *ḥalk* “tıraş etmek”.

Ya‘nī muḥrim ḥalāl olmak için ḥalk eylese, yā kaşr eylese, bıyığından, saḳalından... (NHT 90a-15)

ḥalk eyle- < A. *ḥalk* “yaratmak”.

Gel esirge bizleri ḥalk eylegil / Kıl şefā‘at sen bize ḥōş söylegil (KY.b. 1617); *Tengri oldur “kün” dēyüben söyledi / İşbu cümle gökleri ḥalk eyledi* (İslMesn. 2805); *Āb u ḥāki eyledi çün Haḳ ḥamīr / ‘Arşını ḥalk eyledi ya‘nī serīr* (NesDiv./Ty 86)

ḥall eyle- < A. *ḥall* “çözmek; eritmek, ezmek, yumuşatmak”.

Daḥı bir ılı suda aḳla gili / Aḳa baḥ u ḥall eylegil müşkili (SN 4593); *...ve müşkillerin ḥall eyleyem.* (MrzTerc. 30a-9); *Ḳuzu bir cüş ile ḥall eyler endām / Degüldür şıḡır eti kim ḳala ḥam* (Hurş. 6275); *[...ḳalan faşıllaruñ ḥıltların] ḥall eyler.* (TM 33a-3); *Dök şurāḥī ḳulḳulından ehl-i ‘irfān eylesün / Geh tebessüm geh terennüm gāḥ ḥall-i müşkilāt* (KKMU 107b-3)

ḥalvet eyle- < A. *ḥalvet* “baş başa kalmak”.

Ya‘nī bir şaḥş ‘avratına ḥalvet-i şaḥīḥa eylese. (NHT 99a-4)

ḥām eyle- < F. *ḥām* “pişmemiş ve çiğ kılmak; beyhude etmek”.

Ey nice ḥām ādemi ‘ışḳ ile buldı demi / Nefse uyan puḥteler kendüyi ḥām eyledi (EflŞr. III-7); *ḥām ḳılıcı: bir otdur kim ḥām eyler hīç pişürmez: gil-i maḥtüm gibi.* (TM 113²⁶); *Zülfünji berk-i gül üzre éy perī taḡıtma kim / Munca göñli yanmışuñ sevdāsını ḥām eyleme* (NesDiv./G 373-4)

hamāyil eyle- < A. *hamā`il* “yüklemek, taşımak”.

Olardan bir büt-i mevzün-şemāyil / Gül üzre eylemiş `anber hamāyil (CH 1938)

hamd eyle- < A. *hamd* “Allah’a şükretmek”.

Sildi yaşın Allah’a hamd eyledi / Yönünü ashāba döndi söyledi (GKM 99); *Hamd ü sipās eylerem hüsünüğe ey bī-bedel / Hüsünüğe hamd eyleyen ğayra hamīd olmadı* (NesDiv./G 417-4)

hamd sipās eyle- < A. *hamd*, F. *sipās* “şükretmek”.

Hamd ü sipās eylerem hüsünüğe ey bī-bedel / Hüsünüğe hamd eyleyen ğayra hamīd olmadı (NesDiv./G 417-4)

hamīr eyle- < A. *hamīr* “hamur hâline getirmek”, krş. **hürd hamīr eyle-**.

Datlu alma şuyıyıla yā mersīn sıkındıyıla anı hamīr eyleye. (TM 45a-8); *Āb u hāki eyledi çün Haḫ hamīr / `Arşını halk eyledi ya `nī serīr* (NesDiv./Ty 86)

hamle eyle- < A. *hamle* “atılmak, saldırmak”.

Ol hō gürbüz pehlivānıdı be-nām / Eyledi üç hamle ol bedr-i tamām (VG 236); *Muḫrime hamle eylese, muḫrim şerrini def` eyleyüp depelese, nesene lāzım olmaz.* (NHT 91a-8)

handān eyle- < F. *handān* “güldürmek”.

Kimi eyledi handān gül-i ra `nā bigi bir dem / Kimi etmedi bu çerḫ bulut gibi anı giryān (CH 4040)

h`ār eyle- < F. *h`ār* “hakir ve aşağı hâle getirmek”.

Bizi h`ār eyleyenler h`ār olalar / Bozıla işleri vü kör olalar (Hurş. 7078); *Sen seni kendözüne h`ār eyleme / Haḫ senün ḫaḫḫunda vellezīne cāhūdū fīnen dēdi* (NesDiv./Ty 308)

harāb eyle- < A. *harāb* “yıkık ve viran etmek”.

Maḫşūdı buyidi ki beni eyleye harāb / Ayruḫ daḫı neseneyiçün yayı ḫurmadı (SN 1434); *Mey iç terk eyle bu zūhd ü riyāyı / Harāb eyleme naft u būriyāyı* (CH 462); *Çağırır ḫabbāz ki içmegil şarāb / Ağuludur içüni eyler harāb* (KY.b. 787); *Kendü vüçūd-ı şehrinün her kişi pādişāhidur / Zulm ile şehriñi harāb eyleme eyle ma`delet* (NesDiv./G 30-5)

ḥarām eyle- < A. *ḥarām* “dokunulması men edilmek; dinen yasaklanmak”.

Sevdi ‘ināyet anı buldı hidāyet cānı / Cānını ol ‘aşıkuḡ oda ḥarām eyledi (EflŞr. III-2); *Emmeklik bēşe dēgin şartdur lāzımı-ölünüḡ südi ḥarām eylemez.* (NHT 100a-10)

ḥarb eyle- < A. *ḥarb* “savaşmak”.

Berḡ idi vü erişiben urdı darb / Düşmen ile eyledi şīrāne ḥarb (TMAO 164)

ḥarc eyle- < A. *ḥarc* “harcamak”.

Göñül ḥarc eyledüm ü cān arıtdum / Yaradan yārī kıldı yüz yarıtdum (Hurş. 7809); *Dürdi ol şāh nāmeyi derc eyledi / La ‘l (ü) güher sözine ḥarc eyledi* (KY.b. 1573); *Ne kim vaşf-ı ḥāl idi derc eyledi / Çü beyt içre fikrini ḥarc eyledi* (SN 1474); [*...ve dilemese yoksula vère ve eger gendü] daḡı ḥarc eylese revā olur.* (KG 134b-14); *Ḥikmete ḥarc eyle göñül fikrini / Dil ki Ḥakk’uḡ zikrine çüst olmaya* (KKMU 86b-6); *Ėy Nesīmī gevherüḡ ḥarc eyleme / Olmayınca müşterī cānānumuz* (NesDiv./G 188-9); *Rūzigāruḡ dāniş taḥsīline ḥarc eyle.* (MrzTerc. 15a-11);

ḥaref eyle- < A. *ḥarīf* “yaşlandırmak, yaşlı bir hāle getirmek”.

Yemek guşşa tek ‘ömri eyler telef / Yigitlikde eyler kişiyi ḥaref (SN 4221)

ḥareket eyle- < A. *ḥareket* “kımıldamak, oynamak, yer deḡiştirmek”, krş. *riyāzet ḥareket eyle-*.

bēşinci faşıl: yörümek ve ḥareket eylemek ve dölenmegi bildürür. (TM 4a-5); *Yay güninde ‘ālem halkı be-küllī raḡş içindedür, ḥareket eyler, raḡş urur.* (SR 422a V); *Ḳaçan ḥareket [eyleye nefes tarlıḡı tevellüd olur.]* (EM 48b-13); *Inçırıkurdur ol ma ‘denüḡ içerüki taḡakası ḥareket [eylemekdür.]* (EM 50b-1)

ḥareket cimā‘ eyle- < A. *ḥareket*, A. *cimā‘* “hareket etmek ve cinsel ilişkiye girmek”.

Ḥammāma hergiz toḡla girmeyeler ve toḡla ḥareket ve cimā‘ eylemeyeler. (EM 59a-13)

ḥāşş eyle- < A. *ḥāşş* “mahsus ve özel kılmak”.

gendüzi gibi sēni ḥāş eyleye, / rahmetinden yazukuḡ baḡışlaya. (SVManz. II-70); *Barābar olalar ḥāş eylemeyem müsülmāna.* (NHT 55b-16); *Ḳara topraḡdan etdüḡ kimseler ḥāş / Yeşil yapraḡdan eylersin ḥāşe ‘l-ḥāş* (Hurş. 77)

ḥāşıl eyle- < A. *ḥāşıl* “meydana getirmek, ortaya çıkarmak; elde etmek”.

Degüldür eglenecek yer bu menzil / Dürişiben dahı yer eyle hâşıl (CH 3775); Her işün fırsatı vardur yakîn bil / Çün ere fırsat eyle işi hâşıl (CH 4557); Her ki taleb kılur ise dâr-ı bakâ-yı saltanat / Er bigi hâşıl eylegil fakr-ı fenâ ve meskenet (NesDiv./G 30-1); [Ve nafh gerek ki nu 'üz] hâşıl eyleye ve şehveti harekete getüre. (EM 64b-12)

haste rüsvâ eyle- < F. *haste*, F. *rüsvâ*[y] “hasta ve rezil biri yapmak”.

Mestâne gözlerin görüp mestürlük satan kişi / Ger Bâyezîd ü haste vü rüsvâ-yı bâzâr eyleyem (NesDiv./G 286-2)

haṭṭ eyle- < A. *haṭṭ* “aşağı indirmek”.

Bundan sonra bir dirhemi semenden haṭ eylese... (NHT 14b-8)

haṭâ eyle- < A. *haṭâ* “yanılmak”.

[Ya 'nî] kelecî azacuk namâz içinde unıdan gişiden, yâ haṭâ eyleyenden, yâ mükrehden hâşıl [olsa...] (NHT 73a-18)

haṭar eyle- < A. *haṭar* “tehlikeli bilmek, korkmak”.

Korkusu kur'an durur eyle haṭar / Ger eger kaçmazısa yanar gider (İslMesn. 1052)

hatm eyle- / hatım eyle- < A. *hatm* “hitama erdirmek, bitirmek”.

Aldı Resül nâmeyi hatm eyledi / Hâlid'i okıdı hem aña söyledi (KUC 132³⁴⁵); Ne sözler ki var idi söylediler / Bu kez çün sözi hatm eylediler (SN 1102); Pes çehâr-şenbe güninde başladım / Hatm yekşenbe güninde eyledüm (KY.b. 2100); Ben hüsnüñün kitâbını hatım eylemiş idüm / Müsîyile arada kelâm olmadın henüz (NesDiv./G 184-6); [Ya 'nî teşrîk tekbîrini bayram gününün öylesinden başlayalar, dördinci günün erte namâzından] sonra hatm eyleyeler. (NHT 81a-17)

havâle eyle- < A. *havâle* “bir işi veya bir şeyi başka birine bırakmak, ismarlamak”.

Ya 'nî bir şahşun bir şahşa borcî olsa, ol borcunu bir gişiye havâle eylese... (NHT 59b-1); Ya 'nî bir şahş biñ dirheme bir kuli şatsa, andan şatan gişi borcî için müşterîden havâle [eylese]... (NHT 59b-6); [ya eyitse beni] verimliğe havâle eylegil aña vereyim dese... (KG 138b-7)

havf eyle- < A. *havf* “korkutmak”.

³⁴⁵ Metinde beyit numaralandırmada hata yapılmıştır, bu beyit 120-130 numaralı beyitler arasındadır. 130 numaralı beyit aslında 134. beyittir.

Eyitdi: er benümle hayf eyledi. (MrzTerc. 53b-13)

hayy eyle- < A. *hayy* “diriltmek”.

Nüş eyle cām-ı bādei ol dil-ber-ile kim / Zülfi hevāsı eyleye ölmüş mizācı hay (CH 2677)

hayāl eyle- < A. *hayāl* “zihninde tasarlayıp düşünmek”, krş. **naķş hayāl eyle-**.

Zāhid hod éder dünyā benüm āhoretüm var / Hoş-bahta hayāl eyledi pindārına kıl yuf (NesŞr.G.a. 14-5); Şafā vü zevk-ı dünyāya gönül aldanma al eyler / Seni salar bu sevdāya özi ğayrı hayāl eyler (NesŞr.G.b. 7-1)

hayāt eyle- < A. *hayāt* “hayat vermek”.

Dem-i Īsā kimi nuķkuñ hayāt-ı cāvidān eyler / Hāka minnet ki vaşluñdan hayāt-ı pür-bekā geldi (NesDiv., 715, 7. dipnot)

hayf meyl eyle- < A. *hayf*, A. *meyl* “haksızlık yapmak ve şahsi eğilimlerle karar vermek”.

...dağı muşlih ve inām ola ve ehl-i imān ve İslām ola ki da vālarda hayf [ve meyl eylemeyeler.] (KKMU 68b-1)

hayr eyle- < A. *hayr* “iyilik yapmak; faydalı ve iyi kılmak”.

Vérdi sana mālī Çalap tā hayra kılasun sebep / Hayr eyle kıl hakkı talep vèrmeden ol mālun yeke (MevlTŞr. I-7); Düriş hayr eyle éy dünyā emiri / Ki şahsun hayrı olur dest-giri (KKMU 35a-2); Pes pāzişāh gerek hayr eyleyü-dura. (MrzTerc. 3b-11); Maña hayr étdüğüm kaldı Nesimī / Ki Hāk yarlıgaya hayr eyleyeni (NesDiv./G 440-51); Çalap hayr eylesün yarınki günün / Benüm yasum senün olsun düğünün (Hurş. 5412); Arkı yokdur arksuz akar şöyle bil / Göreyim dersen hayırlar eylegil (İslMesn. 2098)

hayr ihsān eyle- < A. *hayr*, A. *ihsān* “iyilik etmek”.

Ol kişi kim hayr u ihsān eyledi / Nefsi boğub bunda tevḥid söyledi (İslMesn. 1296)

hayrān eyle- < A. *hayrān* “şaşırtmak; çok tutkun hāle getirmek”, krş. **ser-mest hayrān eyle-**.

İşk buları şöyle hayrān eylemiş / Küllī başdan ayağa cān eylemiş (VG 1437); Tā hayālünle gönül mülkinde seyrān eylerem / Men meni ol şāhumun medhinde hayrān

eylerem (NesDiv./Ty 219); *Géce gündüz zār (u) efgān eyler ol / Derdile deryāyı hayrān eyler ol* (KY.b. 801)

hazer eyle- < A. *hazer* “sakinmak, korunmak, çekinmek”.

Mihr-i sipihr hādīşesinden hazer edüp / Anja haķuñ ināyetiyle ilticā gerek (CH 1661); *Haķ dēdi-kim işbu tağa kıl nazar / Göremezsın sen beni eyle hazer* (İslMesn. 91); *Dut buları key şaķın eyle hazer / Dutmaz-iseñ bu sözün dīnün bozar* (İslMesn. 2313)

hāzır eyle- < A. *hāzır* “huzura getirmek, göz önünde tutmak; yapılmış bir hâle getirmek”.

Ķamusı hāzır eylen getirün / Üç güne degin eksigün yetürün (HMH 418); *Süci hāzır eyleyüben ķurdı bezm / Şu halvetde yāriyle urdı bezm* (SN 1789); *Çünki bu göñlüñ seniñ eylediler / Oda nefti hāzır ol dem eylediler* (HD 68); *Dönüp Āzāda geydürdi tonını / Pes andan hāzır eyledi h’ānını* (Hurş. 3206)

heder eyle- < A. *heder* “boşa gitmesine sebep olmak”.

Kim vērse her birine on miskīne-on şā’ iki anddan Züfer heder eyledi. (NHT 44b-11)

hediye eyle- < A. *hediye* “armağan etmek”.

Hediye eyledi Hurşīd’e anı / Ki ol-ıdı anuñ cān u cihānı (CH 1947)

hedy eyle- < A. *hedy* “Allah’a manen yaklaşmak için veya bir cinayetten dolayı kefaret olarak Harem-i Şerīf’e kurban götürmek veya parasını göndermek”.

Ya’nī bir şahş bir deve hedy eylese, ol deveye binmek revādur zārūretsüz Şāf’ī [ķatında]. (NHT 95a-3)

helāk eyle- < A. *helāk* “öldürmek; mahvetmek, zarar vermek; harcamak”.

Ya’nī bir şahş bir şahşuñ altun hūlīsini helāk eylese, ķādı hūkm eylese kıymetini ödemege... (NHT 53a-13); *Ya’nī bir şahş bir şahşuñ aķçasını helāk eylese, aķçanuñ mişlini ödemege buyursalar...* (NHT 53a-18); *...ve daħı tavarı bir gişi ön ayağı-y-ıla urup daħı helāk [eylese...]* (KG 150b-14); *Alıp iltip anda helāk eyledünjiz / Yalan yerde ağlaşur-siz sizler emdi* (KY.a. B13r3); *Gel fırsat ele girmiş iken anı kaçırma / Ağyārı helāk eyle ki dil-dār ele girdi* (NesDiv./G 427-4); *Çü Şa’lūk kaşd eyledi kim anı / Helāk eyleye ala atı vü tonı* (SN 2384)

helāl eyle- < A. *helāl* “helal etmek”.

Halāl eyley dükeli hālün ile / Şımarlañ Tañrıya a‘mālüm ile (Hurş. 6819); *Müşterî karavaş ihrâmını bilmese, müşterî anı halāl eylemeye, bel-kim ‘ayb ile gërü [red eyleye Züfer kavlında].* (NHT 31b-17); *Ƙul kaçan ihrâm bağlansa mevlası destürından şonra-yoğdur mevlāsına anı gërü halāl eylemek.* (NHT 88b-8); *[...halāllik dilemedin ölse yëgregi] oldur kim aña halāl eyleye.* (KG 162a-10); *Helāl eyle imānsız olmayayın / Yarin tamu yibinde qalmayayın* (HD 82); *Ey nigārum dër helāl eyle baña / Kim karavaş dëdügümi ben saña* (KzDest. 250); *Dönüp oğlan eydür bu qamusı māl / Anuñ yolına eylemişven helāl* (SN 812); *Pāzişāh endişesinden ben seni / Ger unıtdumsa helāl eyle beni* (KY.b. 961)

hem-dem eyle- < F. *hem-dem* “yakın arkadaşı yapmak”.

Ƙoñuz zıddı eyledi ol resme hem-dem / Ki anlardan vücūda geldi ādem (CH 62)

hem-rāh eyle- < F. *hem-rāh* “yoldaşı yapmak”.

Her ki gördi yüzini āh eyledi / İşkını gönlinde hem-rāh eyledi (KY.b. 1051)

hem-ser eyle- < F. *hem-ser* “arkadaşı yapmak”.

Dëdi Efser anda yıkduğ hānedāni / Ki hem-ser eyledüñ bāzār-gāni (CH 4527)

hem-şoĥbet eyle- < F. *hem*, A. *şoĥbet* “arkadaşı yapmak”.

Dīv-i racīmi ādeme hem-şoĥbet eylemek / Şāhib-nazar bilür ki haťādur degül şavāb (NesDiv./G 14-7)

hem-zār eyle- < F. *hem-zār* “birlikte ağlamak”.

Kendüyi ‘uşşāka hem-zār eylemez / Avcı istiğnāne pervāz eylemez (GKM 5)

heves eyle- < A. *heves* “istemek, arzulamak”.

Ėy heves eyleyen kişi ‘ışka işit bu nükteyi / Hüblaruñ hayāline vërme gönül ki cān gider (NesDiv./G 80-4); *Gözüm nūrı dilemedi imāret / Heves eyledi kim éde ticāret* (CH 2962)

heybet eyle- < A. *heybet* “korku ve saygı uyandırmak”.

Döndi dëdi ya yigit nedür adın / Kim gelüb bu resme heybet eyledin (GKM 344)

hicāb eyle- < A. *hicāb* “utanmak”.

Yaşın ister beni kendüzine şāh / Hicāb eyler meger ruh yüzine māh (Hurş. 3790)

hıl̄t eyle- < A. *hıl̄t* “eski hekimlerin insan vücudunda var saydığı safra, sevda, dem, balgam gibi dört unsuru iyi ve dengeli bir hâle getirmek”.

Sinürici: bir otdur kim ğidāyı eyü hıl̄t eyler başıla tenüñ cüz’i olur: sakız gibi. (TM 112²⁶)

hır eyle- < T. *hır* “kavga etmek, dalaşmak”.

Ol sebebden çünkü olduñ müftehir / Seni gördük eylemezsın baña hır (Fakr. 69)

hışm eyle- < F. *hışm* “öfkelenmek”.

Ben kimi sever-istem güldürürem, / Her kime hışm eylesem öldürürem. (ŞH.e. 20);
Yemliḥā çünkü bu sözi söyledi / Kaçıyuban ol la’in hışm eyledi (İslMesn. 2733);
Bundan ötürü baña Tengri te’ālā hışm eylese... (MrzTerc. 60b-5); *Yūsufa ol demde şāh hışm eyledi / Oğul etdüm seni dēyüp söyledi* (KY.b. 659)

hışm küsü eyle- < F. *hışm*, T. *küsü* “birisine kızmak ve küsmek”.

Kimesneyle eylerse hışm ü küsü / Be-cid şöyle turur ki kalburda şu (SN 1983)

hıyār eyle- < A. *hıyār* “bir işi yapıp yapmamakta serbestlik tanımak; İslam hukukunda alışveriş meselelerinde seçme hakkının söz konusu olması”.

Eger ikisi daķı hıyār eylediyise, şadaķa-i fiṭr bāyi’ üzerine ola Züfer [ķavlında]. (NHT 30a-14); *‘Aynı ‘ayna şatsa şart hıyār eyleseler-birisinde ol hıyār anda muktaşır olur.* (NHT 52a-9); *Nikāḥı yokdur hıyār-ı şart eyleyiciniñ-daķı nikāḥı yokdur nikāḥ-ı şığār eyleyenleriñ.* (NHT 96a-6)

hibe eyle- < A. *hibe* “bağışlamak”.

...māldan şadaķa eylese, yā hibe eylese... (NHT 62a-1)

hicrān eyle- < A. *hicrān* “ayırarak, ayrılığa sebep olmak”.

Fürķatüñ derdi nigārā bağrumı ķan eyledi / Rūzgār oldu muḥālif vaşlı hicrān eyledi (NesDiv./G 452-1)

hiç eyle- < F. *hiç* “yok etmek, yok hükmüne getirmek; değersizleştirmek”.

Ķalanı ger cefālar tartdılar pīç / Bu kendüzin be-küllī eylemiş hiç (Hurş. 1639);
Sa’yüñi hiç umuñı bād eyleyem / Ğamda yanan düşmeni şād eyleyem (NesDiv./Ty 220)

hidāyet eyle- < A. *hidāyet* “(dinî anlamda) doğru yola yönlendirmek; doğru yola gitmek”.

Hî hidāyet eyledi Mehdî vü Qur’ân-ı mübîn / Ol ki eşyâ hilkatinden bize oldu reh-nümâ (NesDiv./G 4-27); *Devr-i Mehdîdür hidāyet eyledi şāhib-zemân / Vechini Fazl êtdi Yezdân gün kimi izhâr mest* (NesDiv./G 22-30); *Çün hidāyet eylemiş Hâk yüzüne nûr-ı ezel / Şol sebebden kim yüzünde nûr-ı bûrhân buldum uş* (NesDiv./G 212-2); *Hidāyet eyledi kâlû belâ da nûra meni / Kâra gözün kâra kaşuñ beñünle zülf-i siyâh* (NesDiv./G 355-5); *Gerçi hidāyet eyledi Mûsiye nâr ilen şecer / ‘Aşîka hâdîdür yüzün nûrına ol şecer kimi* (NesDiv./G 419-6); *Hem hidāyet eylerem hem azaram / Hem büti uşadıcı hem Âzerem* (NesDiv./Ty 217)

hidmet eyle- < bk. *hizmet eyle-*.

hidmet eyle- < bk. *hizmet eyle-*.

hikāyet eyle- < A. *hikāyet* “anlatmak, hikaye etmek”.

Yarenler şordı baña (ki) ne gördün / Hikāyet eyle bize sen ki gördün (KEMŞ 315); *Bir hikāyet eyleyem, diñler-iseñ, / Cân kulağın tutuban anlar-iseñ.* (ŞH.e. 6); *Ana dañi dediler kim söylegil / Ne ki gördünse hikāyet eylegil* (Hik. 41); *Yûsuf ol kardaşlarına söyledi / Gördüğü düşi hikāyet eyledi* (KY.b. 1904); *Sandüğa hâlin hikāyet eyledi / Ol ‘Arabdan pes şikāyet eyledi* (KUC 240); *Görelüm ne dër bize but söylesün / Hâlümüzden bir hikāyet eylesün* (YZ 282); *Haberün vër baña dër bir söylegil / Kankı êldensin hikāyet eylegil* (YZ 667)

hikmet eyle- < A. *hikmet* “kararı bir sembol, şifre vb. ile bildirmek”.

Göresiz kim nece hikmet eyledüm / Remz-ile size ne dil [ben] söyledüm (MV 29)

hilāf eyle- < A. *hilāf* “muhalefette bulunmak, karşı durmak”.

İkisi dağı âzâd eylediler anı andan Ebû Yûsuf - hilāf eyledi ‘ulemāya bayık kıldı ödemegi yaru kıymetini. (NHT 8b-19)

himmət eyle- < A. *himmət* “gayret etmek, çabalamak”.

Dëñ imdi himmet eyleñ ey yarenler / Bizüm ile eyü dirlik sürenler (KEMŞ 185)

hîre eyle- < F. *hîre* “donuklaştırmak, fersizleştirmek”.

Tāvus gözün hîre eylerdi. (MrzTerc. 34a-5)

hisāb eyle- < A. *hisāb* “saymak, hesaba katmak, düşünmek”.

*Nesīmī çün vişālünğden erişdi cennet ü hūra / Ne maşşerden hisāb eyler ne tamunun
'azābından (NesDiv./G 321-11)*

hişār eyle- < A. *hişār* “kuşatmak”.

*Kāferi yıkup yakup ol nāmdār / Bursa vü İzniki eyledi hişār (TMAO 55); Hişār
eyleyenler kāfirler kal'asını niyyet eyleseler-ıturmağa kuvvatluluğıla bayıķ ikāmet
olur. (NHT 25b-10); Göñlümni hişār eyledi bu rüy çü burķa' / Gel olma muhālif bize
ēy dil-ber-i pür-nāz (NesDiv./G 180-6)*

hiṭābet eyle- < A. *hiṭābet* “söz söylemek”.

Taṅrı dil vērđi Zülfiķār'a söyledi / 'Ali'ye gör ne hiṭābet eyledi (EjDest. 72)

hiżmet eyle- / hiđmet eyle- / hiđmet eyle- < A. *hiđmet* “iş görmek, hizmet etmek”
krş. *selām hiğmet eyle-*.

*İşbu sözden gayrı yere gitmegil / Hiżmet eyle hiżmeti terk etmegil (İslMesn. 347);
Kimi durmuş hücrede bekler maķām / Hiżmet eyler gelürise hāş u 'ām (Fakr. 251/
175); Ulu kiçi cümle hiğmet eylediler / Meydān içre kürsī üzre oturur emdi (KY.a.
B29v15); ıurmuşıdı yēdi biñ kul kapuda / Kırşaklu hiżmet eyler tapuda (KY.b.
1229); Dēdiler kim baba ol şāh-ı 'aziz / Hiżmet eyledi bize ol bī-temiz (KY.b. 1302);
Anlara hiğmet eylemekdür. (HE 5a)*

hōn eyle- < F. *hān* “sofra kurmak, yemek vermek”.

*Şununı bigi hōn eyledi ol bize / Ki kand u nebāt ağar idi dize (SN 1150); Yēdi gün
dün ü gün düğün eyledi / Ululara dōkdi vü hōn eyledi (SN 5091)*

hord eyle- < bk. *hurd eyle-*.

hōr haķir eyle- < F. *hōr*, A. *haķir* “itibarsız ve değersiz yapmak”.

Kimden ırdunsa gözünı eyledün hōr u haķir. (KKMU 7a-6)

hoş eyle- < F. *hoş* “iyi yapmak”.

*...alup yarakān olan kişiniñ burnına koysalar hoş eyleye. (EM 6a-3); Ve ağız
koķusın hoş eyler. (EM 12b-10); Ve kaķaķ yemek dağı yavlaķ eyüdüv ve eski
öksürüğü hoş eyler. (EM 47b-14); Benüm sağlığuma nüş eylesün dēr / Cānumdur
gōñlini hoş eylesün dēr (Hurş. 2970); Her bir işi birine tuş eylemiş / Anuñ-ile gōñlini
hoş eylemiş (İslMesn. 3245)*

hōşnūd eyle- < F. *hōşnūd* “razı ve memnun etmek”.

Arı cānını hōšnūd eyle benden / Ayırma Muştafāyı Muştafādan (Hurş. 268)

hūb eyle- < F. *hūb* “güzelleştirmek”.

Ve adamuñ şüretin hūb eyler, dürticek yüz rengini gökçek eyler. (EM 18b-14)

hukne eyle- < A. *hukne* “şırınga yapmak”.

Altıncı yol hukne eylemek ahvālin bildürür. (Hurş. 4b-1)

hul' eyle- < A. *hul'* “mal alarak nikâhtan düşmek”.

Eger 'avrat mehrini kabz eylemiş olsa, duhūl eylemedin hul' eylese... (NHT 6a-3);

Ya 'nī bir sayru 'avrat cümle mālına gendüzini erinden hul' eylese, cümle mālından

mu'teber [olur]. (NHT 40b-15); *Ya 'nī bir şahş 'avratını hul' eylese, andan 'iddeti*

içinde şarīh talāk vërse, ol [talāk aña erişmez Şāf'ī katında.] (NHT 101a-5); *Ya 'nī*

hul' nikāhı fesh eylemek olur, eger üç talāk ile hul' eylese... (NHT 104a-6)

hulq eyle- < A. *hulq* “iyi ve yumuşak davranmak”.

İlerü yürüdi vü hulq eyledi / Anuñ hoz hūyidi hemīşe eyledi (SN 2078); *Kız aña delim*

dürlü hulq eyledi / Ögüt vërdi vü hem eyü söyledi (SN 3518); *Tevāzu' kılup luṭf ile*

söyledi / Öküş 'özr diledi hulq eyledi (SN 5077)

hūn eyle- < F. *hūn* “kanını akıtmak, kanlı bir hâle getirmek”.

Feridūnı ferī dün eylemişdir / Yüregin top tolu hūn eylemişdür (Hurş. 4039)

hunuk eyle- < F. *hunuk* “serinletmek”.

Ma'deyi hunuk eyler. (EM 18a-12)

hurd eyle- / hord eyle- < F. *hurd* “kırmak, parçalamak”.

Taş ile başını hurd eyleyelüm / Eşelüm yerini yurd eyleyelüm (Hurş. 5067); *[Diledi*

kim kurdı hortumıyla] hord eyleye. (MrzTerc. 50b-1); *[...hevāya] dügdürüb sünükün*

uvadup hord eyleydi. (MrzTerc. 51a-4)

hurd hamir eyle- < F. *hurd*, A. *hamir* “yiyecek hazırlamak”.

Çekeridi 'Ali getürmege / Hurd(u) hamir eyleyüp yetürmege (EjDest. 62)

hurrem eyle- < F. *hurrem* “sevindirmek, mutlu etmek”.

Zinde kıl nefsümi yā 'İsā-nefes / Hurrem eyle gönliümi kaygumu kes (VG 1187); *Anuñ*

āsarı edüp yeri ihyā / Hayātıyla eyledi gül-zārı hurrem (CH 1834)

hurüş eyle- < F. *hurüş* “çoşmak”.

Hurüş eyledi kūs u kerrenā hem / Nefir ü şinc-ıla hindī derāhem (CH 4111)

huşūmet eyle- < A. *huşūmet* “düşmanlık yapmak”.

[andan ol gāşb] eylediğiniñ cinsi kesilse, bulunmasa, gāşib ödeyeye anuñ kıymetini huşūmet eyledükleri [gün]. (NHT 10a-4); *Ya'nī bir şahşı vekīl eylese huşūmete, ol vekīl kādī meclisinde huşūmet eylemese...* (NHT 57b-18)

hücūm eyle- < A. *hücūm* “saldırmak”.

N'eylesün hey'et ü nücūm saña / Çün hücūm eyledi rücūm saña (KKMU 95b-7)

hüküm eyle- / **hüküm eyle-** < A. *hüküm* “hüküm sürmek; emretmek; bir şeye karar vermek”.

Ger Nesīmī'nün penāhı şāh-ı merdāndur 'Alī / On sekiz biñ 'āleme hüküm eyleyen serdār bir (NesŞr.G.b. 8-10); *Başumuza cānumuza eyle hüküm / Ne kim buyurasın ola eyle hüküm* (SN 3643); *Ya'nī bir şahş bir şahşun altun hulīsini helāk eylese, kādī hüküm eylese kıymetini ödemege...* (NHT 53a-13); *Ya'nī mükāteb iki şahşı depelese, evvel şahşı depeleyecek kādī evvelgiya kıymetini hüküm eylemedin...* (NHT 63b-3); *[Biz seni] halīfe kılduğ yer yüzinde, pes hüküm eyle halk arasında [hak-ıla.]* (KKMU 5b-4); *Kimseniñ vakfına ve hayrına hüküm eyleme sen* (KKMU 6 4a-10); *Bindi Yūsuf kürsiye hüküm eyledi / Yüklerini gör aratdı n'eyledi* (YZ 1147); *[...kankı yañadın] artuğ işerse, anuñ üzere hüküm eyleyeler.* (KG 97b-6); *“Yā Ka'b eylese bulara sen hüküm eylegil” dedi.* (KG 78a-9)

hüner eyle- < F. *hüner* “ustalık ve marifet göstermek”.

Aña hamle kılub iletin er / Siz kemendile beraber buña eyleyin hüner (HMH 372)

hürmet eyle- < A. *hürmet* “saygılı davranmak”.

Qanı ol ki hürmetler eyler idi / Kuluñvan dēyüp qorğa söyler idi (SN 3098)

ıraq eyle- < T. *ıraq* “uzaklaştırmak”.

Ferahşādı yaqın edeli sulṭān / Bular sulṭāndan ırağ eyledi cān (Hurş. 5850); *Uşandurdı bu çarḥ cāndan beni / İraq eyledi hānumāndan beni* (SN 4152); *Vaşluñdan ırağ eyleyeli cānımı taqdīr / İşüm dün ü gün āh ile feryād u fiğāndur* (NesDiv./G 59-2); *Şeyṭanı kör kıla mü'minden ıraq eyleye.* (BTefs. 21a)

ıslāh eyle- < A. *ıslāh* “iyileştirmek”.

...mizâcın kuvvetlü ma'cûnlarla ıslâh eylemek gerek ki... (EM 55b-12)

'ıyân eyle- / **'ayân eyle-** < A. 'ayân “bir şeyi belli etmek, başkaları tarafından bilinir hâle getirmek”.

Melik aydur bu ahvâl eyleñ 'ayân / Neçe 'aybı vardur eyleñ beyân (KY.a. B16v3); Süheyl aña dedüğini söyledi / Kamu şāha bir bir 'ayân eyledi (SN 2103); Eyitdi bu kıza beyân eyledi / Ne kim olmuş idi 'ayân eyledi (SN 3499); Kalem bigi gönülde gizlü sözi / 'ıyân eyler görür kim baksa gözi (Hurş. 3531); Bana sırırını 'ıyân eyle begüm / Gizleme sözüñ beyân eyle cānum (KY.b. 565); Hāk 'ıyân eyledi yüzünge bu gün / Otuz iki hurūfi bürhāndur (NesDiv./G 60-3)

'ıyd eyle- < A. 'īd “bayram zamanı hâline getirmek”.

Hāk şıyām ayın bize 'ıyd eyledi / Her ne kim Hāk eyledi cīd eyledi (NesDiv./Ty 303)

'ıyş eyle- / **'ayş eyle-** / **'ış eyle-** < A. 'ayş “yaşamak”.

Bir sâ'at 'ayş eylemek dil-dārıla / 'Ömr-i bākī oldur eger eresin (KY.b. 1878); Dēdi sākī başumda var bugün tayş / Dilesem kim nişāt eyleyelüm 'ayş (CH 2355); Hāka minnet ki bulduñ yār-ı mahrem / Otur 'ıyş eyle dün gün şād u hurrem (Hurş. 3155); Bir 'ıyş eyleñ bunda bugün şahāne / Kalmadı ortada ayruğ bahāne (MV 516); Bir ay durdı anda vü 'ış eyledi / Süheyl anı ağırladı toyladı (SN 5157)

ibā eyle- < A. *ibā* “çekinmek, razı olmamak”.

[Eger kabül eylemekden] ibā eylerise, ödeye noqşānını re'sü'l-māldan. (NHT 12b-2); Cümlesi hürler muķimler gerek ola bayık - ibā eyledi hāzır olmağı iki cāmi 'de bir şehrde. (NHT 97b-1)

'ibādet eyle- < A. 'ibādet “Allah'ın emirlerini yerine getirmek”.

İmdi zāhīde 'ibādet eylemek bilmediği-le mu'āmeledür. (Makl. 34b); Eylemeyeler hīç 'ibādet Hālīk'a / Şöyle heybet kıomış iken hāfīka (AK 27); Her biri bī-hādd 'ibādet eylemiş / Zikr-ile tesbīhi 'ādet eylemiş (Mirac. 380)

ibāhat eyle- < A. *ibāhet* “mübah ve helal kılmak”.

Şartdur ta'ām vèrmekde, temlik eylemek-degüldür ibāhat eylemek kāfī. (NHT 106a-12)

icāb kabül eyle- < A. *icāb*, A. *kabül* “kabul etmek”.

Ya 'nī nikāh mün 'akid olmaz 'avratlar 'ibāreti ile erenler gerek kim icāb ve kabūl [eyleyeler]. (NHT 96a-1); 'Aybı birle ne icāb kabūl eyleyürven / Neçe bahā alur-siz ayduñ emdi (KY.a. B16v8)

icābet eyle- < A. *icābet* “kabul etmek, razı olmak, uymak”.

Kim habībüm bunlara kılsun du'ā / Ben icābet eyleyem kılam revā (VG 1711); Andağular kamusı amīn dēdi / Tangrı lutfından icābet eyledi (VG 1714)

icmā' eyle- < A. *icmā'* “mezhep imamları ve büyük fıkıh alimlerinin dini bir konuda aynı görüşte birleşmesi”.

Bizüm kavlumuzda bir keffāret kāfīdür, amma icmā' eylediler, cimā' eylese, keffāretin [virse...] (NHT 85b-3)

idrāk eyle- < A. *idrāk* “anlamak, akıl erdirmek”.

Şol kişi ki nefsinı pāk eylemez / Dūr olur Hāq'dan Hāq'ı idrāk eylemez / Kim ki her dem secde-i hāk eylemez / Ol 'urūc-ı 'arş-ı eflāk eylemez (NesTy. XV); Fā'il-i muṭlaqdan ayru kimse yoḥdur arada / Ger sen idrāk eylemezseñ bil ki sendedür kuşūr (NesDiv./G 39-10); Geldi cihāna şerh eder şimdi Nesīmī Hāq sözün / Anı kim idrāk eylesün men sırr-ı pinhān gelmişem (NesDiv/G 255-11)

idrār bevl eyle- < A. *idrār*, A. *bevl* “idrarını yapmak”.

Anı def' eylemek tedbīrin eyleye. Ya idrār bevl eylemegile... (EM 57b-9)

iftār eyle- < A. *iftār* “oruç açmak”.

Ya 'nī kaçan ramazānda iftār eylese yemek ile, yā içmek ile, yā devā eylense rencine... (NHT 85a-9)

ihsān eyle- < A. *ihsān* “iyilik etmek, bağışlamak”, krş. **hayr ihsān eyle-**.

Şimdi Rabbim baña fermān eyledi / Yine rūḥum baña ihsān eyledi (GKM 412); Sen ihsān eyle ey sultān-ı muṭlaq / Bilürsin çün sever muḥsinleri Hāq (KKMU 53b-8); Anıñ üçün bizlere ihsān eyler / Altunumuz yokduğun bilmez emdi (KY.a. B57r6)

ihsān in'ām eyle- < A. *ihsān*, A. *in'ām* “iyilik etmek, nimet bağışlamak”.

Baylara i'zāz u ikrām eyledi / Yoḥsula ihsān u in'ām eyledi (TMAO 36)

ihtikān eyle- < A. *ihtikān* “lavman yapmak”.

Yüz direm zeyt yağı katup anuñula ihtikān eyleyeler fāyide ēde. (EM 52a-1)

ihtilāf eyle- < A. *ihtilāf* “anlaşmazlığa düşmek”.

Kul semeninde ihtilāf eyleseler, teḥālīf yokdur. (NHT 13a-4); *Ya'nī dört tanuk zināya tanuklık virseler, ihtilāf eyleseler mekānda yā zamānda...* (NHT 45b-7)

ihtimāl eyle- < A. *ihtimāl* “yüklenmek, çekmek”.

Şit'i sen dervīş kılduñ geçdi gitdi fakr ile / Nūh'u kodun da'vet üzre dediñ eyle ihtimāl (APş.a. IX-13)

ihtirāz eyle- < A. *ihtirāz* “sakınmak, çekinmek”.

Ya'nī bir şahş kim muḥāṭab ola ihtirāz şabīden mecnūndan eyler... (NHT 42b-10); *...ve gèrü kalan bunlaruñ gibi vaqtlarda cimā'dan ihtirāz eylemek gerek.* (EM 63a-15)

ihtiyār eyle- < A. *ihtiyār* “seçmek”.

Ve şovukdan issi ihtiyār eylemekde cehd etmek gerek... (EM 62b-11); *Ya'nī er'avratına eyitse, nefsüñi ihtiyār eyle bugün, dağı yarından gèrü'avrat red eylese...* (NHT 41a-12); *Bizüm'ulemā kavlında diyeti ihtiyār eylemiş olur, ol maqtūluñ diyetini vère.* (NHT 63a-17); *Beni yoğiken şükr var eyledüñ / Bu kullaruña ihtiyār eyledüñ* (SN 5491); *İhtiyār eyle fakrı dervīş ol / Fakrı bil tāt ü taht-ı sultānī* (NesDiv./G 431-14); *Kan almak ḥālinde ol tamarı ihtiyār eylemek gerek kim şol endām içinde kim [şayruluk ve renc andadur.]* (TM 45b-15)

ihtiyāt eyle- < A. *ihtiyāt* “ilerisini düşünerek davranmak; sakınmak”.

Velikin ihtiyāt eylen ḥaṭardan / Yüzüñ rengini şakla mā-ḥazardan (Hurş. 2885); *Velī bunda bir ihtiyāt eylerem / Ki uşlu kişisin şaṅa söylerem* (SN 3330); *Kişi eyler olsa iñen ihtiyāt / Yavuz kavm ile etmeye ihtilāt* (SN 4587)

iḥyā eyle- < A. *iḥyā* “diriltmek, canlandırmak”.

La'lüñ Mesīḥā mu'cizin'ālemde iḥyā eyledi / Uş men vişālünğden seniñ ser-tā-ḳadem cān olmuşam (NesDiv./G 250-3)

iḳāle eyle- < A. *iḳāle* “iki tarafın isteği ile alışveriş mukavelesini bozmak”.

Ve eger ḥilāf-ı cinsine olsa yāḥūd cinsine iḳāle eylese ammā ziyāde ve noḳşān olsa... (NHT 14a-5); *Ya'nī selem'akdını iḳāle eyleseler re'sü'l-māl için ayruḳ metā'alsa revādur Züfer [kavlında].* (NHT 49b-1)

ikāmet eyle- < A. *ikāmet* “cemaatle namaza başlamadan önce müezzinin kamet getirmesi”.

Ka'bede her kim ikāmet eyledi / Gözlerüñ aña imāmet eyledi (NesDiv./Ty 305)

ikrāh eyle- < A. *ikrāh* “zorla ve isteksiz olarak iş yaptırmak; iğrenmek, tiksirmek”.

Ol ya'nī diyeti ikrāh eyleyenüñ 'ākilesine ola. (NHT 19b-9), *Bir şahş bir şahşa ikrāh eylese zinā eylemege...* (NHT 61a-8); *Çün Nesīmī zāhidüñ hālını bildi kim nedür / Meyden ikrāh eylemez gāfil degül hammārdan* (NesDiv./G 300-7); *Kerāhet eyleme 'āşıqdan epsem ol zāhid / Ki kim ki Hāḡ iledür Hāḡdan eylemez ikrāh* (NesDiv./G 355-8)

ikrām eyle- < A. *ikrām* “saygı göstermek; bir şeyi hediye olarak vermek, bahşetmek”, krş. *i'zāz ikrām eyle-*.

...pes her kim Allāh'üñ 'ahdinde olmaḡ isteye peygamberlere imān getirüp ve fuḡarāya ikrām eylesün. (HE 7a); *Pādişāh anlara ikrām eyledi / Geldüñüz şād dēyübeni söyledi* (KY.b. 1241); *Hem nübüvvet hem velāyet 'izz ü cāh / Aña ikrām eyledi in'am-ı şāh* (KY.b. 1344); *Tahta ikrām eylediler geçmedi / Salṡanatdan bir içim şu içmedi* (KY.b. 1918); *Aldı peygāber selāmını hemān / Aña ikrām eyledi fahr-ı cihān* (GKM 72);

ikrār eyle- < A. *ikrār* “tasdik etmek; dil ile söylemek, bildirmek; saklamayıp söylemek”.

Bu kezın küllī şınamaḡı ḡodı / Bunlarüñ 'işḡına ikrār eyledi (VG 1458); *Gendüñüñ yoḡluḡın izhār eyledi / Ol şenādan 'acze ikrār eyledi* (Mirac. 470); *Ya'nī bir maḡcür ḡul ikrār eylese, fulāndan işbu 'aynı oḡurladum dēse, mevlāsı anı tekzīb [eylese] ...* (NHT 9b-12); *Şefti'üñ vekīli şüf'ayı müşteriye işmarlasa, yā ḡādı ḡatında aña ikrār eylese [kim müvekkilüm şüf'asını işmarladı dēyü]* (NHT 15a-12); *Ya'nī bir ḡişi meyyit üzerine borḡ da'vī eylese, meyyitüñ bir oḡlı borca ikrār eylese...* (NHT 125a-9); *Anuñ 'işḡına ikrār eylemişdür / Göñülden kendüye yār eylemişdür* (Hurş. 2529); *Öldiyise Vefā, ben saḡ olayım / İkrār eyle gel seni ben alayım* (MV 259); *Dilim ile ḡünkü ikrār eylerem / Uşbu sözi ḡazretüñde söylerem* (KY.b. 1024); *Hanı dilinde ikrār eyleyen kim / Hāḡa yoḡdur anuñ göñlinde inkār* (NesDiv./G 110-4); *Müñkirüñ ikrārı yoḡdur Hāḡḡa ey şāhib-nazar / Hāḡḡa ikrār eyle sen müñkirden ikrār isteme* (NesDiv./G 386-3)

ilā eyle- < A. *ilā* ‘erkeğin bir müddet karısına yaklaşmaması için yemin etmesi’.

Muħrim gişi ‘avratına ilā eylese, ilā müddetiyle hac müddeti arasında dört ay olsa... (NHT 41b-6)

ilāc eyle- < A. *ilāc* ‘ilaç yapmak, olmak; çare, tedbir bulmak’.

İşka ‘ilāc eyleme derdine şabr eyle tur / Gör ki ne dermān kıılır yār-ı dil-āzārumuz (NesDiv./G 190-4); *İlāc eylediler aña ki sevdā / Başından gide vü olmaya şīdā* (CH 854)

i lām eyle- < A. *i lām* ‘bildirmek, anlatmak’.

Nice oldu bu aħvāl eyle i lām / Müzeyyen devletünle devr-i eyyām (Hurş. 5754); *Bunı oğlana i lām eylediler / Ki gönli pādişāhuñ eyle diler* (Hurş. 6299); *Hikāyet ne ki var āğāz u encām / Ser-ā-ser Efser’e eyledi i lām* (CH 3392)

iltifāt eyle- < A. *iltifāt* ‘meyl etmek’.

Dönüp ardına bakmaz u söylemez / Dēyeydün ki hīç iltifāt eylemez (SN 2399); *Hīç eylemedi iltifāt aşlara / Hem olmadı meşğül yoldaşlara* (SN 4636)

iltimās eyle- < A. *iltimās* ‘yapılmasını istemek’.

Nesīmī bahşiş-i Hākdan ‘ināyet iltimās eyler / Hezārān bende tek ben de bu hāzretde gedā gördüm (NesDiv./G 294-14)

ilzām eyle- < A. *ilzām* ‘cevap veremez hāle getirmek, susturmak; icab ettirmek, gerektirmek; birinin tarafını tutmak’.

Çü ilzām eyler ayruķ ne sözüüm var / Özinden döndürecek ne yüzüm var (Hurş. 7666); *[Tanuķlar kefālete tanuķ]lık vērseles, kādı ilzām eylese, ol biñi ödese...* (NHT 59a-8)

imā eyle- < A. *imā* ‘işaretle yapmak; işaret etmek, dikkat çekmek’.

Bir sayru gişi başıyıla namāzda imā eylemekden ‘āciz olsa, gönli ile imā eyleye [Züfer kavlında]. (NHT 24b-15); *Bir bulut güneş cemālından hōş imā eylemiş / Şöyle kim zerre hevāsı ‘aklı rüsvā eylemiş* (CH 2447)

imāmet eyle- < A. *imāmet* ‘imamlık yapmak’.

Ka ‘bede her kim iķāmet eyledi / Gözlerün aña imāmet eyledi (NesDiv./Ty 305); *Sihr ile eyler imāmet gözleri ‘āşıķlara / Secde-i āzādeler hem çeşm ü hem kaşındadır* (NesDiv./G 119-4)

imāmlık eyle- < A. *imām*, T. +lık “imamlık yapmak”.

Bir selesü'l-bevl gişi imāmlık eylese bir kavma kim aru olsalar 'özürleri olmasa... (NHT 23b-5)

'imāret eyle- < A. *'imāret* “bayındır hâle getirmek”.

Ġirra olma hüsünüğe kim bilür anı hāş u 'ām / Her çi yaz eyler 'imāret kış gelür vīrān kıtur (KKMU 58a-8); [Meger ol dem ev issi ol vīrān] olanı 'imāret eyleye. (KG 131a-2)

imlī eyle- < A. *imlā'* “söyleyip yazdırmak”.

Bu şekker sözi çün gūş étđi tūfī / Bu nazmı eyledi fi'l-hāl imlī (CH 1841)

imtiḥān eyle- < A. *imtiḥān* “sınamak”.

İmtiḥān eyler bularuñ 'ışkıñı / Kim mecāzī yā ḥaḳīḳī mi anı (VG 1414)

in eyle- < T. *in* “barınak hâline getirmek”.

Ağzını qarıncalar in eylemiş / Dāne tuturğan yèriken kızıla (ŞH.f. 10)

in 'ām eyle- < A. *in 'ām* “nimet vermek, iyilik etmek”, krş. *iḥsān in 'ām eyle-*.

Resül ḥazreti eydür dervīşlere in 'ām eyle ve ḥalḳ elindeki nesneden yüz dönder dèdi (HE 12a); Kondurup i'zāz (u) ikrām eyledi / Hıl'at ü ni'metler in 'ām eyledi (KY.b. 363)

'ināyet eyle- < A. *'ināyet* “ihsanda bulunmak”, krş. *lutf 'ināyet eyle-*.

Hāḳ Te 'ālā hem 'ināyet eyledi / Hüsni birle yine anı toyladı (KY.b. 2033); È ki cevlān-gāh oldı saña ḥadd-ı lā-mekān / Çün 'ināyet eyledi ol pādişāh-ı kün-fekān (CH 208); Hāḳ 'ināyet eyleye gāzīlere / Muştafādan mēded ère anlara (GBUS 402)

inkār eyle- < A. *inkār* “reddetmek, tanımamak; yaptığını saklamak, gizlemek”.

Çu Hāḳdur nūrını görgil Resülün / Kim inkār eyler ise yok imānı (KEMŞ 31); Aña inkār eyleyen mü'min degül / Āḥiretde ḥayfdan imīn degül (Mirac. 12); Şerīkümün ümmü veledidür dēse, şerīki aña inkār eylese, andan qaravaş cināyet eylese... (NHT 7a-9); Şüret-i raḥmāna inkār eyledi dīv-i racīm / Aḥsen-i takvīme inkār eyleyen şeytān olur (NesDiv./G 95-16); Riyāyī zāhid eyler 'ışḳa inkār / Görün şol münkirün zerḳ u riyāsı (NesDiv./G 425-7); Hāḳdan özge sen saña yār eyleme / Aḥsen-i takvīmi inkār eyleme (NesDiv./Ty 275)

inşā eyle- < A. *inşā* ‘‘yapmak, meydana getirmek; kaleme almak’’.

‘Alā’l-fevr eyledi bu sözi inşā / Éderken hālını zühre temāşā (CH 2309); *Şeker ol nazmı kim çün êtdi işfā / Elifsüz bu sözi eyledi inşā* (CH 4296)

intizār eyle- < A. *intizār* ‘‘beklemek; gözlemek’’.

Anı kim intizār eyler nihānī / Ne şu kıılır ne od u ne zebānī (Hurş. 6115); *Görü anda ol gün karar eyledi / Géceye degin intizār eyledi* (SN 3472); *Ol géce anda karar eylediler / Uzlarını intizār eylediler* (GBUS 706)

ip eyle- < T. *ip* ‘‘ip yapmak’’.

Ebrişümden bir ip eyledüb altun çınrağular aña [dağmışdı.] (MrzTerc. 38a-13)

irādet eyle- < A. *irādet* ‘‘istemek, dilemek’’.

Kendü kendüye irādet eyledi / Kāfi nūna urubanuñ söyledi (İslMesn. 409)

iri eyle- < T. *iri* ‘‘büyük yapmak, büyütme’’, krş. **kaluñ iri eyle-**.

İssi mizācıla: acı: bu dad kaşır ve cilā urur ve kaçır ve azrak iri eyler. (TM 110¹⁸)

iriñ eyle- < T. *iriñ* ‘‘irine sebebiyet vermek’’.

...derisi göyüne söne ura iriñ eylemeye. (TM 102²⁴)

īşār eyle- < A. *īşār* ‘‘cömertlikle vermek’’.

Bir gün gönjülden cānumı dil-dāra īşār eyleyem / Evvel urandan el çekem pes ‘azm-i didār eyleyem (NesDiv./G 286-1)

īsbāt eyle- < A. *īsbāt* ‘‘şahit ve delil göstererek doğrusunu meydana çıkarmak, kanıtlamak; var etmek’’.

Şüf‘aya müsteħık olmaz tā milkini tanuķ ile īsbāt eylemeyince. (NHT 53b-17); *Kalb ile sen eger diri olasan / Haķ adın eyleye saña īsbāt* (NesDiv./G 31-15); *Ta vücūdam vahdetin keşretde īsbāt eyleyen / Mūsiyem enestü nāran nūr ile Tūr olmuşam* (NesDiv./G 252-3)

ishāl eyle- < A. *ishāl* ‘‘hafifletmek, fazlasını atmak’’.

...şabrıla, türbüdile qarıcaķ balğamı ishāl eyler. (EM 20a-10); *Ve kuru üzüm ishāl eyler ve susalığı saklar.* (EM 29a-10); *...ikisinde daħı ‘ilāc oldur ki evvel kan alduralar, andan ishāl eyleyeler, helīleler maţbūħıyıla.* (EM 55a-9); *şör şuyı: şol şu*

teni aruḳ eyler ve ebrī eyler ve ḳanı azdurur ishāl eyler. (TM 81¹⁸); Ol ishāl eyleyici ve ḳaşandurıcı otlardur. (TM 54b-2)

iskāt eyle- < A. *iskāt* “susturmak”.

Kendü tınmaz ḫayrı durur söyleyen / Şorucıyı anda iskāt eyleyen (İslMesn. 1310)

issi eyle- < T. *issi* “ısıtmak, sıcak hâle getirmek”.

Bilgil kim yörimeḳ ḫareket eylemek isilik ḳoparur teni issi eyler. (TM 38a-10); ḳızdurıcı: bir otdur kim endāmı issi eyler. (TM 112¹⁴)

issilik eyle- < T. *issilik* “sıcaklığa sebep olmak”.

Eger tende şafrā belürse ḡarīb issilik eyler. (TM 39a-5)

istibrā eyle- < A. *istibrā* ‘ “nikāhla alınan bir dulun gebe olmadığına kanaat getirmek için bir hayız görünceye kadar ona yaklaşmaktan çekinmek”.

Eger vāḳı ‘ olsa ḳaravaşdan zinā-olur vācib mevlāsına istibrā eylemek. (NHT 51b-16); Eger dilese ḳaravaşı şatmaḳ vaṭy eyleyici-ol ḡişiye vācib olur istibrā eylemek anı. (NHT 147b-13); ...vācibdür ana istibrā eylede, andan şata. (NHT 147b-15)

istifā eyle- < A. *istifā* ‘ “tamamıyla almak, ödetmek”.

Yokdur istifā eylemek da ‘vī ile kim mūda ‘uḡdur-kesmek oḡrınıḡ elini sakla buni. (NHT 46a-11)

istifrāḡ eyle- < A. *istifrāḡ* “kusmak”.

Pes bunlara cimā ‘ fāyide eder. İstifrāḡ eylemek vācibdür. (EM 61a-15); ...ve yay günlerinde istifrāḡ ve ishāl ṭajılacaḳ eyleyeler. (TM 42a-15); ...kim ol şayruluk ḫıltı tamām pişe ol ḫıltı pişmekden şonra istifrāḡ ede. (TM 44b-7)

istincā eyle- < A. *istincā* ‘ “pislikten temizlenmek”.

Ya ‘nī istincā eylemek üç ṭaş ile, her ḫālda sünnetdür Şāf‘ī ḳatında. (NHT 65a-15)

istinşāḳ eyle- < A. *istinşāḳ* “abdest alırken veya temizlik için burna kuvvetlice su çekmek”.

...mażmaza eyleye, ḳalan yarsıyla burnına istinşāḳ eyleye. (NHT 65b-2)

istişnā eyle- < A. *istişnā* ‘ “ayırarak, ayrı tutmak”.

Eger zıkr eyleseñ bir yılı istisnâ eyleyüp-bir gün, bu tamâmdur olursañ sen mülî.
(NHT 41b-9)

iş eyle- < T. iş “iş edinmek”.

Yâ Nûh dilünile adumuzu iş, gönlüñile sevgümüzü iş eyle. (BTefs. 21b); *Otuz iki dürlüden iş eyledüm / Kabe kavseyini iki kaş eyledüm* (NesTy. XXIII); *Her birine bir işi iş eylemiş / Anuñ-ilen gönlini hoş eylemiş* (İslMesn. 450); *Alıp iltip bir dürlü iş eyleyelüm / Yâ öldürelüm yâ yırakğa satalum êmdi* (KY.a. B5v1)

iş‘âr eyle- < A. iş‘âr “bildirmek, haber vermek”.

Bedeneden murâd devedür, sıgır degül-sünnet oldı iş‘âr eylemek hedyleri haberde.
(NHT 90a-8)

işâret eyle- < A. işâret “göstermek, işaret etmek; dikkat çekmek, hatırlatmak; iz, alamet bırakmak”.

İşâret eyler aya ay yarıtur / O kâfirler anı görüp tarılır (KEMŞ 131); *Dağı geldi şeyhden ol Ebû Yûsuf kavlıdur – bayık işâret eylediği kâbîn olur âşkârâ.* (NHT 4b-7); *Gemici ol dem beşâret eyledi / Uşda geldik dèyu işâret eyledi* (KUC 738); *Andan melik kûrda işâret eyledi ki sen ne dèrsin?* (MrzTerc. 46a-3); *Çehresi gerçi nûr ile keşf-i hicâb-ı vech êder / Veche işâret eyleyen şol kamerün hilâlidir* (NesDiv./G 109-3); *Beytde dem lâzım olmağa işâret eyler, ammâ Şâf‘î katında şadağa lâzım olur.* (NHT 90b-13)

işitmez eyle- < T. işitmez “duyma işlevini kaybettirmek”.

Bilgil kim cimâ‘ isrâfila eylemek beñzi şarardur ve kulağı işitmez eyler ve göz [nûrın za‘îf eyler.] (EM 63a-1)

‘işret eyle- < A. ‘işret “içkili eğlence oluşturmak”.

Sözini şındurmadı ol n‘eylesün / Kaldı birkaç gün ki ‘işret eylesün (VG 850); *Kamuñuz dèrilün şu meydânda / Gerek ‘işret eyleye şâh anda* (SN 4895)

‘işret zevk eyle- < A. ‘işret, A. zevk “içkili eğlence yapmak”.

Bular ‘işret ü zevk eylediler / ‘Aceb dürlü diller ki söylediler (SN 3444)

iṭā‘at eyle- < A. iṭā‘at “boyun eğmek, dinlemek”.

‘Aḳîl-iseñ iṭā‘at eyle aña / Naşîhatdür bu sözler saña baña (İslMesn. 3451)

‘itāb eyle- < A. *‘itāb* “azarlamak”.

Girüp geldi elinde bir hoş kitāb / Anı göricek eyledüm çok ‘itāb (SN 2196); *Manşūr kimi çihdi eger menden ene’l-Ḥaḫ / Ėy ḥ’āce ‘itāb eyleme kim dārumı buldum* (NesDiv./G 272-12)

i‘tibār eyle- < A. *i‘tibār* “değer vermek; saygı göstermek”.

Ol ataya i‘tibār eyledi neseb gibi, biz anaya i‘tibār eyledük rıḳ[k]ıyyet hür[r]ıyyet gibi. (NHT 91b-2); *Muştafā mīkā’ile söylemeye / Sözüne hīc i‘tibār eylemeye* (İslMesn. 1508); *İşbu sözler ḫaḫ-durur dērem saḫa / Dut sözümü i‘tibār eyle baḫa* (İslMesn. 2718)

i‘tikād eyle- < A. *i‘tikād* “gönülden tasdik ederek inanmak”.

İ‘tikād eyle aḫa étme gümān / Tā bulasın dü-cihānda sen emān (İslMesn. 146)

i‘tikāf eyle- < A. *i‘tikāf* “bir yere kapanıp ibadetle vakit geçirmek”.

Ya’nī bir şahş nezr eylese kim ramazānda i‘tikāf eylemege, orucı tutsa, i‘tikāf eylemese... (NHT 30b-11); *Bizüm ḫavlumuzda ayruḫ ayda i‘tikāf eyleye [orucıyıla].* (NHT 30b-12)

itlik eyle- < T. *itlik* “köpeklik yapmak, kötü muamelede bulunmak”.

Süheyl’e öküş itlik eyledi ol / Ṭalaşur bigi ḫatı söyledi ol (SN 4757)

ittifāḫ eyle- < A. *ittifāḫ* “uyuşmak, aynı fikirde birleşmek; sözleşmek”.

Şara girüp eylediler ittifāḫ / Ki küllī bezenmiş idi hep şoḫāḫ (SN 3595); *Ḳırḫ bāzırgān eylemişdük ittifāḫ / Şehrimüzden çıkuban ḫılduḫ yaraḫ* (KUC 17); *Ebū Ḥanīfe daḫı Muḫammed ittifāḫ eylediler [kim...]* (NHT 20b-9)

‘ivaż eyle- < A. *‘ivaż* “bedel tutmak, karşılık olarak almak”.

Güni ola kim eyleyevüz ‘ivaż / Bire on ona olur u yüz ‘ivaż (SN 4770)

iżāfet eyle- < A. *iżāfet* “eklemek”.

[Dārçīnī, ḫūlincān] daḫı buḫa beḫzer nesnelere iżāfet eylemek gerek. (EM 64b-3)

i‘zāz eyle- < A. *i‘zāz* “saygı göstermek, ikramda bulunmak”.

Meclis-i şāḫa ne dem-sāz eyledi / Yūsufa şāḫ döndi i‘zāz eyledi (KY.b. 1077)

i‘zāz ikrām eyle- < A. *i‘zāz*, A. *ikrām* “saygı göstermek, ikramda bulunmak”.

Baylara i'zāz u ikrām eyledi / Yoħsula iħsān u in'ām eyledi (TMAO 36); Kōndurup i'zāz (u) ikrām eyledi / Ħil'at ü ni'metler in'ām eyledi (KY.b. 363)

izhār eyle- < A. *izhār* “meydana çıkarmak, göstermek”.

'Ademden 'ālemi var eyleyen sen / Nihānī genci izhār eyleyen sen (Hurş. 61); Gendünün yohluğun izhār eyledi / Ol senādan 'acze ikrār eyledi (Mirac. 470); Bu az devrānda gör bu çerħ-i ğaddār / Ne dürlü fitneler eyledi izhār (CH 4100)

'izzet eyle- < A. *'izzet* “saygı göstermek; değer vermek, kıymet atfetmek”.

Okıdılar, karı girdi içerü / 'İzzet eyledi Vefā, turdı örü (MV 237); Mü'minün kalbi içinde çünkü Beytullāhdur / Niçün 'izzet eylemezsin anda çün Allāh'dur (NesŞr.G.a. 8-1); 'İzzet eyle ömrüne ey zü'l-hayāt / Bu hayāt içündür ancağ bu memāt (NesDiv./Ty 17); Ki gelüp menziline otura mäh / Çü oturdı aña 'izzet eyledi şāh (CH 2535)

ķabız eyle- < bk. *ķabz eyle-*.

kābin eyle- < F. *kābin* “nikāhlamak”.

Dēdi kim yā Tangrınun peygāmbēri / Kābin eyle birbirine bunları (VG 1720)

ķabül eyle- < A. *ķabül* “almak; alıp kullanmak; içeri almak; razı olmak, onaylamak”, krş. *īcāb ķabül eyle-*.

Ümmetin elden ķomaya, kendi ğuşasın yemeye, / Hergiz ķabül eylemeye ħür-i cinānı Muştafā. (ŞH.ç. I-7); Cihāndan çekmişemdür kendüzüm ben / Saņa geldüm ķabül eyle beni sen (Hurş. 6501); Ben nice bir şutayın cānsuz teni / Lutf ēdüp benden ķabül eyle cānı (VG 1575); ...Bu sürdügüm 'avratı ğerü ķabül eyledüm demeyince. (KG 81a-6); [Niçeme kim ol oğlanı ķelebisi] ķabül eylemese 'iyāl anuñ olur. (KG 92b-11); 'Avratları namāzın ķabül eylemeye [erenleri ħoşnūz olmayınca.] (KG 169b-3); Ol velī şulbünden indi bir oğul / Ana raħmi eyledi anı ķabül (HMH 34); Gel bizüm dīnimizi eyle ķabül / Mine şatun ķaravaş ben saņa ķul (HMH 276); Kķabül eyle bununuñ daħı sözünü / Çü dergāhına dutubdur yüzünü (İslMesn. 3515); Benüm ħācetümi ķabül eylesün / Beni řāh kendüye ķul eylesün (SN 4727)

ķabz eyle- / **ķabız eyle-** < A. *ķabz* “ruhu teslim alınmak; tutmak; kabızlığa sebep olmak”.

Tā ki birkaç gün geçe kim ol Ğanī / Luḡ ēdūp ḡabz eyleye benden cānı (VG 1491); Eger ‘avrat mehrini ḡabz eylemiş olsa, duḡūl eylemedin ḡul’ eylese... (NHT 6a-3); Bir şahş iki ḡul şatun alsa, ḡabz eyledükden şonra birisi ölse... (NHT 13a-3); ...nesneler kim baḡır ve ma‘de yaḡusunda ḡatarlar aḡa şol yıylu ḡabiz eyleyici otlardan ḡatmak... (TM 44a-9); Bala ḡatup yeyicek ḡatı ḡabz eyler. (EM 7b-1)

ḡa‘de eyle- < A. *ḡa‘de* “(namazda) oturmak”.

Revā degül imāma cum ‘a ḡılmak-ḡaçan gidsele imām ile ḡa‘de eylemedinden öḡdin. (NHT 27a-5)

kāh eyle- < F. *kāh* “saman çöpü gibi değersiz ve küçük görmek”.

Her seḡergeh derd-ile āh eylerem / Kūh-ı ḡāf’ı ol zamān kāh eylerem / Her nefes kim zıkr-i Allāh eylerem / Ḥalk[ı] Ḥaḡ’dan ya ‘ni āḡāh eylerem (NesTy. XXIV)

kāhil eyle- < A. *kāhil* “güçsüzleştirmek”.

Ṭa‘ām ārzūsın eksür ve kāhil eyler. (TM 110²³)

ḡahr eyle- < A. *ḡahr* “mahvetmek, helak etmek; çok kederlendirmek”.

Bir üyezle Nemrūdı ḡahr eyledi, / Aḡa dünyā ni ‘metin zehr eyledi. (SVManz. II-38); Yaḡıları şımaḡdur saḡa pīşe / ‘Adū ḡahr eyleyü geldünḡ hemīşe (Hurş. 4871); Neçe ḡahr eyleyesen ‘āşıḡuḡa raḡm eyle / Ki senünḡ raḡmetünḡe ‘āşıḡ-ı ḡayrān şusadı (NesDiv./G 402-6); Bilürsin ki Nemrūd’ı ḡahr eyledi / Aḡa tatlu dirliḡi zehr eyledi (SN 80); Senünḡ devletünḡ bizi ḡahr eyledi / Şeker yer iken bize zehr eyledi (SN 5129); Ol ot tene eşer ḡılurısa ve teni ḡahr eylerise... (TM 49b-14); Çün zekātın vermeyib gör neyledi / Māl-ile ḡaḡ çalab ḡahr eyledi (İslMesn. 1120)

ḡā‘im eyle- < A. *ḡā‘im* “birinin yerini tutmak, yerine geçmek”.

[Eger müsülmān] olurısa, ḡerü nikāḡları ḡā‘im, eger ibā eylerise, fi‘l-hāl tefrīḡ eyleyeler. (NHT 97b-1)

ḡaluḡ iri eyle- < T. *ḡaluḡ*, T. *iri* “kalınlaştırmak ve büyötmek”.

sovuḡ mizācıla: kekre: bu dad dili ḡaluḡ ve iri eyler ve yavuz ve ḡatı eyler. (TM 110¹³)

kām eyle- < F. *kām* “zevk ve lezzetini tattırmak”.

La‘lüḡi devlet maḡa kām eylemez / Niçün ey serv-i gül-endām eylemez (NesDiv., 819, 97. dipnot)

ķāmet eyle- < A. *ķāmet* “boy göstermek”.

Ķāmetiñ ħapdı ħıyāmet eyledi / Ķaddiñi gör kim ne ķāmet eyledi (NesDiv./Ty 305)

ķan eyle- < T. *ķan* “kan dökmek; kan yapmak, kanlandırmak; kanlı bir hāle getirmek, kan içinde bırakmak”.

Sen bu ħalk içinde bir remz-ile biñ ķan eyleme (KKMU 77a-4); *...Ol kim gevdeye siñesi ve ķan olası nesnedür tiz ķan eyler ve aşşılı issiligi kuvvetli [eyler].* (TM 39a-4); *Bir şahş ħaşd ile ķan eylese, ol ķan için iki ħula şulħ eyleseler...* (NHT 18a-19); *İşħ ile şevķuñ adı cānuma ķan eyledi / Gör neçe tābindan uş şems ü ķamer yanaram* (NesDiv./G 277-2); *Menden ırağ olduħuñ baħrumı ķan eyledi / Oldı gözümnden revān ħün-ı ciger yanaram* (NesDiv./G 277-3); *Fürķatüñ derdi nigārā baħrumı ķan eyledi / Rüzġār oldı muħālif vaşlı hicrān eyledi* (NesDiv./G 452-1); *Bu zühaldür ol şuyı ķan eyleyen / Anı bir ay bēsleyiben toylayan* (İslMesn. 502)

ķandil eyle- < Y. *ķandili*³⁴⁶ krş. A. *ķandil*³⁴⁷ “kandil meydana getirmek”.

Daħı gör kim ħaħ çalab bil neyledi / Ķudretinden anda ķandil eyledi (İslMesn. 349)

ķār eyle- < F. *ķār* “işe yaramak; etki etmek”.

Veger pend ü bend eylemez-ise ķār / Yaramaz aġaçdur dibinden ħopar (KKMU 54b-8); *Bu beñzer sözi āşikār eyledi / İşidicegez aña ķār eyledi* (SN 4787); *Fürķatüñ derdi maña ķār eyledi / Cānumı yandurdu eġār eyledi* (NesDiv./Ty 304); *Çün öġüt anuñ derdine aşşı ħılmadı, bārı güç daġı ķār eyleye.* (MrzTerc. 49b-14); *Ķaçan ma ‘de issiligi aña ķār eylese...* (TM 50a-9); *İçine sözleriñ ķār eylemişdür / Cevābın çār u nā-çār eylemişdür* (Hurş. 2659); *Ki zirā göynimemişdür henüz iş / Yemiş kim ħām ola ķār eylemez diş* (Hurş. 2800)

ķār zār eyle- < F. *ķār*, F. *zār* “savaşmak”.

Bī-tekellüf ħamle ħıldı ol nigār / Hāşim ‘e eylediler ķār u zār (GKM 289)

ķara eyle- < T. *ķara* “karartmak”.

[Anuñiçün-kim issilik yaş] nesneleri ķara eyler ve ħuru nesneleri aġ eyler. (TM 51b-11)

ķaralu eyle- < T. *ķaralu* “karartmak, kara iz bırakmak”.

³⁴⁶ Tietze, *age*, c. 4, 99.

³⁴⁷ Devellioġlu, *age*, 487.

Yüregümi qaralu eyledi ğamzeñ ériş / Yarasına baĥ bu ğün ğoyma anuñ yārına
(NesDiv., 640, 5. dipnot)

ħarār eyle- < A. *ħarār* “durmak, kalmak”.

Dèdi Ħurşid ol ħızlara anda / Ħarār eyleñ yerüñüz varsa ħanda (Hurş. 1606); *Daĥı bunda ħarār eyley degülven / Ħarār eyley olursam er degülven* (Hurş. 1858); *Yèdürevüz biz saña dürlü şimār / Ğitme iraq bunda sen eyle ħarār* (Fakr. 229 / 58); *Ğeçe oldı ħün ħarār eylediler / Alī için āh (u) zār eylediler* (KUC 509, GBUS 704); *Emîn oldı Müslimān cinniler / Ħarār eyledi diyārında sünniler* (KUC 1050)

ħarīn eyle- < A. *ħarīn* “yakınlaştırmak, yakın etmek”.

Mekr èdüp adlar seni telbīs ile / Tā ki ħarīn eyleye iblīs-ile (KKMU 44a-2)

ħaşd eyle- < A. *ħaşd* “yok etmeye kalkmak; niyet etmek, niyetlenmek”.

Buni işidüp Şāma ol ħaşd eyledi / Mışr bènüm oldı dèyü söyledi (TMAO 281); *‘Ali turup anda destur diledi / Ol başı ğötürmege ħaşd eyledi* (KD. 15); *Fesāda ħaşd eylemediyse, ol yaru kābīni ğerü almaya*. (NHT 100a-7); *Ğü Şa‘lūk ħaşd eyledi kim anı / Helāk eyleye ala atı vü tonı* (SN 2384); *Ey rüzğār niçe ħaşd eyledüñ cānuma / Her dem şuçum yoğiken şusar idüñ ħanuma* (SN 1821); *Her ki bir maṭlūbı bulmağa ħaşd eyleye...* (MrzTerc. 30b-7); *Pāzişāhlığa ħaşd eyledi*. (MrzTerc. 36b-4); *Bizüm yurdumuza yavuz ħaşd eyledüñ*. (MrzTerc. 50a-12); *Ğünkü bu sözi Zelīhā söyledi / Ğerü Yūsuf Zelīhā’ya ħaşd eyledi* (YZ 527)

ħasem eyle- < A. *ħasem* “yemin etmek”.

Naĥnu ħasemnā da Ħaħ her ne ki ħasem eyledi / Zerrece ol ħısmete naħş u mezid olmadı (NesDiv./G 417-9)

ħaşr eyle- < A. *ħaşr* “kısaltmak, kısa kesmek”.

Şalavāt vèr Resūlu’llāha Aĥmed / Uzatma ħaşr eyle sen divānı (KEMŞ 37); *Ya’nī muĥrim ħalāl olmaħ için ħalk eylese, yā ħaşr eylese, bıyığından, saħalından...* (NHT 90a-15)

ħat eyle- < T. *ħat* “vücudunu eğdirmek”.

Melik ħün ğördi māh-ı ħırğehīyi / İki ħat eyledi serv-i sehīyi (CH 2686)

ħaṭ’ eyle- < A. *ħaṭ’* “kesmek, bitirmek, sona erdirmek”.

Ṭa'āmdan şonra balgāmı kaç' eylemegiçün... (EM 54b-5); Nikāh-ı mu'teddesinüñ daķı furķatı-duhūlsuz kaç' eyleyicidir 'iddeti. (NHT 36b-4); Nesīmīnūñ murādı çün sen olduñ / Nazār kaç' eyledi kevan ü mekāndan (NesDiv./G 336-12)

kaçı eyle- < T. kaçı “sertleştirmek”, krş. **yavuz kaçı eyle-**.

dağlayıcı: bir otdur kim deriyi göyündürür ve kurudur ve kaçı eyler. (TM 112²⁴); Duz ıssıdur, kurudur, eti kaçı eyler ve balgāmı gevdeden arıdur. (EM 16b-6)

kaçırak çoğırak eyle- < T. kaçırak, T. çoğırak “çokça ve sıkı bir şekilde yapmak”.

[Ṭa'āmdan] öñ hareket kaçırak ve çoğırak eylemek gerek. (TM 38b-10)

kaçıl eyle- < A. kaçıl “öldürmek”.

[Bizüm] kavlumuzda tevbe vèreler, habs, kaçıl eylemeler. (NHT 77a-1); Dīn içinde key kaçı 'adl eyledi / Zāni diyi oğlını kaçıl eyledi (İslMesn. 245); Hayberiler tek zeberdestī yine kaçıl eyleyen / Öldüren hem 'Anterīsüz ya Muḥammed ya 'Alī (NesDiv./G 430-9)

kaçvī eyle- < A. kaçvī “güçlendirmek”.

...şovukdur, kurudur, ma'deyi, cigeri kaçvī eyler, susalıķı kandurur. (EM 12a-10); Boğazdan kan gelmesin keser ve za'if içegüleri kaçvī eyler. (EM 17b-13)

kaçvī eyle- < A. kaçvī “konuşmak, söylemek; söz vermek”, krş. **'ahd kaçvī eyle-**.

Yūsuf eydür ben size kaçvī eyledüm / Kuluñuzdur tā ki size söyledüm (KY.b. 1480); Hālin göre ve anuñla kaçvī eyleye. (MrzTerc. 37b-7); Ayruğa varma dedüñ hoş söyledüñ / Sen benümsin ben senüñ kaçvī eyledüñ (YZ 497)

kaçay eyle- < A. kaçay “kusmak”.

Ḳarār étmedi ma'desinde ol mey / Anı meclisde nā-gāh eyledi kaçay (CH 3590)

kaçayd eyle- < A. kaçayd “kayda geçirmek; tespit etmek; bağlamak”.

Bizüm 'ulemā kavlında 'āriyeye alanadır, müsülmāna kaçayd [eyledi]. (NHT 29a-13); [Bizüm] 'ulemā kavlında 'akd revādur, fāsıd olmaz, üç gün dedi eger dört güne kaçayd eyleseler... (NHT 50b-10); Şonra bu şartı götürseler ittifāķdur cevāza münķalib olmaz, ecel-i mechūlda bey'i kaçayd [eyledi]. (NHT 50b-17); Vaşıyyeti kaçayd eyledi. (NHT 57b-14); [Eger dārü'l-İslāmda olsa diyeti beytü'l-māldan lāzım olur, kaçayd eyledi. (NHT 62b-6)

każā eyle- < A. *każā* ‘vaktinde yapılamayan bazı ibadetleri usul ve kaidesine göre sonradan yerine getirmek’.

Öyleyi aña dururken, andan öyleyi każā eylese, kindüyi każā eylemese... (NHT 25b-2); *Ol nezrini każā eylemeye Züfer kavlında.* (NHT 26b-12); *Eger ‘umreyi eylemese, gelesi yıl bir hac, bir ‘umre każā eyleye.* (NHT 93a-1)

każf eyle- < A. *każf* ‘namuslu bir kadına zina suçunu isnat etmek’.

Her kim dese każf eyleyene bayık doğru dedi-had urıla, nite-kim sögmeklige söylese. (NHT 45b-20)

kebāb eyle- < A. *kebāb* ‘kebab yapmak, yakmak’.

[İş erenleri cigerlerin] kılıçları ödında kebāb eyleyüb yedüklerin ne bildüñ? (MrzTerc. 48a-10)

keffāret eyle- / kefarete eyle- < A. *keffāret* ‘bir günahın veya kötü bir hareketin affının karşılığı olması için bir şey yapmak’.

Ammā şavm ile hınsdan öñdin keffāret eylemek revā degül, icmā ‘dur. (NHT 105b-19); *Harabın şehriñ etmişdi ‘imāret / Ki ya ‘nī rencine eyler kefarete* (Hurş. 4785)

kelām eyle- < A. *kelām* ‘konuşmak’.

Var benüm ol dostuma vèrgil selām / Sāniye eyle anuñ-ilen kelām (İslMesn. 2063)

keleci eyle- / geleci eyle- < Mo. *keleci* ‘konuşmak’.

Ol gün durub melik haqqına anuñ gibi geleci eylemeseydüñ. (MrzTerc. 58b-14); *Başladı bir dem keleci eyledi / Her bir iklīmden bulara söyledi* (MV 239)

kem eyle- < F. *kem* ‘azaltmak, eksiltmek; kötü hāle getirmek’.

Zīrā ki cimā ‘ hevesi göñülden kem eyler. (EM 61b-14); *Hased rencini é cebbār-ı ‘ālem / Selāmet kullarūndan eylegil kem* (Hurş. 5965); *Qomagıl tā ‘ati vü vaqtehā hem / Mey ü ney hazır ét ‘ömr eyleme kem* (CH 1504)

kemend eyle- < F. *kemend* ‘bir şeyi kement gibi yapıp kullanmak’.

Hemān laħza çözdü bölük saçların / Kemend eyleyüp atdı birin birin (SN 1748)

kenkāc eyle- < F. *kangāj, kingāj* ‘danışmak, müzakere yapmak’.

Be-haqq-ı dōst budur Kadr ü hem budur Mi ‘rāc / Ki yār yār ile halvetde eyleye kenkāc (Hurş. 3357)

kerāhet eyle- < A. *kerāhet* “tiksinmek”.

Kerāhet eyleme ‘āşıqdan epsem ol zāhid / Ki kim ki Hāq iledür Hāqdan eylemez ikrāh (NesDiv/G 355-8)

kerem eyle- < A. *kerem* “bağışta bulunmak”, krş. *luṭf kerem eyle-*.

Süheyl oldı şād okıdı āferīn / Dēdi kim kerem eyle varḡıl yarın (SN 4773); *Vuşlata çīne-çīn olup rāzı şikār eden bize / Gel kerem eyle zahir ét söyle ki bu haber nedür* (NesDiv./G 124-12); *Keremden yā kerīm eyle keremler / Ērişdür dürlü derde dürlü emler* (Hurş. 7903)

kesād eyle- < A. *kesād* “yokluğa düşürmek, yok etmek”.

Ġulū ‘am olıcaḡ kopar çoḡ fesād / Ki nāmūs narhına eyler kesād (SN 4784); *Zerḡ işi riyā uşda kesād eyledi fazlı / ‘İlm ehline bir revnaḡ-ı bāzār bulunmaz* (NesDiv./G 178-10)

kesb eyle- < A. *kesb* “kazanmak, edinmek”.

...dünyānuḡ eyü adın ve āhıretüḡ sevābın kesb eyleye. (KKMU 56a-10); *Bir nesne daḡı izāfet étmek gerek ki ḡarāret kesb eyleye.* (EM 64b-7); *Kesb eylemeyen āhıreti anı delü bil / Ger ‘ākıl iseḡ dünyē-i ḡaddāra yapuşma* (NesDiv./G 387-8); *[ol baḡı devleti] bunda kesb eyleḡ.* (MrzTerc. 8a-11)

keşf eyle- / keşef eyle- < A. *keşf* “gizli bir şeyi öğrenmek; Allah tarafından ilham olunmak; meydana çıkarmak”.

Anları Anik Melik şalmış idi / Ġāzīler ḡālin keşf eyle dēmiş idi (KUC 332); *Zulmetile ṭolmuşıdı bu cihān / Zulmeti keşf eyleyen bürhānı sen* (İslMesn. 1106); *Keşf eyledi Nesīmī dehānuḡ rumüzünü / Miftāḡ-ı ḡaybe gör ki ne dendāneyem yine* (NesDiv./G 370-11); *Hāq bu sırrı Aḡmede keşef eyledi / Şol sebebden Aḡmede ümmī dēdi* (NesDiv./Ty 310); *Sitāre ḡükmi daḡı eyledür hem / Bu gece Hāq baḡa keşf eyledür hem* (Hurş. 5339)

kılāde eyle- < A. *kılāde* “boğazını kesmek?”.

Ya ‘nī bir şaḡş hedyine kılāde eylese, sürse gendüzi Ka ‘be ‘din yaḡa yönense... (NHT 89a-5); *Hedyini kılāde eyledükden şonra iḡrām giye-bizüm ḡatumuzda, şonḡ ola ol öḡdinki.* (NHT 94b-5)

kılınç eyle- < T. *kılınç* “çok tevazu göstermek”.

Yada bilişe eylemeyen kılinç / Olur bilişe yad yada gülinç (SN 181); Şu deñlü kılinç eyledi Nev-bahār / Ki utandı şeh tıtdı göñli qarār (SN 2189); Ferāgatde atlanduran indüren / Kılinç eyleyen lık yüz döndüren (SN 2840)

kırān eyle- < A. *kırān* “aynı ihramla umre ve hac ibadetini yapmak”.

Ol gişi kaçan geçse, anı andan kırān eylese-lāzım olur aña, anda iki dem gey bilgil!
(NHT 32b-4)

kırbān eyle- < A. *kırbān* “cinsî münasebette bulunmak”.

Ya ‘nī bir şahş ‘avratına receb ayında eyitse, va ‘llāhi saña kırbān eylemeyem dese...
(NHT 6a-16); *Eger eyitse kırbān eylemeyem cümle dördine-ılāsı anuñ üçden sonradur işit.* (NHT 41b-19)

kışa eyle- < T. *kışa* “kısa tutmak, kısaltmak”.

Ol uzadı ipidür tül-i emel / Kışa eyle sen anı eyle ‘amel (İslMesn. 945)

kışāş eyle- < A. *kışāş* “suçlunun yaptığı cinayetin benzeri cezaya çarptırılması”.

Rāzi olsalar meclis müteferriķ olmadın ol deyne kışāş [eylemegi...] (NHT 53a-5); Ol bir qardaşı ‘afvını bilmedin ol qātili kışāş eylese... (NHT 62b-15)

kısm eyle- < A. *kısm* “bölmek, pay etmek”.

Cümle ‘ālem halkınuñ rızkını sen kısm eyledüñ / Kimisi qahr u cefā yer ü kimi yer yağ u bal (APş.a. IX-21)

kısmet eyle- < A. *kısmet* “bölmek, pay etmek”.

[ve dahı andan qalanın mırās] hōrelerine kısmet eylemek gerek. (KG 153b-29); [ya ‘nī bir kulaç ‘ilvīden bir kulaç sıflīden, Muḥammed qavlunda ikisini] daķı kıymet ile kısmet eyleyeler. (NHT 15b-6)

kışşa eyle- < A. *kışşa* “hikāye etmek, anlatmak”.

Qanı ol mescidde kışşa eyledi / Anda dünyā sözlerin hem söyledi (İslMesn. 1676)

qıtāl eyle- < A. *qıtāl* “vuruşmak, öldürmek”.

Niçe kez eyledi anda ol qıtāl / Niçe küfr ehlini étđi pāyimāl (TMAO 115); Nefsini dīv ile eyle qıtāl / ‘Aklı uyan ifritlerüñ elinden al (KUC 1107); Himmet atına süvār ol gey sa ‘ādet cevşenin / Sür aradan kibr ü kīni eyle nefşünle qıtāl (NesDiv./G 238-5)

kıyām eyle- < A. *kıyām* “ayağa kalkmak; namazda iftitah tekbiriyle rüku arasında ayakta durmak”.

İmām cemā‘at ile mescidde iki rek‘at namāz kıla, degme rek‘atda iki kıyām eyleye. (NHT 80b-9); *Gelicek yakın vèrdi aña selām / Süheyl eyledi aña qarşu kıyām* (SN 4208)

kıyāmet eyle- < A. *kıyāmet* “bela ve sıkıntılara sebep olmak”.

Ķāmetüñ kapdı kıyāmet eyledi / Ķaddüñi gör kim ne kāmē eyledi (NesDiv./Ty 305); *Yüzüñi niķāb içinde yaşur iy kamer şüretlü / Ki ruķuñ kıyāmet eyler bu āķır zemān içinde* (NesDiv./G 358-4)

kıyās eyle- < A. *kıyās* “karşılaştırarak hüküm vermek; karşılaştırmak”.

Ķiyās eyle vü terk ét ķil ü ķālī / Ki şimdi nice düşvār oldı ħālī (Hurş. 2158); *Yūsufa kalmadı bu ħüsn bākī / Ķiyās eyle (saña) yārum kıala mı* (ŞH.b. I-4); *Üçincisi anuñ ħayzını kıyās eyleyeler gendü kıavmı ‘avratlar ħayzına.* (NHT 69a-5); *Dāvūd eydür sen bu sözi söyleme / Degmelere (sen) anı kıyās eyleme* (HMH 173); *Ķiyās eyleyem ben ki ol māh-ı Ķīn / Bugün kışi vèribiyiser için* (SN 1676); *Ķiyās eyle kim ħālī anuñ nola / Bu ‘işķ işi dèmek geñezdür dile* (SN 1809)

kızıl eyle- < T. *kızıl* “kızılaştırmak”.

...süst eyler ve beñzi şaru eyler ammā mu ‘tedil olurısa beñzi kızıl eyler. (TM 33a-11)

kīn eyle- < F. *kīn* “düşmanlık yapmak”.

Ķazandugın ayruķ böğün eyleyen / Yanılan u cānına kīn eyleyen (SN 4116)

kiçi eyle- < T. *kiçi* “küçültmek”.

endām böyükligine: kıaçan endām böyük olsa kiçi eylemek dèseler anı sara kıoyalar ħiç depretmeyeler kiçi ola. (TM 89²²)

kitāb eyle- < A. *kitāb* “kitap yazmak, kitaplaştırmak”.

Ki Tangrı çü şavdı bizüm guşşamız / Kitāb eylemege yarar kışşamız (SN 2037); *Bu olan ħikāyetleri yaz u düz / Kitāb eyle kim oķına yaz u güz* (SN 5342)

ķoca eyle- < T. *ķoca* “yaşlı” “yaşlandırmak”.

Yohsullıķ yigitleri ķoca eyler, sağları şayru. (MrzTerc. 43a-3)

ķoldaş eyle- < T. *ķoldaş* “arkadaşı yapmak”.

Kerîmsin rahmetüñi yoldaş eyle / Girince cennetüñi koldaş eyle (KEMŞ 179)

konşu eyle- < T. *konşu* “birbiriyle komşu yapmak”.

...ve başa dağı bir burın vèrdi kim qarınca depelerin ve ikimüzi dağı konşu eyledi.
(MrzTerc. 29a-4)

konukluk eyle- < T. *konukluk* “konuk etmek, ağırlamak”.

Pādişāh üç gün konukluk eyledi / Seyyidi aşhāb-ıla hem toyladı (VG 1690); *Bunlara ol hōş konukluk eyledi / ‘Azmünüz kıncaru dèyü söyledi* (GBUS 230); *Cumhūr ol dem hizmet ètdi ‘Alī’ye / Konukluklar eyledi ol velīye* (KUC 822)

koıu eyle- / koıu eyle- < T. *koıu* “koyulaştırmak, yoğunlaştırmak”.

[Sovuk] havā teni koıu eyler ve kuvvet vèür. (TM 33a-2)

koıu yapışgan eyle- < T. *koıu*, T. *yapışgan* “yoğunlaştırmak ve yapışkan bir hāle getirmek”.

Andan ol şuya nesne qorlar suı koıu ve yapışgan eyler. (TM 112⁵)

kuı eyle- < T. *kuı* “hizmetçi veya köle yapmak”.

Anı ma ‘nī ehline kuı eylegil / Du ‘āsın ‘Aşıkun maqbül eylegil (Hik. 58); *Ba ‘zı sulţān ba ‘zısın kuı eylemiş / Ol semā ‘dan kim anı ol eylemiş* (İslMesn. 449); *Süheyl eydür işbunu çün söyledün / Beni kendü şāhuña kuı eyledün* (SN 1702); *Götür niķābı vü halkı kuı eyle hüsnüñe kim / Melāhat ehline sensen emīr ü sensen şāh* (NesDiv./G 355-4)

kuıavuz eyle- < Sogd. *kuıavuz* “rehber ve yol gösterici kabul etmek”.

Yol bulanları kuıavuz eylegil / Ol denizde işüñi uz eylegil (KY.b. 16)

kuılık eyle- / kuıuluk eyle- < T. *kuılık* “hizmetçilik yapmak”.

Kimi mukīm hücrede bekler maķām / Kuıuluk eyler gelürise hāş ü ‘ām (Fakr. 235 / 145); *Yarar kuıuluk eylemek, er hür olsa-mehre yürir şüf‘a ‘aķār mehr olsa.* (NHT 98b-14); *Bu kıadar yıl başa kuıuluk eyleseñ āzād ol dèse.* (KG 92b-6); *Gerekdür ki biz kuıuluk eyleyevüz / Ayak tutavuz şehi toılayavuz* (SN 833)

kuırbān eyle- < A. *kuırbān* “kurban kesmek; bir gaye uğrunda bir şeyi feda etmek; birini ya da bir şeyi kurban etmek, öldürmek”.

'İyd-ı vaşla érmege çün cânı kırbân eyledüñ / Şāh Hüseyn'e tā ezelden Kerbelā meydānısın (NesŞr.G.a. 16-8); *'Işk-ıla dahı fidā kılam canı / Saña kırbân eyleyem cân u teni* (KzDest. 218); *Dēdi şehā aña kırbân eylegil / Habs içinde aña zindān eylegil* (KY.b. 668); *Çıkdı gemiden 'Alī kırbân eyledi / Döldüline bindi seyrān eyledi* (KUC 1062); *Ol şehirde resm eyleyimiş ki her yıl bir bellü günde bir ğarīb kışı kırbân eylerlermiş.* (MrzTerc. 13b-5); *Velīkin bir kıoyun anuñ keffāreti kırbân eyleye.* (KG 66a-11); *Nesīmī cânını 'ışkuñ yolında eyledi kırbân / Anuñ adın bu ma'nīden kıan ile yazaram sensüz* (NesDiv./G 197-7)

kıurş eyle- < A. *kıurş* “yuvarlak hap yapmak”.

Ef'ī ilanuñ etini pişürmekden şonra ve kıurş eylemekden şonra aña kıatdı tamām eyledi. (TM 57a-1)

kıuru eyle- < T. *kıuru* “kurutmak”, krş. **sovuķ kıuru eyle-**.

[Kıuru havānuñ hāşşiyyeti] tenüñ derisin kıuru eyler ve arı eyler. (TM 33a-13);

kıuru za'if eyle- < T. *kıuru*, A. *za'if* “zayıflatmak”.

Kıaçan oyanuķlıķ dahı hadden geçicek dimāğı kıuru ve za'if eyler. (TM 39b-4)

kūşiş eyle- < F. *kūşiş* “çalışmak, çabalamak”.

Çekdi ğamuñ Nesīmīyi şüret ile ma'ānīye / Cān ile kūşiş eyledi buldı çü 'ışk ile şafā (NesDiv./G 8-9)

kıu'ūd eyle- < A. *kıu'ūd* “namazda oturmak”.

İmām birkaç rek'at kılmış olsa, lāhik kıa'de yerinde kıu'ūd eyleye. (NHT 24b-11)

kıuvvet eyle- < A. *kıuvvet* “kuvvetlendirmek, güç vermek”.

Yağmuru dürr taşı yāķüt eyleyen / Yerden ağaç kıola kıuvvet eyleyen (VG 3); *Ve keşur bögrege kıuvvet eyler ve bēli [berkidür].* (EM 32b-13)

kıuvvetlü eyle- < A. *kıuvvet*, T. +lü “güçlendirmek”.

...ol kim gevdeye siñesi ve kıan olası nesnedür tiz kıan eyler ve aşşılı issiligi kıuvvetlü (eyler). (TM 39a-4)

künd eyle- < F. *künd* “köreltmek”.

...Dimāğı ağır eyler içeriķi ve taşraki anlamağı künd eyler. (TM 39a-2)

küstāh eyle- < F. *güstāh* “arsızlaştırmak”.

Tapunda beni küstāh eyleyen sen / Ki yol buldum kapuñdan içerü ben (Hurş. 3561)

lāf eyle- < F. *lāf* “konuşmak”.

Sen saña lāf eyleyüp çün da vā-yı hām eyleme / Lā-cerem hālī degül meydānda her dem şāh var (NesŞr.G.a. 4-4)

lāġ eyle-< F. *lāġ* “şaka yapmak, oyun yapmak”.

Didi hey ne söylersin eyleme lāġ / Ki dīvāruñ ardında olur kulaġ (SN 1754)

laġv eyle-< A. *laġv* “kaldırmak, hükümsüz bırakmak”.

Uş böyle laġv eyledi şeyh hamr kim mehr ola – yā murdār mehr ola, hilāfinca zāhir ola. (NHT 4b-5)

lā-şey eyle- < A. *lā-şey* “yok etmek, yok hükmüne getirmek”.

Kim ol yigidi kim dün sāġar-ı mey / Alıban gendüden eyledi lā-şey (CH 2402)

laţif eyle- < A. *laţif* “yumuşak ve hoş etmek”.

şafırā mizāclu: bu mizāclu kişi saġlık şaklamak içinde muhtāc olur şol ta āma issi kılıcı ve laţif eyleyici ola. (TM 79¹⁷); Pes hareket ve seyrān kim bu vechile ola mizācı laţif eyler ve oñarur. (TM 38b-9); Yaş kılıcı: bir otdur tenüñ yaşlıġın arturur laţif eyler. (TM 113²⁹)

lāzım eyle-< A. *lāzım* “gerektirmek”.

Yülimek üç kılı lāzım eyleyicidür-koynı degüldür nikāh ehli muħrim gişi. (NHT 90b-20)

lecāc eyle-< A. *lecāc* “çekişmek”.

İnen uyma cehle vü çün ola cid / Lecāc eyleme düşmen ile be-cid (SN 5457)

livāta eyle-< A. *livāta* “oġlancılık yapmak”.

Taņrı Te ālā kullarına livāta eylemeden yıġdı. (KGü. 48a-11)

luţf eyle- < A. *luţf* “iyilik yapmak, lütuf göstermek”.

Ki dedi ē Hudā luţf eylesen sen / Ki ölsem bundan ayruķ çıkmasam ben (Hurş. 2322); Ahi Evran bize çok luţf eyledi / Buçuķ arşun yer bize baġısladı (KAE 138); Resül eydür toġana luţf eyle baņa / Bu hamām sen āzād eyle baņa (GüvDest. 58b-13); Yarındası nakķāşı çah katına / Kıġırdı vü luţf eyledi çoġ yine (SN 4846); Ümüdüm ol

ki lutf eyleye Allah / Ki bulmaya haṭā bu deftere rāh (CH 412); *Şol Muḥammed Mehdī kimi 'adl êdiip lutf eylegil / Hiç gümānsuz mesken ola cennetü'l-Me'vā saṅa* (NesDiv./G 5-15); *Êy serv-i revān başuma lutf eyle ḳadem baş / Gör kim neçe 'aynumdan iki çeşme revāndur* (NesDiv./G 59-3)

luṭf 'ināyet eyle- < A. *luṭf*, A. *ināyet* “iyilik yapmak”.

Ġamda yanan bu 'āşıḳa luṭf u 'ināyet eylegil / Êy büt egerçi yüregün mermer ü seng-ḫāredür (NesDiv./G 132-2)

luṭf kerem eyle- < A. *luṭf*, A. *kerem* “iyilik yapmak”.

Şehā luṭf u kerem eyle Nesīmī'ye zekātuṅdan / Garīb ü 'āşıḳ u şeydā esir ü zār u tenhādur (NesŞr.G.a. 6-7)

luṭf ululuk eyle- < A. *luṭf*, T. *uluk* “lütüfta bulunup büyüklük yapmak”.

Gerek luṭf u hem ululuk eyleyü / Gelesiz bu şeh-zādei boylayu (SN 825)

ma' delet eyle- < A. *ma' dilet* “adaletli olmak”.

Kendü vücūd-ı şehrinün her kişi pādişāhidur / Zülm ile şehriñi ḫarāb eyleme eyle ma' delet (NesDiv./G 30-5)

maḫbūb eyle- < A. *maḫbūb* “birini kendine sevgili yapmak”.

Êy nice dürlü yalanlar söyledi / Tā ki babamuzı maḫbūb eyledi (KY.b. 106)

maḫmūd eyle- < A. *maḫmūd* “övlümeye değer yapmak”.

İşindendür bu 'ālem cümle ḫoşnūd / Ki yā Rab sonıñ öñin eyle maḫmūd (Hurş. 463)

maḫrem eyle- < A. *maḫrem* “evlendirmek, eşi yapmak”.

Bir eri eylegil Hurşid'e maḫrem / Ki ola bir biri-le peyveste hem-dem (CH 3372); *Kimsenün sırrını kimse şaḫlamaz / Kimseyi sen maḫrem-i rāz eyleme* (NesDiv./Ty 276)

maḫrūm eyle- < A. *maḫrūm* “bir şeyden yoksun bırakmak”.

İlāhī sen maḫrūm eyleme yazanı okıyanı. (FTefs. 7b); *İsrā'ilden beni maḫrūm eyledüniz / Ḳavşurḡuḳı kavşursa genes emdi* (KY.a. B18r6)

maḫv eyle- < A. *maḫv* “yok etmek”.

‘Işık şikâr eder anuñ ‘aqlını / Maḥv eyler ‘ışık ‘aqlın naqlını (VG 1354); Nuşretüñ Rûm evinde dikdi ‘alem / Küfri maḥv eyleye Habeşde guzât (NesDiv./G 31-27); ‘Işık-ı cemâlün meni kendüde maḥv eyledi / Oldı temâm uş bu gün ‘ışık ile bāzārumuz (NesDiv./G 190-3); Hırş u ḥased şıfātın maḥv eyle ayrıl andan / Niçün ki şol şıfatdan nācīdür ayrılan cān (NesDiv./G 326-10)

maḥzen eyle- < A. *maḥzen* “bir yeri mahzen, saklanacak yer hâline getirmek”.

‘Işıkun ğamına eylemişsem göñlümi maḥzen / Bir muncılayın meḥzen-i esrār kimünñ var (NesDiv./G 107-4)

maḥzūz eyle- < A. *maḥzūz* “hoşlandırmak, memnun etmek”.

Pes kelām-ıl’anı maḥzūz eyledi / Tūrda anuñ-ıla söz söyledi (Mirac. 174)

maḥām eyle- < A. *maḥām* “kalmak; yer yapmak”.

Her kime kim bir nefes ‘ışık selām eyledi / Göñli ulaşdı Haḫa cānda maḥām eyledi (EflŞr. III-1); Hūrile cennetde maḥām eyledi / ‘Omr-i ebed buldı vü gördi likā (NesDiv./G 2-7); Maḥām eyledi aña şāh Kayşer / Kōdi yanında anuñ-çün kürsi-y-i zer (CH 3525)

maḥbūl eyle- < A. *maḥbūl* “kabul etmek”.

Anı ma’nī ehline ḫul eylegil / Du’āsın ‘Āşıkunñ maḥbūl eylegil (Hik. 58)

ma’lūm eyle- < A. *ma’lūm* “bildirmek”.

Birbirinñüze bu sözi söyleñüz / Harf-ıla Gülşāha ma’lūm eyleñüz (VG 1604); Ne kim ol mel’ūn dedise söyledi / Avratına külli ma’lūm eyledi (KzDest. 47); ‘Alī’nünñ düşine girdi söyledi / Oğlanuñ ḫālını ma’lūm eyledi (HMH 397)

ma’mūr eyle- < A. *ma’mūr* “bayındır bir hâle getirmek”.

Kim ki ma’mūr eyledi vīrāne ḫalbin Haḫḫ-içün / Āferīn taḫsīn anuñ sırında şeydullāh var (NesŞr.G.a. 4-7); Cihān(i) ‘adl-ıla ma’mūr eyle / Ḫamu yavuzlığı andan dūr eyle (CH 34)

māt eyle- < F. *māt* “yenmek, üstün gelmek”.

Ki bāğunñ ḫamu servün eylemiş māt / Hâceletden çinār olmuş iki kat (Hurş. 2960); Lebünñ la’l-i Bedaḫşān eyledi māt / Habeş mülkinde ḫālünñ aşdı menşūr (NesDiv./G 71-12); Çaluban eyitdi ḫūb āvāz ile / Māt eyledi Zühre’yi āvāz ile (SN 1221)

mażmaża eyle- < A. *mażmaża* “gargara yapmak”.

Oruç fāsıd olmaz şu ile kim düşse-boğaza, eger mażmaża eylese, yutmağ için olmasa. (NHT 84b-14); *[issi şuyıla ağzın] yuya ve mażmaża eyleye, sākin ola.* (EM 46b-8)

ma‘zül eyle- < A. *ma‘zül* “azletmek”.

Andan şoñra kabül eylese, ol bātül olur-degüldür şart anda kādı ma‘zül eylemek. (NHT 64b-14); *Mülk menüm diyen kanı kodı gider bu kişveri / Gör neçe ma‘zül eylemiş şāhib melik Sikenderi* (NesDiv./G 441-4)

mecma‘ eyle- < A. *mecma‘* “bir yerde toplamak, bir araya getirmek”.

Mecma‘ eyleyüb ‘ākıl ve dānā ve iş görmiş kişileri hāzır kıldı. (MrzTerc. 44b-7); *Ķarğa eyitdi: mecma‘ eylemek gerek.* (MrzTerc. 61a-12)

mecnün eyle- < A. *mecnün* “delirtmek”.

İşbu sevdā beni mecnün eyledi / Gözlerüm yaşını ceyhün eyledi (MV 763); *Anuñ cādū göziyçün ki ètdi efsün / Melāyik ‘aklını ki eyleye mecnün* (CH 1116)

mecrūh eyle- < A. *mecrūh* “yaralamak”.

Ëy gül-i handānum āhır perdeden çih gönçe tek / Kim meni şevķunđa mecrūh eyledi hār uşta gör (NesDiv./G 100-4); *Fürķatün hārı meni gör kim ne mecrūh eyledi / Ëy gözi nergis habīb-i gül- ‘izārum handasan* (NesDiv./G 312-3)

meded eyle- < A. *meded* “yardım etmek”.

Bekleyemedim yolu dēr bā-şafā / Meded eyle ümmete yā Muştafā (AK 263); *Yā İlāhī sen meded eyle bize / Ki kılalum kāfire harb-i cezā* (KUC 577)

medh eyle- < A. *medh* “övmek”.

Zihī büstān ki medh eyler melekler / Zihī reyhān ki ğaşy iltür felekler (Hurş. 3449); *Çünki bunlar Yūsufi medh eyledi / Vaşf-ı hāli kamu ğerçek söyledi* (KY.b. 1272); *Nāmede medh eyledün aħvālünji / Oğlunñ derdinde vaşf-ı hālünji* (KY.b. 1588);

mehr eyle- < A. *mehr* “nikāhta mihr vermek”.

... ‘avrata talāk vère, ol ‘avratuñ kim biñ mehr eyledi, mehr-i mişli iki biñ olsa... (NHT 35b-2)

mekr eyle- / mekir eyle- < A. *mekr* “hile yapmak; maksattan vazgeçmek”.

Bular mekr eyledi mekr eyledi Haḫ / Ki düp düz ler-nigün geldi mu'allak (Hurş. 7704); Beni terk et dīniñi terk eyleme / Şakla dīniñ dīniñe mekir eyleme (KzDest. 74)

mekr āl eyle- < A. mekr, A. āl “hile yapmak”.

Şunuñ bigi eyleyeven mekr ü āl / Ki aldayam u sen kamu mālī al (SN 2703)

melāl eyle- < A. melāl “hüzünlendirmek, sıkıntı vermek”.

Eger beş günde bu devrān saña dest vërse ey 'āqıl / Şādīlīg gösterür her dem döner yüz biñ melāl eyler (NesŞr.G.b. 7-2); Yiğınca bunca esbābı yürü sen bir kemāl iste / Ecel yeli eser bir gün aña çok çok melāl eyler (NesŞr.G.b. 7-3); Şādīsinden kaygusu çün ḳahrı luḫından ziyād / Bir zemān şādī ḳılursa bir zemān eyler melāl (NesDiv./G 238-2)

melāmet eyle- < A. melāmet “azarlamak, ayıplamak”.

Ki Sırtakı melāmet eylemişler / Yüzün burnın hacāmet eylemişler (Hurş. 5046); Hāşılıñ mescid bucağında gör āḫır kim nedür / Ey melāmet eyleyen mey-ḫānenün ḳallāşını (NesDiv./G 442-7)

melül eyle- / melīl eyle- < A. melül “hüzünlendirmek, kederlendirmek”.

Anuñ-içün ol melül eyler seni / Tā meger kim ḳurtara ḫayusını (VG 575); Töḫmet iki olıcağaz ey ḫalīl / Lācerem kim kişiyi eyler melīl (Fakr. 141)

men' eyle- < A. men' “yasaklamak; engellemek; esirgemek; durdurmak”.

Varḳaya 'avrat sözi ma'lüm olur / Māl için men' eyleyüp meyşüm olur (VG 370); Ol men' eyler red eylemekden. (NHT 12b-1); ḫayz olsa şol vaḫtın kim şıḫmasa-farz vüçübını men' eylemez, bu aşl geçdi. (NHT 26a-16); ...ve nevbet güninde ılıcaḳ şuyıla sirkengübīn içe ve gendüyi ol gün ḫidādan men' eyleye. (EM 56b-8); Ol nesnelerden yıḫlına kim bir ma'deye anları dèrmekden ḫekīmler men' eylemişdür. (TM 35a-15); Ḳalkdı bir beg anı men' eyledi / Baña ḳorḳma dèyübene söyledi (KUC 61); Hübıların 'ışḳından ey zāhid meni men' eyleme / Çün maña 'ışḳ eyledi ḳismet güninde Haḫ naşīb (NesDiv./G 17-8)

menzil eyle- < A. menzil “bir yeri konak yeri hāline getirmek”.

Çū ḳudretle yapıldı ol ḫāne-i gil / Anı üç ḫākime eyledi menzil (CH 64)

merḫamet eyle- < A. merḫamet “acımak, şefkat göstermek”.

Ëy hüsni ısı 'aşıkça bir merhamet eyle / Şun lutf ile bî-çāreye bir cām-ı mürevvāk
(NesDiv./G 217-7)

meşh eyle- < A. *meşh* “el sürmek, silmek”.

Ya 'nī bir şahş edügi üzerine nīme müze geysel, ol nīme müze üzerine meşh eylese...
(NHT 22b-1); *...meşh eyledügi şu ile kulağına dağı meşh eyleye, kulağı başa teba'*
eyleye. (NHT 66a-11); *Bizüm kavlumuzda iki dirsegini dağı meşh eyleye.* (NHT 70a-18)

mesken eyle- < A. *mesken* “kalmak; kalacak yer hâline getirmek”.

Ger saçun çininde gönlüm eyledi mesken nola / Ehl-i 'irfānuş maqāmi ravza-i
Rıdvān olur (NesDiv./G 95-9); *Zülfünde mesken eyledi cānı Nesīmīnūş / Cānuş*
hemīşe meskeni ol āşiyānedür (NesDiv./G 130-11); *Eyledüm gönlümü mesken ol*
cemālūş 'ışkına / Ka 'benūş genci budur şol gence vīrān buldum uş (NesDiv./G 205-4); *Benüm kokuğa nāfe gibi Çin'den / Kesilüp eyledüş uş Rūm'ı mesken* (CH 2547); *Dēr-iseş Çīn ilinde eyle mesken / Olam ol arada her dem eyā ben* (CH 4549)

mest eyle- < F. *mest* “sarhoş eylemek”.

'İşkıla mest eyleyen 'aşıkları / Ėrgüren maşşūdına şādıkları (VG 4); *Çün meni bezm-*
i ezelden eyledi ol yār mest / Ol cihetden görünür bu çeşmüme deyyār mest
(NesDiv./G 22-1); *Lām la 'lūş cür 'asından 'ālemi mest eyledi / Kāfi gördüm Hızr-*
'İsā'dan içen buldı hayāt (NesDiv./G 27-4)

meşkür eyle- < A. *meşkür* “beğenmek, övmek”.

Hudāyā sa 'yümi sen eyle meşkür / Cemī'-i 'aybdan kıl sözümü dūr (CH 27); *Benüm*
bu sa 'yümi meşkür eyle / Haṭā-y-ıla halelden dūr eyle (CH 41)

mevcüd eyle- < A. *mevcüd* “var etmek, bulundurmak”.

Bu cümle 'ālemi bizüm vücūdumuzda mevcüd eyledi. (SR 421b V)

mevkūf eyle- < A. *mevkūf* “alıkoymak, tutmak”.

Muhammed kavlında iki oğul naşibin mevkūf eyleyeler, ol māluş yarısı olur. (NHT 21b-6)

meyl eyle- < A. *meyl* “yönelmek; gönül bağlamak, sevmek”, krş. *hayf meyl eyle-*.

İkinci mādde kancaru meyl eyledi bilmek meselā... (TM 44b-2); *Dutarsaş sende*
korsaş kanı kanda / Çü tūšsin bacid meyl eyle kanda (Hurş. 7117); *Gül-zār u serve*

gönlüm meyl eylemez meger kim / Kıddiñ ayru aña serv-i revān gerekmez (NesDiv./G 175-2); *Anuñ haqqı kim eylemez hayfa meyl / Bilimezvenin noldı kız u Süheyl* (SN 2675); *Eger ol kadar biledüm ki Süheyl / Benüm kızuma eylemiş idi meyl* (SN 2800); *Eyitdi şanasın degül bu Süheyl / Ki ben işkına eyledüm idi meyl* (SN 4825); *Buyurdi sağında oturdı Süheyl / Hem eyledi Kıyās'a ikrāma meyl* (SN 4901)

meyl maḥabbet eyle- < A. *meyl*, A. *maḥabbet* “gönül bağlamak, sevmek”.

Dünye vü mülk ü māline meyl ü maḥabbet eyleme / Çün gidiceksen ey melik āḥiretiñ serāyına (NesDiv./G 369-3)

mezād eyle- < A. *mezād* “arttırma ile satış yapmak”.

Ṭudağından şekker olurdi kesād / Yañağından alma eylerdi mezād (KY.b. 309); *İlden ile uş esīr oldum haḳır / Gāh şatarlar gāh mezād eyler bular* (KY.b. 470)

mihir-bānlık eyle- < F. *mihir-bān*, T. +*lık* “merhamet göstermek”.

Yalançıdur sözine inanmağıl / Esirgeben mihir-bānlık eylemegil (KY.a. B17r11)

mihrübān eyle- < F. *mihir-bān* “merhametli olmasını sağlamak”.

Pāzişāhumuz bize mihrübān ve bizi anuñ emrine mutī' ve fermān eyledi. (MrzTerc. 29a-6)

mikāt eyle- < A. *mikāt* “bir iş için vakit veya yer belirlemek”.

Ṭūr oldur şehā ki Mūsā-vār / Kıalb Ṭūrında eylediñ mikāt (NesDiv./G 31-30)

minnet eyle- < A. *minnet* “karşılık beklemek, istemek”.

Ne kadar ki vardı minnet eylemedi Fātiḥa Süresi gelicek minnet eyledi. (FTefs. 6a)

miskīn eyle- < A. *miskīn* “zavallı ve aciz bir hāle getirmek”.

Ne miskīn eylediñ ben kuluñ è şāh / Ki terk étdiñ gidersin tahtuñı şāh (Hurş. 6960); *Ciger-hünem perişān-hāl (u) ser-gerdān u sevdāyī / Ne miskīn eylemişdür gör beni ol zülf-i müşgīnüm* (CH 722)

misvāk eyle- < A. *misvāk* “misvak ile dişleri temizlemek”.

Misvāk eylemek günüñ şoñında-kerāhetdür oruç gişiye dilegi ile. (NHT 86a-8); *Ya 'nī ramazānda zevālden şoñra misvāk eylemek oruç gişiye kerāhetdür.* (NHT 86a-9)

mu'anber eyle- < A. *mu'anber* “güzel kokulu yapmak”.

Müverred eylemiş yanğını gül / Mu'anber eylemiş zülfini sünbül (CH 2072)

mu'aṭṭar eyle- < A. *mu'aṭṭar* “güzel kokulu yapmak”.

Mu'aṭṭar eyledi zülfün şemîmi âfâkı / Velâ 'acîb mine'l-'itrân yefûhu şemîm
(NesDiv./G 276-7)

mubâḥ eyle- < A. *mubâḥ* “dinen mübah ve geçerli olmasını sağlamak”.

Gönliyile niyyet eyleye, ḥadesi götürmege yâ namâzı mubâḥ eylemege. (NHT 65b-16)

muḥâlefet eyle- < A. *muḥâlefet* “aykırı davranmak”.

[Ol şartına] muḥâlefet eylese, ya'nî şartını yerine getürmese. (NHT 35b-3)

muḥâşarat eyle- < A. *muḥâşarat* “kuşatmak”.

Ya'nî gâziler dâra'l-ḥarbdâ kâfirlerün ḡal'asını muḥâşarat eyleseler... (NHT 25b-11)

muḥayyer eyle- < A. *muḥayyer* “seçmek”.

Muḥayyer eyle 'uşşâkı tamâmet / Ki éder sūzuḡ Şifāhanında ikāmet (CH 1740); *İşid imdi kudret-i ḡaḡ neyledi / Muştafāyı ḡaḡ muḥayyer eyledi* (İslMesn. 166)

muḥibb eyle- < A. *muḥibb* “dostu ve sevgilisi olmak”.

Süheyl'ün görür ḡulkını yüzünü / Muḥibb eyler ol aḡa kendüzünü (SN 1052)

muḡkem eyle- < A. *muḡkem* “sağlamlaştırmak”.

İndi şart kavli muḡkem eyledi / Mâli genci gâzilere bahş eyledi (HMH 449); *And iḡüb birbirine itdiler / Ḳavli muḡkem eyledi oldem bular* (HMH 310)

muḡtaşar eyle- < A. *muḡtaşar* “kısaltmak, kısa tutmak”.

Sözün āb-ı ḡayvāndur aḡzuḡ rehîḡ / Bu vaşfi 'azîm eylerem muḡtaşar (NesDiv./G 151-8); *Geldüm kim muḡtaşar eyleyüb dāniş ehlin dirşürüb [esrār-ı 'ulūmdan senünile bahş édem.]* (MrzTerc. 24a-2)

muḡābil eyle- < A. *muḡābil* “karşı çıkmak, karşı gelmek”.

[Ḡarāz ḡarılmamaḡ ister-iseḡ ḡaziyyelere /] Muḡābil eyle vü gör ovatdan ḡabar alma (KKMU 11a-5)

muḡarreb eyle- < A. *muḡarreb* “yakını yapmak, yakınında tutmak”.

Anı hōş dutup eyledi muḳarreb / Neye kim lāyık-ısa étđi müretteb (CH 2988); İşid imdi ḫaḳ çalab gör neyledi / Dört ferişteyi muḳarreb eyledi (İslMesn. 1333)

mūm eyle- < F. mūm “mum gibi yapmak; yumuşatmak, fikrini deęiřtirmek”.

Varayın aña ma’lūm eyleyeyin / Eger ol tař ise mūm eyleyeyin (Hurř. 2390)

mūnis eyle- < A. *mūnis* “kendine yakın ve sevimli bulmak”.

Mūnis eyle kendüzüñe burada / Tā ki saña yardım éde orada (İslMesn. 1056)

murabba’ eyle- < A. *murabba’* “dört köşeli yapmak”.

Gūrlarda çekmekdür, daḳı murabba’ eylemekdür-görklüdür telḳīn daḳı işiddürmek. (NHT 79b-13)

murād eyle- < A. *murād* “istemek”.

Meselā bir kişi bostan ekmek murād eylese evvel dīvārın yapar ve yerin yumuşadur. (Makl. 25b)

muraşşa’ eyle- < A. *muraşşa’* “kıymetli taşlarla bezemek, süslemek”.

Gülün tācı nite kim tāc-ı pervīz / Muraşşa’ eylemiş dürr-i dil-āvīz (CH 491)

musahḫar eyle- < A. *musahḫar* “ele geçirmek”.

Rūm ilini çün musahḫar eyledi / Beglerin kendüye çāker eyledi (TMAO 235); Diyār-ı řām’i eyledi müseḫḫer / Mülük oldılar aña cümle çāker (CH 4200)

muşavver eyle- < A. *muşavver* “düşünmek; tasvir etmek, resmetmek”.

Geceki māzīyi şimdiki ḫāli / Muşavver eyledi ḫiss-i ḫayāli (Hurş. 3634); Aña naḳř eyle olmışdı müsahḫar / Ki şu yüzinde od eyler muşavver (Hurş. 6472); Naḳř-ı nięārını yüzün mende muşavver eyledi / Men bu nięār u naḳř ile naḳř u nięār içindeyem (NesDiv./G 269-5)

mutī’ fermān eyle- < A. *mutī’*, F. *fermān* “birine itaatkar ve tabi hāle getirmek”.

Pāziřāhumuz bize mihrübān ve bizi anuñ emrine mutī’ ve fermān eyledi. (MrzTerc. 29a-6)

muḫlaḳ eyle- < A. *muḫlaḳ* “kayıtsız şartsız söylemek”.

Eger deşe mālum daḳı milküm řadaḳa olsun-mütenāvildür külline muḫlaḳ eylediği için. (NHT 48a-13)

muvāfaqat eyle- < A. *muvāfaqat* “razı olmak, uymak”.

‘Abd zikrinde kim hüir çıkdı Ebū Hanīfe kavlına muvāfaqat [eyledi]. (NHT 4b-1)

muvāhaze eyle- < A. *mu’āhaze* “hesaba çekmek”.

Bu andda ümīd tutaruz Tañrı ‘ya kim muvāhaze eylemeye. (NHT 105b-13)

muvaqqat eyle- < A. *muvaqqat* “belli bir vakitle sınırlamak, belli bir vakte hasretmek”.

Bir bellü vakte değin, meselā on yıla, yā beş yıla muvaqqat eylese... (NHT 46b-12)

mübārek eyle- < A. *mübārek* “bereketli ve hayırlı olmasını sağlamak”.

Büdürce ki anda derc itdüm cevāhir / Mübārek eylegil şaha ē kādīr (CH 44)

mübāşeret eyle- < A. *mübāşeret* “bir işe başlamak, girişmek”.

Mürteddün vārisi mübāşeret eylese kulını-kitābete, depelenmek geçürür kitābet ‘akdını. (NHT 43a-8); *Ya ‘nī bir şahş iki taraıdan nikāh ‘akdını mübāşeret eyleyimez, gerek vekālet ile...* (NHT 97a-8)

mübeddel eyle- < A. *mübeddel* “değişmek, değiştirmek”.

Cānumı vuşlat-ı lebüñ hecre mübeddel eyledi / Gör ne mey ü piyāleden renc ü humār içindeyem (NesDiv./G 269-2)

mübtelā eyle- < A. *mübtelā* “bir şeye düşkün bir hāle getirmek”.

Hāk Te ‘ālā anları dört nesneye mübtelā eyler. (HE 2b); *...ve āhire dek innī eħbabtu ħubbu ‘l-ħayr bulmağa mübtelā [eylediler].* (KKMU 26a-6)

mücāma ‘āt eyle- < A. *mücāma ‘āt* “cinsel ilişkiye girmek”.

Mücāma ‘āt eylemekde ifrāt etmeye ki ... (EM 59a-9)

müdām eyle- < A. *müdām* “devamlı olmasını sağlamak”.

Ol cihāna gitmege ceħd ü cihād etmege / Cānları esretmege ‘ışkı müdām eyledi (EflŞr. III-4)

müdārā eyle- / müdāre eyle- < A. *müdārā* “yüze gülmek, dostluk etmek”.

Sırr-ı ezel oldı āşkārā / ‘Ārif neçe eylesün müdārā (NesDiv./Mesn. 1-2); *Başladı yūsuf müdāre eyledi / Hem bu ħalk derdine dermān eyledi* (KY.b. 1122)

müdde‘ eyle- < A. *müdde‘ā* “iddiada bulunmak”.

Müdde 'i ta 'n eyleyüp başuma kağar 'ışkuñı / Şınuğa vâcib degüldür munca atmaq taşlar (NesDiv./G 91-2)

müdebber eyle- < A. *müdebber* “birini efendisinin ölümüyle azat olan köle yapmak”.

Bir şahş kılını müdebber eylese, andan şonra mükāteb eylese... (NHT 8a-3)

müheyyā eyle- < A. *müheyyā* “hazır etmek”.

'Aql u dil aldı gözünj efsün-ıla cānı diler / Uş benem yoluña anı hōş müheyyā eylemiş (CH 2452)

mükāteb eyle- /mükātebe eyle- < A. *mükāteb / mükātebe* “birini efendisi ile kitabet akdini imzalamış olan köle yapmak”.

Bir şahş kılını müdebber eylese, andan şonra mükāteb eylese... (NHT 8a-3); Ya 'nī bir şahş qaravaşını mükātebe eylese... (NHT 36a-10)

mül eyle- < F. *mül* “şarap içmek”.

Çün ètdi sâzını devr eyledi mül / Èrişdi serv-қadlere temāyül (CH 472)

münācāt eyle- < A. *münācāt* “yalvarmak”.

Ben münācāt eylerem her dem-be-dem der-küy-ı dost / Çün vücūduñ Tūr olanda bil ki Mūsāsı nedür (NesŞr.G.b. 9-4); Cebrā 'ıl ol dem münācāt eyledi / Ya 'kūbuñ sözine hācāt eyledi (KY.b. 214); Mūsā menem kim Hakk ile dā'im münācāt eylerem / Göñlüm tecellī nūrıdur anuñ içün Tūr olmışam (NesDiv./G 249-3)

münevver eyle- < A. *münevver* “aydınlattmak”.

Çü yakdı çin seher gündüz çerāğı / Münevver eyledi büstān ü bāğı (Hurş. 1687); Münevver eyle vişālünjle èy kamer gözümü / Ki fūrkatünj anı acıtdı tütüyāsından (NesDiv./G 339-8)

mürekkeb eyle- < A. *mürekkeb* “birleştirmek, bir araya getirmek”.

[Çün müfredātıda bu üç nesne bulunmasa pes üç] tabī'atı dērşürüp mürekkeb eylemek gerek. (EM 64a-15)

müretteb eyle- < A. *müretteb* “tertip etmek, dizmek”.

Ġazellerle müretteb eyle anı / Ki işidenünj sevine cism ü cānı (CH 401)

müsellem eyle- < A. *müsellem* “teslim etmek, vermek”.

Cān ile kim ki gönlini 'ışkuña kılmadı vaṭan / Dīve müselleṃ eyledi memleket-i Sikenderi (NesDiv./G 420-5)

müsemṃā eyle- < A. *müsemṃā* “(kadın) iki tarafın rızasıyla mihr tayin etmek”.

Ya 'nī bir 'avratı nikāhlansa, mehr adamasa 'aḳd[d]an şoṃra müsemṃā eyleseler... (NHT98b-7)

müsilṃān eyle- < A. *müsilṃān* “İslam dinini kabul etmesini sağlamak”.

'Alī ol kıızı müsilṃān eyledi / Adını Zelīhā dēyüben söyledi (KUC 686)

müstaḡraḳ eyle- < A. *müstaḡraḳ* “borçlanmak”.

Eger borcu olsa, müstaḡraḳ eylese kıymetini, [kefālet revā degül.] (NHT 58b-18)

müstaḡkem eyle- < A. *müstaḡkem* “kesinleştirmek”.

Ne vaḳtın kim ṭalāḳ vērmezisem- sen üç ṭalāḳ olḡıl, dēse, müstaḡkem eylese. (NHT 39a-7)

müşāhede eyle- < A. *müşāhede* “bir şeyi gözle görmek”.

Kūfe'de ben müşāhede eyledüm kim bir ḳarından dört [oḡlan geldüğünü.] (NHT 21b-4); [Ḥaḳīḳat nazarıyla dūnyānüñ] ḥāşılsuzluḡını müşāhade eyleye. (KKMU 73a-9)

müşḡn eyle- < F. *müşḡn* “misk kokulu yapmak”.

Seher yēli eylemiş müşḡn cihānı (CH 68/21)

müşkil eyle- < A. *müşkil* “güçleştirmek, zorlaştırmak”.

Sen uşlu vü 'āḳilsin ü andan ehl / İşi müşkil eyleme çün ola sehl (SN 2662)

mütāba'at eyle- < A. *mütāba'at* “tabi olmak, arkasından gitmek, uymak”.

Dördinci, şāḥib-vecde mütāba'at eyleyen kişilere semā' mübāḡdur. (SR 426b V)

mütevellid eyle- < A. *mütevellid* “meydana getirmek”.

Cimā 'ardınca tēzcek içmeyeler ki ḥunāḳ mütevellid eyler. (EM 20b-14)

müvekkel eyle- < A. *müvekkel* “birini vekil tayin etmek”.

Meger bir ḳal'a dutmuş idi Efser / Müvekkel eyledi kim şaḳlaya der (CH 2748)

müverred eyle- < A. *müverred* “kızartmak, kırmızılaştırmak”.

Müverred eylemiş yaṃaḡını gül / Mu'anber eylemiş zülfini sünbül (CH 2072)

müyesser eyle- < A. *müyesser* “kolaylıkla elde etmesini sağlamak, nasip etmek”.

Hakun 'ināyet ü lutfını gör ki ben kılına / Müyesser eyledi aylak ne rüşvet ü ne harāc (Hurş. 3338); *Bir adı-da selsebīl dērler ana / Hak müyesser eyleye saña baña* (İslMesn. 2044)

müzeyyen eyle-< A. *müzeyyen* “süslemek”.

Bezetdi düzdi tahtı vü sarayı / Müzeyyen eyledi her bir arayı (Hurş. 4323)

nafağa eyle- < A. *nafağa* “geçinmek, yiyecek parası yapmak”.

'Avrata eyideler borç eyleye nafağa eylen, ol borcu ere havāle eyle. (NHT 99b-18)

naqd eyle- < A. *naqd* “para vermek, harcamak”.

Ya 'nī bir şahş bir 'aynı şatsa, bellü semene; ol semeni naqd eylemedin bir şahşı vekīl [eylese] ... (NHT 12b-12); *Yarsı ol mehrün ere red olına-bizüm katumuzda red olınan hakkıdur ol gişiniün kim naqd eyledi.* (NHT 60a-2)

naql eyle- < A. *naql* “tercüme etmek, anlatmak; gitmek, taşınmak”.

Hak adıyla bu nazmı eyledüm naql / Durışdum erte gece şarf edüp 'aql (Hurş. 369); *[Pes melik dañı dārü'l-gurūrdan] dārü's-sürūra naql eyledi.* (MrzTerc. 16b-11); *[Korkaram, eger bu yerden] naql eyleyevüz, gurbet hevāsı bize muvāfık gelmeye.* (MrzTerc. 62b-2)

naqş eyle- < A. *naqş* “resmetmek; ipekle, sırma ile işlemek; hile yapmak”.

Emdi bu hikmetleri kim 'āleme naqş eyledi ve Ādemīye baqş eyledi. (SR 421b V); *Bu resme kimsene söz söylemedi / 'İbāret levhine naqş eylemedi* (CH 478); *Naqş u nigārı gör felekün kim ne naqş ile / Naqş eyledi vü aldı elimden nigārımı* (NesDiv./G 446-5); *Dilerdi ki naqş-ı nigār eyleye / Yöresin gül ü lāle-zār eyleye* (SN 606)

naqş hayāl eyle- < A. *naqş*, A. *hayāl* “resmetmek?”.

Naqş ü hayālün meni naqş u hayāl eyledi / Münkir-i 'ışkuñ gözi ikilige yanadır (NesDiv./G 131-4)

nām-zād eyle- < F. *nām-zād* “nişanlamak”.

Ben kızımı nām-zād eylemişem / Kardaşum oğlıyıçün söylemişem (VG 930)

narh eyle- < F. *narh* “fiyat biçmek, değer vermek”.

Hem anda eylük eden bular eylük / Yavuz narh eyleyen yavuz çeker yük (Hurş. 6868)

naşb eyle- < A. *naşb* “bir memurluğa tayin etmek”.

...ve ehliyyetin bildüğinden şonra, her bir kişiyi işlü işine naşb [eyleye.] (KKMU 57b-6)

naşīb eyle- < A. *naşīb* “Allah’ın birine bir şeyi kısmet etmesi”.

Hūblaruñ ‘ışkından ey zāhid meni men’ eyleme / Çün maña ‘ışk eyledi kısmet güninde Hāk naşīb (NesDiv./G 17-8)

naşīhat eyle- < A. *naşīhat* “öğüt vermek”.

Çok naşīhāt eyledi gemiciye / Eytidi zinhār hızm etgil ‘Alī’ye (KUC 366, GBUS 507); *Çün naşīhat eylediler olmadı / Göñli aña hiç yakına gelmedi* (KY.b. 395)

nāz eyle- < F. *nāz* “naz yapmak; yalvarmak, ricada bulunmak”.

Hāş olmayadı dāyimā nāz eylese Āyāz (KKMU 49b-2); *Emr geldi Tanrıdan ey dil-nevāz / Kendüziñi hōr gördüñ eyle nāz* (KY.b. 489)

nażar eyle- < A. *nażar* “bakmak, göz atmak; düşünmek”.

Öldüğün den saña gerekse haber / Konşılar öldüğine eyle nażar (TMAO 283); *Nażar eyledi kaşruñ burcına şāh / Görüp bir māh anda eyledi āh* (CH 494); *Nażar eyle bu kılduğum hayāle / Nizār u zār beñzerem hilāle* (CH 640); *Nażar eyle bu çerh ü bu müdāra / (Ki) her dem neler eyler āşikāra* (CH 2359); *[Kan almakda şol] on nesne[ye] nażar eylemek ve saklamak gerek kim bundan ilerü yād kılduğ.* (TM 45b-13)

nażar-gāh eylen- < A. *nażar*, F. *gāh* “bir yerde beklemek, durmak”.

Kerem ıssıydı beklerdi edeb şāh / Bir ayrık yerde eylendi nażar-gāh (Hurş. 1451)

nażm eyle- < A. *nażm* “mesnevi şeklinde veya vezinli kafiyeli bir hâlde söz söylemek”.

Men ma’rifet kelāmını nażm eylemiş idüm / Eş’ār u nażm u neşre nizām olmadın henüz (NesDiv./G 185-8); *Bu hikāyeti Nizāmī nażm eylemişdür.* (MrzTerc. 4a-6)

necis eyle- < A. *necīs* “pis ve murdar kabul etmek”.

Bizüm kavlumuzda her cānavaruñ kim aķar kanı yokdur şonı necis eylemez. (NHT 68a-1)

nedīm eyle- < A. *nedīm* “arkadaşı ve yoldaşı yapmak”.

Göñül ehline 'ışkın eyler nedīm / Yemen 'de boyadur Süheyl'e edīm (SN 4)

nef' eyle- < A. *nef'* “fayda elde etmek; fayda etmek, faydası olmak”.

Oğlıyığın étđi nāle Orhān / Öliye nef' eylemez āh u fiğān (TMAO 130); Ne nef' eyledi dünyādan Sikender / Ki dutmuşdı yidi iklīmi ser-ā-ser (CH 3853)

nefir eyle- < A. *nefir* “bağırmaq”.

Gerçi zārī kılrur eyler(di) nefir / İllā zindān andan olmuşdur nefir (KY.b. 804)

nefl eyle- < A. *nefl* “nafile ibadet yapmak”.

Ya 'nī bir şahş i 'tikāf nefl eylese, nefl i 'tikāfuñ şūreti oldur... (NHT 3a-1)

nefy eyle- < A. *nefy* “ortadan kaldırmak; ortadan kalkmak, ölmek; inkâr etmek, reddetmek”.

Bilmemekligi gişinüñ dara'l-ħarbda müsülmān olsa-farizayı nefy eylemez vücūbı, bilgil! (NHT 25b-5); Kābīn yoğdur eger nefy eylese yā diñsüz tursa-eger ölse er, duhūl şābit olmasa. (NHT 98a-11); Vācīb eyler li'ānı yüki nefy eylemek-yükini bırağmadından öñdin işit anla! (NHT 103b-9)

nem-nāk eyle- < F. *nem-nāk* “nemlendirmek, yaş yapmak”.

Māverd-ile bulit çemeni eyledi nem-nāk (CH 68/46)

nerm eyle- < F. *nerm* “yumuşatmaq”.

...andan şoñra bunlaruñ tabi'atın nerm eyleyeler. (EM 52b-4)

nesh eyle- < A. *nesh* “hükümsüz bırakmaq”.

Anuñ şer' i bulıban ħağdan ızhār / Kāmu edyānı nesh eyledi nā-çār (CH 166)

nevā eyle- < F. *nevā* “müzik yapmak”.

Nevā eyledi çeng ü barbuğ u ney / Yörیدی sāğar-ı mey ħōş pey-ā-pey (CH 4355)

nevağt eyle- < bk. *nüvāğt eyle-*.

nevħa nefrīn eyle- < A. *nevħa*, F. *nefrīn* “feryat etmek, bağırmaq?”.

Eyleye nevħa bular nefrīn kıatı / Muştafā dağı göre ol heybeti (AK 164)

nevmīd eyle- < F. *nevmīd* “birini ümitsiz bir hāle getirmek”.

Çü kendüzini nevmīd eylemişdür / Bu lutfi buña Ĥurşīd eylemişdür (Hurş. 2354)

neẓr eyle- < A. *neẓr* “adamak, adak yapmak”.

Niçe yüz biñ ‘aşıķ canın / Neẓr eylemiş kademüne / Nèder-iseñ mülk içinde / Ne dèyelüm keremüñe (Elf. XXVI-1); *Kaçan üç rek‘at namāza neẓr eylese, iki rek‘at [lāzım olur Züfer kavlında].* (NHT 23a-15); *Kaçan cāmi‘de kılmağı neẓr eylese, mahalle mescidinde kılmaķ revā degül Züfer kavlında.* (NHT 30b-6)

nışf eyle- < A. *nışf* “ikiye bölmek, iki yarım yapmak”.

Şeb-i İsrāda kavseyñüñ iki nışf eyledi ayı / Bu mu‘cizden olan ğāfil hilālün kadrini bilmez (NesDiv./G 176-2)

nihān eyle- < F. *nihān* “gizlemek, saklamak”.

Kimi köhne geyüben gezer cihān / Kimi saç ü şakal eylemiş nihān (Fakr. 234 / 140); *Vèrdi ilkin ol hikāyetden nişān / Şonra gerü eyledi benden nihān* (KAE 96); *Yere sokup eyledi küfri nihān / Lā ilāhe illā‘llāhu kaldı ‘ayān* (TMAO 113)

nīk eyle- < F. *nīk* “iyilik yapmak, iyi ve hoş bir iş yapmak”.

Ve ger nīk eylemezse çarķ-ı bed-reng / Gide gönjlün gözügüsindeki jeng (Hurş. 722)

niķāb eyle- < A. *niķāb* “örtmek”.

Ol zamānda ķā‘ide eyle-y-idi / Yüzine sultān niķāb eyler-idi (YZ 1130)

nikāh eyle- < A. *nikāh* “evlenmek, evlendirmek”.

Ya ‘nī bir şahş bir ‘avrata nikāh eylese biñ aķça üzerine, işbu şart ile... (NHT 35b-1); *Ya ‘nī bir şahş karavaşını bir şahşa nikāh eylese, er evine işmarlasa...* (NHT 36b-19); *Ya ‘nī bir harbī bir harbiyyeyi nikāh eylese, işbu şart ile kim mehri olmaya...* (NHT 35b-7); *Ya ‘nī bir şahş nikāh-ı füzülī eylese, yā bey‘-i füzülī eylese, ol ‘aķd bāṭıl olur.* (NHT 95b-16)

nīl-gün eyle- < F. *nīl-gün* “laciverte dönüştürmek”.

Gözümün Şaṭṭı hasretinde müdām / Nīl-gün eylemiş donını Fırāt (NesDiv./G 31-24)

nişāb eyle- < A. *nişāb* “servet olarak kabul etmek”.

...anı daķı başına bir nişāb eyleye, anuñ yılı tamām olduķda zekātın vère Şāf‘ī kavlında. (NHT 82b-17)

nişār eyle- < A. *nişār* “saçmak, serpmek”.

Bu iki şi‘r oķınduķda ser-ā-ser / Nişār eyledi bānū zerr ü gevher (CH 2397)

nisbet eyle- < A. *nisbet* “ilişkilendirmek; benzetmek”.

Melik beni cehle nisbet eyleye. (MrzTerc. 27b-13); *La ‘l-i lebüh hadīsini inciye nisbet eyleyen / Gör ne cefālar eyledi cevher-i cān-fezāyına* (NesDiv./G 369-14); *Ay u günü ne vech ile yüzünge nisbet eyleyem / Hüsn-i ruhuñ katında çün ay ile gün sitāredür* (NesDiv./G 132-8)

nist eyle- < F. *nist* “yok etmek”.

Yok dēr-isen ben baña kaşd eyleyem / Şöyle-kim kendüzümi nist eyleyem (MV 265)

nisyān eyle- < A. *nisyān* “unutmak”.

Nefsini munda bilmeyen Allāh nūrın görmedi / Hakkını nisyān eyledi bahmaz Hak anuñ hāline (NesDiv./G 376-12)

nişān eyle- < F. *nişān* “iz bırakmak, iz yapmak”.

Nişān eyle uz uz u az az kaz / Kulavuz kolay olıcak uça kaz (SN 1960); *Ṭarīkat er diler isen hakīkate başla / Haka gönül vericek işk ana nişān eyler* (NesDiv./G 159-3)

niyāz eyle- < F. *niyāz* “yalvarmak”.

Her birisi Hāzret’e eyler niyāz / Gemide hiç fevt itmediler namāz (KUC 184); *Pīşe eyle kıl nemāzı kış u yaz / Tevbe eyle gel haka eyle niyāz* (İslMesn. 2342); *Dördi dahı Hakk’a niyāz eyledi / Muştafā destūrıla söylemedi* (EjDest. 24)

niyyet eyle- < A. *niyyet* “niyet etmek”.

Gücün yeterse eyle hacca niyyet / Sakın terk eyleme farz ile sünnet (KEMŞ 161); *Hişār eyleyenler kāfirler kal’asını niyyet eyleseler-ṭurmağa kuvvatlılığıla bayık ikāmet olur.* (NHT 25b-10); *Ya ‘nī bir müsāfir kim lāhiķ ola, kaçan niyyet eylese ikāmete fevt olduğı neseneyi öderiken...* (NHT 25b-16); *Ya ‘nī bir şahş karavaşına sen boşsañ dēse, bundan āzādlığı niyyet eylese, āzād olur [Şāf’ī katında.]* (NHT 104b-15); *Eger niyyet eylese şatun almakda haşımalarını-ol gerü keffāretinden nāyib olmaz.* (NHT 106b-14)

noķşān eyle- < A. *noķşān* “eksik etmek, yapmamak”.

Bizüm kavlumuzda rucū’ noķşān eylemeye, ne gitmişinde ne gerü kalanında. (NHT 51b-9); *Ebū Yūsuf’dan rivāyetdür kim yidüğüni rucū’ noķşān eyleye...* (NHT 11b-14)

nūr eyle- < A. *nūr* “aydınlatmak, parlatmak”.

Görklü yüzi sarayı nūr eylemiş / Tanrı 'aşkı cānına yer eylemiş (KD. 78); Seni 'ışık odudur kim nūr eyler / Dil ü hem cānuñı ma'mūr eyler (CH 337); Ye yēdür māluñı kim olmaya mār / Varın nūr eyle étme yirüñi nār (CH 871)

nūş eyle- < F. *nūş* “içmek”.

Ne şerbetden ki ol şahş eyledi nūş / Benüm elüme dahı şundılar uş (Hurş. 1977); Eyitdi bu şerābı k'eyledüñ nūş / İçüñde ağusı eyleyiser cūş (Hurş. 1909); Pes anuñ-çün ne gerek bu kamu ğam / Otur şād u mey eyle nūş her dem (CH 612); Bu vahşet sözi olmağa ferāmūş / Mey ü cām eyleyelüm cāmdan nūş (CH 1323); Çün Nesīmī āb-ı hayvān Hızr-ı zinde istedi / Sen dahı nūş eylegil ol la'l-i şekker-pāreden (NesDiv./G 345-6)

nu 'üz eyle- < A. *nu 'üz* “ereksiyon olmak”.

Şıfatı, şol devānuñ ki issi mizāclu kişilere nu 'üz eylemege (yardım eder.) (EM 66b-7)

nükte eyle- < A. *nükte* “ince manalı, zarif ve şakalı söz söylemek”.

Yol açuğ dəyü kıllalar ğulgüle / Her biri biñ nükte eyler bülbüle (AK 322)

nükül eyle- < A. *nükül* “vazgeçmek, caymak”.

Eger olsa eksük bir sehm, yā azırağ-Muhammed katında aç a cebr ile eger nükül eylese. (NHT 19a-12)

nüvāht eyle- / nevaht eyle- < F. *nüvāht* “çalgi çalmak; gönlünü hoş etmek, iltifat etmek”.

Nüvāht eyler düzetmiş bir hōş āheng / Ki kamu halk olmuş vālih ü deng (Hurş. 4057); Nüvāht eylemedin bir bir ğārībı / Nişār etdi bize bunca naşībı (CH 2014)

nüzül eyle- < A. *nüzül* “aşağı inmek”.

Ķazāyı Tanrı şavsun nā-gehānī / Nüzül eyler Ķazā-yı āsumānī (Hurş. 3593)

oğruluk eyle- / oğruluk eyle- < T. *oğruluk*³⁴⁸ “hırsızlık yapmak”.

[Ol 'avrat eydür:] kim oğruluk eylemedüm ki baña bu belā'yi ederler. (MrzTerc. 37b-2); Eytdiler oğruluk eyleyen kişi / Ķavl olsun nicedür anuñ işi (KY.b. 1467)

orun eyle- < T. *orun* “ yer yapmak, hazırlamak”.

Ķuyu içinde aña eyle orun / Eyle uçmağdan aña hoş hulle ton (YZ 103)

³⁴⁸ Clauson, *age*, 93.

oy eyle- < T. *oy* “konuşmak, fikrini söylemek”.

Gel ey harif şimdi naşihat kabül kıl / Oy eyleme harif ile hâcet degül 'itâb (NesDiv., 195, 9. dipnot)

örce eyle- < T. *örce* “can sıkıcı ve kızdırıcı bir hâle getirmek”.

Ecel kişinin bağlayacak gözin / Bilüsin alur örce eyler sözün (SN 2723)

ören eyle- < T. *ören* “harabe bir hâle getirmek”.

Bünyādumu dürişdüñ kim eyleyesin ören / Bekledüm oranumu uş geldim oranuma (SN 1825)

pāk eyle- < F. *pāk* “temiz tutmak, temizlemek”.

Arı cān vërdüñ evvel rāyigānī / Gërü pāk eyle āhır cāvidānī (Hurş. 132); *Şol kişi ki nefsinı pāk eylemez / Dür olur Hağ'dan Hağ'ı idrāk eylemez* (NesTy. XV)

pāre eyle- / para eyle- < F. *pāre* “parçalamak”.

Bu oğlar eyledi bağrını pāre / Bitiyi aldı kıldı pāre pāre (Hurş. 5017); *Bir kişi sulţāna vardı habere / Sulţān anı eyledi iki pāre* (MV 549); *Şöyle çaldı kâfiri Hâlid yere / Ayıra dek eyledi iki para* (GBUS 606)

pāre pāre eyle- < F. *pāre* “paramparça etmek, parçalamak”.

'Ali eydür bunda Hağ vërdi beni / Pāre pāre eyleyem şimdi seni (KD. 111); *Etin pāre pāre eyleyüb yoldaşlarına üleşdürdiler.* (MrzTerc. 61b-7); *Gördi oğlan anasının gözünü / Pāre pāre eyledi kendüzünü* (HD 37)

perestiş eyle- < F. *perestiş* “tapınmak, şiddetle sevmek”.

Zevk ile vü huzür ile Hağka perestiş eyle kim / Qalbi huzürsüz olanıñ tã'ati lâ-şalât olur (NesDiv./G 96-13)

perhîz eyle- < F. *perhîz* “sakinmek, çekinmek”.

Gërü hem gönderürdi kal'aya tîz / Bulınmasun dëyü eylerdi perhîz (Hurş. 622)

perîşān eyle- < F. *perîşān* “bozmak; dağıtmak; kederlendirmek”.

Cā'd-ı zülfin 'anber-eşşān eylemiş / Nāfe-i Çîni perîşān eylemiş (NesDiv./G 203-1); *Didi şah sözi artuğ söylemişsin / İşümüzi perîşān eylemişsin* (CH 3401); *Zülfüdür 'aşıkların hâlin perîşān eyleyen / Şol sebebden dil-berā hâlüm perîşān buldum uş*

(NesDiv./G 205-3); ‘*Anberīn zūlfūñ perīṣān eylemiş / Māhını ebrinde pinhān eylemiş*
(NesDiv./Ty 108)

pervāz eyle- < F. *pervāz* “uçmak”.

Kendüyi ‘uṣṣāka hem-zār eylemez / Avcı istignāne pervāz eylemez (GKM 5); *Ëy
göñül her yaña pervāz eyleme / Çün kebüter tu ‘me-i bāz eyleme* (NesDiv./Ty 276);

pest eyle- < F. *pest* “alaşağı etmek”.

Gicenün çetrini pest eyledi rüz / Ser-efrāz oldu mihr-i ‘ālem-efrūz (CH 737); *Felek
hālına bakdı nerges-i mest / Urup toprağa tācın eyledi pest* (CH 863); *Bulup Mihrāc
hana ‘ākıbet dest / Döküp toprağa kanın eyledi pest* (CH 4187)

peydā eyle- / pīdā eyle- < F. *peydā* “ortaya çıkarmak; var etmek”.

Bir araya dērildiler nihānī / Ki peydā eyleyeler her nihānı (Hurş. 789); *Zi-her-cins-i
meta‘ eyledi pīdā / Zer ü yākūt u la ‘l u dürr ü dībā* (CH 3319); “*Kün*” *dēyüben
kendüye ol söyledi / Bir ağacı anda peydā eyledi* (İslMesn. 291)

peymān eyle- < F. *peymān* “sözleşmek, söz vermek”.

Biz anı ol yigide söylemişüz / Feraḥşād ile peymān eylemişüz (Hurş. 6657)

peyvend eyle- < F. *peyvend* “ilgi ve bağ kurmak”.

*Müşkīn saçunı menden meni kesdi vü peyvend eyledi / Taḥsīn anuñ taḳṭī‘ına rahmet
anuñ peyvendine* (NesDiv./G 378-4)

pīç eyle- < F. *pīç* “eğmek, eğriltmek”.

Kiṣinün gözi yolda olmasun hīç / Ki beñzi şaru eyler süksüni pīç (Hurş. 6113)

pīdā eyle- < bk. *peydā eyle-*.

pinhān eyle- < F. *pinhān* “gizlemek”.

Muṣtafā‘ya çünkim ol Ḥaḳ söyledi / Ḥalkdan ol sözi pinhān eyledi (Mirac. 464);
‘Anberīn zūlfūñ perīṣān eylemiş / Māhını ebrinde pinhān eylemiş (NesDiv./Ty 108);
Gencümi Ādemde pinhān eylerem / Ādemi hem Ḥaḳḳ hem insān eylerem (NesDiv./Ty
219)

pīşe eyle- < F. *pīşe* “iş işlemek; alışkanlık edinmek”.

Söz işiden endîşe eyler olur / Aña lâyıķ iş pîşe eyler olur (SN 325); İde ol Kayşer'e hidmet hemîşe / Anuñ kulluğını eyleye pîşe (CH 2984); Pîşe eyle kıl nemâzı kış u yaz / Tevbe eyle gel haķa eyle niyâz (İslMesn. 2342)

piyâde eyle- < F. *piyâde* “yaya bırakmak”.

Çû at çapa ediben şeh-süvârî / Piyâde eyleye Sâ-m-ı süvârî (CH 3630); Çûn edem harbde çâbüķ-süvârî / Piyâde eyleyem sâ-m-ı süvârî (CH 3799)

pür-ħakâyıķ eyle- < F. *pür*, A. *ħakâyıķ* “hakikatlerle dolu olmasını sağlamak”.

Sözümü şöyle eyle pür-ħakâyıķ / Ki işiden diye kim zî daķâyıķ (CH 42)

pür-ħün eyle- < F. *pür-ħün* “kan içinde bırakmak”.

Şol Moğol-Çîn gözlerünle çünki kapduñ göñlümi / Bağrumı çevrünle pür-ħün ey dil-ârâm eyleme (NesDiv./G 372-2)

pür-nür eyle- < F. *pür*, A. *nür* “nurlu ve aydınlık yapmak”.

Gerü uş vardı cennet bâğına ħür / Yüziyle eyledi gül-zârı pür-nür (CH 2068)

rağbet eyle- < A. *rağbet* “istemek, beğenmek”.

Çü ħusrev her zemân eylerdi rağbet / Dağı varduķça şîrîn oldı şoĥbet (Hurş. 4365); Çün bu evşâf birle meşhür oldı, çevreden pâzişâĥlar rağbet eyleyüb [dilediler.] (MrzTerc. 17a-4)

râh eyle- < F. *râh* “yol olmak; yol yapmak”.

Göge tutdı yüzini âh eyledi / Âh-ı Yûsuf dergâha râh eyledi (KY.b. 290); Yûsuf anda derdile âh eyledi / Tanrı aña kapudan râh eyledi (KY.b. 649)

râĥat eyle- < A. *râĥat* “rahatlatmak, rahatlık vermek”.

Öğüt ilkin kulaķdan zaĥmet eyler / Velîkin şonra cânı râĥat eyler (Hurş. 6813); 'Işķını göñlüme râĥat eyledi / Fûrķatı cânâ cerâĥat eyledi (KY.b. 924)

râh-ber eyle- < F. *râh-ber* “yol gösterici yapmak”, krş. *reh-ber eyle-*.

Biz kûşîş-ile ĥazrete hergiz iremezüz / Sen eylegil hidâyetünji bize râh-ber (CH 50)

raĥm eyle- < A. *raĥm* “acımak, esirgemek”.

Ser-geşteyem ĥarîbem ü ĥayrân u 'aşıkam / Bunlar dükeli sehl idi raĥm eylese nigâr (Hurş. 2558); Tut ki raĥm eylemedüñ ĥayvânlara / Bâri raĥm edeyidüñ insânlara

(Fakr. 105); *Neçe kahr eyleyesen 'āşıkuna raḥm eyle / Ki senüñ raḥmetüñe 'āşık-ı ḥayrān şusadı* (NesDiv./G 402-6)

raḥmet eyle- < A. *raḥmet* “acımak, esirgemek, korumak”.

Yā ilāhī cümle imān ehline / Raḥmet eyle bakma yavuz fi 'line (VG 1742, DVİ 142);
Ümmetüme raḥmet eyle ey Ğafūr / Kıl olardan luṭf édüp kaḥruñı dūr (Mirac. 222);
Taḥrı raḥmet eylesün ol cān-içün / Kim okuyanı fātiḥa yazan içün (GüvDest. 59b-12);
Tā ki anuñ şefkati ere bize / Tengri raḥmet eyleye kamumuza (İslMesn. 275);
Raḥmet eyle bunlara buğday ile / Kıl şefā'at yoḥsula hem bay ile (KY.b. 1620);
Taḥrı raḥmet eylesün ol cān içün / Kim du 'ā [ède] bunı yazan içün (HD 139)

rām eyle- < F. *rām* “itaat ettirmek, boyun eğdirmek”.

Eger Behrām-ı Gür olursa è ḥan / Bu gün Behrāma rām eyler gönül cān (Huş. 6649);
Kimsene nefsi zebün kılmadı ey zü-fünün / Demüri od kaynadur 'ışk anı rām eyledi (EflŞr. III-8)

rāst eyle- < F. *rāst* “doğru ve uygun bir şekilde yapmak”.

Andan Yūsuf bezetti taḥt-u baḥt[in] / Hem rāst eyledi ol sāzın saḥtın (KY.a. B58r5)

rāy tedbīr eyle- < A. *rāy*, A. *tedbīr* “düşünüp karar almak, seçilecek yol ve harekete karar vermek”.

Bu resme eyledi ol rāy u tedbīr / Ve-līkin daḥı dürlü-y-idi taḥdīr (CH 3830)

rāzī eyle- < A. *rāzī* “kabul ettirmek, rıza göstertmek”.

Şimdi gele rāzī eyleyem anı / Sevine Gülşāhıla anuñ cānı (VG 988)

rec'at eyle- < A. *rec'at* “nikahı söz veya fiil ile uzatmak istemek”.

Ya 'nī bir mu 'tedde kaçan üçinci ḥayzdan arınsa, erine revādur kim rec'at eyleye anı. (NHT 37b-5);
Vaşf eyleyici talākı ol vaḥtın vākı ' eyleye-uzunlığı ile, inlülük ile vardur kim rec'at eyleye. (NHT 38a-12)

recm eyle- < A. *recm* “taşa tutmak, taşlamak”.

Ya 'nī dört tanuḥ bir şaḥşuñ zināsına tanuḥlık vėrseler, ol gişiyi recm eyleseler... (NHT 107b-16)

redd eyle- < A. *redd* “geri vermek, göndermek; kabul etmemek; tanımamak; karşılık vermek”.

Neçün ayruyam atamdan anamdan / Neden redd eylediler beni nemden (Hurş. 637); Muhammed kavlında elini kesmeyeler, 'aynı dağı red eylemeyeler illā āzād olduğdan ödedeler. (NHT 9b-15); Bir dīnār eksilse vācīb olur aña kim re'sü'l-māldan bir dirhem red eylemek. (NHT 12b-7); Kaçan şatun alsa muhrime, karavaşı bilmese-red eylemekdür halāl eylemek degül şatun alduğını. (NHT 31b-13); [Müşterī karavaş ihrāmını bilmese, müşterī anı halāl eylemeye, bel-kim 'ayb ile gèrü] red eyleye Züfer kavlında. (31b-18); 'Avrat red eylemek 'ayb ile ratağ ile maşşūşdur-dağı delülük ile cüzām ile, dağı pislik ile. (NHT 99a-8); Ya 'nī er 'avratına eyitse, nefşüni ihtiyār eyle bugün, dağı yarından gèrü 'avrat red eylese... (NHT 41a-12); Bey 'uñ aħkāmı cārī ola şüf'a s̄ābit ola 'ayb ile, hıyār-ı rü'ye ile red eyleye. (NHT 48a-4); Anuñ hükmini eylemez kimse red / Vāy aña ki olmaya andan meded (SN 5122)

ref' eyle- < A. *ref'* “kaldırmak, hükümsüz bırakmak”.

Cehlüni ref' eyle ey zāhid ilāhī tanı kim / Cehl imiş cehl ol maraz kim kâbil-i dermān degül (NesDiv./G 231-3)

refik eyle- < A. *refik* “arkadaşı ve yoldaşı yapmak”.

İlme silāhum dēdi Şāhib-ṭarīk / Edebinden havfi eylemiş refik (Fakr. 29)

reh-ber eyle- < F. *rehber* “yol gösterici yapmak”, krş. **rāh-ber eyle-**.

Şem '-i ruḥuñda göñlümüñ hāşılı bu durur kim uş / Nūrına reh-ber eyledi şem '-i ruḥuñla hāveri (NesDiv./G 454-7)

renc eyle- < F. *renc* “sıkıntı çekmek, dertlenmek”.

Kişi niçe renc eyledi yoğ yère / Hünermisse yazayidi çoğ yère (SN 561)

reng eyle- < F. *reng* “renklendirmek, renk vermek”.

Bilüre dutsa la 'l éder yañağı / Kıızıl yākuti reng eyler tudağı (Hurş. 2678); Severven şol yüzi kim “Şıbgata'llāh” / Aña reng eyler ola gāh u bī-gāh (Hurş. 6497)

resül eyle- < A. *resül* “elçi olarak göndermek”.

Hüdhüdi Belkīsa resül eyledi / Gör ki ne bildürdi Süleymānumuz (NesDiv./G 189-11)

reşk eyle- < F. *reşk* “kıskanmak”.

...reşk eyledüm. Ben dağı tapuda kullıkda olmağa bēl bağladum. (MrzTerc. 36a-7)

revā eyle- < F. *revā* “uygun bulmak, yerine getirmek, gerçekleştirmek”.

Çü kamu halâyık du 'ā eyledi / Anuñ hācetin Hāq revā eyledi (SN 399); Tur emdi hācetniñ revā eyledi / Sücūddan başıñı qaldur emdi (KY.a. B45r3); Ėy kamunuñ hācetin kılan revā / Qalmıñ işi oñaran ėy kār-sāz (KY.b. 857)

revān eyle- < F. *revān* “göndermek; akıtmak”.

Yazıcaq nāmede hāme bu hālī / Revān eyledi Çın'e peyk-i hālī (CH 4431); Revān eyledüñ baña mülk ü mālun / Oturduñ bir arada çekdüñ elün (SN 690); Dün ü günin anca fiğān eyledi / Yaşın seyl gibi revān eyledi (SN 1399)

rīv eyle- < F. *rīv* “hile yapmak”.

Qavī düşmen durur bed-kār bu dīv / Melāyikle diler kim eyleye rīv (CH 1526)

rivāyet eyle- < A. *rivāyet* “nakletmek”.

Ol 'iddet seksen gündür daqı beş qoşıla – yüz gün ola rivāyet eyledi anı Hasan. (NHT 6b-5); Azı hōd çoğını eyler rivāyet / Kişiye bir işāretdür kifāyet (Hurş. 6456); Andan rivāyet eyler 'Abbās işit / İşbu haber bellüdür gerçek sebūt (AK 13); Melik dedı revā mı bu hikāyet / Ya hōd bu sözi eylemek rivāyet (CH 1462); Bize bir dāsitān eyle rivāyet / Ki ola anda bir nāzük hikāyet (CH 1595); Hikāyet ėt bize aqvālını 'ışkuñ / Rivāyet eyle aqvālını 'ışkuñ (CH 1671); Rāviler şöyle rivāyet eyledi / Her birisi gördüğünü söyledi (GBUS 7)

riyāzet eyle- < A. *riyāzet* “hareket etmek, jimnastik yapmak”.

Pes riyāzet eylemek sağık saklamaqda bir ulu rükündür. (TM 38b-4); Ve tañla riyāzet eylemek, ata binmek ve birez yayan yörimek ve hareket ėtmek gibi, eyü[dür.] (EM 57b-10)

riyāzet hareket eyle- < A. *riyāzet*, A. *hareket* “hareket etmek”.

[Riyāzet] ve hareket eylemek için vakıtlaruñ yĕgregi ta 'ām yemekden öñdür. (TM 38b-6)

rukū' eyle- < A. *rukū'* “namazda dizlere tutunarak eğilmek”.

Bir gişi uysa rukū' vaqtında rukū' eylese-rukū'dan kalkduğundan sonra revā tuttu işledüğünü. (NHT 24b-18); Nisā süreti ile rukū' eyleye. (NHT 80b-13)

rūşen eyle- < F. *rūşen* “aydınlatmak, parlatmak; aşıkarak etmek; anlayışı ve idraki keskinleştirmek”.

Sīneñi rüşen eyle yoklıktan / Ki aña rüşen ola her ne ki var (KKMU 100a-8); Haq bahtuñ āyetini şehā rüşen eylesün / Niçe ki kutb dura vü gerdün medār ide. (CH 322); Ki rāzın eyledüñ gün gibi rüşen / Nice kim şubh yırtduñ perdesin sen (CH 3404); Sıfātuñ bātını eyledi rüşen / Ki 'ālem varına olmadı mağrūr (NesDiv./G 49-10); Hātırı tiz eyler ve anlamakları rüşen eyler. (TM 45a-14); ...ve gözi rüşen [eyler.] (EM 19a-6); ...hātırların rüşen eyledi. (MrzTerc. 39a-11)

rūzī eyle- < F. *rūzī* “nasip etmek”.

İlāhī senden isderüz 'ināyet / Bize rūzı eyle tevfiķ ü hidāyet (CH 1); Olara 'aql vèrdi vü dirāyet / Daħı hem rūzı eyledi hidāyet (CH 90)

rücū' eyle- < A. *rücū'* “dönmek, caymak; geri almak”.

[Bizüm] 'ulemā kavlında kätıl āhızdan vèrdügi cezā'ı rücū' eyleye. (NHT 31b-3); [Ol 'avrat] mehrini terikeden alsa, verese sağır hişşesine rücū' eylemeye Züfer kavlında. (NHT 34a-1); [Er] 'avratdan mehrinüñ yarsını rücū' eyleye, ala Züfer kavlında. (NHT 60a-6); [Ya 'nī dört tanuķ bir şahşuñ zināsına tanuķlık vèrseler, ol gişiyi recm eyleseler,] recmden şonra birisi rücū' eylese, rücū' eyleyeni depeleyeler Şāf'ī katında. (NHT 107b-17)

rüsvā eyle- < F. *rüsvā[y]* “itibarsızlaştırmak”, krş. **haste rüsvā eyle-**.

Bir bulit güneş cemālından hōş imā eylemiş / Şöyle kim zerre hevāsı 'aqlı rüsvā eylemiş (CH 2447)

sābit eyle- < A. *sābit* “ispat etmek”.

Eger ikisinüñ daķı tanuģı olsa, kanķı tanuķ kim ziyāde sābit eyler, ol mu 'teberdür. (NHT 49b-13); Biz ikisini daķı aru eyledük, Şāf'ī-sābit eyledi, ikisinüñ necisliğini da 'vī eyledi. (NHT 152a-12)

şabr eyle- < A. *şabr* “dayanmak, katlanmak”.

Yoksul isin şabreyle gil ger bay isen hayreyle gil / Her bir hāla şükreyle gil Haq döndürür haldan hāla (MevlİTŞr. I-17); Ne şabr eyleyü bildi ne tahammül / Getürdi başını kōdi tecemmül (Hurş. 1774); Şabr eyle gönül cevre seni etse zelilā / Miftāh-ı ferecdür daħı “eş-şabru cemilā” (NesŞr.G.a. 1-1); Müşkil olan işlere şabr eyleyen / Şabrile istedüñin āsān bulur (EflŞr. I-2); İşka 'ilāc eyleme derdine şabr eyle tur / Gör ki ne dermān kıılır yār-ı dil-āzārumuz (NesDiv./G 190-4); Zārbından tamununū kıurtulam / Şabr eyler isem bühtāna men (NesDiv./G 308-8)

şabr taḥammül eyle- < A. *şabr*, A. *tahammül* “dayanmak, katlanmak”.

Cevrine şabr u taḥammül eylegil müşriklerüñ / Neçe kim gördi resül ile ‘Aliyyü’l-Mürtazā (NesDiv./G 5-3)

şadağa eyle- < A. *şadağa* “sadaka olarak vermek”.

Mālik İmām katında şūls-i mālını şadağa eyleye. (NHT 48a-17); *...cümlesini yoḳsula şadağa eylemek vācıbdur, gendü yemek ḥalāl degül.* (NHT 94b-17); *[Andan şonra ol elindeki] māldan şadağa eylese...* (NHT 62a-1)

şāfi eyle- < A. *şāfi* “temizlemek”.

...ve zihni şāfi eyler. (EM 26b-5); *...ve içecek āvāzı şāfi eyler.* (EM 37b-8); *Şol ğıdālar murattıbdur, ya ‘nī ter eyleyicidür, daḥı kanı şāfi eyleyicidür, fāyide eyler.* (EM 68a-5)

şāğ eyle- < T. *şāğ* “iyi ve esen bir hāle getirmek”.

Anuñ kim kırk yıl urduñ gönline dağ / Gêrü bir gönlegiyle eyledüñ şāğ (Hurş. 85)

şāğır eyle- < T. *şāğır* “sağır etmek”.

Ögi şaşururdu çeri güvüsi / Kulaḥ şāğır eylerdi oḥ civusı (SN 2755)

şāğucılık eyle- < T. *şāğucılık* “ölünün iyiliklerini sayıp ağlamak, ağıt yakmak”.

[Eger ‘avrat bir gişi] kiriye dutsa ki şāğucılık eyle diyü ya ırlayıcı ırlamağ-ıçun... (KG 132b-9)

şahāvet eyle- < A. *şahāvet* “cömertlik yapmak”.

‘Alī bunda şahāvet eyledi / Gemiciye māl u öküş (?) bağışladı (KUC 1052); *Bize çok dürlü şefā ‘at eyledüñ / Kendü lutfunḍa şahāvet eyledüñ* (KY.b. 1477)

şahīḥ eyle- < A. *şahīḥ* “geçerli ve doğru kabul etmek”.

Oldı Ya ‘kūb her ḥālda-bırakdı, bayık şahīḥ eyledi şonradan (NHT 15a-9)

şahḳ eyle- < A. *şahḳ* “dövmek, ezmek”.

Hemān şahḳ eyle anı mā’ ile sen / Devādur dēyene eyle ābıla sen (APş.b. 46b-6)

şakaṭ eyle- < A. *şakaṭ* “sakatlamak”.

[Hiç gün] olmayadı ki ol teke bir iki koyun şakaṭ eylemeyedi. (MrzTerc. 29a-10)

sāḳıt eyle- < A. *sāḳıt* “itibardan düşürmek”.

Ol mehr 'avrata kıala, hul' lafzı, mubārāt lafzı sākıt eylemek içündür. (NHT 6a-4); Ol hıyār-ı şartı meclis müteferriķ olmadın sākıt eyleseler, 'aķduņ fesādı götrülmez. (NHT 49a-1); Bizüm kıatumuzda mırās olmaz, sākıt eylemek ile, 'afv eylemek ile sākıt olmaz. (NHT 108a-18); Eger eyitse kırbān eylemeyem bularuņ birisine-sākıt eylerim ilāyı birincesine vaıy eylemek yok. (NHT 41b-14)

saķım eyle- < A. saķım “hasta etmek”.

Var durur bir yel ana dirler 'aķım / Her kime uğrarısa eyler saķım (İslMesn. 1434)

sākin eyle- < A. sākin “yatıştırmak, sakinleştirmek”.

Ve tohmı zātü'l-cenbi sākin eyler. (EM 47b-13); Burın kıanın sākin eyler. (TM 39a-3); [Susalığı tatlu alma řarābıyıla] yā 'ūd řarābıyıla sākin eylemek gerek. (TM 45b-4)

řalā eyle- < A. řalā’ “meydan okumak”.

Ķuluņ 'ahd edüpdür ki kıanda vara / řalā eyleye kıamu ile şara (SN 1061); Ķazā ol bilüsüze eyler řalā / Ki tutduğı kıuşın yabāna şala (SN 2477)

şarf eyle- < A. şarf “harcamak”.

Olar kim eņsedem yüz eylemez şarf / İşidür sözden ancak şavt ile şarf (Hurş. 316); şarf eylegil bunda gelip / şabr et çalap hükmin bilip / şalihlere farz u vācib / şavm u řalāt olmuş-durur (Elf. XIV-3); Ĥattā eger iki şaşş 'akdı şarf eyleseler... (NHT 52b-11); ...řoņra çök 'ömr şarf eyleyüb... (MrzTerc. 43a-7); Dünyā kesbin āķiret 'imāretine şarf eyleye. (MrzTerc. 10a-4); Dünyāyı dīnüņe şarf eyle-yü gör şeyhoğlı [/ Ķ'āķiret gencine maşşüş bahādur dünyā] (KKMU 10a-3); Kim ki dil-ārām ile 'ömrini şarf eyledi / Her günü 'ıyd oldu 'ıyd her gece Ķadr ü Berāt (NesDiv./G 25-16)

şaru eyle- < T. şaru “sarartmak”.

Kiřinüņ gözi yolda olmasun hıç / Ki beņzi şaru eyler süksüni piç (Hurş. 6113); ...süst eyler ve beņzi şaru eyler ammā mu tedil olurısa beņzi kıızıl eyler. (TM 33a-11);

şatu eyle- < T. şatu “satmak, satış yapmak”.

Eger řatu eyleseler yel esmege, yā yaęmur yaęmaęa... (NHT 50b-16); Bunlar ol pül-ıla řatu eyledi / Ol kıři döndi Yūsuf'a söyledi (YZ 220)

şavaş eyle- < T. şavaş “savaşmak”.

Dēdi beglere gördünüz mi çeri / Savaş nice eylermiş ölüm eri (SN 2601); Eger iki gişi savaş eyleseler... (KG 163a-12); Bizüm çerimiz bir yañadın savaş eyler. (MrzTerc. 43b-11)

sa'y eyle- < A. *sa'y* “hac vazifesini ifa etmekte olan kimsenin Safā ile Merve tepeleri arasında gidip gelmesi; çalışmak, çabalamak”.

Bizüm katumuzda iki gez sa'y eyler, iki gez [tavāf eyler.] (NHT 88a-4); Fazl ister isen hakikat ey yār / Sa'y eyle bu işe kalma zinhār (NesDiv./Mesn. 1-47)

şayd eyle- < A. *şayd* “avlamak”.

Dāne-i müşkīn-i hālūñ göñlümi şayd eyledi / Bu tutulmuş şayda şāhā zūlfūñi dām eyleme (NesDiv./G 373-2); Hindu-yı kākūl 'acebdür göñlümi şayd eyledi / Yüzi gündüz saçı gece kılmaz özine niķāb (NesDiv./G 18-3)

şayru eyle- < T. *şayru* “hasta etmek”.

...sebebler kim şayru eyleyici-dür üçdür birisi taşradandur ikisi ten içinden-dür. (TM 25b-2); Yoğsullıķ yigitleri koca eyler, sağları şayru. (MrzTerc. 43a-3)

saz eyle- < T. *saz*³⁴⁹ “sarartmak”.

Furķat odi cānuña ěrmiş az az / Göñlüñi tar eylemiş, beñzüñi sāz (MV 432)

sāz eyle- < F. *sāz* “çalmak, müzik yapmak”; krş. **çeng sāz eyle-**.

Sözi bir perdede eyleyeyim sāz / Ki ide zührei vāliħ ol āvāz (CH 420); Mey içdi Şeh Şeker hōş eyledi sāz / Hevā-y-ıla bu şı'ri kıldı āğāz (CH 710); Söze sāz eyle ě mürğ-ı saħun-gūy / Ki sözde sen iletdüñ ķamudan gūy (CH 1038); Gel ě muṭrib nevāda eyle bir sāz / Ki ola sözüñ dil ü cān-ıla dem-sāz (CH 1294); Yüregi sūzı-y-ıla eyledi sāz / Bu guşsa kışşasını ětdi āğāz (CH 3033); Şabāħ ěrişdi sāz eyle şabūħı / Getür ilerü miṭtāħ-ı kabūħı (CH 3283)

sebeb eyle- < A. *sebeb* “vesile yapmak”.

[Ve anı tevālūde ve tenāsüle] sebeb eylemişdür. (EM 61a-12)

sebīl eyle- < A. *sebīl* “hayırseverce vermek, dağıtmak”.

Şanduk eydür ěy ķulum inan baña / Kim sebīl eyleyem uçmađum saña (GBUS 135)

sebt eyle- < A. *sebt* “yazmak, kaydetmek”.

³⁴⁹ TSözl. 182; Çağbayır, **age**, c. 4, 4106.

Sebt eylegil 'ışkuñ kavī / Sābit ol ī šīrīn güzīn (Elf. IV-5)

secde eyle- < A. *secde* “secde etmek”.

Cumhūr eydür buña secde eylegil / Ne sözüñ var-ısa buña söylegil (GBUS 103);
Işka gelüb ahmed anda söyledi / Şükr edib beş kerre secde eyledi (İslMesn. 316);
Kāfirüñ büt-hānesidür dünyanıñ kāşānesi / Yoğdur imānı anuñ kim secde eyler
Lātına (NesDiv./G 365-7); *Ëy şāfi çü şāf oldı şerāb-ı hum-ı vaħdet / Gel secde-i faħr*
eyle vü çoħ kılma te'allül (NesDiv./G 229-2); *Kim ki her dem secde-i ħāk eylemez /*
Ol 'urüc-ı 'arş-ı eflāk eylemez (NesTy. XV)

sedd eyle- < A. *sedd* “perde ve set yapmak”.

Çalap göstermesün beni kıla red / Bunuñ Ye'cūsine kim eyleye sed (Hurş. 7580)

sefer eyle- < A. *sefer* “yolculuğa çıkmak”.

Bir gişi sefer eylese ol vaqtın kim şığmaya-iki rek'at anuñ üzerine dördür. (NHT 25a-4)

sehv eyle- < A. *sehv* “hata yapmak”.

Her kim sehv eylese selāmdan öñdin secde eyleye-eger dülbend büklümüne secde
eyleseñ fāsıddur. (NHT 75a-9)

selām eyle- < A. *selām* “selam vermek, göndermek”.

Selām eyler şehümüz ya'nī Hurşid / Dü 'āñuzdan diler olmaya nevmid (Hurş. 2965);
Degme vaqti çün tamām eyler-idi / Muştafāya çoħ selām eyler-idi (KAE 35); *Her*
kime kim bir nefes 'ışk selām eyledi / Göñli ulaşdı Ĥaħa cānda maħām eyledi (EflŞr.
III-1); *Geldi kız atasını esenedi / Anama benden selām eyle dēdi* (KzDest. 117)

selām ĥıdmet eyle- < A. *selām*, A. *ħıdmet* “selam verip hürmet göstermek”.

Keldiler selām ĥıdmet eylediler / Müşfikın revā edüp söylediler (KY.a. B5v4)

selb eyle- < A. *selb* “ayıplamak”.

Sūm yiyilü söyleyişi / Selb eyleyüp geçrür günin (Elf. IV-3)

selem eyle- < A. *selem* “peşin para ile ve malı sonradan almak şartı ile satın almak”.

Ĥozı eger selem eylese anda sağış ile-yā yumurdayı kuşuñ revā degül bel fāsıddur.
(NHT 48b-12); *Ya'nī Ĥozı yā yumurdayı sağış ile iki gişi selem eyleşseler ol selem*
revā degül. (NHT 48b-13)

semüz eyle- < T. *semüz* “şişmanlatmak”.

Biri yumuşak biri miyâne pes mu ‘tedil ovmağ teni semüz eyler ve yüzi görklü ve bejzi günlü eyler. (TM 38b-12)

semüzlük eyle- < T. *semüzlük* “şişmanlamak”.

Semüzlük eylemek için yedinci yol... (TM 47b-6)

sengi-sār eyle- < F. *sengsār* “taşlamak”.

[Eger ol] gişi muhşin er-ise sengi-sār eyleyeler. (KG 112b-1)

ser-āğāz eyle- < F. *ser-āğāz* “baştan başlamak”.

Ḳamu tūfī vü ḳumrī bülbüil ile / Ser-āğāz eylediler gūlgul ile (Hurş. 7295)

ser-encām eyle- < F. *ser-encām* “başına gelmek, olmak (?)”.

Ḳay işi ḳoy sen uzana şol ḳara zūlfün kimi / Dolaşur boynuḡa bir gün şoḡ ser-encām eyleme (NesDiv./G 373-5)

serīr eyle- < A. *serīr* “oturacak yer yapmak”.

Āb u ḡāki eyledi çün Ḳaḳ ḡamīr / Arş u ḡalkı eyledi ya nī serīr (NesDiv., 817, 86. dipnot)

ser-ḡōş eyle- < F. *ser-ḡōş* “sarhoş etmek”.

Yüreginde gērü cūş eylemiş ‘ışḳ / Tolu şunmuş u ser-ḡōş eylemiş ‘ışḳ (Hurş. 2563);

seriḳa eyle- < A. *seriḳa* “çalmak”.

Ya nī bir şaḡş iḳrār eylese bildir zinā eyledüm idi, yā seriḳa eyledüm idi, iḳrārı red olına. (NHT46a-6)

ser-mest eyle- < F. *ser-mest* “sarhoş etmek”.

‘Işḳuḡ şarābıdır beni ser-mest eyleyen / Şanma ki mest eden beni sāḡar durur ya cām (CH 3238)

ser-mest ḡayrān eyle- < F. *ser-mest*, A. *ḡayrān* “sarhoş ve tutkun etmek”.

‘Ālemi yüzi gūlistān eylemiş / Bülbüli ser-mest ü ḡayrān eylemiş (NesDiv./Ty 108)

ser-mest şidā eyle- < F. *ser-mest*, F. *şeydā* “sarhoş ve deli etmek”.

Yel nikāb-ı füstukı altında yüzünü gūlünḡ / Gösterüp bülbülleri ser-mest ü şidā eylemiş (CH 2448)

server eyle- < F. *server* “birini reis yapmak”.

Çeri cem ‘ eyleyüp bî-hadd Kayşer / Olara eyledi Cemşîd’i server (CH 3854)

ses eyle- < T. *ses* “ses çıkarmak, herhangi bir şey söylemek”.

Hîc birisi anda ses eylemedi / Dilleri dutuldu heb söylemedi (İslMesn. 2880)

setr eyle- < A. *setr* “örtmek, gizlemek”.

Muştafâyı seveni hağ neyledi / ‘Afv êdüben cürmini setr eyledi (İslMesn. 273); *İşid imdi hağ ölümü neyledi / Perde altında anı setr eyledi* (İslMesn. 968)

sevâb eyle- < A. *sevâb* “hayırlı bir harekette bulunmak”.

Vêrdi ol tâc-ı rasûl Fakra cevâb / Eytidi bir gel katuma eyle sevâb (Fakr. 249 / 146)

sevdâ eyle- < F. *sevdâ* “sevmek”.

Eger ‘aşık iseñ terk êt n’êdersin bunca esbâbı / Olar kim ‘ışka gark oldı kaçan sevdâ-yı mâl eyler (NesŞr.G.b. 7-4)

sewüklü eyle- < T. *sewüklü* “sevilen biri yapmak”.

Kendüzünji bizden sewüklü eyledün / Bu kün saña anıñ mekri degdi êmdi (KY.a. B7v9)

seyr eyle- < A. *seyr* “gezmek, gitmek; izlemek, bakmak”.

Göñülde ol kadar yer eylemişdür / Ki ‘âlemden gözüm seyr eylemişdür (Hurş. 5814); *Bunca kim seyr eyledüm gezdüm vücûdum şehrini / Şehr bir dükkân birdür söyleyen güftâr bir* (NesŞr.G.b. 8-2); *Melik Şâlih oldur ki hayr eyledi / Sevâbıyla dergâha seyr eyledi* (KKMU 66a-7); *Çün şabâ seyr eyledi gül-gün yüzün gülzârına / ‘Anber-i sârâ töküldi tırra-i tarrâreden* (NesDiv./G 345-2); *Da ‘vî eylersen ki men seyr-i mağâmât eylerem / Bilmezem êy har bu yolda mindügün atıñ nedür* (NesDiv./G 170-8)

seyrân eyle- < A. *seyrân* “gezinmek”.

Tâ hayâlünle göñül mülkinde seyrân eylerem / Men meni ol şâhumıñ medhinde hayrân eylerem (NesDiv./Ty 219); *Çıkdı gemiden ‘Alî kurbân eyledi / Döldüline bindi seyrân eyledi* (KUC 1062)

seyyâhlık eyle- < A. *seyyâh*, T. +lık “gezmek, yolculuk etmek”.

On bir ay seyyâhlık eyler gezer / Karşu firâknâmeler eyder yazar (MV 355)

şınā'at eyle- < A. *şınā'at* “maharet göstermek”.

Sirkeniñ mizācı şovukdur baluñ mizācı issidür çün şınā'at eylediler birbirine karışdurdılar. (TM 49a-7)

şıvuķ eyle- < T. *şıvuķ* “sıvılaştırmak, akıcı hâle getirmek”.

lañf kılıcı: bir otdur kim hıltuñ koyuluğın şıvuķ eyler mu'tedil issiligile: hāşā gibi. (TM 112²⁷); *suvarıcı: bir otdur kim kaçan ten içine gire mizācı şıvuķ eyler.* (TM 114²⁰)

sıyrıncaķ eyle- < T. *sıyrıncaķ* “kayganlaştırmak”, krş. **ter sıyrıncaķ eyle-**.

Sıyrıncaķlığa: arı endāmi sıyrıncaķ eyleyici otlar ururlar sıyrıncı endāmi arı eyleyici otlar ururlar. (TM 89¹⁶); *Bu dad dili yumuşaķ eyler ve māla urur ve sıyrıncaķ [eyler.]* (TM 110²²)

si'āyet eyle- < A. *si'āyet* “mükātebin kitābet akdinin bedelini ödeyebilmek için çalışması”.

Daķı birisi mu'sir olsa nişf kıymetini mūsire si'āyet eyleye, mu'sire si'āyet eylemeye. (NHT 7b-13); *ķul si'āyet eyleye, [yaru kıymetini ol ikiye her hālda.]* (NHT 7b-6); *[Hükmlerine ol] ķul üzerine kıymetin si'āyet eylemek.* (NHT 43b-11)

siħr eyle- / siħir eyle- < A. *siħr* “büyü yapmak; fetanlık yapmak”.

Neler eyler bu dünyānuñ işin gör / Ne siħr eyler bu çarħuñ cünbişin gör (Hurş. 3638); *Çü siħr eyler bes ol seħhāra beñzer / Bu mekriyle meger mekkāra beñzer* (Hurş. 4080); *Vefā eydür, bu ne ħikmetdür Mihir / Mihir eydür, cāzū eyledi siħir* (MV 565)

sindān eyle- < F. *sindān* “ezmek, kırmak, parçalamak”.

İşidürse daş erir ħasretde āh u zārımı / Ol gül-endām yarı gör göñlümi sindān eyledi (NesDiv./G 456-5)

sirāyet eyle- < A. *sirāyet* “geçmek, bulaşmak”.

[Bizüm] kavlumuzda şıħhatı fesādı muķtedī namāzına sirāyet eyler, muķtedī münferid degüldür. (NHT 76a-4); *Şeker-leb bu sözi itdi rivāyet / Dil ü cānlara eyledi sirāyet* (CH 2156)

siyāh-fām eyle- / siyeh-fām eyle- < F. *siyāh-fām* “siyahlaştırmak, siyah renkli yapmak”.

Ėricek anda gerd-i leşger-i Şām / Ki gök rengini eyledi siyah-fām (CH 3500); İrişdi ol yanadan Hüsrev-i Şām / Sipihri eyledi tozından siyeh-fām (CH 3637)

şoĥbet eyle- < A. *şoĥbet* “görüşüp konuşmak”.

Ki her dem pādīşāh ol yerde ĥalvet / Hıĥā ĥatun ile eylerdi şoĥbet (Hurş. 1273); Gerü eyleye şoĥbet ol ay ile / Ki ‘ışķ esrügidür meger ayıla (SN 1866); Yār ile şoĥbet eylemek bir dem iki cihān deger / Devlet anuĥ ki yār ile şoĥbeti cāvidān gider (NesDiv./G 80-5)

sovuĥraķ eyle- < T. *şovuĥraķ* “daha soĥuk yapmak”.

Bir niĥesi oldur kim dērşürürler ĥatarlar sovuĥraķ eylerler. (TM 58b-2)

sovuķ eyle- < T. *şovuķ* “soĥutmak”.

Tenüĥ taşın ĥızdurur ve içini sovuķ eyler. (TM 39b-7)

sovuķ ĥuru eyle- < T. *şovuķ*, T. *ķuru* “soĥutmak ve kurutmak”.

[ĥatı ĥareket kim ĥoķ ola mizācı sovuķ] ve ĥuru eyler. (TM 38a-13)

sovuķlık eyle- < T. *şovuķlık* “soĥukluk yapmak, soĥutmak”.

[Ya ‘nī ısıtma ısılığı eger tende ĥām ĥulĥi] belürse sovuķlık eyler. (TM 39a-6)

soymaĥ eyle- < T. *soymaĥ* “soymak”.

Üşendirme ĥadır ĥapusını aç / Ve ger ni girüp eylerem soymaĥ (SN 3387)

söz eyle- < T. *söz* “bahsetmek, konuşmak”.

Gehī Leylī vü Mecnūn’dan söz eyle / Gehī Şīrīn-ile Pervīz’i söyle (CH 873)

su’āl eyle- / suvāl eyle- < A. *su’āl* “soru sormak”.

Su’āl eyleyiserler etdüĥünden, / dutar a’zālaruĥı anda lertzān. (Ĉarh. 34); [...Ve nesneleriĥ ĥaķīķatinden] aĥa su’āl eyleyem. (MrzTerc. 20a-7)

suĥ eyle- < T. *suĥ* “kötü bir iş işlemek, hata etmek”.

Kiĥiler suĥ eyleye, ulular ‘afv ĥıla. (MrzTerc. 28b-4); Dēdi şāh kim suĥ züleyĥā eyledi / Hışm ĥıldı tutdı aĥa söyledi (KY.b. 680)

sūd eyle- < F. *sūd* “fayda etmek”.

Gel bu gün fānī ol beķā bulasan / Taĥla sūd eylemez peşīmāni (NesDiv./G 431-12)

şulĥ eyle- < A. *şulĥ* “barışmak, barıştırmak; uzlaşmak”.

(İki) gişi arasında şulh eylemek yègrek durur kâdīya varmağdan. (KG 136a-15); Bir şahş kaşd ile kan eylese, ol kan için iki kula şulh eyleseler... (NHT 18a-19); Yèrine depelenmedin kâtil ölüm sayruluğında] māl vèrmege şulh eylese... (NHT 62b-11)

sultān eyle- < A. *sultān* “hükümdar yapmak”.

Hüsni sultān eyledi ‘ışkı vezīr / ‘Āşık u ma ‘şūk ile ‘ışk oldu bir (NesDiv./Ty 86)

suluca eyle- < T. *suluca* “sulu yapmak, sulandırmak”.

...oldur kim gīdāyı varup ma‘de içinde suluca eyler sürer bağıra degdürür. (TM 36b-6)

şulurağ eyle- < T. *şulurağ* “daha sulu yapmak, sulandırmak”.

Bu otlardur kim qarışdururlar şulurağ eylerler. (TM 124⁸)

su‘ūt eyle- < A. *su‘ūt* “toz hâline getirip ilaç olarak kullanmak; toz hâlinde kullanılmak üzere ilaç olarak hazırlamak”.

[Ve şandalı gülābıla ezüp qar üzerinde şovudalar] su‘ūt eyleyeler. (EM 47a-8); Süd çok içe ve her gün benefşe yağıyla su‘ūt eyleye. (EM 54b-13)

suvāl eyle- < bk. *su‘āl eyle-*.

sücūd eyle- < A. *sücūd* “secde etmek”.

Budur ol Hızr peygāmbere mağāmı / Sücūd eyleñ vèrünj Hızrā selāmı (Hurş. 2318); Sücūd eylemeyen şeytān-ı bes / Ki dīv-idi ol u aşlıyla nā-kes (CH 83); Dördinci rükū‘ kılmak, beşinci sücūd eylemek. (KG 13b-10); İki rükū‘ iki sücūd eyleye. (NHT 80b-10); Sücūd eyler ruğ u zülfünj katında / Ay ile encüm ü hurşīd-i hāver (NesDiv./G 72-6); Yüzüne qarşu sücūd eyler melek / Secdeye inkār eder şeytānumuz (NesDiv./G 188-2); Kim ki sücūd eylemedi hüsniñe / Dīv-i racīm oldu ve şeytānumuz (NesDiv./G 189-5)

südde eyle- < A. *südde* “mide dolgunluğu yapmak; çeşitli organlarda tutukluk yapmak”.

Ve nişeste geç siñer ve becid yeyicek südde eyler. (EM 37b-15); Panbuğ şuyı kavuğda taş bitürür tamarları yavlağ bağlar ve südde eyler. (TM 81²¹)

sükūt eyle- < A. *sükūt* “susmak, söz söylememek”.

Andan revā ıtutsa 'akdı bu yā süküt eylese – tā müddet geçse revādur s̄abit olur. (NHT 17b-12); *Vekıl müddetde cāyiz ıtutsa şatuyı, yā süküt eylese...* (NHT 17b-17); *Degme tekbır arasında üç gez sübhāna 'llāh diyesi kadar süküt eyleye.* (NHT 81a-13)

süst eyle- < F. *sust* “güçsüzleştirmek”.

Ma 'deyi sust eyler. (EM 18a-14); *Dişleri sust eyler.* (EM 36b-2); *[endāmları] süst eyler.* (TM 33a-11); *[Nefsānī kuvveti] süst eyler.* (TM 39a-3); *[Bögregi] süst eyler.* (TM 100²⁸); *Siñirleri süst eyler kocaldur.* (TM110⁷)

sürme eyle- < T. *sürme* “sürme çekmek”.

Oşbu hiṭāb göziñe sürme eyle. (MrzTerc. 48a-11)

süvār eyle- < F. *süvār* “binici yapmak, bindirmek”.

Devlet iklīmine 'azīmet-içün / Himmet atına fikriñ eyle süvār (KKMU 22a-10)

şād eyle- < F. *şād* “sevindirmek”.

Dēdi şöyle kim beni şād eyledüñ / Göñlümi kayğudan āzād eyledüñ (VG 1197); *Bizi eltāfuñ ile eylegil şād / Hemīşe guşşamuzdan kılğıl āzād* (KEMŞ 338); *Sa 'yüñi hīç umuñı bād eyleyem / Ğamda yanan düşmeni şād eyleyem* (NesDiv./Ty 220); *Bu zindānī göñüli şād eyle / Esīri bendden āzād eyle* (CH 3178); *Bir anam var ḥastadur ister seni / Anı görmeklikle şād eyle beni* (GBUS 568)

şādān eyle- < F. *şādān* “sevindirmek”.

Vefā eydür remmāla, hoş söyledüñ / Kayğulu göñlümi şādān eyledüñ (MV 82); *Ol ḥaber ya 'kūbı şādān eyledi / Secde kıldı şükr-i yezdān eyledi* (KY.b. 1769)

şāh eyle- < F. *şāh* “padişah yapmak”.

Ṭanışdı kim oğlını şāh eyleye / Anı düşmān işidüp āh eyleye (SN 418); *Ḥüsnini şāh eyledi 'ışkı emīr / 'Aşık u ma 'şük ile 'ışk oldu bir* (NesDiv., 817, 86. dipnot)

şāh-māt eyle- < F. *şāh-māt* “yenmek”.

Hem menem manşūbe çarḥ u 'āleme muḥkem uyan / Bir ruḥı oynamadın hem eylerem men şāh-māt (NesDiv./G 26-7)

şahādet eyle- < A. *şahādet* “şahitlik yapmak”.

Böyle diyince deve geldi dile / Pes şahādet eyledi hoş dilile (GKM 191)

şakḳ eyle- < A. *şakḳ* “yarmak”.

Dil kaleminden kâf u nûnuñ kâtibi şakḳ eyledi / Şübheden şakḳu'l-kamer gör kim fülâni gösterür (NesDiv./G 42-6); *Küntü kenzen sırrını muğlak dèrem / Eyledüm parmağı aya şak dèrem* (NesDiv./Ty 216)

şân eyle- < A. *şân* “adet hâline getirmek”.

Gönlümi vîrân eyledüm mihriñ yerin cân eyledüm / Çün 'ışkuñı şân eyledüm düşdi gamuñ cân üstine (NesDiv./G 379-2)

şarḫ eyle- < A. *şarḫ* “bir şeyi koşul olarak öne sürmek”.

Kaçan şarḫ eylese halâl eylemegi 'aḳd içinde – bağlanur halâl, Ebū Yūsuf katında fâsıd olur. (NHT 5b-9); *Buğday mişlini red eylemegini şarḫ eyledi.* (NHT 12a-17); *Ol eyittügi maḳâmdan öte geçse, gèrü dâbbeyi ol maḳâma kim şarḫ eylediler idi.* (NHT 46b-18); *Ya 'nî bir şahş bir hayvânı şatsa, şarḫ-ı berâ'at eylese, cümle 'aybından.* (NHT 51b-1)

şebîhün eyle- < F. *şebîhün* “gece baskını yapmak”.

Çün Benî 'Amrı şebîhün eyledi / Ol kavimi târumâr êtdi sıdı (VG 93)

şefâ'at eyle- < A. *şefâ'at* “birinin suçundan geçilmesi veya dileğinin yerine getirilmesi için aracı olmak”.

Eydür ey baba şefâ'at eylegil / 'Azra'il'den baña mühlet dilegil (DVİ 79); *Bize çok dürlü şefâ'at eyledüñ / Kendü lutfuñda şahâvet eyledüñ* (KY.b. 1477); *Muştafâ aña şefâ'at eyleye / Şefkat édüb anı haḳdan dileye* (İslMesn. 1606); *Ezdehâdan kaçuban geldük size / Yâ Muhammed şefâ'at eyle bize* (EjDest. 12)

şefkat eyle- < A. *şefakat* “merhametli davranmak”.

Şefkat eyle kamuya ki bulasın şefkat delim (KKMU 114b-6); *Diye 'Azrâ'il Muhammed tırıgel / Şefkat eyle ümmetüñ elüñe al* (İslMesn. 1510)

şerr eyle- < A. *şerr* “kötülük yapmak, kötü etkisi olmak”.

Süci eylemez her bir âdemde şer / Anuñ fi'li haşmına lâyıḳ düşer (SN 4240)

şerḫ eyle- < A. *şerḫ* “anlatmak, açıklamak”.

...ve menfa'atinden ve mazarratından ve ıslâhı ve zararından Türk dilince şerḫ eyleye... (EM 1b-9); *Sen dègil şallü 'aleyhi'l-Muştafâ / Fakrı ben şerḫ eyleyeyim ey şafâ* (Fakr. 242 / 33); *Hâḳ yarı kıla bu dilüm söyleye / Muştafâ mu'cizatın şerḫ eyleye.* (KD. 3); *Hâlini kız anasına söyledi / Yigidüñ düş gördüñ şerḫ eyledi*

(KzDest. 258); *Geldi vezîr ol cāzūya söyledi / Gönleg[ün] ahvālını şerh eyledi* (MV 218); *Eyit 'āşıklarun bir kışşasını / Bize şerh eylegil hem guşşasını* (CH 1672); *Çü fırsat oldu hamüş olma söyle / Bize bir hūb destān şerh eyle* (CH 3838)

şerh beyān eyle- < A. *şerh*, A. *beyān* “anlatmak, bildirmek”.

İbn-i 'abbās eyledi şerh ü beyān / Niçeler kim söyledi bu dāsītān (KY.b. 93)

şerh taqrîr eyle- < A. *şerh*, A. *taqrîr* “anlatmak, açıklamak”.

'Akl(i) geldi söyledi kızlarına / Şerh ü taqrîr eyledi özlerine (KY.b. 1734); *Ne kıldunuz bu işde ra'y ü tedbîr / Bu ortalıkda eylen şerh u taqrîr* (Hurş. 4698)

şerik eyle- < A. *şerik* “ortak etmek”.

Dilün tut [u] hîç rāzuñı söyleme / Kimesneyi sırda şerik eyleme (SN 4011)

şey eyle- < A. *şey* “varlık hâline getirmek”.

İşid imdi kudret-i hak neyledi / Her birini kaṭrenün şey eyledi (İslMesn. 309)

şiltak eyle- < T. *şiltak* “anlaşmazlık çıkarmak, kavga gürültü yapmak”.

[ve ḥalāyıkā] bahānalar isteyeler ve şiltaklar eyleyeler ve şankāşa kıllalar. (KKMU 42a-2)

şidā eyle- < F. *şeydā* “divane ve düşkün etmek, aşktan aklını kaybettirmek”, krş. *ser-mest şidā eyle-*.

Gerek sen sözi şöyle söyleyesin / Ki bülbülleri şidā eyleyesin (CH 1041)

şifā eyle- < A. *şifā* “derdine deva vermek, iyi etmek”.

Resülün hürmetiçün ey kerîm Hāk / Şifā eyle bu derdüm gönline bak (KEMŞ 334)

şikār eyle- < F. *şikār* “avlamak, avlanmak”.

Anlarun şuvarıydı ol bınar / Bir kaçı indi-ki eyleye şikār (MV 586); *Diledi kim şikār eyleye Kayşer / Ki göre kimdür arada hüner-ver* (CH 3680); *Ol ne nigārdur ki beni eyledi şikār / Ne cān gönül kodı baña ne şabr u ne qarār* (SN 1178)

şikāyet eyle- < A. *şikāyet* “sızlanmak, yakınmak”.

Dēme ki zūr u zār ile ben mu'teber düşem / 'Aşık şikāyet eyleyicek bulmaz i'tibār (Hurş. 2620); *Bu benim ḥasrethugumu söylegil / Ayrulıktan çok şikāyet eylegil* (MV

413); *Bu deve senden şikāyet eyledi / Kendi hālin baña bir bir söyledi* (GKM 189);
Hālini cümle hikāyet eyledi / ‘Alī’den yavlağ şikāyet eyledi (KUC 691)

şirā eyle- < A. *şirā* ‘satın almak’, krş. *bey* ‘*şirā eyle-*.

Ya ‘nī bir şahş and içse bey ‘ şirā eylemeyem, fāsıd bey ‘ ile şirā kabz eylese hānis
[olmaz Züfer kavlında]. (NHT 45a-10)

şirīn eyle- < F. *şirīn* ‘tatlı ve sevimli yapmak’.

Ēdiben lafzını nakkāş rengīn / Me ‘ānīsin sözüñ eyledi şirīn (CH 896)

şumār eyle- < F. *şumār* ‘hesap yapmak’.

Artuğ şumār eyleme āsān geçem diyü / Kim rüzigār hādīşesi bī-şumārdur (CH 2955)

şükr eyle- / şükür eyle- < A. *şükr* ‘görülen iyiliklere ve nimetlere minnettarlık göstermek’.

Yoksul isin şabreyle gil ger bay isen hayreyle gil / Her bir hāla şükreyle gil Hağ
döndürür haldan hāla (MevlTŞr. I-17); *Şükr etmek deminde can neye şükr kılursa*
ten dağı öyle şükr kılur ve eyler. (Makl. 23a); *Ni ‘mete şükür eylemese ol ni ‘meti alur.*
(FTefs. 2a); Ey fakır kul işbu sözi anlağıl / Derde şabr et ni ‘mete şükr eylegil
(KzDest. 4); Besī şükr eylediler girdigāra / Ērişdiler gerü hōş rüzigāra (CH 1786);
Ol haber ya ‘kūbī şādān eyledi / Secde kıldı şükr-i yezdān eyledi (KY.b. 1769);
Fātīma ‘ya çün bu işi söyledi / İşidüb ol dağı çok şükrler eyledi (HMH 32)

şürü ‘ eyle- < A. *şürü* ‘başlamak’.

Ya ‘nī bir şahş namāza, yā oruca şürü ‘ eylese... (NHT 24a-10); *Ya ‘nī muşallī*
teyemmüm ile namāza şürü ‘ eylese, andan şu bulsa, bu mes ‘eledede Şāf ‘īnün üç kavlı
[vardur]. (NHT 70a-5); *Ya ‘nī imām ta‘avvu ‘a, yā kindü namāzına şürü ‘ eylese...*
(NHT 76a-1)

ta ‘accüb eyle- < A. *ta ‘accüb* ‘şaşırmak’.

Hāliyā Varka bu sözi söyledi / Ol Melik Muhsin ta ‘accüb eyledi (VG 1283); *‘Azrā ‘īl*
hem ta ‘accüb eyler hāline / Nidā kıla ‘Azrā ‘īl’e Hağ yine (AK 81); *Otuz iki dilce*
Yūsuf söyledi / Pādīşāh anı ta ‘accüb eyledi (KY.b. 1066); *Aldı habbāz dirhemi gör*
neyledi / Bakdı gördi çok ta ‘accüb eyledi (İslMesn. 2994)

tā ‘at eyle- < A. *tā ‘at* ‘Allah’ın emirlerini yerine getirmek’.

Kılmış aña üç zevāyib hağ çalab / Tā ‘at eyle görmege kılğıl taleb (İslMesn. 1626)

ṭā‘at tesbīḥ namāz eyle- < A. ṭā‘at, A. tesbīḥ, F. namāz “ibadet etmek, tespih çekip namaz kılmak”.

Bunlar oldur kim zıkr éderler idi / Ṭā‘at u tesbīḥ namāz eyler idi (AK 258)

ta‘bīr eyle- < A. ta‘bīr “rüya yormak”.

*Didiler düşde ne gördüñ ḥabar vir / Anı ta‘bīr eylesün mu‘abbir (CH 517);
Düşümüzi söyledük cümle aña / Eyle ta‘bīr eyledi ḳalduḳ taña (KY.b. 955); Bu gece
düş görmişem éy pādişāh / Düşü ta‘bīr eylegil éy yüzi māh (KY.b. 815)*

ta‘cīl eyle- < A. ta‘cīl “acele etmek”.

*Vezīr eydür sulṭāna, şabr eylemek / Yeg ola andan ta‘cīl eylemek (MV 206); Aḥşāmı
ta‘cīl eylemek her ḥalda yatsuyı dünüñ sülüsine değin te‘ḥīr eylemek yègrekdür.
(NHT 71b-12); Ḳulaḡuz ḳoşgil bize vèrgil gemi / Ta‘cīl eyle bizi göndür bu demi
(GBUS 463)*

ta‘dīl eyle- < A. ta‘dīl “onarmak, düzeltmek”.

Nār yèmek ta‘dīl eyler. (EM 37a-15)

taḡyīr eyle- < A. taḡyīr “değiştirmek”.

*Ayruḳ dirhem vèrürse Zeyd’e vèrem dèdi, ‘Amr’a vèrürse, bu nezrleri taḡyīr
eylerise... (NHT 29a-19)*

taḥammül eyle- < A. taḥammül “dayanmak, katlanmak”, krş. *şabr taḥammül eyle-*.

*Ne şabr eyleyü bildi ne taḥammül / Getürdi başını ḳodı tecemmül (Hurş. 1774);
‘Işḳına vèrmesün göñül şol şanemüñ Nesīmīyā / Kim ki taḥammül eylemez cevrine vü
cefāyına (NesDiv./G 369-15)*

taḥarrī eyle- < A. taḥarrī “araştırmak”.

*Ya ‘nī bir şaḥşa ḳible belüsüz olsa, taḥarrī eylese, ya ‘nī işbu yaña şol yaña dèyüp...
(NHT 72b-16)*

taḥarrük eyle- < A. taḥarrük “hareket etmek, kimıldamak”.

Gel gör imdi ḳudret-i ḥaḳ neyledi / İñileyib taḡ taḥarrük eyledi (İslMesn. 98)

taḥcīr eyle- < A. taḥcīr “bir yere taş koymak”.

‘Aşıḳa zülfini zencīr eylemiş / Göñlini zencīre taḥcīr eylemiş (KY.b. 312)

tāhir eyle- < A. *tāhir* “temizlemek”.

Olursa çünkü tıfluñ bunda zāhir / Yu anı mā ile sen eyle tāhir (APş.b. 47b-5)

tahlil eyle- < A. *tahlil* “çözmek”.

*...yaşlığı eksükrekdür ve tahlil eylemege dükelinden yegrekdür, katı şişlere dürtsele
giderür.* (EM 39a-11)

taḥmīn eyle- < A. *taḥmīn* “fikir yürütmek”.

*İmdi taḥmīn eyledük yetmiş biñ yıllık kāl ü kıl ü da `vī bir sa `at tefekkür ḥaḳḳıyla
berāber geldi.* (Makl. 34a)

taḥsīn şā-bāş eyle- < A. *taḥsīn*, F. *şābāş* “takdir etmek, beğenmek”.

Görmeyen Ḥaḳḳı adın taş eşledüm / `Ārife taḥsīn ü şā-bāş eyledüm (NesDiv./Ty 222)

taḥt-gāh eyle- < F. *taḥt-gāh* “taht yeri yapmak”.

Şehr-i `Ummān mālīki ol Cumhūr-ı Şāh / Eylemiş burc üstüne bir taḥt-gāh (KUC
196)

taḳāzā eyle- < A. *taḳāzā* “gerektirmek, gerekmek, zorlamak”.

Açlık yavlaḳ taḳāzā eyledi durdı taḡdan şehre indi. (BTefs. 16a); *Eger eyitse talāḳ
vēr `avratuma, eger dilersen-ḡ-taḳāzā eylemez meclis vaḳtına.* (NHT 41a-15); *Gül
zümürüüd hevdecinde oturur pür-la `l u zer / Fārīḡ andan kim anı bülbül taḳāzā
eylemiş* (CH 2451)

taḳdīm eyle- < A. *taḳdīm* “öne geçirmek, öne almak”.

Şartı vaḳtından taḳdīm eylemek revādur, rükni taḳdīm eylemek revā degül. (NHT
88b-16)

taḳdīr eyle- < A. *taḳdīr* “değer biçmek, kıymet tayin etmek; bir şeyin olmasını irade
etmek”.

*Mehr-i mişl taḳdīr eyledi iki şüretde daḳı Ebū Yūsuf - cümlesinde kıymet taḳdīr eyledi
Muḥammed.* (NHT 3b-8); *Velī Tangrı ne yazdıyise gelür / Ne kim taḳdīr eyledi hem
ol olur* (SN 559); *Ta yüzüñ gül-nārı taḳdīr eyledi menden cüdā / Yandurur şevkuñ
meni ey yüzi gül-nār uşta gör* (NesDiv./G 100-10)

taḳrīr eyle- < A. *taḳrīr* “anlatmak”, krş. *şerḡ taḳrīr eyle-*.

Yūsuf eydür tañrı anı söylede / Gördüğünde şāha taķrīr eyledede (KY.b. 673); Ol aħvāli kamu taķrīr eyledi / Ne ki oldı babasına söyledi (KY.b. 1551); Ser-güzeşti şāha taķrīr eyledi / Kamu bir bir pādişāha söyledi (KY.b. 1806)

taķsīr eyle- < A. *taķsīr* “kusur etmek; suç ve kabahat işlemek”.

Ol ħalāyık eytdiler kim neyledük / Kendü cānumuza taķsīr eyledük (KY.b. 436)

taleb eyle- < A. *taleb* “istemek”.

Nūħ göricek anı eyledi taleb / Eytdi seni baña vėrdi ol Çeleb (Fakr. 102); İzniki daħı çeküp renc ü ta‘ab / Aldı çün fetħini eyledi taleb (TMAO 79); Kudse kaşd ét eyle Kudūsı taleb / Kim talebdür maṭleb‘ərmege sebep (Mirac. 263); Hem senün peygamberün kimdür ‘aceb / Tañrı‘yı ne dinde eyledün taleb (DVİ 124); Besmele kılmış dilini ħaķ çalab / Besmele ét açmağa eyle taleb (İslMesn. 2087); Taleb eyledi andan nāfe-i Çīn / Ĥarīr ü ‘anber ü dībā-yı rengīn (CH 2019); Ya ‘nī şefi‘ bey‘i işitdükde taleb-i müvāsebe eylese taleb-i işhād daķı eylese... (NHT 14b-18)

ta‘līķ eyle- < A. *ta‘līķ* “bir şeyin gerçekleşmesi için bir şeyi şart koşmak; ertelemek”.

...evvelği er alsı, ‘avrat ol ta‘līķ eylediği sarāya girse, üç talāķ vāki‘ olur Züfer kavlında. (NHT 38b-3); Ya ‘nī bir sağ gişi ‘avratınun talāķını ta‘līķ eylese... (NHT 40b-5); Eger ta‘līķ eylese ‘itki kuluñ katlına-Zeyd‘i gelse depelemek kaşdsuz. (NHT 63a-11); Eger ta‘līķ eylese nezrini bir bilinür neseneye-dilemese olası, ol nezr and olur. (NHT 106a-6); Ol biri terk-i fi‘le ta‘līķ eylese, ol güne gün geçse – iş işlediği belürmese, terki daķı belürmese. (NHT 7a-16); Kul iki gişi arasında olsa, kaçan ta‘līķ eylese-kul āzādlığını fi‘line fulān gün uşböyle işlerse. (NHT 7a-14)

ta‘līl eyle- < A. *ta‘līl* “sebepl göstermek, bir şeyin sebebini açıklamak”.

Açmaķ yokdur namāzı tekbīrden ayruķ ile-bāṭıl olur, ta‘līl eylemek tağyīr için. (NHT 73b-2)

ta‘līm eyle- < A. *ta‘līm* “öğretmek, ders vermek”.

[Bir şahş daķı bir şahşa abdesti] ta‘līm eylese... (NHT 65b-11)

taṃa‘ eyle- < A. *taṃa‘* “istemek; doymazlık, açgözlülük yapmak”.

Ṥama‘ eyledüm oğruladum atı / Çıkdı bir oğlan ki var[dur] heybeti (MV 853); Mest i bī-hūş taṃa‘ eyledüm aña / Şimdi bildüm ki uğradum ben saña (MV 743)

tamām eyle- < A. *tamām* “tamamlamak”.

Hem rebī'ul-āhīr ilkinde tamām / Eyledük rüz-i düşenbih ve's-selām (VG 1738);
Degme vakti çün tamām eyler-idi / Muştafāya çok selām eyler-idi (KAE 35); *Ben
dahı anuñ adına édüp hitām / Eyledüm bu nazmı vaşfila tamām* (TMAO 325); *Vācib
eyledi Muhammed kuluñ 'aynını – dağı tamām eyleye 'akduñ mehr-i mişlini.* (NHT
4a-2); *Revādur ki başte'l-kelām eyleye / Murādını sözde tamām eyleye.* (SN 5636);
Ferişteler gürü temām eylediler / Harār zībā 'ūd 'anber döşediler (KY.a. B75v13)

ta'n eyle- < A. ta'n "ayıplamak".

*Şüret ü ma'nīde Hağdan ğayri yoğdur arada / Şüretā ta'n eyleme fehm etmedin
ma'nāmuzı* (NesDiv./G 450-4)

tañışık eyle- / danışık eyle- < T. tañışık "istişare etmek, danışmak".

Mustafā Sanduk sözini söyleriken / Ashābile danışık eyleriken (KUC 117); *Muştafā
şanduk hālin söyler-iken / Aşhāb-ıla tañışık eyler iken* (GBUS 188)

tañrı eyle- < T. tañrı "tanrısı kabul etmek".

Bağlu oldum seni tañrı eyleyü / Hātūn-iken ben Mışır'da tañlayu (YZ 887)

tañz eyle- < A. tañz "alay etmek, eğlenmek".

Hīç eylemeñüz yoğsul olana tañz / Ki gizlü olıcıdur örende kenz (SN 5391)

tañp eyle- < T. tañp³⁵⁰ "kafi tutup bir işi yapmayı bırakmak".

Şımarladı eydür ki ey ser-firāz / Ko nāmūsı gitsün [ü] tañp eyle nāz (SN 1689)

tañpu eyle- < T. tañpu "saymak, saygı göstermek".

Vērđi dil Hağ Tañrı ğurda söyledi / Vērđi selām Ya 'ķüb'a tañp'eyledi (YZ 156)

tañr eyle-/ dar eyle- < T. tañr "daraltmak".

Gel ki şevķuñ hālūmi zār eyledi / 'Ālemi sensüz maña dar eyledi (NesDiv./Ty 304);
Velī Behrām aña kār eylemiş kār / Cihānı gözine tañr eylemiş tañr (Hurş. 7283); *Furķat
odi cānuña ermiş az az / Göñlüñi tañr eylemiş, beñzüñi sāz* (MV 432)

tañrab-sāz eyle- < A. tañrab, F. –sāz "nağme düzmek, neşe ve sevinç vermek".

Zühre eydür uş tañrab-sāz eylerem / Şādılığa urdum uş dest-i nihān (KY.b. 1680)

tārāc eyle- / tārāş eyle- < F. tārāc "yağmalamak".

³⁵⁰ Clauson, *age*, 434; TSözl., 203.

Segirdümci seçüñ dër üç tümen er / Ère bildükçe tārāc eylesünler (Hurş. 4639); *Urdu cān mülkine āteş kaşlaruñ / Eyledi ‘aqlumu tārāş kaşlaruñ* (NesDiv./Ty 157)

tarh eyle- < A. *tarh* “atmak, bırakmak; bahçede çiçek dikmek üzere yer ayırmak”.

Cihānda eylüg eden bulur eylük / Yavuz tarh eyleyen yavuz çeker yük (KKMU 38a-2); *Tarh eyledi yoluñda Nesīmī vücūdını / Gör anı kim ne muhteşem olmuş fakirdür* (NesDiv./G 127-12); *Burka ‘i tarh eylemişsen ey kamer yüzünñden uş / Fitne-i āhır zamān etmek dilersen etmegil* (NesDiv./G 228-2); *Ġayb u gümāndan artuğ ey zāhid urma dem kim / Haḡka ‘l-yāḡını buldum tarh eyledüm gümānı* (NesDiv./G 444-10)

ta‘rif eyle- < A. *ta‘rif* “tanımlamak, anlatmak”.

‘Ādemī şol durur ki evşāfin / Külli ta‘rif eyledi Furḡān (ElvŞr. VI-30)

tārīh eyle- < A. *tārīh* “tarih vermek”.

Eger ikisi daḡı tārīh eylese, ilk tārīh eyidenüñ ola. (NHT 16b-5)

tārumār eyle- < F. *tār ü mār* “perişan etmek, dağıtmak”.

Tārumār eyledi ġamun çerisin / Bu sözüñ ma‘nisine ḡandānam (NesDiv./TB-1 IV-7); *Nā-gāh ne fitneyidi ki görüñdi gözüme / Göñlüm aluban eyledi ‘aqlumu tārumār* (SN 1179); *Kendüzini görübenüñ tengri emrini şıdı / Bunca yıllıḡ tātini eyledi ol tār ü mār* (İslMesn. 133)

tārumārılıḡ eyle- < F. *tār ü mār*, T. +*lıḡ* “perişan etmek, dağıtmak”.

Hānumānı tārumārılıḡ eyleñüz / Andan aḡılıḡ sözini söyleñüz (KAE 130)

tasa eyle- < F. *tasa* “sıkıntı vermek, kederlendirmek”.

...ve yürege tasa eyler ve ġaşy tevellüd eder... (EM 13b-9)

taşadduḡ eyle- < A. *taşadduḡ* “sadaka vermek”.

‘Ömrüñ uzun olmaḡ isterseñ taşadduḡ eyle kim / Bir du‘āda redd ederler biñ belā abdāllar (NesŞr.G.b. 5-4); *...boğazlaya etini fuḡarāya taşadduḡ eyleye.* (NHT 32b-17)

taşarruf eyle- < A. *taşarruf* “kullanmak, sahip olmak”.

Birisi ġidāyı taşarruf eyler işbu ten saḡlanmaḡ [ve bāḡi olmaḡ için.] (TM 18a-11); *Mādām kim muzārib-i şānī ol taşarruf eylemese, zamān lāzım olmaz.* (NHT 60b-16)

taşdıḡ eyle- < A. *taşdıḡ* “onaylamak, doğrulamak”.

Ƙamu taşdıķ eyledi anuñ sözün / Ʀurdı öpdi Muştafā iki gözün (GBUS 173); İşid imdi orada pīr neyledi / Yemliħāyı anda taşdıķ eyledi (İslMesn. 3131)

taṭavvu‘ eyle- < A. *taṭavvu‘* “nafile ibadet yapmak”.

... ‘avrata mehrini taṭavvu‘ eyleyüp ödese... (NHT 60a-5)

ṭavāf eyle- < A. *ṭavāf*“(Kabe’nin etrafını) dolaşmak”.

Ka‘bede gördüm ṭavāf eyler-idi / Rāzını sırrın Ğaķa söyler-idi (KAE 84); [İki gez sa‘y eyler, iki gez] ṭavāf eyler, bir ‘umresi için, bir hacı için. (NHT 88a-5); Girdi Ğarem-i ka‘beyi taḥķīķa Nesīmī / Ğannānı ṭavāf eyler ü Mennāneye uğrar (NesDiv./G 79-8); Verüben āsitānuña yüzümi sürdüğüm bu kim / Şu kim ka‘be ṭavāf eyler oda yanmaz muķarrerdür (NesDiv./G 165-2)

ta‘yīn eyle- < A. *ta‘yīn* “ayırarak, belirlemek”.

Dēdi bir bir bahāsın eyle ta‘yīn / Ticāretde bu durur resm ü āyīn (CH 928); ...otları seçe çıkara, ķankısı ķankı Ğastalıģa münāsibdür, ayrı ayrı yaza, ta‘yīn eyleye. (EM 40a-13); Bizüm ‘ulemā ķavlında dükkeli için revādur, niçeme kim her birini birine ta‘yīn eylemese... (NHT 44b-7)

tāze eyle- < F. *tāze* “yıpranmamış, yorulmamış, taze bir şekilde olmasını sağlamak”.

Bu dāvūdī nüvāyı tāze eyle / Zebūr‘ūñı bülend āvāze eyle (CH 3764)

ta‘zīm eyle- < A. *ta‘zīm* “saygı göstermek”.

Delim köşķ bağladılar yer yüzün / Niçe ta‘zīm eylediler Ğadsüzün (SN 3596)

te‘addī eyle- < A. *te‘addī* “verilen süreyi aşmak”.

‘Āriyeye alıcı eger te‘addī eylese şart eylediği-yerden gerü dönse zamān sāķıķ olur. (NHT 46b-16); Ya‘nī müste‘cir kaçan te‘addī eylese, zamānın ödese, ücret sāķıķ olmaz Şāf‘ī ķatında. (NHT 122a-9)

teba‘ eyle- < A. *teba‘* “tabi etmek, uydurmak”.

...meş eyledüğü şu ile ķulağına dağı meş eyleye, ķulağı başa teba‘ eyleye. (NHT 66a-11)

teberrā eyle- < A. *teberrā* “uzak durmak, yüz çevirmek”.

Yaķīn oldu ki altun ola işüñ / Teberrā eyle la‘lün den gümüşüñ (Hurş. 2665)

tebessüm eyle- < A. *tebessüm* “gülümsemek”.

Ƙız tebessüm eyleyüb saldı başın / Ki ta'accüb ƙıldı bu mu'ciz işin (GKM 312); Dök şurāhī ƙulƙulından ehl-i 'irfān eylesün / Geh tebessüm geh terennüm gāh ħall-i müşkilāt (KKMU 107b-3)

tecellī eyle- < A. *tecellī* “görünmek, belirlemek; Allahın lütfuna nail etmesi”.

Ƙudretinden ħaƙ tecellī eyledi / Gör ki Mūsāyı tecellī neyledi (İslMesn. 95); Tecellī eyledi ol ħaƙ sehā burcu kemālinden / Vücūda geldi dükeli bu gün demek maƙālinden (İslMesn. 3567); Ħaƙ te'ālā çün tecellī eyledi Tūr üstine / Mūsī-i 'Imrān delīlidür yaƙīn ħüsnüñ nişān (NesDiv./G 296-5)

tedbīr eyle- < A. *tedbīr* “bir şeyi temin edecek veya önleyecek yol, çare düşünmek”, krş. **fıkr tedbīr eyle-, rāy tedbīr eyle-**.

Ne tedbīr ile taƙdīr olmaya rast / Ne tedbīr eyler iseñ gelmeye rāst (Hurş. 4568); Ayak başşun u el bir eylesün ol / Benüm olmağa tedbīr eylesün ol (Hurş. 7460)

te'emmül eyle- < A. *te'emmül* “etraflıca düşünmek”.

Böyledür yine eylemekligi 'özür fevt olduƙdan şonra-revādur te'emmül eyleye bilgil. (NHT 23b-8)

tefaħħuş eyle- < A. *tefaħħuş* “inceden inceye araştırmak”.

'Alī eydür kim tefaħħuş eylegil / Ne aƙadur bilelüm tiz söylegil (GBUS 520)

tefāvüt eyle- < A. *tefāvüt* “birbirinden ayırmak, fark gözetmek”.

Yolunda ƙoydı Nesīmī cihān ile cānı / Tefāvüt eylemez anı ƙabül ƙılsa kerīm (NesDiv./G 276-9)

teferrüc eyle- < A. *teferrüc* “gezinmek; gezintiye çıkıp gam dağıtmak”.

Ki anuñ büstānın bellü bayıƙ / Teferrüc eylemeye illā 'āşık (Hurş. 1729); Meger bir gün ki bāzārda gezerdi / Teferrüc eyleyüp gönlin düzerdi (Hurş. 6462); Dēdi va'llāh ħalvet maƙām uş / Teferrüc eyleyem ol şüreṭi ħōş (Hurş. 6530); Temāşā eylemek diler şikāri / Teferrüc eylemek hem mürğızarı (CH 4567); Anı çıkarurlar ħammāndan bugün / Hem teferrüc eyleyelüm hem düğün (MV 668)

tefrīƙ eyle- < A. *tefrīƙ* “ayırmak”.

Bizüm 'ulemā ƙavlında furƙat vāƙi' olmaz, illā ƙādı tefrīƙ eylemek ile. (NHT 42a-14)

tefsīr eyle- < A. *tefsīr* “açıklamak”.

İzā vaḳa 'at sūresinde Muştafā / Tefsīr eyledi işidiñ ol şafā (AK 12); Eger zināyı tefsīr eylerise, ḥad uralar. (NHT 107b-9)

te'hīr eyle- < A. *te'hīr* “geciktirmek, ertelemek”.

Öyleyi yaz güninde şovudu ḳılmaḳ, kindüyi cümle faşlda te'hīr eylemek, aḥşāmı ta'cīl eylemek her ḥalda yatsuyı dūnūñ sūlūsine değin te'hīr eylemek yēgrekdür. (NHT 71b-11, 71b-12)

tekbīr eyle- < A. *tekbīr* “tekbir getirmek”.

Budur kim imām cenāze namāzında beş tekbīr eylese, cemā'at daḳı aña uyalar. (NHT 27b-12); Bizüm ḳatumuzda tekbīr eyleye, secde eyleye. (NHT 77b-4); Evvel tekbīretü'l-iftitāḥ eyleye, ardınca Sübhāneke oḳıya, bu icmā'dur. (NHT 81a-12)

tekrār eyle- < A. *tekrār* “bir şeyi iki veya daha çok defa yapmak; tekrarlamak, tekrar söylemek”.

Ṭalāḳ ile ḥācet degül iḳā'ı tekrār eylemek. (NHT 40a-6); Bañ ile ḳāmet ile cemā'at ile tekrār eyleyüp ḳılsalar... (NHT 71b-16); Gece gündüz 'ıḣḳıla zār eylerem / Dā'im adın dilde tekrār eylerem (KY.b. 1355); Şeyḥ ağızı sırrından bize çoḥ nükte ders eder velī / Bir noḳtadur aşlı hemīn niçe ki tekrār eyleyem (NesDiv./G 286-6)

tekye eyle- < A. *tekye* “dayanmak”.

Şeker zānūsını tekye eyledi şāḥ / Ki bulmuşdı aña ser-mestlik rāḥ (CH 2629)

tekzīb eyle- < A. *tekzīb* “yalanlamak”.

Ya'nī bir maḥcūr ḳul iḳrār eylese, fulāndan işbu 'aynı oğurladum dese, mevlāsı anı tekzīb [eylese] ... (NHT 9b-12)

telaṭṭuf eyle- < A. *telaṭṭuf* “nazikçe muamele etmek”.

Ḳarıncaya ger eylersen telaṭṭuf / Süleymān 'ilmini ḳıla taşarruf (Hurş. 363)

telbiye eyle- < A. *telbiye* “hac esnasında 'lebbeyk allahümme lebbeyk' duasını okumak”.

[İhrām] bağılansa, gērü mīḳāta gelse, telbiye eylese... (NHT 32a-16)

telef eyle- < A. *telef* “yok etmek, öldürmek; boş yere harcamak, yıpratmak”.

Ey gönül ger ṭālib iseñ eyleme 'ömrüñ telef / Sen de maḥbūbı ṭaleb ḳıl gitmegil her bir ṭaraf (NesŞr.G.b. 16-1); Dönmeye avlayan gişi 'āḳıbetde- ol gişiye telef eyledi

kıymet ile. (NHT 31a-19); Mālumu telef eyledüñ, ödegil! (NHT 60b-6); Revā görmeñ indi telef eylemek / Kılıç yalmanına ‘alef eylemek (SN 4563); Yemek guşşa tek ‘ömri eyler telef / Yigitlikde eyler kişiyi haref (SN 4221)

telh eyle- < F. *telh* “acılaştırmak”.

Kimyādur cān ve-līkin hāk eder anı firāk / ‘Ömr-i şīrindür cüdālīk telh eyler lezzetin (CH 4467)

telim eyle- < T. *telim* “çokça yapmak, çoğaltmak”.

Yalvarur tevāzu ‘telim eyler / Cemāliniñ vaşfını aydur emdi (KY.a. B37r16)

telkīn eyle- < A. *telkīn* “ölü gömüldükten sonra mezar başında belli dinî sözleri tekrar etmek”.

[Bizüm] kavlumuzda telkīn nez ‘a yakın olduğda eyleyeler, gendüler okıyalar, şehādet kelimesini eyit demeyeler. (NHT 79b-18); Muştafā geldi ilerü söyledi / Taşradan oğluna telkīn eyledi (DVİ 126)

temāşā eyle- < F. *temāşā* “bakıp seyretmek; gezmek”.

Bular kim yer yüzün eyler temāşā / Ki ya ‘nī ‘ışk bundan vardı başa (Hurş. 3985); Şimdi uçmağda temāşā eyler ol / Tanrı dīdārın temennā eyler ol (KAE 43); Bu bālā-yı dil-ārādan temāşā eylegil ey dil / ‘Aceb şūret ‘aceb hey’et budur Tūr-ı Kelāmullāh (NesŞr.G.b. 24-5); Bencileyin zār u hayrān ola ger āyīnede / Olur-ısa gendü gendüzin temāşā eylemiş (CH 2450)

temennā eyle- < A. *temennā* “dilemek, istemek”.

Şimdi uçmağda temāşā eyler ol / Tanrı dīdārın temennā eyler ol (KAE 43); Géceler yā hū dēyüp her dem temennā eylerem / Raḥmetinden umaram Raḥmān’ı gözler gözlerüm (NesŞr.G.b. 20-6); Mūsā tecellī nūrını görmek temennā eyledi / Mağşūdi ma ‘lūm oldı kim Hāğdan anuñ dīdār imiş (NesDiv./G 202-3); Nesīmī hasteye sensüz Süleymān mülkini vērseñ / Ol anı bir çöpe şaymaz temennā-yı vişāl eyler (NesŞr.G.b. 7-5)

temīz eyle- < A. *temīz* “temizlemek; temiz tutmak, saymak”.

Ki cārū kanda bulsa hār u hāşāk / Temīz eyler kuşanup cüst ü çālāk (Hurş. 6913); Ben arı rūḥam beni eyle temīz / Beni gökler da ‘vet etmişdür ‘Azīz (Fakr. 232 / 110); Dēdi zindānı temīz eyleñ bugün / Çevre yanın arı eyle zū-fünūn (KY.b. 752)

temkîn eyle- < A. *temkîn* “yerleştirmek; yer etmek”.

Yılduzıla gögi bēzek eyledi / Ādemi yer üzre temkîn eyledi (KY.b. 1561); *Yūsufi kim şāh medh(in) eyledi / Kendü ilin aña temkîn eyledi* (KY.b. 1120)

temlîk eyle- < A. *temlîk* “mülk olarak vermek”.

Şartdur ta`ām vèrmekde, temlîk eylemek-degüldür ibāhat eylemek kāfî. (NHT 106a-12)

tenezzül eyle- < A. *tenezzül* “alçakgönüllülük göstermek”.

Tenezzül eylegil kim çetr-i sultān / Gerek gün gibi bunda ola tībān (CH 277)

ter eyle- < F. *ter* “ıslak hâle getirmek; tazelemek”.

Bağarsuqlar içinde issiden kurıyan şifli ter eyler. (EM 5a-6); *Şol gıdālar muraṭṭıbdur, ya nī ter eyleyicidür, daḫı kanı şāfî eyleyicidür, fāyide eyler.* (EM 68a-5); *Şabā çün depredür reyḫān budagın / Ter eyler koḫuyıla gül dimāgın* (Hurş. 1314)

ter ser-sebz eyle- < F. *ter*, F. *ser-sebz* “taptaze ve yemyeşil yapmak”.

Bāgını ıyşuḫ ter ü ser-sebz eylesün / Haḫ nice kim kışı giderüp nev-bahār ide (CH 324)

ter sıyrıncaḫ eyle- < F. *ter*, T. *sıyrıncaḫ* “ıslak ve kaygan yapmak”.

Sıyrıncaḫ: bir otdur kim tenüḫ yüzini ter ve sıyrıncaḫ eyler. (TM 114⁵)

terahḫum eyle- < A. *terahḫum* “merhamet etmek, acımak”.

Kimseneye hīç terahḫum eylemez / Şerri söyler hīc-de ḫayrın söylemez (İslMesn. 2400)

terāzū eyle- < F. *terāzū* “(ölçme ve tartma için) terazi hâline getirmek”.

Gözini eylemiş idi terāzū / Okıdı gördi bir kaç saṭr yazı (Hurş. 2332)

tercemān eyle- < A. *tercemān* “tercümanı yapmak”.

Ḳaşuḫ gözüḫ nazarı bil yaḫīn ki ḫaḫdandur / Ḫaḫuḫ nazar-gehini gör ki tercemān eyler (NesDiv./G 159-2)

tercī` eyle- < A. *tercī`* “tekrarlamak”.

Müvezzin ezānda tercī` eyleye şüreti tercī`üḫ budur. (NHT 71a-16)

tercüme eyle- < A. *terceme* “bir dilden başka bir dile çevirmek”.

Ḳıyās étdüm olmaz idi encüme / Ki lafzen-be-lafz eyledüm tercüme (SN 5615)

terennüm eyle- < A. *terennüm* “şarkı söylemek”.

Dök şurāhī kulkulından ehl-i ‘irfān eylesün / Geh tebessüm geh terennüm gāh ḥall-i müşkilāt (KKMU 107b-3)

terk eyle- < A. *terk* “bırakmak, vazgeçmek”.

Böyle buyurdu Lem yezel bilün beni kılun ‘amel / Terk eyleñüz tül-i emel uymañuz her bāḫıla (MevITŞr. I-16); Eytđi yā Gülşāh gül yüzlü şanem / Varka ‘ı terk eylegil yārün benem (VG 162); Gücün yéterse eyle ḥacca niyyet / Saķın terk eyleme farz ile sünnet (KEMŞ 161); Zāhid-i nā-dāna söyleñ özini terk eylesün / Bu ḥaķıķat ‘āleminde olmasun inkār bir (NesŞr.G.b. 8-5); Gel beri bu fāñiyi terk eylegil / Tevbe édíb dñiñi berk eylegil (İslMesn. 674); Va ‘de çün vèrmiş bize Ḥaķ selsebīl ü ḥūr-ı ‘ıyn / Koyma elden şāhidi terk-i mey ü cām eyleme (NesDiv./G 372-6)

tertīb eyle- < A. *tertīb* “düzenlemek, hazırlamak”.

Daķı sünnetdür ağızı burunı yumak cünübe-niyyet eylegil abdeste mu ‘teberdür daķı tertīb eyle. (NHT 65b-6); Degme bir ķardaşına bir köşk-i ḥās / Eyle tertīb eylediler bī-ḥavāş (KY.b. 1824)

tesbīḥ eyle- < A. *tesbīḥ* “Allah’ı ululamak”, krş. *ḫā ‘at tesbīḥ namāz eyle-, zıkr tesbīḥ eyle-*.

Göñli rüşen hem münevver fikrile / Dili dāyim tesbīḥ eyler zıkrile (Fakr. 233 / 126); Evvelgi ruķu ‘ında yüz āyet ķadarı tesbīḥ eyleye. (NHT 80b-12); Oldı destür tır yapuş bu urģana / Çıķ kuyudan tesbīḥ eyle Sübhān ‘a (YZ 190)

teserri eyle- < A. *teserrī* “cariye almak, odalık edinmek”.

Ya ‘nī bir şahş ayruķ gişinün ķaravaşına eyitse, eger ben seni teserrī eylerisem... (NHT 42b-3)

te’sīr eyle- < A. *te’sīr* “iz bırakmak, etki etmek”.

Āteş-i mihr-i ruḫun cānumda te’sīr eyledi / Men bu oddan yanaram ya ‘nī ki maḥrūr olmuşam (NesDiv./G 252-10)

teslīm eyle- < A. *teslīm* “vermek”.

Eylemiş cānını çün 'ışka Nesīmī teslīm / Ne ziyān eyler aña kayd ile zındān berü gel (NesDiv./G 233-11); *Buňa hil'at vērüben hōş söylegil / Kamu mālın aña teslīm eylegil* (GBUS 156)

tesmiye eyle- < A. *tesmiye* “isimlendirmek”.

Kul hür çıksa, yā sirke hamr çıksa, ol kul dedügi, yā sirke dedügi tesmiye eyledügi [bātil olur.] (NHT 4a-16); *Ya 'nī nikāhda bēş dirhem tesmiye eyleseler, ol 'avraturu mehr-i mişli ne kadar ise mehr [mişli lāzım olur Züfer kāvlunda.]* (NHT 35a-11)

teşvīb eyle- < A. *teşvīb* “sabah ezanına iki defa ‘es-salātü hayrun mine’n-nevm’ sözünü ilave etmek”.

Bizüm kavlumuzda teşvīb eylemek revādur, huşuşā bu zamānda kim halāyık namāza kāheldür. (NHT 71b-4)

teşbīh eyle- < A. *teşbīh* “benzetmek”.

Cennete teşbīh eyleyen bulmadı vech-i dil-beri / Kātresi ağzı yārumuñ mest eder āb-ı Kevseri (NesDiv./G 441-1); *Āb-ı hayvānı la'lüne teşbīh / Eyleyenler zehī hayal-i muhāl* (NesDiv./TB-3 VI-3)

teşebbüh eyle- < A. *teşebbüh* “kendini benzetmeye çalışmak, özenmek”.

Benefşe zülfine bātil teşebbüh eyler imiş / Şabā çıhar bu hayāli anuñ dimāğından (NesDiv./G 323-2)

tevāzu' eyle- < A. *tevāzu'* “alçakgönüllülük göstermek”.

Tevāzu' eyle bunda hāş u 'āma, / Kim anda olmaya sen zār u giryān. (Çarh. 83); *Nice kim ol Yūsufa söyler idi / Yūsuf aña tevāzu' eyler idi* (KY.b. 541)

tevbe eyle- < A. *tevbe* “işlenmiş bir suçun veya günahın bir daha işlenmeyeceğine dair söz vermek”.

Ögüdüm bu: Günehden tevbe eyle, / Ki imān kaşdın eyler, bil, ki şeytān! (Çarh. 9); *...anuñ naşīhatıyla ve ögüdiyle hidāyet bulur ve tevbe eyler.* (KKMU 105a-5); *Tevbe eyle sen günāha gāfil olma dīn eri / Fursatı geçürmeyigör elde-y-iken ihtiyār* (İslMesn. 139);

tevellüd eyle- < A. *tevellüd* “meydana getirmek”.

Balık eti tāzesi şovukdur, terdür ve āvāzı şāfi eder ve içi yumşadur ammā balğam tevellüd eyler. (EM 2b-14); *Kocalara anı çok yemek yaramaz, kulunc tevellüd eyler.*

(EM 5b-4); *Adamuñ karnında kırt tevelliüd eyler.* (EM 10b-1); *Ƙan tevelliüd eyler.* (EM 20a-8); *Menī tevelliüd eylemekde fi 'li şalgamdan azırağdur.* (EM 65a-5)

teverrük eyle- < A. *teverrük* “iki ayağını sağ yanına çıkararak yere oturmak”.

Ʀurduğı vaktın oturmağdur terk olunmaya-şoñ Ƙa 'dede otura teverrük eyleyüp. (NHT 74a-16)

tevħīd eyle- < A. *tevħīd* “Allah’ın birliğine inanmak”.

Varmayanlar ol fağa gör neyledi / Nefsi boğub bunda tevħīd eyledi (İslMesn. 913)

te'vīl eyle- < A. *te'vīl* “söze mana vermek”.

Te'vīl eyle āyet-i fūri sīnīn / Ger olam dirseğ min aşħābi 'l-yakīn (NesDiv./Ty 250)

ticāret eyle- < A. *ticāret* “alım-satım yapmak”.

Müflis ticāret eyler sermāyesüz velīkīn / Sa 'yi 'abesdür anuñ sevdāsı cümle ħüsrān (NesDiv./G 326-7)

tīmār eyle- / tımār eyle- < F. *tīmār* “tedavi etmek; iyi davranmak, lütufta bulunmak, ihtimam göstermek”.

Ĥüb cemālūñi görelden ēy nigār / 'Āşıkun oldum, baña eyle tīmār (MV 689); *baş ve şakīka hemīşe ağrımağ göz öñinde siñek gibi görünmek: eger tımār eylemezise gözine Ƙarasağı iner nişān-dur bu.* (TM 86²⁶); *İş bu oğlāna tımār eyleyelüm / Oħşayuban buña ħōş söyleyelüm* (HMH 227); *Zelħā bī-çāre benem 'ışka esīr / Eyle tīmār gör ħālüm oldum faķīr* (YZ 896)

tīr-i bārān eyle- < F. *tīr*, F. *bārān* “yağmur gibi ok atmak, ok yağmuruna tutmak”.

Buyurgıl leşkerūñe ē ulu ħan / Bulara eylesünler tīr-i bārān (Hurş. 5644)

tīz eyle- < F. *tīz* “keskinleştirmek”.

...dükeli Ƙuşlardan anuñ eti yēgrekdür, dimāğı arıdur, fehmi tīz eyler. (EM 3a-14);

Ĥāñırı tīz eyler ve anlamakları rüşen eyler. (TM 45a-14)

toğrulığ eyle- < T. *toğrulığ* “dürüst davranmak, gerçeğı gizlememek”.

Her birisi toğrulığ eylediler / Vefā dinledi, bunlar söylediler (MV 859)

toħma eyle- < A. *toħma* “hazımsızlığa sebep olmak”.

Çoğ yēyicek toħma [eyler.] (EM 8b-14)

tolu eyle- < T. *tolu* “doldurmak”.

Vardı [ki] ol gönlegi eyledi çin / Çiçek-ile tolu eyledi için (MV 347); Hân-gāhumdur [benüm] mescid ulu, / Eylemişem içi dervişler tolu (ŞH.e. 29)

ton eyle- < T. *ton* “giysi vermek”.

Ķul āzād edem açları toyruram / Ton eyleyeler yoħsula buyuram (SN 1290)

toptolu eyle- < T. *toptolu* “tamamen doldurmak”.

Aldı Mihr eline bir ulu ayak / Toptolu eyledi ol mey-i revāk (MV 533)

toy eyle- < T. *toy* “ziyafet vermek, şölen düzenlemek”.

Ķatına beglerin dirşürdi sultān / Ağır toy eyledi bezm urdı sultān (Hurş. 5927); Bilürem hem olasını ittifāk / Ki toy eylemege düziser yarak (SN 2069)

turaħ eyle- < T. *turaħ* “durmak, kalmak”.

Ķaħ atıcağaz gece olmaz ıraħ / Güneş eylemez gökde yindek turaħ (SN 1938); Şaruñ yöresine inerdi yayah / Ķolay yerleri eylemişdi turaħ (SN 2373)

tuş eyle- < T. *tuş* “nail etmek, rast getirmek, karşı karşıya getirmek; havale etmek”.

Şükür ki lutfuña tuş eyledüñ Feraħşādi / Nice nice ola miskīn belā oħına amāc (Hurş. 3363); Ķamer tuş eyle Ķurşīd evcine dek / Ķadem rence kıl ē server bu gece (Hurş. 3771); Şakā-hāneye girdi ol anşuzın / Hemān şūrete eyledi tuş gözīn (SN 4804); Her birini bir işe tuş eylemiş / Anuñ-ile göylüni hoş eylemiş (İslMesn. 30)

tutaş eyle- < T. *tutaş* “karşılaştırmak, yaklaştırmak”.

Ne dürlü miħnet ü ħasret var ise şākirdüm / ‘Aceb cefāya tutaş eylemiş beni ustād (Hurş. 1947)

ucuz eyle- < T. *ucuz* “değersizleştirmek”.

Pes ebleħ kişi çün tedbīrsüz / İşe şuna kendüzin eyler ucuz (SN 5126)

ulu eyle- < T. *ulu* “büyükleştirmek; büyük tutmak”.

Aħcadur kişiyi ulu eyleyen / Aħçasuz yegdür maķālet söyleyen (KAE 123); Benüm düşdi naķşum kamudan şulu / Beni eylediler kamudan ulu (SN 609)

ululuk eyle- < T. *ululuk* “büyüklik göstermek”, krş. *lutf ululuk eyle-*.

Diyesin ki ululuk eyleyüben / Bizi kendü lutf ile toylayuban (SN 989)

‘umre eyle- < A. *‘umre* “umre yapmak”.

‘Umre eylese dağı hac eylese, dönse gitse- ‘umre ile hac arasında bayık işbu müit ‘a olur. (NHT 93b-14); *Ya ‘nī āfākī gişi hac aylarında ‘umre eylese...* (NHT 93b-15)

un eyle- < T. *un* “un hâline getirmek, un gibi yapmak”.

Çü dördinci gün göge dikildi gün / Güneş kızğını taşı eylerdi un (SN 3539)

‘urūc eyle- < A. *‘urūc* “yükselmek”.

Kim ki her dem secde-i hāk eylemez / Ol ‘urūc-ı ‘arş-ı eflāk eylemez (NesTy. XV)

uşūl eyle- < A. *uşūl* “bilgiyi alıp esas edinmek”.

Gügercin eydir anla kim yā Resūl / Lutf edüben sözümi eyle uşūl (GüvDest. 58b-2)

ümīd-vār arķalanmış eyle- < F. *ümīd-vār*, T. *arkalanmış* “ümitli ve güç bulmuş bir hâle getirmek”.

[Anı Tangrı-y-ile ve Tangrı ‘nuñ] fażlı-y-ila ümīd-vār ve arķalanmış eylemek gerek. (KKMU 80b-5)

üstād eyle- < A. *üstād* “bir işte usta yapmak”

Gel è şan ‘atda şāğırd olmadın uş / Beni ‘ışķında üstād eyleyen dōst (Hurş. 3752)

vācib eyle- < A. *vācib* “yapılmasını gerekli kılmak”.

Vācib eyledi Muħammed kuluñ ‘aynını-dağı tamām eyleye ‘aķduñ mehr-i mişlini. (NHT 4a-2); *Güldügi anuñ selām yerinde-vācib eylemez abdesti ilzām ile.* (NHT 23a-9); *Menī çıķmaķlığı ğuslı vācib eyler.* (NHT 67a-5); *‘Avratuñ raķīķ olduğı vācib eylemez yaru olmaķlığı-īlānuñ müddetini ol ‘avratdan bilgil!* (NHT 103a-9)

va ‘de eyle- < A. *va ‘de* “söz vermek”.

Biz ölücek anlara söz söylemiş / Atayile anaya va ‘d’eylemiş (İslMesn. 1189)

vaķf eyle- < A. *vaķf* “bir malı veya mülkü bir hayır işine bağışlamak, bırakmak”.

Şüretüñ esrārına vaķf eyledüm göñlüm evin / Ka ‘benüñ genci durur şol gence vīrān buldum uş (NesDiv./G 205-7); *Cānumı vaķf eyledüm şol ‘arızuñ uçmağına / Ta menüm ķanum saña çün selsebīl oldı sebīl* (NesDiv./G 237-2)

vāķi‘ eyle- < A. *vāķi‘* “meydana getirmek, gerçekleştirmek”.

Vaşf eyleyici talāki ol vaqtın vāki` eyleye-uzunlġ ile, inlülük ile vardur kim rec`at eyleye. (NHT 38a-12); Vāki` eylese bir talāki ulaşdırur bir eylemiş olmaz. (NHT 39a-9); Vāki` eyleyici rec`ı talāki cimā` eylemeye-andan kināyetler ol`avrata rec`ı olur. (NHT 101a-14)

vaqt eyle- < A. *vaqt* “vakit vermek, zaman belirtmek”.

Lākin Ebū Süleymān zıkr eyledi kim birisi – vaqt eyledügi yā ikisi vaqt eyledügi mırāşda hederdür. (NHT 16a-11); Bātil olur vaqt eylemek nikāhda-ħaml olına`akd şalāh üzerine. (34b-8)

var eyle- < T. *var* “var etmek”.

Bu za`ıf bī-çāre kulların yokdan vār eyledi. (Makl. 1a); `Ademden`ālemi var eyleyen sen / Nihānī genci izhār eyleyen sen (Hurş. 61); Beni yoġiken şükr var eyledüñ / Bu kullarına ihtiyār eyledüñ (SN 5491); Ana geñez yoġları var eylemek / “Kün” demesiyle olur yemez emek (İslMesn. 2114)

vaşf eyle- < A. *vaşf* “bir kimsenin veya şeyin durumunu tarif etmek”.

Nicesi vaşf eyleyeyin anı ben / Kıadd ü ħüsni tengün anuñ küllī sen (VG 1305); Cumhūr eydür kamu sözün dinledüm / Ne ki vaşf eyledüñ-ise anladum (GBUS 91); Ya`nī bir şahş bir`avrata çiftlense, bir bēz üzerine kim anı vaşf eylemiş olalar. (NHT 35a-6); Cānı göñli`ışka tutışdı`aceb / Vaşf-ı ma`şük eyledi ol rüz (u) şeb (KY.b. 322)

vāşıl eyle- < A. *vāşıl* “ulaştırmak”.

Bu ne dertdir bu ne ħasret bu ne āh / Kim bize vāşıl eyledi ol pādişāh (DVİ, 139, 4. dipnot)

vaşıyyet eyle- < A. *vaşıyyet* “öldükten sonra yapılmak üzere bir istekte bulunmak; nasihat etmek; istemek, emretmek”.

Aldı bir elma eline söyledi / Ana daġı bir vaşıyyet eyledi (MV 421); Ya`nī bir şahş eyitse mālumuñ şülsini vaşıyyet eyledüm, `Ömer`e yā `Āmir`e vaşıyyet bātil[dur]. (NHT 21a-12); Uş size ben bir vaşıyyet eylerem / Sözümi tutuñ benüm kim söylerem (KY.b. 1370); Şurayka`ya eyit, vaşıyyet eylesün mülke ħalīfe ħosun`ömri temām oldı. (MrzTerc. 69a-5); Bunlara böyle vaşıyyet eyledi / Tiz süvār oluñ dēyüben söyledi (GBUS 350); Bulara şöyle vaşıyyet eyledi / Tiz varuñ yetüñ dēyüben söyledi (KUC 239)

vaşî eyle- < A. *vaşî* “bir kimseyi malında veya çocuklarının işlerinde tasarrufta bulunmak üzere tayin etmek”.

Ya 'nī bir şahş bir şahşı gendü şonında vaşî eylese... (NHT 64b-15)

vaşl eyle- < A. *vaşl* “ulaştırmak”.

Bu ne derddür bu ne hasret bu ne āh / Kim bize vaşl eyledüñ ey pâdişāh (DVI 4)

vaţan eyle- < A. *vaţan* “yer etmek, durmak”.

Silsilesinde zülfinüñ cān vaţan eyledi anuñ / Ya 'nī ki cānumuñ yeri şahn-ı cinān içindedür (NesDiv./G 143-10)

vaţy eyle- < A. *vaţy* “cinsî münasebette bulunmak”.

Kesildüginde hayż [t]amām kim ğusl eylemese-aña vaţy eylemek eri ħalāl degül. (NHT 26a-18); *Ya 'nī bir şahş ħalālī ile vaţy eyleyü dururken, érte doĝsa...* (NHT 29b-5)

vaz' eyle- < A. *vaz'* “koymak; meydana getirmek; kurmak, icat etmek”.

[Şatranç 'ilmin Hindüstān dānāları düzmişdür ki...] ve ānı şöyle vaz' eylemiş kim... (MrzTerc. 50a-5); *Gel gör imdi kudret-i ħaķ neyledi / Muştafānuñ öñine vaz' eyledi.* (İslMesn. 306); *İşid imdi ol bitiyi neylemiş / Şanduk içinde anı vaz' eylemiş* (İslMesn. 3105); *İşid imdi kudret-i ħaķ neyledi / 'Avrat anda bir veled vaz' eyledi* (İslMesn. 3115)

vazīfe eyle- < A. *vazīfe* “bir işi birisi için ödev ve görev yapmak”.

Anı yer yüzine kıldı ħalīfe / 'İbādet eyledi aña vazīfe (CH 88)

vefā eyle- < A. *vefā* “sözünde durmak; dostluk göstermek”.

Ťur katumda eyleyem saña vefā / Görmeyesin bunda sen cevr ü cefā (Fakr. 83); *Çaĝıra 'Alī daħı yā Muştafā / Ümmetüñe daħı bize eyle vefā* (AK 268); *Eyitdi Ebū Yūsuf red eyleye, eger ibā eylese-mişlini kim vèrdiyidi şarĥa vefā eyleye.* (NHT 12a-7); *Bilgil ki vefā eylemeye kimseye ey cān / Bu dünyeyi fānī* (NesDiv./Müst. 3-3); *'Ahde vefā eylegil tā dimesün müddde 'ī / Ťavl ü ħarār üstine durmadı dil-dārumuz* (NesDiv./G 190-7)

vefāt eyle- < A. *vefāt* “ölmek”.

Ya 'nī bir ođlan vefāt eylese, yűklű 'avratı ¼alsa, ol 'avratuđ 'iddeti dűrt ay on gűn ola [Şāf'ī katında.] (NHT 102a-14)

vekīl eyle- < A. *vekīl* “birine yetki vermek”.

Ya 'nī bir şahş bir 'aynı şatsa, bellű semene; ol semeni nađd eylemedin bir şahşı vekīl [eylese] ... (NHT 12b-12); Mu 'teberdűr, revā olur, ni¼eme kim taleb eylemege vekīl eylediyse Ebű Hanīfe ¼avlında. (NHT 15a-14); Ya 'nī bir şahşı vekīl eylese huşűmete, ol vekīl ¼āđı meclisinde huşűmet eylemese... (NHT 57b-18)

verem eyle- < A. *verem* “şişliğe sebep olmak”.

...ve ısıtmalar getirűr ve meşānede verem eyler. (EM 63a-3)

vezīr eyle- < A. *vezīr* “vezir yapmak”.

Hűsni sultān eyledi 'ışkı vezīr / 'Aşık u ma 'şűk ile 'ışk oldu bir (NesDiv./Ty 86)

vidā' eyle- < A. *vedā'* “vedalaşmak”.

İbrahīm eydűr vidā' eyleđ bizi / Kim dađı gűrmeyiser gűzűm sizi (DVİ 86)

vīrān eyle- < F. *vīrān* “yıkık bir yer hāline getirmek”.

¼ıra beşinci ¼atuđ hem ehlini / Vīrān eyleye dađı tamāmet ilini (AK 45); Gűnlűmi vīrān eyledűm mihrűđ yerin cān eyledűm / ¼űn 'ışkűđı şān eyledűm dűşđi ğamuđ cān űstine (NesDiv./G 379-2); Sırr-ı 'ışkűđ genc imiş anuđ yeri vīrānedűr / Yađdı 'ışkűđ gűnlűmi ol gence vīrān eyledi (NesDiv./G 452-5);

vuķűf eyle- < A. *vuķűf* “kalmak”.

Ya 'nī erlű 'avratlu vuķűf eylemedin cimā' eyleseler hacları fāsıd olur. (NHT 93b-7); Ya 'nī muhrim 'Arafat'da vuķűf eyledűkden sonra cimā' eylese, haccı fāsıd olur. (NHT 94b-8)

yad eyle- < T. *yad* “yabancı saymak, uzak tutmak”.

Şunup tűtdű vű űpdű iki gűzin / Bilişđdi yad eylemedi kendűzin (SN 3519)

yād eyle- < F. *yād* “hatıra getirmek, anmak; zikretmek”.

Cihāni yađdı feryād eylemekden / İnjiler 'aşıkın yād eylemekden (Hurş. 1651); Anuđ vaşfında bu şi 'ri Feraşşād / Hemīn Āzād űñinde eyledi yād (Hurş. 3099); Ėy Nesīmī sen bu medđi şubđ u şām yād eylegil / Şűyle kim 'ilm-ile meşhűr dīn ű imāndur 'Alī (NesŞr.G.b. 25-5); Ha¼ķa senden ¼oyma kim dād eyleyem / Tā-ebed senden Ha¼ı yād

eyleyem (NesDiv./Ty 220); *Cihānda ne kim andan olduŋsa ŧād / Firāķına döyesüñi eyle yād* (SN 5542); *Bize bir dāsītān eyle gerü yād / Ki ğam-gīn göñül anuñla ola ŧād* (CH 4451); *Bu söz-ile bir ķasem yād eyledük / Muṭma'in olup dil-ābād eyledük* (GBUS 22)

yağma eyle- < F. *yağma* “yağmalamak”.

Budur ol göñlümi yağma eyleyen / Cānum olsun aña ķurbānum benüm (KY.b. 450); *Göñlümün ŧehrini çün kim eyledi yağmā-yı 'ıŧķ / ŧaldı 'ālem mülkine ŧūr u ŧer-i ğavğā-yı 'ıŧķ* (NesDiv./G 218-1)

yağşılık eyle- < T. *yağşılık* “iyilik yapmak”.

Yağşılığ eyle sen saña yağşılığ eyleye Ğudā / 'Āķıbet aşlına ķılır ğayrı ŧeri mürāca'at (NesDiv./G 23-5)

yaķın eyle- < T. *yaķın* “yakınlaştırmak”.

Pes yaķın eyler seni Ğaķ'dın yaña her cünbişüñ (KKMU 86a-2)

yaķınlık eyle- < T. *yaķınlık* “cinsel ilişkide bulunmak”.

On birinci, elbetde ķarı 'avrata ve ŧayruya yaķınlık eylemeyeler ki mefācā ölümün getirür. (EM 59a-12)

yaķu eyle- < T. *yaķu* “yakı yakmak, yakı bağlamak”.

...ammā yaķu eyleyeler eger kimse yēyüp ziyān eylese ıŧlāķı toğmekāniladur. (EM 9b-12); *...döğüp ğanāzīr başına yaķu eyleseler fāyide eder.* (EM 31a-12); *İstiskāya bir kaç gez ķatrān yaķu eyleyicek giderür.* (EM 60a-15)

yalın eyle- < T. *yalın* “soymak”.

Şunup tıtdılar bağladılar elin / ŧonın ŧoydılar eylediler yalın (SN 4503)

yalıncaķ eyle- < T. *yalıncaķ* “soymak”.

Seni bu ğayme diregine ŧaram / Hep yalıncaķ eyleyüp ķamçı vuram (VG 172); *[Bizüm ķavlumuzda] yalıncaķ eyleyeler.* (NHT 78b-11)

yapışğan eyle- < T. *yapışğan* “yapışkan bir hāle getirmek”, krş. **ķoyı yapışğan eyle-**

[Ķanı ķoyu] ķılır yā arı eyler yā dağı yapışķan eyler dutar: kehrībār gibi. (TM 115¹⁰)

yār eyle- < F. *yār* “sevgilisi yapmak; dost tutmak; yardım etmek”.

Anuñ 'ışkına ikrār eylemişdür / Göñülden kendüye yār eylemişdür (Hurş. 2529); Elüme girdi bugün ol maķşūdum / Baña yār eyleyiserdür ma'būdum (Fakt. 250 / 156); Haķdan özge sen saña yār eyleme / Ahsen-i takvimi inkār eyleme (NesDiv./Ty 275); Haķka yār ol kim saña yār ol yeter / Çün Haķı yār eyledüñ var ol yeter (NesDiv./Ty 34)

yaraķ eyle- < T. *yaraķ* “hazırlık yapmak”.

Bunı didüm olmadı çün ittifāk / Ki düzmege eyleye tızcek yaraķ (SN 341); Çü Fağfūr gitmege eyler yaraķ / Bağışlar Süheyl aña bir la'l ayak (SN 1074); Süheyl-i Yemen dedü naķķāşa tur / Yarağ eyle kazanları oda ur (SN 1084); Dēvşür 'aķluñ tevbe kıl eyle yaraķ / Çün gerekdür geçmege anda çıraķ (İslMesn. 2289); İçün siz imdi eyleñ yaraķ / Dürlü ziynetler kılıñ bugün yaraķ (HMH 243)

yaralu eyle- < T. *yaralu* “yaralamak”.

Yaralu eyledi meni ħarbesi ağılu ğamuñ / Yaralu yāruñı ħoma derdine gör ne çāredür (NesDiv./G 132-5); Yüregümi yaralu eyledi şevķuñ eriş / Yarasına baħ bu gün koyma anuñ yārına (NesDiv./G 367-5)

yarar eyle- < T. *yarar* “muktedir, yetkili yapmak”.

Ķul aña kim seni var eylemişdür / Dükeli vara yarar eylemişdür (Hurş. 2422); Ki seni yoğ iken var eylemişdür / Cihān tahtına yarar eylemişdür (Hurş. 4736)

yardım eyle- / yardım eyle- < < T. *yardım*³⁵¹ krş. F. *yārī*³⁵² yardım etmek”.

Ola kim esirgeye yardım eyleye. (BTefs. 20b); Yemliħā dēr göñli içinden yā kerīm / Yardım eyle baña bunda yā raħīm (İslMesn. 3060); Söylesem söylemesem ma'lüm saña / Yardım eyle burada eriş baña (İslMesn. 3069)

yārī eyle- < F. *yārī* “dostluk yapmak; yardım etmek”.

Taņrı dergāhına zārī eyledi / Şi'r eyitdi derde yarı eyledi (KY.b. 402); Yüz yire urdı (vü) zār(ī) eyledi / Göz yaşın derdine yarı eyledi (KY.b. 1845)

yarım eyle- < T. *yarım* “ikiye bölmek”.

Ķılıç yalmanı nite kim ıldırım / Neye uğrasa eyler idi yarım (SN 2596)

³⁵¹ Çağbayır, sözcüğün kökenini Eski Türkçe yardım anlamındaki *yar* sözcüğünün **yar-ıd-mak* > *yar(i)d-im* / *yarda-mak* > *yard-im* ? şeklinde ekleşmesiyle açıklar. Çağbayır, *age*, c. 5, 5221.

³⁵² Nişanyan'a göre bu sözcük Farsça “yardım etmek” anlamındaki *yārīdan* sözcüğüyle ilgili olmakla birlikte Türkçe *yara-* “faydalı olmak” fiiliyle birleştirilmiştir. +dIm eki ise açıklanmaya muhtaçtır. Nişanyan, *age*, 671.

yarı eyle- < T. *yarı* “ikiye bölmek”.

Erüñ rakîk olmaklığı yarı eyleyicidür talâkı-ķaravaş rakîklığı degül aşl, ikisinde daķı muṭlakdur. (NHT 101b-2); *Bizüm ķatumuzda ol da ‘vī eyledüklerini bularuñ arasında yarı eyleyeler.* (NHT 149a-18)

yasak eyle- < Mo. *yasak* “yasaklamak”.

Anı gördi şāh daķı geydi ķara / Şöyle yasak eyledi ėle şara (MV 272)

yaş eyle- < T. *yaş* “ıslatmak, yaş bir hâle getirmek”.

Yaş balık yĕmek kim kuvvetele yaş eyleyicidür. (TM 62⁵); *Oķur iken nāmeyi yaş eyledi / Fürķat odı bağrını baş eyledi* (KY.b. 1579)

yat eyle- < T. *yat* “hazırlık yapmak”.

Süheyl’ e dĕdi ķaçmağa eyle yat / Daķı diyimezven ki sen bunda yat (SN 2336)

yatlık eyle- < T. *yad* “yabancı gibi davranmak”.

Aydurlar ne yavlaķ yūsufa beñzeyür-sen / Yūsuf iseñ nete yatlık eyleyür-sen (KY.a. B71v11)

yatlu eyle- < T. *yatlu* “kötü bir hâle getirmek”.

Beñzi yatlu eyler. (TM 47a-5)

yavuz ķatı eyle- < T. *yavuz*, T. *ķatı* “kötü ve sert bir hâle getirmek”.

Sovuķ mizācıla: kekre: bu dad dili ķaluñ ve iri eyler ve yavuz ve ķatı eyler. (TM 110¹³)

yĕgrek eyle- < T. *yĕgrek* “daha iyi, daha çok yapmak”.

Müzdden yĕgrek eyleye yazuğun, / Bağşadat bīcihād ‘ilm-i ladun. (SVManz. I/73)

yĕl eyle- < T. *yĕl* “(yiyecek için) gaz yapmak”.

Ve ķaçan hāmıla yĕseler, yĕl eyler ve ķabz ėder. (EM 9b-1)

yĕr eyle- < T. *yĕr* “yer etmek; yer tutmak; (yatmak vb. sebeplerle) yer hazırlamak; yeri yapmak”.

Göñülde ol ķadar yĕr eylemişdür / Ki ‘ālemden gözüüm seyr eylemişdür (Hurş. 5814); *...Düriş, ķazan, yĕ, yĕdir; / Yĕr eyle cān içinde.* (ŞH.d. 11); *Görklü yüzi sarayı nūr eylemiş / Tañrı ‘aşķı cānına yĕr eylemiş* (KD. 78); *Ol ġalıż māddele kim başda yĕr*

eylemişdür... (TM 124⁹); Çıkdı hıyāda yēr eyler atına / Döndi geldi yine Vefā katına (MV 610); Yēdi kat gök yēdi kat yēr eyledi / Her birin bir kavme çün yēr eyledi (İslMesn. 485)

yèyni eyle- < T. *yèyni* “hafifletmek, hafif tutmak”.

Teni yèyni eyleye. (TM 38b-7)

yèynicek eyle- < T. *yèynicek* “acele karara sevk ettirmek”.

Ṭama ‘dur ki artuḡ gözedür kişi / Hevesdür ki yèynicek eyler başı (SN 5672)

yok eyle- < T. *yok* “yok etmek, ortadan kaldırmak”.

Temāmet varlığını eyledüm yok / Gēce gündüz döğindüm ağladım çok (Hurş. 2547); [Lāyık olmaya] benüm için bunu yök eyleye. (MrzTerc. 60b-2); Bir oturdur kim yaşlığı yok eyler. (TM 114¹¹)

yol eyle- < T. *yol* “yol yapmak; sürekli gidip gelmek?”.

Ol dağları ma ‘rifet kılıcı-la doğrar pāre pāre édüp sekiz uçmak kapısına yol eyler. (Makl. 27a); Çevre delüklerden bir ulu hōca anbārına yol eylemişdi. (MrzTerc. 32a-8); Dēdi vü nevḡa kıldı ağladı bol / Gözinden denize yaş eyledi yol (Hurş. 3150)

yoldaş eyle- < T. *yoldaş* “yol arkadaşı yapmak”.

Kerīmsin rahmetüni yoldaş eyle / Girince cennetüni koldaş eyle (KEMŞ 179); Yoldaş eyle ol ikiyi gendüñe / Tā ola imīn yoluñ öñden soña (Mirac. 275); Sen yaratdun diller üzre ‘Āşık’uñ tevḡidini / Cānuḡa sen yoldaş eyle ‘ışkuna yā Zü’l-celāl (APŞ.a. IX-24)

yoş eyle- / yuş eyle-? < T. *yoş*³⁵³ “kamaştırmak; zahmet ve sıkıntı vermek”.

Anuñündür ki ilk yazın yılan ininden çıkıcak gün gözlerin yoş eyler, kamaşur. (EM 17a-15); Dēdi şimdi nedür ḡālün dēdi ḡōş / Velī ser-pīçün eyler göñlümi yuş (Hurş. 3403)

yön eyle- < T. *yön* “yönelmek, yön tutmak”.

Dīniñi terk eyle bizim dīne dön / Gel puta tap Ka ‘be ‘ye eyleme yön (KzDest. 36)

yumuşak eyle- < T. *yumuşak* “yumuşatmak”.

Bu dad dili yumuşak eyler. (TM 110²²)

³⁵³ Clauson, *age*, 976.

yurt eyle- < T. *yurt* “kalmak; yeri hâline getirmek”.

Başa hîç olmasun bu mülk ü bu yurt / Ki anuñ gibi kişi eyleye yurt (Hurş. 4399); *Taş ile başını hürd eyleyelüm / Eşelüm yerini yurd eyleyelüm* (Hurş. 5067)

yuş eyle- < bk. *yoş eyle-*

yuva eyle- < T. *yuva* “yer yapmak”.

Bir karga bir yüksek tığda bir ağaçda yuva eyleyüb vatan dutmuşdı. (MrzTerc. 63b-12)

yük eyle- < T. *yük* “bir şeyi yük etmek, yüklenmek”.

Dünyenün sevgüsü ağır yük imiş menden işit / Hefsüne yük eyleme andan sebük-bār isteme (NesDiv./G 371-10)

zāhir eyle- < A. *zāhir* “ortaya çıkarmak, belli etmek”.

Şun ‘-ı Yezdān eyledi zāhir yüzün yüz āferīn / Yoğdur anda zerre peydā nükte-i pinhān budur (NesDiv./G 162-2); *Ma ‘a ‘l-cümle söz aña erdi āhir / Ki gizlü rāzını eyledi zāhir* (CH 532); *Su ‘āl etdi Ergānün ‘dan kim bu tācir / Ne gişidür nereden eyle zāhir* (CH 2243); *Züleyhā dāyesine aḥvāl söyler / Ser-encāmın dāyesine zāhir eyler* (KY.a. B34r15)

zahīre eyle- < A. *zahīre* “anbarda yiyecek saklamak”.

Zehab öküş isteyenün / Zahīreler eyleyenün / Zübābdur sırrı anlaruñ / Zebḥ eyledi cevlānını (Elf. IX-6)

zahm eyle- < F. *zahm* “yaralamak, yara açmak”.

Cānumuñ zahmından ey cān ḥ‘āb gelmez ‘aynuma / Cigerümde zahm-ı peykān tūr-i müjgān eyledi (NesDiv./G 456-4)

zahmet eyle- < A. *zahmet* “sıkıntı vermek, eziyet etmek”.

Öğüt ilkin kulağdan zahmet eyler / Velīkin şonra cānı rāḥat eyler (Hurş. 6813); *Hikāyet bu durur è ‘ayn-ı rahmet / Gerek lūtf ét gerekse eyle zahmet* (CH 2262); *Yel eglenmesi ki zahmet [eyleye giderür.]* (EM 38a-12); *İçmezem ben bunı gel söyleme / Hasta vücūduma zahmet eyleme* (HMH 262)

za ‘if eyle- < A. *za ‘if* “zayıflatmak, güçsüzleştirmek”, krş. *aruḳ za ‘if eyle-*, *ķuru za ‘if eyle-*.

Baş ağrısın getirür ve gözi za 'if eyler. (EM 21b-11); *Ƙuvveti za 'if [eyler.]* (EM 35b-3); *Göz [nürin za 'if eyler.]* (EM 63a-1); *Siñirleri za 'if eyler.* (TM 36a-5); *Ma 'deyi za 'if [eyler.]* (TM 45b-6); *Bağırı za 'if eyler.* (TM 47b-3)

zamm eyle- < A. *zamm* “eklemek, ilave etmek”.

Anı evvelği iki yüze zam eylemeye. (NHT 82b-16); *Bizüm kavlumuzda ol müstefâdi evvelği nişâba zam eyleye, on dirhem zekât vère.* (NHT 82b-18)

zâr eyle- < F. *zâr* “ağlayıp inlemek; ağlatmak”, krş. **âh zâr eyle-**.

Bunda sen uş şād-kām 'āşık u Behrām rām / Anda beni dağ u dām eyledi zâr eyle mi (Hurş. 7271); *Düldüle bindi kuşandı Zü'l-fikâr / Hem Hüseyin-ile Hasan eyledi zâr* (KD. 44); *Gel ki şevkuñ hâlümü zâr eyledi / 'Âlemi sensüz maña dâr eyledi* (NesDiv./Ty 304); *Géce gündüz 'ışkıla zâr eylerem / Dâ'im adın dilde tekrâr eylerem* (KY.b. 1355); *Ê niçe hatun kişiler söyleye / Yüzlerin yurtbanuñ zâr eyleye* (İslMesn. 2276); *Çün cihân cennet oldu hüsnünğden / 'Andelîbi neden gül eyledi zâr* (NesDiv./TB-3 IV-3)

zâr efgân eyle- < F. *zâr*, F. *efgân* “ağlayarak inleyip bağırarak”.

Géce gündüz zâr (u) efgân eyler ol / Derdile deryâyı hayrân eyler ol (KY.b. 801)

zarar eyle- < A. *zarar* “zarar vermek”.

Uyucu gişi yalunuzdur, eger âşkâra olsa-ol gişinüñ kim imâmlık eyledi arusuzlığı zarar eylemez. (NHT 75b-3)

zarılık eyle- / zârîlîğ eyle- < F. *zârî*, T. *+lık* “ağlayıp sızlamak”.

Biz zarılık eyledik ulu kiçi / Kim figânile tıldı 'Ummân'ıñ içi (KUC 1019); *Ne ata ne anaya söyler idi / Düni günü zârîlîğ eyler idi* (SN 712)

zârî eyle- < F. *zârî* “ağlayıp sızlamak”, krş. **âh zârî eyle-**.

Taḥrı dergâhına zârî eyledi / Şi'r eyitdi derde yarı eyledi (KY.b. 402); *Yüz yire urdı (vü) zâr(î) eyledi / Göz yaşın derdine yarı eyledi* (KY.b. 1845); *Ol nigârîn kendü hâlin söylenür / Gâh âh éder gâh zârî eylenür* (VG 207)

zârîlîğ eyle- < bk. **zarılık eyle-**.

zâyi' eyle- / zâ'i' eyle- < A. *zâ'i'* “ziyan etmek”.

Ëy hâlikuñ emânetini zâyi` eyleyen / Lâyık durur aduñ ki zalümen cehül ola (NesDiv./G 391-8); *Bilesinde gördi mâl-ı gencini / Çalap zâ`i eylemedi rencini* (KUC 1099)

zâyil eyle- < A. *zâ`il* “sona erdirmek, geçirmek”.

...ve nâzleyi zâyil eyler. (EM 29b-1); *[Ol renci] andan zâyil eyleye.* (EM 60b-3); *Bu sevdâyı başuñdan eyle zâyil / Nêredendür saña bu fikr-i bâıl* (CH 1067)

zebḥ eyle- < A. *zebḥ* “boğazlamak, kesmek”.

Zehb öküñ isteyenüñ / Zâhîreler eyleyenüñ / Zübâbdur sırrı anlaruñ / Zebḥ eyledi cevlanını (Elf. IX-6)

zebün eyle- < F. *zebün* “acizleştirmek, güçsüzleştirmek”.

Şöyle zebün eylemiş nefsüñ seni, / Saña binmiş, sen görimezsin anı. (ŞH.e. 58)

zecz eyle- < A. *zecz* “sıkıntı vermek, eziyet etmek”.

Yârimüñ vaşlından ayırdı beni / Ne kıtı zecz eyledi bu dün baña (VG 103); *Ḳanı ata anaya zecz eyleyen / Eyü yavuz tırmayuban söyleyen* (İslMesn. 1674)

zehr eyle- < A. *zehr* “bir şeyi zehir etmek, zehir gibi yapmak”.

Bir üyezle Nemrûdı ḳahr eyledi, / aña dünyâ ni`metin zehr eyledi. (SVManz. II-38); *Bilürsin ki Nemrûd`ı ḳahr eyledi / Aña tatlu dirligi zehr eyledi* (SN 80); *Senüñ devletüñ bizi ḳahr eyledi / Şeker yer iken bize zehr eyledi* (SN 5129)

zemm eyle- < A. *zemm* “yermek, kötölemek”.

Ze`n-Nün gibi dünyâ koyan / Zihninde ol cevher tıyan / Zü`l-fikârı şaldı `ayan / Zem eyledi düşmânını (Elf. IX-7)

zemzem eyle- < A. *zemzem* “zemzem gibi kutsal su çıkarmak?”.

Ëy ka`be-i ḥakîkî la`lün ne zemzem eyler / Kim şuşamış Nesîmî aydur ki Zemzem oldur (NesDiv./G 145-11)

zencîr eyle- < F. *zencîr* “zincirlemek”.

‘Âşıkâ zülfini zencîr eylemiş / Gönlini zencîre taḥcîr eylemiş (KY.b. 312)

zevk eyle- < A. *zevk* “eğlenmek”, krş. *‘işret zevk eyle-*.

*Bugün ÇİN ilindesin uşda hele / Gül oyna vü zevk eyle bizüm ile (SN 1258);
Odasında Kaytās eylerdi zevk / Geçürmiş idi boynına ışkı tavk (SN 4172)*

zihār eyle- < A. *zihār* “(erkeğin karısına) yaklaşmamaya yemin etmek”.

*Ya nī bir şahş ‘avratına zihār eylese, zihār keffāretine mecbüb kul āzād eylese...
(NHT41b-1)*

zıkr eyle- < A. *zıkr* “anmak; bildirmek”.

*...Evvel kısım bu otları zıkr eyler. İkinci kısımda birez muhtaşar ve müftd
‘amelisinden zıkr [eyledük.] (EM 1b-12); Zü’fnūn olan kimseneler / Zib gibi kimse mi
talar / Zünüb işlemeye bular / Zıkr eyleye şultānını (Elf. IX-5); Tursa otursa Yūsuf’ı
söylenür/Kanda kim varsa anı zıkr eylenür (YZ 428); Hidāye’de böyle zıkr eyledi.
(NHT 15b-6); [Emālī] içinde zıkr eyledi Ebū Hanīfe’den rahmetu’llāhi ‘aleyh iki
şüretde dağı meşiyyeti yarın ola. (NHT 41a-8); Her nefes kim zıkr-i Allāh eylerem /
Halk[ı] Hāk’dan ya nī āgāh eylerem (NesTy. XXIV)*

zıkr tesbīh eyle- < A. *zıkr*, A. *tesbīh* “Allah’ı anmak ve tazim etmek”.

Şabāh olunca zıkr ü tesbīh eyledi / Tañlacak Fātıma’ya söyledi (HMH 29)

zinā eyle- < A. *zinā* “nikahsız cinsî münasebette bulunmak”.

*Bir zimmiyye ya bir müslime zinā eylese – ol ‘avrat ile ol gişi kim emān diledi,
‘avrata had ola, ere had olmaya. (NHT 9a-7); Ya nī bir şahş anası yā atası
karavaşına zinā eylese, ben anı halāl şandum dese, had uralar. (NHT 45b-13); Ya nī
bir şahş bir ‘avrat ile zinā eylese, ol ‘avratuñ kıızı, kızınuñ kıızı... (NHT 95a-17)*

zindān eyle- < F. *zindān* “zindana atmak, hapsetmek”.

Dēdi şehā anja kurbān eylegil / Habs içinde anja zindān eylegil (KY.b. 668)

zīr zeber eyle- < F. *zīr*, F. *zeber* “alt üst etmek, yıkmak, mahvetmek”.

*Ki geldüm uş yakıncağ bu kadar ben / İlini eyledüm zīr ü zeber ben (Hurş. 4997);
Yine çün hakinca nazar eyledi / İşin küllī zīr ü zeber eyledi (SN 517); Şüreti nakşı ki
aņsuzda görüñdi gözüme / Tāc u taht u raht u bahtı eyledüm zīr ü zeber (SN 1367)*

ziyāde eyle- < A. *ziyāde* “arttırmak, ilave etmek”.

*Bir zamāndan şonra bir kul dağı ol biñe rehni ziyāde eylese, ol ziyāde fāsıd [olur
Züfer kavlında.] (NHT 60a-11); Dağı bir mes’ele oldur kim telbiyeyi ziyāde eylemek
[kerāhetdür]. (NHT 89a-1)*

ziyāfet eyle- < A. *ziyāfet* “yedirip içirmek”.

‘Alī aşhābı ziyāfet eyledi / Ğāzīlerin kamusını toyladı (HMH 460)

ziyān eyle- < F. *ziyān* “zarar vermek”, krş. **güç ziyān eyle-**.

Eger kimse yeyüp ziyān eylese işlāhı tohmekānıladur. (EM 9b-12); *Ya ‘nī bir muhrim bir muhrimün başını yülise, başınun biti aña ziyān eylemek korkusından...* (NHT 92b-9); *Eylemiş cānını çün ‘ışka Nesīmī teslīm / Ne ziyān eyler aña kayd ile zindān berü gel* (NesDiv./G 233-11); *Öz elünge kıl bizi evvel fenā / Andan eylegil ziyān sen oğlāna* (HMH 224); *Od bize hergiz ziyān eylemedi / Dā’imā kim añaruz biz Muḥammed’i* (KUC 95); *[Bizüm evde bir] sıçan vār. Çōķ ziyān eyler.* (MrzTerc. 15b-4); *Siñirlere ziyān eyler.* (TM 81²⁴)

ziyāret eyle- < A. *ziyāret* “görmeye gitmek”.

Yerün altındadır aña inerler / Ziyāret eyleyüp gērü dönerler (KEMŞ 158)

zōr eyle- < F. *zōr* “zorluk çıkarmak, güç uygulamak”.

Teke zōr eyledi çekindi ipin üzdi katı yādan çıkan oķ gibi sıçradı. (MrzTerc. 29b-5)

zuhūr eyle- < A. *zuhūr* “görünmek, meydana çıkmak”.

Zuhūr eyledi cümle eşyāda Ḥaķ / Ḥanı bir başiretlü açuğ başar (NesDiv./G 151-12)

zulm eyle- < A. *zulm* “eziyet etmek”.

Kişi kim ya ‘nī ‘adl eder ilāna / Ne zulm eyler gör āhir bāğubāna (KKMU 11b-1); *Cihāna ‘adl ü dādı érđi ḥanun / Bize zulm eyler ise buyruğ anun* (Hurş. 7486); *Bil ikinci kimseye zulm eylemek / Zulmıla imān gider yēme emek* (İslMesn. 1022)

3.2.4. *Ƙıl*- Yardımcı Fiili

ābād Ƙıl- < F. *ābād* “bayındır duruma getirmek, imar etmek”.

‘Adlila milki gedā Ƙılır ābād / Zūmlıla sultān olamaz KeyƘubād (MV 897); *Nazar Ƙılğıl bu vīrān göñlüme şāh / Ƙılır sultān ol vīrānı ābād* (NesDiv./G 37-6)

abdest Ƙıl- < F. *āb-dest* “abdest almak”.

[resūl] aydur abdest Ƙılır erken saƘal arasına barmaƘ soƘmasa Ƙıyāmet gün od soƘalar. (FK 71b-18); *Degme namāz vaƘtinde abdest Ƙılmış [gerek].* (KG 11a-4); *Ol gişi kim degme namāza abdest Ƙılsa...* (KG 52b-7)

‘aceb Ƙıl- < A. *‘aceb* “şaşırmak”.

Görüben Ya Ƙūb anı Ƙıldı ‘aceb / Dēdi şükr olsun saña ēy ferd-rabb (KY.b. 1859); *‘Aceb Ƙıldılar felegiñ işine / Gör ne geldi ol oğlanıñ başına* (HD 13)

acı Ƙıl- < T. *acı* “acılaştırmak, tadını acı yapmak”.

...bu acı su daħı ol pīrūñ gözi yaşıdur ki çok sulara Ƙarışdı acı Ƙıldı. (Makl. 4a)

‘āciz Ƙıl- < A. *‘āciz* “aciz bırakmak”.

...ve dālāleti ħalkūñ boynına yığup ‘āciz Ƙılalar. (KKMU 95b-6)

açuk Ƙıl- < T. *açuk* “açmak, açıkta tutmak”.

NiƘāb şoyup yüzün açuk Ƙıldıysa / Sarāydan nūrı balƘup çıkar ēmdi (KY.a. B24v9); *Eger bir gişi eyitse yolun açuk Ƙıldum ya sen [benden Ƙurtıldıñ dese tālāƘ vāƘi ‘ olur.]* (KG 86b-7)

ad Ƙıl- < T. *ad* “ad almak, ad kazanmak”.

Çün işitdi bu sözi Ġāzī Murād / Germ yüridi Ƙılam dēyü bir ad (TMAO, 38, 168. dipnot)

ādīne Ƙıl- < A. *ādīne* “cuma namazını kılmak”.

Ol müşrik-i necisdür ādīne Ƙılmayan kim / Ƙavli ve fi’li anuñ taƘlīd ile riyādur (NesDiv./G 147-14)

‘adl Ƙıl- < A. *‘adl* “adalet ve doğruluk gözeterek muamele etmek”.

Ki yād begler niceme ‘adl Ƙılır / Alıgın anlayınca il yıkılır (Hurş. 6822); *[Dilerse] anı fazl Ƙıla uçmağa vērībiye, dilerse ‘adl Ƙıla tāmuya [vērībiye.]* (KG 3b-4)

‘adl dād kııl- < A. ‘adl, F. dād “adalet ve doğruluk gözeterek davranmak”.

Geldi dārü’l-mülke vü oturdı şāh / Memleketde kııldı gāyet ‘adl ü dād (TMAO 267)

‘adl inşāf dād kııl- < A. ‘adl, A. inşāf, F. dād “adaletli davranmak”.

Eyle kııldı ‘adl (ü) inşāf ile dād / Halk hōşnud oldu andan ey kubād (KY.b. 1096)

āferīn kııl- < F. āferīn “beğenmek”, krş. *du ‘ā āferīn kııl-*.

Varķaya ol kavm kııldı āferīn / Cümle şād oldu sevindi birbirin (VG 217); Berye begleri anuñ ihsānına / Āferīn kııldı kamusı cānına (VG 903); Kesdi başın karğıya kıaldurdu ol / Anı gördi āferīn kııldı Resül (GKM 283); Süheyl’üñ hōnına kalur ol taña / Öginde kıılır āferīn çok aña (SN 1150); Ol kıadar ģarb étđi anda kim sipıhr / Āferīn kııldı aña vü māh u mihr (TMAO, 33, 116. dipnot)

‘afv kııl- < A. ‘afv “affetmek”.

Ey ‘āsiler ‘özriñüzi dileyin ki ‘afv kıılayum. (Makl. 25a); Kıçiler suç eyleye, ulular ‘afv kııla. (MrzTerc. 28b-4); Suçluya güci yétđüğü vakt ‘afv kıılmağı gendüye vācib bile. (MrzTerc. 28b-4); Hāķ te ‘ālā bunlaruñ yazuğını / ‘Afv kııla ol kerīm (ü) ol ģanī (KY.b. 1662)

āğāh kııl- < F. āğāh “bildirmek, haber vermek”.

[Eger] ‘avrata rec ‘ı talāk vērse ve aña āğāh kıılmasa... (KG 81b-4)

āğāz kııl- < F. āğāz “başlamak, başlangıç yapmak”.

Kıılduķ āğāz uş ikinci meclise / Eydeyin söz bākısın dınleñ size (VG 298); Mey içđđi Şeh Şeker hōş eyledi sāz / Hevā-y-ıla bu şı ‘ri kııldı āğāz (CH 710); Gel é ‘āşık bu göñlüñ levhine yaz / Gērü Şeyh Oğlı kıılsun söze āğāz (Hurş. 1728); Eline her birisi aldılar sāz / Çü sāzı çalmağa kııldılar āğāz (Hurş. 3317); Nuvāht édüben anı Bülbül-āvāz / Bu şı ‘rüñ matla ‘ını kııldı āğāz (CH 4309)

āh kııl- < A., F. āh “ah çekmek, feryat etmek”, krş. *feryād nāle āh kııl-*.

Kııllarına vērđđ iltürler anı / Āh kııldı Varķanuñ yandı cānı (VG 238); Çün yanında göremedi eşin / Nā-ğihān bir ah kııldı āteşin (KzDest. 159); ‘Acab kııldı anuñ sözlerine şāh / Vişāķa vardı kııldı derd-ile āh (CH 1664); Hasan işitđđ bu sözi kııldı āh / Eytdi mided senden ey kıāđđr ilāh (GBUS 655); Gördi İslām leşkeri anı hemīn / Ağlaşuban kııldılar āh-ı ģazīn (GKM 293)

āh feryād kııl- < A., F. āh, F. feryād “ah çekmek, feryat etmek”.

Ƙılır Hırşîd diyü āh u feryād / Hiç andan özge nesne eylemez dād (Hurş. 1752)

āh feryād zārı Ƙıl- < A., F. *āh*, F. *feryād*, F. *zārī* “feryat edip ağlayıp sızlamak”.

Zindāna Ƙodılar ol ğāzîleri / Ƙıldı bunlar āh-ı feryād zārı (KUC 908)

āh fiĝān Ƙıl- < A., F. *āh*, F. *fiĝān* “feryat figan etmek”.

Özüñi yığ harām işden hemîşe / Ki yarın Ƙılmayasın āh u fiĝān (KEMŞ 83)

āh nāliš Ƙıl- < A., F. *āh*, F. *nāliš* “inlemek”.

Çü durrāc āh ile nāliš Ƙılurdu / Ne tākāt kim yürekler yakılurdu (Hurş. 1322)

āh zār Ƙıl- < A., F. *āh*, F. *zār* “ağlayıp inlemek”.

Boz ata binmiş yeşil geymiş éy yār / Gördi ol yigid Ƙılır āh-ile zār (MV 302)

āh zārī Ƙıl- / āh zārı Ƙıl- < A., F. *āh*, F. *zārī* “ağlayıp inlemek”.

Ögi geldükde Ƙılır āh u zārı / Bu sevdā gelmiş ü gitmiş Ƙarārı (Hurş. 6572); *Süheyl ağlayu āh u zārī Ƙıla / Bêş altı gün içinde döndi Ƙıla* (SN 711)

‘ahd Ƙıl- < A. *‘ahd* “söz vermek, sözleşmek; yemin etmek”.

Atası elini tutup Ƙıldı ‘ahd / İçürimedük niçe étdükse cehd (SN 1164); *Ƙutmuşam ‘ışƘuñla peymān Ƙılmışam zülfünle ‘ahd / Andan özge ‘ahd u peymān Ƙavl ü ikrār olmasun* (NesDiv./G 328-5)

‘ahd peymān Ƙıl- < A. *‘ahd*, F. *peymān* “sözleşmek”.

Vefā umma bu dünyādan é hanum, / Anuñla Ƙılmağıl sen ‘ahd u peymān! (Çarh. 23); *Bu Ƙavl üzre ‘ahd ü peymān Ƙıldılar.* (MrzTerc. 12a-14)

āheng Ƙıl- < F. *āheng* “cünbüş etmek, çalıp eğlenmek”.

Ney urdı şubh bülbül başladı çeng / Ƙılup durrāc ile müsîçe āheng (Hurş. 7628); *Āheng-i Sifāhānī Ƙılır ol nāy-ı ‘Īrākī / Rehhāvī yolında yine cānum Ƙıla pervāz* (NesDiv./G 180-5)

‘ağd nikāh Ƙıl- < A. *‘ağd*, A. *nikāh* “nikâhlanmak, evlenmek”.

Mısır içre ulu melik olubanıñ / Züleyhāya ‘ağd nikāh Ƙılubanıñ (KY.a. B40v7); *Züleyhāğa ‘ağd nikāh Ƙılsun dedı / Züleyhā hātun sen pādışāh olğıl émdi* (KY.a. B55r13)

ağın Ƙıl- < T. *ağın* “baskın yapmak”.

Geldi leşker çünkü erişdi yakın / Puşıya girdi gece kıldı akın (VG 89); Kıla ikinci göki tardağan / Geçe üçinci göke dağı kıla akın (AK 56); Dört kişidür erdiler şehre yakın / Ğazîler tekbîr vèrüp kıldı akın (GBUS 530)

āl kıl- < A. *āl* “hile yapmak, aldatmak”.

Sıçradı durdı yerinden ol ğazāl / Ğūla benzer kim kıılır halka āl (HMH 77)

‘alāle kıl- < F. *‘alālā* “hengame çıkarmak”.

Gehī efgān eder kıılır ‘alāle / Gehī yırlar ki tirlālen telāle (Hurş. 3918)

‘alāmet kıl- < A. *‘alāmet* “işaret koymak”.

Bu tulumda bir ‘alāmet kılmışam / Her ne kadar nakş olursa bilmişem (İslMesn. 2922)

‘alef kıl- < A. *‘alaf* “yiyecek dağıtmak”.

Eyitme mālum ola telef Hāq bir binin vèrir halef / Kılğil selef kıılma alef vèr ne kamu zāyi ‘ola (MevlTŞr. I-14)

a‘lem kıl- < A. *a‘lem* “bildirmek”.

Ol yılduzlar atları neçük idi / Birin birin başa a‘lem kılğil emdi (KY.a. B3v10); Anlara yavuz du ‘ā eylemegil / Yūsuf aydur hālîñ a‘lem kılğil emdi (KY.a. B11r14); Yūsuf aña müselmānlık a‘lem kıldı / Faşîh dilin şahîh îmān ketürür emdi (KY.a. B26r10); Biti içre tükel ahvāl a‘lem kıldı / Bir kızım bar müdām seni diler emdi (KY.a. B28r1); Yūsuf du ‘ā hamd ü senā telim kıldı / Sākî a‘lem kıılır melik dınlar emdi (KY.a. B50r1)

‘ālim kıl- < A. *‘ālim* “alim ve bilgili biri yapmak”.

Nice cāhilleri ‘ālim kıılırsın / Nice ‘ācizleri hākim kıılırsın (Hurş. 359)

‘āliyhā sāfilehā kıl- < A. *‘āliyhā*, A. *sāfilehā* “en aşağıları ve en yukarıları dolaşmak, gitmek”.

Devletünüz güneşine rüzigār havādişi erüb ‘āliyhā sāfilehā kıılıb... (MrzTerc. 43a-7)

alkış kıl- < T. *alkış* “övmek, ululamak”, krş. *senā alkış kıl-*.

Oturanlar tıranlar kıldı alkış / Ki senünjdür cihānda var ise iş (Hurş. 7342); Leşkeri çün Tābut’a karşı gelür / Şād oluban anlara alkış kıılır (HMH 212)

amac kııl- < F. *āmāc* “nişangah ve hedef yapmak”.

Cihān içinde nişān-ı bī-nişāna ol oldu / Ki kııldı cānın[ı] ol bī-nişān okına amac
(ElvŞr. I-5)

‘amel kııl- < A. *‘amel* “bir iş işlemek; hayırlı işler yapmak”.

Böyle buyurdu Lem yezel bilün beni kıluñ ‘amel / Terk eyleñüz tül-i emel uymañuz
her bāṭıla (MevlTŞr. I-16); *Garaz bundan nedür bilmek gerekdür / Aña lāyık ‘amel*
kılmağ gerekdür (Hurş. 1090); *Eger yüz yıl çekerse bir ‘amel kııl / Ki üzilmeye ara*
yerde bir kııl (Hurş. 3126); *Vācib oldur kim kulluğ kııla / Hoş ‘amel kılıbanuñ hakkı*
bile (İslMesn. 632); *Kim ‘amel kıılursa maḥrūm qalmaya / Münkir olan bu naşibi*
bulmaya (İslMesn. 2143); *Her kimse ki ol ‘ilmile ‘amel kılmaya...* (KKMU 87b-6)

‘anberin kııl- < A. *‘anber*, F. *-īn* “anber kokulu yapmak”.

Kııl ‘anberin dimāğun müşgīn şarāb-ıla / Kim ebr dūr-fişān u hevā müşg-bārdur (CH
1843)

ārām kııl- < F. *ārām* “durmak, dinlenmek”.

İki leşker kııldı ārām ol gece / Tañla atlandı çeri uçdan uca (VG 512); *Tekkesinde ol*
gece kııldı ārām / Ėrteye dek gözine uyku ḥarām (MV 65); *Şehensāh kuşlığa dek kııldı*
ārām / Tapuya geldi cümle ḥāş ile ‘ām (Hurş. 1241)

ārām qarār kııl- < F. *ārām*, A. *qarār* “durmak”.

Kıılmadı hīç yerde ārām u qarār / Fakr şimdi Müsiye geldi ey yār (Fakr. 248 / 124)

ārāste kııl- < F. *ārāste* “süslemek, bezemek”.

Ḥağ Sübhānehü Te ‘ālā sizlere iki bustān ārāste kııldı biri din bustānı ve biri imān
bustānidur. (Makl. 25b)

arı kııl- / aru kııl- < T. *arı* “temizlemek, temiz tutmak”.

Dünün arı kııl u yu zulm u cefā resmini / Şāh ne dінде-y-ise ḥalkuñ ol olur dīni
(KKMU 69a-4); *[tonuñuzı ve tenüñüzü] arı kıluñ.* (KG 6b-15); *Çalap ger kıılur ise*
zihñüm aru / Uravan nazm meydānında cārū (Hurş. 3869)

‘arifluğ kııl- < A. *‘arif*, F. *-ī*, T. *+luğ* “akıllıca davranmak”.

Yehūd eydür ‘arifluğ kılalum / Birer akçe çıkarup ḥalvā alalum (Hik. 16)

‘ārlu kııl- < A. *‘ār*, T. *+lu* “haya sahibi biri yapmak”.

Fazl birle hālîk anı kıldı yarlu / Hükmi revân 'aklı temām özi 'arlu (KY.a. B53v4)

aru kııl- < bk. *arı kııl-*.

'arz kııl- < A. 'arz "sunmak, göstermek; bildirmek".

Temāmet bir bir anı 'arz kıldı / Aña ustādı hatun farz kıldı (Hurş. 676); Bülbüle çün 'arz kıldı gül yüzün / Sūz u āh u nālîş ile düzdi sāz (ElvŞr. IV-9); Resül eydür evvel elçi salalum / Cumhūr'a İslāmı 'arz kılalum (KUC 116); Zü'l-fikāri çekdi baña ol gazî / 'Arz kıldı İslāmı baña özi (GBUS 241); Özi göynür bunlara açar yüzün / 'Arz kıılur ol bunlara kend' özin (YZ 1312)

'arza kııl- / arza kııl- < F. 'arza "sunmak, göstermek; bildirmek".

'Arza kıldum hālūmi bu nāmede / Kim nice 'aşıq olup düşdüm oda (VG 376); Kürsiye bildürdi çünki Fakr özin / Ne kişidiür 'arza kıldı kendüzün (Fakr. 244 / 66); Musulmānlığı aña arza kılalur. (KG 162b-2); [Dükeli 'ālemün memleketini] ve maķāmını buña 'arza kıldılar. (KKMU 28a-1); Saña hūrī eger bir kez kıılursa hüsni 'arza / Ruḥuñ bedrin 'iyān eyle yüzün den anı utandur (NesDiv./G 58-7)

arzū kııl- < F. ārzū "istemek, dilemek".

Düşdi Fakruñ Aḥmede muḥabbeti / Cān dilile arzū kılar vuşlatı (Fakr. 154); Buğur daḥı bir ārzū kııluram / Ki derdüme dermān anı bilürem (SN 692)

āsān kııl- < F. āsān "kolaylaştırmak".

Gel gel ey dost ḳamu müdde 'inüñ körluğına / Saña āsān kılayum munca bu düşvār nedür (NesDiv./G 102-11)

aşşı kııl- / asığ kııl- < T. aşşı "fayda etmek".

'Āķibet men ' etmek aşşı kılmadı / Şāh nice kim dēdi sākin olmadı (VG 1517); Çağırasın, kimse olmaya meded, / Aşşı kılmaz anda ata [ve] veled. (ŞH.e. 54); Muvāfaķat ve şulḥ merhemi aña aşşı kılmaya. (KKMU 80a-6); 'Işķ bāzārında saña çün ki hāşıldur ziyān / Bellü bil kim aşşı kılmaz nāle vü efgān göñül (Hurş. 2741)

'āşık kııl- < A. 'āşık "aşık etmek".

Kıldı 'āşık beni uş anladum / Kāşki yüzini göricek öledüm (YZ 455)

āşikār kııl- < F. āşikār "açığa çıkarmak, bir şeyi belli etmek, başkaları tarafından bilinir hāle getirmek".

“Küntü kenz”ün sırrını âdemde kıldı âşikâr / Kim vücūd-ı âdemî sırr-ı kelāmullâhdur (NesŞr.G.a. 7-4); Genc-i nihānî âşikâr kıldı bu demde lem-yezel / Geçdi gelen fenā için gerü ana sefer nedür (NesDiv./G 124-2); Bugün şabr ile yoldaş ol zīnhār / İşün gizlüdür kıлмаğıl âşikâr (SN 1232)

âşikāre kııl- / **âşkāra kııl-** / **âşkāre kııl-** < F. *âşikāre* “açığa çıkarmak, bir şeyi belli etmek, başkaları tarafından bilinir hâle getirmek”.

Eger yēr issi ol suyu açup âşikāre kılsa yēr üzre... (KG 98a-15); Düşmanlık âşikāre kılub nuşret ana döne. (MrzTerc. 23b-5); Diledi ki tonını pāre kıla / Ne rāzı ki var âşikāre kıla (SN 1230); Genç yüzünü müzdini âşkāre kııl / Himmetüni ümmete âşkāre kııl (AK 176); Şabāh olunca girdiler hişāra / Bu rāzı kılmadılar âşkāra (Hurş. 600)

âşüb kııl- < F. *âşüb* “kargaşa çıkarmak”.

Olmaya dahı sizünle cengümüz / Kılmaya âşüb için âhengümüz (VG 644)

âşüfte kııl- < F. *âşüfte* “perişan etmek”.

Eytdi yā Gülşāh azdurduñ beni / Varka işkı kılmış âşüfte seni (VG 170); Efendi cānumı yakdı firākun / Beni âşüfte kıldı iştiyākun (Hurş. 5500)

‘atā kııl- < A. ‘atā’ “bağışlamak”.

Ol mürüvvet kim senün var ey sehā / Ancılayın kılmaya Hātem ‘atā (VG 1507); Muştāfā sözinde yokdur hīc haṭā / Kılıram ben burada size ‘atā (İslMesn.1202); Kııl ‘atā dizāruñi İslāmīye / Yā murad ü hayy u kayyüm sermedā (İslMesn. 3553); Ben kādīrven takdīr eyle kılam / Züleyhāya imān ‘atā kılam emdi (KY.a. B40v6); Hālīk saña ‘atā kıldı uşbu nakşı / Seni körüp kimniñ şabrı kalur emdi (KY.a. B55v17)

āvāre kııl- < F. *āvāre* “aylak ve başıboş bir hâle getirmek”.

Budur āhīr beni āvāre kılan / Budur ol derdime dermānum benüm (KY.b. 449); Gel meni āvāre kılan dil-berüm / Bağrumı şad-pāre kılan dil-berüm (NesDiv./Ty 237)

āvāze kııl- < F. *āvāze* “yüksek sesle bağırarak”.

Nevāda sen dahı āvāze kılgıl / Yüzini ‘ıyşumuzun tāze kılgıl (CH 68/59)

‘avn kııl- < A. ‘avn “yardım etmek”.

Üleşdirdi Muştāfā yoğsullara / ‘Avn kıldı yetimlere tullara (KUC 1072)

‘avul kııl- < A. ‘avl “mirasta hisselerin mal toplamından fazla olması”.

...kıza üçden bir vèreler ve altıda bir anaya vèreler ve dörtde bir erine vèreler bir tir
'avul kıllalar. (FK 62a-9); Yigirmi dörtten bolsa anı yigirmi yèdiye degin 'avul
kıllalar. (FK 70b-23)

'ayān kıll- < bk. 'iyān kıll-.

'ayān beyān kıll- / beyān 'ayān kıll- < A. 'ayān, A. beyān "ortaya çıkarmak,
bildirmek".

Bu bāb ol bābdur ki tarīkat maqāmıların 'ayān ve beyān kıllur. (Makl. 13b)

'ayb kıll- < A. 'ayb "ayıplamak".

Nice gördüğüz nigārā hālūmi / 'Ayb kıllmañ olmuşam uş ben şikār (KY.b. 741)

aydın kıll- < T. aydın "aydınlık ve ışıklı bir hāle getirmek".

Mescid çerāğı dīvarlara toqunur aydan aydın kıllar. (Makl. 46a)

'ayn-i nişān kıll- < A. 'ayn, F. nişān "hedefin merkezi hāline getirmek".

Çün Muştafā kıldı nazar oldı hamu 'aynum haber / Uş Murtazā vèrdi haber kıldı
meni 'ayn-i nişān (NesDiv./G 340-4)

ayru kıll- < T. ayru "ayırarak, ayrı tutmak".

Rahmetüñden bunları ayırmağıl / Bunları dīzārdan ayru kıllmağıl (Fakr. 253 / 201);
Vişālünğden meni ayru kerem kıll kıllma lütfeyle / Ki vaşluñla müdām olmağ diler şām
ü seher göñlüm (NesDiv./G 275-8); Hāq çalab bunları ayru kıllmaya / Biri buñda biri
nārda olmaya (İslMesn. 2037)

'azā kıll- < A. 'azā "başsağlığı ziyaretinde bulunmak".

Dèrildi cümle begler ü ulular / 'Azā kıllmağ için sultāna bunlar (Hurş. 613)

'azāb kıll- < A. 'azāb "eziyet etmek, azap çekirmek".

Muştafānuñ şol kadar yüzi şuyı vardur kim andan ben Tañrı utanam 'āşilere 'azāb
kıllmağa. (BTefs. 29b); [Ol] gūr üzere hīç 'azāb kıllmaya. (KG 167a-5)

āzād kıll- / āzāz kıll- < F. āzād "kurtarmak, serbest bırakmak".

...biregü bir bende azad kıllmış bolsa andan bu bu azad bolan ölse çalap andan
mīrās duta. (FK 71a-3); [biregü gendü kıllı yarusın] azad kılsa ve yarusı dañi bende
bolsa... (FK 71a-6); Esirem nefis-i şüm elinde feryād / Hudāvendā keremden kıllıl
āzād (Hurş. 130); Bizi eltäfuñ ile eylegil şād / Hemīşe guşşamuzdan kıllıl āzād

(KEMŞ 338); *Bir kıl āzād kıldı.* (KG 21a-10); *Bir kılını çelebisi āzād kılsa...* (KG 27a-13); *Ululuk edüp kuluñı şād kıl / Süciden bugün beni āzād kıl* (SN 1210)

āzār kıl- < F. *āzār* “tekdir etmek”.

Ķıyunda mücrim olsa bir günehkār / Ķü suçın bildi anı kılma āzār (KKMU 20b-6);
Ķatuñda mücrim olsa bir güneh-kār / Ķü suçın ögle anı kılma āzār (Hurş. 6905)

āzāy kıl- < F. *āzāy* “şikayette bulunmak”.

[Benüm erüm gündüz] oruc dutar ve dünle namāz kılur diyü āzāy kıldı. (KG 78a-5)

āzāz kıl- < bk. *āzād kıl-*.

azık kıl- < T. *azık* “yiyecek hazırlamak; āhret hazırlığını yapmak”.

Māl sermāye kılđıl azık haĶka inanırsan bayık / Yap āhret dünyāyı yıĶ tā eresin
menzile (MevlTŞr. I-12)

‘azimet kıl- < A. *‘azimet* “gitmek”.

Var ey kılan ‘azimet Beytü’l-harāma bil kim / Ma ‘şūkınuñ cemāli hem ka‘be hem
haremdür (NesDiv./G 139-4)

‘aziz kıl- < A. *‘aziz* “saygı duyulan biri yapmak”, krş. *mu ‘teber aziz kıl-*.

Ol kimi dilese ‘aziz kıılır. (MrzTerc. 31b-3); *Seni kııldum ben Ķamulardan ‘aziz / Nişe*
kııldıñ sen bu işi bī-temiz (KY.b. 661)

‘azm kıl- < A. *‘azm* “niyet etmek, niyetlenmek”.

‘Azm kııldı leşkerin aldı gelür / İşidür yolda düğün olmuş olur (VG 83); *Ķāzilerün*
Ķālını keşf itmege / Ķāli bildük ‘azm kııldıĶ gitmege (GBUS 476); *Pes anlar Mışıra*
‘azm kııldı / On üç künde Mışıra teğerler emdi (KY.a. B56v5); *Varup ol serv-i bālā*
anı bildi / Hemān-dem Ķaşra gèrü ‘azm kııldı (CH 3002); *Ķikāyet ol ki ana erdi ser-*
encām / Ki Şādī kııldı ‘azm-i cānib-i Şām (CH 3782)

‘azm cezm kıl- < A. *‘azm*, A. *cezm* “niyet etmek, niyetlenmek”.

Ķün müyesser oldu işbu feĶh ana / Kııldı ‘azm ü cezm kāfirden yaña (TMAO 171)

āzmāyiş kıl- < F. *āzmāyiş* “denemek, sınamak”.

Şol sözine haĶıĶat inanmadı / Ķzmāyiş kıılıp yine bayık sorar emdi (KY.a. B54v9)

bahā kıl- < F. *bahā* “kıymet biçmek, değer vermek”, krş. *kıymet bahā kıl-*.

Ger leb-i şîrînüğe miñ cān bahā kılsam ‘aceb / Hâtem-i la’lün içün mülk-i Süleymāndur harāc (NesDiv./G 32-5); Zülfini nāfe-i Tatara bahā kıлма ki men / Kıymetin her kılınuñ mülk-i Süleymān demişem (NesDiv./G 257-10)

bahāne kıl- < F. *bahāne* “bir şeyin olması ya da olmaması için sebep göstermek, vesile yapmak”, krş. **‘özü ve bahāna kıl-**

...ve bahāne pādişāhu kıla. (KKMU 77a-1)

bağılılık kıl- < A. *bağl*, T. +*lık* “cimrilik yapmak”.

...ve şöyle gerek kim öğrenmekde bağılılık [kılmayalar.] (KG 2a-15)

bağış kıl- < A. *bağış* “bir şey hakkında konuşmak”.

Nāgehānī bir cemā‘at geldiler / ‘Ömer ile bağış-i gavgā kıldılar (KY.b. 69); Bağış-i ilm dā‘im anuñıla kıılır / Ayruğına çün hased andan kalur (KY.b. 35)

bağış münāzara kıl- < A. *bağış*, A. *münāzara* “konuşmak, ilmî münakaşa yapmak”.

[Korkaram eger ittifāk olub anuñıla] bağış ü münāzara kılasın. (MrzTerc. 23a-3)

bağış kıl- < F. *bağış* “ayırarak, bölmek”.

[Peygāmbere –aleyhi’s-selām- namāzda oğumağı iki] bağış kıldı: Bir imāma, bir cemā‘ata... (KG 14b-6)

bağışış kıl- < F. *bağışış* “bağışlamak, bağış olarak vermek”.

Şāh yine bir iki gün onda kalur / Hem aña dahı delim bağışış kıılır (VG 890); Kul karavaş at katır koyun deve / Kıldı bağışış çün ilette kim eve (VG 911); Ol kadar dürr(ü) cevāhir dökdiler / Kıldılar bağışış bulara gitdiler (KY.b. 1915); On sekiz yarmak alıñız-sizler / Kalannı baña bağışış kılın emdi (KY.a. B16v16); Geldi Yūsuf oldu taht üzre revān / Her birine kıldı bağışışler ‘iyān (KY.b. 1452)

bang kāmēt kıl- < F. *bāng*, A. *kāmēt* “ezan okumak”.

Ve bayram namāzına bang u kāmēt kılmayalar. (KG 41a-12)

bar kıl- < T. *var* “var etmek”.

Andandur cümlesi işbu ihsān / Yoğları bar kılmak aña geñes emdi (KY.a. B32r11)

basit kıl- < A. *basit* “yaymak”.

Şu yüzinde yerleri kıldı basit / Yere şuya gökleri kıldı muñit (KY.b. 1559)

baş kı1- < T. *baş*³⁵⁴ “yaralamak, yara açmak”.

Bu söz idi kim bağrumı kıldı baş / Gözüme karanju görünür güneş (SN 757)

bâtil kı1- < A. *bâtil* “yalan tutmak, yalanlamak; geçersiz ve çalışmaz duruma getirmek”.

Recīm şeytân sözünü bâtil kıldı / Müfsidden nefsin men’ kı1ur emdi (KY.a. B43r5); *Hakkı bâtil kı1alar.* (KKMU 93a-4); *Geleci kı1mak hod namâzı bâtil kı1ur.* (KG 26a-4)

bâver kı1- < F. *bâver* “tasdik etmek, inanmak”.

Şarâb-dâr Yûsuf sözün bâver kıldı / Cümlesi inandı mü’min oldı (KY.a. B44r14)

bavul kı1- < A. *bevl* “işemek”.

...eger bavul er âlâtından kı1ur erse er durur eger urağut ‘avratından kı1ur erse urağut durur. (FK 63b-26)

bay kı1- < T. *bay* “zengin etmek”.

Mîrâs-ğōreni bay kı1sağ yēgrek durur. (KG 152b-3); *Biri yoğsul birini bay kı1ursın / İş elünđe dağı sırrın bilürsın* (İslMesn. 3442)

bayık kı1- < T. *bayık* “açık ve aşikâr etmek, kesin bir şekilde söylemek”.

Böyledür Muğammed katında, lâkin bayık kıldı-küllü bedel yerine sülüsân bedel. (NHT 8a-2); *İkisi dağı âzâğ eylediler anı andan Ebü Yûsuf - ħilâf eyledi ‘ulemâya bayık kıldı ödemegi yaru kıymetini.* (NHT 8a-19)

bâz kı1- < F. *bâz* “seyreltmek?”

Gül şuyıyla misk-i ħâlis kıldı bâz / Yudı Yûsuf saçını ol dil-nevâz (KY.b. 710)

bâzâr kı1- < F. *bâzâr* “alışveriş yapmak”.

Ëriben anda çok bâzâr kıldum / Anuğ adın u vaşfın râst bildüm (CH 915); *‘İrfân ile kı1 dünyede bâzâr ma ‘a’llâh / Ta kı1a nazâr şâh* (NesDiv./Müst. 2-7)

bâzî kı1- < F. *bâzî* “eğlenmek”.

Gehî kı1urdu çevgân-ıla bâzî / Gehî rumğ-ıla éderdi ser-firâzî (CH 3622)

bedel kı1- < A. *bedel* “karşılık göstermek, bedel tutmak”.

³⁵⁴ Clauson, *age*, 376.

Ol ilüñ kıldum meta 'ına bedel / Gemiye yüküm getürdüm bey-ḫalel (GBUS 167)

bednām kııl- < F. *bed-nām* “adını kötüye çıkarmak, kötü anılan biri hâline getirmek”.

...ve ḫānedānlarını bednām kııla. (KKMU 41b-1); Pāziṣāḫ katında ḫā'in, il dilinde bednām kııla. (MrzTerc. 61b-4); Beni è dōst düşmen-kām kılduñ / Gey-iken adumu bed-nām kılduñ (CH 3230); Beni rüsvāy-ı ḫāş u 'ām kılduñ / Ḳamu dillerde uş bed-nām kılduñ (CH 3479)

bed-nām rüsvāy kııl- < F. *bed-nām*, F. *rüsvāy* “adını kötüye çıkarmak ve rezil etmek”.

Bī-vefā kılduñ bize suçlu olduñ / Bizi ḫalkā bed-nām rüsvāy kılduñ emdi (KY.a. B41r8)

behişt-ābād kııl- < F. *behişt*, F. *ābād* “cennet gibi mamur ve şen bir hâle getirmek”.

Behişt-ābād kılmış gül-sitānı (CH 68/22)

behre kııl- < F. *behre* “pay etmek, nasip etmek”.

Ne var-ısa elindegisi alur / Anı daḫı gişiye behre kıılır (CH 3842)

belā kııl- < A. *belā* “başına kötü iş getirmek”.

Ol taşları illā bunlara belā kılıram. (BTefs. 11a); Birisinin kılıcın aldım ele / Yā Muhammed anlara kıldum belā (KUC 1084); Yūsuf eydür ünderem toḫru yola / Gelmezlerse bulara kılam belā (YZ 1481)

bellü kııl- < T. *bellü* “belli etmek, göstermek”.

Yurduñı bellü kılayın. (BTEfs. 20a)

bend kııl- < F. *bend* “bağlamak”.

Kimi cenk ètdi kimi atdı kemend / Kimi atınuñ ayaḫın kıldı bend (HMH 376)

bende kııl- < F. *bende* “kulu ve kölesi yapmak”.

Yüce boyuñ kıılır bende çemende serv-i āzādı, / Yüzüñ mihri èder tábān felekde māh-ı tábānı. (DehŞr. 54)

berāber kııl- < F. *berāber* “bir ve eşit tutmak; bir araya getirmek”.

Ammā bularuñ Ḥulāşa kitābında 'avrat menīsini er menīsini barābar kıldı tāhir [dèmeklik içinde.] (NHT 67a-3); [Kişi yurdından ayrılmak katı zaḫmetdür] ki Tengri

*te'ālā anı ölüme berāber kılubdur. (MrzTerc. 22a-2); Ol gişiyi berāber kılu
ısmarlasa... (KG 144a-14)*

berāber-lık kııl- < F. *berāber*, T. +*lık* “birlikte ve eşit olmak”.

Pes tenile berāber-lık kıılır. (TM 49b-12)

ber-dār kııl- < F. *ber-dār* “asmak”.

Ĥon-salār' üçüncü gün çıkardılar / Diküp ağaç anı ber-dār kııldılar (YZ 640)

beri kııl- < A. *berī* “kurtarmak, serbest bırakmak”.

*Dil-beri kıılduñ senüñ ġayründen ey cān pāresi / Anuñ için çün sen olduñ ġasta
ğönlüm dil-beri (NesDiv./G 455-6)*

besmele kııl- < A. *besmele* “besmele çekmek?”.

Besmele kıılmış dilini ġak çalab / Besmele ét açmağa eyle taleb (İslMesn. 2087)

beşāret kııl- / bişāret kııl- < A. *beşāret* “müjde vermek”.

*Yedi kıat gökler feriştelere biri birlerine beşāret kıılırlar. (Makl. 29a); Beşāret kıılıñ ol
gişilere tamu 'azābına yakılmağa. (KG 57b-6); Kıaravuldan bir az er yetdi é şāh /
Beşāret kııl ki uş bu gece nā-gāh (Hurş. 4926); Bişāret kııl ki 'arfe gece sidür / Göresin
kıutlu bayram nicesidür (Hurş. 2826)*

bey' kııl- < A. *bey'* “satmak”.

Bu on sekiz yarmakı aldık biliñ / Seniñ birle dürüst bey' kııldık emdi (KY.a. D16r6)

beyān kııl- < A. *beyān* “anlatmak, bildirmek”, krş. **şerġ beyān kııl-**.

*Bunları ādem 'ilminde beyān kıılırlar. (Makl. 24b); Bizüm sözimüz cānı beyān kıılmaķ
üzredür. (Makl. 28a); Bu bāb şeytān aġvālin beyān kıılır. (Makl., 605, 32. dipnot);
Dedi yā vezir bunuñ tedbirini / Kııl beyān bu müşkilün taķririni (VG 694); Ĥazine-
dār sewünüp kerü keldi / Bu aġvāli muştıladı beyān kııldı (KY.a. B32r4); Yūsuf sawçı
kışşasın kııldık 'ayān / 'Arab 'Acem dil tiginçe kııldık beyān (KY.a. B78v6); Ne
mu'cizler kim etmişdür 'ayān ol / Ne işler ġaybdan kııldı beyān ol (CH 185); Ey
yüzüñ Ĥaġdan otuz iki nişān / Muşġafuñ esrārını kııldı beyān (NesDiv./Ty 243);
İkinci faşıl: üç dürlü ısıtmaları beyān kıılır. (TM 3b-4)*

beyān 'ayān kııl- < bk. **'ayān beyān kııl-**.

beyān taķrir kııl- < A. *beyān*, A. *taķrir* “anlatmak, bildirmek”.

Ol şerī'at hükümleriniñ sırlarından bir şem'a beyān ve takrīr kıldum. (BTefs. 1b)

bey'at kııl- < A. *bī'at* “kabul ve tasdik etmek, uymak”.

Şükr senā kılub Zīrek elin dutub bey'at kıldılar. (MrzTerc. 36b-11)

bezek kııl- < T. *bezek* “süslemek”.

Şāf kızıl altundan at eylesün / Güher yāķūt birle anı bezek kılsun (KY.a. B35r9)

bezm kııl- < F. *bezm* “eğlence meclisi kurmak”.

Dügünün başlamağa 'azm kıldı / Ulu toy eyledi vü bezm kıldı (Hurş. 6787)

bī-ārām kııl- < F. *bī-ārām* “durup dinlendirmemek, bir yerde durdurmamak”.

Dil-ārāmum benüm gönlümi aldı / Beni yel gibi bī-ārām kıldı (CH 986)

bī-cāy bī-cān kııl- < F. *bī-cāy*, F. *bī-cān* “cansız, ruhsuz ve yersiz bir hâline getirmek”.

Kime vèrdi haşem bu çarh-ı gerdān / Ki anı kılmadı bī-cāy ü bī-cān (Hurş. 5676)

bī-çāre kııl- < F. *bī-çāre* “çaresiz ve zavallı biri hâline getirmek”.

Tangrı içün kıılma bī-çāre beni / Eyleme 'ālemde āvāre beni (VG 1467)

bī-dād kııl- < F. *bī-dād* “zulüm ve işkence etmek”.

İşid imdi bu yaña şeh Feraḥşād / Ki devrān kılmış idi anı bī-dād (Hurş. 6791)

bī-ḥaber kııl- < F. *bī-*, A. *ḥaber* “habersiz ve bilgisiz kılmak”.

Ne yèrde [ki] görmüşsin ey pür-hüner / Anı kim kılpdur beni bī-ḥaber (SN 648)

bīhüş kııl- < F. *bī-hüş* “sersemletmek, şaşkın yapmak”.

Kimün yüzine baksa kıla bīhüş / Taşa söz söyler ise eyleye cüş (Hurş. 507); *Aldı şarrāf ol kadehi kıldı nüş / 'Aklı gitdi ol sâ'at kıldı bī-hüş* (MV 723)

bī-ḳarār kııl- < F. *bī-*, A. *ḳarār* “rahatsız ve yerinde duramayan biri hâline getirmek”.

'Aşığı ben Yūsufun ḥayrān (u) zār / Oldur āḥir beni kılan bī-ḳarār (KY.b. 1029)

bīmār kııl- < F. *bīmār* “hasta etmek”.

Hevā-y-ı dil beni bīmār kıldı / Hevā-y-ı dil niçeyi zār kıldı (CH 2498)

binā kııl- < A. *binā* “oluşturmak, kurmak”.

Yüz biş érden artuq anuñ fażlı / Tört biş tört yüz mescid binā kılmıñ émdi (KY.a. B2r2); Mıñırdan naql kıldı anda vardı / Bir şehristān anda binā kıldı émdi (KY.a. B76v12)

bir kııl- < T. *bir* “birleştirmek, bir etmek”.

Ben ırak yèrden gelürem ve kórķulu yerler geçüb iki menzili bir kılmıñdan...
(MrzTerc. 44a-10)

bişāret kııl- < bk. *beşāret kııl-*.

bī-vefā kııl- < F. *bī-*, A. *vefā* “vefasızlık etmek”.

Bī-vefā kılduñ bize suçlu olduñ / Bizi halka bed-nām rüsvāy kılduñ émdi (KY.a. B41r8)

bī-zār kııl- < F. *bīzār* “bıktırmak, usandırmak, rahatsız etmek”.

Eger yavuz koparsa hōd bu murdar / Kılır tatlu cānuñdan seni bī-zār (Hurş. 2056)

boyacılıq kııl- < T. *boyacılıq* “boyacılık yapmak”.

Her ki sağ el barmağını gördiler / Boyacıdur boyacılıq kıldılar (İslMesn. 386)

bölük kııl- < T. *bölük* “bölmek”.

Ķudretiyle haq yaratdı cānları / İki bölük kıldı cümle bunları (İslMesn.617); İki bölük kıldı saçın nāz ile / Yurıdı ol yūsufi i `zāzıla (KY.b. 711)

buhte kııl- < F. *bahte* “semizleştirmek”.

Dèdi ışkuma nüş eyle bu cāmı / Ki buhte kılır anun dürdi hāmı (CH 2227)

būse kııl- < F. *būse* “öpmek”.

È niçe illete dārū olursın / Niçe gül-ruhlara būse kılırsın (CH 592);

buyruq kııl- < T. *buyruq* “himaye etmek, korumak, hükmü altında bulundurmak”.

[Türk Dili `nce] velī demek buyruq kılıcı yakın haşmı olur. (KG 68b-9)

bühtān kııl- < A. *bühtān* “iftira atmak”.

Umardum derdüme dermān kılasın / Velī ummaz idüm bühtān kılasın (Hurş. 7423); Oğlan aydur ben ġammāzlıq kılmazvan / Bühtān kılıp haqğa `āşī olmazvan (KY.a. B41v5); Anlar(a) Ya kıüb kırdı añdurur / Kıurda bunlar ol sā`at bühtān kılır (KY.b. 130)

bünyād kııl- < F. *bünyād* “bir şeyi oluşturmak, bina etmek, yapmak”.

Ulu şehriñ kim adıdur Cem-ābād / Kıılupvan anda bir ma‘mūr bünyād (Hurş. 2380); *Çü şubh olduğını gördi Feraḥşād / Yiñi söze söz ile kııldı bünyād* (Hurş. 2389); *Çü ol şı‘ri işitdi şeh Feraḥşād / Cevābında bu şı‘ri kııldı bünyād* (Hurş. 3356); *Bir altun levḫı aldı şeh Feraḥşād / Gümiş ḥall ile kııldı söze bünyād* (Hurş. 7263); *Bir yēr-idi Nıl şuyından ayrılı / Anda bünyād kııldı şārın ol ulu* (YZ 1487)

bürhān kııl- < A. *bürhān* “delil göstermek, ispat etmek”.

Saḡa tığ u kalem Behrām ile tır / Müsellem kııldılar bürhān mübīndür (NesDiv./G 135-5)

cārī kııl- < A. *cārī* “akıtmak”.

Bir firışteh bahrden şuyı alur / Anı bir arḡa döküp cārī kıılur (Mirac. 158)

cāzūluk kııl- < F. *cāzū*, T. +*lık* “büyücülük yapmak”.

Ya hoş cāzūluk mı kıılursın eyit / Haber yārdan mı bilürsin eyit (SN 647)

cefā kııl- < A. *cefā* “eziyet etmek”.

Man yār-i bāvafāam, bar man cafā kıılur sen; / Gar tu marā naḡvāhī, man ḥōd sēni diler men. (MevlTBey. VI-2); *Öyle olsa dost dosta cefā kıılmaḡ niçe revā ola.* (Makl. 29b); *Ḥōş yemek içmek yine zevḡ u şafā / Kııldılar ‘Anter çerisine cefā* (VG 521); *Eger sen ‘āşık isēñ dōst ma‘şūk / Cefā ma‘şūka kıılmaz hiç maḡlūk* (Hurş. 5495); *Züleyḡā aydur muṡī‘ olḡıl baḡa / Neçe cefā kıılur-sen benden yaḡa* (KY.a. B39r3); *Şu cefālar ki sen baḡa kıılursen / ‘Aceb kāfir müselmān(a) kııla mı* (ŞH.b. I-3)

cehd kııl- < A. *cehd* “çalışmak, gayret etmek”.

Cehd kııldum çoḡ vişāle yetmedüm çekdüm firāḡ / Tedbīr aḡa neylesün taḡdīr-i Yezdān eyledi (NesDiv./G 456-6); *Kılıç baḡdı Yūsufi bulumadı / Cehd kıılup ḡandalıḡın bilümedi* (KY.a. B19v13)

cehdlik kııl- < A. *cehd*, T. +*lık* “çalışmak, gayret etmek”.

Üşenmeyüben cehdlik kıılavuz / Nişānlarını bola kim bilevüz (SN 2720)

celve kııl- < A. *celve* “cilve ve naz yapmak”.

Dīve uyma vü behāyimden kesil / Var meleklerle felekde celve kııl (Mirac. 331); *Zinā ve şehvet ḡayālī naḡşın celve kıılasın* (MrzTerc. 20a-3)

cem´ kııl- < A. *cem*´ “toplamak”.

Cem´ kııldı leşkerin her ne ki var / Bindürüp altmış biñ er oldu süvār (VG 82); *Cem´ kııldum bu kitābı seksen toköz bāb [üzere]*. (KG 1b-3); *Ƙanı anlar kim bu dünyā mālını / Cem´ kııldı gördi dünyā hālini* (KY.b. 2119)

cemī´ kııl- < A. *cemī*´ “toplamak”.

Sewünüben éteğime derer idim / Cemī´ kıılıp şandığıma koyar idim (KY.a. B14r9)

ceng kııl- / cenk kııl- < F. *ceng* “savaşmak”, krş. **ħarb ceng sāz kııl-**.

Duru bildükçe dura vü kıla ceng / Éde ol pādīşāhuñ vaktını teng (Hurş. 5549); *Şabāħdan ikindiye degin cenk tamām / Kāfirler ile cenk kııldı ol hümām* (HMH 195)

cevāb kııl- < A. *cevāb* “cevap vermek”.

Ƙaçan selām vërse cevāb kıılmağ [gerek.] (KG 170a-15); *Saņa sığındum bu dem ey dest-gīr / Uşbu Ƙardaşlar baña kıılmaz cevāb* (KY.b. 144)

cevelān kııl- / cevlān kııl- < A. *cevelān* “gezinmek, dolaşmak”.

Yūsuf´ ucb mağāmına cevelān kııldı / Baña beñzer hīç kimesne yoğdur émdi (KY.a. B23v2); *Anı dahı kııldı şehīd ol dilīr / Kııldı cevelān gösterüb hayli hüner* (GKM 296); *Ger maħabbet Düldüline bindüñ ise şıdğ ile / Gel berü meydān seniñdür kııl bu gün cevlān göñül* (Hurş. 2765)

cevmerdlik kııl- < bk. **cömerdlik kııl-**

cevr kııl- < A. *cevr* “haksızlık ve eziyet etmek”, krş. **miħnet cevr kııl-**.

Eydüridi kim bu çarħ-ı dün vefā / Cevr kııldı gerdiş-i gerdün baña (VG 102); *Cānım oğlum bu cefāya nēden olduñ / Saņa cevr kılanlara ne suç kılduñ* (KY.a. B19v3)

cevr kīn kııl- < A. *cevr*, F. *kīn* “eziyet ve düşmanlık yapmak”.

Uşta baña siz kıılırsız cevr (ü) kīn / Nicesi unıtduñuz Ƙardaş ħağın (KY.b. 150)

cevr sitem kııl- < A. *cevr*, F. *sitem* “eziyet etmek”.

Ƙaya eydür yā nigārīn bilmezem / Tañrı için kıılmağıl cevr ü sitem (VG 1358)

cezā kııl- < A. *cezā*´ “azap etmek”.

Bir´ azābıla kıılam buña cezā / Bu biliir mi kim neler kııldı bize (VG 315); *Yūsuf eydür Alī şīr geldi bize / Kāfirlere kıılalum şimdi cezā* (KUC 969)

ciger-hün kıl- < F. *ciger-hün* “ciğeri kanlı bir hâle getirmek, acı çektirmek, yaralamak”.

Elümden çün kâmusın aldı gerdün / Beni bu resm-ile kıldı ciger-hün (CH 617)

cimā' kıl- < A. *cimā'* “cinsel ilişkide bulunmak”.

Hayz rüzigārı on gün olsa eri anuñ birle cimā' [kılmak revādur.] (KG 45a-6); *Ya su içse ya cimā' kılsa anuñ üzre nesne vācib olmaz.* (KG 51a-11); [*Avratına eyitse v'allāhi kim senüñ-ile*] *cimā' kılmayam.* (KG 89a-11)

cināyet kıl- < A. *cināyet* “birini öldürmek”.

[*Eger*] *kimersenüñ kılı ya kulluğcısı cināyet kılsa...* (KG 60b-12)

cömerdlik kıl- / **cevmerdlik kıl-** < F. *cū-mard* < *cuvān-mard*³⁵⁵, T. +lik “cömert davranmak”.

Kıla cömerdlik kıyāmetde Çalab / Kulların bağışlaya ol ferd Rab (YZ 1419); *Mallarınca mallarına bir dahı / Kıldı cevmerdlik bulara ol sehī* (KUC 1045)

cūd kıl- < A. *cūd* “cömertlik yapmak”.

Alī çıkdı yēr yüzine kıldı cūd / Yüz yere koyub Hālik'a eyledi sücūd (KUC 992)

cüş kıl- < F. *cüş* “coşmak, kaynamak, taşmak”.

Firiştehler sevinüp kıldılar cüş / Ki vaqtüñ bulup olur vaqtleri hōş (Hurş. 185); *Çü bir kaç dōst-kānī nüş kıldı / Hemān sā'at yüregi cüş kıldı* (Hurş. 1822); *Habar erişdi kim bir kār-vān uş / Gelür Çinden kılmur deryā gibi cüş* (CH 1777); *Hayāli senüñ göñlüñi aldı uş / İçünde anuñ sevgüsü kıldı cüş* (SN 889); *Qarārı kapıldı kanı kıldı cüş / Süheyl adına bir kadeh kıldı nüş* (SN 1810)

cüyende kıl- < F. *cüyende* “araştırmak, araştırmacı olmak”.

Cüyende kılan maḥabbetüñden / Kerhī ile Şiblī Edhem oldı (NesDiv./TB-2 V-10)

cüdā kıl- < F. *cüdā* “ayırarak, ayrı tutmak”.

Ki aña vevrevüz anı göñülde / Cüdā kılmayavuz cānı göñülde (Hurş. 7604); *Bir gün ecel [kim] beni hebā kıla / Toprak içre a'za[dan] cüdā kıla* (DVİ 144)

cüft kıl- < F. *cüft* “eşi yapmak”.

Ki kılavuz anuñla özini cüft / Uşan olmasun olsun dēmege kıft (Hurş. 7657)

³⁵⁵ Tietze, *age*, c. 2, 111.

cüst cū kııl- / cüst cüy kııl- < F. *cüst ü cū* “araştırmak”.

Öziniñ göñli kankısında dur bil / İcini taşını key cüst ü cū kııl (Hurş. 7603); *Nerede olur gişi maķşüdi bilse / Varıban anı cüst ü cüy kıılsa* (CH 551)

çāk kııl- < F. *çāk* “yarmak, yırtmak”.

Nice biñ cübbeleri kıılalum çāk / Buçuķ dem pādişāh olunca ğam-nāk (Hurş. 535)

çalış kııl- < T. *çalış* “savaşmak, çarpışmak”.

Yolumuzı kim urursa, ileyümüze durursa, / duravuz çalış kıılavuz, dartavuz kıılıç uravuz. (SVManz. XVI-4)

çāre kııl- / çāra kııl- / çirā kııl- < F. *çāre* “yardım etmek; yol ve çözüml bulmak; kār etmek”.

Dēye ‘Ömer dahı kıldıķ bī-çirā / Yā Muħammed ümmetüñe kııl çirā (AK 265); *Bunlara şimdi ne çāre kıılalum / Bu siyāsetden nicesi alalum* (VG 603); *Dēdi benzer ki Tanrı kııldı taķdīr / Anuñçün çāre kıılmaz fıkr ü tedbīr* (Hurş. 5307); *Ēriřdüre tızcek seni yāra ol / Kııla bu kolayısuz işe çāre ol* (SN 642); *Ne çāre kıılam şimdi yā nēdeven / Meger şarı koyubanın gideven* (SN 932); *Naķāřa Süheyl eydür ēy bilgilü / Eger çāre kıılmazsañ oldum delü* (SN 1377); *Melik buyurdu kim keşti bulalar / Deñizi geçmege çāra kııllalar* (CH 1684); *Fürķat ü hicriñ adına yanarsam pervāne tek / Ēy ħabībüm derdüme sen çāre kııl feryād-res* (NesDiv./G 198-3); *Ya cānım al ya baña kıılğıl çāre / Ezdehādan za ‘ıf oldum bī-çāre* (EjDest. 88)

çāre dermān kııl- < F. *çāre*, F. *dermān* “yardım etmek, çare bulmak”.

Nesīmī kuluña kııl çāre dermān / Ki cānlu geldi bī-cān oldu sensiz (NesŞr.G.a. 12-5)

çerçilik kııl- < F. *çarçī* < Mo. *carçi* krş. E.T. *çert+çī*³⁵⁶, T.+*lik* “seyyar satıcılık yapmak”.

Dēdi yine çerçilik kıılmaķ gerek / İsteyübeni Mihr’i bulmaķ gerek (MV, 264, 1187. dipnot)

çīn kııl- < F. *çīn* “kıyırmak, büküm yapmak; karıştırmak”.

Cihānuñ bāğ-bānı çün seher-çīn / Sekiz bāğun kııla güllerini çīn (Hurş. 2285); *Hevā çün zülfi ucın çīn kıılurdu / Gül üzre müşğ ile pūr-çīn kıılurdu* (Hurş. 6553)

³⁵⁶ Tietze, *age*, c. 2, 192.

çirā kııl- < bk. *çāre kııl-*.

çoban kııl- < F. *çūbān* “çobanlık görevini vermek”.

Tengri te ‘ālā seni ra ‘iyyete çoban kııldı. (MrzTerc. 18b-8)

çok kııl- < T. *çok* “çokça yapmak, çok olmasını sağlamak”.

Ëy şāfī çü şāf oldu şerāb-ı hum-ı vahdet / Gel secde-i fahr eyle vü çoğ kıılma te ‘allül
(NesDiv./G 229-2)

dabāğat kııl- < A. *dibāğat* “deriyi işlemek, mamul hale getirmek”.

[Eger boğuzlanmaduk] olsa, dabāğat kıılsa mismil olur, ya ‘ni arı eylese. (KG 105a-3)

dād kııl- < F. *dād* “adaletli ve doğru olmak; sızlanmak”, krş. *‘adl dād kııl-*, *‘adl inşāf dād kııl-*.

Yükindi ya ‘nī serv öñinde şimşād / Şimāli gūş-māl içün kıılır dād (Hurş. 979); *‘Ādil dād halāyık üzre kılu kördi / Buyurdu aşlıkı çok ekiñ dēdi* (KY.a. B51v2); *Bā-rehā dēdüm Nesīmī kıılma ez-bī-dād dād / Dād ile göñlüm n’ola çün la ‘l-i gevher-bār bār*
(NesDiv./G 104-7)

daḥik kııl- < A. *daḥik* “gülmek, neşelenmek”.

Žaman buldı ‘aşıq cānı / Ža ‘ıf kııldı dēmen anı / Daḥik kıılsun dūni gūni / Žabāb gitdi žıyā geldi (Elf. XV-6)

dartışık kııl- < bk. *ıartışık kııl-*.

da‘va kııl- < bk. *da ‘vī kııl-*.

da‘vet kııl- < A. *da‘vet* “çağırmaq; davet vermek”.

Ëy kııllarum maḥlūk sizi kıovdı ise ben da‘vet kıılırvan. (BTefs. 5a); *Қalem dutdı vü kāğıd ol niğārīn / Gerek şı ‘r ile da‘vet kııla yārin* (Hurş. 3730); ... *‘ibādete meşğül ve ḥalkı dīn yolına da‘vet kııldı.* (MrzTerc. 19a-4); *[İlk buları musulmānlığa] da‘vet kııllalar.* (KG 137a-7); *Ol kāferleri İslām’a da‘vet [kııla.]* (KKMU 40a-7); *[...ve tevbeye ve inābete ve taḥvāya] da‘vet kıılırlar.* (KKMU 102b-9); *Beni da‘vet kııldı İslām dīnine / Kendünün āyīnine erkānına* (GBUS 242); *Yūsuf nebī ol dem ulu da‘vet kııldı / Züleyḥāya emr ile nikāḥ kııldı* (KY.a. B55v6)

da'vî kııl- / **da'vâ kııl-** < A. *da'vî* “iddia etmek, iddialaşmak; şikayetçi olarak mahkemeye başvurmak”.

Bir köye dört yüz bég Tañrılık da'vâ [kıılduğundan soñra...] (BTefs. 7b); Niceler dünle da'vî kııldı geldi / Kimi görtrildi kimi kötrüm oldu (Hurş. 2409); Laf urma e mü'min eger / Lâyık-ısañ bu yola / Lâ-büüd kim ol da'vî kıılan / Lâ-şey gibi cânsuz kıala (Elf. XXIX-1); Bir Müselmân biri Tersâ bir Yehüd / Zeyrekem dër da'vî kıılır ol Cuhüd (Hik. 9); 'Ali gibi biñ kişi olur-ısa / Qamusı da'vî kıılıp gelür-ise (KD. 23); Her ki da'vî kııla kim şüret ü ma'nî bilürem / Görmemiş yüzüñi ol şüret-i rahmân ne bilür (NesDiv./G 40-2); Ey Nesîmî çünkü bu dünyâ degüldür pâydar / Kıılma da'vî güft-güdan etme kimseyle cidâl (NesDiv./G 238-7); Ey kıılan da'vî ki şāham 'adl ü inşāfuñ hanı / Ger şafā ehlinden olduñ meşreb-i şāfuñ hanı (NesDiv./G 410-1); Her taraftan nefis çün âlet bulur / Tangrı şavsun tangrılık da'vî kıılır (KKMU 18a-8); Bu da'vî kıılanuñ tanuqları olmasa münkir olan üzere and vâcib olmaz. (KG 119a-10)

dāye kııl- < F. *dāye* “dadı olarak görevlendirmek”.

Qaravaşı Yūsufa dāye kııldı / Kıçı oğlanın ayrup satar emdi (KY.a. B72r12)

defn kııl- < A. *defn* “gömmek”.

Kıldılar defn ol yigitler arslanın / Topragıla örtdiler nāzük tenin (VG 1592); Ol şiddikñ tabütin hāzır kııldı / Bir hoş yere anı defn kıılırlar emdi (KY.a. B77r15); Yūsuf sawçı tabütin reyyān aldı / Mışırdan yanasına defn kııldı (KY.a. B77v9); Melik reyyān meşālime düzlik kııldı / Çıkarıban suw içre defn kııldı (KY.a. B77v11); Anı dahı uşal yerde defn kııldı / Ziyārete bu kün anda varurlar emdi (KY.a. 407¹)

defter kııl- < A. *defter* “yazmak”.

Bu gün gördüğümüz cevruñ hisābın / Gerek kim kılasın defter bu gece (Hurş. 3769)

delālet kııl- < A. *delālet* “işaret etmek, tanığı olmak”.

aşkar: bu aşkardur kıatı issilige ve şafrāya delālet kıılır. (TM 68¹⁴)

ḍelālet kııl- < A. *ḍalālet* “doğru yoldan sapmak”.

Eydür ey kıavm ḍelālet kıılmanuz / Secde kıılıb beni bilmenüz (GKM 82)

delil kııl- < A. *delil* “tanık tutmak”.

Tengri -tebāreke ve te'ālā- āyeti delil kıılır vâciblığına. (KG 32b-3)

delü kııl- < T. *deli* “delirtmek”.

*İsteyü geldüm [ü] bunda uş bunı / Depelemişler, delü kıldı beni (MV 311); Dilerem
'ışkuñı gelsün bu benden benligün alsun / Beni şöyle delü kılsun unudam sāli vü māhi
(APŞ.a. VII-2)*

dem-sāz kııl- < F. *dem-sāz* “arkadaş etmek”.

Recā tesbīhine āgāz kıldı / Özini hüsn ile dem-sāz kıldı Hurş. 2523)

derbeder kııl- < F. *derbeder* “perişan etmek, dağıtmak”.

Fakr eydür tā otuz biñ yıl sefer / Arz u semāyı kılpven derbeder (Fakr. 250 / 155)

derc kııl- < A. *derc* “sokmak, tutmak”.

Bir az cevher bu yüze harc kıldum / Velī dürcin göyülde derc kıldum (Hurş. 7775);

Güher dürcine dürlü derc kıldı / Sözi gevher yerine harc kıldı (CH 3331)

der-ḥ^vāst kııl- < F. *der-ḥ^vāst* “istemek, dilemek”.

Gerekdür buña meclis rāst kılmak / Huzūr-ı gül-ruḥān der-ḥ^vāst kılmak (CH 788)

dermān kııl- < F. *dermān* “ilaç vermek; çare bulmak; kuvvet vermek”, krş. *çāre
dermān kııl-*.

Hastayısāñ söyle derdüñ bileyin / Ben ḥakīmem derde dermān kılayın (VG 1551);

Çekeli egnüme bu sikke-i merdān kepenek / Bilesin kıldı benüm derdüme dermān

kepenek (NesŞr.G.b. 17-1); Kendüye kendü kıldı nāz o ilāh / Kendüsi kıldı kendüye

dermān (ElvŞr. VI-3); 'Işka 'ilāc eyleme derdine şabr eyle tur / Gör ki ne dermān

kıılır yār-ı dil-āzārumuz (NesDiv./G 190-4); Umardum derdüme dermān kılasın /

Velī ummaz idüm bühtān kılasın (Hurş. 7423); Hīç kim birle keleşi söz sözlemez / Hīç

tabībler buña dermān kılmaz emdi (KY.a. B27r15); Yā Cebrā'ıl Yūsufa kılgıl dermān

/ Hem risālet beşāret ketürür emdi (KY.a. B10v12)

dervīş kııl- < F. *dervīş* “fakir ve ihtiyaç sahibi biri yapmak”.

Şīt'i sen dervīş kılduñ geçdi gitdi fakr ile / Nüh'u kodun da'vet üzre dedüñ eyle

iḥtimāl (APŞ.a. IX-13)

dest-i tevbe kııl- < F. *dest*, A. *tevbe* “tövbe etmek”.

Emdi 'azīz-i men tarīkatün evvelki maḳāmı pīrden el alup dest-i tevbe kıılmaḳdur.

(Makl. 13b)

devā kııl- < A. *devā* “çare bulmak; ilaç yapmak”.

Müslümānlar 'āşık oldum, süçü işdüm, delü oldum, / dükeli çağırur götrü: "Devā kıldı, devā kıldı!" (SVManz. XII-2); *Ķamunuñ derdini bildüñ devā kıl / Keremden kamuya hācet revā kıl* (Hurş. 256); *'Adlümüz suyıyla ve merhamet merhemiyile devā kılub cerāhatların oñaravuz.* (MrzTerc. 48a-14)

devr kıl- < A. *devr* "devrini yaşatmak".

Hele devr-i kıyāmet kıla der-baht / Bu vaşf-ı hāli hıç olmaya per-daht (Hurş. 341)

dilek kıl- < T. *dilek* "istemek, dilemek".

Yazdı bunu çeküben Maħmūd emek / Ķarañı budur ki kıla bir dilek (MV, 307, 1559. dipnot)

diri kıl- < T. *diri* "diriltmek".

Sordılar benden hālāyık bu sırrı: / Ölüyi 'İsī nēte kıldı diri? (SVManz. II-31); 14. yy *Ki 'İsā ger ölü diri kılurdu / Elin çekse gerü der-hāl ölürdü* (Hurş. 338); *Ki kıtludur ayağur u hem yüzüñ / Diri kıldı oğlumı tatlu sözüñ* (SN 653)

dirig kıl- < F. *dirig* "esirgemek".

...hıç vech-ile bu za 'ıf du 'ācıdan dirig kılmadı. (KKMU 117b-6)

dīvān kıl- < A. *dīvān* "yazmak, divan oluşturmak".

Kirāmen kātibīn durmaz, yazarlar, / ne, kim étdüñ, kılurlar anı dīvān. (Çarh. 35)

dīvāne kıl- < F. *dīvāne* "delirtmek".

Velī dīvāne kılmışdur bizi uş / Dirigā kılmışuz bī- 'aql u bī-hüş (Hurş. 950); *Dīvāne kıldı 'aqlı gözünüñ füsünü-la / Cānları esir eyledi zülfi kemendine* (CH 3662)

dīvār kıl- < F. *dīvār* "duvar inşa etmek".

Ey kıllarum sizdeki bustānı 'ināyetüm birle bekledüm ve çevresine rahmetüm birle dīvār kıldum. (Makl. 26a)

dōst kıl- < F. *dōst* "dostluk göstermek; iyilik yapmak".

Yūsuf aydur maħhūr oldı şeytān / Ķardaşlarıma dōst kıla idı sübhān (KY.a. B74r7)

dōstlık kıl- / **dōstlik kıl-** < F. *dōst*, T. +lık "arkadaşlık yapmak; dostça davranmak".

[Yédinci, anuñ düşmeniyile hergiz] dōstlık kılmayasın. (MrzTerc. 65a-5); *Hāş u 'āma dōstlik şahih kılur émdi / Hıç kimesne sözüñden çıkmaz émdi* (KY.a. B51r7)

du‘ā kııl- < A. *du‘ā* ‘‘Allah’a yalvarmak’’, krş. **şükr du‘ā kııl-**.

Ėmdi senüñ du‘āñ müstecābdur du‘ā kııl kim Hağ Sübhānehü Te‘ālā beni bu ditremekden halās kılsun dēdi. (Makl. 3b); *Hem du‘ā kıılır ‘Alī Kesik Başa / Ol dağı bir nev-civān oldu paşa* (KD. 139); *Çün du‘ā kıılındı iş oldu tamām / Cebra’il indi yere vērdi selām* (DVİ 131); *Düşdüm atdan, çoğ du‘ā kııldum aña / Anca yalvarup amān vērdi baña* (MV 856); *Ya ‘küb nebī deve üçün du‘ā kııldı / Hālīkdan icābet kabūl oldu* (KY.a. B48r5); *Çoğ dü‘ālar kılmışam men hālīkuñ dergāhına / Çün murādum hāşıl oldu men dü‘ānı neyelerem* (NesDiv./G 288-3)

du‘ā āferīn kııl- < A. *du‘ā*, F. *āferīn* ‘‘beğenmek ve dua etmek’’.

Hāzırlar bir gezden du‘ā ve āferīn kılub eyitdiler. (MrzTerc. 57b-5); *Göñli içinde Melik Muhsin hemīn / Kııldı bunlara du‘ā vü āferīn* (VG 1442)

du‘ā senā kııl- < A. *du‘ā*, A. *senā* ‘‘dua edip övmek’’.

Çü kamusı lutf u ‘ağā buldılar / Gönülüp du‘ā vü senā kııldılar (SN 1269)

duhūl kııl- < A. *duhūl* ‘‘içine girmek’’.

Ol gişi ‘avrat-ıla duhūl kılsa... (KG 72b-11); *‘avratı birle bir gez duhūl kılmış olursa...* (KG 73a-14)

dūr kııl- < F. *dūr* ‘‘uzak tutmak’’.

Ümmetüme rahmet eyle ey Ėafūr / Kııl olardan lutf edüp kaħruñı dūr (Mīrac. 222); *Hudāyā sa ‘yümi sen eyle meşķūr / Cemī‘-i ‘aybdan kııl sözümi dūr* (CH 27)

dutruğ kııl- < T. *dutruğ* ‘‘odun gibi yapmak’’

BTefs. 11b

duzağ kııl- < T. *duzağ* ‘‘tuzak kurmak’’.

Bu fenāyı kılmış İblīse duzağ / Ol duzağı görimez bil gözi ağ (İslMesn. 878)

düğün kııl- < T. *düğün* ‘‘düğün, toy yapmak’’.

Kıldılar Gülşāh-içün üç gün düğün / Çāresi yoğ ol nīgārīn eylesün (VG 1035)

dürüst kııl- < F. *dürüst* ‘‘doğru ve düzgün olmasını sağlamak’’.

...niyyeti dürüst kıla ve niyyeti dürüst kıлмаğ üç nesnedür... (KG 2a-4)

düşmen-kām kııl- < F. *düşmen-kām* ‘‘düşmanı gibi sefil ve zavallı bir hāle getirmek’’.

Beni é dōst dūşmen-kām kılduñ / Gey-iken adımı bed-nām kılduñ (CH 3230)

dūşmenlik kııl- < F. *dūşmen* “dūşman gibi davranmak”.

Ne dūşmenlik durur kim kılduñ é dōst / Gōñülden sevdüğümi bildüñ é dōst (Hurş. 6068)

düzene kııl- < T. *düzene* (?) “nizam oluşturmak, düzen kurmak”.

Bu dört ‘anāşır ne düzene kıldılar [bir gövdede]. (MrzTerc. 25a-11)

düzlik kııl- < T. *düzlik* “düzleştirmek, düz bir yer yapmak”.

Melik reyyān meşālime düzlik kıldı / Çıkarıban suw içre defn kıldı (KY.a. B77v11)

edeb kııl- < A. *edeb* “edepli ve tedbiyeli davranmak”.

Sen benüm pes hādımümsin bil yakīn / Küstağ olma kııl edeb sen key saqın (İslMesn. 3335)

edepsizlik kııl- / **edebsizlik kııl-** < A. *edeb*, T. +*sizlik* “edepsizce ve terbiyesizce davranmak”.

Ëy kulum edepsizlik kıılursañ ‘afv kılduğ. (BTefs. 10b); *Hakīkat seniñ arzūñ kanzaferdür / Edebsizlik kıılmağıl dèrler emdi* (KY.a. B28v9)

efğān kııl- < F. *efğān* “ızdırap ile haykırmak”, krş. *nāle efğān kııl-*, *nāle zārī efğān kııl-*.

Ṭuruğdı Cebrā’il ü kıldı efğān / Ki bundan baña geçmege yok imkān (Hurş. 217); *Seni ger bir nefes güldürdi dünyā, / soñ uçı biñ gezin kıldurdi efğān.* (Çarh. 45)

efkār kııl- < A. *efkār* “düşündürmek, düşüncelere ve vesveselere gark etmek”.

Yüregine bir ağı kār kılmış / Ki başdan ayağa efkār kılmış (Hurş. 523)

egri kııl- < T. *egri* “kötüleştirmek, kötüye çıkarmak”.

Ḳamu gözlerde sen egri olasın / Aduñı hem dağı egri kılasın (CH 4726)

egrilik kııl- < T. *egrilik* “kötülük yapmak”.

Egrilik hiç kılmaduğ bunda size / And içerüz and vèürseñüz bize (YZ 1144)

ehl-i manşıb kııl- < A. *ehl*, A. *manşıb* “(birini) mansıp sahibi yapmak”.

Ġurbet ü hālin ü fakrın bildi ol / Lutfıla anı ehl-i manşıb kıldı ol (TMAO 145)

eksük kııl- < T. *eksük* “eksik etmek”.

Kābin eksük kılmasa revā olur. (KG 68b-5)

elif kııl- < A. *elif* “elif gibi düz ve dik yapmak, dikleştirmek”.

Kıldı elif kıddimi dāl eyledi / Teni simīn, boyı serv yārum kanı (MV 363)

emīn kııl- < A. *emīn* “kötü durumdan uzaklaştırmak, emniyetli duruma getirmek”.

Rahman deñ kim korkduğıñuzdan emīn kılayın. (BTefs. 3b); *Élleri emīn kıla fetretten.* (KKMU 15b-1); *Korқudan emīn kılasın.* (MrzTerc. 32b-7)

emr kııl- / emir kııl- < A. *emr* “iş buyurmak, emretmek”.

Habībine emr kıılır Mekkedden Akşāya gelür / Enbiyālar şaf şaf olur andar anda imāmeti (KEMŞ 343); *Ol ‘ālimler sultāni kādīr paşa / Emir kııldı gökdeki uçan kuşa* (HD 116); *Emr kııldı cihanı yaratdı / Ol şifāt bu cihāna cān oldu* (NesDiv./TB-1 III-3); *Uşal sā‘at kıurda hākıdan fermān boldı / İsrā‘ile söyle deyü emr kııldı* (KY.a. B13r14)

enāniyet kııl- < A. *enāniyyet* “kendini beğenmişlik ve bencillik yapmak”.

Özüñi tanıduñ ise Hak saña kerramnā dedi / Ger bilesen hākıkatı kılmayasan enāniyet (NesDiv./G 23-6)

enbāz kııl- < F. *enbāz* “ortak ve eş tutmak”.

Sen işit bu niyāzı ey ĩālib / Men bu pinhāni kılmazam enbāz (NesDiv./TB-1 I-4)

endāze kııl- < F. *endāze* “ölçü yapmak”.

Bu eski hikāyetleri tāze kııl / Sözi düzmege fikri endāze kııl (SN 338)

endişe kııl- < F. *endişe* “düşünmek, anlamak; korkmak; kaygılanmak”, krş. *yād endişe kııl-*.

Yavuz endişe kıılmazlar. (Makl. 7b); *‘Ākıbet endişe kııldı kendüzi / Atasından dileyem der ol kıızı* (VG 80); *Ki bunda geldüğüñ Hurşīd bildi / Senüñ fikriñde çok endişe kııldı* (Hurş. 2503); *Alıcak gerü Hāq alır bilürsin / Neyiçün fāsīd endişe kıılırsın* (Hurş. 4732); *Hāzīne-dār aydur bu sırrı bilümesven / Hīç ma‘niden endişe kıılımasvan* (KY.a. B32r8)

erlik kııl- < T. *erlik* “yiğitlik yapmak”.

Hāq yolında ol-durur erlik kıılan / Söylemedi ‘ömri içinde yalan (İslMesn. 162)

erzāni kııl- < F. *erzāni* “layık görmek”.

Aña erzānī kılğıl yā ilāhī / Çü oldur kamunun puşt u penāhī (Hurş. 411); Añır n'ederem dünye maña erzānī kılma / Seni dilerem kılma meni gayra havāle (NesDiv./G 384-7); Feraşāda kamu erzānī kıldı / Ne kim gönli dilerse anı kıldı (Hurş. 5950); Ki şehliğı saña erzānī kıla / Seni bu mülkinün sulţānı kıla (Hurş. 6300); Gêrû bārî güyegü anı kılsun / Beni ol hāş ere erzānī kılsun (Hurş. 7686)

eşer kıl- < A. *eşer* “etki etmek, iz bırakmak”.

Gördiler kim hîç ögüt kılmaz eşer / Zārī kıılır kendüzinden bī haber (VG 1136); Dilüm bülbül oldu öter āhum cāna kıılır eşer / Dürlü dürlü yemiş biter ma'mūr oldu bostānımız (APş.a. XIII-2); Tanışdı kendü kendüle bu remzi / Eşer kıldı kıza lalası ğamzı (Hurş. 2451); Yağıdur od amān bilmez bilürsin / Bu oda şabr eşer kılmaz bilürsin (Hurş. 2855); Fi'liñ hoş 'ışkıñ yavlağ datlu durur / Seniñ 'ışkıñ beni eşer kıldı emdi (KY.a. B37r8)

esîr kıl- / esîre kıl- ? < A. *esîr* “tutsak etmek”.

Kıldı Gülşāhı esîr ol nā-bekār / Ol nigārîn ağlarıdı zār zār (VG 101); Şu resme çaldılar kūs u nefîri / Esire kıldılar çarh-ı esîri (Hurş. 5202)

et kıl- < T. *et* “vücut yapmak?”.

Müşterîdür kanı anda et kılan / İşbu sözler hağ-durur degül yalan (İslMesn. 506)

evvel-i şāhib-kirām kıl- < A. *evvel*, A. *şāhib*, A. *kirām* “cömertlikte birinci, öncü yapmak”.

Ol ikinci yārı 'ömerdür be-nām / Kıldı anı evvel-i şāhib-kirām (KY.b. 4)

eylük kıl- < T. *eylük* “iyilik yapmak”.

Atama erişicegez ben bilem / Ki eylügünje niçe eylük kılam (SN 3032)

ezāy kıl- < F. *āzāy* “şikayet etmek”.

[Sıçandan çōk] ezāy kıldı. (MrzTerc. 33a-8)

faķîr kıl- < A. *faķîr* “zavallı ve aciz bir hāle getirmek”.

Şakladı sırrı özin kıldı faķîr / Oldı müstāgnî özin kıldı haķîr (Fakr. 250 / 161);

Sevgülü yārenlerümden derdile / Çarh-ı ğaddār ayırup kıldı faķîr (KY.b. 281)

fānî kıl- < A. *fānî* “ölümlü yapmak, yok etmek”.

Dêye baña dahı neyler ol Ganî / Kim buları var iken kıldı fânî (AK 80); Yaratduñ bu cihânı fahrüñ-ile / Yine fânî kılursın qahrüñ-ile (İslMesn. 3426)

fāriğ kıl- < A. *fāriğ* “çekmek”.

Endişem senden fāriğ kılam. (MrzTerc. 17a-9)

farq kıl- < A. *farq* “ayırmaq, ayırt etmek”.

Öñinden ardı götten başı bilmez / Elifden kör-devāyı farq kılmaz (Hurş. 4619)

farz kıl- < A. *farz* “zaruri kılmak; farz olan ibadeti yerine getirmek”.

İlkin ol nesne kim bendeye farz kıldı Tengriyi bilmektedir. (KG 2b-7); Oruç farz kılmış Ramazān ayında. (KG 19b-1); İşbu beşi haq çalabdan oldu farz / Hac zekātu māl olana kıldı farz (İslMesn. 641); Bizüm qavlumuzda abdesti vaqt çıkınca bākī kıla, gerek farz kılsuñ, gerek nefl. (NHT 66b-17)

faşih kıl- < A. *faşih* “iyi söz söyleme kabiliyeti vermek”.

Men ācize tevfiq kapusun açu vėrgil / ‘Aqlım şahih dilim faşih kılgıl ėmdi (KY.a. B3r6)

fāş kıl- < F. *fāş* “meydana çıkarmak, ortaya çıkarmak, bildirmek”.

Yedi hatdur kim kılpdur Fazl fāş / Çār müje müy-ı serdür iki kaş / Çün yüzün şānındadır ānestü nār / Uş dutuşdı yanısardur qurı yaş (NesTy. XII); Bu ‘ışkdur ol ecel gencin kılan fāş / Bu ‘ışk oldu nişān ol bī-nişāna (ElvŞr. VIII-7); Saña ‘āşık eyledüñ beni şābāş / Mısr içinde beni ‘ışkuñ kıldı fāş (YZ 568); Ėy Nesīmī kıлма yāruñ sırrını āgyāra fāş / Ta ki yār olsun bu sırra mahrem āgyār olmasun (NesDiv./G 328-12)

fāyide kıl- < A. *fā’ide* “fayda vermek, yararı olmak”.

Bulunmaq: kaçan ot bulunmasa kim yaluñuz fāyide kıla aña dahı otlar katalar. (TM 118¹¹); Mecmū’-ı beden şişer, bu istiskāya fāyide kılır. (EM 17b-9)

fāyiz kıl- < A. *fā’iz* “çok etmek, fazla kılmak”.

‘Aql-ı Evveldür ki Haq’dan feyz alır / Nefs-i Küllīye anı fāyiz kılır (Mirac. 395)

fāzl kıl- < A. *fāzl* “iyilikte ve lütufta bulunmak”.

[Dilerse] aña fāzl kıla uçmağa vėribiye, dilerse ‘adl kıla tamuya [vėribiye.] (KG 3b-4)

fażl ihsān kıł- < A. *fażl*, A. *ihsān* “iyilikte ve lütufta bulunmak”.

Hālıkdan Yūsufa oldu bürhān / Hālık kıılır Yūsufa fażl u ihsān (KY.a. B39v5)

fażl raħmet kıł- < A. *fażl*, A. *raħmet* “acıyıp lütufta bulunmak”.

*İlāhī fażl u raħmet kıł İlāhī nezl-i raħmet kıł / Bu raħmetden bizi ırma be-fażl-ı sūre-i
Ve'n-nūr* (ElvŞr. III-11)

fedā kıł- / **fidā kıł-** / **fidī kıł-** < A. *fedā*’ “uğruna vermek, kurban etmek”.

Anı ağır bahāya satun aldım / Cümle mālum bahāsına fedā kııldım (KY.a. B43r14);
Cümle mālum anıı için fedā kıılıı / Neçe bahā dilese vērüı emdi (KY.a. B30r7); *Ne
datlıdur senüı ‘ışkıı, ki benden göılümi aldı, / anı bir cān fidā kııldım, iki bin cān
baıa geldi.* (SVManz. XII-1a); *Varıa gelicek eyidelüm anı / Ol nigārın cān fidā
kııldı saıa* (VG 1007); *Hele Elvān fidā kıł dın ü deyni / Bu ‘ışkı içinde kıalma
hānümāna* (ElvŞr. VIII-10); *‘ışkı yolında fidā kıılmaı için / Cāndan artıı yokdur
ihsānum benüm* (KY.b. 695)

fedā kıurbān kıł- < A. *fedā*’, A. *kıurbān* “bir gaye uğruna feda olmak”.

Gel ey cemāli ka’be için ‘ıyd-ı ekber oldu / Kııldı Nesīmī cānın saıa fedā vü kıurbān
(NesDiv./G 304-9)

fehın kıł- < A. *fehın* “anlamak, idrak etmek”.

ıadımı lık hergiz kimse bilmez / ıadaı dil ıatmayınca fehın kıılmaz (Hurş. 5466); *Sen
bu ‘ılm [ü] fehın kıaıan kıılasın / Var Felek-nāme oıı kim bilesin* (KAE 159); *Yūsuf
baıdı kıardaşların cümle bildi / Cümlesin ayrı ayrı fehın kııldı* (KY.a. B58v1)

fenā kıł- / **fene kıł-** < A. *fenā*’ “yok etmek”.

Kanı bāı u bāııçe için da’vā kıılan / Bunları kııldım fenā ben cāvidān (AK 98); *Kııldı
fenā vüçüdümü ‘ışkıa güm eyledi meni / Bellüsüz oldu her kim ol ğarıa-i baır-ı zāt
olur* (NesDiv./G 96-7)

fener kıł- < Y. *fanāri* “fener gibi ışık kaynaıı olarak yaratmak”.

Gör bu gökler dāyime ıırmaz döner / Gök içinde haıı kıalab kıılmış fener (İslMesn.
25)

ferāıat kıł- < A. *ferāıat* “dinlenmek, istirahat etmek”.

Yūsuf eydür ben bulara ııap duram / Sen ferāıat kıılıı ey řāh-ı kerem (KY.b. 1511)

ferah kı́l- < A. *ferah* “sevindirmek”.

Maḥzūnları ḳudretle ferah kı́lur / Andan umma hergiz nev-mīd olmaz ėmdi (KY.a. B68v16)

ferāvān kı́l- < F. *firāvān* “çoğaltmak, arttırmak”.

Dėdiler ŗıkr ė deyyān u raḥmān / Ki bize ni `metūñ kı́lduñ ferāvān (Hurş. 3227)

fermān kı́l- < F. *fermān* “emretmek, buyurmak”.

Dermāndeler dest-gīri melik raḥmān / Emr birle cebrā`ilge kı́ldı fermān (KY.a. B10v11)

feryād kı́l- / **feryād kı́l-** < F. *feryād* “bağırarak, yaygara gürültü çıkarmak”, krş. *āh feryād kı́l-*, *āh feryād zārı kı́l-*, *ğavğa feryād kı́l-*, *na`ra feryād kı́l-*, *zārı feryād kı́l-*.

Bī-çāre `āŗı feryād kı́la ağlaya. (BTefs. 8a); *Cümlesi feryād kı́ldı ol gece / Ne dėyelüm bunlaruñ ḥāli nice* (VG 836); *Bir gezden feryād kı́lub çağırışdılar.* (MrzTerc. 19a-6)

feryād nāle āh kı́l- < F. *feryād*, F. *nāle*, A., F. *āh* “inleyip feryat etmek”.

Besı feryād u nāle āh kı́ldı / Ki nā-geh bu ğazel yādına geldi (CH 535)

feryād zārı kı́l- / **feryād zārı kı́l-** < F. *feryād*, F. *zārı* “ağlayıp sızlanmak”.

Ḳılurdu ney bigi feryād u zārı / Giderdi def pulı bigi ḳarārı (Hurş. 6385)

feryād zārı nefır kı́l- < F. *feryād*, F. *zārı*, A. *nefır* “ağlayıp sızlanmak, bağırarak”.

Ḳıldılar feryād (u) zārı vü nefır / Dėdiler feryād ėringil yā emır (KY.b. 1159)

fesh kı́l- < A. *fesh* “bozmak”.

[Ḳaçan resıze olsalar bulara iḥtiyār olmaz nikāḥ] fesh kı́lmaḳlığa. (KG 67a-7)

feyz kı́l- < A. *feyz* “irfan vermek”.

Añla kim a`yān u ŗābit gevher-i lā-ŗey idi / Fażl idi kim kı́ldı Ḥaḳdan feyz-ı envār-ı nażar (NesDiv./G 61-3)

fidā kı́l- < bk. *fedā kı́l-*.

fidı kı́l- < bk. *fedā kı́l-*.

fiğān kı́l- < F. *fiğān* “bağırarak çağırarak”, krş. *āh fiğān kı́l-*, *nefrın fiğān kı́l-*, *zār fiğān kı́l-*.

Gördiler taşradan girdi toğan / Ditredüridi gögi kılar fiğān (GüvDest. 58b-10); *Gitdi Yūsuf ağlayu ey dōstān / Babasın añar idi kırup fiğān* (KY.b. 272); *Ulu kiçi er ü 'avrat ol zamān / Anıların-çun kamu kıldılar fiğān* (GBUS 427)

fıkr kııl- < A. *fıkr* “düşünmek”.

...ammā bunu fıkr kılmazlar ki kıandan geldiler ve nereye giderler. (Makl. 4b); 14. yy *Nigārīn kendü gērü fıkr kıldı / Hārīfle tanışığı farz bildi* (Hurş. 5535); *Andan sonra kıanzafer fıkr kıldı / Yūsufi alduğına pişmān oldu* (KY.a. B31v14); *Aşlını kıodum yapışdum fer 'ına / Fıkr kıldum sen habībūñ şun 'ına* (NesDiv./Ty 270)

fitne kııl- < A. *fitne* “fesatlık ve kötülük yapmak; bela ve sıkıntı vermek”, krş. **şerr fitne kııl-**.

Cādū gözün uyıudan uyandı / Fitne kılar idi h'āb içinde (NesDiv./TB-2 III-6); *Bilelüm ahvālin anuñ belgölü / Götürelüm aradan fitne kıılı* (YZ 36); *Gerçek ol Zelhā Yūsuf yalan / Yūsuf ola Zelhā'ya fitne kıılan* (YZ 561); *Sen yā mel 'ün kıılma fitne-y-i kıatı / Eydürem ben saña oyan 'işmeti* (YZ 510)

fuzullık kııl- < A. *fuzül*, T. +lık “gereksiz ve boş davranmak ya da söz söylemek”.

Velī çünkü oğluñ yeründe kıala / Nite her bir ādem fuzullık kııla (SN 5256)

fürce kııl- < A. *fürce* “aralık vermek?”.

Gelişin fürce kıldı iller aşı / Ola kim gidişindedür temāşā (Hurş. 4744)

füsürde kııl- < F. *füsürde* “dondurmak”.

Füsürde kılmış ol bī-çāreyi 'ışk / Hārāba vürmiş ol āvāreyi 'ışk (Hurş. 2608)

galebe kııl- < A. *galebe* “galip gelmek, üstün gelmek”.

[Çün uyıu] galebe kııla... (KKMU 99a-1)

ğammāzlık kııl- < A. *ğammāz*, T. +lık “birine iftira etmek, münafıklık yapmak”.

Oğlan aydur ben ğammāzlık kılmazvan / Bühtān kırup kıağā 'āşī olmazvan (KY.a. B41v5)

ğamze kııl- < A. *ğamze* “süzgün bakış atmak”.

Ğamze kılsa [dil]-efrüz közlerün var / Kürpüklerün cānumdan keçer emdi (KY.a. B37v12)

ğanī kııl- < A. *ğanī* “zengin etmek”.

Berriye kavmin ganī kıldı varın / N'édiser eydem saña varın yarın (VG 892); Uluvi vü kiçiyi kıldı ganī / Dañı dedı kim siz dileñüz anı (SN 397)

ğāret kııl- < A. *ğāret* “yağmalamak”.

Ğıladı gönlin ilin işkı ğāret / Biz andan anlamadıñ bir işāret (Hurş. 7729); 'Aqlım alıp şabrımı ğāret kıldı / Peyveste nefşüm anı öger emdi (KY.a. B27r1)

ğarķ kııl- < A. *ğarķ* “batırmak; boğmak”.

Güneş kıldı cihānı altuna ğarķ / Demür geydi çeri az-pāy tā-farķ (Hurş. 5587); Ėdem vīrān anı āhum taşıyla / Ķılam ğarķ-āb bu gözüm yaşıyla (CH 2807)

ğaşb kııl- / ğaşıb kııl- < A. *ğaşb* “zorla almak, zaptetmek”.

Bilgıl kim bir gişi ğaşb kılsa ğaşb kılduğı nesne helāk olsa ödemek vācīb olur. Ğaşb kılmak Türk dilince güc kılmak [olur.] (KG 115a-9, 115a-10); Eger kimseniñ tavarın ya evin ğaşb kıluş... (KG 115b-14)

ğavğa feryād kııl- < F. *ğavğa*, F. *feryād* “gürültü ve yaygara etmek”.

Hezār ğavğa feryād kılub çevre [gezersin.] (MrzTerc. 30a-5)

ğayıb kııl- < A. *ğayb* “gizlemek, kaybetmek”.

Hak te 'ālā bunları kıldı ğayıb / Hic birini bulmadılar arayıb (İslMesn. 3186)

ğayz kııl- < A. *ğayz* “kızmaya başlamak”.

Eger kimse ğayz kılsa su birle istincā kılmasa... (KG 8b-11)

ğazā kııl- < A. *ğazā*’ “din uğruna savaşmak”.

Gücü yeterse hacca varmağdur ve hem ğazā kılmagdur. (Makl. 12b); Ol zamāndan kim farīza oldı ğazā / Bāri anlar bigi kim kıldı ğazā (TMAO 64); 'Alī eydür bunca kıldum ben ğazā / Eyledüm kāfir canına çok cezā (HMH 130); Ėtdi Muħammed Hānefi olmaya kaçmak bize / Ķılalum dīn işkına bunda ğazā (HMH 187); Ħālid eydür şimdi vācibdür bize / Evvel işbu halka kılavuz ğazā (GBUS 247); Muştafā-y-ile ğazā kıldı müdām / Etmegine dañı katmazdı idām (İslMesn. 247); Dedi Ħālid vācib olubdur bize / Evvel işbu şehri kılavuz ğazā (KUC 139)

ğazılığ kııl- < A. *ğazı*, T. +*lık* “din uğruna savaşmak”.

Ğazılığ kılmış şevābın verem. (BTefs. 14b); Velikin musulmānlar varsalar ğazılığ kılsalar birince musulmānlardan... (KG 137a-3)

geleci kı1- < bk. *keleci kı1-*.

gelice kı1- < bk. *keleci kı1-*.

geñez kı1- < T. *geñez* “kolaylaştırmak”.

Ümmetüñ işin geñez kı1ıvêrdüm dedi. (BTefs. 27a); *Ki řarp işi geñez kı1ıan ol durur / Kıamu derde dermân vêren ol durur* (SN 643)

gêrçek kı1- < T. *gêrçek* “sözü doğru biri yapmak”.

Muştafâyı sözine gêrçek kı1ıan / Vêrmez-iseñ Muştafâ olur yalan (İslMesn. 1198)

ğırra kı1- < A. *ğırra* “beğenmek”.

Be-ħaķıkât bilür-iken ki fenâdur dünyâ / Ğırra kı1ımağ seni billâhi ne revâdur dünyâ (KKMU 73a-10)

ğıybet kı1- < A. *ğıybet* “çekiştirmek, dedikodu yapmak”.

Ğıybet êtmekden dilünüz saklañuz / Yoğsa müzd yazuğa döner anlañuz (YZ 578)

gile kı1- < F. *gile* “şikayet etmek”.

İletün donlarını boğça bile / Mihr ħâtün kı1ımasun bir dem gile (MV 468); *Geceye-dek oldu benümle bile / Diñle imdi kı1ılayım anda gile* (MV 839); *Ŧur kı1ıatımda vü baña yâr ol bile / Kı1ımayasın kimseye benden gile* (Fakr. 103)

giriftâr kı1- < F. *giriftâr* “tutmak”.

Ķudret birle ‘azîziñ cânın alam / Ğür içinde giriftâr anı kı1ılam (KY.a. B40v5)

giryân kı1- < F. *giryân* “ağlatmak”.

Bu resme nevhalar kı1ıladı giryân / Ne yêrde vü ne gögde deng ü ħayrân (Hurş. 6150)

göriş kı1- < bk. *körüş kı1-*.

ğulğule kı1- < F. *ğulğule* “gürültü şamata yapmak, bağrışıp çağrışmak”.

Kūs üninden şoldı ‘âlem velvele / Na ‘ralardan kı1ıldı âdem ħulğule (VG 528); *Yêtmisğ üç biñ muşarrebler bile / Kı1ıllar ol resülile ħulğule* (AK 278)

ğulüv kı1- / **ğulü kı1-** < A. *ğulüvv* “saldırmak, hücum etmek”.

Gel ħasedden key řaķın êy baħtlu / Olmasun şeytân kı1ıla řaña ħulüv (KY.b. 39); *Hemisğ siz olun şağ u selâmet / Ğulü kı1ıldı baña yavlağ seķâmet* (Hurş. 6803)

ğür kı1- < F. *ğür* “gömmek”.

Men aña kefen sarıp gür kılsam men / Üstüne münakkaşlar kılsam men (KY.a. B12v8)

ğusl kııl- < A. *ğusl* “belirli hâllerden sonra dinî gereklere göre yıkanmak”.

Ve arafe gün ve iki bayram günü ğusl kılamak sünnet durur. (KG 4b-12); *Yūsuf ol balık üzre ğusl kıldı.* (KY.a. 236⁹)

güş kııl- < F. *güş* “dinlemek”.

Ki ‘āşık gendü gendüzini bilmez / Melek nāşih olursa güş kılmaz (CH 570); *Gel Nesīmīnūñ kelāmın güş kııl / Kim anuñ güftārıdur hayrū’l-kelām* (NesDiv./G 281-17)

güş-vāre kııl- < F. *güş-vāre* “küpe gibi yapmak”.

Güş-vāre kııl Nesīmīnūñ sözün / Kim anuñ güftārıdur hayrū’l-kelām (NesDiv./G 281-17 (A, D, H nüshaları))

güç kııl- / güc kııl- < T. *güç* “zorlamak, zorla almak; zulmetmek; baskı yapmak”.

Ne yere iltesümi bilmez idüm / Güci yetmezlere güç kılmaz idüm (Hurş. 4808); *Ĝaşb kılamak Türk dilince güc kılamak [olur.]* (KG 115a-10); *Kādī güc kılmaya üleşmek üzere tā ikisi dahı [rāzı olmayınca.]* (KG 136a-2); *[Eger bir gişi bir] gişiye güc kılsa...* (KG 162a-9)

gül-efşānī kııl- < F. *gül-efşānī* “gül saçmak”.

Müdām iç bir yanağı gül nigār ile gülistānda / Ki karşıña kıla her dem yanaqlarla gül-efşānī. (DehŞr. 9)

gül-gün kııl- < F. *gül-gün* “gül rengine getirmek”.

Şeker kanyıla yüzün kıldı gül-gün / Libāsın lāle gibi kıldı pür-hün (CH 3091)

gümān kııl- < F. *gümān* “şüphelenmek”.

Hakīkat anlardan gümān kıldı / Gümān birle ahvāllerin sorar emdi (KY.a. B7v1); *Kaçar dēyü Yūsufa gümān kıldı / Kaşd kıldı kim muhkem dutar qomaz emdi* (KY.a. B40r2); *Züleyhā şaneme gümān kıldı / Şanemden kirü döndi mü’min oldı* (KY.a. B54r8); *Ol oğlana hīç gümān kıлмаğıl-sen / Anı kirü müstahliş kılgıl emdi* (KY.a. B69v14)

güm-rāh kııl- < F. *güm-rāh* “yolunu şaşırmaq”.

*Ki bir aşlı belüsüz kimseye şāh / Neçün kız vère aşlın kıla güm-rāh (Hurş. 5889);
Yıkıldı düşdi bir kez āh kıldı / Şol oğ dem ‘aqlını güm-rāh kıldı (Hurş. 6482)*

günāh kııl- < F. *günāh* “günah işlemek”, krş. **haṭā günāh kııl-**.

*Çıkduñ uçmaqtan kıluban günāh / Tevbeñi şonra kabül kıldı İlāh (Fakt. 99); Anlar
saña günāh kılmasun saklangıl / Ādemīye şeyṭān düşmān olur emdi (KY.a. B4v5)*

gündüz gibi kııl- < T. *gündüz*, T. *gibi* “gündüz gibi bir hâle getirmek, aydınlatmak”.

Yandı mumlar yer yüzi yılduz gibi / Ol dün için kıldılar gündüz gibi (KY.b. 2056)

gürūh kııl- < F. *gürūh* “bölümlere ayırmak”.

*Hak Sübhānehü ve Te ‘ālā Hazretleri Ādem’i dört nesneden yaratdı ve dört gürūh
kıldı. (Makl. 1b)*

güşāde kııl- < F. *güşāde* “açmak”.

Oradan tā be-Rūm bu şāh-zāde / Kılıçla kamasın kıldı güşāde (CH 4660)

güyegü kııl- < T. *güyegü* “damat etmek, evlendirmek”.

Gerü bārī güyegü anı kılsun / Beni ol hāş ere erzānī kılsun (Hurş. 7686)

güzāf kııl- < F. *güzāf* “boş söz söylemek”.

Çü şabaḥ oldı yine bağlandı şaf / Birbirine karşı kıldılar güzāf (GKM 253)

güzār kııl- < F. *güzār* “geçmek, gitmek”.

Bir gün ol ‘İsā-nefes eyyāmıla / Ger kılursa sinüme bir kez güzār (VG 1572);

güzārī kııl- < F. *güzārī* “geçmek, gitmek”.

Eger kılursañ ol kaşra güzārī / Bulur olur-ısañ halvet nigārı (CH 2792)

güzer kııl- < F. *güzer* “geçmek, gitmek”.

*Buğur olur hōd ahvālüm diger-gün / Ki sensüz kıla üstümden güzer gün (Hurş.
2613); Başıdı her yaña kim etsen nazar / Gevdeyidi nêreye kılsañ güzer (TMAO
241); Gerçi kim yok bende ‘ilm (ile) hüner / Ēy hüner ehli kerem kıluñ güzer (KY.b.
95); Gece zengīsi yine kıldı güzer / Açıldı cihān yine oldı seher (SN 2876)*

güzīde kııl- < F. *güzīde* “beğenmek, seçmek”.

İki yüz bile görmeyince dīde / Birinden birini kılmaz güzīde (Hurş. 7613)

haber kııl- < A. *haber* “haber vermek”.

Ķıldılar Şol dem Benī ‘Amra haber / Hāzır ol kim geldi on iki biy er (VG 146); ŐaruŶ kavmi anı işidüp meger / Biri birisine Ķılurlar haber (SN 1351)

haberci Ķıl- < A. *haber*, T. +ci “haberci yapmak”.

Cibrili Ķıldı haberci orada / MuŐtafāya pĶk oldu burada (İslMesn. 1336)

haber-dār Ķıl- < A. *haber-dār* “haberli Ķılmak”.

Ma ‘a’l-cümle eger aĶyār ü ger yār / Bizi ĶılmaĶ gerek hālden haber-dār (Hurş. 7133)

hac Ķıl- < A. *hacc* “hacca gitmek”, krş. *oruĶ namāz zekāt hacc Ķıl-*.

Hac Ķatında hac Ķılandan yeg durur bir ehl-i dil / Bir ŐınuĶ göñül bitürsün yaĶsa toyursun bir ac (NesDiv./G 32-3); Ya ‘nī güci yētse ve Şartı tamām olsa hac ĶılmaĶ aña daĶı farz durur. (KG 64b-11); Eger kimsene kimerseye hac [Ķıldursa...] (KG 65b-7); Eger anuŶ-Ķun hac Ķılsam.. (KG 65b-13); Hacc-ı ekber ĶılmaĶ isterseñ gel ey zāhid berü / ‘AŐıĶuñ Ķalbi iĶinde sen bu beytu’llāhı gör (NesDiv./G 101-4)

hacāmet Ķıl- < A. *hacāmet* “belirli bir yöntemle kan almak”.

bēŐinci yol: hacāmet ĶılmaĶ nitelüĶin bildürür. (Hurş. 4a-15); Ķan alsa ya hacāmet Ķılsa abdesti Şınur bizüm Ķıyımızda. (KG 9a-15)

hacil Ķıl- < A. *hacil* “utandırmak”.

DaĶı bedreler vērdi MıŐrī Ķızıl / Kerem gösterüp Ķıldı bizi hacil (SN 1117)

hades Ķıl- < A. *hades* “abdest bozmak, gusül gerektirmek”.

Pes kaçan teyemmüm Ķıldı hadese Ķılmadı ya ol su birle abdest [alıbilür olsa...] (KG 12a-10)

hā’in Ķıl- < A. *hā’in* “hain biri hāline getirmek”.

PāziŐāh Ķatında hā’in, il dilinde bednām Ķıla. (MrzTerc. 61b-4)

hāk Ķıl- < F. *hāk* “yüzünü topraĶa sürmek, başını yere koymak; kendini hiç etmek”.

Ŧonın gül gibi ol dem Ķāk Ķıldı / Yine düşüp yüzini hāk Ķıldı (CH 2326); Gelüp gül-ruĶ öñinde serv-i Ķālāk / Başın yire urup Ķıldı yüzün hāk (CH 2436)

hāk gerd Ķıl- < F. *hāk*, F. *gerd* “yok etmek”.

Ki edeler Ķāzī Murād ile neberd / Ķılalar anuŶ vücūdın hāk ü gerd (TMAO 238)

hâkim kı1- < A. *hâkim* “hükmeden kişi hâline getirmek”.

Nice câhilleri ‘âlim kı1ırsın / Nice ‘âcizleri hâkim kı1ırsın (Hurş. 359)

hâkîr kı1- < A. *hâkîr* “değersizleştirmek, aşağı tutmak”.

Şakladı sırrı özin kı1dı fakîr / Oldı müstagnî özin kı1dı hâkîr (Fakr. 250 / 161);
Derdile (vü) zârıla yazmış fakîr / Fûrkat-i Yûsuf anı kı1mış hâkîr (KY.b. 1398)

hâl kı1- < bk. *hall kı1-*.

halâş kı1- < A. *halâş* “kurtarmak”.

*Êmdi senüñ du ‘âñ müstecâbdur du ‘â kı1 kim Hâk Sübhânehü Te ‘âlâ beni bu
ditremekden halâş kı1sun dedî. (Makl. 3b); Yeti bağılu kapudan kim çıkardı /
Müfsidden kim halâş kı1dı êmdi* (KY.a. B44v11)

hâlî kı1- < A. *hâlî* “boş bırakmak”.

Ol dev eydür sen mi geldiñ yâ ‘Alî / Şimdi cihânı kı1am senden hâlî (KD, 76, 108.
dipnot)

halîfe kı1- < A. *halîfe* “padişah yapmak”.

Anı yêr yüzine kı1dı halîfe / ‘İbâdet eyledi anı vazîfe (CH 88)

halîl kı1- < A. *halîl* “dost edinmek, dostu yapmak”.

Ki ola gönli evine delîl ol / Bileydük kim seni kı1dı halîl ol (Hurş. 7730)

halğa-be-güş kı1- < A. *halğa*, F. *be-güş* “kulağa halka yapmak”.

Şaldı kemend-i bende saçun ‘akdı sünbüli / Halka-be-güş kı1dı dişün ‘akdı gevheri
(CH 4300)

hall kı1- / hâl kı1- < A. *hall* “çözmek”.

Mu ‘ammâ vü lügazlar key bilici / Dükeli müşkilâti hâl kı1ıcı (Hurş. 740); *Zühre
merrîh hem ‘utârid bu zühal / ‘Âlemün işlerini heb kı1dı hâl* (İslMesn. 488); *Çün
şekl-i ‘ulümü hall kı1ur / Ol ‘ilm-ile hōş ‘amel kı1ur* (KKMU 92b-1)

halvet kı1- < A. *halvet* “yalnız kalmak; boş bırakmak”.

Çünki hōş oldı başı ol câhilün / Eytdi turun çādırı halvet kı1un (VG 183); *Pes ol
ihtiyârlarıla halvet kı1dı. (MrzTerc. 44b-12); Kaçan er ‘avrat-ıla dürüst halvet kı1sa*

sezā kābin [vācib olur.] (KG 82a-2); Yūsuf aydur bir sarāy kılıñ ħalvet / İçinde ħāzır kılıñ dürlü ni ‘met (KY.a. B56v16)

ħām kıl- < F. *ħām* “pişmemiş ve çiğ kılmak”.

Ĥām kılıcı: bir otdur kim ħām eyler hīç pişürmez: gil-i maĥtūm gibi. (TM 113²⁶)

ħamā’ il kıl- < A. *ħamā’ il* “kılıcı kayışına koymak, asmak”.

Béline kıldı bir kılıç ħamā’ il / Şehi görmege oldu gönli mā’ il (Hurş. 2919)

ħamīr kıl- < A. *ħamīr* “hamur hâline getirmek”.

Ĥikmet ile ‘ālemi düzdi gözet bu demi / Ĥudret ile ādemi kendüzi kıldı ħamīr (EflŞr. V-4)

ħamiyyet kıl- < A. *ħamiyyet* “onur duymak”.

Ne köp yahşı ħamiyyet kılduñuz siz / Yaman gönliüm kılığın bildüñüz siz (Hurş. 4529);

Ĥılursız cāhiliyyetden ħamiyyet / Nicedür gönliñüzde bārī niyyet (Hurş. 4993)

ħamle kıl- < A. *ħamle* “atılmak, saldırmak; davranmak”, krş. **ĥard ħamle kıl-**.

Ol taşı urmağa ħamle kıldı. (BTefs. 11a); Ĥamle kıldı cümle ol altmış biñ er / N’eylesün deryā katında bir pınar (VG 95); Gürzin alup ‘Aliye ħamle kılar / Hem ‘Alī kalkanın eline alur (KD. 117); Cenāh u ħalbi çün kim rāst kıldı / Melik Cemşid ħalbe ħamle kıldı (CH 4152); Ĥardaşları yemekge ħamle kıldı / İbni Yemen ta‘ām yemez ağlar ėmdi (KY.a. B63r12); Anuñla ħarb kıлмаğa ħamle kıldı / Hem ol dañı işitüp tedbīr kılar ėmdi (KY.a. B77v6); Düldüle binibenüñ ĥuramaz aşar / Kime kim ħamle kılursa ħan işer (İslMesn. 265)

ħāmūş kıl- < F. *ħāmūş* “susturmak, sessizleştirmek”.

Cihānuñ çün ħarāri yok bilürsin / Neçün gendüzüñi ħāmūş kılursın (CH 1043)

ħarāb kıl- < A. *ħarāb* “viran etmek”.

Ĥıla dördinci göki dañı ħarāb / Getüre şikeste ol çarñı tolab (AK 60); Resul eydür bu ħonuk kıldı ħarāb / Çok saraylar issini kıldı türāb (DVİ 75); Şaldı iblīsñ gözine ħağ türāb / Her ki uydı dīnini kıldı ħarāb (İslMesn. 181)

ħarāc kıl- < A. *ħarāc* “vermek”.

Dāye aydur telim māl ħarāc kılmak kerek / ‘Āşık kişi mālın fedā kılmak kerek (KY.a. B34v13)

ḥarām kı́l- < A. *ḥarām* “dokunulması men edilmek; dinen yasaklanmak”.

Ol nihāyetsüz rahmet deñizlerin mü`minlere maḥşüş kı́la kāfirlere ḥarām kı́la. (BTefs. 9a); *Ṭamu odın Ḥaḳ size kı́ldı ḥarām / Yā Muḥammed ümmeti size bildürem* (AK 308); *[Yēdi] dürlü `avratı evlenmege ḥarām kı́ldı.* (KG 69b-14); *[Ribāyı] daḥı ḥarām kı́lmışdur.* (KG 122a-1); *Terk idiben bu cihānı kendüye kı́ldı ḥarām / Bıraḳıban geçmişidi nefsi ol emmāreden* (İslMesn. 221)

ḥarb kı́l- < A. *ḥarb* “savaşmak”.

Adı ṭolmıřdur anuḡ řarḳ ile ğarb / Düře mi Žayġam ile ger kı́la ḥarb (Hurř. 5181); *Anuḡla ḥarb kı́lmaġa ḥamle kı́ldı / Hem ol daḥı işitüp tedbır kı́lur emdi* (KY.a. B77v6); *Yā İlähı sen meded eyle bize / Ki kı́lalum kāfire ḥarb-i cezā* (KUC 577)

ḥarb ceng sāz kı́l- < A. *ḥarb*, F. *ceng*, F. *sāz* “savaşmak”.

řāh-ı merdān kı́ldı ḥarb u ceng ü sāz / Nāgehān geldi deñizden bir āvāz (GBUS 549)

ḥarc kı́l- < A. *ḥarc* “baġıřlamak, vermek; kullanmak, harcamak”.

Bir az cevher bu yüze ḥarc kı́ldum / Velı dürcin ğöñülde derc kı́ldum (Hurş. 7775); *Güher dürcine dürlü derc kı́ldı / Sözi gevheryerine ḥarc kı́ldı* (CH 3331); *Ol ḥarc kı́lduġı akca ana borc olur.* (KG 109b-11)

ḥarca kı́l- < A. *ḥarca* “vermek, baġıřlamak”.

...alsa ḥarca kı́lası yere ḥarc etse bu ġiřiye ikileyin vācıb [olmaz.] (KG 64a-1)

ḥarekāt kı́l- < A. *ḥarekāt* “işler işlemek, iş görmek”.

Berekāt isteme ol ādemden / Ki bu mevsimde kı́lmaya ḥarekāt (NesDiv./G 31-12)

ḥařāf kı́l- < A. *ḥařāfet* “doġru ve yerinde karar vermek”.

Ol ikisi kāfire kı́lur ḥařāf / Bir yere dērilmiř anda küh-ı kāf (KUC 754)

ḥased kı́l- < A. *ḥased* “kışkanmak”.

Ḥased kı́lur řaḡa İblıs, zihı aḥmaḳ olur telbıs; / Seni sevdüġ için İdrıs, `alādur yā Resüla`llah! (şH.ç. II-6); Bu iş içre anlar řaḡa ḥased kı́la / İbtidāsı bize miḡnet ola emdi (KY.a. B4v7)

ḥāřeki kı́l- < F. *ḥařřagı* “yakını yapmak”.

Kendüzin anuḡ kı́tında ḥāřeki kı́lur. (BTefs. 20a)

hāşıl kıl- < A. *hāşıl* “meydana getirmek, ortaya çıkarmak; elde etmek”.

Eger hāşıl kıla Tanrı murādum / Ki ol cāndan biliş olmaya yādum (Hurş. 1988); *Hak işkına yoldaş olan / Hürmete mi kalmış-durur / Hasret yaşın dökmek-ile / Hayret haşıl kılmış-durur* (Elf. VI-1); *Karadaş olan karadaşa hem-cins olur / İns ünsi cinsden hāşıl kılar* (Mirac. 268); *İtürdüñ cām-ı Cemşīdi uyan uyhudan ey gāfil / Ne bulduñ uyhudan göster ne kılduñ uyhudan hāşıl* (NesDiv./G 226-1)

hasīs kıl- < A. *hasīs* “alçak ve değersiz bir hâle getirmek”.

Bu on karadaş niyyetin kıldı hasīs / Cümlesin bātil yola darter emdi (KY.a. B7v15)

hasret zārī kıl- < A. *hasret*, F. *zārī* “özlemek ve ağlamak, inlemek”.

Hasret zārī kılduğın körüp keldüm / Ol mahzūnnuñ her dem hazān artar emdi (KY.a. B45r12)

hāş kıl- < A. *hāşş* “yakını yapmak, yakınında tutmak”.

Anı satar Yūsuf’a Yūsuf alır / Kamudan hāş kendüye anı kılar (YZ 1349)

hasta kıl- < F. *haste* “hasta etmek”.

İçi taşı harāb olmuş yıkılmış / Yüregin bu haberler hasta kılmış (Hurş. 7284)

haşhāş kıl- < F. *hāş u heşş / heşş u hāş* ? “ezmek; parçalarına ayırmak”.

İkinci kez şalınca şavdı ol baş / İnüp pili başını kıldı haşhāş (Hurş. 5241)

haṭā kıl- < A. *haṭā*’ “kabahatli ve kusurlu bir davranışta bulunmak; zarar vermek; yanılmak; günah işlemek”.

Ne haṭā kılduñ baña yokdur itāb / Belki hep işüñ sevāb-ender-sevāb (VG 1364); *Toğan eydür yā Resül vēr avımı / Yoḥsa haṭā kılarım çoḥ kavımı* (GüvDest. 58b-12); *Urdu gürzin ‘Alinüñ kalkanına / Hergiz haṭā kılmadı kalkanına.* (KD, 79, 119. dipnot); *Tā kim yarmakda ve kesmekde [tağ döğün urmakda] haṭā kılmaya.* (TM 48a-10); *Hudāvende eger haṭā kıldım érse / Emrün koyup saña ‘āşi oldum érse* (KY.a. B20r11); *Haṭlaruḡa Hıṭa senüñ kim dër ise haṭā kılar / Cān ile sevmeyen seni cān ise kim ‘adū dërem* (NesDiv./G 265-3)

haṭā günāh kıl- < A. *haṭā*’, F. *günāh* “günah ve kabahat işlemek”.

Haṭā günāh kılduğın bayık bildi / Düşüp Yūsuf ayağını öper emdi (KY.a. B21r2)

hāṭır kıl- < A. *hāṭır* “dikkate almak, düşünmek”.

Hâtır-ı ragbet [kılub bu vilâyeti dutmağa kaşd eyledi.] (MrzTerc. 44b-1)

hatm kı- / hatim kı- < A. *hatm* “hitama erdirmek, bitirmek; Kur’an-ı Kerim’i baştan sona okumak”.

...bayram günü üküdü namâzında hatm kıldı. (KG 41b-5); Yedi muşhaf tefsîrin bilüridi / Yılda biñ kez ol hatim kıldı (HD 12)

hatun kı- < F. *hâtûn*³⁵⁷ “kraliçe yapmak”.

Çün gönülden benüm olasın bilem / Seni Mağrib éline hâtun kılam (MV 260)

havâle kı- < A. *havâle* “bir işi veya bir şeyi başka birine bırakmak, ısmarlamak, devretmek”.

Kibrüñ aslı şeytândur ‘ilmüñ aslı Rahmândur kaçan hâsed gelse ‘ilmi ana havâle kılmak gerek. (Makl. 31a); [Bilgil eger kimsene virümlüsin kimseneye] havâle kılsa ol gişi kabûl etse... (KG 144b-4); Ahır n’ederem dünye maña erzânî kıma / Seni dilerem kıma meni gayra havâle (NesDiv./G 384-7); Tiz Muhammed Hanefti sünü havâle kıldı aña / Sünü zahmi çıkdı gögsini yara (HMH 121)

havz kı- < A. *havz* “sakınılacak işe girişmek”.

Bu ‘ışk işine kim ki kılsa havz / Tat eydür ki mîgerded ü gird-i havz (SN 1471)

hayf kı- < A. *hayf* “sıkıntı vermek”.

‘Azrâ ‘il ol dem éde kim ben za ‘if / Bilmedin çoğına kıldum hayf (AK 92)

hayr kı- < A. *hayr* “ faydalı ve iyi kılmak”.

Çü taşra çıkdı bir dem seyr kıldı / İçerü gönli seyrin hayr kıldı (Hurş. 7299); Hazîne altun kümüş hîç kalmadı / Meger ol hayr kıla dëyür emdi (KY.a. B31v15)

hayr şer kı- / şer hayr kı- < A. *hayr*, A. *şerr* “iyi ve kötü her türlü ameli yapmak”.

Veger ne hayr u şer kılmaz kişiden / Terahhum kılsa yëg adın işiden (Hurş. 4554); Her ne kılsañ dükeli hayr u şer / ‘Ākıbet Allah anı saña tuşar (KKMU 38a-3); Biregü her ne kılsa şer eger hayr / Aña ol ‘âlem olur ‘âkıbet seyr (Hurş. 6862)

hayrân kı- < A. *hayrân* “şaşırtmak”, krş. *mest hayrân kı-*.

Hayrân kırup tağdan uş dutdılar / Kendüleri ağzıma kan sürtdiler (KY.a. B13v10)

hazer kı- < A. *hazer* “sakınmak, korunmak, çekinmek”.

³⁵⁷ Tietze, *age*, c. 3, 421.

Dağı senden hazır kıl kim deyerler / Görün sultānlığı kimler edeler (Hurş. 6878);
Tābūt'undur bu kuru bilmez misin / Hişmandan sen anuñ hazır kılmaz mısın (HMH 100)

hāzır kıl- < A. *hāzır* “huzura getirmek, göz önünde tutmak; hazırlamak, hazır etmek”.

Her ne kim dediyise hazır kılar / Ol karı 'avrat boğı bağlar alır (VG 979); *Mecma' eyleyüb 'ākil ve dānā ve iş görmiş kişileri hazır kıldı.* (MrzTerc. 44b-7); *Yūsuf aydur bir sarāy kılıñ halvet / İçinde hazır kılıñ dürlü ni'met* (KY.a. B56v16); *Ol şiddīkñ tābūtın hazır kıldı / Bir hoş yere anı defn kıllurlar emdi* (KY.a. B77r15); *Fi'lcümle ol kişiyi hazır kılab [ikrār alub kābin kıydılar.]* (MrzTerc. 17b-7)

hebā kıl- < A. *hebā* “yok etmek; nafile kılmak”.

Bir gün ecel [kim] beni hebā kıla / Toprak içre a'za[dan] cüdā kıla (DVİ 144); *Fī fenā dārında her kim bulmaz olursa necāt / Fikri fāsiddür anuñ kim 'omrini kıldı hebā* (NesDiv./G 4-20)

helāk kıl- < A. *helāk* “öldürmek; mahvetmek, zarar vermek; kaybetmek”.

Şeytān anı göyindürür helāk kılar. (BTefs. 21a); *Bir du'âyile kamu kılduñ helāk / Ben katuñda durmazam ey Nūh-ı pāk* (Fakr. 106); *Nice atlar ıssını kılar helāk / Nice gövdeler bir āvāzda oldı helāk* (KUC 1083); *Emānet ısmarlasalar, oğlan emāneti helāk kılsa ödemeklik [vācib olmaz.]* (KG 108b-10)

helāl kıl- < A. *helāl* “helal etmek”.

Tā anası aña helāl kılmaya / Ben çalabdan ol rahmet bulmaya (HD 92); *Bilgil kim Tengri –tebāreke ve ta'ālā- bey'ı halāl kılmışdur ve ribāyı [dağı harām kılmışdur.]* (KG 121b-15)

hem-rāz kıl- < F. *hem-rāz* “sırdaşı yapmak”.

Şorısar eydelüm ne var-ısa rāz / Kılalum gendümize anı hem-rāz (CH 1329)

hesāb kıl- < A. *hisāb* “hesap sormak; hesap etmek”.

Çün bildük hāl beyle olur imiş / Kıllarına mevlīm hesāb kılar imiş (KY.a. B38v7)

heves kıl- < A. *heves* “istemek, arzulamak”.

Gördiler kim ölmemiş işler nefes / Şāh tīmār etmege kıldı heves (VG 1263); *Ķoma Allah'ı dilinden bir nefes / Andan artuğ kıлма nesneye heves* (HMH 11)

heybet kıl- < A. *heybet* “heybetli yapmak”.

Gör ne heybet kıldı kelbi Hâk Çalab / Anı gören kaçmağı kıldı taleb (İslMesn. 2878)

hıdmet kıl- / hidmet kıl- / hizmet kıl- < A. *hıdmet* “işini ve hizmetini görmek”, krş. *selām hıdmet kıl-*.

Suw içmekke cümlesine hıdmet kılğıl / Emānet ‘amūlara hürmet kılğıl (KY.a. B57v1); *Önlerinde ayağı öre durdı / Tevāzu’lık birle hıdmet kıılır emdi* (KY.a. B57r2); *Ulu şehlere hidmet kılmış ola / Uşūl ü kadr ü hürmet bilmiş ola* (Hurş. 4610); *Gizledi adını eytmedi bana / Kāşıram hidmet kılmadum aña* (VG 1396); *Şimdi ayruk kalmadı düşmān baña / Ben dahı bir kılmadum hizmet saña* (VG 847)

hınnā kıl- < A. *hınnā* “kına yakmak”.

Eli şerminden ol gitmişdi ez-dest / Ayağın dahı hınnā kıldı pā-best (CH 4331)

hışm kıl- < F. *hışm* “öfkelenmek”.

Dēdi şāh kim suç züleyhā eyledi / Hışm kıldı tutdı aña söyledi (KY.b. 680)

hışmı dutulmuşlardan kıl- < F. *hışm*, T. +ı, T. *dutulmuşlardan* “gazaba uğrayanlardan yapmak”.

Kılmağıl bizi ol hışmı dutulmuşlardan. (FTefs. 3a)

hıyānet kıl- < A. *hıyānet* “hainlik ve vefasızlık etmek”.

Şāh eytdi kim züleyhāya bugün / Baña kılduñ sen hıyānet ey zebūn (KY.b. 665); *Begendi oğullıka kabūl kıldı / Oğul atağa nēte hıyānet kıılır emdi* (KY.a. B37r10)

hicāb kıl- < A. *hicāb* “örtünmek, gizlenmek”.

[...caharyek idileri iki] türlü kişi durur bir urağut durur kimerse bolmasa kim hicāb kıla ve ikinç er durur... (FK 63b-20)

hidāyet kıl- < A. *hidāyet* “doğru yola ve Allah yoluna yönlendirmek”.

Nesīmī kuluña kııl sen hidāyet / Kuluñ işi haṭādur yā Muḥammed (NesŞr.Ga. 3-8)

hidmet kıl- < bk. *hıdmet kıl-*.

hikāyet kıl- < A. *hikāyet* “anlatmak, hikaye etmek”.

Qalan ılduzlaruñ hükmin be-gāyet / Bilüben baña kıldılar hikāyet (Hurş. 1056); *İşit saña bir hoş hikāyet kılam / Eger Tangrı’dan uş ‘ināyet bulam* (SN 372); *Kışsa-i Yūsuf hikāyet kılalum / Hem kışaş hükmin rivāyet kılalum* (KY.b. 1603)

ẖilāf kıl- < A. *ẖilāf* “muhalefet etmek, aykırı bir söz söylemek veya davranışta bulunmak; yüz çevirmek, ayrılmak; vazgeçmek, sözünden dönmek”.

...*ẖilāfsız ve sekisınç kaç mesele durur ‘abdullah bin ‘abbās yalvaç yaranlarına ferāızde ẖilāf kılmuş durur.* (FK 64b-7); ...*ve doksınç kaç mesele durur ‘abdullah bin mes ‘ūd yaranlarını ẖilāf kılmuş durur...* (FK 64b-8); *Bentümle beyle va ‘de kılmuş idi / Ne ma ‘nīden va ‘dine ol ẖilāf kıldı* (KY.a. B29r6); *İmdi bize vācibdur ayruḡ nesnelere secde kılanlara ẖilāf [kılmak.]* (KG 32b-2); *[Süci içem dēse eyle gerek kim andın] ẖilāf kıla.* (KG 114a-1)

ẖilāfet kıl- < A. *ẖilāfet* “karşı çıkmak, muhalefet etmek”.

Şoydılar yandurdılar gör ne ẖilāfet kıldılar / Danuḡ uşda ẖālīme şol rabbü’r-rahman rahīm (NesDiv./G 279-8)

ẖilāflık kıl- < A. *ẖilāf*, T. +*lık* “karşı çıkmak, muhalefet etmek”.

[Velikin ortaḡı] ana ẖilāflık kılmuş olsa... (KG 117a-5); *Müşterek işçisi elinde helāk olsa gerek ẖilāflık kılsun [gerek kılmasun ödemek vācib olur.]* (KG 129a-3)

hilāl kıl- < A. *hilāl* “hilal gibi zayıf ve ince bir hāle getirmek”.

Eytdi ēy ẖallāk-ı ‘ālem bu ne ẖāl / Kim beni uş kayḡusı kıldı hilāl (KY.b. 403)

ẖīle kıl- < A. *ẖīle* “aldatmak, oyun etmek”.

‘Avrat eydür yā Hilāl [kim] sehl ola / H̱īle kılam ben ana ol ne bile (VG 1002); *H̱īle kıldı senünjile ol Hilāl / ‘Avrat ola nākes ü cāzū ‘iḡāl* (VG 1194); *Yūsufi körmeye ẖīle kıldı / Ol sebebdin Yūsufi körer emdi* (KY.a. B25r17)

ẖiṣār kıl- < A. *ẖiṣār* “kuşatmak”.

Kīş ü Bahreyn leşkerile bil i yār / Şehri kılmuşdur Melik ‘Anter ẖiṣār (VG 433)

ẖiṭāb kıl- < A. *ẖiṭāb* “konuşmak, söylemek”.

Mi ‘rāc gēcesi Muḡammed Muştafāya ẖiṭāb kıldı. (BTefs. 2a); *Ne yüzden kim saḡa kıılır ẖiṭāb ol / Nefes ḡayb olmadın ẖāzır-cevāb ol* (Hurş. 5704); *H̱aḡ Çalap Cebrā ‘il’e kıldı ẖiṭāb / Tīz erişgil Muştafā āhını kap* (DVİ 47); *Tercümān-ıla kıluḡuz siz ẖiṭāb / Yahşılıḡ-ıla aluḡ andan cevāb* (GBUS 347)

ẖizmet kıl- < bk. *ẖıdmet kıl-*.

hop kıl- < T. *hop* “hoplamak, şaşkınlık içine düşmek”.

İnen ilerü vardı kaçıdı top / Ne bilsün kılasını şoñ uci hop (SN 3382)

hōr kııl- < F. *hōr* “horlamak, aşağılamak”.

İlm ehlin hōr kılan dünyāda āhiretde yer bulmaz. (MrzTerc. 26a-5)

hōş kııl- < F. *hōş* “iyi etmek”, krş. **hūb müzeyyen hoş kııl-**.

Meger bir gün ki kanı eyledi cūş / Diledi kılamak oğlı gönlini hōş (Hurş. 6264)

hōşnūd kııl- < F. *hōşnūd* “memnun etmek”.

Qamusın ser-be-ser hōşnūd kıldı / Ziyān étmedi līkin sūd kıldı (Hurş. 4862)

hūb müzeyyen hoş kııl- < F. *hūb*, F. *hōş*, A. *müzeyyen* “güzel ve süslü yapmak”.

Dürlü dürlü rengleriyle yer yüzün / Hūb müzeyyen kıldı hoş ol bī-niyāz (ElvŞr. IV-2)

hurd haşhāş kııl- < F. *hurd*, F. *hāş u heşş / heşş u hāş* ? “parçalarına ayırmak”.

Gemiye kıldı şol dem hurd u haşhāş / Ne at kıldı ne ton ne māl ü ne baş (Hurş. 6136)

hurrem kııl- < F. *hurrem* “sevindirmek, mutlu etmek”.

Ol mahzūnı hurrem kılıp sevündürem / Hañāñızı sizler andan dileñ emdi (KY.a. B72r6)

hurūş kııl- < F. *hurūş* “coşmak; gürültü ve şamata yapmak”.

Kükredi ol dem ‘Alī mest-bī-hoş / Zengilerün üstine kıldı hurūş (KUC 767); *Getürdi aña vèrdi dārū-yı nūş / Ögi geldi başladı kıldı hurūş* (SN 535); *Öküş zārılığ étıdı kıldı hurūş / Dèdi èy dirīgā bu kez bildüm uş* (SN 2672)

huşūmet kııl- < A. *huşūmet* “düşmanlık yapmak”.

Şāhumuzı siz dañı vèrün bize / Kılmayavuz biz huşūmet dèr size (VG 657)

huṭbe kııl- < A. *huṭbe* “cuma ve bayram namazlarında hatiplerin dinî nutuk vermesi”.

Ve ‘Ömer’den haberdür –radıya’llāhü ‘anh- huṭbe kılır-ken... (KG 43a-8)

hüccet kııl- < A. *hüccet* “senet yapmak, sözleşmek”.

Qullara Yūsuf eyitmişdi ki siz / Anlara qavlince hüccet kılıñız (KY.b. 1465)

hücüm kııl- < A. *hücüm* “saldırmak”.

Andan öñdin-ki bu ṭāmu nefeslü ya fi’llülèr hücüm kılub... (MrzTerc. 44a-5)

hüküm kı- / hüküm kı- < A. *hüküm* “hüküm sürmek; emretmek; bir şeye karar vermek”.

...*kāzī hüküm kıla anıng mālın müsülman verese[sine vemiş gerek...]* (FK 64b-12);
Vardılar Gülsāhi tīz getürdiler / Hüküm kıldı bendini götürdiler (VG 280); *Dēdi şāha hüküm kı- bu leşkere / Ortaya alup kamusun hep kıra* (VG 486); *Geçdi Vefā tahta oturdu revān / Hüküm kıldı nētekim Nūşirevān* (MV 883); *Ve eger kādī hüküm kılduğundan şonra bu tanuqlar dönseler...* (KG 120b-3); *Gēçdi Yūsuf bir bisāt-ı memleket / Hüküm kıldı halka ol biñ-şifat* (KY.b. 1094)

hükümet kı- < A. *hükümet* “hükmetmek, yönetmek”.

...*ve hāş ve güzīde ola ve hükümet ki kıla...* (KKMU 114b-2)

hüner kı- < F. *hüner* “ustalık ve marifet göstermek”.

Ben ‘ācizem dēdi kılamadum hüner / Dağı ardınca çağırısar yā ‘Ömer (AK 264);
İşde geldi katına degin er / Ger var ise sende erlik kı- hüner (GKM 334)

hür kı- < A. *hür* “esaretten çıkarmak, özgür bırakmak”.

[*Ebū Yūsuf*] *kavlında ol kulu vēre dağı hür kılmıssa kıymeti neye degirse, ol kıymeti dağı vēre.* (NHT 4a-6)

hürāmet kı- < A. *hürāmet* “saygı göstermek”.

Benden aña artuğ hürāmet kılgıl / Bu bizüm oğlanımız olsun emdi (KY.a. B32v11)

hürmet kı- / < A. *hürmet* “saygı göstermek”.

Tāc u taht u saltanat küllī saña / Gitmegi terk eyle hürmet kı- baña (VG 1505); *Suw içmekke cümlesine hıdmet kılgıl / Emānet ‘amūlara hürmet kılgıl* (KY.a. B57v1); *Her ki giçilere şafaqat étmesedi ve pīrlere hürmet kılmısa...* (KG 169a-8);

hürmetlü kı- < A. *hürmet*, T. +lü “saygıdeğer ve hürmet edilen bir hāle getirmek”.

Bu şehriñ orta yēri Ka ‘bedür çağ / Anı hürmetlü kıldı ol kerīm Hāğ (KEMŞ 71)

ırak kı- < T. *ırak* “uzaklaştırmak”.

Dēdi şāha vaşl yoğdur bī-firāk / Kim yakın çarh anşuzın kı- ırak (VG 1541); *Evvel şartım oldur kim yavuz söyleyenleri ve bed endişleri gendüzünğden ırak kılasın.* (MrzTerc. 31b-12)

ıslāh kı- < A. *ıslāh* “iyileştirmek”.

Şu mişkâti ki kıılır sırça ıslâh / Ki konar dâyim anda dürr-i mişbâh (Hurş. 6326)

‘ıyân kııl- / ‘ayân kııl- < A. ‘ayân “bir şeyi belli ve açık etmek, başkaları tarafından bilinir hâle getirmek”.

Hızır öjinde yüz yere urdı revân / Hızır’a ol hâli yigit kııldı ‘ayân (MV 304); *Yere soğup eyledi küfri nihân / Lâ ilâhe illâ’llâhı kııldı ‘ayân* (TMAO 113); *Hem bular kııldı dîn yolını ‘ayân / Biz de bildik vaşfını bellü beyân* (KUC 1110); *Hışârı kim küil oldu ya’nî aḡşâm / Yüzin gülden ‘ıyân kııldı meh-i tām* (Hurş. 1428); *Dâl delîl oldu dehânuḡ remzini kııldı ‘ıyân / Bildi bildürdi resûl ü hem ‘Aliyy-i Mürtazâ* (NesDiv./G 4-8); *Getürdi zâtını kııldı ‘ıyân bu ‘âlemde / Yetürdi nûr-ı tecellî sürüldi çün zulümât* (NesDiv./G 20-15); *Uykusından uyanuḡ geldi revân / Anlara düş gördüḡin kııldı ‘ıyân* (KY.b. 810); *Yûsuf eydür diḡle düşüḡ ey cüvân / Kılayum ta’bîrin(i) saḡa ‘ıyân* (KY.b. 824)

‘ayân beyân kııl- / beyân ‘ayân kııl- < A. ‘ayân, A. beyân “açıklamak, bildirmek”.

Bu bâb ol bâbdur ki tarîkat maḡâmların ‘ayân ve beyân kıılır. (Makl. 13b)

‘ıṡ kııl- < A. ‘ayş “yaşamak”.

Siyâvuşa gelen teşvîşi bildi / Pes oldu şād u ḡürrem ‘ıṡ kııldı (Hurş. 5275)

‘ıyş ‘ıṡret zevḡ şafâ kııl- < A. ‘ayş, A. ‘ıṡret, A. zevḡ, A. şafâ “yiyip içmek, eğlenmek”.

Çü buldı beste yollardan küşâdı / Kıılurlar ‘ıyş u ‘ıṡret zevḡ u şâfi (Hurş. 3855)

‘ibâdet kııl- < A. ‘ibâdet “Allah’ın emirlerini yerine getirmek”.

‘İbâdet kııl Hâḡ için geçe, gündüz! / ‘İbâdetdür, bilür sen, genc-i pinhân. (Çarh. 56);

Nişe geldüḡ kendüzünü bilmedüḡ / Tengriye lâyıḡ ‘ibâdet kıılmadıḡ (İslMesn. 3211)

icâbet kııl- < A. icâbet “kabul etmek, razı olmak, uymak”.

Ki Hâḡ Tanrı icâbet kıılıcıdur / Göḡüllerdeki sırrı bilicidür (Hurş. 2296); *Dileḡüz her*

neyise sizde maḡşüd / İcâbetdür icâbet kııla ma’büd (Hurş. 2384); *Feraḡşâd eydür*

aldüḡ beni benden / İcâbet kııl dilerem seni sende (Hurş. 3020)

icmâ’ kııl- < A. icmâ’ “mezhep imamları ve büyük fikh alimlerinin dini bir konuda aynı görüşte birleşmesi”.

Ya’nî icmâ’ kııldılar kim nifâs kanı dört tamâm ḡayzuḡ kanıdur. (NHT 68b-16)

ictihād kıl- < A. *ictihād* “fıkıhta büyük din alimlerinin Kur’an-ı Kerim ve Hz. Muhammed’in hadislerine dayanarak şer’î görüş bildirmesi”.

Sen tıfilsın saña olmaz farz cihād / İctihādın kılalum ictihād (HMH 50)

idrāk kıl- < A. *idrāk* “anlamak, akıl erdirmek”.

Maķām-ı ‘ışķ-ı Muḥammed bu gün Nesīmīdür / Ki ehl-i āl-i Nebīdür ki kıldı ol idrāk (NesDiv./G 219-13)

iftihār kıl- < A. *iftihār* “övmek, övünmek”.

Dürlü dürlü nesnelər kim sende var / Taḡ degüldür kim kılasın iftiḡār (Fakr. 245 / 77); *Fakrile kıldı Muḥammed iftiḡār / Fakra benzer yérde gökde gör ne var* (Fakr. 163); *Beni sen kılduḡ ġulāmī iftiḡār / Ümmetüme dilerem senden dīzār* (AK 149)

ihmāl kıl- < A. *ihmāl* “ihmal etmek, ehemmiyet vermemek”.

Sözüme kılaķ dut, her ne dërsem ihmāl kıлма. (MrzTerc. 9b-1)

iḡsān kıl- < A. *iḡsān* “iyilik etmek, baġışlamak”, krş. *faẓl iḡsān kıl-*, *lutf iḡsān kıl-*.

Oķıdı ḡalvet Melik Muḡsin anı / Anca iḡsān kıldı kim oldı ġanī (VG 973); *Bu kıla şol kıadar iḡsān kılupdur / Ki muḡsinler kıamu ḡayrān kıalupdur* (Hurş. 407); *Oġlanları ya ‘ķüba ḡaber vërdi / Ol şāḡ bize telim iḡsān kıldı* (KY.a. B68r5)

iḡsān taġam tevāzu‘lık kıl- < A. *iḡsān*, A. *ta‘ām?*, A. *tevāzu‘*, T. +*lık* “lütüfta bulunup alçakgönüllülük göstermek”.

Pes köndürdi anları yūsuf şiddīķ / Kıldı iḡsān taġam tevāzu‘lık (KY.a. B59v3)

iḡtilāf kıl- < A. *iḡtilāf* “anlaşmazlığa düşmek”.

...bayram namāzı tekbīrlerin iḡtilāf kıldılar. (KG 40b-9); *...eyyāmü’t-teşriķ tekbīrlere iḡtilāf kıldılar.* (KG 41b-3)

iḡtirā‘ kıl- < A. *iḡtirā‘* “benzeri görülmemiş bir şey vücuda getirmek”.

Didi tebāreke allah elinden düşüp kıalem / Naķķāş-ı şun‘ kıaşuḡı çün kıldı iḡtirā‘ (CH 2300)

iḡtiyāc kıl- < A. *iḡtiyāc* “ihtiyaç duymak; ihtiyacını karşılamak, gidermek”.

Çünki kıorku ol ere oldı sirāc / ḡaķdan artuķ kıılmadı ḡic iḡtiyāc (Fakr. 133); *Ëy taḡib-i āḡar-ı dil-ḡastayam kıġıl ‘ilāc / ḡaķ rızāsıyçün maḡa bir dervişem kııl iḡtiyāc* (NesDiv./G 32-1)

ih̄tiyār kı́l- < A. *ih̄tiyār* “seçmek”.

Benüm üstüme ayruḵ nesne ih̄tiyār kı́lmayasız. (BTefs. 9b); Varka eydür ne şorarsın yā süvār / İksin dahı kı́lurvan ih̄tiyār (VG 1217); ‘İsī gördi Fakrı kı́ldı ih̄tiyār / Eytdi gitme bile olalum éy yār (Fakr. 232 / 109); Kı́l ü kı́alden geçmemişsin sen é yār / Kı́alı bırak h̄alı kı́l sen ih̄tiyār (İslMesn. 3349); Şād şādıḵdur olar kim şabr kı́ldı ih̄tiyār / Dil-berünj yolında gör kim lütfā érđi dā’imā (NesDiv./G 4-14); İllā çün ol ayruḡı senünj üzerünje ih̄tiyār kı́la. (MrzTerc. 14a-13); ‘Aḵıl birle ih̄tiyār kı́l. (MrzTerc. 15a-11)

ih̄tiyāṭ kı́l- < A. *ih̄tiyāṭ* “ilerisini düşünerek davranmak; sakınmak”.

[Her ne] söz ki söyleye gāyet ih̄tiyāṭ kı́la ki h̄ilāf-ı olmaya. (KKMU 10a-8); Melik ih̄tiyāṭ kı́ldı du ‘ā kı́ldı / Yūsufi çıkardı anlara vērđi (KY.a. B15v13); İh̄tiyāṭ kı́lıban kērü döndi / Sezindi kayra dönüp kaçār emđi (KY.a. B36r8)

ih̄yā kı́l- < A. *ih̄yā* “diriltmek, canlandırmak”.

İh̄yā kı́lur ölüyi dehānuḡ çün éy şanem / Halvet-nişîne şāhid ü şem ‘ ü şeker gerek (NesDiv./G 221-3)

‘ikāb kı́l- < A. *‘ikāb* “eziyet ve işkence etmek”.

Ṭayalar ol gül yüze şaçdı gül-āb / ‘Aḵlı geldi kendüye kı́lur ‘ikāb (VG 1616)

ik̄dām kı́l- < A. *ik̄dām* “gayret ve sebatla devamlı çalışmak”.

Buyurasız gücüm yēdüḡi ḵadar ik̄dām kı́layın. (MrzTerc. 36a-8)

ikrāh kı́l- < A. *ikrāh* “zorla ve isteksiz olarak iş yaptırmak”.

Reddiyyet ile kı́lmadum h̄iç nesneden ikrāh / Ta olmaya bī-rāh (NesDiv./Müst. 2-5); Ve eger sulṭān ere ya ‘avrata ikrāh kı́lsa zınālıḵ [üzere...] (KG 143b-11)

ikrām kı́l- < A. *ikrām* “hürmet ve saygı göstermek”, krş. *‘izzet ikrām kı́l-*.

Kı́ldı ikrām girdi ol dem içerü / Gördi Ya ‘kūb anı ṭurđi gērü (KY.b. 1917); Yūsuf şıddıḵ sākīye ikrām kı́ldı / Aydur baña bu ḵazānı teḡri vērđi (KY.a. B49v2)

ikrām i ‘zāz kı́l- < A. *ikrām*, A. *i ‘zāz* “saygı göstermek, ikramda bulunmak”.

Temāmet kı́ldılar ikrām ü i ‘zāz / Tonatdılar soḵaḵlar çaldılar sāz (Hurş. 6243)

ikrār kı́l- < A. *ikrār* “tasdik etmek, kabul etmek; dil ile söylemek, bildirmek”.

Ne kim var varlığına kılar ikrār / Cemī`-i kudretini kılar ızhār (CH 107); Şübheden arındı ol kim kıldı ikrār `ışkına / Tā-ebed mest oldu içdi cür`a-i mā`-i tahūr (NesDiv./G 47-4); Çünkü bunlar kavlı ikrār kıldılar / Anlarıñ yüklerini aradılar (KY.b. 1469); Yarlı ya `küb bu tedbire rāzī oldu / Yūsufu vèrmege ikrār kıldı (KY.a. B6r10); Anlar aydur kıllukğa rāzī olğıl / Diliñ birle sen dağı ikrār kılgıl (KY.a. B17r5); Şübheden arındı ol kim kıldı ikrār-ı şalāt / Tā-ebed mest oldu içdi cür`a-i mā`-i tahūr (NesDiv./G 47-4 (B1,B2 nüshaları))

ıktizā kılar < A. *ıktizā`* “gerektirmek”.

Maşlahatlı fikr anı ıktizā kıla. (KKMU 77a-7)

ilā kılar < A. *ilā`* “(erkek için) eşine bir müddet yaklaşmamak için yemin etmek”.

Eger er halkına ilā kılsa ol `avrat qaravaş olsa anuñ [ilāsı müddeti iki ay olur.] (KG 89b-9)

ilāc kılar < A. *ilāc* “ilaç olarak kullanmak; çare bulmak”.

Ne ot içdi ol `aziz ne mizāc / Beklemedi (?) nesne kılmadı `ilāc (KAE 74); Ey tabīb-i āhar-ı dil-ħastayam kılgıl `ilāc / Ğağ rızāsıyçün maña bir dervişem kılar ihtiyāc (NesDiv./G 32-1)

i`lām kılar < A. *i`lām* “bildirmek, anlatmak”.

Görür sözleri zū`l-veçeyn ü thām / Kināyet şan`atiyle kılmış i`lām (Hurş. 4448); Şehenşeh beglerine kıldı i`lām / Ki bizden kız dileyü geldi Behrām (Hurş. 6656); Ne kim görmüş-idi cüme be-itmām / Yazup nāme içinde kıldı i`lām (CH 4648)

iltica kılar < A. *ilticā`* “sığınmak”.

Gori-i şümür ü Yezid ü geri-i Mervan-ı Ğar / Mustafanün Ğazretine kılmışam men ilticā (NesDiv./G 6-28)

iltifāt kılar < A. *iltifāt* “meyl etmek”.

Ğār görine gözine kāyināt / Ğağkı dēyen Ğayra kılmaz iltifāt (TMAO 205); Aña iltifāt hıç kılmaz idi / Göreyüm dēyü tama gelmez idi (SN 1390)

imāmlık kılar < A. *imām*, T. +lık “imamlık yapmak”.

Eger imām sökel olsa oturup imāmlık kılsa... (KG 29a-1)

imāret kılar < A. *imāret* “bayındır hāle getirmek; onarmak, tamir etmek”.

Anuñçün kılduğ ol yeri 'imāret / Ki kıla dükeli 'ālem ziyāret (Hurş. 2465); [Ve eger bir gişinüñ dīvāri egri olsa...] ...ol gişi eslemeyüp 'imāret kılmasa... (KG 151b-10); Ādemīnünj cān evini işbu zāhir 'āleminde 'imāret kıldı. (TM 1b-6); Hağ te 'ālā iki kethuzā vèribidi, iki cihānı 'imāret kılmaga. (MrzTerc. 67a-6); [Āhireti] dağı 'imāret kılasın. (MrzTerc. 67b-2); Göñlini kılmış 'imāret çün Nesīmīnünj ilāh / Ol sebebden diyeler sen genc ile vīrānesen (NesDiv./G 348-7)

'imrān kııl- < A. *'umrān* “bayındır hāle getirmek”.

Bunuñ Qur'an durur adı şekerden tatludur dadı / Budur ol mürşid-i hādī dutanları kıılır 'imrān (İslMesn. 1100)

inābet kııl- < A. *inābet* “günahlara tövbe edip Allah yoluna dönmek”.

Sen dağı Tanrı'nı göstergil bize / Kim inābet kılalum biz de size (GKM 241³⁵⁸)

in'am kııl- < A. *in'am* “nimet vermek, iyilik etmek; nimetlenmek”.

Biz seniñ hağğında in'am kılduğ imdi uş kocalduğ. (BTefs. 8a); 'İlm ehlini severdi ol nikhām / Kılırudı in'am éderdi ihtirām (TMAO 256); Bi-hamdi'llāh ki ol tūñ-i ilham / Bize sözden şekerler kıldı in'am (Hurş. 314)

'ināyet kııl- < A. *ināyet* “lütufta ve ihsanda bulunmak”, krş. *meded* **'ināyet kııl-**.

Sen bunlara şefā'at kılırsañ ben 'ināyet kılam. (BTefs. 2b); Biz günāh-kāra şefā'at kılısar / Rağmetinden çok 'ināyet kılısar (VG 12); Hidāyet vèr 'ināyet kııl İlāhī / Egerçi cürmüm içre kaçre 'ummān (ElvŞr. VII-16); Çalap çün kıla lutfından 'ināyet / Kimesne kağr olup kılmaz şikāyet (Hurş. 7474); 'Ināyetler kıla ol hağy ü kayyüm / Murādumdan beni kılmaya mağrüm (Hurş. 3184)

inkār kııl- < A. *inkār* “reddetmek, vazgeçmek”.

Bu sözler pādişāha kār kıldı / Dönüp ikrārına inkār kıldı (Hurş. 5885)

inşā kııl- < A. *inşā* “kaleme almak”.

Bu hoş tercī'i inşā kıldı ol şāh / Ki ya'nī konuşa ħurşid ile māh (Hurş. 3741)

inşād kııl- < A. *inşād* “şiiir söylemek”.

Cemi '-i ħalkı kıldı bu ħabar şād / İşīden işbu şī 'ri kıldı inşād (CH 4599)

³⁵⁸ Metinde numaralandırmada yanlışlık yapılmıştır. Söz konusu sözcük, metinde 230 ve 240 numaralı beyitler arasında yer almaktadır ancak sözcüğün asıl beyit numarası 241'dir.

intikāl kıl- < A. *intikāl* “ölmek, öbür dünyaya geçmek”.

Uçmağ içindedür anıñ cānı / Dünyādan intikāl kıldı emdi (KY.a. B59r6)

i' rāz kıl- < A. *i' rāz* “yüz çevirmek, sakınmak”.

Hak sözün işitmekden i' rāz kılmazlar. (MrzTerc. 6b-11)

irsāl kıl- < A. *irsāl* “göndermek”.

Biti okup rızā vèrdi revā kördi / Cevāb-nāme resül irsāl kıılır emdi (KY.a. B28r11);

Beşir aydı yā 'avrat bilgil bayıq / Yūsuf nebī irsāl kıldı beni sālīk (KY.a. 393²);

Hemān-dem Cebrā'ıl keldi hāzır / İrsāl kıldı Yūsufa melik kādır (KY.a. B70r9)

irşād kıl- < A. *irşād* “doğru yolu göstermek, uyarmak”.

Kişiye Hızr dahı olsa ustād / Bu deñlü kıılır ola şahşa irşād (Hurş. 2098)

işār kıl- < A. *işār* “cömertlikle vermek”.

Ferahşāda kāmıñ kıldı işār / Dèdi benüm senünğdür her ne kim var (Hurş. 7380)

issi kıl- < T. *issi* “ısıtmak, sıcak hāle getirmek”.

şafırā mizāclu: bu mizāclu kişi sağık şaklamak içinde muhtāc olur şol ta'āma issi kılıcı ve lañif eyleyici ola. (TM 79¹⁷)

istibrā kıl- < A. *istibrā* “(erkek için) kadına yaklaşımdan çekinmek”.

...Ya öpmek ya anıñ fercine bakmaq revā olmaz tā kim bir hayz istibrā [kıla.] (KG 127a-8)

istifhām kıl- < A. *istifhām* “sorup anlamak”.

Kim ki mir'ātın muşaffā kıldı ol dīdār için / lī ma' Allahuñ rumüzın kıldı istifhām hem (NesDiv./G 262-3)

istiğfār kıl- < A. *istiğfār* “tövbe etmek, bağışlanmayı istemek”.

Bir nefesde hezār istiğfār / Ger kılasın 'azīm aylakdur (ElvŞr. II-7); *Hālīk aydur istiğfār baña kılduñ / Evvel āhır dest-gīri beni bildüñ* (KY.a. B36v11)

istimālet kıl- < A. *istimālet* “avutmak, teselli etmek”.

...ve demür çeyneyici fīller nūvāht istimālet kıldı. (MrzTerc. 44a-1)

istincā kıl- < A. *istincā* “necasetten temizlemek, temizlenmek”.

Eger kimse gayz kılsa su birle istincā kılmasa... (KG 8b-11); .[Elini] setr-i pūş altına soğa ve arı istincā kıla, nitekim namāz [abdesti gibi.] (KG 35b-6)

iş kııl- < T. iş “bir iş yapmak”.

Eyit sen ne işe geldüñ bilelüm / Var ise maşlahatlu iş kılalum (Hurş. 4994); İllā bir iş kıluram ben ey ulu / Şol turan yaşduğını bir şal berü (KY.b. 918); Kıldı daqyānusa secde işkıla / Gel gör imdi bunlara ne iş kıla (İslMesn. 2713)

işāret kııl- < A. işāret “göstermek, işaret etmek”.

İşāret kıldı şol sā`atda sulţān / İçerü girdi ol banu hırāmān (Hurş. 1187); ‘Azra `il’e kıld`işāret ol resül / İbrahīm`üñ cānını algıl uşül (DVİ 100); Andaq gerek kim eli birle işāret kılsa. (KG 25a-6); [Eger dilsüz kul olsa el ile] işāret kıla. (KG 91b-10); Münāfıkuñ cigeri bil ki anda oldı kebāb / Ki aya kıldı işāret yahāsın etdi çāk (NesDiv./G 219-11); İşāret kıldı Hürşīd-i zemāne / Ki gele düze muṭribler terāne (Hurş. 3311); Kıldı çoḡ dürlü işāretler aña / Vêrdi çoḡ dürlü beşāretler aña (Mirac. 112)

işcāz kııl- < A. işcāz “kederlendirmek”.

Ol müriüvvet kıluban maḥbūbını / Kıldı iş[c]āz āḥir inşāfım kanı (VG 1479)

‘işret kııl- < A. ‘işret “içkili eğlence yapmak”, krş. ‘ıyş ‘işret zevk şafū kııl-, zevk ‘işret kııl-, zevk ‘işret ḥōş temāşā kııl-.

Bir vaqt çengiler anda oturdılar / Her birisi anda ‘işret kıldılar (MV 524); Uş bugün şarrāfıla ‘işret kıılır / İşbu meclisde kişi sağ mı kıalır (MV 717); Yeyelüm içelüm ‘işret kılalum / Ki fırsat key ganīmetdür bilelüm (Hurş. 3756); ‘Uşşāk meyinden kılalı ‘işret-i nev-rüz / Tā rāst gele çeng Hüseyñide ser-āvāz (NesDiv./G 180-2); Ğayretten meni ayırmağı / İşretler kılam ol cāna men (NesDiv., 564, 6. dipnot)

‘itāb kııl- < A. ‘itāb “azarlamak”, krş. şīve ‘itāb nāz kııl-.

Ol gidişüñ sürse ardınca ‘ikāb / Yatmaya kendüzine kıla ‘itāb (VG 213); Pes Tengri ta`ālā ‘itāb kıldı ol gişilere kim [secde kılmadılar.] (KG 32b-5); Cebrā`ile geldi tañrıdan ḥitāb / Yūsuf içün ya kıba kıldı ‘itāb (KY.b. 215)

i`tibār kııl- < A. i`tibār “değer ve önem vermek”.

Şol kıllardur kim ne dünyāya nazār kıldılar ne uçmağa i'tibār kıldılar. (BTefs. 3b); İbrāhīmde daħi dutmadı karar / Kılmadı anuñ sözine i'tibār (Fakr. 247 / 113); Sen benüm sevgümi gönliñden çıkar / Kıll Muhammed dīnine sen i'tibār (KzDest. 120)

i'tikād kıll- < A. *i'tikād* “gönülden tasdik ederek inanmak”.

Aña Kur'ān Rūh-ı A'zam urdı ad / Anı kim Kur'ān dedi kıll i'tikād (Mirac. 285)

i'timād kıll- < A. *i'timād* “dayanmak, güvenmek”.

Biz daħi bilelüm i'timād kılalum pes ma'lüm ola ki bu maqāmlaruñ birisi nāķış olsa haķķat hāşıl olmaz. (Makl. 18b); İmdi bu hikāyeti anuñçun dedüm kim, bunuñ gibi dōsta i'timād kıllmağa yaramaz. (MrzTerc. 14b-11); Zīrā hiç 'āķil gendü kuvvetine i'timād kıllmaya. (MrzTerc. 48b-5)

ittifāk kıll- < A. *ittifāk* “sözleşmek, anlaşmak”.

Bu işe kıllurlar bular ittifāk / Düzetdiler ol yerde tāk u revāk (SN 960); Pes ittifāk kıllub gögercini kuşlara elçi [vèribidiler.] (MrzTerc. 36a-12)

izhār kıll- < A. *izhār* “meydana çıkarmak, göstermek”.

Ne kim var varlığına kıllur ikrār / Cemī'-i kudretini kıllur izhār (CH 107)

'izzet kıll- < A. *'izzet* “saygı göstermek”, krş. **rahmet 'izzet kıll-**.

Çün Hilāl anı işitdi kim gelür / Atlanur karşı durur 'izzet kıllur. (VG 906); [Bulara] karşı ayağın turup ağırlağ ve 'izzet kılluğ. (KG 169a-12); Şoñ uci kadem başdı 'arş üstine / Ne 'izzet ki kıldı Çalap dostuna (SN 137); Muştafā ol hatunu bilüridi / Aña katı 'izzetler hem kıllurıdı (HD 42)

'izzet ikrām kıll- < A. *'izzet* “hürmet göstermek”.

Yehūd eydür görürem Mūsā gelür / Ol başa 'izzet ile ikrām kıllur (Hik. 31)

'izzet rağbet kıll- < A. *'izzet*, A. *rağbet* “değer vermek ve istemek”.

[Çün melik deveye gendü haddinden] artuğ 'izzet ve rağbet kıldı. (MrzTerc. 58a-4)

kābīn kıll- < F. *kābin* “nikāhlamak”.

Hem Melik Reyyan daħi hāzır gelür / Zelīhā'ya anda ol kābīn kıllur (YZ 910)

ķabül kıll- < A. *ķabül* “almak; razı olmak, onaylamak”.

İmdi ey mü'minler hemîşe 'özü dilemek sizden ve kabûl kılmak Tanrıdan. (Makl. 14a); Ben dahı bu da'veti kabûl kılayın. (BTefs. 24b); Anuñ gônline gireyin konuklığına kabûl kılayın. (BTefs. 24b); Ya 'ni Resûl hazret (as) buyurur ki ragbet edüñ fukarâya ya 'ni aç şusız olanlara Hak Te'âlâ hâcetiñüz kabûl kıla. (HE 11a); Ben varam meydâna sen âsâyiş ol / Kılmadı Gülşâh anuñ sözün kabûl (VG 232); Kânun nite kıldı-y-ısa / Kısmet kime oldu-y-ısa / Kabûl kimi kıldı-y-ısa / Kudret-iledür hemîşe (Elf. XXI-2); Çıkduñ uçmaqtan kıluban günâh / Tevbeñi şonra kabûl kıldı İlâh (Fakr. 99); Yoluñda koydı Nesîmî cihân ile cânı / Tefâvüt eylemez anı kabûl kılsa kerîm (NesDiv./G 276-9); Gel ey harîf şimdi naşîhat kabûl kııl / Cevr eyleme harîfe ki hâcet degül 'itâb (NesDiv./G 14-9); Begendi oğullıkğa kabûl kıldı / Oğul atağa nete hıyânet kıılır emdi (KY.a. B37r10); Çün bunca kişi seni begliğe kabûl kıldılar. (MrzTerc. 8b-14); Üç dürlü 'aybı birle kabûl kıldum / Bu bey 'üzre bir biti kerek emdi (KY.a. B17r14); Telim sulţânlar diler hergiz varmaz / Ayruqları kabûl kılmaz köñül vèrmez (KY.a. B28r4)

ķabz kııl- < A. ķabz "tutmak, ele almak".

Bilgil kim hîç bahşış revâ olmaz ķabz kılmayınca ve ķabz etmek [ya 'nî eline almak olur.] (KG 120b-9); Oğlına nesne bağışlasa, oğlan anı ķabz kılsa revâ olur veyâ ana [ķabz kılsa dahı revâ olur.] (KG 121a-6)

ķa 'de kııl- < A. ķa 'de "oturmak, yerleşmek?".

Ķalem eyle çekmiş bize / Ķā 'de böyle kıılmış bize (Elf. XXI-3)

ķadem-rence kııl- < A. ķadem, F. rence "tenezzül etmek".

Ķadem rence kıluban taşıra gel / Yüzüñ görsün selâmuñ vèr selâm al (Hurş. 2935); Ķamer tuş eyle Hurşîd evcine dek / Ķadem rence kııl é server bu gece (Hurş. 3771); Bilürem benüim ol hadüim yoķ bu dem / Ki şâh odama rence kııla ķadem (SN 1048)

ķahr kııl- < A. ķahr "mahvetmek, helak etmek".

Ol düşmeni ķahr kıılır. (BTefs. 20a); Ķāfir elinden bu miķdâr il ü şeħr / Alıban kıldı mülükün cümle ķahr (TMAO 229); Ya anı düstlara edeler behr / Ya anuñla kılılar düşmeni ķahr (CH 946)

ķâl kııl- < A. ķâl "konuşmak, söylemek".

Saņa zîreklükü bilmek bu cümle hâli ķâl kılmak / Bize hayrân u mest olmak taħayyür varalum râhı (APş.a. VII-4)

ḳāl ḳīl ḳıl- < A. *ḳāl*, A. *ḳīl* “dedikodu yapmak, konuşmak”.

Gelürler ḳılmağa ger ḳāl ü ger ḳīl / İki söz üstine bir étdiler dil (Hurş. 5981)

ḳam‘ ḳıl- < A. *ḳam‘* “zaptetmek”.

Kimesne görmedi bir yerde bir cem‘ / Ki anı tefriḳa édüp ḳılmadı ḳam‘ (CH 2706)

ḳan ḳıl- < T. *ḳan* “kanlı bir hâle getirmek, kan içinde bırakmak”.

Ana degil saña düşmân olmuşam / Cigerümi derd-ile ḳan ḳılmışam (KzDest. 169)

ḳanā‘at ḳıl- < A. *ḳanā‘at* “kısmete razı olmak, fazlasını istememek”, krş. *şükr ḳanā‘at ḳıl-*.

Aña ḳana‘at ḳılmayub artuḳ [isteye.] (MrzTerc. 21b-5); *Ḳanā‘at ḳılup loḳma ger olsa az / Helāk étmeye kişiyi hırş u āz* (SN 295)

ḳānūn ḳıl- < A. *ḳānūn* < E. Y. *kanōn*³⁵⁹ “nizam getirmek, kural koymak”.

Ḳānun nite ḳıldı-y-ısa / Ḳısmet kime oldu-y-ısa / Ḳabūl kimi ḳıldı-y-ısa / Ḳudret-iledür hemīşe (Elf. XXI-2)

kār ḳıl- < F. *kār* “işe yaramak; etki etmek; iş etmek”.

Yüregine bir aḡu kār ḳılmış / Ki başdan ayağa eḳār ḳılmış (Hurş. 523); *Bu sözler pādīşāha kār ḳıldı / Dönüp ikrārına inkār ḳıldı* (Hurş. 5885); *Ḳaçan renc muhtelif olsa yaluñuz ot kār ḳılmasa daḡı otlar ḳatalar.* (TM 117²⁴); *Dem-i hōşı şabā gibi ḳılup kār / Getürdi ol saḡun-gūyı be-güftār* (CH 3374); *Şüretüñ ‘ıḡı kimüñ kim ḳılmadı cānında kār / Şol gezen cismindeki ma‘nīde cindür cān degül* (NesDiv./G 231-8); *Yene pıçaḳ ismā‘ile kār ḳılmadı / Hem ḡalīle od yakın hīç kelmedi* (KY.a. B9r16); *Bīmāristān içre ḳılur dermān / ‘Aḳlı kelmez hīç dārū kār ḳılmaz émdi* (KY.a. B27r13); *Bunuñ rencin ben zāhir ḳılumasvan / Ḳaḳīkat ‘aşıḳlık kār ḳılmış émdi* (KY.a. B34r7)

ḳara ḳıl- < T. *ḳara* “kötülemek, rezil etmek”.

Ḳara ḳılmaḡıçün yüzün bularuñ / Yere şımaḡıçün sözün bularuñ (Hurş. 6038)

ḳarañu ḳıl- < T. *ḳarañu* “karartmak, karanlık bir hâle getirmek”.

Gözüme ḳıldıñ ḳarañu ‘ālemi / Şem‘ u cem‘ ü māh-ı tābānum benüm (VG 417); *Cihāni baña ḳarañu ḳıldı.* (MrzTerc. 42a-10)

³⁵⁹ Tietze, *age*, c. 4, 108; Çaḡbayır, *age*, c. 3, 2388.

karār kııl- < A. *karār* “durmak, kalmak; neticeye bağlamak; rahat etmek, yerinde durmak; düşünmek”, krş. *ārām karār kııl-*.

Ol gün anda kııldılar bunlar karār / Ol Benī ‘Amr-ı la ‘ın ol hāk-sār (VG 160); *Yer çığırdı Fakra eydür gel ey yār / Gitme bundan bende sen kılgıl karār* (Fakr. 230 / 73); *Maķāmı ma ‘mūr, ābı hevāsı hōş yer vārısa anda karār kııl.* (MrzTerc. 6b-14); *[Şāhuñ] rāyı anda karār kııldı ki dürlü çeri cem ‘édeler.* (MrzTerc. 44b-9); *‘Āşık başında ‘akıl kıılmaz karār / Çün-[ki] ‘ışk geldi ‘akıl kııldı sefer* (MV 209); *Çār ‘unşurdur bizi şüretde kılduran karār / Yoħsa ma ‘nīde maķam-ı kurb-ı Hākđur cā bize* (NesDiv./G 400-6); *Ol işi hem özüm revā körmez imiş / Yūsufsuz nefsüm karār kıılmaz émdi* (KY.a. B6r1); *Hākīkat sen karār kılduñ meni / Ay vay kaçan ola vişāl küni* (KY.a. B38r3); *Yūsufa ne kılduñuz kördüñüz mü / Bu kez nā-çār olup karār kıılurlar émdi* (KY.a. B71r12); *Bağladılar ellerini zengiler / İndi şanduk yerine kııldı karār* (GBUS 393)

karīn kııl- < A. *karīn* “yakınlaşmak”.

Dürr (ü) mercān ile kııldılar karīn / Hem şadefden düzdiler dürr-i semīn (KY.b. 2073)

kaşđ kııl- < A. *kaşđ* “öldürmeye, yok etmeye kalkmak; niyet etmek, niyetlenmek”.

Urđı yüzün atasınuñ yüzine / Kaşđ kııldı kim kıya kendüzine (VG 255); *Şehin-şāh da ‘veti çün rāst bildi / Oraya varmağa ol dem kaşđ kııldı* (CH 2088); *Üç güne degin bu mālī vermege / Kaşđ kııldılar bu cehdi étmege* (HMH 424); *Hem yawuz kaşđ kııldılar andan beter / Her birüsi bir dürlü kaşđ kıılır émdi* (KY.a. B7v11); *Yūsuf aydur baña kaşđ kıılır mu-siz / La ‘ın şeytān sözine uyur mu-siz* (KY.a. B8r4)

kaşām kııl- < A. *kaşām* “kısım kısım ayırmak”.

Ezelde bunlara kılmışdı kaşām / Ki āħır gördiler ü oldılar rām (Hurş. 1531)

katı kııl- < T. *katı* “çok yapmak”.

Taħrı eyde bağışladum ümmeti / Kııldılarsa nece kim suçı katı (YZ 794)

kaṽı kııl- < A. *kaṽı* “kuvvetli yapmak”.

Tengri te ‘ālā seni benden kaṽı kııldı. (MrzTerc. 64b-11)

kaṽül kııl- / kaṽıl kııl- < A. *kaṽıl* “sözleşmek, anlaşmak”.

kerāmet kııl- < A. *kerāmet* “bağışlamak”, krş. *risālet kerāmet kııl-*.

Eydür; “baña vezīr kerāmet kııl kendü ehliümden ki arķam anuñ-ıla kıalıñ ola.”
(KKMU 71a-1); *Bayıķ bilgil andandur bu ‘ināyet / Fazl birle ol kıılur bu kerāmet*
(KY.a. B32r12); *Uçmañ içre bir zārīf taht oldu / Hālīķ aña ol kerāmet kıılur emdi*
(KY.a. B48r6)

kerem kııl- < A. *kerem* “bağışta bulunmak”, krş. *lutf kerem kııl-*.

Çün ola elinde direm güç yettikçe kıılğıl kerem / Ögüt budur ki ben dērem devlet anın
ögüt ala (MevlTŞr. I-13); *Kerem kıılmağa zer gerek erene / Göñülde var u elde yoķ*
çāre ne (KKMU 19b-6); *Dēdiler kim ēy saħāvet-kān şāh / Sen kerem kııl biz eyledük*
günāh (KY.b. 1615); *Vişālünğden meni ayru kerem kııl kıılma lütfeyle / Ki vaşluñla*
müdām olmaķ diler şām ü seher göñlüm (NesDiv./G 275-8); *Keremler kıılduñ eyle*
ħaķķuma key / Ki ‘āciz kıılur andan Hātem-i Tay (Hurş. 3837)

kesād kııl- < A. *kesād* “yok etmek”.

Andan yüz döndürüb dirlik bāzārın kesād kıılalar. (MrzTerc. 20a-5)

kesb kııl- < A. *kesb* “kazanmak, edinmek”.

Ad eylugin kesb kııla. (KKMU 78b-8)

keyd kııl- < A. *keyd* “hile yapmak, aldatmak”.

Bunı işitüp züleyhā keyd kııldı / Yūsuf üzre keydi gālib oldu (KY.a. B40r1); *Melik*
reyyān tapusına ħāzır keldi / Yūsufdan reyyāna keyd kııldı (KY.a. B43r12); *Bu aħvāl*
ķanżafere ma ‘lüm oldu / Züleyhāya buşıban keyd kııldı (KY.a. B43v4)

ķımār kııl- < A. *ķımār* “oyun oynamak, eğlenmek”.

[Bu tavarlardan birincesi...] ...ya yıldırım çalsa ya ölse bu çopan ķımār kıılur-iken
bu nesnelere [üzere ödemek vācīb olmaz.] (KG 131a-11)

ķışāş kııl- < A. *ķışāş* “suçluyu suçtu benzeri cezaya çarptırmak”.

[...Eger bir oğul gendü atası karındaşı oğlın öldürse ve ata karındaşı] anı ķışāş
ķılsa... (FK 64b-20); *...öldürmiş olsa, ķışāş kıılmasa daħı ‘afvü kılsa revā olur.* (KG
149a-9)

ķısmet kııl- < A. *ķısmet* “bölmek, paylaştırmak; nasip etmek”.

...*kandasa mīrās kismet kılsalar tangrı 'azza ve celle buyruqınca yalvaş muhammed muştafā [kavlince kismet kıllalar.]* (FK 60a-15); *Eger kismet baña kıldıysa Allāh / Teferrüc-gāh edem kim begene şāh* (Hurş. 1680); *Ve kaçan imām kismet kılsa, atlulara iki bahş vèreler.* (KG 137a-15); *Eger Tangrı kismet kıla tapuñı / Saçalum ile süpürem kapuñı* (SN 5180)

kıtāl kıl- < A. *kıtāl* “vuruşmak, öldürmek”.

Gèce gündüz kıldılar üç gün kıtāl / Ğāzilerde kılmadı hirgiz mecāl (GBUS 374); *Bir zamān Sanduğıla kıldıķ kıtāl / Ğarb-cenk ètdük anuñile biz cidāl* (KUC 944)

kıyām kıl- < A. *kıyām* “ayağā kalkmak”.

Yoğidi kimesnesi vère ta 'ām / Tākāti yoğidi ki kıla kıyām (SN 3769)

kıyās kıl- < A. *kıyās* “karşılaştıarak hüküm vermek; karşılaştırmak”, krş. *saķınç kıyās kıl-*.

Velī eyle bildüm ki ol çok bilür / Kıyās eyle kıldum kim ol çok bilür (SN 3882); *Züleyhā Yūsuf körkin kıyās kıldı / Bī karār 'aciz olup miskīn oldu* (KY.a. B33r4); *Gewher daş dèrler gewher daş olmaz / Degül kimse gewher kıadrin kıyās kılmaz* (KY.a. B78v14)

kıymet kıl- < A. *kıymet* “değerini tespit etmek; kıymet vermek”.

Ticāret-içün, her çi nekim olsa kıamusı yılbaşında kıymet kıla [degme ikiyüz aķcada bèş bèş aķca vère.] (KG 59a-8); *La 'le kaçan kıymet kıla / Lök rengine kıalan Ğaşım* (Elf. XXIV-7)

kıymet bahā kıl- < A *kıymet*, F. *bahā* “değer vermek; değer biçmek”.

Kevn ü mekāna vaşluñı kıymet ilen bahā kılan / Yoğdur anuñ yüzinde nūr bilmez anuñ bahāsını (NesDiv./G 409-6)

ķonşı kıl- < T. *ķonşı* “komşu olmak”.

Ķawuşdura cennet içre ol türābe / Cennet içre baña ķonşı kılgıl èmdi (KY.a. B48r2)

ķonuklık kıl- < T. *ķonuklık* “konuk etmek, ağırlamak”.

Aldılar anı otağā geldiler / Ğoş ana üç gün ķonuklık kıldılar (VG 922)

ķoyu kıl- < T. *ķoyu* “koyulaştırmak, yoğunlaştırmak”.

Ķanı ķoyu [kıllur.] (TM 115⁹)

kör kı1- < F. *kūr* “kör etmek”.

Hak Ta ‘ālā kendü keremiyile şeytānı kör kı1a. (BTefs. 21a); *Sebeb nūr oldu görmege ‘acabdür / Güher nūri kı1ısar bunları kör* (Hurş. 6407); *Hasretleri bir birine kavuşduram / Dostları şād düşmeni kör kı1am emdi* (KY.a. B40v4)

körüş kı1- / görüş kı1- < T. *körüş* “görüşmek, tanışmak”.

Zelhā’ı hādım varur alur gelür / Anı Ya ‘kūb görür ü görüş kı1ur (YZ 1432); *Kaçan kim ‘aklı keri geldi ise / İki durup körüş kı1dı ise* (KY.a. B64r11)

kı1 kı1- < T. *kı1* “hizmetçi veya köle yapmak”.

Senüy lutfu kı1alı ‘alemi kı1 / Diken göstermemişdür bülbüle gül (Hurş. 1007); *Birini kı1 kı1ursın birini şāh / Verürsin dürlü ni ‘met ‘izz-ile cāh* (İslMesn. 3443); *Yedinci yıl Mısr’uñ ehli geldiler / Özlerini Yūsuf’a kı1 kı1dılar* (YZ 837)

kı1lık kı1- / kı1luğ kı1- < T. *kı1luğ* “hizmetini görmek; kölelik yapmak”.

Her kim baña kı1lık kı1ursa üç yerde ağırlayam. (BTefs. 19b); *Buyuruñ n’eylemek gerek bilelüm / El erdüğince kı1lıklar kı1alum* (Hurş. 2387); *Kalanın siz bilüy biz ne bilelüm / Ne kı1lık kim buyurursız kı1alum* (Hurş. 3272); *...āzād olur ve bir yıl kı1lık kı1mak borclu olur.* (KG 92a-10); *Ey dirğa ben kı1lık nete kı1uram / Müdām kâfir kı1lığında neçük turam* (KY.a. B18r15)

kı1maşlık kı1- < F. *kı1māş*, T. +*lık* “terbiyesizlik yapmak”.

Yetesi kı1maşlık kı1duğ biz seniñ hakkuñda. (BTefs. 8a)

kı1bān kı1- < A. *kı1bān* “kurban kesmek; feda etmek; öldürmek”, krş. *fedā kı1bān kı1-*.

Baş yere kı1orın kı1ademüñde kı1bānlar kı1urın. (BTefs. 22b); *Eger mālı yok olsa eri anuñ-çun kı1bān kı1mak vācibdur.* (KG 107b-5); *‘Alī’dür kādī-i bāz u kebüter / Hak için cān kı1alan kı1bān ‘Alī’dür* (NesŞr.G.b. 11-8); *Cānumuñ içinde cān olur baña / Cānumı kı1bān kı1layum ben aña* (KY.b. 1030); *Benüm için oğluñ kı1bān kı1ğıl / Dileyüp sewdüğün deyür emdi* (KY.a. B9r15); *Düşmişem gamdan hilāle şol meh-i tābān için / Kı1mışam kı1bān bu cānı şol şeh-i hübbān için* (NesDiv./G 330-1); *Kim ki kı1bān kı1madı ‘ışkuñda şirīn cānını / Adı nādāndur bu yolda ‘akl aña nādān dedi* (NesDiv./G 401-4)

kı1tlu kı1- < T. *kı1tlu* “mübarek saymak”.

Dönüp dedi Fağfūr tañla gelem / Yarınkı günü aña kutlu kılam (SN 1095)

kül kı- < T. kül “kül etmek, küle döndürmek”.

Yahmuşam yandurmuşam kül kılmışam zerrātumu / Lā-ceram külli kül olup mahrem-i cān gelmişem (NesDiv./G 256-4);

künd kı- < F. künd “köreltmek, zayıflatmak”.

[Bunlar] dükeli cimā‘ āletin za‘if eder ve künd kılar. (EM 63b-3)

künd lāl kı- < F. künd, A. lāl “kör ve dilsiz yapmak”.

Geldiler Hayyu Benī Şeybe Hilāl / Kıldılar düşmenlerini künd ü lāl (VG 343)

küpe kı- < T. küpe “kulağına küpe yapmak; dinlemek”.

Gel Nesīmīnün kelāmın küpe kı- / Kim anuñ güftārıdur hayrū‘l-kelām (NesDiv./G 281-17 (Me., T nüshaları))

küstāhlıg kı- “küstahlık, saygısızlık yapmak” < F. güstāh, T. +lık

Ëy küstāhlar neñüze inanub bu küstāhlıg kılduñuz. (BTefs. 6b)

kütāh kı- < F. kütāh “kısa tutmak, kesmek”.

Ne hüsn imiş bu ki vaşfında rüh-ı nāñkanuñ / Dili dutuldu vü kıldı hadīsini kütāh (NesDiv./G 355-7)

la‘net kı- < A. la‘net “lanet etmek, lanetlemek”.

Dürüt gez and vère ve beşincide la‘net kıla. (KG 90a-5)

lañif kı- < A. lañif “hoş etmek”.

Lañif kılcı: bir otdur kim hılñuñ koyulıgın şıvuk eyler mu‘tedil issiligile: hāşā gibi. (TM 112²⁷); Ve ol lañif kılcı ve göyündürü[cidür.] (EM 28a-1)

lāubālī kı- < A. lāubālī “kayıtsız ve ilgisiz bir hāle getirmek”.

Pes anı dañı bu ‘ışkuñ hayāli / Bularuñ bigi kıldı lāubālī (Hurş. 2444)

lāyık kı- < A. lāyık “uygun bulmak, yakıştırmak”.

Ya ‘aṭāñı dergāhuña lāyık kı- / Ya dergāhuñı ‘aṭāña lāyık kı-. (BTefs. 16b); Mevlī celīl mağfirete lāyık kıldı / Cümle mālın faķırlere üleştürdi (KY.a. B26r11)

luñf kı- < A. luñf “iyilik yapmak, lütuf göstermek”.

Hamduli 'llāh lutf kıldı ferd-rabb / Hüsününi bağışladı senün çalap (KY.b. 2025); *Lutf eger Haqdan umarsan göster ihsān lutf kı / Lutf u ihsānından uman yāra elṭāfuḡ ḡanı* (NesDiv./G 410-7)

lutf ihsān kı- < A. *lutf*, A. *ihsān* “iyilikte ve lütufta bulunmak”.

Hālık aḡa lutf ihsān kıldıysa / Kırtar tēyü tazarru 'lık kıtur emdi (KY.a. B40v10)

lutf kerem kı- < A. *lutf*, A. *kerem* “iyilikte ve lütufta bulunmak”.

Öküş lutf u keremler kılmış iken / İşüm şa 'b olduḡını bilmış iken (Hurş. 3551)

lutf mürvet kı- < A. *lutf*, A. *mürüvvet* “iyilik ve cömertlik yapmak”.

Kamu ḡalkı kıḡırup kıldı da 'vet / Ki kıla her birine lutf u mürvet (Hurş. 6789)

lutf rahmet kı- < A. *lutf*, A. *rahmet* “iyi muamele edip esirgemek”.

Beni her kim dü 'āyile aḡa ol / Hudāyā lutf u rahmet kı aḡa bol (Hurş. 7901)

ma 'āş kı- < A. *ma 'āş* “yaşamak, geçinmek”.

Eydür imdi yüz deve raḡt u kumāş / Vērsün anuḡla kılalum bir ma 'āş (VG 1013); *Kul kıaravaş kıtır (u) raḡt (u) kumāş / Bile vērdi kim kılısarlar ma 'āş* (KY.b. 360)

mācerā kı- < A. *mā-cerā* “?”.

Pādişāḡuḡ ḡōnına düzdi cerā / Dēdi şāḡā kıлма baḡa mācerā (KY.b. 1123)

maḡbūn maḡrūm kı- < A. *maḡbūn*, A. *maḡrūm* “nasipsiz hāle getirmek”.

Fāyidelerinden ve şoḡbetiniḡ eserlerinden maḡbūn ve maḡrūm kıldılar. (KKMU 94b-4)

maḡābe kı- / muḡabbet kı- < A. *maḡabbet* “sevmek”.

Nice kim ceḡd eylediler olmadı / Yūsuf anlara maḡābe kılmadı (KY.b.1494); *Kimseye ḡōḡli maḡābe kılmadı / 'ışkı şıdkı kimseye (hem) olmadı* (KY.b. 355); *Vaktıdur kim bir muḡabbet kılasın / ḡazretinde bizleri kıul bilesin* (KY.b. 1621)

maḡbūs kı- < A. *maḡbūs* “hapsetmek”.

İbni Yemen kıatında ne suç kıldı / Ne ma 'nīden anı maḡbūs kılduḡ emdi (KY.a. 69v10); *Aydur bizüm bir kıul oḡlan 'āşī oldı / Buyursanıız anı maḡbūs kılam emdi* (KY.a. B43r13)

maḡkūm kı- < A. *maḡkūm* “hükümü altında bulundurmak”.

Hak te 'ālā 'avratları erenlerine maḥkūm kıldı. (MrzTerc. 14a-12)

maḥmūd kıl- < A. *maḥmūd* “övülmeye değer yapmak”.

Kimini 'ākıbet maḥmūd kıldı / Kimin maḥmūd iken merdūd kıldı (Hurş. 1100);

Dédiler kaması étdükçe tehlıl / Ki yā Rab 'ākıbet maḥmūd kıl (Hurş. 6830)

maḥmūr kıl- < A. *maḥmūr* “sarhoşlukla sersemletmek”.

Ne meyden esrimiş nergislerüñ kim / Meni endîşesinden kıldı maḥmūr (NesDiv./G 71-5)

maḥrūm kıl- < A. *maḥrūm* “bir şeyden yoksun bırakmak”, krş. *mağbūn maḥrūm kıl-*.

Çü Kıtmır'ı hacet kılmadı maḥrūm / Çü Hannān ile Mennān buldı amān (ElvŞr. VI-15); *İlāhī rahmetüñden kıлма maḥrūm / İlāhī 'ākıbet Maḥmūd-ı gerdān* (ElvŞr. VI-17); *Beni her hācetümden kıлма maḥrūm / Ne aydam kim degüldür saña ma'lūm* (Hurş. 368)

maḥşūş kıl- < A. *maḥşūş* “bir şey için ayırmak, bir şeye hasretmek; layık görmek”.

Ol nihāyetsüz rahmet deñizlerin mü'minlere maḥşūş kıla kâfirlere ḥarām kıla. (BTefs. 9a); *Gendülerin pāzişāh kulluğına maḥşūş kıldılar.* (MrzTerc. 40a-14); *[İlāhī] ināyet kölgesine maḥşūş kıla.* (KKMU 6b-7)

maḥv kıl- < A. *maḥv* “yok etmek”.

Bu vücūdı kılmışam maḥv-i fenā / Kim bulam anuñ vücūdı-y-ıla bekā (Mirac. 170)

maḥv fenā kıl- < A. *maḥv*, A. *fenā* “yok etmek”.

Bu vücūdı kılmışam maḥv i fenā / Kim bulam anuñ vücūdı-y-ıla bekā (Mirac. 170)

maḥvī kıl- < A. *maḥv*, F. *-ī* “yok etmek”.

Ṭağa baksa eriyüb kaṭre olur / Baḥre baksa şuları maḥvī kılar (İslMesn. 2391)

maḥbūl kıl- < A. *maḥbūl* “kabul etmek; beğenilen, kabul gören biri hâline getirmek”.

Kamu hācetlerin maḥbūl kılgıl / Özüñi bir nefes meşgūl kılgıl (KKMU 66b-10); *Ki beni kullığa maḥbūl kılgıl / Eşigüñde ölince kul kılgıl* (Hurş. 6496); *Anı kim il içinde kıla maḥbūl / Olısaruz aña vërmege meşgūl* (Hurş. 7623); *Dü'āden sonra eydür bundan öñ şah / Ki kıldı ben kılin maḥbūl-i der-gāh* (Hurş. 7504)

maḫhūr kı́l- < A. *maḫhūr* “bozguna uğratmak, yenmek; kahretmek”.

Hudāya dā'imā ma'mūr kılgıl / Hasūdın düşmenin maḫhūr kılgıl (Hurş. 465); *Elā ey bī-vefā dil-ber niçünsin sen saña mağrūr / Kimün düşdi saña göñli ki kılmadıñ anı maḫhūr* (ElvŞr. III-1)

maḫşūd kı́l- < A. *maḫşūd* “istemek”.

Ālemde seni kıldı göñül kendüye maḫşūd / Fikri ne ulu nesne zehī 'aql u zehī rāy (NesDiv./G 434-2)

ma'lūm kı́l- < A. *ma'lūm* “bildirmek”.

Nice kılsun bu bir söz 'ışkı ma'lūm / Ki şerhi şığmadı biñ dāsītāna (ElvŞr. VIII-8); *Uş size ma'lūm kılduğ bir haber / Nāmeğe yazuñ cevāb ey baht-ver* (KY.b. 357); *Ol haber ken'āna geldi bildiler / Geldiler ya'kūba ma'lūm kıldılar* (KY.b. 1182); *Girü dönüp ol kişiler gıtdiler / Şāhlarına hāli ma'lūm kıldılar* (GBUS 536)

ma'lūm maḫşūm kı́l- < A. *ma'lūm*, A. *maḫşūm* “belirlemek ve ayırmak”.

Cümle maḫlūqātın rızıkların ma'lūm u maḫşūm kıldı. (Makl. 1a)

ma'mūr kı́l- < A. *ma'mūr* “bayındır bir hāle getirmek”.

Hudāya dā'imā ma'mūr kılgıl / Hasūdın düşmenin maḫhūr kılgıl (Hurş. 465); *Göñlümün vīrānesin ma'mūr kıldı 'ışk-ı yār / Cānumuñ halvet-serāyın kılmışam me'vā-yı 'ışk* (NesDiv./G 215-6)

mānend kı́l- < F. *mānend* “benzer yapmak, eş tutmak”.

Ādemī şūretini şūretine / Kıldı mānend ol ulu sultān (ElvŞr. VI-11)

ma'nī kı́l- < A. *ma'nā* “anlamak, iç yüzünü bilmek”.

Bu ma'nīnün çü taḫkīkin bilevüz / Dükeli şūreti ma'nī kılavuz (Hurş. 6044)

manşūr kı́l- < A. *manşūr* “galip getirmek, üstün gelmesini sağlamak”.

Şāhuñ haḫ rāyetin manşūr kılsun / Kılıcından 'adū maḫhūr olsun (CH 4223)

maşlahat kı́l- < A. *maşlahat* “iş edinmek, yapmak”.

Her işde 'akluñ ile meşveret kı́l / Hılāf étme n'edërse maşlahat kı́l (Hurş. 6900)

ma'şūḫ kı́l- < A. *ma'şūḫ* “sevgilisi yapmak, sevilen kişi hāline getirmek”.

Hüsnini kıldı 'ışkına ma 'şūk / 'Işkını kıldı 'āleme sultān (ElvŞr. VI-12); Dağı ne tıydı ol maḥlūk kamu / Ki anı kıldılar ma 'şūk kamu (Hurş. 4087)

māt kııl- < F. *māt* “yenmek”.

Varlıgum şāhını yine kıldı māt / Māzīyān u terk ü āsūd u ziyān (VG 1472); İki bedre altun iki üç key at / İki kııl kim ayı kıılurlardı māt (SN 996); Bu gün bir lü 'b ile kıılam seni māt / Ki 'ālem şehlerine ola āyāt (Hurş. 5218)

ma 'yūb kııl- < A. *ma 'yūb* “ayıplamak”.

Uşbu işi kamular ma 'yūb kııla / Bu tonları 'azīz dağı kiymez emdi (KY.a. B32v15); Yūsufi şanduk içre ma 'yūb kıldı / Cemmāl ketürüp zindāna ilter emdi (KY.a. B43v3)

ma 'zūl kııl- < A. *ma 'zūl* “azletmek, işinden çıkarmak”.

Bir oldur ki, günāhsuz bir kişiyi işinden ma 'zūl kıılmayalar. (MrzTerc. 27a-3)

mecāl kııl- < A. *mecāl* “imkân vermek”.

Eyle kıldı emr-i rabbānī mecāl / Evvel anasına erişdi 'iyāl (KY.b. 1717)

mecrūḥ kııl- < A. *mecrūḥ* “yaralamak”.

Bu ḥāl içre türbetüm üzre keldüñ / Gūrum içre cānım mecrūḥ kılduñ emdi (KY.a. B19v4); Başlarına doḡunsa yarar idi / Tenlerine doḡunsa mecrūḥ kıldı (KY.a. B20v3)

meded kııl- < A. *meded* “yardım etmek”.

Hele anlara kıılayım bir meded / Yārī kıılursa baña Allāh aḥad (VG 443); Dağı ben şabr idemezven dir i yār / Oda düşdüüm meded kııl baña zīnhār (Hurş. 2854); Meded kıılmaz iseñ nerkisleriñden / Gelincük bigi kıaldım kan içinde (Hurş. 3774)

meded 'ināyet kııl- < A. *meded*, A. *'ināyet* “yardım etmek, iyilik yapmak”.

Baña meded 'ināyet kıılı vērgil / 'Azrā 'ıl aytur destūr yokdur emdi (KY.a. B68v4)

meded şenā kııl- < A. *meded*, A. *şenā* “yardım etmek ve övmek”.

Yā 'azīz kılgıl meded ü şenā / Nazar kılgıl bu mektüb aḥvāline (KY.a. B69r13)

medḥ şenā kııl- < A. *medḥ*, A. *şenā* “övmek”.

Hemān dem secde kıldı şāh öjinde / Öküş medḥ u şenā kıldı şoñında (Hurş. 1216); Pādişāha medḥ (ü) şenā kıldılar / Yūsuf(a) anlar gērü ḥızmet kıılır (KY.b. 1388)

mekān kııl- < A. *mekān* “yeri yapmak”.

Zulmeti kııldı mekān ğam yimedi / Kıaranudur neğeyüm ben değedi (İslMesn. 497)

mektüb kııl- < A. *mektüb* “yazmak”.

Hem anlar yūsufa ne kılduğını / Cümlesin anda mektüb kıılurlar emdi (KY.a. B62v7)

melāmet kııl- < A. *melāmet* “azarlamak, ayıplamak”.

Deği nakķāş sırrın kim ne bilsün / Melāmet kıılmanuz öği deşilsün (Hurş. 6485); *Ki anı ađyār işidüp bilmeyeler / Seni ħalka melāmet kıılmayalar* (CH 1988)

melik kııl- < A. *melik* “hükümdar yapmak”.

Anı yavlaķ etmiş ol ‘arş idisi / Dünyā içre ulu melik kıılmış emdi (KY.a. B26v3)

melül kııl- < A. *melül* “hüzünlendirmek, kederlendirmek”.

Derd ile sen özüñi kıılma melül / Şādmān ol ta gelince heft ü heşt (NesDiv./Ty 18)

memāt kııl- < A. *memāt* “öldürmek”.

Ķanı cümle mü`min ü mü`mināt / Geldi ölüm bunları kııldı memāt (İslMesn. 1136)

men‘ kııl- < A. *men‘* “engellemek, durdurmak; esirgemek”.

Ol la‘ine kııldı üç ħamle Hümām / Men‘ kııldı ħamlesin ħōş şād-kām (VG 245); *Yehūdā herğiz dermān bolumadı / Öğütlep anları men‘ kılumadı* (KY.a. B9v4); *Recīm şeytān sözini bāñıl kııldı / Müfsidden nefsin men‘ kıılur emdi* (KY.a. B43r5)

menfa‘at kııl- < A. *menfa‘at* “fayda vermek, yarar sağlamak”.

İkinci niyyet ħalklara menfa‘at kıılmaķdur. (KG 2a-8); *‘İlm kim saña menfa‘at kıılmaz / Cehl ol bilüden yeg ola hezār* (KKMU 95a-9)

menzil kııl- < A. *menzil* “yol tutmak, yola çıkmak”.

Kııldı menzil Kıurb-ı ev-ednāyı ol / Buldı sübhānellezī esrāyı ol (Mirac. 199)

merdūd kııl- < A. *merdūd* “reddedilmiş biri hāline getirmek; kovmak”.

Kimini ‘āķıbet maĥmūd kııldı / Kimin maĥmūd iken merdūd kııldı (Hurş. 1100); *Kıılğıl nazaruñdan anı merdūd çü şeytān / Ol yüzi kıaranı* (NesDiv./Müst. 4-5)

merĥaba kııl- < A. *merĥaba* “selamlaşmak”.

Datlu dil birle merĥaba kııldılar. (MrzTerc. 36b-13)

merhamet kı1- < A. *merhamet* “acımak, Şefkat göstermek”.

Ƙamu ĉāresüzler Őıgınur saña / Buña uğradum merhamet kı1 baña (SN 2270)

merhūm mağfūr kı1- < A. *merhūm*, A. *mağfūr* “rahmet edip gūnahlarını affetmek”.

...ve dahı ol pādīŐāh-ı ‘ālem Tañrısı dnegeldi İslām ehliniñ ol mu ‘teber rūhların āhıretde merhūm ve mağfūr kıldı. (Makl. 1b)

merkeb kı1- < A. *merkeb* “binek yapmak, ũzerine binmek”.

Çü merkeb kıldı Zaygam gergedenden / Ne derdi vardur ayruk pīl gdenden (Hurş. 5249)

mesh kı1- / mesih kı1- < A. *mesh* “el sũrmek, silmek; Őeklini deđiŐtirerek ĉirkin bir hāle getirmek”.

Su dökdi baŐa dört bāreden bir bāre mesh kıldı el birle edūke mesh tarttı. (FK 71b-7); *Te ‘addī nushasını nesh kıldı / Temerrūd Őūretini mesh kıldı* (CH 310); *...baŐa mesih kılamak dört ũlũden biri farīze durur.* (FK 71b-5)

mest hayrān kı1- < F. *mest*, A. *hayrān* “Şaşkın etmek”.

Bunı ‘işk eyle kılmış mest ũ hayrān / Ki ne hayvān bilũrdi ne hd insān (Hurş. 1742)

mestūr kı1- < A. *mestūr* “rtmek”.

Yũzin HurŐīd ol ok dem kıldı mestūr / Pes ol hādimplere buyurdu destūr (HurŐ. 7658)

meŐgũl kı1- < A. *meŐgũl* “bir işle uğraşmak, uğraştırmak”.

Ƙamu hācetlerin mağbũl kılgıl / Ŗzũni bir nefes meŐgũl kılgıl (KKMU 66b-10); *‘İbādete meŐgũl ve halkı dīn yolına da ‘vet kıldı.* (MrzTerc. 19a-4)

meşveret kı1- < A. *meşveret* “danışmak”.

Her işde ‘akluñ ile meşveret kı1 / Hılāf ėtme n’ederse maşlahat kı1 (Hurş. 6900)

me’vā kı1- < A. *me’vā* “meskeni hāline getirmek”.

Gnlũmũñ vīrānesin ma’mũr kıldı ‘işk-ı yār / Cānumuñ halvet-serāyın kılmışam me’vā-yı ‘işk (NesDiv./G 215-6)

meyl kı1- / meyil kı1- < A. *meyl* “yönelmek; gnũl bağlamak, sevmek”.

Gördi yũsuf ol zamān āb-ı revān / Gönli gözi meyl kıldı ol zamān (KY.b. 444); *Bahr-ı mağrib bu baħr mağāmuñ havāsın issiye meyil kı1ur.* (TM 75²⁹); *Merdān-ı Hāk bu*

dünyede maķşüdlara kalmadılar / Mülk-i beķā bulmuş iken meyl-i fenā kılmadılar (APş.a. XI-1); *Merdān-ı Hāķ bu dünyada / Maķşüdlara kalmadılar / Mülk-i beķā bulmuş-iken / Meyl-i fenā kılmadılar* (Elf. XXV-1)

mezād kıl- < A. *mezād* “arttırma ile satış yapmak”.

Aldı zellāl eline kıldı mezād / Şarludan hiç kimsene kılmadı yād (KzDest. 102); *Ol münādī yūsufi kıldı mezād / Kim bahāsı oldu varduķça ziyād* (KY.b. 492)

miħnet cevr kıl- < A. *miħnet*, A. *cevr* “eziyet ve zulüm etmek”.

Gülşen-i Firdevs éder cān bāģını vaşl-ı habīb / Āteş-i duzaħ kılrur hem miħnet ü cevr-i raķīb (NesDiv./G 16-1)

minnet kıl- < A. *minnet* “şükretmek, teşekkür etmek”, krş. **şükr minnet kıl-**.

Pes imdi her ne kim bildürdise cümlesine inanup şükr édüp minnet kılmak gerek. (Makl. 37b); *Züleyhā aydur bil minnet aņa kıldım idi / Hācetim murādım hāşıl oldu* (KY.a. B56r1); *Minnet kılrup ol deveye ya ‘ķūb bindi / Ulu kiçi ken ‘ān ehli yarağ kıldı* (KY.a. B73v13)

mi ‘rāc kıl- < A. *mi ‘rāc* “göģe çıkmak”.

Çerāğ oldu gece gün kıldı mi ‘rāc / Haber vèrdi seħer kim geldi muħtāc (Hurş. 178); *Kimünj ki cānı göñülden kılrup durur mi ‘rāc / Degüldür ol kişiyè mevzi ‘ u meķān muħtāc* (ElvŞr. I-1)

mīrās kıl- < A. *mīrās* “miras bırakmak”.

...mālī üç ülüki birinden andan songra mīrās kıllalar... (FK 63a-6)

misvāk kıl- < A. *misvāk* “misvak ile dişleri temizlemek”.

(namāza yunmak başladuķda ve ‘l-misvāk] misvāk kılmak ve ‘l-mazā ħunneşe aģzına su vèrmek... (FK 71b-11); *Eyitmiş kim misvak kılmak gün ilkinde ve şoñında revādur.* (KG 52b-9)

mu ‘āf kıl- < A. *mu ‘āf* “affetmek, bağışlamak”.

Hīç kayğurmanj mu ‘āf kılam sizi / Suçuñuzı keçürdim déyür emdi (KY.a. B72r1)

mu ‘ālece kıl- < A. *mu ‘ālece* “ilaç yapmak, ilaç kullanmak”.

Ve eger ne ‘üzübillah bu āfete mu ‘ālece kılmayalar... (KKMU 50a-6)

mu ‘āmele kıl- < A. *mu ‘āmele* “davranmak”.

Rāzī oldılar ki şāhı alalar / Birbirile mu'āmele kıllalar (VG 661)

mu'āraza kıll- < A. *mu'āraza* “çekişmek, kavga etmek”.

Ol kavimle mu'āraza kılavuz / Şāhumuzı hileyile alavuz (VG 642)

mu'aṭṭal kıll- < A. *mu'aṭṭal* “kullanılmaz hâle getirmek”.

Dirīgā çarḥuḡ elinden hezārān, / ki kılmışdur mu'aṭṭal bunça kārān. (Çarh. 1)

mu'aṭṭar kıll- < A. *mu'aṭṭar* “güzel kokulu yapmak”.

'Ūd u 'anber düütüzüb hevā yüzün mu'aṭṭar kıldılar. (MrzTerc. 8b-11); Geyik aṭṭār bāzārın nāfeyile mu'aṭṭar [kılmışdı.] (MrzTerc. 51b-1); Şabā müşkīn deminden kim mu'aṭṭar kılmış āfākı / Mu'anber zülfi pūr-çīnūḡ 'abīr ü 'abherindendür (NesDiv./G 137-2)

mu'ayyen kıll- < A. *mu'ayyen* “belli etmek; belirlemek”.

Uşbu iş uşbu söz rāst mu dedi / Hākīkat mu'ayyen kılgıl emdi (KY.a. B17r4); Kifāyet edecekce me'ūnet mu'ayyen kıla. (KKMU 35b-4)

mu'ciz kıll- < A. *mu'ciz* “başkalarını geride bırakacak işler yapmak, kimsenin yapamayacağı işler yapmak”.

Zirā kim bunca nebīler geldiler / Her biri bir dürlü mu'ciz kıldular (GKM 146)

mu'cizāt kıll- < A. *mu'cizāt* “mucizeler yapmak, göstermek”.

Şād olup şöyle sevindi cānı / Ne mu'cizāt kıldı cihān sultānı (KzDest. 221); Hāzn' için boşaltdı vü kıldı tolu / Mu'cizāt kıldı saḡa anı ulu (YZ 414)

mudārā kıll- < F. *mudārā* “dost olmak, dostluk etmek”.

Üç dürlü tāyife-y-ile mudārā kıluḡ: “Evvel pīrlir-ile... (KG 170a-1)

muḡabbet kıll- < bk. *maḡābe kıll-*

muḡālefet kıll- < A. *muḡālefet* “aykırı bir söz veya davranışta bulunmak, muhaliflik yapmak”.

[Hāk] söze muḡālefet kılmaz. (Makl. 20a); ...ve peygāmberrūḡ sözine muḡālefet kıldı. (KG 163a-3)

muḡayyer kıll- < A. *muḡayyer* “seçme fırsatı vermek, seçmekte özgür bırakmak”.

Beni muhayyer kıldılar gerekse pādişāh peygāmbar [gerekse dervīş peygāmbar olam.] (KKMU 28a-3)

muḥīṭ kıl- < A. *muḥīṭ* “etrafını çevirtirmek, kuşattırmak”.

Şu yüzinde yerleri kıldı basīṭ / Yere şuya gökleri kıldı muḥīṭ (KY.b. 1559)

muḥkem kıl- < A. *muḥkem* “sağlamlaştırmak”.

...evinün tılsımını dürlü endāmlar birle muḥkem kıldı. (TM 1b-4)

muḥtaşar kıl- < A. *muḥtaşar* “kısaltmak, kısa tutmak”.

...ammā ma ‘rifetün ma ‘denin bu kadar muḥtaşar kıldıḡ zīrā gerçek canlara bir söz yeter. (Makl. 12a); Muḥtaşar kıl étme kışşa ‘ı dirāz / Kırk mübāriz öldürür ol serfirāz (VG 497); Sen mükerrem gördün Ādem özüñi / Ben giderem muḥtaşar kıl sözüñi (Fakr. 100)

muḥtelif kıl- < A. *muḥtelif* “uyumsuz ve karşıt hâle getirmek”.

Sen şerīfsin sen zarīfsin sen laṭīf / Ümmetünçün kılma gönün muḥtelif (AK 304)

muḡaddem server kıl- < A. *muḡaddem*, F. *server* “önder yapmak”.

[Anları her birin gendü] cinsine muḡaddem ve server kıldı. (MrzTerc. 44b-12)

muḡadder kıl- < A. *muḡadder* “kaderi olmak”.

Düğün kim başladı Behrām için şāh / Feraḡşāda muḡadder kıldı Allāh (Hurş. 7700)

muḡāvemet kıl- < A. *muḡāvemet* “karşı durmak, direnmek”.

Ġayret çeküb düşmene muḡāvemet kıla. (MrzTerc. 22a-5); Anlarıñıla muḡāvemet kılub cenk étmek gerek. (MrzTerc. 45a-1)

muḡayyed kıl- < A. *muḡayyed* “bağlamak”.

Zülfinün sevdāsı érđi ‘āşık-ı dīvāneye / Zülfine kıldı muḡayyed ‘āşık-ı dīvāneyi (NesDiv./G 406-9)

murād kıl- < A. *murād* “istemek”.

Muḡafā şer ‘iyile kılun murād / Varḡa eydür şāha ey pāk-i i ‘tikād (VG 1513)

muraşşa ‘ kıl- < A. *muraşşa ‘* “kıymetli taşlarla bezemek, süslemek”.

Delim dürlü cevāhir birle muraşsa' kılmışdı. (BTefs. 22a); Biñ bedevī at buyurdu virdiler / Eyer (ü) uyan muraşsa' kıldılar (KY.b. 1791); Züleyhā dürr ü mercānile zülüf örtüندی / Yincü birle muraşsa' kılmış idi (KY.a. B36r1)

murdār kııl- < F. *murdār* “kirletmek”.

...ya dahı murdār nesnelere bunlara beşzer şulu kaba tamsa ol suyu murdār kıılır. (KG 7b-6)

muşaffā kııl- < A. *muşaffā* “yabancı maddelerden ayırmak, saf etmek”.

Kim ki mir'ātın muşaffā kııldı ol dādār için / lī ma' Allahuñ rumūzın kııldı istifhām hem (NesDiv./G 262-3)

muşavver kııl- < A. *muşavver* “düşünmek”.

Muşavver kııldı Kāfūr ol hayāle / Ki aña ol hayāl idi havāle (Hurş. 6512)

muştuluk kııl- < F. *müjde*, T. +*lık* “sevinçli haber vermek”.

Hem yehūdā dahı geldi ilerü / Babasına muştuluk kııldı gērü (KY.b. 1785)

mu'teber kııl- < A. *mu'teber* “saygın biri hâline getirmek”.

Eytdi bizüm defterimizde haber / Kııldı yūsuf kışşasını mu'teber (KY.b. 73)

mu'teber azīz kııl- < A. *mu'teber*, A. *azīz* “itibarlı ve saygın biri hâline getirmek”.

Kime dutduñsa yüzüñi mu'teber kııldıñ azīz. (KKMU 7a-5)

mu'tedil kııl- < A. *mu'tedil* “ılıklaştırmak, ılıman yapmak”.

bañr-ı kıible: bu bañr maķāmuñ havāsını mu'tedil kıılır. (TM 75²⁷)

muṭī' kııl- < A. *muṭī'* “itaat ettirmek”.

Dilerven kim Yūsufi baña muṭī' kılıveresin dahı beni yigit kılasın. (BTefs. 22b); Bu kez meded diler men senden yaña / Bu oğlanı baña muṭī' kılgıl emdi (KY.a. B33r15); Hātun aydur yā yūsuf bilür mü-sen / Sen baña muṭī' pinhān kıılır mu-sen (KY.a. B43r6)

muṭī' fermānrām kııl- < A. *muṭī'*, F. *fermānrām* “birini itaatkar ve tabi hâle getirmek”.

Biliş ve dōstlarımı eyü dil birle emrümüne muṭī' ve fermānrām [kıldum]. (MrzTerc. 47b-14)

muvāfaqat kııl- < A. *muvāfaqat* “uymak”.

Ferişteler gördiler esirgediler Rasûl muvāfaqat kıılub bile [ağlaşdılar.] (BTefs. 13a)

mübāhat kııl- < A. *mübāhāt* “ağlatmak”.

Tengri –tebāreke ve ta ‘ālā-firiştelerini mübāhat kııla. (KG 64b-3)

mübeddel kııl- < A. *mübeddel* “değişmek, değiştirmek”.

Beni benüm elümden kıırtarıvêr / Mübeddel kııl beni al u seni vêr (Hurş. 136)

müberka‘ kııl- < A. *müberka‘* “yüzünü peçeyle örtmek”.

Şeh-nāz kıılur ise müberka‘ / Ê beste-nigār uğuruñ olsun (Hurş. 6104)

mübtelā kııl- < A. *mübtelā* “bir şeye düşkün bir hâle getirmek”.

Aña karşı hoş güldi bir gül bigi / Anı mübtelā kııldı bülbül bigi (SN 1565); *Mübtelā kııldı Nesimiyi hezārān şevk ile / Handa kim bir fitne kııpdı sen büt-i ‘ayyardan* (NesDiv./G 343-8)

müdebber kııl- < A. *müdebber* “köle yapmak”.

Eger bu kıılı müdebber kııldığundan sonra çelebisi ölse... (KG 93a-9)

müferrih kııl- < A. *müferrih* “içini açılmak”.

Beni sarāy şüreti müferrih kııldı / Hālîkdan rāhat beşāret oldu (KY.a. B65v1)

müheyyā kııl- < A. *müheyyā* “hazır etmek”.

Müheyyā kııldı nuql ü şerbet ü h‘ān / Muraşsa‘ tāc birle cevherī ton (Hurş. 3711); *Esbābı müheyyā [kıılub geçdi.]* (MrzTerc. 9b-4)

mükedder kııl- < A. *mükedder* “kederlendirmek”.

Taşın görüp mükedder kıılma cānı / İçindedür şafa vü şādmānī (Hurş. 7839)

mükerrem kııl- < A. *mükerrem* “muhterem biri yapmak”.

Hîç kıırukma miñnetlerden necāt olduñ / Hem kıırtaram hem mükerrem kıılam emdi (KY.a. B36v12)

mülāzemet kııl- < A. *mülāzemet* “bir kimseye sımsıkı bağlanmak”.

Dīv-i racīme ey göñül kıılma dañı mütābe‘at / Tanrı sözün işidecek şıdık ile kııl mülāzemet (NesDiv./G 23-1)

münācāt kı́l- < A. *münācāt* “yalvarmak”.

Evvəlki seyr éde Çalap şun'ına ikinci münācāt kı́la Çalab'ına üçüncü müşāhedeye otura Çalap 'aşkına. (Makl. 8b); Sücūda vardum u kı́ldum münācāt / Ki kı́tunda revādur cümle hācāt (Hurş. 356)

münādī kı́l- < A. *münādī* “duyurmak”.

Ƙıldılar ol dem münādī (kim) gelünj / Éy halāyık şāh buyurdı kim bilünj (KY.b. 1148); Pes buyurdı münādī kı́ldılar. (MrzTerc. 38b-7); Pāzişāh münādī kı́ldurdı. (MrzTerc. 39b-12)

münakkaş kı́l- < A. *münakkaş* “nakış ve işleme yapmak”.

Men aña kefen sarıp gūr kı́lsam men / Üstüne münakkaşlar kı́lsam men (KY.a. B12v8)

münāzara kı́l- < A. *münāzara* “karşılıklı konuşmak, tartışmak”, krş. *baḥş münāzara kı́l-*.

[Eger bir gişi 'ilm-ile] gelecti kı́lsa veyā munazāra kı́lsa kerāhiyyet olur. (KG 162a-3); Tahtdan indi ol dem yūsuf yere / Ƙardaşları bile kı́ldı münāzara (KY.a. B70v9)

münevver kı́l- < A. *münevver* “aydınlatmak”.

Bu billūr aydını gevher çerāğı / Münevver kı́lur idi dünle bāğı (Hurş. 1387); Münevver kı́lmış anı māh-rūlar / Mu'aṭtar étmiş anı müşg-būlar (CH 4358); Şadrim içre meded şem'i sen yandurğıl / Hāṭırımni sen münevver kı́lgıl émdi (KY.a. B3r2); Bezer gökyüzün gece ılduz ile / Münevver kı́lur yeri gündüz ile (SN 32)

mün'im kı́l- < A. *mün'im* “nimet ve rızık vermek”.

Nice yoḥsulları mün'im kı́lursın / Nice kāfirleri müslim kı́lursın (14. Yy Hurş. 360)

münteşir kı́l- < A. *münteşir* “duyurmak, yaymak”.

['İlm taḥşil éderler ve halāyık üzerine] münteşir kı́lurlar. (KKMU 92a-7)

mürāca'at kı́l- < A. *mürāca'at* “geri döndürmek”.

Yahşılığ eyle sen saña yahşılığ eyleye Hudā / 'Ākıbet aşlına kı́lur ḥayrı şeri mürāca'at (NesDiv./G 23-5)

müreffaḥ kı́l- < A. *müreffaḥ* “rahata kavuşturmak”.

Raḥmet kı́lgıl yā raḥīm kı́l 'aliye / Şoñ nefesde müferraḥ kı́lgıl émdi (KY.a. B79r6)

mürekkeb kı1- < A. *mürekkeb* “terkib etmek, iki veya daha çok şeyi karıştırarak meydana getirmek”.

Çün êtdi encümle eflâki müretteb / Vücūdın âdemün kıldı mürekkeb (CH 60)

mürsel peygâmbere kı1- < A. *mürsel*, F. *peygâmbere* “peygamber yapmak”.

Anı zinâdan kırtaram gèrü mürsel peygâmbere kılam. (BTefs. 29a)

mürüvvet kı1- < A. *mürüvvet* “cömertlik ve iyilikseverlik yapmak”, krş. *luṭf mürvet kı1-*.

Ol mürüvvet kıluban maḥbübını / Kıldı iş[c]âz âḥir inşâfum kanı (VG 1479); *Ben mürüvvet kıldım senden yana / Sen ḥudâvendigâr ben ḥıdmet-kâr olayım êmdi* (KY.a. B39r4); *Anlar durdı ya kûba cevâb vèrdi / Ol sizlere mürüvvet kıldı êmdi* (KY.a. B60r4)

müsaḥḥar kı1- < A. *müsaḥḥar* “boyun eğdirmek, itaat ettirmek; ele geçirmek”.

Senün rızkuṅ-içün ki ola müveffer / Yèr ü gögi saṅa kıldı müsaḥḥar (CH 139); *Vücūdum şehrinı kıldı müsaḥḥar lem-yezel işkuṅ / Bu şehristâna işk olsun melik dâ'im ki ḥâkândur* (NesDiv./G 58-2)

müsâmaḥa kı1- < A. *müsâmaḥa* “hoş görmek”.

Zihî luṭf zihî kerem bir kaç kaṭre murdâr şu ḥaḳḳında işbu dükelı fazlıları iḥsânları müsâmaḥa kılvurven. (BTefs. 15b)

müsellem kı1- < A. *müsellem* “teslim etmek, vermek”.

Öḳinde dèdi è cebbâr-ı 'âlem / Bu cevri kim baṅa kılduṅ müsellem (Hurş. 6211)

müsellim kı1- < A. *müsellim* “teslim etmek, vermek”.

Ki şâh uş müsellim kılvurdur sizi / Kamu ḥalka işitdürün bu sözi (SN 5573)

müslim kı1- < A. *müslim* “İslam dinine sokmak, müslüman yapmak”.

Nice yoḥsulları mün'im kılvursın / Nice kâfirleri müslim kılvursın (Hurş. 360)

müstaḥliş kı1- < A. *müstaḥliş* “kurtarmak”.

Ol oḳlana ḥiç gümân kılmagıl-sen / Anı kèrü müstaḥliş kılgıl êmdi (KY.a. B69v14)

müstecâb kı1- < A. *müstecâb* “kabul etmek”.

Müstecāb ol kıtur kamuğ du‘āları / Mazlūmlaruñ du‘āsından korkuñ emdi (KY.a. B13r7); *Du‘āların müstecāb kılmaya.* (KG 169b-4)

müstedām mustahkem kııl- < A. *müstedām*, A. *müstaḥkem* “devamlı olmasını sağlamak ve sağlamlaştırmak”.

...devletini firāvān yıllar ḳarnen-ba‘de-ḳarnin ve devren-ba‘de-devrin müstedām ve mustahkem kııl-ı vère. (KKMU 40a-1, 40a-2)

müşāhede kııl- < A. *müşāhede* “bir şeyi gözle görmek”.

Durmuş, bunuñ ḥālın müşāhede [kıılır.] (MrzTerc. 10b-6); *Pādīḫāḥ çün firāset nazarıyla bu ḥulḳları göre ve müşāhede kııla.* (KKMU 78b-5)

müşerref kııl- < A. *müşerref* “şereflendirmek”.

Çü kılduñ ben vebāl ehlin müşerref / Cihān aduñdan olmasun mücevvef (Huş. 5959); *Nite oldı biz dervīşi müşerref [kıılmağa sebep ne oldı?]* (MrzTerc.32b-3)

müşevveş kııl- < A. *müşevveş* “karıştırmak”.

Baş ḳapup her dem kemān-keş ḳaşlaruñ / Göñlümi kıldı müşevveş ḳaşlaruñ (NesDiv./Ty 157)

müşevviş kııl- < A. *müşevviş* “karıştırmak”.

Hızmet yüzün tama‘ ile müşevviş kılmayasın. (MrzTerc. 65a-6)

müşgīn kııl- < F. *müşgīn* “misk kokulu yapmak”.

Seḫer-geh kim eser bād-ı bahārī / Kıılır enfāsı müşgīn her diyāri (CH 857)

mütāba‘at kııl- < A. *mütāba‘at* “tabi olmak, arkasından gitmek, uymak”.

Dīv-i racīme ey göñül kıılma daḫı mütābe‘at / Tanrı sözün işidecek şıdḳ ile kııl mülāzemet (NesDiv./G 23-1); *Ben kim ulu‘l-emrden mütāba‘at kılmış.* (MrzTerc. 61b-1)

mütāla‘a kııl- < A. *mütāla‘a* “okumak, incelemek”.

Cidd-ile mütāla‘a kıılanlara müfid ve mübārek ola. (KKMU 5a-6); *Fikrile mütāla‘a kıılmaḳ gerek.* (TM 48a-15)

mütālī‘a kııl- < A. *mütālī‘a* “okumak, incelemek”.

Bu muḫtaşarı muḫālī‘a kıılanlar [bileler ki...] (EM 13a-12).

müvekkel kı1- < A. *müvekkel* “birini vekil tayin etmek”.

Müvekkel kıldı aña elli hādım / Ki gitmezlerdi apudan bir adım (Hurş. 6378); Hāk müvekkel kılmış anı nārına / Mālik etmiş ehl-i nārıu varına (İslMesn. 1214)

müyesser kı1- < A. *müyesser* “kolaylıkla elde etmesini sağlamak, nasip etmek”.

Yā Velī kāfirleri müyesser kıлмаğı1 / Ey Sultānlaru Sultānı yüce Ğanī (EjDest. 86)

müzeyyen kı1- < A. *müzeyyen* “süslemek”, krş. **hüb müzeyyen hoş kı1-**

Levhı gör kılmış müzeyyen kendüyi / Allah adı bende yazılır diyi (İslMesn. 420)

nağme kı1- < A. *nağme* “güzel sesle nağme yapmak”.

‘Aceb degül eger bülbül kı1ursa nağme-i Dāvud, / Ki gül üstine dutmuşdur söğüt etir-i Süleymān’ı. (Dehşr. 3)

naql kı1- < A. *naql* “gitmek, taşınmak”.

Ya ‘küb nebī ken ‘āna naql kıldı / ‘Azīz yūsuf ağlayu kėrü döndi (KY.a. B75v5); Mışırdan naql kıldı anda vardı / Bir řehristān anda binā kıldı emdi (KY.a. B76v12); Naql kıldı hālıķęa kıldı vuşlat / Erham aña raħmet niřār kıldı emdi (KY.a. B77r13)

naķř kı1- < A. *naķř* “resim yapmak”.

Uş ciger anıyıla göz yaşını / Kāğıd üzre naķř kıldum der-selām (KY.b. 1359); Ol sarāy(ı) kıldılar naķř-ı nigār / Hem de ol dört divārını yazdılar (KY.b. 581)

naķř tařvīr kı1- < A. *naķř*, A. *tařvīr* “resim yapmak”.

Nebāt u cānavardan almadı yer / Ki anda kı1madılar naķř u tařvīr (Hurş. 1393)

nāle kı1- < F. *nāle* “inlemek”, krş. **feryād nāle āh kı1-**.

Yüzini yere sürdi kıldı nāle / Apardı řāh gönlinden nevāle (Hurş. 980); Zenküle-řıfāt nāle kılam zārī be-se-gāh / ün ‘azm-i Hicāz eyleye maħbüb-ı hoř-āvāz (NesDiv./G 180-4); Nigārın kıldı bülbül bigi nāle / Güzinden lāle üzre dökdi jāle (Hurş. 5422); Nevā eder-idi ol iki nāhīd / Kı1urdu nāle-i dil-süz-ı hurřīd (CH 3118); Yaardı lāle anda micmer-i ‘ūd / Kı1urdu bülbül anda nāle-i ‘ūd (CH 1224)

nāle efgān kı1- < F. *nāle*, F. *efgān* “inleyip feryat etmek”.

Ko beni nāle vü efgān kılayın / Be-küllü ‘ıřķ odına yaılayın (Hurş. 1963)

nāle zārī efgān kı1- < F. *nāle*, F. *zārī*, F. *efgān* “inleyip feryat etmek”.

Ne yere uğrar ise şöyle 'uryān / Kılurdu nāle vü zārī vü efgān (Hurş. 1733)

nāliš zārī kıl- < F. *nāliš*, F. *zārī* “ağlayıp inlemek”, krş. *āh nāliš kıl-*, *zārī nāliš tazarru ' kıl-*.

Nāliš u zārī kılub Tengriye yalvardı. (MrzTerc. 12b-8)

namāz kıl- < F. *namāz* “namaz kılmak”, krş. *oruç namāz zekāt hacc kıl-*.

Gündüzi oruç ve gece namāz kılanuñ ve hac edenlerüñ sevābı kadar sevābı vardur. (HE 27); *İki rek'at ol nebi kıldı namāz / El götürdi, dedi kim, ey Bī-niyāz* (MV 315); *İki rek'at namāz kıl et ziyāret / Resülüñ nūrını gör zī bişāret* (KEMŞ 27); *Bizüm kavlumuzda teyemmümi bātil olmaz, namāz kıla.* (NHT 22b-16); *Dağı cenāze namāzı şehīd hakkında yok durur, ya'nī şehīde namāz kılınmaya.* (NHT 79a-18); *İbādet etmek ol degül ki nāfile namāzlar kıla ve nāfile oruç duta.* (KKMU 47b-1)

nā-müzād kıl- < F. *nā-*, A. *müzād* “eksiltmek, indirmek; miktarını belirtmek”.

Du 'ā nā-müzād kılmadı. (KG 23a-1); *Ammā bilgil kim bir gişi 'avrat alsa ve kābin nā-müzād [kılmasa dañı revā olur.]* (KG 72b-8); *Ve baha nā-müzād kılmış [olsa, andan eksüğe şatsa revā olmaz.]* (KG 140a-1)

nām-zād kıl- / nāmzāz kıl- < F. *nām-zād* “nişanlamak; aday göstermek, birini kendi yerine tayin etmek”.

Ata ana bunlaruñla oldı şād / Kıldılar beşikde iken nām-zād (VG 26); *[Eger] ben geyem ya dañı ayruğ gişi geye dēyüp nāmzāz kılsa...]* (KG 110a-11)

na'ra feryād kıl- < A. *na're*, F. *feryād* “bağırıp çağırarak”.

Çü bıçak yürege yetdi yüregüm derd eyledi / Kıldı anda parça cānum na'ra vü feryādlar (NesDiv./G 70-5)

nā-sezā kıl- < F. *nā-sezā* “uygunsuz bir davranışta bulunmak”.

Kimseye ben kılmadum çün nā-sezā / Ne cezādur habs eyā perverdigār (KY.b. 759)

naşīhat kıl- < A. *naşīhat* “öğüt vermek”, krş. *pend naşīhat kıl-*.

Cümle cem' oldı katına kız gelin / Kim naşīhat kıldılar tutup elin (VG 1028); *Çünkü 'aklı geldi kamu durdılar / Yūsufa bu gez naşīhat kıldılar* (KY.b. 728)

nā-sipāslık kıl- < F. *nā-sipās*, T. *+lık* “nankörlük etmek”.

[Her ki] üstāzına nā-sipāslık kılsa... (KG 168b-6)

nā-takşīrlik kıl- < F. *nā-*, A. *taşīr*, T. +*lik* “eksiklik, kusur yapmak”.

Otururken kılduğunuz tã ‘atda nā-takşīrlik kılursanız ‘afv kılayın. (BTefs. 19b)

nāz kıl- < F. *nāz* “naz yapmak”, krş. *şīve ‘itāb nāz kıl-*.

Kendüye kendü kıldı nāz o ilāh / Kendüsi kıldı kendüye dermān (ElvŞr. VI-3); *Pes andan yüzün açar idi az az / Kılur idi bir demde biñ dürlü nāz* (SN 1781); *Kıl gibi kapuñda turalar kamu / Sen kılasın bunlara nāz (ëy) ulu* (KY.b. 179)

nazar kıl- < A. *nazar* “bakmak, göz atmak”.

Alā ay Şams-i Tabrīz nazar kıl, / Ki ‘işkat ātaşast u cism-i mā nay. (MevlTBey. VIII-5); *Döndi ol kâfir gerü kıldı nazar / Varkānuñ elin şeşik görđi meger* (VG 321); *Kullarına rahmet nazar / Kılmışdı ol sultānumuz* (Elf. XXII-1); *Nazar kıl ‘āleme, hālünjı anla, / Yarağā meşğül ol sen è Müsülmān!* (Çarh. 14); *Nazar kılğıl bu vīrān göñlüme şāh / Kılur sultān ol vīrānı ābād* (NesDiv./G 37-6); *‘İrfān ile kıl dünyede bāzār ma ‘a’llāh / Ta kıla nazar şāh* (NesDiv./Müst. 2-7); *Her kim ki kılmaya nazar ol hüsn-i şürette / Yokdur başiret anda ger ehl-i başīr ola* (NesDiv./G 10-2); *Çü havz üzre anşuzda kıldı nazar / Su içinde şüret görür ol meger* (SN 514)

nazm kıl- < A. *nazm* “dizmek, tertip etmek”.

Ne gevher kim göñül küncinde buldum / Delüp anı bu silke nazm kıldum (CH 407)

nebī kıl- < A. *nebī* “peygamber yapmak”.

Mükerrem nebī kılmış anı celīl / Risālet kerāmet kılmış emdi (KY.a. B63v12)

nedāmet kıl- < A. *nedāmet* “pişman olmak”.

Nedāmet kıliban pişmān oldu / Yemek içmek kayğusı kitdi emdi (KY.a. B63r4)

nefl kıl- < A. *nefl* “vacib olmayan ibadette bulunmak”.

Bizüm kavlumuzda abdesti vaqt çıkınca bākī kıla, gerek farz kılsuñ, gerek nefl. (NHT 66b-17)

nefrīn fiğān kıl- < F. *nefrīn*, F. *fiğān* “feryat etmek, bağırmak?”.

Ümmetiçün kılisar nefrīn fiğān / Ümmetī dëyü çağırısar revān (AK 277)

nefy kıl- < A. *nefy* “sürmek, sürgün etmek”.

‘Aynı oldu şıfātı çün zātuñ / Ğayrı kıl nefy bu dīdeden işbāt (NesDiv./TB-1 II-7)

nehy kıl- < A. *nehy* “yasaklamak, yasak etmek”.

Anuḡ-çun kim Beyḡāmbēr –‘aleyhi’s-selām- nehy kılmıḡdur. (KG 65a-1); Cevāb vērđi müriüvvetlü yumḡaḡ raḡıḡ / Pend ü naḡıḡat vērüp nehy kıılır ěmdi (KY.a. B38r8)

nekr kııl- < A. *nekr* “kötülük yapmak”.

Selb-i ĩmān ḡālibā mevtde olur / Gel gör iblīsı orada nekr kıılır (İslMesn. 1019)

neseb kııl- < A. *neseb* “nesil sahibi olmak, aile kurmak”.

Her birine birer dürlü at atandı / Seniḡ ḡayḡuḡ üzre neseb kııldum ěmdi (KY.a. B64v12)

nesh kııl- < A. *nesh* “bir šeyin kopyasını çıkarmak”.

Te ‘addı nuşhasını nesh kııldı / Temerrüd šüretini mesh kııldı (CH 310)

nevā kııl- < F. *nevā* “müzik yapmak”.

Gel ě müḡkīn nefeslü tatlu dillü / Ser-āḡāzuḡ nevā kııl mu ‘tedillü (Hurḡ. 6433)

nevāziḡ kııl- < F. *nevāziḡ* “iltifatlar etmek, gönlünü almak”.

Çü bizüm göḡlümüz derdin bilüpdür / Nice dürlü nevāziḡler kıılıpdur (Hurḡ. 2787)

nevḡa kııl- < A. *nevḡa* “aḡlayıp sızlanmak, ölüye aḡlamak”.

Dėdı vü nevḡa kııldı aḡladı bol / Gözinden deḡize yaḡ eyledi yol (Hurḡ. 3150); Ewlād ihvān dērülüp nevḡa kııldı / Techīzin temām ědüp namāz kııldı (KY.a. B77r14); Andan dönüp ewimize kėrü varalum / Cümlemiz aḡlaḡalum nevḡa kıılalum (KY.a. B6r16); Baḡup Cemḡıd ol šuretlü levḡe / Bu šı ‘ri eydüp ol dem kııldı nevḡa (CH 952); Geh çeng kimi iki ḡat oldum / Nevḡa kıılıram rebāb içinde (NesDiv./TB-2 III-9)

nevḡa zārı kııl- < A. *nevḡa*, F. *zārı* “aḡlayıp sızlamak”.

Bundan öḡden nevḡa zārı kııldıḡ / Bu külmegiḡ aḡlını ayḡıl ěmdi (KY.a. B8v1)

nevmīd kııl- < F. *nevmīd* “birini ümitsiz bir hāle getirmek”.

İlāhı gördüḡini düḡde Hurḡıd / Öḡinde gösteri vēr kıılma nevmīd (Hurḡ. 6777)

neysān kııl- < F. *neysān* “ney gibi uzun ve ince bir hāle getirmek”.

Hōd ne ḡacet reng ü ḡoḡu āḡır eḡbāb oldu kim / Nefy ěder teḡrīn-i evvel anı kim neysān kıılır (KKMU 58a-9)

nezāre kııl- < A. *nezāre* “bakmak”.

Meh ü mihr-ile eyle kim sitāre / Kıılırlardı ol iki aya nezāre (CH 3647)

nezl kııl- < A. *nezl* “indirmek?”.

İlāhī faẓl u raḥmet kııl İlāhī nezl-i raḥmet kııl / Bu raḥmetden bizi ırma be-faẓl-ı sūre-i Ve'n-nūr (ElvŞr. III-11)

neẓr kııl- < A. *neẓr* “adamak, adak yapmak”.

Neẓr kııldı kim éde dāyim ğazā / Anı kııla aña kim oldur sezā (TMAO, 37, 156. dipnot); *Yūsufuñ yolu üzre muķīm oldu / Ömrin anda keçürem dēp neẓr kııldı* (KY.a. B53v8)

nezzāre kııl- < A. *nezzāre* “izlemek, bakmak”.

Nezzāre kııurlar ğül ü ğül-zārı ḥalāyık / [Kim kudreti-le nice bezer bunları ḥālık] (CH 68/33)

nidā kııl- < A. *nidā* “seslenmek, bağırmaq”.

Yigide kııldı Melik Muḥsin nidā / Kim ğarībe bu benüm cānum fidā (VG 1287); *‘Azrā’ıl hem ta‘accüb eyler ḥāline / Nidā kııla ‘Azrā’ıl’e Ḥaķ yine* (AK 81); *Ṭaṇla oldu ṭurdu ‘Ānuķ yā dede / Kııldı Şarşar şehri içinde nidā* (GBUS 254); *Ortadan nidā kııldı ki “Ben sizün ulu tanrıñuzın.” dēdi.* (KKMU 18b-8); *Cibril isrāfīle aydur söylegil / Muştafāya kııl nidā luṭf eylegil* (İslMesn. 1502)

nihād kııl- < F. *nihād* “tabiatı yapmak, birine ait olmasını sağlamak”.

Yūsufi ğördi züleyhā oldu şād / Kamu gencini aña kııldı nihād (KY.b. 526)

nihān kııl- < F. *nihān* “gizlemek, saklamak; görünmez hāle getirmek”.

Ol kara cebbesini geymiş cihān / Rüşenāyī gündüzin kıılmış nihān (MV 631); *Kimi bir köhne geyür gezer cihān / Kimisi şac ü sakal kıılmış nihān* (Fakr. 251 / 169); *Gece zengīsi kııldı yüzün nihān / Yine érte ṭarusı oldu ‘ayān* (SN 1541)

niķāb kııl- < A. *niķāb* “örtmek”.

Ḥindu-yı kākül ‘acebdür ğöñlümi şayd eyledi / Yüzi gündüz şacı gece kıılmaz özine niķāb (NesDiv./G 18-3)

nikāḥ kııl- < A. *nikāḥ* “nikahlanmaq, evlenmek”, krş. *‘aķd nikāḥ kııl-*.

Beşinci maķāmı nikāḥ kıılmaķdur. (Makl. 12b); *Yūsuf nebī ol dem ulu da ‘vet kııldı / Züleyhāya emr ile nikāḥ kııldı* (KY.a. B55v6); *Ol bize kıılsun nikāḥ olğıl ḥelāl / Zinā kıılmaķ bize yavlaķ bed fi ‘al* (HMH 309)

nīm kııl- < F. *dü*, F. *nīm* “yarıya bölmek, iki yarım etmek”.

*Ëy Nesīmī çün ezelden mahzen-i esrār idüñ / Ğayr eger göñlüme girse koymağıl
kılgıl dü nīm* (NesDiv./G 279-10)

nişār kııl- < A. *nişār* “saçmak, serpmek; düğünde para, inci, hububat vb. saçmak”.

Ķarşu gelüben vezīr-i nām-dār / Varkanuñ üstine kııldı ol nişār (VG 632); *Çağıra
bunlar dağı yā iftiḥār / İn ‘āmuñdan bize dağı kııl nişār* (AK 376); *Nağl kııldı ḥālīğğa
kııldı vuşlat / Erḥam aña raḥmet nişār kııldı emdi* (KY.a. B77r13); *Gül yüzine sünbüli
kııldı nişār / Ay yüzine bulut oldu perde-dār* (KY.b. 532); *Ni ‘metile toyladılar ne ki var
/ Dürr (ü) cevher kııldılar cümle nişār* (KY.b. 381)

nisbet kııl- < A. *nisbet* “ilişkilendirmek; benzetmek”.

*Al yañağuş ālini gül berkine benzetmişem / ‘Arızuş vechini men rıdvāna nisbet
kılmışam* (NesDiv./G 282-2); *Yaḥdı ‘ışķuş göñlümi genc-i vīrān eyledi / Men Nesīmī
göñlini vīrāna nisbet kılmışam* (NesDiv./G 282-5); *Müdda ‘ıyle şoḥbet étme ey
ḥabībüm zinhār / Müdda ‘ınüñ şoḥbetin şeytāna nisbet kılmışam* (NesDiv./G 282-3);
*‘ıyd-i ekberdür cemālün cāna cān ḳurbān olur / ‘ıyd için men cānumı ḳurbāna
nisbet kılmışam* (NesDiv./G 282-4)

nişāne kııl- < F. *nişāne* “hedef yapmak”.

*Murtażānuñ oḥına kılduş nişāne sen meni / Ol nişāñı bī-nişān étmek dilersen étmegil
(NesDiv./G 227-7)*

niyāz kııl- < F. *niyāz* “yalvarmak”.

Ḥız[ı]r peygāmbere Ḥaḳḳ’a kııldı niyāz / Dilegin kııldı kabül ol Bī-niyāz (MV 320);
Ḥacer-i Esved’e sürdüm çu yüzüm / Çu niyāz Ḥaḳḳa kıldum bildüm özüm (KEMŞ 75)

niyyet kııl- < A. *niyyet* “niyetlenmek”.

*...evvel niyyet kııla kim cehlden ırāķ olam dēyüp... (KG 2a-5); Diyelüm ka‘beye
niyyet kıılır / Bize ḥac vācibolmuşdur bilürüz* (Hurş. 7028); *Yavuzlık görme kılduş
ḥayra niyyet / Zihī erlik zihī ḡayret ḥamiyyet* (Hurş. 7036); *Yehūdāya degme kez kıatı
olsa / Buşup ḥayķırmağğa niyyet kıılsa* (KY.a. B67r11); *Ol şehirden köçmege niyyet
kııldı / Eygü sözin yūsufi köndürür emdi* (KY.a. B23r8); *Altıncı her namāza niyyet
kıılmaq. (KG 13b-8); Eger imām ‘avrat için niyyet kıılmış olsa ‘avrat [namāzı revā
olur.] (KG 24b-1)*

noğşān kııl- < A. *noğşān* “eksiklik vermek; eksik etmek”.

Kepek geydügüm[e] kimseler ‘ayb eylesün / Çünkü hālūme benüm kıılmadı noğşān kepek (NesŞr.G.b. 17-2); Eger nesne noğşān kılsa [ol noğşān kıymeti vācib olur.] (KG 115b-11)

nūr kııl- < A. *nūr* “aydınlatmak”.

Yetmiş biñ hürü uçmak kapucısıyla karşı veribiyeyin nūr kılsunlar. (BTefs. 26b)

nūrānī kııl- < A. *nūr*, F. *-ānī* “aydınlatmak”.

Bahār erişdi vü kıldı cihānı nūrānī, / Gelün, teferrüc edelüm gül ü gülistānı. (DehŞr. 59)

nūş kııl- < F. *nūş* “içmek”.

Vérđi Gülşāhuñ eline kıldı nūş / Şīr ü hürmādan kadeh kim oldu boş (VG 1352); Kimi şemlā şarınur kim hırka-pūş / Kimi yokluk cür ‘asını kıldı nūş (Fakr. 251 / 170); Aldı şarrāf ol kadehi kıldı nūş / ‘Aklı gitdi ol sā‘at kıldı bī-hūş (MV 723); Karārı kapıldı kanı kıldı cūş / Süheyl adına bir kadeh kıldı nūş (SN 1810)

nübüvvet kııl- < A. *nübüvvet* “peygamberlik vermek, peygamber yapmak”.

Bildi kim aña nübüvvet kıldı hağ / Şükr-i yezdān kıldı yūsuf der-sebağ (KY.b. 253, 395. dipnot)

nükte kııl- < A. *nükte* “ince manalı söz söylemek”.

Ara yerde bir yehūdī söyledi / Nükte kıldı ‘ömere gör ne dedi (KY.b. 71)

nüvaht kııl- < F. *nüvaht* “gönlünü hoş etmek, iltifat etmek”.

Pes pazişāh kardaşın lañif taħsīn birle nüvāht [kıldı.] (MrzTerc. 6b-11); Pāzişāh nüvaht kılub kerem gösterdi. (MrzTerc. 67a-3)

nüzül kııl- < A. *nüzül* “aşağı inmek; konaklamak”.

Ol zamān kim hicrete geldi resül / Mekkeden medīneye kıldı nüzül (KY.b. 80); Kıyü üzre kovaların nüzül kıldı / Yūsuf anda bakıp anı körer emdi (KY.a. B15r6); Bağdād’ına nüzül kıla ve her gün develerini bezeye ve ol yol yarağın... (KKMU 74a-4)

oğrılığ kııl- / oğruluk kııl- < T. *oğrılığ* “hırsızlık yapmak”.

*İbni yemen oğruluk kıldı mu 'ayān / Hakaḳat kördünüz mü-sizler emdi (KY.a. B68r4);
Ol zamānda oğruluk kılan kanı / İki yıl kulluḳ kılar dūni günü (YZ 1145)*

oruç kııl- < F. *rōze* < Sogd. **rōçag*³⁶⁰ “oruç tutmak”.

*Gündüzi oruç ve gece namāz kılanuḳ ve hac edenleriñ sevābı kadar sevābı vardır.
(HE 14a)*

oruç namāz zekāt hac kııl- < F. *rōze* < Sogd. **rōçag*, F. *namāz*, A. *zekāt*, A. *hacc* “oruç, namaz, zekat, hac ibadetlerini yerine getirmek”.

*Farz-ı 'ayn oldur kim kamu erenlere ve 'avrat ve 'avratlara ve resīze olmuşlara vācib
durur, ya 'nī oruc ve namāz ve zekāt ve hac kılmak gibi. (KG 136b-13-14)*

ödemek kııl- < T. *ödemek* “ödenmesi gerektiğini söylemek, ödettirmek”.

*Ol kadar kim deyni ağırıdur kıymetinden - kılar anı Ebū Yūsuf ödemek. (NHT 19a-
10)*

ögüt vaşiyet kııl- < T. *ögüt*, A. *vaşiyet* “nasihat etmek”.

Aḳa ögüt ve vaşiyet eyle kıldı ki... (MrzTerc. 52a-1)

öküş kııl- < T. *üküş* “çok yapmak, fazla yapmak”.

Örü tırmak fażlı artuḳ durur, rükū' ve sücūd öküş kılmakdan... (KG 22a-13)

ören kııl- < T. *ören* “harabe bir hāle getirmek”.

Bilürdüm ki ol şūreti bir gören / Kılar idi göñli evini ören (SN 542)

'öwr bahāna kııl- < A. 'öwr, F. *bahāne* “bir şeyleri bahane edip, sebep gösterip kusur bulmak”.

Buyruḳ eyelerine hīç dürlü 'öwr ve bahāna kılmaya. (KKMU 13a-10)

pādişāh kııl- < F. *pād-şāh* “hükümdar olarak görevlendirmek”.

Uş beni pādişāh kıldı ḳālıḳ / Ene yūsuf hāzā aḳı dērler emdi (KY.a. B71v14)

pādişāhlık kııl- / pādişāhluḳ kııl- < F. *pād-şāh* “padişahlık yapmak”.

*Melik dewlet iyesi sulḳān durur / Bir taraḳda pādişāhlık kılar emdi (KY.a. B68v2);
Ger benüm ḳikmetlerümi göresiz / Memleketde pādişāhluḳ kılasız (MV 30)*

pāk kııl- < F. *pāk* “temiz tutmak, temizlemek”.

³⁶⁰ Nişanyan, *age*, 462.

Ḳamusın pāk kıldı ‘ālim-i ğayb / Güneh-kār ola éden kimsei ‘ayb (CH 70)

pāre kııl- / pere kııl- < F. *pāre* “parçalamak, parçalara ayırmak”.

Şol dem iki pāre kıldı ol divi / Oldı ḡarāb yıķılup şeytān evi (KD 127); Nuşayrī yetmiş iki kıldı pāre / Yine dirgürdi vèrdi cān ‘Alī’dür (NesŞr. 11-15); Şanemi şoydı uşatup pāre kıldı / Ḥakīr kıılup bāzārda satar émdi (KY.a. B54r9); Diledi ki ṡonını pāre kıla / Ne rāzı ki var āşikāre kıla (SN 1230); Böyle dèdi şanemin urdı yère / Ḥurd uşatdı taġıldı kıldı pere (YZ 889); Gel baķa ṡurmayın ol ķamu yārenler / Ḥasan Ḥüseyn kıılur ṡonın pāreler (KUC 875)

pāre pāre kııl- < F. *pāre* “paramparça etmek, parçalamak”.

...ķahr ḡançerin alup pāre pāre kıldı. (KKMU 45a-9); Köwdesinden başın cüdā éter idi / Cümlesin pāre pāre kıılur émdi (KY.a. B69r6); Dedeḡ ṡurtılmaġa buldı mı çāre / Ataḡı kılmadı mı pāre pāre (Hurş. 4042); Bu oķlar eyledi baġrını pāre / Bitiyi aldı kıldı pāre pāre (Hurş. 5017)

pāymāl kııl- < F. *pāy-māl* “ayak altına almak, çiġnemek”.

Ḳudretüḡ Müsī elünde ejdehā oldu ‘aşā / Kıldı Fir‘avn’uḡ temāmet leşkerini pāymāl (APŞ.a. IX-16)

penāh kııl- < F. *penāh* “sıġınmak”.

Benüm ḡālim sen bilür-sen yā ‘alīm dèr / Her ḡāl içre saḡa penāh kıldum émdi (KY.a. B20r8); Dört yaḡa baķar Ḥasan dèr yā ilāh / Sensin āḡir biz seni kılduķ penāh (GBUS 688)

pend naşīḡat kııl- < F. *pend*, A. *naşīḡat* “nasihat etmek”.

Ḳudūs meliki aydur baḡa ne dèyür-sen / Baḡa pend ü naşīḡat ne kıılur-sen (KY.a. B22v3)

perākende kııl- < F. *perākende* “daġıtmak”.

Dört yaḡa cāsūs perākende kıılur / Ne ķavimdür anları aḡlar bilür (VG 119)

perçin kııl- < F. *perçin* “(kaşlarını) çatmak”.

Şah-ı Rūmī kaşını kıldı perçin / Tefekkürle cevāb étdi be-āyın (CH 3751)

pere kııl- < bk. *pāre kııl-*.

perhiz kııl- < F. *perhiz* “sakinmek, çekinmek”.

Rehber degül dünyā bilüñ / Rehzen-durur perhiz kıluñ / Rızķuñuza rāzī oluñ / Rāzī olanlar ölmedi (Elf. X-3); *Perhiz kıluñ ‘avratlar [işine kim yesirdür sizüñ katuñuzda.]* (KG 79a-10)

perīşān kııl- < F. *perīşān* “perişan etmek; bozmak; dağıtmak”, krş. **zār perīşān kııl-**.

Egerçi cem ‘e şem ‘ iseñ, begüm, her cem ‘ arasında / Perīşān kıılma şaçuñı, esirge ben perīşānı. (DehŞr. 56); *Ķamusın kııldı ol cem ‘üñ perīşān / Perākende oldu ol mecmū ‘-ı ħūbān* (CH 2746)

pervā kııl- < F. *pervā* “ilgi ve bağ kurmak”.

Sevgülümüñ sevgüsinden ayru dañı kıılmazam / Sevgülümden özgeye kıılman bu gün pervā-yı ‘ışķ (NesDiv./G 215-5)

pervāne kııl- < F. *pervāne* “geceleri ışığın etrafında dönen küçük kelebeğe döndürmek”.

Selāsıl zülfini boynuma şaldı / Kıılupdur cānumı pervāne ħālūñ (NesDiv./G 224-7)

pervāz kııl- < F. *pervāz* “uçmak”.

Kitābı düzmege āğāz kııldum / Ma ‘ānī çarķına pervāz kııldum (Hurş. 7807); *Āheng-i Sıfāħānī kıılur ol nāy-ı ‘İrākī / Rehhāvī yolunda yine cānum kııla pervāz* (NesDiv./G 180-5); *Dişiyile elin ıdırur şöyle kim bāz / Kebüter gibi ağaçdan kııldı pervāz* (CH 2757)

perverde kııl- < F. *perverde* “beslemek”.

Vere gör rūħuñ ğıdāsın sen eger insān iseñ / Nefsüñi perverde kıılma olmağıl gāv-ı ‘alef (NesŞr.G.b. 16-5)

peşīmān kııl- < F. *peşīmān* “pişman etmek”.

Ānı etdügi işe peşīmān kıılayın. (MrzTerc. 52a-13)

peydā kııl- < F. *peydā* “ortaya çıkarmak”.

Çü bülbül derdini peydā kıılurdu / Nice ‘āşıkları şeydā kıılurdu (Hurş. 1319); *Gördi yūsuf kim ħalāyıklar gelür / Anlara bir gez yüzün peydā kıılur* (KY.b. 438)

peygām kııl- < F. *peygām* “haber göndermek”.

Bize peygām kıılmış ol cihān-dār / Ki sēni gönderevüz aña é yār (CH 2977)

peymān kııl- < F. *peymān* “söz vermek, sözleşmek, yemin etmek”, krş. ‘*ahd peymān kııl-*.

Elüñi şun baña peymān kıılalum / Er-ile kız iki kıardaş olalum (CH 1410); *Ezelden kıılmışam peymān senüñle / Bütün ‘ahda şınığ peymān gerekmez* (NesDiv./G 174-10)

pey-rev kııl- < F. *pey-rev* “izinden gitmek, uymak”.

Tā Resülün rütbetini bilesin / Gendüzünüñ aña pey-rev kıılasın (Mirac. 491)

pīçān kııl- < F. *pīçān* “kıvrım kıvrım bir hâle getirmek”.

Sühüsün niçe kim kıılurdu pīçān / Éderdi gökdegi tinnīni bī-cān (CH 4120)

pinhān kııl- < F. *pinhān* “gizlemek”.

Üçün bir arada kııldı pinhān / Dēdi siz eglenün olmañ perīşān (Hurş. 1169); *Kimi kııldı bu mülke bellü şultān / Ki anı kıılmadı topraķda pinhān* (Hurş. 5683); *Ol kim oldu ‘alemi bī-hemtā / Kendüñü kııldı ortada pinhān* (ElvŞr. VI-32); *Kördüğün düşni bizden pinhān kıılma / Gümān içre saķınç içre hayrān kıılma* (KY.a. B5r10)

pīş kııl- < F. *pīş* “önde tutmak”.

Başuma ol kıara gün gelmesün hīç / Ki mülküñden kıılasın başuñı pīş (Hurş. 6937)

pīşe kııl- < F. *pīşe* “öne almak; iş edinmek”.

Kişi kim pīşe kıılır ‘ışķ-bāzī / Şuyı göz yaşı olur yeri yazı (Hurş. 1491); [*Ol iş ki*] *arı ve toğru ola anı pīşe kııla*. (KKMU 114b-1)

pīşrev kııl- < F. *pīş-rev* “öncü yapmak, önden götürmek”.

Ol tekei ol sürüye pīşrev kıılmışdı. (MrzTerc. 29a-9)

pīş-vā kııl- < F. *pīş-vā* “bir şeyi veya bir kimseyi öncü ve önder yapmak”.

Dilersen kim erişe Hāķķa sözüñ / Sözüñe pīş-vā kııl derd ü sūzuñ (Hurş. 2325); *Kıldı Ol Hāķķ anı halka pīşivā / İns ü cine kıamu Oldur muķtedā* (Mirac. 5)

pür kııl- < F. *pür* “doldurmak”.

Eger cinn ü eger ins ü melekdür / Bu söz-ile cihānı kııldılar pür (CH 167)

pür-çīn kııl- < F. *pür-çīn* “çok karışık bir hâle getirmek”.

Hevā çün zülfi ucın çīn kıılurdu / Gül üzre müşg ile pür-çīn kıılurdu (Hurş. 6553)

pür-hūn kııl- < F. *pür-hūn* “kan içinde bırakmak”.

Şeker kanıyla yüzün kıldı gül-gün / Libāsın lāle gibi kıldı pür-hün (CH 3091)

pür-sevdā kıl- < F. *pür-sevdā* “aşk dolu yapmak, aşkla doldurmak”.

Saçuñ oldu başa yeldā bu gece / Başumı kıldı pür-sevdā bu gece (CH 3265)

pür-süz kıl- < F. *pür-süz* “yakmak, çok yanık bir hâle getirmek”.

Eline erganūnı aldı Nev-rüz / Bu söz-ile cihānı kıldı pür-süz (CH 4314)

püşte püşte kıl- < F. *püşte* “yığın yığın yapmak”.

Peleng ü şîr ü mārî cümle kırdı / Kılıban püşte püşte oda urdı (CH 1434)

rağbet kıl- < A. *rağbet* “istemek, beğenmek”, krş. **‘izzet rağbet kıl-**.

Getürdiler bile bir şîşe şerbet / Meger şuna elinden kıla rağbet (Huş. 2928); *Rif‘at bulan kimseneler / Rağbet bu mülke kılmadı / Rāğıb olan hōd dünyada / Rāstdur ki vefā bulmadı* (Elf. X-1)

rāhat kıl- < A. *rāhat* “rahatlatmak, rahatlık vermek”.

Bir harābe ki anuñ evveli lā āhiri lā / Kime rāhat kıla çün dār-ı belādur dünyā (KKMU 73b-1); *Diler isen Şeyād Hamza kıla Haq cānuñı rāhat, / Saña dünya ola ‘ibret, gel a terk ét bu virānı.* (ŞH.a. III-8)

rahm kıl- < A. *rahm* “acımak, esirgemek”.

Qalmadı şabrum dañı ey cān u dil / Gitme bu gözüm yaşına rahm kıl (VG 1465); *Rahm kılgıl sen Nesīmīye ayā bedr-i münîr / Ger haṭā kıldum ise estağfirullahi ‘l-‘azîm* (NesDiv./G 278-7); *Fürkat odı yakdı beni vü qalmadı şabrum / Esirge beni rahm kıl ey hūr-i cinānum* (SN 1551)

rahmet kıl- < A. *rahmet* “acımak, esirgemek, korumak”, krş. **faẓl rahmet kıl-, lutf rahmet kıl-**.

Seni sebepsüz rahmet kılayın. (BTefs. 6b); *[Siz bir eyelük eyleñ derv]işlere kıyāmet gününde rahmet kıla güler yüzle.* (HE 4a); *Bu kitābı miskin ‘abbās yazdı tangrı aña rahmet kılsun döndürene yazana okıyana üstādlarına...* (FK 60a-17); *Niçe günāh iltürisem ol pādīşāh hazretine; / Döne başa rahmet kıla ol Qādir-i kün feyekün.* (ŞH.ç. V-7); *Her murādına degeler gör bular / Hem bize rahmet kıla Perverdigār* (VG 70); *Rahmet kılgıl yā rahīm kul ‘aliye / Şoñ nefesde müferraḥ kılgıl emdi* (KY.a. B79r6)

raḥmet ʿizzet kııl- < A. *raḥmet*, A. *ʿizzet* “merhamet edip değer vermek”.

Fazl birle kııldı baña raḥmet ü ʿizzet / Ümīdüm nübüvvet ḥaḩdan dēyür emdi (KY.a. B19r12)

rām kııl- < F. *rām* “itaat ettirmek”.

Hezār iʿzāz ile ben kıılmadum rām / Nedendür böyle tīz rām etdi Behrām (Hurş. 7392); *Çü Hurşīdi bu kavle rām kııldı / Bular ol gün daḩı ārām kııldı* (Hurş. 7626)

raʿnā kııl- < A. *raʿnā* “güzelleştirmek”.

Yüzini çiçegünj raʿnā kıılan ol / Gözini nergisünj şehlä kıılan ol (CH 126)

rāst kııl- < F. *rāst* “düzeltmek, doğrultmak; Türk müziğinin rast makamında söylemek”.

Sürdi meydāna yine Varḩa atın / Rāst kııldı kendüye cenk āletin (VG 529); *Çü ol yek-gāḩ perde rāst kııldı / ḩodi şeh-nāzı rāzın beste bildi* (Hurş. 998); *Gerekdür buña meclis rāst kıılmaḩ / ḩuzūr-ı gül-ruḩān der-ḩvāst kıılmaḩ* (CH 788); *Cenāḩ u ḩalbi çün kim rāst kııldı / Melik Cemşīd ḩalbe ḩamle kııldı* (CH 4152)

rāy kııl- < A. *rāy* “düşünmek”.

Yūsufi ellerinden alumadı / Nā-çār olup ayruḩsı rāy kıılur emdi (KY.a. B9v5)

rāzı kııl- / rāzī kııl- < A. *rāzī* “kabul ettirmek”.

Ālıla yūsufi rāzı kııldılar / Ṭurdılar babalarına geldiler (KY.b. 119); *Bunları ʿavrat göre meyli ola / Hem Hilāli ʿavratı rāzī kııla* (VG 982)

redd kııl- < A. *redd* “geri döndürmek, göndermek; kabul etmemek, geri çevirmek; karşılık vermek”.

...ülü ʿaşabaya vēreler eger ʿaşabası ḩalmasa ol ülüyi daḩı anasına red kıılalar... (FK 60b-11); *Varḩa daḩı ḩamle kııldı şūrıla / Redd kııldı yüz belā vü zūrıla* (VG 269); *Çalap göstermesün beni kııla red / Bunuḩ Yeʿcūsine kim eyleye sed* (Hurş. 7580); *Meger varımlu redd kıılup gerekmez dēse...* (KG 121b-8)

ref kııl- < A. *ref* “kaldırmak, hükümsüz bırakmak; yukarı kaldırmak”.

Bu işde kimseñizi kılmazam ref / ḩazā endīşeyile olmaya def (Hurş. 1214); *Bu ikilik perdesinden geç ḩicābı ref kııl / Gel bu birlik revzeninden baḩ bu sırruʿllāḩı gör* (NesDiv./G 101-2)

rehā kııl- < F. *rehā* “kurtarmak; kurtuluş bulmak”.

Ērişdüirdi naqqāş tizcek şehe / Kıılır kendüzini ölümünden rehā (SN 628); *Begleri dedi ki ey Tābut Şāha / Ger hişāra girmege kıılsaķ rehā* (HMH 429)

rehber kııl- < F. *reh-ber* “yol gösterici yapmak”.

Dēmegil kim “benem server!” Var imdi h̄vācaña yalvar / Eger diler iseñ rehber, kııla cānuña imānı (ŞH.a. III-3)

rehīn kııl- < A. *rehīn* “rehin etmek, bir şeye garanti olarak tutmak”.

Seccādeñün zaḥmet vēre ruhbāne rehin mi kıılam / Tesbīḥ eger māni‘ ola fi‘l-hāl zünnār eyleyem (NesDiv./G 286-5)

rehn kııl- < A. *rehn* “ödünç alınan para veya eşya karşılığında ipotek göstermek”.

Kaçsa rehn deynine kıılınsa-deyne kıılmaķlığı gērü dönmeķ ile bāḫıl olmaz. (NHT 60a-14)

renc kııl- < F. *renc* “bakmak, göz atmak”.

Ya ‘ni ğanābatlık bulur kim bu kitāba renc kıılsa, okısa... (KG 1b-14)

renc zaḥmet kııl- < F. *renc*, A. *zaḥmet* “eziyet etmek, sıkıntı vermek”.

Kardaşlarum kııldı baña renc ü zaḥmet / Kiçiklikden tüşdi başıma uşbu miḥnet (KY.a. B19r11)

rencīde kııl- < F. *rencīde* “incitmek, kırmak”.

Senüñ sözüñ beni şūrīde kııldı / Anuñ sözi tenüm rencīde kııldı (Hurş. 2703)

renciş kııl- < F. *renciş* “incitmek, eziyet vermek”.

Ne bilelüm gērü bu çarh-ı gerdiş / Ne diş biler bize kim kııla renciş (Hurş. 6683)

rencūr kııl- < F. *rencūr* “hasta ve dertli etmek”.

İçerü girdi gördi ol iki nūr / Şu ‘ā‘ı bir birini kııldı rencūr (Hurş. 3461)

revā kııl- < F. *revā* “uygun bulmak, yerine getirmek, gerçekleştirme”.

Luḫf édüp bu minnetüm kııl sen revā / Hāķ zamāne şerrini senden şava (VG 1324); *Kişiniñ endişesin bilür-idi / Hācetin daḫı revā kıılır-idi* (KAE 65); *Kim ḫabībüm bunlara kıılın du‘ā / Ben icābet eyleyem kıılam revā* (VG 1711); *Hemān-dem revā kııldı öre durdı / İcāzet dilep ‘arab yola kıirdi* (KY.a. B47r9)

revān kııl- < F. *revān* “geçerli kıılmak”.

Faızl birle hālık anı kııldı yarlu / Hükmi revān ‘aklı temām özi ‘ārlu (KY.a. B53v4)

revāne kııl- < F. *revāne* “canlandırmak, harekete geçirmek”.

Anı kıılsun senüñ rühuñ revāne / Ki kıılır nev-bahār eski hazāne (Hurş. 6439)

re’y tedbīr kııl- < A. *tedbīr*, A. *re’y* “düşünüp karar almak, seçilecek yol ve harekete karar vermek”, krş. **tedbīr rāy kııl-**.

Ne kııldıñuz bu işde re’y ü tedbīr / Bu ortalıkda eylen şerh u takrīr (Hurş. 4698);

Hele ben şöyle kııldum re’y ü tedbīr / Ne bilevüz nicedür emr-i taqdīr (Hurş. 1682)

ri’āyet kııl- < A. *ri’āyet* “gözetmek; saymak, saygı göstermek”.

Ri’āyet kıılır isenñ bunda şüret / Kıalır tertīb-i ma’ninüñ zarüret (Hurş. 326); *Bedenüñ*

küllī ve cüzvī maşlahatlarını ri’āyet [kııla.] (KKMU 52b-5); *[Hak] cenābın ri’āyet*

kııllar. (KKMU 86a-8); *Şer’ kânünün ri’āyet kıılgıl.* (MrzTerc. 48b-11); *Bunlaruñçün*

kııldı ri’āyet hümmām / Günde yüz biñine vèirdi ta’ām (KY.b. 1127)

ric’at kııl- < A. *ric’at* “dönmek, (erkek için) boşadığı kadınla tekrar evlenmek”.

[Eger] ‘avrata rec’ī talāk vèrse ve aña āgāh kıılmasa yine ric’at [kıılsa...] (KG 81b-

4); *Şöyle kim ‘iddet içinde ric’at kıılmış gibidür.* (KG 84b-1)

rihlet kııl- < A. *rihlet* “göçmek; ölmek”.

Melik duğar ol menzilden rihlet kııldı / Bir menzil mışıra ançağ kııldı (KY.a. D24r6);

Ol zamānda kııldı rihlet ez-vañan / Kim dile söylendi uşbu dāsītān (KY.b. 2103)

risālet kııl- < A. *risālet* “elçi olarak göndermek, elçi yapmak”.

Faızl birle yūsufa kııldı meded / Cebrā’īli aña risālet kıılır emdi (KY.a. B40r8)

risālet kerāmet kııl- < A. *risālet*, A. *kerāmet* “peygamberlik yapmak ve keramet göstermek”.

Mükerrem nebī kıılmış anı celīl / Risālet kerāmet kıılmış emdi (KY.a. B63v12)

rīv kııl- “< F. *rīv* hile yapmak”.

Kimi eydür uçukludur dutar dīv / Kimi eydür yalancıdur kıılır rīv (Hurş. 3908);

Veger nè ādem oğlı ger ola dīv / Bu işi kıımaya ger kııla biñ rīv (Hurş. 5720)

rivāyet kııl- < A. *rivāyet* “nakletmek”.

[‘Abdullah bin ‘abbāsdan] radiyallahu ‘anh rivāyet kılurlar kim üçden br ana anasına vèreler ayruķın ‘aşabaya vèreler... (FK 69a-11); Mesel begdeş tevārīh u hikāyet / Katında kılmamış kimse rivāyet (Hurş. 4622); Ebū Yūsuf’dan işböyle ol rivāyet kılındı gey bil. (NHT 11a-4); Kışsa-i Yūsuf hikāyet kılalum / Hem kışaş hükmin rivāyet kılalum (KY.b. 1603)

rīze rīze kıl- < F. rīze “parça parça etmek”.

Beni hicrān kılursa rīze rīze / Kōmaya düşmege bir rīze size (Hurş. 5511)

rūşen kıl- < F. rūşen “aydınlatmak, parlatmak; açık ve aşikar etmek”.

...tefsīrin Türkçe açık ‘ibāret birle rūşen kılam. (BTefs. 2a); Toğuban dünyeyi ol kıldı rūşen / Cihān bir külhan iken oldu gülşen (Hurş. 869); Bu remzüñ bārī tahkīķın bilevüz / Öñinde kamunuñ rūşen kılavuz (Hurş. 6008); Şād kılıcı: bir otur kim nukli anı cāni rūşen kılur. (TM 115¹³); Şem‘-ı vahdetdür cemalüñ şohbeti rūşen kılur / Karşuda hoş hoş yanadur Seyyidüñ pervānesi (NesDiv./G 424-8); Rūşen kılur envār-ı ruhuñ ey meh-i tābān / Kevn ile mekāni (NesDiv./Müst. 3-1)

rūzī kıl- < F. rūzī “nasip etmek, kısmet etmek”.

...dahı biz bī-çārelere imān ve İslām rūzī kıldı. (Makl. 1a); Varķa çün seni sever sen Varķayı / Saņa rūzī kılusun ol tolu ayı (VG 1094); Ey Çalab sendendür āhir bu firāk u bu hicāb / Yine şey’en billāh senden rūzi kıl kurb-ı vişāl (APş.a. IX-25); Ey Çalab imāni rūzī kıl bize / Kirdeci ‘Alī du ‘ācıdur size (ÖİHMesn. 12); Hālīķ anı uzun ‘ömr rūzī kıldı / Ol zāhide yehūdā dèrler emdi (KY.a. B10r4); Ol balıķğa iki oğul rūzī kıldı / İkilesi devlet iyesi olur emdi (KY.a. D23v10)

rücüg kıl- < A. rücū “geri dönmek, caymak”.

Züleyhā aydur benim derdim ayruķ / Korkup rücüg kılmağa dermānum yok (KY.a. B38v9)

rükū‘ kıl- < A. rükū “namazda dizlere tutunarak eğilmek”.

Fātihayı yalunuz okıya andan rükū‘ kıla kılķa. (KG 15a-15); *Gökü yarattı vü buyurdu göke kıldı rükū‘ / Kıyāma gele mi hiç görsene bu tāsı nigün* (APş.a. X-3)

rükū‘ sücūd kıl- < A. rükū‘, A. sücūd “namazda dizlere tutunarak eğilmek ve secdeye varmak”.

Güci yètse rükū‘ ve sücūd kılmağa yarağı olsa örü tırmağa... (KG 29a-8)

rükū‘ tekbīr kııl- < A. *rükū‘*, A. *tekbīr* “namazda dizlere tutunarak eğilmek ve ‘Allahu ekber’ demek”.

Andan Qur‘ān okırdı, andan rükū‘ tekbīr kıılurdu. (KG 41a-2)

rüsvā kııl- / rüsvāy kııl- < F. *rüsvā[y]* “itibarsızlaştırmak, rezil etmek”, krş. *bed-nām rüsvāy kııl-*.

Āhıretde hālāyıklar arasında rüsvāy kıılmayam. (BTefs. 2b); *Çü anladı şehün hālın Turumtay / Ki ol sevdāyī kııldı bunı rüsvāy* (Hurş. 4293); *Başın şalup dēdi n’olduñ ē serv ay / Neden kııldı seni bu resme rüsvāy* (Hurş. 5049); *[Gendüzüm ēl arasında] rüsvā kıılam.* (MrzTerc. 59a-11); *Sordum ki bulara: “hey!.. / Kim sizi rüsvā kııldı?” / Çağrışurlar peyāpey, / Zār ü figān içinde.* (ŞH.d. 8); *Besī çün def kafā-y-ı muṭribān ol / Dögiben kııldı rüsvāy-ı cihān ol* (CH 2744)

sābit kııl- < A. *sābit* “sabitlemek”.

Çök hāk hōca üzere sābit kıılmışdı. (MrzTerc. 8a-14); *[Ben gendü ādumu şeft’ler da t̄resinde] sābit kııldum.* (MrzTerc. 27a-11)

şabr kııl- / şabır kııl- / şabur kııl- < A. *şabr* “dayanmak, katlanmak”.

...eger mīrās hōrlar şabur kıılmasalar arslıka dişi mīrāsın vēresin. (FK 64a-17); *Şabr kıılmaq sizden hisābsız sevāb vērmek Tanrıdan.* (Makl. 14b); *Eytdi yā oğlum kayırma şabr kııl / Pehlevāndur bu anı sen bellü bil* (VG 240); *Dērler baña ki şabr kııl anuñ firāķına / Cānumdur andan ayru baña şabr olur muḥāl* (CH 3901)

şabūr kııl- < A. *şabūr* “çok sabırlı bir hāle getirmek”.

Çeşme-i Zemzem lebün sırr-ı Elest oldı sözüñ / Kim ola kim kıılmaya vaşl-ı vişālünle şabūr (NesDiv./G 47-3)

saçu kııl- < T. *saçu* “saçmak”

Senün ümmetün üzerine sacu kıılam kim dükeli mü’minler bir kezden rahmete ğarķ olalar. (BTefs. 9b)

şadaķa kııl- < A. *şadaķa* “sadaka olarak vermek”.

Eger tamām dünyā sizün ola ve anı hāk yolına şadaķa [kıılasız.] (KKMU 17a-6)

şad-pāre kııl- < F. *şad-pāre* “yüz parçaya ayırmak”.

Gel meni āvāre kıılan dil-berüm / Bağrumı şad-pāre kıılan dil-berüm (NesDiv./Ty 237)

şāf kıl- < A. *şāf* “halis ve katkısız yapmak, yoğunlaştırmak”.

Gel imdi gel berü e turfe şarrāf / Ki kılduñ derdümüzi sen bizüm şāf (Hurş. 1834)

şafā kıl- < A. *şafā* “neşe ve gönül şenliği vermek”, krş. *ıyş ışret zevk şafū kıl-, zevk şafū kıl-*.

Biri eydür renc elinden kim cefā / Çeker-ise kılayım gelsün şafā (MV 161); *Bu paşlu göñlümi açup şafā kıl / Anı āyīne-i ma'nī-nümā kıl* (CH 7)

şāfi kıl- < A. *şāfi* “temiz ve samimi tutmak”.

Eger göñül inkār küdüretinden şāfi [kılalar...] (KKMU 3b-7); [*ya'nī öğrenmege ve öğretmege*] niyyetin *şāfi kıla*. (KKMU 96b-8)

şāğınç kıl- < bk. *sağınç kıl-*.

şāğış kıl- < T. *şāğış* “hesap yapmak, düşünmek”.

Kıldı Gülşāh göñli içinde şāğış / Olmasun kim ziyāna vara bu iş (VG 284)

saḥāvet kıl- < A. *saḥāvet* “cömertlik yapmak”.

Bir daḥı kılğıl saḥāvet ey ulu / Bize bağışla anı ey baḥtlu (KY.b. 1488)

şahīḥ kıl- < A. *şahīḥ* “kusursuzlaştırmak”.

Men ācize tevfiḥ kapusın açu vērgil / 'Aklım şahīḥ dilim faşīḥ kılğıl emdi (KY.a. B3r6)

saḥınç kıl- / **şāğınç kıl-** < T. *saḥınç* “düşünmek”.

Ewde iken ben bir saḥınç kıldım idi / Bu iş içre sizden gümān oldım emdi (KY.a. B8v9); *Şāh kendü birle bir şāğınç kıılır / Dēdi kim gerçek bu peygamber durur* (KY.b. 1929)

saḥınç kıyās kıl- < T. *saḥınç*, A. *kıyās* “düşünmek”.

Yūsuf aydur kardaşlarım ben küldüğüm / Ewden iken men saḥınç kıyas kıldım (KY.a. B8v2)

sākıt kıl- < A. *sākıt* “hüküm ve itibardan düşürmek”.

Sen yehūdā 'ahdumuzdan neçük kılduñ / Ne ma'nīden anḥumuzı sākıt kılduñ (KY.a. B9r4)

sākīlik kıl- < A. *sākī*, T. *+lik* “su dağıtmak”.

İletgil ol ğarīb ‘azīz ğarīb kavme / Cümlesine sākīlik kılğul ěmdi (KY.a. B57r16)

sākin kıl- < A. *sākin* “yatıştırmak, sakinleştirmek”.

Ol öyke odınuñ yalıñını bu şuyıla sākin kıla. (KKMU 79b-8); Beni sākin kılan dil-ber yüzidür / Ki ol dil-ber yüzü rahmet gözidür (Hurş. 2857)

sangsar kıl- / sengi-sār kıl- / sengü-sār kıl- < F. *sengsār* “taşlamak”.

...ve hākīm anıñ atası er qarındaşına buyursa kim anı sangsar kılsa bu ata er qarındaşı andan mīrās [bula.] (FK 64b-18); Ve kim muhşin olmasa anı sengü-sār kılmak vācib [degül.] (KG 112a-11)

şatu kıl- < T. *şatu* “satmak; satın almak; pazarlık etmek”.

Eger şatu kılsa talāk üzre... (KG 80b-13); Eger esrük er ‘avrat-ıla şatu kılsa ya ‘avratına talāk vërse [dürüst olur.] (KG 88b-3); Bir kaç yarmakım var kameti yok / Satu neçük kılmur-miz dëyür ěmdi (KY.a. B16v10); ‘Arab aydur ben ken ‘āndan yeñi keldüm / Yük ketürdim bu şehirde satu kıldum (KY.a. B46r7)

şavāb kıl- < A. *şavāb* “doğrulamak, doğru bulmak”.

Çünkü begler böyle vërdiler cevāb / Bu sözi kāfir Tābut kıldı şevāb (HMH 438)

şavaş kıl- < T. *şavaş* “savaşmak”.

Eger kabül ětmezler-ise andan bularuñ-ıla şavaş [kıllalar.] (KG 137a-7); Gün batıncaya degin kıldılar şavaş / Atınuñ incigine tokundı taş (HMH 205)

şavm şalāt kıl- < A. *şavm*, A. *şalāt* “oruç ve namaz ibadetlerini yerine getirmek”.

Bu gün bu dār-ı fenā bir nefes durur bilünüz / Bu bir nefesde kıluñ şad hezār şavm u şalāt (NesDiv./G 20-5)

şayru kıl- < T. *şayru* “hasta etmek”.

Derdümi arturma luţf ět şerbetünle ěy hākīm / Çün meni şayru kılan şol çeşm-i bīmār andadur (NesDiv./G 45-7); Şağ teni bu işk odı şayru kılmur / Ol ki ‘āşık olmadı ol ne bilür (YZ 457)

saz kıl- < T. *saz*³⁶¹ “sarartmak”.

Hasret yaşı her lahza kılmur beñzümiñi sız / Bu perdede bir yār bize olmadı dem-sız (NesDiv./G 180-1)

³⁶¹ TSözl., 182 Çağbayır, **age**, c. 4, 4106.

sāz kııl- < F. *sāz* “sıralamak, düzmek”.

Zārī kııldı vü züleyhā gitdi bāz / Kııldı Yūsuf kııldı āh u nevha sāz (KY.b. 926)

sebeb kııl- < A. *sebeb* “vesile yapmak”.

Vèrdi sana mālī Çalap tā hayra kıılasuñ sebeb / Hayr eyle kııl haqqı talep vèrmeden ol mālūñ yeke (MevlTŞr. I-7); *Beni kııldı haq sebeb cümlesine / Bay ü yoħsul ‘āmına hem hāşına* (İslMesn. 3265); *Şaçumuñ kıılın tut u kıılın sebeb / Degül vaqtı kim bekleyesin edeb* (SN 1759); *Ne bilürsen hālīk sebeb kıılır ise / Ol düşüñ te`vīli kèrū kelür ise* (KY.a. B29r10)

secde kııl- < A. *secde* “secde etmek”.

Paşam, güneş yüzüñden karşı ben ayı gördüm, / Her lahza secde kıılır alnuñdaki hilāle. (ŞH.ç. IV-5); *Yer öpdı secde kııldı vü oturdı / Çü halvet oldu sözden söz getürdi* (Hurş. 672); *Secde kııla Muştafā ol dem Haq’a / Ümmetī dèyü çağıra yā bekā* (AK 143); *Ol haber ya`kūbı şādān eyledi / Secde kııldı şükr-i yezdān eyledi* (KY.b. 1769); *Velī şükrin bunūñ bilmek gerekdür / Yüz urup secdeler kıılmaq gerekdür* (Hurş. 1069); *Yüzüñ katında secde-i ihlāş kıılır idüm / Andan ilerü halka imām olmadın henüz* (NesDiv./G 185-7); *Şonra secde-i sehv kııla.* (KG 29b-13)

sefer kııl- < A. *sefer* “yolculuk etmek, dolaşmak; savaşa gitmek”.

Lāzım oldu lā-cerem kıılmaq sefer / Kim dayım vère getürem sīm ü zer (VG 392); *Faqr eydür tā otuz biñ yıl sefer / Arz u semāyı kıılupven derbeder* (Fakr. 250 / 155); *İşidüp aduñı Şāhum, sefer kııldum bu iklīme / Èrişdüm yüzüñi gördüm, dèdüm: “zī vech-i nūrānī!”* (DehŞr. 17); *‘Aşık başında ‘akıl kıılmaz karar / Çün-[ki] ‘ışk geldi ‘akıl kııldı sefer* (MV 209); *Ol Medīne’den kıılub bir gün sefer / Leşker ile iş bu ile geliser* (GKM 231); *Otuz biñ ifrit ile kııldı sefer / Èrdi nāgāh leşker ile ol kefer* (KUC 887)

sehm kııl- < A. *sehm* “hisse ve pay vermek”.

Kılına bir sehm andan vaşıyyetine - şatıla kuluñ kalanı mūşā-lehū içün hişşesine. (NHT 20a-2)

selām kııl- < A. *selām* “selam vermek”.

Yā Yūsuf Tañrı saña selām kıılır. (BTefs. 12a); *Yā resul Tañrı saña kııldı selām / Hālūñi şordı Çalap senüñ tamām* (DVİ 28); *Selām kııla secde sehvı birle.* (KG 30a-

14); [Eger] biregü selām kılsa işiden gişi cevab eyleye. (KG 161b-9); Emānet ya 'kūba vargıl dedi / Ol mahzūna benden selām kıluñ emdi (KY.a. B46v8)

selām hıdmet kııl- < A. *selām*, A. *hıdmet* “selam verip hürmet göstermek”.

Oloķ sā'at yūsufun katına keldi / Elin öpüp selām hıdmet kıılır emdi (KY.a. B46r4)

selef kııl- < A. *selef* “faizsiz borç vermek”.

Eyitme mālum ola telef Hāķ bir binin vèrir halef / Kılgıl selef kıılma alef vèr ne kamu zāyi' ola (MevlTŞr. I-14)

selem kııl- < A. *selem* “peşin para ile ve malı sonradan almak şartı ile satın almak”.

[Nesneyi] *selem kıılmaķ revā olmaz.* (KG 123a-2)

semen kııl- < A. *semen* “değer biçmek”.

Sikāt olmaķ dilerseñ sen / Semen kııl 'ışķa cān u ten / Sekāletlık biraķ elden / Sekıl kişi olur hōz-bin (Elf. IV-2)

senā kııl- < A. *senā* “övmek”, krş. *du'ā senā kııl-*, *meded senā kııl-*, *medh senā kııl-*, *şükr senā kııl-*.

Kendüsinden Tañrı'ya senā kıılır. (FTefs. 2b); *Sevindi ulu kiçi bāy u yoħsul / Senā kıılup dediler è yüzi gül* (Hurş. 6229); *Sevāb isterseñ t'āşık / Senā kııl pādişeh luţfin / Sebāt oldı-sa 'ışķ sende / Sübūr olsun ķo nefis mülkin* (Elf. IV-1); *Bağışla vü tağid u at yābana / Çü işitdi nakķāş kııldı senā* (SN 814); *Şehenşāha senālar kııldılar bol / İçişdiler aña bu vü buña ol* (Hurş. 4364)

senā alkış kııl- < A. *senā*, T. *alkış* “övmek”.

Senā ve alkış kıılır-ıdı ve beş tekbır artuķlık ederdı. (KG 41a-1)

sengi-sār kııl- < bk. *sangsar kııl-*.

sengü-sār kııl- < bk. *sangsar kııl-*.

serāb kııl- < A. *serāb* “ölmek?”.

Bu fānıyı serāb kıılmış uyanları türāb kıılmış / Anuñ ki 'aķl-ı kāmildür geķer bunun serābından (İslMesn. 3561)

ser-āğāz kııl- < F. *ser-āğāz* “baştan başlamak”.

Dizini çökdi vü kııldı ser-āğāz / Bu şi'ri oķıdı vü çekdi āvāz (Hurş. 1823)

serd kııl- < F. *serd* “soğukluk yapmak; aykırı iş yapmak”.

Feraḥşād eydür è hem-rāz u hem-derd / Tenūri kızmış iken kıılmağıl serd (Hurş. 2001)

ser-hōş kııl- / **ser-hāş kııl-** < F. *ser-hōş* “sarhoş etmek”.

Acı su gözlerinden eyledi cūş / Buḥār urdı dimāgā kııldı ser-hōş (Hurş. 6534);
Feraḥşādun yüregi cūş kııldı / Şerāb-ı ‘ışk anı ser-hāş kııldı (Hurş. 1808)

ser-sebz tāze kııl- < F. *ser-sebz*, F. *tāze* “tazelemek”.

Getür mey kim mey olur hōş şabūhī / Kıılur ser-sebz ü tāze cism ü rūḥı (CH 2356)

serzeniş kııl- < F. *ser-zeniş* “başa kakmak, sitem etmek”.

Bir nice ḥātunlar anı söyledi / Serzeniş kııldı anı beter eyledi (KY.b. 704); *Ḳanı baḡa serzeniş kıılan kişi / Gelse görse ḥālūmi uş bī-ḡarār* (KY.b. 738)

sevāb kııl- < A. *sevāb* “hayırlı bir harekette bulunmak”.

Kimi dilenür kıılur ḡalḡa sevāb / Her ḡapuda işidür biḡ biḡ cevāb (Fakr. 173)

seyr kııl- < A. *seyr* “gezinmek, dolaşmak”.

Çü taşra çıkıdı bir dem seyr kııldı / İçerü göḡli seyrin ḡayr kııldı (Hurş. 7299); *Zülfüne çün seyr kııldı şubḡ-dem bād-ı şabā / Ol sebebden oldu ‘ālem dā`imā ‘anber-şemīm* (NesDiv./G 278-6)

seyrān kııl- < A. *seyrān* “gezinmek; bakıp seyretmek”.

Nigārın çün ki bir dem kııldı seyrān / Bu şun`ı baḡdı görđi ḡaldı ḡayrān (Hurş. 1330);
Eger Belḡs-vār olursa ḡayrān / Senünle ḡala heft iḡlīmi seyrān (Hurş. 2671); *Şunuḡ gibi ḡalar sāzında seyrān / Ki işidenler olur denk ü ḡayrān* (Hurş. 3884); *‘Azīz yūsuf binüp seyrān kılduḡından / Sekiz biḡ ‘ālem birle çıkar emdi* (KY.a. B53v3)

seyyi`āt kııl- < A. *seyyi`āt* “kötülük yapmak, günah işlemek”.

‘Arş-ı münakḡaş menem çār ü nüḡ ü şeş menem / Hem ḡasenat işlerem hem kııluram seyyi`āt (NesDiv./G 25-7)

şınā`at kııl- < A. *şınā`at* “maharet göstermek”.

Şunuḡ bigi şınā`at kılmış ustād / Ki ḡuşa her ḡaçan kim doḡına bād (Hurş. 1389)

siḡr efsūn kııl- < A. *siḡr*, F. *efsūn* “büyü yapmak”.

Anca kıldı sihr ü efsün ol 'ikāl / Tā ki o zülme rızā vèrdi Hilāl (VG 1012); Kılupdur her biri bir sihr ü efsün / Ki yèr gök ehli cümle mest ü mecnün (Hurş. 336)

sikke kııl- < A. *sikke* “para basmak”.

Cihān işi dilegünçe olısar / Sa 'ādet aduņa sikke kılısar (CH 3617)

sipāh kııl- < F. *sipāh* “ordu göndermek”.

Hem getürdiler selām-ı pādişāh / Dédiler baba size kıldı sipāh (KY.b. 1299)

sirişte kııl- < F. *sirişte* “yoğurmak, karıştırmak”.

Yaraşur aņa dèrsevüz firişte / Çü Tañrı nūr ile kılmış sirişte (Hurş. 2683)

sitāyiş kııl- < F. *sitāyiş* “övmek”.

Bunlar şābit éderler ve sitāyiş kıılurlar. (KKMU 94a-2)

siyāh kııl- < F. *siyāh* “karartmak”.

Éy nice aķ yüzleri kıldı siyāh / Sininün üstinde bitürdi giyāh (DVİ 76)

şoĥbet kııl- < A. *şoĥbet* “görüşüp konuşmak”.

Külçe peksimeţ u şîr ü şerbet / Getürdi aldı vardı kıldı şoĥbet (Hurş. 2471); Ki şeh-zādeyle kıla anda şoĥbet / Géceden orılınca şubĥa nevbet (Hurş. 3721)

şoru kııl- < T. *şoru* “aramak, sorup soruşturmak”.

Ve issin şoru kıılmaķ gerek. (KG 134b-7)

su'āl kııl- < A. *su'āl* “soru sormak”.

Emîrû'l-mü'minîn 'Alî katına geldiler su'āl kıldılar. (FTefs. 4a); Dédiler uş Varka geldi yā Hilāl / Vèr cevābın kılısar senden su'āl (VG 1116); Haķ çalab kıldı bulara bir su'āl / Tengriniz degül-miyem fî-küllî ĥāl (İslMesn. 622)

şuç kııl- < T. *şuç* “kötü bir iş işlemek, hata etmek”.

Eger kııl olmasa kim suç kıılaydı / Keremler bunca şehden kim bulaydı (Hurş. 117); Cānum oğlum bu cefāya nēden olduņ / Saņa cevr kılanlara ne suç kılduņ (KY.a. B19v3); İbni Yemen katında ne suç kıldı / Ne ma'nīden anı maĥbūs kılduņ ėmdi (KY.a. 69v10); Neşe böyle azar-siz 'azizlerim / Ben sizlere ne suç kıldum dēyür ėmdi (KY.a. B7v3)

şuçsuz kııl- < T. *şuçsuz* “suçsuz göstermek”.

[Sen bu halk içinde bir remz-ile biş kan eyleme] / Kendüzün şuşuz kılup sulţāna
bühtān eyleme (KKMU 77a-5)

sūd kıl- < F. *sūd* “fayda etmek”.

Ḳamusın ser-be-ser hoşnūd kıldı / Ziyān étmedi lġkin sūd kıldı (Hurş. 4862); *Gehġ
éder ziyān u geh kıllur sūd / Geh oddan nūr pġdā vü gehġ dūd* (CH 4131)

şulġ kıl- < A. *şulġ* “uzlaşmak, anlaşmak”.

[*Ya ‘ni iki*] *gişi arasında şulġ eylemek yġgrek durur kādġya varmaġdan.* (KG 136a-
13); *Eger ol nesneyi bulup vġrmeg-içün şulġ kılsalar...* (KG 136b-9)

şulġ şelāġ kıl- < A. *şulġ*, A. *şalāġ* “barışmak”.

İkisinden izin alub kıldı nikāġ / Kāfirile kıldılar şulġ-ı selāġ (HMH 447)

sulţān kıl- < A. *sulţān* “hükümdar yapmak”.

Gelüben Vefā’yı sulţān kıldılar / Cümle yerlü yerinde oturdılar (MV 888); *Hüsni
kıldı ‘ışķına ma ‘şūk / Işķını kıldı ‘āleme sulţān* (ElvŞr. VI-12); *Kimi kıldı bu mülke
bellü sulţān / Ki anı kılmadı toprakda pinhān* (Hurş. 5683)

sulţān-ı şāġ kıl- < A. *sulţān*, F. *şāġ* “padişahların padişahı yapmak?”.

‘Aķl-ı küll evvel yaratdı pādişāġ / Anı kıldı ‘āleme sulţān-ı şāġ (İslMesn. 412)

şüret kıl- < A. *şüret* “görünmek, yer almak”.

...kanķı nesne senün gönlünje düşse ve şüret kılsa... (KG 3a-2)

süçüd kıl- < A. *süçüd* “secde etmek”, krş. *rükū’ süçüd kıl-*.

...ol rükū’ kılsa siz daġı kıluġ kaçan imām süçüd kılsa siz daġı kıluġ. (KG 14b-3);
*Yeri yaratdı buyurđı yere ki kıldı süçüd / Yüzün götürmedi ayruķ şu resme dutđı
sükün* (APş.a. X-4); *Ḳudretinden ādeme vġrdi vüçüd / Emrile kıldı melā’ikler süçüd*
(KY.b. 1342)

sülük kıl- < A. *sülük* “bir yola girmek, bir yol tutmak”.

Ve maķāmlara sülük kıлмаġa. (KKMU 22a-2)

sürür kıl- < A. *sürür* “sevindirmek, sevindirici bir iş yapmak”.

Tā kim anuġ gözlerin kabladı nūr / Ḳalduruban barmaġın kıldı sürür (GKM 371)

şād kıl- / **şād kıl-** / **şāz kıl-** < F. *şād* “sevinmek; sevindirmek”.

Bunlar anda şāz kıılır her biri / Bu yaña oynadı düşmen leşkeri (VG 831); Bir az gün kim bizi kıılmış idi şād / Gêrũ alsa gerek ol şādiden dād (Hurş. 6059); Düşde görmüş seyyidi ol hoş-nihād / Beni āzād eyleyüben kııldı şād (KzDest. 259); Ululuk êdüp kuluñı şād kııl / Süciden bugün beni āzād kııl (SN 1210); Cemi ‘-i halkı kııldı bu habar şād / İşiden işbu şî ‘ri kııldı inşād (CH 4599); Hasretleri bir birine kavuşduram / Dostları şād düşmeni kör kıılam êmdi (KY.a. B40v4); Şād kıılıcı: bir otdur kim nuqli anı cānı rüşen kıılır. (TM 115¹³); ‘Aklı keldi şād kıılıp hurrem oldu / Hasretime kavuşdum dēyür êmdi (KY.a. B64r6); İbni Yemen şād kıılıp dura keldi / Yūsuf aña sağ yanında orun vêrdi (KY.a. B65v9)

şādī kııl- / **şādı kııl-** < F. *şādī* “sevinmek; sevindirmek”, krş. **şükür şāzī kııl-**.

Çü geldi daya Hurşīd-i zemāne / Dêdi şādī kııl ê şāh-ı yegāne (Hurş. 7280); Sen anda şādī kııl ney ‘ūd-ıla çeng / Benem gam-gin burada mūnisüm seng (CH 3235); Şādīsinden kaygusu çün kahrı lutfından ziyād / Bir zemān şādī kıılırsa bir zemān eyler melāl (NesDiv./G 238-2)

şādılık kııl- < F. *şādī*, T. +lık “sevinmek”.

İkisin dahı gördi vü bildidi / Hemān lahza hoş şādılık kııldıdı (SN 4623)

şāh kııl- < F. *şāh* “padişah yapmak”.

Birini kııl kıılırsın birini şāh / Vêürsın dürlü ni ‘met ‘izz-ile cāh (İslMesn. 3443)

şak kııl- < A. *şakk* “yırtmak”.

Lā tuharrik āyetinden bir varak / Ohıyanlar istivāsın kııldı şak (NesDiv./Ty 127)

şāne kııl- < F. *şāne* “taramak”.

‘Anber saçılır zülfine ger şāne kıılırsa / Şekker tōkilür ez-leb ü dendān-ı fülānī (NesDiv./G 432-7)

şankāşa kııl- < A. *şankāşa* “azarlamak, tehdit etmek”.

[ve halāyıkā] bahānalar isteyeler ve şiltaklar eyleyeler ve şankāşa kıılılar. (KKMU 42a-2)

şart kııl- < A. *şart* “bir şeyin olması için bir şeyi koşul olarak öne sürmek; gerektirmek, gerekli olarak öne sürmek; belirlemek”.

[Ve] dahı sūre okımağı şart kıılmadı. (KG 16b-5); Eger şart kıılmış olsa ki seni āzād-iseñ [aluram...] (KG 71b-12); Tanuk şart kıılmadı. (KG 81a-10); [Adam öldürmek

keffâretine] imân şart kılmadı. (KG 94b-12); Sermâyiler bir dürlü olsa ve aşsısın yaruya şart [kılısalar...] (KG 116b-12); Eger kıl şatun alsa, satan gişi şart kılsa dağı ya şatğıl... (KG 125b-14)

şāz kıl- < bk. **şād kıl-**.

şebhūn kıl- < F. *şebīhūn* “gece baskını yapmak”.

Şöyle tedbīr etmişlerdür kim şebhūn kılıb yurduñuzdan ıralar. (MrzTerc. 44b-4)

şefā‘at kıl- < A. *şefā‘at* “birinin suçundan geçilmesi veya dileğinin yerine getirilmesi için aracı olmak”.

Kıl şefā‘at dēyeler yā serverī / Yā Çalab‘uñ sevgülü peygām-beri (AK 282); Ya‘ni Resūl ‘aleyhi’s-selām buyurđı ki kıyāmet gününde üç tā‘ifeye şefā‘at kıla (HE 5b); Biz günāh-kāra şefā‘at kılsar / Rahmetinden çok ‘ināyet kılsar (VG 12); Oğlum ile gevde mi bir div yēdi / Yā Muḥammed sen şefā‘at kıl dēdi (KD. 34); Gel esirge bizleri ḥalk eylegil / Kıl şefā‘at sen bize ḥōş söylegil (KY.b. 1617); Çü erürdüñ baña himmetlerüñi / Şefā‘at kılsañ a ümmetlerüñi (Hurş. 243); Ėrmeye hergiz bize cevr ü cefā / Kim şefā‘at kıla yarın Muştafā (KAE 2); Nice kim çığırdı çāre bulmadı / Anası hergiz şefā‘at kılmadı (HD 83)

şefaķat kıl- / **şefaķķat kıl-** / **şefķat kıl-** < A. *şefaķat* “merhametli davranmak, acıyıp esirgemek”.

Kemīne kem-terem kemden kemem men / Çü şefķat kıla şāhum ḥürremem men (NesDiv./Ty 247); Ra‘iyyetüñe şefaķķat kılsañ ey sultān / Gücini zulmını sen dinle ayruğa şalma (KKMU 11a-2); Ya‘kūb eydür suçunuz bağışladum / Şefaķat kıldum size ḥoş işledüm (YZ 1401)

şehādet kıl- < A. *şahādet* “şahitlik yapmak”.

Baş getirüben şehādet kıldılar / Muştafānuñ karşıusunda tırdılar (VG 1718)

şehīd kıl- < A. *şehīd* “şehid etmek”.

Ol kolu kanlu Benī ‘Amr-ı pelīd / Varķanuñ atasını kıldı şehīd (VG 251); Anı dağı kıldı şehīd ol dilīr / Kıldı cevelān gösterüb ḥayli hüner (GKM 296)

şehlā kıl- < A. *şehlā* “şaşı yapmak”.

Yüzini çiçegüñ ra‘nā kılan ol / Gözini nergisüñ şehlā kılan ol (CH 126)

şeref kıl- < A. *şeref* “yüce ve üstün yapmak”.

Bākī evlādıla aşhāb-ı kirām / Anları kıldı şeref rabbü 'l-enām (KY.b. 7)

şerh kııl- < A. *şerh* “anlatmak, açıklamak”.

Bunuñ niteligini kimse bilmez / Bunuñ vaşfını diller şerh kılmaz (Hurş. 4133); *Şerh eger kılsam cemālün defterinden bir varağ / Her sözi miñ faşl olur her faşlı yüz miñ bāblar* (NesDiv./G 90-8); *Başladılar şerh-i yūsuf kıлмаğa / Ol haberden şāh-ı reyyān bilmege* (KY.b. 1020); *Yūsufa kıldı bular şerh-i maqāl / Bildi yūsuf nicedür vaşf-ı hāl* (KY.b. 1201)

şerh beyān kııl- < A. *şerh*, A. *beyān* “anlatmak, bildirmek”.

Kılavuz size yarın şerh ü beyān / Dinleyesin bākisin hūb dāsitan (KY.b. 1089)

şerif kııl- < A. *şerif* “mübarek yapmak”.

Seni kılmışam kamulardan şerif / Enbiyānuñ eşrefisin yā laṭif (AK 154)

şerr hayr kııl- < bk. *hayr şer kııl-*.

şerr fitne kııl- < A. *şerr*, A. *fitne* “kötülük ve fesatlık yapmak”, krş. *hayr şer kııl-* / *şer hayr kııl-*.

Mekr ü aḥbār u hīle ordusu / Şerr ü fitne kıılmağ ol itüñ hūsu (VG 571)

şeydā kııl- < F. *şeydā* “delirtmek, aşktan aklını kaybettirmek”.

Çü bülbül derdini peydā kıılurdu / Nice 'āşıkları şeydā kıılurdu (Hurş. 1319); *Gitdi 'aqlum gitdi fehmüm kıılmadı bende qarār / Göñlümi şeydā kıılan ol çeşm-i fettān ayrılur* (NesŞr.G.b. 13-4)

şeydāyī kııl- < F. *şeydāyī* “delirtmek, aşktan aklını kaybettirmek”.

Şenbih günide uğradum ol serv-i revāna / Şeydāyī kıılup şaldı meni cümle cihāna (NesDiv./G 359-1)

şikār kııl- < F. *şikār* “avlamak”.

Ol gün anda şabr kıla[y]dı ihtiyār / Gece vardı-kim kıla Mihr'i şikār (MV 708); *Perde altından kim olur şems-i devrān āşikār / Şir-i Yezdān'dur göñül āhū seni kıldı şikār* (NesŞr.G.b. 4-1)

şikāyet kııl- < A. *şikāyet* “sızlanmak, yakınmak”.

Olan öñden şoña budur hikāyet / Kınama bizi vü kıılma şikāyet (Hurş. 1070); *Çalap çün kıla lutfından 'ināyet / Kimesne kıahr olup kıılmaz şikāyet* (Hurş. 7474)

şitâb kııl- < F. *şitâb* “acele etmek”.

Ma ‘mür dutuñ neşât ile cân mālkinî müdām / Bu ‘ömr-i nāzenîn çü bilürsen kıılır şitâb (NesDiv./G 14-3)

şive ‘itâb nâz kııl- < F. *şive*, A. *‘itâb*, F. *nâz* “nazlanmak ve nazla azarlamak”.

Şohbet ārāyişin düzer ma ‘şūk / Şive birle kıılır ‘itâb ile nâz (NesDiv./TB-1 I-6)

şumâr kııl- < F. *şümâr* “hesap yapmak, saymak”.

Devletden ne şümâr [kıılmaq gerek.] (KKMU 58a-6); *Tengri - ‘azze ve celle- kamu halk birle şumâr kıılısar, uçmaqlığı [uçmağa ve tamulığı tamuya koyısar.]* (KG 3a-11)

şürîde kııl- < F. *şürîde* “perişan etmek; aşık ve tutkun etmek”.

Senüñ sözüñ beni şürîde kııldı / Anuñ sözi tenüm rencîde kııldı (Hurş. 2703); *Çü işdüm süci uşda aldı beni / Kıoyup şabri şürîde kııldı beni* (SN 1203)

şükr kııl- / **şükür kııl-** < A. *şükr* “görülen iyiliklere ve nimetlere minnettarlık göstermek”.

Şükr etmek deminde can neye şükr kıılırsa ten dahı öyle şükr kıılır ve eyler. (Makl. 23a); *Kaçan girdüm Hareme gördi özüm / Hezārān şükr kııldı Haqqa özüm* (KEMŞ 73); *Mısr’a girdiler kamusı sevnişü / Şükr kııldı hasretine kavuşu* (YZ 1409); *Çün ‘Ali işitdi bu sözi / Kııldı şükür dergāha döndi yüzi* (EjDest. 106); *Biz anda çünki üç gün turduq é cān / Görüben nürı kııldıq şükr-i Yezdān* (KEMŞ 300); *Bildi kim aña nübüvvet kııldı haq / Şükr-i yezdān kııldı yūsuf der-sebaq* (KY.b. 1396)

şükr du ‘ā kııl- < A. *şükr*, A. *du ‘ā* “şükretmek ve dua etmek”.

Haq’a kııldı şükr ü du ‘ā atına / Sürüp çünki yaklaşdı şar katına (SN 3580)

şükr kanā‘at kııl- < A. *şükr*, A. *kanā‘at* “şükretmek ve kısmetine razı olmak, fazlasını istememek”.

Biz bu yoqsılığa rāzi olmuşuz / Bu deme şükr i kanā‘at kıılmışuz (Kz Dest. 54)

şükr minnet kııl- < A. *şükr*, A. *minnet* “şükretmek”.

Cemālim dewletim kërü vèrdi / Şükr ü minnet ol mevlīye kıılam èmdi (KY.a. B56r2); *Pes vezīre ‘azīm şükür ve minnetler kıılıb ‘izzetin arturdi.* (MrzTerc. 61a-4); *Ṭa ‘ām yèdi kardaşları cümle toydı / İdisine çok şükürler minnet kııldı* (KY.a. M 85/11)

şükür senā kıl- < A. *şükr*, A. *senā* “şükredip övmek”.

Şükür senā kılub Zîrek elin dutub bey'at kıldılar. (MrzTerc. 36b-11)

şükür sipās kıl- < A. *şükr*, F. *sipās* “şükretmek”.

Dükenmiş māl hazîne neçe doldı / Hâlıkğa şükür ü sipās kılğul emdi (KY.a. B32v7)

şükür şāzī kıl- < A. *şükr*, F. *şādī* “şükretmek ve sevinmek”.

[Kalanı] ol geldüğine şükür ve şāzī kıldılar. (MrzTerc. 39a-12)

şükür kıl- < bk. *şükr kıl-*.

şürü' kıl- < A. *şürü'* “başlamak”.

Dīv hikāyeti Haq'ināyeti birle şürü' kıldıq Dāzime ve Dāsitān bābına. (MrzTerc. 26a-6); *Şürü' kıldıq fıl ve arslan bābına.* (MrzTerc. 40b-4)

ta'accüb kıl- < A. *ta'accüb* “şaşırmak”.

Bıçağı oğlan elinden aldılar / Oldüşe cümle ta'accüb kıldılar (HD 39); *Kız tebessüm eyleyüb saldı başın / Ki ta'accüb kıldı bu mu'ciz işin* (GKM 312); *Çekdiler anı yoğarı gördiler / Peridür dēyü ta'accüb kıldılar* (KY.b. 229); *Key ta'accüb kıldı anı ol 'azīz / Kim kamu mālī turur hem genc ü biz* (KY.b. 524); *Te'accüb kıldı bir dem şeh Siyāvüş / Işırdı barmağını oldı hāmüş* (Hurş. 1521)

ta'arruz kıl- < A. *ta'arruz* “sataşmak, ilişmek, saldırmak”.

Benüm manşıbum ta'arruz kılub işüm ziyāna vēriserler. (MrzTerc. 26a-11)

tā'at kıl- < A. *tā'at* “Allah'ın emirlerini yerine getirmek”.

Degme ten mi yarar baña tā'at kılmaga. (Makl. 6a); *Zerķ u tezvürüñ zemānı geçdi ey zāhid uyan / Işka tā'at kıl ki oldı hükm ānuñ fermān budur* (NesDiv./G 138-11); *Bī-nihāyet kimse anı bilemez / Oña lāyık kimse tā'at kılamaz* (İslMesn. 459); *Keldi kirdi ol zāhid ol kuyuya / 'Ale'd-devām tā'at kıldı ol mevlīye* (KY.a. B10r7)

ta'biye kıl- < A. *ta'biye* “yerli yerine koyup hazırlamak, tertip etmek”.

[Ve 'izzet ve kerāmet] ol mükerrem zātda ve müşerref gevherde ta'biye kıılır. (KKMU 6b-10)

tabu kıl- < bk. *tapu kıl-*.

tağayyür kıl- < A. *tağayyür* “değiştirmek”.

*Temāsā sen başa geldün / Teberrüd gönümi aldun / Teğayyür hālümü kıldun / Tīmār
êt rahmet evinden (Elf. III-4)*

tağyir kıl- < A. *tağyir* “değiştirmek”, krş. *tebdil tağyir kıl-*.

Kılur āhengi çengün hāli tağyir / İñildüsi rebābuñ yüregi yer (Hurş. 3812)

taḥammül kıl- < A. *taḥammül* “dayanmak, katlanmak”.

*Tevekkül ben saña kıldum / Tefekkür evine geldüm / Ta'allül ne-y-imiş bildüm /
Taḥammül kılduğum şundan (Elf. III-6); Ne kim olur ise taḥammül kıluñ / Ululardan
u key te'emmül kıluñ (SN 5384); Cevrine kıldum taḥammül şabr édüp yāruñ müdām /
Derde dermān andan oldu derde dermān buldum uş (NesDiv./G 212-6); Hilm-i hālış
bu ki kudretde taḥammül kıllalar / [Za'f u 'acz-ıla olur şabr u taḥammül nāçār]
(KKMU 20a-6)*

ṭahāret kıl- < A. *ṭahāret* “temizlenmek, temiz olmak”.

*Ṭahāret kılmak sünneti ol durur elin yumayınca bardağa yuḳamaya. (FK 71b-9); Ėy
faḳṭh-i bī-ṭahāret gör bu gün māen ṭahūr / Gel ṭahāret kıl bu gün kim Fazl-ı Yezdān
oldı fāş (NesDiv./G 199-2)*

taḥarrī kıl- < A. *taḥarrī* “araştırmak; karar vermek”.

*[Kıble ḳancarusun bilüme ve kimerse daḳı olmasa şormağa andan] taḥarrī kılmış
gerek. (KG 27b-10)*

taḥiyyāt kıl- < A. *taḥiyyāt* “hayır duada bulunmak”.

Sürdiler deñiz ḳatına geldiler / Āniḳ'a hoş taḥiyyāt kıldılar (KUC 369)

taḥḳīḳ kıl- < A. *taḥḳīḳ* “doğruluğunu araştırmak, meydana çıkarmak”.

*Hakḳı kıldı müşāhede taḥḳīḳ / Kim ki bildi bu vech-i insānı (NesDiv./TB-3 II-3);
Emīrū'l-mü'minīn Bū Bekr-i Şiddıḳ / Ki ol kıldı şıdḳ-ı dīni taḥḳīḳ (Hurş. 272)*

taḥrīr kıl- < A. *taḥrīr* “yazmak, kaydetmek”.

*Cemāli 'aksini taşvīr kıldı / Müretteb kendüden taḥrīr kıldı (Hurş. 1285); Anuñ bigi
kılordı nakşı taşvīr / Ki Mānī kılmayaydı anı taḥrīr (Hurş. 6508); Ögine geldi şı'rüñ
beyti bir bir / Gelenin defterine kıldı taḥrīr (Hurş. 6776); Gümiş levḥ aldı vü altun
ḳalem bir / Bu şı'ri altun ile kıldı taḥrīr (Hurş. 7227)*

taḥsīn kıl- < A. *taḥsīn* “takdir etmek, beğenmek”.

Her biri bir dilberüñ vaşfin kılur / Meclis ehli işidüp taḥsîn kılur (VG 855); İştidi kâmusını kıldı taḥsîn / Egerçi kimi şād u kimi gam-gîn (Hurş. 7693); Bu şî 'r-ile dilini êtdi şîrîn / Felekde zühre kıldı aña taḥsîn (CH 2124); Çü taḥsîn-i ferāvân kıldı sulṭân / Hudāvendâ hudāvendnân-ı devrân (Hurş. 425)

ṭahūr kıl- < A. *ṭahūr* “çok temiz yapmak”.

Şol qarınca bigi kıldı haḫ ṭahūr / İşbu cānlar dükeli buldı zuhūr (İslMesn. 618)

taḥyîl kıl- < A. *taḥyîl* “akla getirmek”.

Nedür kıl dedügüm taḥyîl-i şeyṭân / Ki olmuşsın anuñ mihrinde ḫayrân (CH 4705)

taḫdîr kıl- < A. *taḫdîr* “bir şeyin olmasını irade etmek”.

Müdebbir gerçi tedbîr eyle kıldı / Ne kılâm çün ki taḫdîr eyle kıldı (Hurş. 3557); Ben kâdirven taḫdîr eyle kılâm / Züleyhâya imân 'aṭâ kılâm emdi (KY.a. B40v6); Aña taḫdîr eyle kılmuş cabbâr ḫālîḫ / İster isen yalavaçuñ idgül emdi (KY.a. B28r3)

taḫrîr kıl- < A. *taḫrîr* “anlatmak”.

Bular n'êtdüklerin naḫîr u Ḳıtmîr / Kıza kıldan kıla kılurdu taḫrîr (Hurş. 2527); Çü yüz biñ lutf ile bu sözi bir bir / Becid Hurşîd öñinde kıldı taḫrîr (Hurş. 3165)

taḫşîr kıl- < A. *taḫşîr* “kusur etmek; bir işi eksik yapmak; bir şeyi yapabilir iken çekinip yapmamak”.

İllâ Tangrı-çün emânetdür size / Kılmañuz taḫşîr zînhâr bu söze (VG 1600); Selâm almaḫlığa taḫşîr kılma / 'Aṭâ vèrmeklige te'hîr kılma (Hurş. 6899); Yazuḫdur 'âşîkuña kılma taḫşîr / Esirge vaşluñ için cān vèreni (Hurş. 3049); Ögüt vèrmekde hîç kılmañ taksîr / Ki ögütdür cihānda kesb ü tevfîr (Hurş. 6811); Eliñden geleni taḫşîr kılma / Dürîş ta'cîl ile te'hîr kılma (Hurş. 7472)

taḫvâ kıl- < A. *taḫvâ* “dinin yasak ettiği şeylerden kaçınmak”.

...ve fetvîyile taḫvâ kılurlar ve 'ilm taḫşîl ederler. (KKMU 92a-6)

talan kıl- < T. *tālân* “yağmalamak”.

Kıldı Hindistānı tālân beñlerüñ / Oldı Rûm iline sulṭân beñlerüñ (NesDiv./Ty 162)

ṭaleb kıl- < A. *ṭaleb* “istemek”.

Vèrdi sana mâli Çalap tâ ḫayra kılasun sebep / ḫayr eyle kıl ḫaḫkı ṭaleb vèrmeden ol mâluñ yeke (MevlTŞr. I-7); Tanrıña ne dînde kılursın ṭaleb / Türk misin 'Acem misin

yoħsa 'Arab (GBUS 78); Resül eydür 'Osmāna kân-ı edeb / Nāme yaz Cumhūri dīne kıl taleb (GBUS 197); Eytdi bunlara ne oldı ey 'aceb / Kim şehirden çıkmagı kıldı taleb (VG 477); Vücūdundan taleb kıl levh-i mahfūz / Ohıyam hikmet-i levh-i me 'ānum (NesŞr.K 8); Tālib isen maṭlubı key kıl taleb / 'Aşık isen ma 'şük ile 'ışk-bāz (ElvŞr. IV-6); Kılmış aña üç zevāyib haq çalab / Tā'at eyle görmege kılğıl taleb (İslMesn. 1626); Şehre geldüm baña eydür é 'aceb / Ka'bede kimi kılur idün taleb (KAE 92)

ta' līm kıl- < A. *ta' līm* “öğrenmek, ders almak; öğretmek”.

Bilüsinden melekler kıldı ta' līm / Kılısından felekler oldı teslīm (Hurş. 195); Özün ustāda hoş teslīm kıldı / Toğuz yıl kal'ada ta' līm kıldı (Hurş. 734); Her işi her birine kıldı ta' līm / Elin kavşurdu āhır oldı teslīm (Hurş. 6942); Tapuña çün ki şāh ta' zīm kıldı / Anı kāmusına ta' līm kıldı (Hurş. 7396); On iki yaşına degince tamām / Kıldılar ta' līm ol işi müdām (VG 63)

ṭamā' kıl- < A. *ṭama'* “istemek”.

Helwaçı étmekçi 'aṭṭār qazzāz ṭama' kıldı / Her birüsi ben alsam dērler emdi (KY.a. B25r15); Çeri bunda yoğıduğun bildiler / Bu tāt u bu tahta ṭama' kıldılar (SN 951)

tamām kıl- < A. *tamām* “tamamlamak, tam kılmak”.

Ol dem ki bu işleri tamām kılduğ Haq Te 'ālā'dan dilek diledük ma'rifeti bize yār kıldı. (Makl. 20b); Yedi gün toy u düğün oldı müdām / Kıldılar hep yarağın cümle tamām (VG 73); Fakr eydür cennet ey hōş maḳām / Sen seni gördün sözi kılduğ tamām (Fakr. 245 / 76); Mertebesin ahinün kılduğ temām / Vèribidün yüz dürüd ile selām (KAE 160); Gèrü başdan kıla, Şāfi 'ī ve Züfer kavlinde namāzın tamām kıla. (KG 29a-9); Çün Halīle vèrip-idi [ol] selām / Ahşamı anda kılur-idi tamām (KAE 33)

ṭanuk kıl- < T. *ṭanuk* “şahit göstermek”.

... 'avrati aña harām olur ve hem nikāhda ṭanuk kılmamaqsuz revā [olmaz.] (KG 70b-11)

ṭapu kıl- / ṭabu kıl- < T. *ṭapu* “tapmak, ibadet etmek; hizmet etmek; itaat etmek, boyun eğmek; saymak, saygı göstermek”.

Bir azdan geldi hādīm kıldı ṭapu / Feraḫşāduğ sözinden açdı kapu (Hurş. 2730); 'Ali gördi anda bir tēmür kapu / Secdeye vardı Hāqa kıldı ṭapu (KD. 76); Durdı kız altını

pes aldı ele / Tapu kıldı yigide girdi yola (KzDest. 254); Pādişāh kangıñuz olur görelüm / Tahta geçsün, aña tapu kılalum (MV 773); Ol çavuşlar beni yakın iltidiler / Pādişāha tapu kılgıl dediler (GBUS 71); Aldılar Tābut katına geldiler / Ol gece aña tabu kıldılar (HMH 239); İki kat oldu tapu kıldı aña / Ēlini alup gelür şārdan yaña (YZ 276); Ol 'Azīz'e varıcaq kıluñ tapu / Vērün aña bitigi elin öpü (YZ 1261)

tarab kııl- < A. *tarab* “sevinmek, coşmak”.

Gerü hem işreti etdi taleb ol / Getürdi bāde vü kıldı tarab ol (CH 2633)

tārāc kııl- < F. *tārāc* “yağmalamak”.

Oturdu bülbül ü kumrı vü durrāc / Kılıp 'āşıkların ömrini tārāc (Hurş. 1550); İnāyet-i ezeli vü sa 'ādet-i ebedi / Ki ten diyārını cān leşkeri kıla tārāc (ElvŞr. I-8)

tarıdağan kııl- < T. *tarıdağan* “alt üst etmek”.

Kıla ikinci göki tarıdağan / Gece üçinci göke dahı kıla akın (AK 56)

tard hamle kııl- < A. *tard*, A. *hamle* “saldırıp uzaklaştırmak”.

Kodi topı süñü eline aldı / Sağa vü şola tard u hamle kıldı (CH 3667)

tarh kııl- < A. *tarh* “atmak, bırakmak”.

Rüh-ı Kuds oldu nuñkum ey cān kim / Tarh kıldum arada cismāni (NesDiv./TB-3 II-9)

ta' rīf kııl- < A. *ta' rīf* “etraflica anlatmak”.

Babadya nerkisi kılduqça ta' rīf / İçürür ergavana nīlüfer kıf (Hurş. 1312)

tartışık kııl- / dartışık kııl- < T. *tartışık* “ihtilafa düşmek; münakaşa etmek”.

Tartışık kıldılar bizümile Şāfi' i aşhābi. (KG 33a-9); Niçeme kim budaklarında dartışık kılsalar... (KG 3b-11)

tārumār kııl- < F. *tār ü mār* “perişan etmek, dağıtmak”.

Hamle kıldı Varka-i çābük-süvār / Kıldı bunları şoloğ dem tārumār (VG 669)

taşarruf kııl- < A. *taşarruf* “kullanmak, sahip olmak”.

Karıncaya ger eylersen telaññuf / Süleymān 'ilmini kıla taşarruf (Hurş. 363); ...ve nā-hağ kendü taşarruf kıılır. (KKMU 111a-7); Resīze kız mālına atası hükmile taşarruf [kılsa revā olmaz.] (KG 68a-7); Yetimler ve vereseler mālından fāsīd taşarruflar kıılır. (KKMU 111a-5)

taşdıķ kıl- < A. *taşdıķ* “onaylamak, doğrulamak”.

Hıç gümanı kalmadı kıldı taşdıķ / ‘Aceblep at ‘inānın darter emdi (KY.a. B55r5)

taşvır kıl- < A. *taşvır* “resim yapmak”, krş. **naķş taşvır kıl-**.

Cemāli ‘aksini taşvır kıldı / Müretteb kendiiden tahrır kıldı (Hurş. 1285); Anuñ bigi kıldı nakşı taşvır / Ki Mānī kılmayaydı anı tahrır (Hurş. 6508)

taṭavvu‘ kıl- < A. *taṭavvu‘* “farz olmayan ibadette bulunmak”.

Eger bu iki farīza arasında taṭavvu‘ kılsa... (NHT 31a-9); Ya‘nī taṭavvu‘ kılmak Mekke şehrinde, bu üç sâ‘atda kerāhet degüldür Şāf‘ī kavlında. (NHT 73a-5)

ṭavāf kıl- < A. *ṭavāf* “Kabe’nin etrafını dolaşarak ziyaret etmek”.

Ëy Nesīmī her kim ol dil Ka‘besin kıldı ṭavāf / Êrdi maķşūd-ı murāda vāşıl-ı dil-ḥ‘āhdur (NesŞr.G.a. 8-5); Dil-ber cemāl ü ka‘besine kılmayan ṭavāf / Yüz nürü görse gözleriniñ rüşenāsı yoḥ (NesDiv./G 34-2); Gördüm yüzüñi ka‘bede ehl-i safā ile / Kıldum ṭavāf-ı ka‘be ḥarem olmadın henüz (NesDiv./G 184-2)

ṭayaķ kıl- < T. *ṭayaķ* “dayandırmak”.

Atları kırıldı kıldılar yayaķ / Her biri kılıçların kıldı ṭayaķ (GBUS 375)

tażarru‘ kıl- < A. *tażarru‘* “yalvarmak”, krş. **zār tażarru kıl-**, **zārī nālīş tażarru‘ kıl-**.

Ol ḥātun oḡul kızdan üzmişdi / Ḥaķğa yıḡlap tażarru‘ kıldı emdi (KY.a. B55r11)

tażarru‘lık kıl- < A. *tażarru‘*, T. +*lık* “yalvarmak”.

Hālık ana luṭf iḥsān kıldıysa / Kırtar tēyü tażarru‘lık kıldı emdi (KY.a. B40v10); Yūsufa kavuşmaḡa ister dermān / Müdām ḥaķğa tażarru‘lık kıldı emdi (KY.a. B46v2)

tāze kıl- < F. *tāze* “tazelemek”.

[...velīkin degme namāz vaktinde abdest] tāze kıla. (KG 46a-12); Nevāda sen daḥı āvāze kılgıl / Yüzünü ‘ıyşumuzun tāze kılgıl (CH 68/59); Bu eski ḥikāyetleri tāze kıldı / Sözi düzmege fikri endāze kıldı (SN 338); Çiçekler koķusu dimāḡum tāze kıldı. (MrzTerc. 6a-6)

ta‘zīm kıl- < A. *ta‘zīm* “saygı göstermek”.

Ṭapuña çün ki şāh ta‘zīm kıldı / Anı ḡamusına ta‘līm kıldı (Hurş. 7396)

ta'ziye kı1- < A. ta'ziye “başsağlığı dilemek”.

Mekke kavmi cem' oluban geldiler / İbrāhīm'e çün ta'ziye kıldılar (DVİ, 153, 110. dipnot)

te'aķķul kı1- < A. ta'aķķul “akıl erdirmek”.

Gel imdi Aħmedüñ sırrın te'aķķul kı1 eyā 'āķıl / Ki der-taħt-ı livā Ādem dēdi bu ma'niden Yezdān (NesDiv./G 311-9)

tebāh kı1- < F. *tebāh* “bozmak, mahvetmek, tüketmek”.

Ol züleyhāyı yine hōř tutdı řāh / Emīn oldu andını kıldı tebāh (KY.b. 686);
Gözlerümden aķıdup seyl-i revān / Göñlüm(ün) odını kılmadı tebāh (KY.b. 899);
Ťurdı ya'ķüb eydür ēy sultān ilāh / Yūsufuñ hüznü beni kıldı tebāh (KY.b1752)

tebārek kı1- < A. *tebārek* “kutlamak”.

Ēy yüzün “innā fetahnā” ēy cemālün fātiħa / Ēy boyuñ çün kı1 tebārek geldi sidre müntehā (NesŞr.Ga. 2-4)

tebdil tağyir kı1- < A. *tebdil*, A. *tağyir* “değiştirmek, başkalaştırmak”.

Olmaya kim anı tebdil ve tağyir kı1maķda ziyān [ve noķřān ola.] (MrzTerc. 41a-10)

teberrā kı1- < A. *teberrā* “uzak durmak, yüz çevirmek”.

Varķa'ı Gülřāh eline vėrdiler / Çün teberrā kıldı andan gördiler (VG 318); *Teberrā kılmayam billāh / Temerrüd olmayam vallāh / Tevaķķu' senden ĩ Allāh / Tecellī kı1 baņa cāndan* (Elf. III-5); *Teberrā kılmayınca yoħ tevellā / Teberrāsuz tevellālar ħaķādur* (NesDiv./G 55-8)

tebessüm kı1- < A. *tebessüm* “gülümsemek”.

Tebessüm kı1maz idi nesteren gül / Terennüm düzmiş idi dürlü bülbül (Hurş. 7889);
Pes züleyhā yūsufuñ elin dutdı / Yūsuf daęı tebessüm aņa kıldı (KY.a. B39r5)

tecdid kı1- “< A. *tecdid* “yenilemek, tazelemek”.

řubħ namāzı vaķtında ğerü dur-u gele ve tecdid-i [vuzü' kı1a.] (KKMU 99b-7)

tecellī kı1- / **tecel kı1-** < A. *tecellī* “görünmek, belirlemek; Allahın lütfuna nail etmesi; ilahī sırların ayan olması”.

Cemālin gören ādem kılmaya şağ / Tecellī kılsa tağa yarıla tağ (Hurş. 786); *Eger Haķdan ğelür olsa tesellī / Ki kı1a göñlüme her dem tecel* (Hurş. 7778); *Teberrā*

kılmayam billāh / Temerrüd olmayam vallāh / Tevaḳḳu' senden ī Allāh / Tecellī kıl baña cāndan (Elf. III-5); Nesīmīye tecellī kıldı ğamzeñ / Gözin pür-nür göñlin êtdi mesrūr (NesDiv./G 49-12); Êy Nesīmī ğāfil olma şol hümāyün-pīşeyüz / Kim kılrur her dem tecellī Ḳāfdan 'Ankā bize (NesDiv./G 400-9); Ādemde tecellī kıldı Allāh / Ḳıl Ādeme secde olma güm-rāh (NesDiv./Mesn. 1-25)

tedārük kıl- < A. *tedārük* “araştırıp bulmak”.

Melik anda dēdüĝin bilmez oldu / Nedür hālī tedārük kılmaz oldu (CH 2024)

tedbīr kıl- < A. *tedbīr* “bir şeyi temin edecek veya önleyecek yol ve çare düşünmek”.

Anuñla harb kıлмаğa ħamle kıldı / Hem ol dañı işitüp tedbīr kılrur êmdi (KY.a. B77v6); Şınadum şāh 'azmini ki bilem / Aña lāyık nedür tedbīr kılam (CH 1024); Anı 'aḳla bırağ u tedbīr kıl / Ki fevt olmasun arada bir kıl (SN 5469); Dēdi bir tedbīr yine kıлмаğ gerek / İsteyüben Vefā'yı bulmak gerek (MV 790); Mizācı issi-mi şovuk-mı anlamak gerek aña göre tedbīr kıлмаğ gerek. (TM 32b-1); [Dīve bu söz hōş gelüb eyitdi:] Eyü tedbīr kılduñ. (MrzTerc. 20a-6); Tedbīr kılrur-siz bu şehri kırmağa / Bāñıl saḳıñç sanur-siz sizler êmdi (KY.a. B67v8); Yūsuf aydur êmdi tedbīr eyle kılam / Köñleki atamıza verip iyam (KY.a. B72r5)

tedbīr rāy kıl- < A. *tedbīr*, A. *rāy* “düşünüp karar almak, seçilecek yol ve harekete karar vermek”, krş. **ra'y tedbīr kıl-**.

Hem Melik Muḫsin sarāyıdur sarāy / Varka kıldı kendüye tedbīr ü rāy (VG 1320)

te'emmül kıl- < A. *te'emmül* “etraflica düşünmek”.

Ne kim olur ise taḫammül kıluñ / Ululardan u key te'emmül kıluñ (SN 5384); Cānā ruḫ u zülfün den eger kılsa te'emmül / Taḫḳīḳ ile isbāt êde der-devr-i teselsül (NesDiv./G 229-1)

tefaḫḫuş kıl- < A. *tefaḫḫuş* “inceden inceye araştırmak”.

Hele şimdi kıızı tefaḫḫuş kılam / Ki Çñn şehrine uşda cāsūs şalam (SN 4328); Ger tefaḫḫuş kılsa kimse şark u ğarb u ÷ül ü 'arz / Bulmayanlar saña nisbet iftiḫār-ı kā'ināt (NesDiv./G 24-6)

tefekür kıl- < A. *tefekür* “düşünmek”.

Bildüh-ise gendü-y-ile bilür ol / Kamu ma'nîyi tefekkür kılar ol (Mirac. 22); Niçeler geldi gitdi kılar tefekkür / Pes ét işün salâhına tedebbür (CH 2525)

teferrüc kılar- < A. *teferrüc* “gezinmek”.

Biribirine karışdı ol çeri / Anda kıllalar teferrüc gey arı (VG 547); Temâşâ yerlerin kamu tolandı / Teferrüc kıldı vü gönli dolandı (Hurş. 1230); Teferrüc kılar iseñ 'ışk mestin / Özümden yokdur âgâhum demidür (Hurş. 3759); Eñ öñdin hem ol illeri göresin / Teferrüc kılasın deñiz yöresin (SN 3026); Niçe oturam işidem cengi ben / Nola ger teferrüc kılam cengî ben (SN 4456)

tefevvüz kılar- < A. *tefevvüz* “bir işi üzerine almak”.

Bu hikmetleri anlayıcağ kişi / Tefevvüz kılar Hakk'a her bir işi (SN 206)

tefsîr kılar- < A. *tefsîr* “açıklamak”.

'Abdullâhibn-i 'Abbas –radıyallahü 'anh- bu âyeti tefsîr kıldı, eyitdi: (KG 106a-15)

teğâfül kılar- < A. *teğâfül* “anlamazlıktan gelmek”.

Ki bende hacc için vardur yarağ uş / Teğâfül ger kılursam olmaya hōş (Hurş. 7033); Teğâfül kılarma vaktun vaktına uy / Buçuk sâ'atda biñ yıllık şafâ tıy (Hurş. 3469)

tehdîd kılar- < A. *tehdîd* “birinin gözünü korkutmak”.

Oloğ sâ'at ya 'küb sawçı körünü keldi / Barmağın asıbn tehdîd kılar idi (KY.a. B39r9); Züleyhâ aydur bu oğlan zindânlağıl / Tehdîd kılgıl korkutğıl öğütlegil (KY.a. B41r5)

te'hîr kılar- < A. *te'hîr* “geciktirmek, ertelemek”.

Kişi te'hîr kılmaz hayr işinde / Eger seyr éde bülbül nâlişinde (Hurş. 5833); Çiger hakkında şeh kılmazdı taqşîr / Ve lîkin kıldı kız vèrmekde te'hîr (Hurş. 5887); Elünden geleni taqşîr kılar / Düriş ta'cîl ile te'hîr kılar (Hurş. 7472)

tekbîr kılar- < A. *tekbîr* “tekbir getirmek”, krş. *rükû' tekbîr kılar-*.

Kaçan imâm tekbîr kılsa siz dağı bile tekbîr [kıluñ.] (KG 14b-1)

tekellüf kılar- < A. *tekellüf* “özenmek”.

Tekellüf kıldı andan şâh-zâde / Bir iki içdi vü şundi Āzâda (Hurş. 3309); Çü şeh meyl étmedügin bildi Hurşîd / Ferağşâda tekellüf kıldı Hurşîd (Hurş. 3373); Yeyesiler

getürdi nuql ü şekker / Tekellüf kıldı yédürdi mükerrer (Hurş. 7166); *'Azîz bizüm hâlimizi bilür 'ayân / Ol sebebden tekellüf kıldı emdi* (KY.a. B57r10)

tekrâr kııl- < A. *tekrâr* “tekrarlamak, tekrar söylemek”, krş. **zıkr tekrâr kııl-**.

Çü bir dem ol sözi tekrâr kıldı / Yağıldı yüregine kâr kıldı (Hurş. 2592); *Éderler varlığını Haqqun izhâr / Kıılurlar birliği zıkrını tekrâr* (Hurş. 2309)

tekye kııl- < A. *tekye* “dayanmak”.

Yaramaz tayanmaq şuya bilürem / Velî tekye yüz şuyına kıldıram (SN 5668)

te' lif kııl- < A. *te' lif* “kitap, eser yazmak”.

Te' lif kıldım ya'ni hoşdum bu kitâbı ferâiz meselelerinden. (FK 60a-9)

telim kııl- < T. *telim* “çoğaltmak, çok yapmak”.

Yüsuf du 'â hamd ü senâ telim kıldı / Sâkî a'lem kıldı melik dınlâr emdi (KY.a. B50r1); *İdisiye hamd ü senâ telim kıldı / Keldüklerin yavlaq revâ körür emdi* (KY.a. B56v7)

telkîn kııl- < A. *telkîn* “ölü gömüldükten sonra mezar başında belli dinî sözleri tekrar edilmesi; Müslüman olan kimseye iman esaslarını anlatmak”.

...ölünün adın anası adı-y-ıla kığıra ve dahı telkîn kıla. (KG 165b-15); *Dedi telkîn eyleñüz imdi baña / Hem beni vër yâ Resûlu'l-lah aña* (GKM 313)

telyîn kııl- < A. *telyîn* “yumuşatmak”.

Telyîn-i tabî'at kıldıkdan şonra tebâşîrile cevāv içe. (EM 55a-4)

temâşâ kııl- < F. *temâşâ* “bakıp seyretmek; gezmek”, krş. **zevk 'işret temâşâ kııl-**.

Biri şu töküben birisi yuyar / Temâşâ kıldılar halkun kalanı (NesDiv./G 440-30); *Dahı Hurşîd'le Efser zîr ü bâlâ / Kıılurlar-ıdı anları temâşâ* (CH 4226); *Anun ile kıldıq temâşâ lañf / Cihânda anun gibi yokdur harîf* (SN 1295); *Açılardı yüsufun göñli gözi / Hem temâşâ kıla ol koyun kızı* (KY.b. 121); *Bunda meclis biri budur dâsitân / Gel temâşâ kııl bu bağ u büstân* (KY.b. 796); *Temâşâ-yı cemâlün kııl huvallah / Yüzünğden kılmayan füccâra beñzer* (NesDiv./G 120-3)

temennâ kııl- < A. *temennâ* “dilemek, istemek”.

Takarrüb olmağa saña / Temennâ kıduram sênden / Tahayyür kılmışam î dost / Tekellüf isteme benden (Elf. III-1); Vaşluñı temennâ kıduram dâyimâ Hâk'dan / Bir dem erişem hurrem-i küllî bu zamânum (SN 1550)

temiz kııl- < A. *temyîz* “temizlemek, temiz tutmak; ayırmak, ayırt etmek”.

Dirîgâ ki inşâf cârûsile / Göñül hücreşin kılamadım temiz (Hurş. 6922); Bâtlı hağdan temiz kılmazlar. (KKMU 110b-5)

temkîn kııl- < A. *temkîn* “yerleştirmek, yer etmek; ihtiyatlı, tedbirli davranmak”.

Ṭübâ kadini yârüñ yârüñ kadini Ṭübâ / Temkîn kıduram cândan cândan kıduram temkîn (NesDiv./G 295-3)

tenağğul kııl- < A. *tenağğul* “meze yemek”.

Kiminüñ la 'lî câmından tada mül / Kiminüñ şekkerin kıla tenağğul (Hurş. 819)

tena‘um kııl- < A. *tena‘um* “nimet ve bolluk içinde bulunarak rahat etmek”.

Saña şimden gèrû şādî gerekdür / Tena‘um kııl gerek otur gerek dur (Hurş. 1205)

tenbîh kııl- < A. *tenbîh* “uyarmak”.

Mâlikleri ve buyruğ islarını tenbîh kııldı. (KKMU 9b-1)

teng kııl- < F. *teng* “dar etmek; bulunduğu yerde rahat ettirmemek, sıkıntıya sokmak”.

Êrişdi dîv ki êde şâh-ıla ceng / Yèrüñ pehnâsını kıla aña teng (CH 1559); Êdeler şâm-ıla merdâne bir ceng / Kılılar anlara ol kışveri teng (CH 3857)

ter kııl- < F. *ter* “ıslak hâle getirmek; tazelemek”.

Terk eyle nâm-ı nîki vü al câm-ı la 'l ele / Kim ter kıdur dimâğını cânuñ hevâ-y-ı mey (CH 2676); Gözlerinden dökdi ol dür-dânesin / Sünbüli ter kııldı gül-nev şanasın (KY.b. 162)

terahğhum kııl- < A. *terahğhum* “merhamet etmek, acımak”.

Veger ne hayr u şer kılmaz kışiden / Terahğhum kılsa yèg adın işiden (Hurş. 4554); Kâmer ruğ anı görüp kııldı taña / Terahğhum kııldı cân u dilden aña (CH 1972)

terbiyet kııl- < A. *terbiye* “besleyip büyütme”.

Kıldı merrîh terbiyet bir ay aña / Nite-kim ol işledi saña baña (İslMesn. 513)

terennüm kı1- < A. *terennüm* “yavaş ve güzel bir sesle şarkı söylemek”.

Sevineliüm güleliüm güller ile / Terennüm kılalum bülbüller ile (Hurş. 7844)

terk kı1- / terük kı1- < A. *terk* “bırakmak, vazgeçmek”.

Āhir rāhat vërdügin terük kılmış-sen / Kı1 çalap fermānına boy vërmek kerek emdi (KY.a. B70r14); *Bi-ħamdi ’llāh çerüñ toğru řaruñ berk / Buyur de nite kı1ur kimsene terk* (Hurş. 4739); *Ata ana kı1m (u) mülk ü mālumu / Senüñ için terk kı1dum taħt-ı řāh* (KY.b. 557); *Ata ana terk kı1dum mülk (ü) māl / Uş ħaķır oldum ’azizi pāy-māl* (KY.b. 1952); *Āřık oldur ki kı1a terk-i murād / Ol-durur ’ayn-ı murād ey ħōř-nihād* (VG 1595); *İşkıla ölmezden evvel öldiler / Terk-i dünyā kı1uban ħaķ buldılar* (İslMesn. 2623)

tertib kı1- < A. *tertib* “düzenlemek, hazırlamak”.

Zihī bāğ u zihī taħt u zihī řāh / Zihī tertib kılmış bāreke ’llāh (Hurş. 1343); *Zümürrüd la ’l ü zer çün oldu terkib / ’Arüsa kı1dılar bir ’icle tertib* (CH 4332)

terük kı1- < bk. *terk kı1-*.

tesbīħ kı1- < A. *tesbīħ* “Allah’ı tazim etmek”.

şol taşlar kim Muřtafā elinde tesbīħ kı1dılar. (BTefs. 11b); Ė niçe mu ’cize kim etdi tavzīħ / Elinde seng-i rīze kı1dı tesbīħ (CH 172)

teslīm kı1- < A. *teslīm* “vermek”.

Ol irem bāğı güli ħüb bayıldı / Cān teslīm kı1mağa diş bileği (VG 1375); *Özin ustāda ħoř teslīm kı1dı / Toķuz yıl kı1al ’ada ta ’līm kı1dı* (Hurş. 734); *Onulamız rāzī olup biti yazduķ / Kı1ulumızı saña teslīm kı1duķ emdi* (KY.a. B17v4); *Elin alıp züleyħāya teslīm kı1dı / Bu mübārek oğlançukdur saķla emdi* (KY.a. B32v9); *Cism-i nāzük ħançeri tīz bī-amān / Kı1dı Varķa ’ışkına teslīm-i cān* (VG 1659)

teşebbüh kı1- < A. *teşebbüh* “benzetmek”.

Lebini kı1an teşebbüh şeker ü nebāt ü kıanda / Adı ehl-i dil kıatında gözi bağlu cānavardur (NesDiv./G 126-3); *Lebinüñ ki cān řerābı utanur ħalāvetinden / şekere kı1an teşebbüh gözi bağlu bī-başardur* (NesDiv./G 126-8)

teşne kı1- < F. *teşne* “çok istekli bir hāle getirmek”.

Teşne kı1alı leblerüñ ’aksi ile Nesīmīni / Gözlerüme serāb ile ħün görünürse şu direm (NesDiv./G 265-5)

teṭavvu´ kııl- < A. *teṭavvu* “farz olmayan ibadette bulunmak”.

[Ve yatsu namāzından] ilerü dürüt rek´at teṭavvu´ kıılsa anuḡ daḡı faẓlı öküş durur.
(KG 21b-10)

tetebbu´ kııl- < A. *tetebbu* “anlamak”.

Nesīmī sözini kıluḡ tetebbu´ / Ne faẓl oldı bu ´abd-i Fazla düstür (NesDiv./G 65-7)

tevaḡḡuf kııl- < A. *tevaḡḡuf* “durmak”.

Tevaḡḡuf ben uş bunda kııurvanın / Yaḡın varur isem yaḡııurvanın (SN 129)

tevāzu´ kııl- < A. *tevāzu* “alçakgönüllülük göstermek”.

Tevāzu´ kııl gücüḡ yētdükçe bārī / Ki ol yayḡar göḡüllerden ḡubārı (Hurş. 3673);
Tevāzu´ kıııup lutf ile söyledi / Öküş ´özr diledi ḡulḡ eyledi (SN 5077)

tevāzu´ lıḡ kııl- < A. *tevāzu*, T. +*lıḡ* “alçakgönüllülük göstermek”, krş. *iḡsān ṭaḡam tevāzu´ lıḡ kııl-*.

Ḳamuları yūsufa çok yalvardı / Her birisi tevāzu´ lıḡ kıııur emdi (KY.a. B5r9)

tevbe kııl- < A. *tevbe* “işlenmiş bir suçun veya günahın bir daha işlenmeyeceğine dair söz vermek”.

Ey mü´minler tevbe şöyle kıılmaḡ gerekdür kim ´aceb olmaya ve menfa´at gele.
(Makl. 13b); *Yüzlerin sürür ḡademe tevbe kıııurlar nedeme / Ol Nebīyyü´l-mükerreme getirürler şalavātı* (KEMŞ 347); *Soḡradan ol işe tevbe kıılalım / Ne gelürse ḡaḡdan anı görelüm* (KY.b. 112); *Bāṭıl işden tevbe kııldı kērü döndi / Lā-taḡtulū yā yūsuf dēyür emdi* (KY.a. B8v15); *Ol ´arab suçına tevbe kııldı / Ayakların yer ḡoydı necāt oldı* (KY.a. B46r3)

teveccüh kııl- < A. *teveccüh* “yönelmek”.

Ḳıl teveccüh ḡirḡe-kim bendin yaḡa / Ḳaḡ unuddurmuşdur anları saḡa (İslMesn. 2448);

tevekkül kııl- < A. *tevekkül* “kadere razı olmak”.

Tevekkül ben saḡa kııldum / Tefekkür evine geldüm / Ta´allül ne-y-imiş bildüm / Taḡammül kıııduḡum şundan (Elf. III-6); *Çün tevekkül kııldı eyitdi, éy Yār / Girdi maḡāra içine seyr étdi* (MV 105); *Şıḡınam Taḡrıya kıııam tevekkül / Édem Ḳaḡdan ne*

gelürse teḥammül (Hurş. 4684); *Çok tevekkül kıldum ol subḥānuma / Bizi yokdan var eden sulṭānıma* (GBUS 2)

tevellā kııl- < A. *tevellī* “(tasav.) ehl-i beyti, Hz. Ali’yi sevmek, onlardan medet ve şefaata istemek, onlara yakın ve bağılı olmak”.

Tevellā kııl ey miskīn Nesīmī / Tevellā kıılmayanlara belādur (NesDiv./G 55-9)

te`vīl kııl- < A. *te`vīl* “söze mana vermek”.

Kıılurdu her biri bir dürlü te`vīl / Kimi taqşīr ederdi kimi taṭvīl (Hurş. 1528); *[Ol dōstlar kim yalan] türrehātına inanub on batman heven yēdürdüğüne te`vīl kıılub gerçektür dedilerdi.* (MrzTerc. 15b-13); *Bu düşüme körüklü te`vīl kıılı vērgil / Bu düş içre körüklü sewünç sangıl emdi* (KY.a. B3v6); *Mışır meliki olası te`vīl kııldı / Anı bizler oḡamaduk dērler emdi* (KY.a. B59r2)

teyemmüm kııl- < A. *teyemmüm* “su bulunmasına imkân olmayan hâllerde toprak gibi bir şeyle abdest almak”.

[Eger şehr içinde ...] cenāze namāzı-çun teyemmüm kıılsa revā olur. (KG 13a-5); *Anuḡ toprağı birle teyemmüm kıılmaq revā olmaz.* (KG 26b-12)

tırımuḡ kııl- < T. *tırımuḡ* “tırmalayarak iz bırakmak”.

Elin ülkerleyin etdi ıtırımuḡ / Yüzün kıılmış idi ay bigi tırımuḡ (Hurş. 5423)

tīg kııl- < F. *tīg* “kılıçla saldırmak”.

Ol yazı içinde çevre aldılar / Varğa üzre tīg-i bürrān kııldılar (VG 1238)

tīmār kııl- < F. *tīmār* “tedavi etmek, yaraya bakmak; göz kulak olmak, gözetmek”.

Kııldılar tīmār aḡa kırk gün tamām / Ol cerāḡatlar kamu bitdi tamām (VG 1317); *[Eger] evinden gitse şoḡına tımār kıılmaq gerektür.* (KG 169a-5); *[Eger ḡāyib olsa evine] tīmār kıılmaq gerek.* (KG 170b-2)

tīr-i bārān eyle- < F. *tīr*, F. *bārān* “yağmur gibi ok atmak, ok yağmuruna tutmak”.

Tekbīr edüb ḡamle etdi anlara / Tīr-i bārān kııldı ol mel`ūnlara (KUC 527)

toḡru kııl- < T. *toḡrı* “düzeltmek, doḡru hâle getirmek”.

İkisi daḡı rāyların toḡru kıılub yola girdiler. (MrzTerc. 65a-9)

toḡ kııl- < T. *toḡ* “doyurmak”.

Anuñ adın cihānda yok kıldı / Maħabbetden bu göñlüm tok kıldı (Hurş. 5823)

tokuš kıl- < T. *tokuš* “çarpişmak, savaşmak”.

Dünyāda begler var kimi ‘ādil ve kimi zālīm biri biriyle tokuš kılurlar. (Makl. 42b)

tolab kıl- < A. *dūlāb* “döndürmek, devrettirmek”.

Yer sükütda gökleri kılmış tolab / Her birine bir işi vemiş çalab (İslMesn. 3243)

tolu kıl- < T. *tolu* “doldurmak”.

Mey-i gül-rengi nüş eyle ki bülbül / Gülistāni kılpdur tolu gülğul (CH 1138); *Ĥazn’ için boşaltdı vü kıldı tolu / Mu ‘cizāt kıldı saña anı ulu* (YZ 414)

toprak kıl- < T. *toprak* “toprak hâline getirmek; yok etmek”.

Ölüm pāyız yelidür halk yaprak / Ki döker kıtur ol yaprağı toprak (Hurş. 6982)

tuş kıl- < T. *tuş* “rast getirmek, karşı karşıya getirmek”.

Çalap Tanrı size kıldı bizi tuş / Velī bu yer ne yerdür bilmezüz uş (Hurş. 6203); *Çü ol nakşa gözini tuş kıldı / Şol oğ dem sevgü kanı cüş kıldı* (Hurş. 6561); *İşitdi şeh Feraħşād oldı ĥāmūş / Gözini kıldı bir dem uyħuya tuş* (Hurş. 7403)

türāb kıl- < A. *türāb* “yok etmek”.

Resul eydür bu konuk kıldı ĥarāb / Çok saraylar issini kıldı türāb (DVI 75); *Bu fānīyi serāb kılmış uyanları türāb kılmış / Anuñ ki ‘aql-ı kāmildür geçer bunun serābından* (İslMesn. 3561)

‘ubūdiyyet kıl- < A. *‘ubūdiyyet* “kulluk ve kölelik yapmak”.

Bayıķ yūsuf benüm kulum olur idi / ‘Ubūdiyyet şamedden kıtur idi (KY.a. B54r6); *Tanrı bir dürür yok durur zann-ı gümān / Kim ‘ubūdiyyet kıla bulur amān* (GKM 84)

‘ubūr kıl- < A. *‘ubūr* “bir başka tarafa geçmek, atlamak”.

İstivāsıdur saçuñ innā hedeynāhu’s-sebīl / Cennet anuñdur ki kıldı şol şırāt üzre ‘ubūr (NesDiv./G 39-7)

‘ucb kıl- < A. *‘ucb* “kendini beğenmek”.

Çün yūsuf bu aħvāl beyān bildi / Kendü ‘ucb kılduğına pişmān oldı (KY.a. B23v15)

‘ukūbet kıl- < A. *‘ukūbet* “ceza vermek; eziyet ve işkence etmek”.

Eger bu iş niteligin şāh bilesi olursa, baña katı 'ukūbet kılsar. (MrzTerc. 57b-9); Ne dērsin, bu mekriyiçün āyuya nice 'ukūbet kılmak [gerek]. (MrzTerc. 61a-11)

ulu kııl- < T. *ulu* “büyük tutmak, büyükleştirmek”.

Muştular bayık saña necāt érđi / Reyyān seni ulu kıılır dēyür emdi (KY.a. B44r9); Yūsuf kıılken sulţān oldı anılı / Tanrı'sı kııldı anı şöyle ulu (YZ 888)

'umre kııl- < A. *'umre* “umre yapmak”.

[Buña dērler kim şevvāl ve zū'l-ka 'de ayında] 'umre kııla. (KG 65a-10); [Tengri 'ye] hacc kıılam veyā 'umre kıılam dēse.. (KG 113b-10)

'uzlet kııl- < A. *'uzlet* “bir yana çekilip kendi kendine tenhada yaşamak”.

Uzak fıkr eyle vü çok ihtiyāt ét / Gehī 'uzlet kııl u geh ihtilāt ét (Hurş. 3686); Kāfirler koñşısı olmayavan / Küfr ehlinden 'uzlet kıılmak kerek emdi (KY.a. B76v10)

ülü kııl- < T. *ülü* “pay etmek, bölmek”.

...eger üç oğul kıılsa mālın üç ülü kıılalar... (FK 60a-24)

ülüş kııl- < T. *ülüş* “pay etmek, bölmek”.

...degme birine bir ülü vèreler eger artuğ bolsalar bundavuğ debdeng ülüş kıılalar. (FK 60a-25); ...iki oğlı birle anası kıılsa anaya altıda bir vèreler ayrukı iki oğula böyle demdeng ülüş kıılalar. (FK 60b-13)

ümmet kııl- < A. *ümmet* “ümmeti yapmak”.

Kıl bizi ümmet anı sen yā İlāh / Yine kendü āhır hürmetine pādışāh (GKM 65)

vācib kııl- < A. *vācib* “farz derecesine yakın seviyede gerekli kıılmak”.

Su istemegi vācib kıılmadı. (KG 13a-3); Eger kimerse gendüzine bir yıl oruc vācib kıılsa... (KG 53b-11)

va 'de kııl- < A. *va 'de* “bir iş için süre belirlemek; söz vermek”.

Dédiler yā Varķa gelmedi kıılur / Dēdi kim kırķ gün dağı va 'de kıılur (VG 383); Bir ay va 'de kıılsa borc va 'de-y-ile revā olmaz. (KG 128b-3); Va 'de kııldılar kim yarın baħşleri [temām ola.] (MrzTerc. 25b-9); Benümle beyle va 'de kıılmış idi / Ne ma'niden va 'dine ol hilāf kııldı (KY.a. B29r6); Anı saña anđurmağa va 'de kııldum / Yedi yıldur uşbu kün anđum emdi (KY.a. B49r13); Hālık baña eyle va 'de kıılmış idi / Seni önđen sewündürem dēmiş idi (KY.a. B73r7)

vaḥy kı́l- < A. *vaḥy* “Allah tarafından peygambere emir gönderilmesi”.

Ya `nī “Vaḥy kı́lduñ [indi anı ki vaḥy étđi. ”] (KKMU 88b-9)

vaḳf kı́l- / **vaḳıf kı́l-** < A. *vaḳf* “bir malı veya mülkü bir hayır işine bağışlamak, bırakmak”.

Bilgıl kim kimse vaḳf kı́lur olsa dūrüsti ol olur kim üleşmiş nesneyi vaḳıf kı́lsa ve ismarlasa... (KG 117a-12, 117a-13)

vaşf kı́l- < A. *vaşf* “bir kimsenin veya şeyin durumunu anlatarak tarif etmek; vasıf sahibi olmak”.

Cihān içre senden beşer olmış degül / Saña beñzer kimse vaşf kı́lmış degül (KY.a. B25v13); Ya `kūb eydür adını añğıl başın / Şoñra andan vaşf kı́l gözüm yaşın (YZ 1242); Şüretüñ vaşfında kı́ldı vaşf-ı esmā-yı şıfāt / Kāf u nūndur danuğum yer ile göküñ arası (NesDiv./G 439-4)

vaşī kı́l- < A. *vaşī* “bir kimseyi malında veya çocuklarının işlerinde tasarrufta bulunmak üzere tayin etmek”.

Seni bir oğlancuğa vaşī kı́luram. (MrzTerc. 12a-11); [Ve eger bir] gişi gendü kı́lın vāşī kı́lsa revā olmaz. (KG 153a-9)

vaşıyyet kı́l- < A. *vaşıyyet* “öldükten sonra yapılmak üzere bir istekte bulunmak”, krş. **öğüt vaşıyyet kı́l-**.

Vaşıyyet kim ölüm vaktında [oğlanlarına kı́ldı.] (MrzTerc. 7a-3); [Eger mīrās]hōreleri bay olsa mālınuñ üçde birini vaşıyyat kı́la. (KG 152b-6); [Eger gendü mīrās]hōresine vaşıyyat kı́lsa revā olmaz. (KG 152b-15)

vaṭan kı́l- < A. *vaṭan* “yer etmek, vatani hâline getirmek”.

Zülfünđe cān kı́ldı vaṭan ḥubbü`l-vaṭan şertı ilen / Men mesken-i ervāḥımı kevn ü mekāna vërmezem (NesDiv./G 271-4); Cān ile kim ki göñlini `ışkuña kı́lmadı vaṭan / Dīve müselleme eyledi memleket-i Sikenderi (NesDiv./G 420-5); Siz bu `Ummān şehrini kı́luñ vaṭan / Tıruñuz Cumhūr ile gelince ben (KUC 857)

vāy vāy kı́l- < T. *vāy* “figan etmek, eyvah demek”.

Ḥayātum u tenüm durur kamu bāğ / Kı́luram vāy vāy içüm tolu dāğ (CH 3906)

vedā` kı́l- / **vedāğ kı́l-** < A. *vedā`* “veda etmek”.

*Yazukımı anlardan ben dileyim / Vedāg kılpup ayrulam biz[ler] emdi (KY.a. B17v8);
Yūsuf nebī işidiüp mağbūn oldı / Ya ‘kūb nebī vedā ‘ kılpup çıkar emdi (KY.a. B75v2)*

vefā kılp- < A. *vefā* “sözünü yerine getirmek; dostluk göstermek”.

*Ƙılmayalar sana vefā bunlar bay ola senden gedā / Senün için vèrmeyeler bir pāre
etmek yoksula (MevlTŞr. I-4); N’èdeyim ‘ahde vefā kılmadılar / Ben gelince bunları
aldadı māl (VG 1527); Faḥr-i cihān Muştafā cānlara andan şafā / Her ki bu yolda
vefā kıldı ola şeyḥ ü pīr (EflŞr. V-10); Çün bundan öñdindikilere vefā kılmadı, nāçār
buña daḥı kılmayırdur. (KKMU 45b-10); Êy gül kılp indi tāze-y-iken bülbüle vefā /
Bilgil ki gündüzi gece vü yazı güz dutar (KKMU 58b-4)*

vekil kılp- < A. *vekil* “birini işini görmesi için yerine bırakmak veya birine yetki
vermek”.

*Bir gişi vekil kılsa almağa ya talāk vèrmege... (KG 114b-4); Bir gişi vekil kılsa şatu
da ‘vısı-çun and boynına düşmez. (KG 114b-6); Eger bir gişi bir gişiyi vekil [kılsa
benüm da ‘vımı sen kılgıl dèyü...] (KG 139b-4)*

velī-‘ahd kılp- < A. *velī-‘ahd* “hükümdardan sonra sonra yerine geçecek kişiyi tayin
etmek”.

Düzen düzdi vü eyledi ceḥd ol / Ki oğlını kıldı velī-‘ahd ol (SN 5262)

vezīr kılp- < A. *vezīr* “vezir yapmak”.

Kendüzünje sen anı vezīr kılgıl / Hālīk emri eyledür bilgil emdi (KY.a. B52r14)

vīrān kılp- < F. *vīrān* “yıkık bir yer hâline getirmek”.

*Velīkin bu yavuz mel ‘ün Boğa ḥan / Amān vèrmez kılpur bu taḥtı vīrān (Hurş. 5387);
Ƙıla altıncı yeri daḥı vīrān / Geçe yedinci yere ol ün revān (AK 48); Zi-behr-i dīn-i
İslām ol kılpurdur / Nice Ḥayberleri vīrān ‘Alī’dür (NesŞr.G.b. 11-5); Ğırra olma
ḥüsünüje kim bilür anı ḥāş u ‘ām / Her çi yaz eyler ‘imāret kış gelür vīrān kılpur
(KKMU 58a-8)*

vīrāne kılp- < F. *vīrāne* “harap bir hâle getirmek”.

*İkilik mülkini vīrāne kıldum / Anuñçün küşe-i vaḥdet-pezirem (NesDiv./G 291-6);
Veysīlerünj elden biraḥ / Vīrāne kılp dükkānuñı (Elf. XXVIII-4)*

vişāl kılp- < A. *vişāl* “kavuşmak, ulaşmak”.

İlden ile zār zār ağladuğum / Êy büt az az baña [sen] kılgıl vişāl (VG 1530)

vuşlat kı1- < A. *vuşlat* “kavuşmak”.

Nağl kıldı hāhıġğa kıldı vuşlat / Erham ana rahmet nişār kıldı emdi (KY.a. B77r13)

vuşul kı1- < A. *vuşul* “ulaşmak, varmak”.

Anı dahı koyıban andan Resul / Kıldı Beyti'l-Mağdis'e ol dem vuşul (Mirac. 59); *Pes ol aradan dahı gidüp Resul / Vardı ikinci göge kıldı vuşul* (Mirac. 82)

vücud kı1- < A. *vücud* “var etmek”.

Ol yaratdı seni hem kıldı vücud / Put öñinde nişe kılırsın sücud (KY.b. 637)

yād kı1- / **yād kı1-** / **yāz kı1-** < F. *yād* “hatıra getirmek, anmak; zikretmek, söylemek”.

Hak Sübhānehü ve Te'ālā her nesnenüñ varlığını Kur'an-ı 'Azim içinde yād kıldı. (Makl. 2a); *Pes zāhidlerüñ tā'atleri ve 'ibādetleri dün gün zikr etmekdür āhıret için ve hem besmele-i şerifi yād kılmakdur.* (Makl. 4b); *Aldı zellāl eline kıldı mezād / Şarludan hiç kimsene kılmadı yād* (KzDest. 102); *Maşlahat midur beni bunda koyup / Sen gidesin kılmayasın beni yad* (VG 1649); *Çalab dutsun hemişe ol eri şād / Ki Şeyh oğlını kıla hayr ile yād* (Hurş. 434); *Ya'ni muttaşıl dutam dēyü yad kılmasa...* (KG 53b-3); *Bu dāyirede yād kılduğ çoklıktan ve azlıktan ve miyānedēn.* (TM 58a-4); *...yēdi kişi aralarında rāst gelmes andavuğ kılmış gerek kim yād kılduğ.* (FK 62b-10)

yād endişe kı1- < F. *yād*, F. *endişe* “düşünmek”.

Yūsuf(a) eydür züleyhā kim nişe / Böyle niçün kılasın yād endişe (KY.b. 614)

yağmā kı1- < F. *yağma* “yağmalamak”.

Kıldı yağmā bunlaruñ tavarını / Raht u büngāh ellerinde varını (VG 340)

yağın kı1- < T. *yağın* “yakınlaştırmak”.

Kulı Hağğ Ta'ālā hazretine kaçkı ad kaçğı 'amel yağın kıılır. (BTefs. 27a); *Tevāzu' kııl u kibirden key sakın / Tevāzu' kıılır halkı Hağğ'a yağın* (KKMU 16b-7)

yağın kı1- < A. *yağın* “kesin ve sağlam şekilde bilmek”.

Sırr eger kılsañ Nesimī'nüñ vücudından yağın / Bilesin hağğa'l-yağının vech-ile ağāhdur (NesŞr.G.a. 7-7)

yalan kı1- < T. *yalan* “yalanlamak; sözünden dönmek”.

Kāfirleri yalan kılar. (BTefs. 12a); Eger kul and içse andan andın yalan kılsa [anuy andı keffāreti üç gün oruc dutmak olur.] (KG 115a-6)

yalançılık kııl- < T. *yalançılık* “yalan söylemek”.

Atamıza yalançılık biz kılalım / Biz muhterem biz mükerrerem olalım emdi (KY.a. K5r4)

yalınçaq kııl- < T. *yalınçaq* “soymak”.

Taş-ı zerrin koydı ol dem ilerü / Yūsufı kıldı yalınçaq ol gērü (KY.b. 709)

yār kııl- < F. *yār* “sevgilisi yapmak; yardım etmek”.

Ol dem ki bu işleri tamām kılduq Hāq Te ‘ālā’ dan dilek diledük ma’rifeti bize yār kıldı. (Makl. 20b); Kendüzümni yūsufa yār kılsam men / Bākī ‘ömrüm anuy üzre keçse emdi (KY.a. B12v9); [Baht] bize yār kıldı. (MrzTerc. 29a-6); Çalab’dan selām getürdi eytdi bil / Zelhā’yı al kend’ özüne yār kııl (YZ 903)

yaraq kııl- / yarağ kııl- < T. *yaraq* “hazırlık yapmak, hazırlanmak”.

İlttün ise anda çarak ola sana ol hoş turaq / Bunda ne kim kılduq yarağ anda sana karşı gele (MevlTŞr. I-11); Kıldılar bunlar konuqluğa yaraq / Duttılar Muhsin için bir hoş otaq (VG 920); Kırk bāzırgān eylemişdik ittifaq / Şehrimüzden çıkuban kılduq yaraq (KUC 17); Biti oqup hālin zāhir kıldıysa / Züleyhānı yarağ kıılup köndürür emdi (KY.a. B28r15)

yaralu kııl- < T. *yaralu* “yaralamak”.

Kirpük ohiyla yaralu kıldı gözün Nesimiyi / Anuy için gözinden uş lahza-be-lahza kan gider (NesDiv./G 80-7)

yardım kııl- / yardum kııl- < T. *yardım*³⁶² krş. F. *yārī*³⁶³ “yardım etmek”.

‘Ali eydür himmeti tutuq bile / Ola kim Hāq Çalap yardım kııla (KD. 62); Çün kırdı göreler birbirine yardum kıılub kıırda üşerler. (MrzTerc. 43b-7)

yāre kııl- < T. *yara* “yara açmak, yaralamak”.

³⁶² Çağbayır, sözcüğün kökenini Eski Türkçe yardım anlamındaki *yar* sözcüğünün **yar-ıd-mak* > *yar(i)d-im* / *yarda-mak* > *yard-im* ? şeklinde eklenmesiyle açıklar. Çağbayır, *age*, c. 5, 5221.

³⁶³ Nişanyan’a göre bu sözcük Farsça “yardım etmek” anlamındaki *yārīdan* sözcüğüyle ilgili olmakla birlikte Türkçe *yara-* “faydalı olmak” fiiliyle birleştirilmiştir. +dIm eki ise açıklanmaya muhtaçtır. Nişanyan, *age*, 671.

Çün Nesīmī Tūr-ı Sīnāda bulupdur āyetüñ / Yāre kıldı levh-ı Mūsā innāhu şey'ün 'acīb (NesDiv./G 12-9)

yargu kıl- < T. *yargu* “muhakeme görmek, davalaşmak”.

Duram yavma'l- 'araşātda yamūtünlar hayātında, / Yaratğanum huzūrında kılam sēnün bile yargu. (ŞH.c. 9)

yārī kıl- / yarı kıl- / yārī kıl- / yāri kıl- / yāru kıl- < F. *yārī* “yardım etmek; dost tutmak”.

Başlayalum meclise biz evvelā / Söyleyem yārī kılarısa ben kıla (VG 37); Dön imdi, bunda anuñ yarağın gör, / ki saña yarı kıla Hayy u Subhān! (Çarh. 55); Haq yarı kıla bu dilüm söyleye / Muştafā mu 'cizatın şerh eyleye. (KD. 3); 'Aziz sözün züleyhā yāru kıldı / Yūsufi ağırladı hürmet kıldı (KY.a. B32v12)

yarlu kıl- < F. *yār*, T. +*lu* “sevilen biri hâline getirmek”.

Fazl birle hâlik anı kıldı yarlu / Hükmi revān 'aqlı temām özi 'arlu (KY.a. B53v4)

yarı kıl- < T. *yarı* “ikiye bölmek”.

Eger kimerse mālın yarı kılmış olsa... (KG 60b-3)

yāru kıl- < bk. **yārī kıl-**.

yas kıl- < A. *ye 's* “sakıncası olmak”.

Ya 'nī şatranc oynamak kımārsuz hātırın açmak için yas kılmaz Şāf'ī katında. (NHT 132b-15); Ya 'nī müsülmānlar istiskāya çıkdıkdā zimmiler dağı çıkarısa, yas kılmaz Mālik katında. (NHT 137a-1)

yaş kıl- < T. *yaş* “nemlendirmek”.

Bahr-ı şimāl: bu bahr ol maqāmıñ havāsın sovuqdur yaş kılar. (TM 75²⁶)

yavı kıl- / yava kıl- / yavu kıl- / yavu kıl- < T. *yavı* “yitirmek, kaybetmek”.

... Haq Te 'ālayı bulmaqdur ve kendülerin yavı kılmıqdur. (Makl. 8b); Dēdi gördün mi ne miskīn olmuşam / Yārümi aņsuzda yavı kılmışam (VG 1016); Beni yavı kılap bulmayan anam / Qanda gitdügümi bilmeyen anam (KzDest. 126); Gendüzünje bakmağıl, gendüzünje sen koğıl; / Gendüzünje yavu kılar, kim bula sen Teñriyi. (SVManz. VI-4); 'Ömr hōş sermāyedür bilenlere / Vāy anı hayfın yavu kılanlara (KKMU 98a-2); Saqlar iken birisin yava kıldım / Elimden kırtlar alıp kider emdi

(KY.a. B5v13); *Aydur seni aņsızda yava kıldım / Yetmiş yıl hasret çekerem bu kün buldum* (KY.a. B64v7); *Lāzım olur zekāt inkār olunmuş mālda-daķı ğaşb olunmuşda, kaçmışda, yavu kılınmışda.* (NHT 28a-9); *[Mālını] şahrāda defn eyledi, yerini unıttı, yavu kıldı, yā bir şahşā emānet kōdı.* (NHT 28a-18)

yavuz kıl- < T. *yavuz* “kötülük yapmak”.

İbn-i yāmin dēdi biz peyğamberiz / Hem bu pīrlar bize kılmaz(lar) yavuz (KY.b. 1427)

yavuzluk kıl- < T. *yavuzluk* “kötülük yapmak”.

Bunça kāfir kırdı yalan olmaya / Bize bunda hiç yavuzluk kılmaya (KUC 425); *Zelhā eydür yā Koñfar bu baņa / Bir yavuzluk kılar öğüt vēr buņa* (YZ 549)

yaz kıl- < bk. *yād kıl-*.

yazuk kıl- < T. *yazuk* “günah işlemek”.

Yazuk kılan kimseñiz tevbe kılıñ / Yoķsa helāk olduķ bizler emdi (KY.a. B20v10)

yēñi kıl- < T. *yañı*³⁶⁴ “yenilemek, tazelemek”.

Buyurđı abdesti yēni kıldılar. (KG 10b-4); *Her namāz-içün abdest yēñi kılmış gerek.* (KG 11a-9); *Degme namāza abdest yēñi kıla.* (KG 45a-12)

yēr kıl- < T. *yēr* “yer etmek, iz bırakmak”.

Çü ol cānumda kılmışdur benim yēr / Yüzini görmesem cānum tenüm yēr (Hurş. 2896)

yigit kıl- < T. *yigit* “gençleştirmek”

Dilerven kim Yūsufi baña muñı‘ kılıveresin daķı beni yigit kılasın. (BTefs. 22b)

yoħsul kıl- < T. *yoħsul* “yoksullaştırmak”.

Biri yoħsul birini bay kılırsın / İş elünde daķı sırrın bilürsin (İslMesn. 3442)

yoķ kıl- < T. *yoķ* “yok etmek, ortadan kaldırmak”.

Zihī kudret ki yoķdan var ēder çoķ / Zihī ‘ibret ki kılar var iken yoķ (Hurş. 32)

yol kıl- < T. *yol* “yönelmek”.

Maşlahatdur dēyü kıldılar kabül / Ol re ‘isler evlerine kıldı yol (VG 71)

³⁶⁴ Clauson, *age*, 943.

yoldaş kı1- < T. *yoldaş* “yoldaşı yapmak”.

Biregü kılsa Hağ zıkrını yoldaş / Bulınur Hağ ana kıru eger yaş (Hurş. 6157)

yuf kı1- < T. *yuf* “kınamak”.

Aldanma göñül dünyā-yı ğaddārına kı1 yuf / Ol mekr edici kevkeb-i seyyārına kı1 yuf (NesŞr.G.a. 14-1); *Zāhid ğod eder dünyā benüm āĥiretüm var / Hoş-baĥta ĥayāl eyledi pindārına kı1 yuf* (NesŞr.G.a. 14-5)

yüzük kı1- < T. *yüzük* “yüzük yapmak”.

Kıldılar aña yüzük la ‘l (ü) güher / Kına yaĥuban ‘arüş eylediler (KY.b. 2050)

zabı kı1- < A. *zabı* “ıdaresi altında tutmak”.

Nice yıldur kı1ursın mülketi zabı / Hağ işde görmedük kim edesin ĥabt (Hurş. 6292)

zağan kı1- < A. *zağan* “nefret etmek, kin beslemek”.

Zağan kılgıl bu varlıĥdan / Dalāletden kâfirliĥdan / Zayi ‘olma bu varlıĥdan / Zamir yavlak zıbā geldi (Elf. XV-5)

zāhir kı1- < A. *zāhir* “ortaya çıkarmak, belli etmek”.

Ārzuların melikge zāhir kıldı / Kıluĥı biz körelim dەرler emdi (KY.a. B24v11); *Cehlüh ĥalk arasında zāhir kılam.* (MrzTerc. 24a-3); *Atam ucından oldu evvel āĥır / Ki beni gizliyiĥen kıldı zāhir* (Hurş. 1537)

zahmet kı1- < A. *zahmet* “sıkıntı vermek, eziyet etmek”, krş. **renc zahmet kı1-**.

Ümizüm ol durur rahmet kılasın / Kıluĥa ĥāşe kim zahmet kılasın (KEMŞ 180); *Ĥālid eydür ben dedim ki varmağıl / Kendüzine bunca zahmet kı1mağıl* (KUC 462)

zār kı1- < F. *zār* “ağlayıp inlemek; ağlatmak”, krş. **āĥ zār kı1-**.

Dil-berā hicrānuĥ elinden nice bir zār kılam / Gözlerümden şanasın deryā-yı ‘ummān ayrılır (NesŞr.G.b. 13-2); *Otuz üç biĥ şahābı kıldılar zār / Muştafā ile ağladı ol dört yār* (HD 114); *Hevā-y-ı dil beni bımār kıldı / Hevā-y-ı dil niçeyi zār kıldı* (CH 2498); *Ĥasret zārı kılduğın körüp keldüm / Ol maĥzünniĥ her dem ĥazān artar emdi* (KY.a. B45r12)

zār fiğān kı1- < F. *zār*, F. *fiğān* “inlemek”.

Döndi eydür aña kim yā pehlevān / İşbu kıamu kılduğın zār u fiğān (VG 777)

zār perīṣān kıl- < F. *zār*, F. *perīṣān* “ağlatıp kederlendirmek”.

Ya ‘kūb-şıfat kılma meni zār u perīṣān / Ėy Yūsuf-ı s̄ānī (NesDiv./Müst. 4-2)

zār tazarru kıl- < F. *zār*, A. *tazarru* “ağlayıp inleyerek yalvarmak”.

Bu gezin yüz yere urdılar gèrū / Kıldılar zār (u) tazarru ‘ yalvaru (KY.b. 1614)

zarāfetlü kıl- < A. *zarāfet*, T. +lü “zarif göstermek”.

Zafr olıcağ dünyā çanı / Zarāfetlü kılur anı / Zil içinde besler teni / Zır olup şır-hān-ıla (Elf. XVII-3)

zārb kıl- < A. *darb* “çarpmak”.

Yèdi yüz otuz bēş bularıng aralarında zārb kılğıl... (FK 62b-6); Ol sağışlar kim zārb kılurlar bir türlü bolsa bir er ölse... (FK 62a-11)

zārī kıl- / **zarī kıl-** / **zārī kıl-** / **zārī kıl-** < F. *zārī* “ağlayıp sızlamak”, krş. *āh zārī kıl-* / *āh zārī kıl-*, *āh feryād zārī kıl-*, *feryād zārī kıl-* / *feryād zārī kıl-*, *feryād zārī nefīr kıl-*, *nāle zārī efğān kıl-*, *nāliš zārī kıl-*, *nevha zārī kıl-*.

Yalvarup, zārī kılup dègil aña: / “Raḥmet ètğil gendü luţfunđan baña. (SVManz II-10); Birbirin görmeyüb[en] zārī kılur / Ḥasretile ayrılığđan yağılır (VG 54); Zārī kıldı vü züleyhā gitdi bāz / Kıldı Yūsuf kıldı āh u nevha-sāz (KY.b. 926); Şöyle zārī kıluban ağladılar / Kim ‘Alīnünğ yüregın tağladılar (GBUS 428); Yüzün kınına katdı Zülfikārı / Secdeye vardı kıldı zārī (EjDest. 84)

zārī feryād kıl- < F. *zārī*, F. *feryād* “ağlayıp inlemek, bağırmaq”.

Sürerek gördi mevc içinde Āzād / Batar çıkar kılur zārī vü feryād (Hurş. 6139)

zārī nāliš tazarru ‘ kıl- < F. *zārī*, F. *nāliš*, A. *tazarru* “ağlayıp inleyerek yalvarmaq”.

Ḥalvete girüb namāz kıldı. Zārī ve nāliš ve tazarru ‘ kıldı. (MrzTerc. 69a-6)

zārılığ kıl- / **zārılığ kıl-** < F. *zārī*, T. +lık “ağlayıp sızlamak”.

Vardı gördi ol iki göñlek durur / Ağlayuban anda zārılığ kılur (MV 341); Çü bahdı şuya gördi kim gölge yoğ / Tonın yurtuban zārılığ kıldı çoğ (SN 1443); Gördi Mihir gitmiş, atları turur / Ağlar anda, çoğ zārılığlar kılur (MV 603)

zāyi ‘ kıl- < A. *zāyi* “ziyan etmek”.

Dèdiler şükr è cebbār-ı ‘ālem / Ki zāyi ‘ kılmađuñ biz kulları hem (Hurş. 3224)

zāyil kı1- < A. zā'il "sona erdirmek, geçirmek".

İşledüm ne tedārük ve ne fikir ki bu ulu belāyı zāyil kılmaktadır. (MrzTerc. 44b-5)

zebün kı1- < F. zebün "acizleştirmek, güçsüzleştirmek".

Düşmene kıldı Hax anları zebün / Oldılar cümle zelil ü ser-nigün (TMAO 187); *Niçe kapular urasen, niçe tuzaklar kurasen? / Ger aşlan olup durasen, ecel kıla seni zebün.* (ŞH.c II-2); *Kimsene nefsi zebün kılmadı ey zü-fünün / Demüri od kaynadur işk anı rām eyledi* (EflŞr. III-8)

zelil kı1- < A. zelil "hor görmek, aşağılamak".

Zürriyetdür bu ādemī / Zerredendür cümle demi / Zelil kı1ur hāşī 'āmı / Zü'r-rūh eyler nişānını (Elf. IX-3); *Bu kazānı vērđi baña mevlī celil / Şabırsız 'azizleri kı1ur zelil* (KY.a. B13v14)

zevk kı1- < A. zevk "eğlenmek", krş. 'ıyş 'işret zevk şafā kı1-

Tur örü bu endişeden geçelüm / Kı1up zevk yiyelüm [ü] içelüm (SN 551)

zevk 'işret kı1- < A. zevk, A. 'işret "eğlence meclisi kurup eğlenmek".

Meger bir gece sultān oğlı halvet / Odağında kı1urđı zevk u 'işret (Hurş. 1818); *Kaşdı Gü1şāhuñ katına gelmege / Anuñıla zevk u 'işret kı1mağa* (VG 1079)

zevk 'işret temāşā kı1- < A. zevk, A. 'işret, F. temāşā "eğlence meclisi kurup gezip eğlenmek".

Bārü üstinde beşāret urđılar / Zevk u 'işret hōş temāşā kı1dı1ar (VG 469)

zevk şafā kı1- < A. zevk, A. şafā' "eğlenmek, eğlence düzenlemek".

Tī ki tapuñdur vücūdı anlarun kim bātıñı / İçdiler cām-ı muşaffā kı1dı1ar zevk u şafā (NesDiv./G 4-16)

zihār kı1- < A. zihār "(erkeğin karısına) yaklaştımmaya yemin etmek".

Anuñ-çun kim bir gişi zihār [kı1mış-ıdı...] (KG 94a-12)

zıkr kı1- < A. zıkr "anmak".

Bu şadı1klar şükür kı1dı hāka bunlar zıkr kı1dı / Müşerref oldu 'aşı1klar anuñ görklü cemā1inden (İslMesn. 3569)

zıkr tekrār kı1- < A. zıkr, A. tekrār "bildirmek, tekrar etmek".

Ferahşād eydür é yār-ı vefā-dār / Ki kıldun bunca sözi zıkr ü tekrār (Hurş. 7446)

zinā kııl- < bk. *zine kııl-*.

zinde kııl- < F. *zinde* “diriltmek, canlandırmak”.

Zinde kııl nefşümi yā ‘Isā-nefes / Hurrem eyle gönlümi kaygumu kes (VG 1187); *Ger zinde kııla mürdei hergiz ‘acab degül / La ‘l-ı lebünj ki şokdı yère ‘ayn-ı kevşeri* (CH 4299)

zine kııl- / **zinā kııl-** / **zini kııl-** < A. *zinā*’ “nikahsız cinsî münasebette bulunmak”.

Ol bize kılsun nikāh olğul helāl / Zinā kıılmaq bize yavlağ bed fi ‘al (HMH 309); *Ya zini kıılıcı ‘avrat eyitse senünj-ile kııldım dese ne hadd [vācib olur...]* (KG 90b-3); *Bilgıl kim bir gişi bir ‘avrat-ıla zine kılsa...* (KG 112a-5)

zır zeber kııl- < F. *zır*, F. *zeber* “alt üst etmek, yıkmak, mahvetmek”.

Gösterem erlik saña lu ‘b u hüner / Kūh-ı Qāfisañ kılam zır ü zeber (VG 263); *Kıla bu dünyā gökin zır ü zeber / Vēr şalavāt Muştāfā ‘dandur haber* (AK 53); *Lacirem kim kāfere buldı zafer / Kıldı dār-ı küfri ol zır ü zeber* (TMAO 176); *Bedāyi ‘kār-gāhına nazār kııl / Tabāyi ‘fikrini zır ü zeber kııl* (CH 141)

ziyān kııl- < F. *ziyān* “zarar vermek”.

[Eger] şehir içinde hasta olsa ve abdest almağ ziyān kıılır olsa... (KG 12b-8); *Gün evvelinde ya şoşında orucına ziyān kıılmaz.* (KG 52b-1); *[Andan ol od] yanıp musulmānlara ziyān kılsa...* (KG 99b-9)

ziyāret kııl- < A. *ziyāret* “görmeye gitmek”.

Hak resüli hizmetinde geldiler / Bunların kabrin ziyāret kııldılar (VG 1697); *Ziyāret kıılır idi ol gülāmı / Bu resme çıkarurdu şubha şāmı* (Hurş. 1714); *‘Alī Bekke yatur şehriñ ucında / Ziyāret kııl varıcağ anı sen de* (KEMŞ 63)

zör kııl- < F. *zör* “güç uygulamak”.

Zümürüd-gün kılıçlarla kılıp zör / Edeler dīv-i ef‘tünj gözün kör (CH 1545)

zuhūr kııl- < A. *zuhūr* “görünmek, meydana çıkmak”.

Vaktidur kılsañ zuhūr ey seyid-i āhır zamān / Görset āhır yüzünj ey dürc-i dürr-i lā fetā (NesDiv./G 1-16); *Āyet-i ‘Arş-ı semādandur leţāfetlü sözüñ / Çünkü ma ‘nī cem ‘i kıldı dürr-i meknūndan zuhūr* (NesDiv./G 47-2); *Ēy mükerrem senden oldu cümle*

eşyā vü melek / Küntü kenzün ma'nīsini 'āleme kılduñ zuhūr (NesDiv./G 64-5);
Şüretün levhında Hāk kıldı zuhūr / Zülf ü ruḥ-sāruḡdadur ḥaşr ü nüşür (NesDiv./Ty
90)

zulum kııl- < A. *zulum* “eziyet ve haksızlık etmek”.

Yūsuf aydur ol işi eyle kılmayavan / 'Ādil iken ben zulum kılmayavan (KY.a. B66v15)

3.2.5. *Ƙıl- Eyle-* İkili Yardımcı Fiili

İncelenen metinlerde birleşik fiiller çok büyük oranda bir isim ve bir yardımcı fiilden oluşurken bazı örneklerde kelime grubu şeklindeki isim unsurunun bir yardımcı fiille birleşik oluşturduğu örnekler de vardır. Bu örnekler dışında bir örnekte *Ƙıl-* ve *eyle-* yardımcı fiillerinin ikili kullanılarak bir isim unsuruyla birleşik fiil oluşturduğu görülmektedir. Sadece bir örnekte rastlanıldığı için bir kullanım özelliği oluşturup oluşturmadığı konusunda emin olunamadığından çalışmaya dahil edilmesi konusundaki tereddütle birlikte çalışmada yer verilmiştir.³⁶⁵

şükr Ƙıl- eyle- < A. *şükr* “görülen iyiliklere ve nimetlere minnettarlık göstermek”.

Şükr etmek deminde can neye şükr Ƙılursa ten dahı öyle şükr Ƙılur ve eyler. (Makl. 23a)

³⁶⁵ Ayrıntılı bilgi için bk. aynı çalışmanın “Yardımcı Fiil Unsuru Kelime Grubu Şeklindeki Birleşik Fiiller” başlıklı bölümü, 55.

4. SONUÇ

Eski Anadolu Türkçesinin 13. ve 14. yüzyıllarına ait 61 metin üzerinde *ét-*, *eyle-* ve *kıl-* yardımcı fiillerinin oluşturduğu birleşik fiil malzemesinin derlendiği, belli hususlar gözetilerek örneklerle alfabetik olarak sunulduğu, elde edilen malzemenin dilbilgisel incelemesinin yapıldığı bu çalışma ile hem Eski Anadolu Türkçesi dönemi dil malzemesi özelliklerinin ortaya konması hem de Türkiye Türkçesinde de sıklıkla kullanılan bu yapının tarihî metinlerde yer alışının araştırılması amaçlanmıştır.

Taranan metinlerden elde edilen birleşik fiil malzemesi, her iki yüzyıldan da örnekleri içerecek, isim unsurunun yan / mecazi tüm anlamlarını, birleşik fiilin birlikte kullanıldığı tamlayıcıların tümünü kapsayacak şekilde örneklendirilmeye çalışılmıştır. Böylelikle birleşik fiil malzemesinin eldeki verilerden hareketle tüm kullanım özellikleriyle ortaya konması hedeflenmiştir.

Yardımcı fiillerle bir araya getirilerek birleşik fiil oluşturan isimler; çok büyük oranda alıntı olmakla birlikte birleşik fiil oluşturmada Türkçe sözcüklerden de (292 sözcük) yararlanıldığı görülmektedir. Bu bağlamda yardımcı fiillerle oluşturulan birleşik fiillerin Eski Anadolu Türkçesi döneminde sadece yabancı sözcükleri dilimize kazandırmak için kullanılmadığı anlaşılmaktadır. Yardımcı fiillerle kullanılan alıntı sözcükler kullanım yoğunluğuna göre sırasıyla Arapça (1520 sözcük), Farsça (834 sözcük), Moğolca (5 sözcük), Yunanca (4 sözcük), Soğdça (2 sözcük), Sanskritçe (1 sözcük) ve Süryaniceden (1 sözcük) alıntıdır.

Birleşik fiili oluşturan isimler basit, türemiş ve birleşik yapıda olabilir. Birleşik fiillerde isim unsurunun türetimi Türkçe veya ödünç yapıda eklerle olabilirken birleşik yapıda sözcükler sadece ödünç yapıda bir araya getirilerek oluştururlar. Birleşik fiilin ilk unsuru isim türünde bir sözcük olabileceği gibi sıfat, edat, zarf veya ünlem de olabilir.

Birleşik fiiller çok büyük oranda bir isim ve bir yardımcı fiilden oluşurken bazı örneklerde kelime grubu şeklindeki isim veya yardımcı fiil unsuru da birleşige katılabilir. Birleşik fiilin ilk unsuru olan isim; tekrar grubu, bağlama grubu, edat grubu ve tamlama gibi kelime gruplarından oluşabilir. Çok az sayıda örnekte ise

yardımcı fiilin tekrar grubundan oluştuğu görülmüştür. İncelenen metinlerde birleşik fiile katılan tamlamalar çok büyük oranda Farsça yapıda kurulmuş olmakla birlikte az sayıda Türkçe ve Arapça yapıda oluşturulmuş tamlamalar da vardır.

Birleşik fiilin unsurları genelde kalıplaşmış hâlde bir arada kullanılır. Ancak bazı örneklerde özellikle manzum metinlerde isim ve yardımcı fiilin arasına başka sözcükler girebilir ya da isim ve yardımcı fiil yer değiştirebilir.

Birleşik fiilin isim unsuru çekim eki alabilir: *himmeleri ét-*, *sücūduñı ét-*. İsim unsuru tekrar grubu olduğunda çoğunlukla ikinci unsura gelen ek, bir örnekte ilk unsura gelmiştir: *na'ra vü feryādlar kıł-*, *şūriş ü gavgāmuzı ét-*; *şükürler minnet kıł-*. Tamlamaya getirilecek çekim eki de tamlamanın sonundaki sözcüğe eklenir ancak anlamca tamlayana da tamlanana da ait olabilir: *feth-i bābın eyle-*, *secde-i sehvinî eyle*, *terk-i diyāri ét-*.

Birleşik fiil oluşturan isim soylu sözcükler *hınnā kıł-*, *sürme eyle-* gibi birçok örnekte gerçek anlamıyla birleşige katılırken kimi örneklerde de isim ve yardımcı fiilin bir araya gelmesiyle mecazlı yeni bir anlam ortaya çıkmaktadır: *mūm eyle-*, *perçin kıł-*. Bazı örneklerde birleşik fiillerden deyim oluşturmada yararlanıldığı görülmektedir: *göz kara ét-*, *gözünü yaş yüregün āteş ét-*, *el bir ét-*, *el boş ét-*.

Elde edilen birleşik fiil malzemesi içinde *aşşı eyle-* ~ *menfa'at ét-* ~ *yarar eyle-* gibi eşanlamlı sözcüklerle oluşturulmuş aynı anlamı karşılayan birleşik fiiller olduğu gibi *edeb kıł-* x *edepsizlik kıł-*, *şedīd ét-* x *tahfif ét-* gibi zıt anlamlı sözcüklerle oluşturulmuş örnekler de vardır.

İncelenen metinlerde, yardımcı fiillerin isimden fiil yapma eki gibi çalıştığı ve ismi fiilleştirmek dışında belirgin bir işlevi olmadığı, bu nedenle *ét-*, *eyle-* ve *kıl-* yardımcı fiilleriyle kurulan bazı birleşik fiillerin isim tabanına getirilen {+IA}, {+IAş}, {+IAN} ekleriyle de karşılanabildiği görülmektedir: *yağmā kıł-* ~ *yağmala-*; *niyyet kıł-* ~ *niyyetlen-*, *da'vī kıł-* ~ *da'vālaş-*.

Tez çalışması kapsamında taranan 13-14. yüzyıl metinlerinde 2253 ismin yardımcı fiillerle birleşik fiil oluşturduğu, bunlardan *kıl-* yardımcı fiiliyle kurulmuş 1115, *eyle-* yardımcı fiiliyle kurulmuş 1113 birleşik fiil varken *ét-* yardımcı fiilin 1319 sözcükle incelenen metinlerde en fazla kullanıma sahip olduğu görülmüştür. *Ét-*, *eyle-*, *kıl-* yardımcı fiillerinin hepsiyle kullanılan 413 ortak isim unsuru tespit edilmiştir. Aynı sözcüğün *ét-* ve *eyle-* yardımcı fiilleriyle birleşik fiil yaptığı 580 isim

belirlenmiştir. *Ēt- eyle-* ikili yardımcı fiiliyle kullanılan bir isim de buna dahil edilirse bu sayı 581 olmaktadır. *Ēt-* ve *ķıl-* yardımcı fiilleriyle ortak kullanılan 571; *eyle-* ve *ķıl-* yardımcı fiilleriyle kullanılan 538 sözcük tespit edilmiştir. *Ķıl- eyle-* ikili yardımcı fiiliyle kullanılmış bir sözcük de dahil edildiğinde bu sayı 539 olmaktadır.

Aynı isim unsurunu taşıyan birleşğin benzer anlamdaki *ēt-*, *eyle-* ve *ķıl-* yardımcı filli varyasyonları aynı anlamı veya aynı çatı özelliklerini karşılamayabilir. Bu birleşik fiiller anlamca ve çeşitli özellikleri yönüyle aynı olmak zorunda değildir. Aynı isim unsurunun *ēt-*, *eyle-*, *ķıl-* yardımcı fiilleriyle kurduğu birleşik fiillerin, yardımcı fiillerin anlam nüanslarından kaynaklanan farklı anlamları konusunda daha detaylı bir çalışma gerekli gözükmektedir.

Bu çalışmayla 13-14. yüzyıl Eski Anadolu Türkçesi döneminin dil malzemesi birleşik fiiller üzerinden ortaya konmaya çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

- Adamovic, Milan. “Şeyyâd Hamza'nın Yeni Bir Şiiri”. çev. Aziz Merhan. **Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**. s. 14: 157-171.
- Akalın, Mehmet. **Ahmedî, Cemşîd ü Hurşîd, İnceleme-Metin**. Ankara: Sevinç Matbaası, 1975.
- Akalın, Ş. Halûk, Mustafa Tanç. “Batı Türk Yazı Dilinin Kuruluşu”. **Türk Dünyası Ortak Edebiyatı: Türk Dünyası Edebiyat Tarihi**. c. 4. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayını: 287, 2004: 145-158.
- Akdoğan, Yaşar. “Mi'rac, Mi'rac-nâme ve Ahmedî'nin Bilinmeyen Mi'rac-nâmesi”. **Osmanlı Araştırmaları**. s. 9 (1989): 263-310.
- Akuş, Muzaffer. **Kitab-ı Ğunya, İnceleme-Metin-İndeks-Tıpkıbasım**. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 592, 1995.
- Altınok, Baki Yaşa. “Fatıha Suresi Tefsiri”. **Hacı Bektaş Velî Külliyyatı**. ed. Gıyasettin Aytaş. Ankara: Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayını, 2010: 169-201.
- Arat, Reşit Rahmeti. “Anadolu Yazı Dilinin İnkişafına Dair”. **V. Türk Tarih Kongresi, 12-17 Nisan 1956**. Ankara, 1960: 225-232.
- Argunşah, Mustafa. **Kirdecî Ali, Kesikbaş Destanı**. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları: 2825, 2002.
- Atabay, Neşe, Sevgi Özel. **Sözcük Türleri II (Bağlaç, Ünlem, Eylem)**. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 421/2, 1976.
- Ayan, Hüseyin. **Şeyhoğlu Mustafa, Hurşîd-nâme (Hurşîd ü Feraşşâd), İnceleme-Metin-Sözlük-Konu Dizini**. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Basımevi, 1979.
- _____. **Nesîmî, Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Türkçe Divanının Tenkitli Metni**. Birleştirilmiş baskı. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 567, 2014.
- Banguoğlu, Tahsin. **Türkçenin Grameri**. 3. bs. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 528, 1990.
- Barkan, Ö. Lütfi. **Kolonizatör Türk Dervişleri**. İstanbul: Hamle Yayın Dağıtım.
- Bilgegil, Kaya. **Türkçe Dilbilgisi**. 2. bs. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1982.

- Bilgin, Azmi. "Eski Anadolu Türkçesi Döneminde Karışık Dil Unsurları Taşıyan Eserler ve Dil Özellikleri". **Türk Dünyası Araştırmaları**. s. 69 (1990): 63-76.
- _____. **Nazmü'l-Hilâfiyyat Tercümesi**. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 663, 1996.
- Biltekin, Halit. "Kirdeci Ali ve 'Ömer İbni Hattâb Adlı Küçük Mesnevisi". **Turkish Studies**. s. 8/1 (2013): 1061-1069.
- Brockelmann, C. **Osttürkische Grammatik der İslamischen Litteratursprachen Mittelasians**. Leiden: 1954: 223-224, 321-330 (Aktaran Ercilasun, A. Bican. Kutadgu Bilig Grameri –Fiil-. Ankara: Gazi Üniversitesi Yayını, 1984).
- Buluç, Saadettin. "Şeyyâd Hamza'nın Beş Manzumesi". **İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**. c. 7. s. 1-2. (1956): 1-16.
- _____. "Şeyyâd Hamza'nın Lirik Bir Şiiri". **İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**. c. 12 (1963): 139-142.
- _____. "Şeyyâd Hamza'nın Bilinmeyen Bir Mesnevisi". **Türkiyat Mecmuası**. c. 15 (1968): 247-264.
- Canpolat, Mustafa. "Behcetü'l-Ĥadâ'ik'in Dili Üzerine". **TDAY-Belleten**. c. 15 (1967): 165-175.
- Canpolat, Mustafa, Zafer Önler. **İshâk bin Murâd, Edviye-i Müfrede**. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 903, 2007.
- Clauson, Gerard. **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**. Oxford: Oxford University Press, 1972.
- Cin, Ali. **Türk Edebiyatının İlk Yûsuf ve Züleyhâ Hikâyesi, Ali'nin Kıssa-yı Yûsuf'u**. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 1040, 2011.
- Çağbayır, Yaşar. **Orhun Yazıtlarından Günümüze Türkiye Türkçesinin Söz Varlığı, Ötüken Türkçe Sözlük**. 5 cilt. 2. bs. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2017.
- Çam, Ayfer, Neşe Atabay, Sevgi Özel. **Türkiye Türkçesinin Sözdizimi**. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 472, 1981.
- Çetin, İsmet. **Tursun Fakih, Hayatı-Edebî Şahsiyeti-Mesnevîleri**. Ankara: İlesam Yayınları: 6, 2002.
- Delice, İbrahim. **Türkçe Sözdizimi**. 2. bs. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2003.
- Demir, Nurettin. "Batı Türk Yazı Dilinin Oluşumu". **Türk Edebiyatı Tarihi**. ed.Talât Sait Halman, Osman Horata, Yakup Çelik vd. c. 1. 2. bs. İstanbul: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2007: 302-311.

_____. “Kip Ekleriyle Kurulan Birleşik Fiiller”. **Prof. Dr. Leylâ Karahan Armağanı**. Ankara: Akçağ Yayınları, 2013: 389-398.

Demirel, Mustafa. “Aşık Paşa’nın Elifnamesi ve Dil Özellikleri”. **Bilig.** s. 3 (1996): 202-246.

Deny, Jean. **Türk Dil Bilgisi**. çev. Ali Ulvi Elöve, uyarlayan: Ahmet Benzer. İstanbul: Kabalcı Yayınevi: 375, 2012.

Develi, Hayati. **Osmanlı Türkçesi Kılavuzu**. 2 cilt. 9. bs. İstanbul: Kesit Yayınları, 2008.

Devellioğlu, Ferit. **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**. Genişletilmiş 23. bs. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 2006.

Dilçin, Cem. “XIII. Yüzyıl Metinlerinden Yeni Bir Yapıt: Aḥvāl-i Kıyāmet”. **Ömer Asım Aksoy Armağanı**. ed. Mustafa Canpolat, Semih Tezcan. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 449, 1978: 49-86.

_____. **Yeni Tarama Sözlüğü**. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 503, 1983.

_____. **Mes‘ūd bin Aḥmed, Süheyl ü Nev-bahār, İnceleme-Metin-Sözlük**. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını Sayı: 51, 1991.

Dizdaroğlu, Hikmet. **Türkçede Sözcük Yapma Yolları**. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1962.

_____. **Türkçede Fiiller**. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1963.

_____. **Tümcebilgisi**. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 426, 1976.

Doğuer, Binnur Erdağı. **Hekim Bereket, Tuḥfe-i Mübārizī, Metin-Sözlük**. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 1079, 2013.

Duran, Hamiye. “Besmele Tefsiri”. **Hacı Bektaş Velî Külliyyatı**. ed. Gıyasettin Aytaş. Ankara: Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayını, 2010: 203-327.

Ediskun, Haydar. **Türk Dilbilgisi, Sesbilgisi-Biçimbilgisi-Cümlebilgisi**. 6. bs. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1999.

Eker, Süer. **Çağdaş Türk Dili**. 10. bs. Ankara: Grafiker Yayınları, 2016.

Emre, Ahmet Cevat. **Türk Dilbilgisi**. İstanbul: Cumhuriyet Matbaası, 1946.

Ercilasun, A. Bican. **Kutadgu Bilig Grameri –Fiil-**. Ankara: Gazi Üniversitesi Yayını, 1984.

Ergin, Muharrem. **Kadı Burhaneddin Divanı**. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, 1980.

- _____. **Türk Dil Bilgisi**. İstanbul: Bayrak Basım/Yayım/Tanıtım, 2013.
- Ersoy, Ersen, Ümran Ay. **Hoca Dehhânî Divanı**. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayını, 2017.
- Ersoylu, Halil. **Kız Destanı**. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, 1996.
- Gabain, A. Von. “Türkçede Fiil Birleşmeleri”. **TDAY-Belleten**. c. 1 (1953): 16-28.
- Gabain, A. Von. **Eski Türkçenin Grameri**. çev. Mehmet Akalın. 5. bs. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 532, 2007.
- Ganiyev, Fuat A. **Tatarcada Birleşik Kelime Teşekkülü**. çev. Çaşteğin Turgunbayer. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 1011, 2010.
- Gencan, Tahir Nejat. **Dilbilgisi**. Gözden Geçirilmiş 2. bs. İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları: 334, 1971.
- Gençer, Zeynep. “Ver- Yardımcı Fiiliyle Kurulan Birleşik Fiillerin “Lütuf ve Şükran İfadesi” Olarak Kullanımı Üzerine –Japonca ve Türk Lehçeleri Karşılaştırmalı-”. **Dil Araştırmaları**. s. 16 (2015): 199-223.
- Gölpınarlı, Abdülbâkî. “Âşık Paşa’nın Şiirleri”. **Türkiyat Mecmuası**. c. 5 (1936): 87-100.
- Gülensoy, Tuncer. **Türkçe El Kitabı**. Ankara: Akçağ Yayınları, 2000.
- Gülsevin, Gürer, Erdoğan Boz. **Eski Anadolu Türkçesi**. Ankara: Gazi Kitabevi, 2004.
- Gümüskılıç, Mehmet. **Tursun Fakîh, Ğazavât-ı Baħr-ı ‘Ummân ve Şanduk (Cumhür-nâme), Giriş-Gramer İncelemesi-Metin-Sözlük-Tıpkı Basım**. Ankara: Bizim Büro Basımevi, 2007.
- Hacıeminoğlu, Necmettin. **Türk Dilinde Yapı Bakımından Fiiller, En Eski Türkçeden Çağdaş Türk Şivelerine Kadar**. 2. bs. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları: 1348, 1992.
- Hatiboğlu, Vecihe. **Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü**. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 300, 1969.
- Hatiboğlu, Vecihe. **Türkçenin Sözdizimi**. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 353, 1972.
- Hengirmen, Mehmet. **Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü**. Ankara: Engin Yayınevi, 1999.

- İlaydın, Hikmet. “Dehhānī’nin Şiirleri”. **Ömer Asım Aksoy Armağanı**. ed. Mustafa Canpolat, Semih Tezcan. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 449, 1978: 137-177.
- İnce, Adnan. **Ni’metu’llâh Ahmed, Lügat-i Ni’metu’llâh**. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 1162, 2015.
- Karaağaç, Günay. **Türkçenin Söz Dizimi**. 5. bs. İstanbul: Kesit Yayınları, 2012.
- Karahan, Leylâ. **Erzurumlu Darîr, Kıssa-i Yûsuf (Yûsuf u Züleyhâ), İnceleme-Metin-Dizin**. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 597, 1994.
- _____. **Türkçede Söz Dizimi**. 17. bs. Ankara: Akçağ Yayınları: 58, 2012.
- Kartal, Ahmet. “Tarihî, Sosyo-Kültürel Bağlam”. **Türk Edebiyatı Tarihi**. ed.Talât Sait Halman, Osman Horata, Yakup Çelik vd. c. 1. 2. bs. İstanbul: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2007: 439-464.
- _____. “Anadolu’da Türk Edebiyatının Öncüleri”. **Türk Edebiyatı Tarihi**. ed.Talât Sait Halman, Osman Horata, Yakup Çelik vd. c. 1. 2. bs. İstanbul: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2007: 465-480.
- _____. “Anadolu’da Türk Edebiyatının Gelişimi”. **Türk Edebiyatı Tarihi**. ed.Talât Sait Halman, Osman Horata, Yakup Çelik vd. c. 1. 2. bs. İstanbul: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2007: 481-538.
- _____. “Kerâmât-ı Ahi Evran Mesnevîsi Üzerine Notlar”. **Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi**. s. 2 (2009): 223-242.
- _____. **Muallim Nâcî, Lügat-i Nâcî**. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 992, 2009.
- Kaymaz, Zeki. “Aşık Paşa’nın Yayınlanmamış Bir Şiiri Üzerine”. **II. Aşık Paşa Bilgi Şöleni, 07-09 Haziran 2001**. ed. Erol Ülgen, Aygün Ülgen. İstanbul: Beşir Kitabevi, 2008: 145-154.
- Koç, Mustafa. “Anadolu’da İlk Türkçe Telif Eser”. **Bilig**. s. 57 (2011): 159-174.
- Koncu, Hanife. “Edebiyat-Tarih Bağlamında Bir Mesnevi: Dâstân-ı Vefât-ı İbrâhîm”. **Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi**. s. 4 (2001): 125-158.
- Korkmaz, Zeynep. “Türkiye Türkçesinde ‘İktidar’ ve ‘İmkân’ Gösteren Yardımcı Fiiller ve Gelişmeleri”. **TDAY-Belleten**. c. 7 (1959): 107-124.
- _____. **Şadru’d-dîn Şeyhoğlu, Marzubân-nâme Tercümesi, İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım**. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1973.
- _____. “XI-XIII. Yüzyıllar Arasında Oğuzca”. **Türk Dili Üzerine Araştırmalar**. c. 1. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 629, 1995: 268-273.

- _____. “Selçuklular Çağı Türkçesinin Genel Yapısı”. **Türk Dili Üzerine Araştırmalar**. c. 1. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 629, 1995: 274-286.
- _____. “Anadolu Yazı Dilinin Tarihî Gelişmesinde Beylikler Devri Türkçesinin Yeri”. **Türk Dili Üzerine Araştırmalar**. c. 1. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 629, 1995: 419-423.
- _____. “Anadolu Beylikleri Devrinde Türk Dili ve Karamanoğlu Mehmet Bey”. **Türk Dili Üzerine Araştırmalar**. c. 1. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 629, 1995: 424-428.
- _____. **Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)**. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 827, 2003.
- _____. “Eski Türkiye Türkçesinin Türk Dili Tarihindeki Yeri”. **Uluslararası Eski Türkiye Türkçesi Toplantısı, Bildiriler, 3-4 Aralık 1999**. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 915, 2007: 75-80.
- _____. “Eski Anadolu Türkçesinin Türk Dili Tarihindeki Yeri ve Yapısındaki Temel Nitelikler Açısından Genel Bir Değerlendirme”. **Uluslararası Eski Anadolu Türkçesi Araştırmaları Çalıştayı Bildirileri, 1-2 Aralık 2010**. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, 2013: 267-275.
- Köksal, M. Fatih. “Seyyid Nesîmî’nin Bilinmeyen Tuyuğları”. **Journal of Turkish Studies, Ağâh Sırrı Levend Hâtıra Sayısı**. c. I, s. 24 (2000): 187-208.
- _____. “Elvan Çelebi’nin Şiirleri ve Şairliği”. **I. Kırşehir Kültür Araştırmaları Bilgi Şöleni, 8-10 Ekim 2003**. Kırşehir: Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Yayınları, 2004: 347-370.
- _____. “Seyyid Nesîmî’nin Yayınlanmamış Şiirleri”. **Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi**. s. 50 (2009): 77-135.
- Köksal, Fatih, Şaban Kırılı. “Âşık Paşa’nın Sema Risalesi: Risâle Fî Beyânî’s-Semâ”. **Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi**. s. 33 (2013): 165-206.
- Köktekin, Kâzım. “Eski Anadolu Türkçesi İle Yazılmış Hatun Destanı ve Dili”. **A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**. s. 12 (1999): 1-29.
- _____. **Yûsuf-ı Meddâh, Varka ve Gülşah, İnceleme-Metin-Dizin**. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 885, 2007.
- Köprülü, M. Fuad. **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**. 5. bs. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1984.
- Kut, Günay. “Anadolu’da Türk Edebiyatı”. **Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi**. ed. Ekmeleddin İhsanoğlu. c. 2. İstanbul: İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA), 1998: 21-68.
- Küçük, Serhat. **Kitâb-ı Güzîde, Akâidü’l-İslâm**. İstanbul: Kesit Yayınları, 2015.

- Levend, Ağâh Sırrı. “Āşık Paşa’nın Bilinmeyen İki Mesnevisi Faqr-nâme ve Vaşf-ı Hal”. **TDAY-Belleten**. s. 1 (1953): 205-284.
- _____. “Āşık Paşa’nın Bilinmeyen İki Mesnevisi Daha Hikâye ve Kimya Risalesi”. **TDAY-Belleten**. s. 2 (1954): 265-284.
- Mansuroğlu, Mecdut. “Anadolu Türkçesi (XIII. Asır) Şeyyad Hamza’ya Ait Üç Manzume”. **İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**. c. 1. s. 1-4 (1946): 180-195.
- _____. “Anadolu’da Türk Yazı Dilinin Başlama ve Gelişmesi”. **İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**. c. 4. s. 3 (1951): 215-229.
- _____. “Mevlânâ Celâleddin Rumî’de Türkçe Beyit ve İbareler”. **TDAY-Belleten**. c. 2 (1954): 207-220.
- _____. **Ahmed Fakih, Çarhname**. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları: 684, 1956.
- _____. “Şeyyad Hamza’nın Doğu Türkçesine Yaklaşan Manzumesi”. **TDAY-Belleten**. c. 4 (1956): 125-144.
- _____. **Sultan Veled’in Türkçe Manzumeleri**. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları: 765, 1958.
- _____. “Türkiye Türkçesinde Birleşim ve Yazılışları Üzerinde”. **İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**. c. 8 (1958): 28-43.
- Mazıoğlu, Hasibe. **Ahmed Fakih, Kitâbu Evsâfı Mesâcidi’ş-Şerife**. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1974.
- Merçil, Erdoğan. “Anadolu Beylikleri”. <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/ayrmetin.php?idno=030138&idno2=c030114#3> [05.07.2018].
- Nişanyan, Sevan. **Sözlerin Soyağacı, Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü**. 4. bs. İstanbul: Everest Yayıncılık, 2009.
- Onan, N. Halil. “Şeyyat Hamza’nın İki Yeni Gazeli Dolayısıyla”. **A.Ü.D.T.C.F. Dergisi**. c. 7. s. 4 (1949): 529-534.
- Ölker, Gökhan. “Tarihi Belli Olmayan Eski Anadolu Türkçesi Metinlerinin Tarihlendirilmesinde Yeni bir Kıstas: “Et-/İt-” ve “Kıl-” Fiillerinin Kullanım Sıklığı”. **Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi**. s. 4/2 (2015): 546-563.
- Önder, Sevim Yılmaz. **Ümmî ‘İsâ’nın Mihr ü Vefâ Mesnevisi**. İstanbul: Ofis 2005 Yayınevi, 2013.
- Özcan, Nurgül. “Hacı Bektaş Velî’nin Hadis-i Erbaîn Adlı Eseri”. **Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi**. s. 64 (2012): 77-96.

- Özel, Sevgi. **Türkiye Türkçesinde Sözcük Türetme ve Bileştirme**. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1977.
- Özkan, Mustafa. **Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi**. Genişletilmiş 3. bs. İstanbul: Filiz Kitabevi, 2009.
- Özkan, Ömer, Malik Bankır. “Makâlât”. **Hacı Bektaş Velî Külliyyatı**. ed. Gıyasettin Aytaş. Ankara: Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayını, 2010: 471-767.
- Özmen, Mehmet. “Eksik Olan Dil Bilgisi Terimlerimiz Üzerine”. **Uluslararası Sözlükbilim Sempozyumu Bildirileri, 20-23 Mayıs 1999**. Gazimağusa: Doğu Akdeniz Üniversitesi, 2001: 111-125.
- Öztürk, Mürsel, Derya Örs. **Mütercim Âsım Efendi, Burhân-ı Katı**. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009.
- Redhouse, James. **Türkçe/Osmanlıca-İngilizce Sözlük**. 19. bs. İstanbul: Sev Matbaacılık ve Yayıncılık A.Ş., 2011.
- Sev, Gülsel. **Etmek Fiiliyle Yapılan Birleşik Fiiller ve Tamlayıcılarla Kullanılışı**. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 794, 2001.
- Silay, Kemal. **Tāce'd-dīn İbrāhīm bin Hızır Aḥmedī, Tevārīh-i Mülūk-i Āl-i 'Osmān Ğazv-i İṣān Bā-Küffār**. Cambridge: Harvard Üniversitesi Yakınoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü, 2004.
- Steingass, F. **A Comprehensive Persian-English Dictionary**. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2005.
- Sümer, Faruk. **Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri-Boy Teşkilâtı-Destanları**. İlâvelerle 3. bs. İstanbul: Ana Yayınları, 1980.
- Şemseddin Sami. **Kāmûs-ı Türkî**. İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım, 1998.
- Şerefeddin, M. “Mevlânâ'da Türkçe Kelimeler ve Türkçe Şiirler”. **Türkiyat Mecmuası**. c. 4 (1934): 111-168.
- Taş, İbrahim. **Yusuf ve Zeliha**. İstanbul: Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 42, 2008.
- Tatçı, Mustafa. “Kirdeci Ali'nin Ejderhâ Destânı”. **Edebiyattan İçeri**. (1997): 322-337.
- Tavukçu, O. Kemâl. “14. Yüzyıl Mevlevi Şâirlerinden Eflâkî Dede'nin Bilinmeyen İki Şiiri”. **A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**. s. 19 (2002): 95-107.
- Tekin, Şinasi. “1343 Tarihli Bir Eski Anadolu Türkçesi Metni ve Türk Dili Tarihinde 'Olğa-Bolğa' Sorunu”. **TDAY-Belleten**. c. 21 (1974): 59-157.

- Tekin, Talat. **Orhon Türkçesi Grameri**. İstanbul: Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 9, 2003.
- Tezcan, Semih. “Anadolu Türk Yazınının Başlangıç Döneminde Bir Yazar ve *Çarh-nâme*’nin Tarihlendirilmesi Üzerine”. **Türk Dilleri Araştırmaları**. s. 4 (1994): 75-88.
- Tietze, Andreas. **Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati**. 6 cilt (O-R). Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi, 2018.
- Timurtaş, F. Kadri. **Eski Türkiye Türkçesi (XV. Yüzyıl), Gramer-Metin-Sözlük**. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları: 2157, 1977.
- _____. “Türkiye Edebiyatı –XII. Asırdan XIX. Asır Ortasına Kadar–”. **Prof. Dr. Faruk Kadri Timurtaş, Makaleler (Dil ve Edebiyat İncelemeleri)**. Haz. Mustafa Özkan. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 693, 1997.
- _____. **Osmanlı Türkçesine Giriş, Eski Yazı-Gramer-Aruz-Metinler**. 25. bs. İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım, 2008.
- _____. **Osmanlı Türkçesi Grameri, Eski Yazı ve İmlâ-Arapça-Farsça-Eski Anadolu Türkçesi**. 13. bs. İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım, 2011.
- Tören, Hatice. “Kirdeci Ali, Dāsītān-ı Ḥamāme-i ‘Ar‘ar”. **İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**. c. 34. s. 34 (2006):177-204.
- Ünver, İsmail. “Hoca Dehhânî”. **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**. c. 18 (1998): 187-188.
- Vardar, Berke. **Dilbilim ve Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü**. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1980.
- Yavuz, Kemâl. **Şeyhoğlu, Kenzü’l-Küberâ ve Mehekkü’l-Ulemâ, İnceleme-Metin-İndeks**. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını Sayı: 39, 1991.
- _____. **Âşık Paşa, Garib-nâme**. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 761/1, 2000.
- Yılmaz, Yaşar, Betül Eyövge, Recep Toparlı. **James W. Redhouse, Müntahabât-ı Lügât-i Osmâniyye**. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009.
- Yüce, Nuri. “Osmanlı Türkçesi”. **Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi**. ed. Ekmeleddin İhsanoğlu. c. 2. İstanbul: İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA), 1998: 3-20.
- _____. “Oğuzca”. <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/ayrmetin.php?idno=330323&idno2=c330223#1> [05.07.2018].

Yüksel, Hasan, H. İbrahim Delice, İ. Hakkı Aksoyak. **Eski Anadolu Türkçesine İlişkin Bir Metin İslâmî'nin Mesnevîsi**. Sivas: Dilek Matbaacılık, 1996.

ÖZ GEÇMİŞ

Ad-Soyad: Hatice Kübra ÇELİK

Doğum Yeri / Tarihi: İzmir / 19.10.1988

E-posta: hkubra_ay@hotmail.com

EĞİTİM

Yüksek Lisans: Yıldız Teknik Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Eski Türk Dili Programı (2017-devam ediyor)

Lisans: Fatih Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü (2006-2010)

Lise: Cumhuriyet Lisesi (2002-2006)

İŞ DENEYİMİ

Araştırma Görevlisi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü (2011-2014)

Araştırma Görevlisi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü (2016-devam ediyor)

BİLDİRİLER

AY, H. Kübra. “Kadı Burhaneddin Divanı’nda Sandi ve Sandinin Sözlüksel Görünümleri”. Uluslararası Tarihsel Gelişimi İçindeki Oğuz Türkçesi ve Kadı Burhaneddin Çalıştayı, 13 – 15 Ekim 2011, Sivas.

AY, H. Kübra, Sevim YILMAZ ÖNDER. “13-14. Yüzyıl Eski Anadolu Türkçesi Metinlerinde *Ėt-*, *Eyle-*, *Kıl-* Yardımcı Fiilleriyle Kurulmuş Birleşik Fiil Yapılarında Kelime Grupları”. Asos Journal. s. 79 (2018): 337-356.

ETKİNLİKLER

Üniversiteli Gençler Yaz Okulu, Ahmet Yesevi Üniversitesi, 21 Haziran-21 Temmuz 2016, Kazakistan.